T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SENKRETİK BİR OLUŞUM OLARAK TEOSOFİ CEMİYETİ VE XX. YÜZYIL KÜLTÜREL YAPILARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

ALİ GÜL

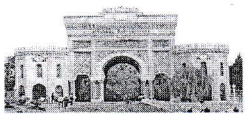
2502070073

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. HAKAN OLGUN

İstanbul 2015

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
1982 ENSTİTÜSÜ

DOKTORA

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : **Ali GÜL** Numarası : **2502070073**

Anabilim/Bilim Dalı : **Felsefe ve Din Bilimleri** Danışman Öğretim Üyesi : **Doç.Dr. Hakan OLGUN**

Tez Savunma Tarihi : **29/06/2015** Tez Savunma Saati : **15:00**

Tez Başlığı : **Senkretik Bir Oluşum Olarak Teosofi Cemiyeti ve XX.Yüzyıl Kültürel Yapıları Üzerindeki Etkisi.**

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin **50. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof.Dr. Bayram Ali ÇETİNKAYA		
2- Doç.Dr. Hakan OLGUN		Kabul
3- Doç.Dr. Ramazan YILDIRIM		Kabul
4- Yrd.Doç.Dr. Salih İNCİ		Kabul
5- Yrd.Doç.Dr. Ahmet TÜRKAN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof.Dr. İsmail TAŞPINAR		
2- Yrd.Doç.Dr. Mahmut SALİHOĞLU		Kabul

Senkretik Bir Oluşum Olarak Teosofi Cemiyeti ve XX. Yüzyıl Kültürel Yapıları Üzerindeki Etkisi

Ali Gül

ÖZET

Teosofi Cemiyeti 1875 yılında ABD'de Helena Petrovna Blavatsky ve Henry Steel Olcott önderliğinde spiritüalizme/ruhçuluğa ve okültizme eğilimli bir grup tarafından kuruldu. Cemiyet 1882 yılından itibaren Hindistan'ı merkez edindi. Blavatsky'nin doktrinel önderliğinde ve Teosofi Cemiyeti çatısı altında ortaya çıkan modern teosofi hareketinin geleneksel teosofi anlayışından çok belirgin farkları vardır. Her ne kadar Blavatsky ve taraftarları modern teosofi hareketini kadim ezoterik ve teosofik kültürün devamı olarak ifade etse de bu oluşum Blavatsky'nin fikirleri temelinde ortaya çıkan senkretik bir harekettir. Modern teosofinin en belirgin özelliği Batı ezoterik ve okült kültürü ile Doğu dini ve felsefi düşüncelerini uzlaştırma çabasıdır. Cemiyet "teosofi" adı altında dinlerin temelini teşkil eden kadim ve ezoterik bir bilgiyi insanlığa sunduğunu ileri sürmüştür. Monist ve devirsel bir varlık anlayışı taşıyan cemiyet fiziksel ve ruhsal evrimi benimsemiş, bu süreçte ruhsal olarak tekâmül etmiş mahatmaların/üstadların insanlığa rehberlik ettiğini savunmuştur.

Teosofi Cemiyeti ortaya koyduğu öğretilerle 20. yüzyıl kültüründe önemli etkiler yarattı. Cemiyetin çalışmaları ve ürettiği literatür, dinlerin ortak kökenini vurguladı, Batı ezoterik ve okült geleneklerine canlılık sağladı, Doğu öğretilerinin Batı'ya transferinde önemli rol oynadı. Cemiyet Doğu dünyasında Hindu ve Budist yeniden canlanma hareketlerine destek verdi. Teosofi, kozmolojik ve antropolojik alana yönelik spekülatif iddialar ortaya koydu. Cemiyetin öğretileri siyaset, bilim, sanat, edebiyat alanlarında yankı buldu.

Anahtar Kavramlar: H. P. Blavatsky, teosofi, Teosofi Cemiyeti, okültizm, kültürel yapı.

The Teosophical Society as a Syncretic Formation And Its Influence Over The Cultural Constructions In the 20th Century

ALİ GÜL

ABSTRACT

In USA in 1875, The Theosophical Society was established by Helena Petrovna Blavatsky and Henry Steel Olcott who had a tendency on spiritualism and occultism. The society started to settle down in India in 1882. There were very obvious differences between the modern theosophy of Theosophical Society under the leadership of Blavatsky and traditional theosophical doctrine. Although Blavatsky and fans of modern means that Theosophical movement is the remedy of the ancient esoteric and theosophical culture, this foundation is a syncretic movement on the base of Blavatsky's thoughts. The main feature of the modern theosophy is an endeavour between Western and Eastern religious and philosophical teachings with esoteric occult culture. The Theosophical Society declared they had presented the an esoteric knowledge of humanity that had been in the basic knowledge of the religions. They advocate that monistic and cyclic existence with a sense of physical and spiritual communities have adopted the idea of evolution, spiritually evolved mahatmas / the masters who are the guides of mankind.

Theosophical Society was created with the teachings revealed significant effects on the culture of the 20th century. Literature produced by the Society and its work pointed the common roots of religions. It gave vitality to the Western occult and esoteric tradition and played an important role in the transfer to the West of the Eastern teachings. The society in Eastern World supported a lively association with Hindu and Buddhist revival movements. Theosophy put some speculative and mythological claims on cosmologic and anthropologic fields. Society's teachings found an echo in politics, science, art, and the literature.

Key Words: H. P. Blavatsky, theosophy, TheosophicalSociety, occultism, culturalstructure.

ÖNSÖZ

Dinler ve inançlar manzumesi içerisinde geleneksel dini yapıların yanında, içerisinde birçok inanç öğesini barındıran bu anlamda senkretik/uzlaştırmacı bir yapı arz eden inanç biçimleri de vardır. Bu yapılar farklı inanç ve düşünce sistemlerinin unsurlarını birbiriyle bağdaştırmak suretiyle bir senteze ulaşma çabası güderler. Senkretizm olarak ifade edilen bu anlayışı taşıyan yapıların belirgin özelliklerinden birisi de seçmecilik / eklektizmdir. Bu tür sistemlerde inancın doğası gereği benzeşen unsurlara zorlama yorumlar ve yakıştırmalar sonucunda birçok öğretinin dâhil olduğu görülür. Senkretik yapılar kültürler ve gelenekler arası iletişimin doğal sonucu olarak ortaya çıkabildiği gibi bir lider etrafında yeni bir dini yapı veya hareket olarak da oluşabilirler.

19. yüzyıl sonunda ABD'de Helena Petrovna Blavatsky önderliğinde kurulan Teosofi Cemiyeti bu anlamda modern bir senkretik dini yapıdır. Blavatsky'nin doktrinel önderliğinde harekete geçen cemiyet düşünce olarak içinde birçok dini ve felsefi gelenekten unsurlar taşır. Modern teosofi olarak tanımlanan bu hareket ruhçuluk akımı içinden doğmakla beraber Batı ezoterik ve okült geleneklerini, Doğu dini ve felsefi düşünceleriyle bütünleştirme çabası gütmüştür. Teosofi hareketi geleneksel öğretilerin bir sentezini sunmakla beraber Blavatsky ve taraftarlarının mit üreten zihin dünyasının yansımalarını da barındırır. Söz konusu yapısıyla Teosofi Cemiyeti 20. yüzyıl kültürünün birçok unsuruna etkide bulunmuştur. Cemiyet yalnızca dini alanı etkilemekle kalmamış; siyaset, bilim, edebiyat, sanat alanlarında doğrudan ya da dolaylı olarak etki göstermiştir.

Bu çalışma Teosofi Cemiyeti'nin tarihi ve doktrinel alt yapısını ve 20. yüzyıl kültürüne etkisini konu almaktadır. Çalışmamız giriş ve üç bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde geleneksel teosofi anlayışı ve Teosofi Cemiyeti'nin doğduğu dini anlayış ortamı ortaya koyulduktan sonra H. P. Blavatsky'nin hayatı temelinde Teosofi Cemiyeti'nin tarihi süreci işlenmiştir. İkinci bölümde Teosofi Cemiyeti'nin doktrinel yapısı ele alınmıştır. Burada, Blavatsky önderliğinde modern teosofinin; teosofi, Tanrı, varlık, evren, insan anlayışı ve teosofistlerin ürettiği mitolojik tarih anlatımı değerlendirilmiştir. Yine bu bölümde cemiyetin öğretilerinin senkretik yapısı göz önüne serilmiştir. Çalışmamızın üçünce ve son bölümünde ise Teosofi

Cemiyeti'nin dini düşünceden bilim, siyaset, sanat anlayışına kadar 20. yüzyıl kültür yapısı üzerindeki temel etkileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Çalışma sürecinde birçok kimsenin ilgisini ve yardımını gördüm. Çalışmamızın nihayete ermesinde katkıları olan herkese teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Bu anlamda yönlendirici tavsiyeleri ve motive edici tutumuyla her daim desteğini gördüğüm danışman hocam Doç. Dr. Hakan OLGUN'a müteşekkirim. Bu tez çalışmasını başlatan ve ilk bölümünü okuyarak çalışmanın ileriki süreci açısından önemli ilkeler koyan Prof. Dr. Şinasi GÜNDÜZ'e teşekkür ederim. Tez jürisinin kıymetli üyeleri Prof. Dr. Bayram Ali ÇETİNKAYA'ya, Prof. Dr. İsmail TAŞPINAR'a, Doç. Dr. Ramazan YILDIRIM'a, Yrd. Doç Dr. Mahmut SALİHOĞLU'na, Yrd. Doç. Dr. Ahmet TÜRKAN'a ve Yrd. Doç. Dr. Salih İNCİ'ye katkılarından dolayı minnettarım. Manevi desteği ve rehberliğiyle yanımızda duran Yrd. Doç. Dr. Mehmet ALICI'yı özellikle anmak isterim. Çok kıymetli arkadaşım Dr. Seda ÖZMEN'in rehberliğini, teknik desteğini ve yüreklendiren sözlerini bir vefa borcu olarak hep hatırlayacağım. Son olarak eşim Birsen GÜL'e tashihteki yardımı ve ötesinde sabrı ve moral desteği için müteşekkir olduğumu bildirmek isterim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **iii**

ABSTRACT ..... **iv**

ÖNSÖZ ..... **v**

İÇİNDEKİLER ..... **vii**

KISALTMALAR ..... **xiv**

GİRİŞ **1**

I. Konunun Önemi, Amacı ve Kapsamı **1**

II. Konu İle İlgili Yapılan Araştırmalar, Kaynaklar ve Yöntem **6**

I. BÖLÜM **10**

TEOSOFİ KAVRAMI VE TEOSOFİ DÜŞÜNCESİNİN TARİHİ GELİŞİMİ **10**

1.1. Teosofi Kavramı **10**

1.2. Teosofi Düşüncesinin Tarihi Gelişimi **20**

1.3. Teosofi Cemiyeti'nin Temeli Çerçevesinde 19. Yüzyılda Dini Anlayış **30**

1.4. Teosofi Cemiyeti'nin Tarihi Süreci **40**

1.4.1. Teosofi Cemiyeti'nin Lideri Olarak Helena Petrovna Blavatsky: Çocukluğu, Gençliği, Gezileri **40**

1.4.2. H. P. Blavatsky'nin ABD'de Faaliyetleri: Ruhçuluktan Teosofi'ye Giden Süreç **51**

1.4.2.1 Blavatsky ve Henry Steel Olcott **53**

1.4.2.2. Blavatsky ve Ruhçuluk İçinde Çalışmaları **55**

1.4.2.3. Ruhçuluktan Ezoterizm ve Okültizme Yönelim 57

1.4.3. Teosofi Cemiyeti'nin Kuruluşu 60

1.4.4. Cemiyetin ABD'de Faaliyetleri 65

1.4.5. Cemiyetin Hindistan'a Taşınması 68

1.4.6. Teosofi Cemiyeti'nin Hindistan Süreci 70

1.4.6.1. Blavatsky ve Olcott'un Hindistan'da İlk Faaliyetleri.....70

1.4.6.2. Blavatsky ve Olcott'un Seylan Gezisi.....73

1.4.6.3. Adyar'da Cemiyet Merkezinin Kuruluşu 74

1.4.6.4. Blavatsky ve Sergilediği Fenomenler 75

1.4.6.5. Teosofi'nin Arya Samaj'dan Ayrılması 76

1.4.6.6. Teosofi ve Şube Açma Çalışmaları.....77

1.4.6.7. Teosofi Cemiyetinin Psişik Araştırmalar Cemiyeti Tarafından Kovuşturulması 78

1.4.7. Blavatsky'nin Hindistan'ı Terk Etmesi ve Avrupa'da Çalışmaları 85

1.4.8. Blavatsky Sonrası Teosofi Cemiyeti.....89

1.4.8.1. H. S. Olcott Liderliğinde Teosofi Cemiyeti 90

1.4.8.2. Annie Besant ve Teosofi Cemiyeti 90

1.4.8.3. C. W. Leadbeater ve Teosofi Cemiyeti.....94

1.4.8.4. Teosofi Hareketi İçinde Yeni Bir Açılım: Neo-Teosofi.....95

1.4.8.5. Krishnamurti: Cemiyetin Mesihi / Dünya Öğretmeni.....97

1.4.9. Avrupa ve ABD'de Teosofi Cemiyeti 100

1.4.10. Annie Besant Sonrası Teosofi Cemiyeti 106

1.4.11. Günümüzde Teosofi Cemiyeti 107

1.4.12. Türkiye'de Teosofi.....108

II. BÖLÜM.....110

TEOSOFİ CEMİYETİ'NİN TEMEL ÖZELLİKLERİ VE DOKTRİNEL YAPISI.....110

2.1. Teosofi Cemiyeti'nin Temel Amaçları 110

2.2. Teosofi Cemiyeti'nin Temel İlkeleri ve Özellikleri.....117

2.2.1. Gizlilik 118

2.2.2. Farklılıklara Karşı Tutum.....120

2.2.3. Çilecilik, Bekarlık ve Vejetaryenlik 121

2.2.4. Ahlâk İlkeleri 123

2.2.5. Cemiyet ve Siyaset 124

2.3. Teosofi Cemiyeti'nin Temel Doktrinleri 124

2.3.1. "Teosofi" Anlayışı 124

2.3.2. Teosofi'nin Ezoterizm ve Okültizm ile İlişkisi 135

2.3.2.1. Teosofi ve Ezoterizm 136

2.3.2.2. Teosofi ve Okültizm 141

2.3.3. Teosofi ve Ruhçuluk 153

2.3.4. Tanrı Düşüncesi 157

2.3.5. Varlık ve Evren 163

2.3.5.1. Kozmosun Yedi Katmanlı Yapısı 164

2.3.6. İnsanın Yapısı 172

2.3.7. Kozmik Evrim.....176

2.3.8. Tarih Algısı ve Irk Düşüncesi.....179

2.3.9. Devir ve Zaman Anlayışı 189

2.3.10. Karma ve Reenkarnasyon 191

2.3.11. Ölüm Ötesi: Karmik Mükâfat ve Ceza 201

2.3.12. Teosofi ve Mahatmalar Düşüncesi 203

2.4. Teosofi ve Senkretizm.....216

III. BÖLÜM.....222

TEOSOFİ CEMİYETİ'NİN XX. YÜZYIL KÜLTÜREL YAPILARINA ETKİSİ.....222

3.1. Teosofi'nin Dini Düşünceye Etkisi.....225

3.1.1. Teosofi'de Dinlerin Ortak Kökeni ve Dini Çoğulculuk Söylemi..226

3.1.2. Teosofi ve Dinlere Yaklaşımı.....238

3.1.2.1. Teosofi Cemiyeti'nin Yahudi Toplumu ve Kabala Öğretisi Üzerinde Etkisi.....238

3.1.2.1.1. İbrani Teosofi Birliği.....246

3.1.2.2. Teosofi'nin Hıristiyanlık ve Mesih Anlayışı Üzerindeki Polemiklere Katkısı.....246

3.1.2.2.1. Teosofi ve Ezoterik Hıristiyanlık.....247

3.1.2.2.2. Teosofi'nin Mesih Bilinci Söylemi ve Etkisi.....254

3.1.2.3. Teosofi ve İslam.....260

3.1.2.3.1. Teosofi'den İslam'a: Alexander Russell Webb.....265

3.1.2.3.2. Teosofi Temelli Irkçı Bir Müslüman: Noble Drew Ali.....266

3.1.3. Teosofi ve Gelenekçi Ekol.....267

3.2. Teosofi Cemiyeti'nin Doğu Öğretilerinin Batıya Transferinde Etkisi 271

3.2.1. Teosofi ve Ezoterik İlginin Doğuya Yönelmesi.....271

3.2.2. Teosofi'nin Batı Dünyasında Budizm ve Hinduizm Üzerine Yapılan Çalışmalara Katkısı.....277

3.2.3. Teosofi'nin Batı'da Yaygınlaştırdığı Doğu'lu Kavram Dünyası..282

3.2.4. Teosofi'nin Doğu Öğretilerini Yaygınlaştırmasına Müşahhas Bir Örnek: Teosofi ve Mahatma Gandhi.....285

3.2.5.Egzotik Bir Mekân Olarak Tibet'e Yönelik İlginin Artmasında Teosofi Etkisi 287

3.3. Teosofi Cemiyeti'nin Ezoterizm ve Okültizmin Canlanmasında Etkisi 290

3.4. Teosofi Cemiyeti'nin Dini, Ezoterik-Okültist ve Spiritüel Temelli Anlayışlara Etkisi 294

3.4.1. Teosofi'den Doğan Hareketler 300

3.4.1.1. Alice Bailey Hareketi ve Arcane School.....300

3.4.1.2. Rudolf Steiner ve Antroposofi 304

3.4.1.3. Teosofi ve Krishnamurti.....309

3.4.1.4. Teosofi ve I Am (Ben) Hareketi.....312

3.4.1.5. Summit Lightouse/ Church Universal And Triumphant 314

3.4.1.6. The Aquarian Foundation (Kova Burcu Vakfı) 315

3.4.1.7. Agni Yoga Cemiyeti 317

3.4.2. Teosofi'nin Cemiyet Dışı Ezoterik ve Okült Anlayışlara Etkisi...319

3.4.2.1. Teosofi ve Müşterek-Mason (Co-Mason) Örgütü.....319

3.4.2.2. Teosofi'nin Gülhaçlı (Rozikrusyen) Harekete Etkisi: Max Heindel (1865-1919).....322

3.4.2.3. Teosofi'nin Hermetik ve Gnostik Temelli Hareketlere Etkisi...324

3.4.2.3.1. Hermetik Cemiyet (The Hermetic Society).....324

3.4.2.3.2. Dublin Hermetik Cemiyetleri (1885-1939).....325

3.4.2.3.3. Altın Şafak Hermetik Birliği (Hermetic Order of the Golden Dawn).....327

3.4.2.3.4. Dion Fortune 328

3.4.2.3.5. George Robert Stowe Mead ve Gnostik ve Hermetik Kültüre Katkısı.....329

3.4.2.3.6. Martinist Birliği (Martinist Order) ve Papus 331

3.4.2.4. Teosofi'nin Gurdjieff ve Ouspensky'ye Etkisi.....332

3.4.2.5. Teosofi'nin Edgar Cayce'e Etkisi.....334

3.4.2.6. Teosofi ve UFO Kültleri.....335

3.4.2.7. Teosofi ve Witchcraft.....342

3.4.2.8. Teosofi ve Astroloji 344

3.4.2.9. Teosofi Cemiyeti ve New Age Akımı 346

3.5. Teosofi Cemiyeti'nin Doğu Dünyasında Çalışmaları 357

3.5.1. Budizm Üzerine Çalışmalar.....358

3.5.1.1. Ezoterik Budizm 358

3.5.1.2. Olcott'lu Teosofi'nin Budist Canlanmasına Katkısı.....361

3.5.1.3. Teosofi ve Dharmapala 367

3.5.1.4. Teosofi ve Japon Budistleri.....368

3.5.2. Teosofi'nin Hindistan ve Hinduizm'e Yönelik Çalışmaları ve Reformasyon Hareketleri.....371

3.5.2.1. Teosofi ve Hindu Rönesansı.....372

3.5.2.2. Teosofi Cemiyeti ve Hint Medeniyeti 374

3.5.2.3. Olcott Liderliğinde Hindistan'da Çalışmalar 375

3.5.2.4. Annie Besant Liderliğinde Teosofi Cemiyeti'nin Hint Kültürüne Katkısı.....382

3.5.2.5. Teosofi Cemiyeti'nin Hint Milliyetçiliğine ve Bağımsızlık Mücadelesine Yaklaşımı.....385

3.5.3. Teosofi ve Parsiler.....391

3.5.3.1. Parsi Teosofistler.....393

3.5.3.2. Teosofi ve İlm-i Khshnoom Hareketi 394

3.6. Teosofi Hareketinin 20. Yüzyıl Siyaset, Bilim, Sanat, Tarih Anlayışlarına Etkisi 397

3.6.1. Teosofi'nin Irk Teorisi ve Irkçı Politikalara Etkisi 397

3.6.2. Teosofi ve Evrim Tartışmalarına Katkısı 403

3.6.3. Teosofi ve Popüler Kültürde Kayıp Kıtalar/ Medeniyetler, Gizli Merkezler.....411

3.6.4. Teosofi ve Agarta ve Shambala Spekülasyonlarına Katkısı.....417

3.6.5. Teosofi Hareketinin Etkilediği Sanatçı ve Edebiyatçılar.....418

3.6.5.1. Teosofi ve Soyut Sanat.....419

3.6.5.2. Teosofi ve Edebiyat 423

3.7. Teosofi Cemiyeti'nin Yayın Faaliyetleri 424

SONUÇ 427

KAYNAKÇA 433

ÖZGEÇMİŞ.....465

KISALTMALAR

age.	:adı geçen eser
agm.	:adı geçen makale
bkz.	:bakınız
bs.	:baskı
CE	:Catholic Encyclopedia
CW	:Collected Writings
CUT	:Church Universal and Triumphant
çev.	:çeviren
Der.	:Derleyen
DGWE	:Dictionary of Gnosis and Western Esotericism
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
EB	:Encyclopaedia Britannica
EARH	:Encyclopedia of American Religious History
Ed.	:editör
EH	:Encyclopedia of Hinduism
EI	:Enciclopedia Iranica
ER	:TheEncyclopediaOfReligion
ERE	:The Encyclopedia of Religion and Etics
ERK	:Encyclopedia of Reincarnation and Karma
ERP	:The Encyclopedia of Religious Phenomena
IU	:Isis Unveiled
KT	:The Key to Theosophy
OTRC	:The Order of the Temple of the Rosy Cross
s.	:sayfa
ss.	:sayfalar
SPR	: Society for Psychical Research
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TG	:The Theosophical Glossary
TPH	:Theosophical Publishing House
TS	:Theosophical Society

vd. :ve devamı

WPR :World’s Parliament of Religions

GİRİŞ

I. Konunun Önemi, Amacı ve Kapsamı

1875 yılında ABD'de hayat bulan Teosofi Cemiyeti'nin 20. yüzyıl kültürü üzerinde önemli etkileri olduğunu düşünmekteyiz. Bu çalışmanın temel amacı Teosofi Cemiyeti'nin başta dini düşünceye etkisi olmak kültürel yapının diğer unsurlarına etkisini bilimsel kaynaklara dayanarak objektif bir yaklaşımla ortaya koymaymaktır.

Teosofi Cemiyeti'ni dönemin diğer dini ve ezoterik hareketlerinden farklı kılan tarafı senkretik ve eklektik yapısıdır. Cemiyet bünyesinde birçok farklı düşünce ve inancı birleştirmeyi başarmış ve bunu dönemin bilimsel dili ile sunmayı denemiştir. Teosofi Cemiyeti ABD'de kurulmasının ardından merkezini Hindistan'a taşımış bununla birlikte Avrupa'da ve Avustralya'da kısa sürede birçok şubeye sahip olmuştur. Cemiyet H. P. Blavatsky, H. S. Olcott ve A. Besant, gibi aksiyoner önderleri, dünyanın birçok merkezine yayılmış şubeleri ve ürettiği devasa literatür ile 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında önemli çalışmalara imza atmıştır. Teosofi hareketinin etki alanı dini düşünceden, ezoterik ve okült düşünceye, kültürler arası etkileşimden, bilim, edebiyat ve sanat dünyasına kadar geniş olmuştur. Bu anlamda Teosofi Cemiyeti'ni hesaba katmadan 20. yüzyıl kültürel yapısının temel dinamiklerini ortaya koymak eksiklik arz edecektir.

Teosofi hareketi bünyesinde çok farklı düşünce sistemlerini birleştirmiştir. Temellerine baktığımızda Teosofi Cemiyeti'nin dönemin ruhçuluk/spiritüalizm akımı içinden doğduğunu görmekteyiz. Nitekim materyalist felsefenin ve pozitivist bilim anlayışının zirveye çıktığı 19. yüzyıl, bir yandan da bu gelişmelere tepki olarak doğan hareketlere şahit olmuştur. Bu anlamda 19. yüzyılın ortasından itibaren ABD ve Avrupa'da çok yaygın bir anlayış ve uygulama haline gelen ruhçuluk/spiritüalizm akımı materyalist ve pozitivist düşünceye karşı ruhun varlığını ve ölümden sonra da bir şekilde varlığını devam ettirdiğini savunmuştur. Bu dönemde ruh çağırma celseleri ABD ve Avrupa'da yaygın uygulamalar haline gelmiştir. Teosofi Cemiyeti'ni kuran kadronun en başta bu tür ortamlarda kendilerini gösterdiğini ifade etmek gerekir. Cemiyetin doktriner lideri H. P. Blavatsky ruhçuluk, ezoterizm ve

okültizm alanlarına meraklı bu uğurda genç yaşlarından itibaren dünyanın birçok yerini dolaşmış bir isimdir. Gezileri sonucunda ABD'ye yerleşen Blavatsky burada ruhçuluk adına canlı bir ortam bulmuş ve bu ortam içerisinde kendisinden söz ettirmeyi başarmıştır. Teosofi Cemiyeti, Blavatsky etrafında toplanan, ruhçuluk ve okültizm alanlarında teorik ve pratik çalışmalar yapmak isteyen bir grup tarafından kurulmuştur. Teosofi hareketinin tarihi aynı zamanda materyalizm ve modern spiritüalizm çekişmesini ortaya koymak açısından da önemlidir.

Blavatsky'nin düşünce dünyasına baktığımızda onun yalnız modern ruhçuluktan değil Batı ezoterik geleneğinin tüm unsurlarından istifade ettiği görülür. Bu anlamda antik dönemden itibaren Hermetizm, gnostisizm, kabala, Pisagorculuk, yeni-Platonculuk gibi dini ve ezoterik düşünceler ve bunların Orta Çağ boyunca yansımaları ile Rönesans'tan itibaren büyü, Hıristiyan kabalası, astroloji, simya, Hıristiyan teosofisi, Gülhaçlılık, masonluk gibi Batı ezoterizminin unsurları Blavatsky ve teosofistler tarafından değerli görülmüştür. Blavatsky bunun ötesinde Teosofi hareketini İskenderiyeli düşünürlerin (Amonius Saccas ve öğrencilerinin) öğretilerinin modern bir temsilcisi olarak ifade eder. Teosofi hareketi ezoterik ve okült kültürün canlanmasına çok önemli katkı sağlamıştır. Blavatsky başta olmak üzere teosofistlerin ürettiği metinlerde Batı ezoterik ve okült kültürü kuvvetle yansıtılmış bununla birlikte cemiyet mensupları tarafından Hermetik ve gnostik metinler gibi Batı ezoterik geleneğinin önemli metinleri telif ve tercüme çalışmalarıyla Batı toplumunda yaygınlaştırılmıştır.

Bugün Teosofi hareketi geleneksel teosofi düşüncesinden farkı ortaya konmakla beraber Batı ezoterik geleneği içinde değerlendirilmektedir. Ezoterizm son yıllarda Batı akademiyasında kendisine yer bulmayı başarmış, Paris, Amsterdam, Exeter gibi merkezlerde kürsüsü bulunan bir araştırma alanı durumuna gelmiştir.[1]Ezoterik düşünce Türkiye'de kendisine başlı başına yer bulan bir alan

[1] Olav Hammer, Mikael Rothstein, "Giriş Bölümü", **Handbookof the Theosophical Current**, Ed., Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, ss. 3-4. Batı ezoterizmi alanında çalışmalar ve akademik düzeyde eğitim veren kurumlar hakkında geniş bilgi için bkz. The European Society for the Study of Western Esotericism (ESSWE), (çevrimiçi), http://www.esswe.org/, 24.05.2015.

değildir. Bu anlamda Teosofi Cemiyeti üzerine yapılan bu çalışma Batı ezoterik geleneğine bir köprü kurabilecek nitelik taşıyabilir.

Teosofi Cemiyeti'nin doktrinlerinin temellerinden birisi de hiç şüphesiz Doğu öğretileridir. Özellikle Hindu ve Budist dini ve felsefi öğretileri Blavatsky ve Teosofi Cemiyeti tarafından öncelenmiştir. Bu noktada teosofistler tam bir senkretizm sergilemişler ve Doğu ve Batı düşüncelerini bir potada buluşturmaya çalışmışlardır. Cemiyetin Hindistan'a taşınmasının akabinde ürettiği literatürde önemli ölçüde Doğu din ve düşüncesinin kavram dünyası kendisine yer bulmuştur. Blavatsky ve teosofistler Doğu öğretilerini kadim bilgeliğin saf taşıyıcı unsuru olarak Batı dünyasının dikkatine sunmuştur. Teosofi Cemiyeti bu kavrayışıyla Doğu öğretilerinin Batı'ya aktarılmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda son yüzyıl içerisinde Batı dünyasında hızla artan Doğu kökenli inanç ve düşünce sistemlerinin temel etkenleri arasında Teosofi Cemiyeti'nin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Teosofi hareketi dini düşünce alanında yeni açılımlar sergilemiş, dini çoğulculuk ve dinlerin ortak kökeni noktasında yoğun bir söylem geliştirmiştir. Cemiyet bütün dinlerin hakikati barındırdığını savunmuş, din mensuplarının birbirilerini dönüştürmek yerine "insanlığın kardeşliği" ilkesi altında yaşamalarını ve inançların özündeki temel ve tek hakikate değer vermelerini önermiştir. Bu tür söylemleriyle Teosofi Cemiyeti'nin dini çoğulculuk söylemini güçlü biçimde dillendiren ilk hareketlerden olduğu göz önünde bulundurulması gerekir. Aynı şekilde cemiyetin Rönesans'tan beri Batı dünyasında izleri görülen ilksel/daimi felsefe/gelenek söylemini temel öğretileri içerisine alan bir hareket olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Bu bağlamda Teosofi hareketinin dini çoğulculuğa ve Gelenekçi ekole etkisinin değerlendirilmesi önemlidir. Bununla birlikte söz konusu düşüncelere dayanarak karşılaştırmalı din çalışmalarını önemseyen Teosofi hareketinin bu alanda literatüre yaptığı katkıyı da dikkate sunmak gerekir.

Teosofi Cemiyeti'ni ele alan bir çalışmanın önemli bir yönü de yeni dini hareketlerin doğuşuna zemin hazırlayan etkenlere ışık tutabilecek bir çalışma olmasıdır. Teosofi Cemiyeti senkretik yapısıyla kendisinden sonra çok sayıda

harekete etki etmiştir. Kendi bünyesi içerisinde Teosofi'nin bir kolu olarak devam eden birçok grup olduğu gibi teosofi öğretilerini ayrı ekoller altında devam ettiren birçok grup da söz konusudur. Örneğin, Rudolf Steiner, Alice Bailey, Krishnamurti gibi önemli isimler Teosofi Cemiyeti'nden ayrılarak kendi okullarını kurmuşlardır. Teosofi hareketi Hermetik cemiyetler gibi Batı ezoterik geleneğine yönelen birçok oluşuma zemin hazırlamıştır. Cemiyet –Müşterek Masonluk gibi- masonik yapılara da destek vermiştir. Cemiyet bünyesinden modern büyü ve astroloji anlayışına önemli katkı sağlayan isimler çıkmıştır. Teosofi hareketi Doğu ve Batı kültürünü mezcettiği öğreti yapısıyla 20. yüzyılın ikinci yarısında beliren New Age akımına zemin hazırlamış, New Age'in kullandığı kavramları yıllar öncesinden literatüre kazandırmıştır. Dolayısıyla 20. yüzyıl dini – ezoterik hareketlerinin temelleri noktasında Teosofi Cemiyeti'nin etkilerini göz önünde tutmak elzemdir.

Teosofi hareketini önemli kılan bir husus da hiç şüphesiz Doğu dünyasında fiilen yaptığı çalışmalardır. Kurulduktan kısa süre sonra Hindistan'a taşınan cemiyetin Hindistan ve Sri Lanka'da çok önemli çalışmaları olmuştur. Cemiyetin resmi başkanı Olcott bu anlamda modern Sri Lanka tarihi açısından önemli bir isimdir. Olcott, Budizm'in canlanması için eğitim faaliyetlerinden Budist mezhepleri bir araya getirme çabalarına kadar birçok çalışma yürütmüştür. Olcott benzer faaliyetleri Hindular ve Parsiler için de yapmıştır. Hindistan'ı ve Sri Lanka'yı adım adım dolaşan Olcott, Japon Budistlere yönelik çalışmalarıyla da isminden söz ettirmiştir. Olcott'tan sonra cemiyetin lideri olan Annie Besant ise Hint sosyal ve kültürel hayatında önemli rol oynadı. Aksiyoner bir kişilik olan Besant eğitim kurumlarından çeşitli sosyal kurumlara kadar birçok oluşuma önder olduğu gibi Hindistan'ın bağımsızlık sürecinde Hint milliyetçiliğini ve Hint kültürünü destekleyen çalışmalar yürüttü ve siyasi faaliyetlere girişti. Tüm bunlara dayanarak şunu rahatlıkla ifade etmek gerekir ki modern Hindu ve Budist canlanma sürecini ortaya koymak için mutlak surette Teosofi hareketinin etkilerini de ortaya koymak gerekir.

20. yüzyılda ortaya çıkan siyaset, bilim, sanat, edebiyat alanlarındaki kimi gelişmelerin temellerinde de Teosofi hareketi görülmektedir. Blavatsky ve teosofistlerin ileri sürdüğü geçmiş ırklara, batmış kıtalara, yok olmuş medeniyetlere

yönelik arkaik tarih anlatımı barındırdığı evrimci söylemle kimi ırkçı akımlar tarafından kullanıldığı gibi birçok fantastik kültürel öğenin vücut bulmasına da zemin hazırlamıştır. 20. yüzyılda ortaya çıkan ve mitolojik veya sahte-bilimsel verilere dayalı bu tür söylemlerin kaynağı noktasında Teosofi öğretilerinin incelenmesi önemlidir. Yine teosofik öğretilerin madde ötesi boyutlara yaptığı vurguyla soyut resim sanatına ve mensubu olan önemli edebiyatçılarla İrlanda edebiyat rönesansına etkisi kültürel yapıya yaptığı önemli katkılar olarak görülür. Biz bu çalışmada yukarıda hulasa edilmeye çalışılan geniş alanda Teosofi Cemiyeti'nin yaptığı etkiyi ortaya koymaya çalışacağız.

Çalışmamız Teosofi Cemiyeti'nin tarihini, öğretilerini ve etkilerini merkeze almaktadır. Ancak Teosofi Cemiyeti'nin modern Teosofi hareketi olarak kabul edildiğini, Batı ezoterizmi içinde ise geleneksel bir teosofi anlayışının var olduğunu hesaba katarak çalışmaya "teosofi" kavramı ve teosofi anlayışının tarihi sürecini ele alarak başlamak uygun görülmüştür. Bu bağlamda antik dönemden itibaren felsefi, mistik ve ezoterik anlayışlarda teosofi düşüncesinin izleri aranmıştır. Sonrasında ise Teosofi Cemiyeti'ni doğuran inanç ve düşünce ortamı ele alınmış bu noktada daha çok dönemin ruhçu/spiritüalist anlayışının etkileri değerlendirilmiştir.

Yukarıda sözü edilen giriş mahiyetindeki kısımdan sonra Teosofi Cemiyeti'ne geçilmiştir. Burada konumuzun kapsamı açısından bazı hususlara değinmemiz gerekmektedir. Teosofi Cemiyeti 19. yüzyılın sonunda doğan ve günümüze kadar varlığını sürdüren bir harekettir. Cemiyet asıl canlı sürecini H. P. Blavatsky ve H.S. Olcott gibi hareketin kurucularının ve hemen ardından gelen ikinci nesil olarak nitelenen A. Besant ve C. W. Leadbeater gibi isimlerin döneminde yaşamıştır. Bu süreci somutlaştıracak olursak karşımıza cemiyetin kuruluş tarihi olan 1875 yılı ile Annie Besant'ın ölüm tarihi olan 1933 yılları arasında geçen dönem gelmektedir. Cemiyetin sahip olduğu temel öğretiler ve bunların ifade edildiği literatür ekseriyetle sözü edilen dönemde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bizim tezimizin hedefi olan "Teosofi Cemiyeti'nin XX. Yüzyıl Kültürel Yapılarına Etkisi" hususu değerlendirilirken bahsi geçen sürecin dikkate alınması gerektiğini düşünmekteyiz; zira Teosofi Cemiyeti asıl etkilerini sözü edilen dönemdeki çalışmalarına borçludur.

Teosofi Cemiyeti kuruluşundan günümüze kadar kesintisiz biçimde devam etmiş, yıllar içerisinde farklı kollara bölünmüş ve dünyanın birçok yerinde şubeler açmıştır. Ancak bütün bunlara rağmen Annie Besant'tan sonra cemiyetin canlılığı kaybolmuş, cemiyet adeta pasif bir konumda hayatına devam etmiştir. Cemiyet, Besant sonrasında ilk dönemde üretilen öğretiler ve literatür üzerinde varlığını sürdürmektedir. Bu hususlar dikkate alınarak çalışmamızda gerek cemiyetin tarihi süreci incelenirken gerekse cemiyetin temel öğretileri ele alınırken 1875-1933 yılları arasına yoğunlaşılmıştır. Bununla birilikte Teosofi Cemiyeti'nin etkilerinin söz konusu dönemden sonra da yoğun biçimde görüldüğü ortadadır. Örneğin 1960'lardan sonra gün yüzüne çıkan Yeni Çağ (New Age) hareketi üzerinde Teosofi Cemiyeti'nin çok önemli etkileri görülmektedir. Dolayısıyla cemiyetin etkileri söz konusu olduğunda bütün 20. yüzyıla uzanan genel etkileri ele alınmaya çalışılmıştır.

II. Konu İle İlgili Yapılan Araştırmalar, Kaynaklar ve Yöntem

Türkiye'de özel olarak Teosofi Cemiyeti'ni konu edinen herhangi bir akademik çalışma söz konusu değildir. Bununla birlikte Teosofi Cemiyeti'nin doktriner lideri H. P. Blavatsky'nin **The Key to Theosophy** isimli eseri Teosofinin Anahtarı ismiyle Murat Sağlam tarafından; Blavatsky'nin Doğu'da ezoterik öğretimde kullanıldığını iddia ettiği **Altın Öğütler Kitabı**'nın tercümesi olarak İngiliz diline kazandırdığı **The Voice of the Silence** isimli eseri ise Yeni Yüksektepe Kültür Derneği tarafından Türkçeye **Sessizliğin Sesi** ismiyle tercüme edilmiştir. Yine Türkçe telif veya tercüme kimi eserlerde Teosofi hareketiyle ilgili çok kapsamlı olmayan, ansiklopedik düzeyde diyebileceğimiz bilgiler bulunmaktadır. Bu eserlerde Teosofi Cemiyeti genel anlamda yeni dini hareketler içerisinde bir hareket veya bir ezoterik-okültist oluşum olarak kendisine yer bulmaktadır.

Gerek Türkçede yeterli çalışmanın olmaması; gerekse Teosofi hareketinin İngiliz dili konuşan ülkelerde doğup gelişmesi, sebebiyle çalışmamızda yabancı (İngilizce) kaynaklara büyük ağırlık verilmiştir. Konumuz çerçevesinde birinci el ve ikinci el kaynaklardan istifade edilmiştir. Özellikle Teosofi Cemiyeti'nin tarihi süreci ve doktrinleri bağlamında cemiyet mensuplarının ürettiği metinlerden doğrudan istifade edilmeye çalışılmış, diğer taraftan geleneksel teosofi düşüncesi ve Teosofi

Cemiyeti'nin etkileri bağlamında cemiyet dışında üretilen kaynaklara sıklıkla müracaat edilmiştir. Çalışmanın kronolojik yapısını dikkate alarak temel olarak istifade ettiğimiz kaynakları şu şekilde ifade edebiliriz:

Teosofi kavramı ve teosofi anlayışının tarihi süreci ortaya koyulurken öncelikle teosofi anlayışının Batı ezoterik geleneği içerisinde değerlendirildiği ifade edilmek suretiyle Batı ezoterizmi üzerinde çalışan uzmanların eserlerinden istifade edildi. Akademik dünyada oldukça yeni olan bu sahanın önde gelen ismi Antoine Faivre'in, **Theosophy, Imagination, Tradition: Studies in Western Esotericism**; **Western Esotericism and the Science of Religion** ve **Giz ve Işık**, Arthur Versluis'in **Theosophia: Hidden Dimensions of Christianity** ve **Magic and Mysticism: An Introduction to Western Esotericism** isimli eserlerinden yararlanıldı. Bununla birlikte tüm çalışma boyunca bütün Batı ezoterik geleneği üzerine önemli bir ansiklopedik kaynak olan ve Batı ezoterizmi alanının önemli isimlerinden Wouter J. Hanegraaff editörlüğünde yayımlanan **Dictionary of Gnosis and Western Esotericism** isimli kaynağa sıklıkla başvuruldu.

Teosofi hareketinin tarihi süreci ve lideri Blavatsky'nin hayat serüveni konularında cemiyet mensubu isimlerin çalışmalarına başvuruldu. Bu anlamda Blavatsky üzerine yapılan ilk ve önemli biyografi çalışmalarından A. P. Sinnett'ın, **Incidents In The Life Of Madame Blavatsky** isimli eserinden çokça yararlanıldı. H. S. Olcot'un, **Old Diary Leaves** isimli eseri ise Teosofi Cemiyeti'nin kuruluşunun temellerini aydınlatma bakımından en önemli metin mesabesindedir. Olcott'un eserine dayanarak ABD ruhçu ortamından teosofi düşüncesine geçiş sürecini de ayrıntılı biçimde görmek mümkündür. Bununla birlikte **Old Diary Leaves** teosofistlerin Hindistan'da ve dünya çapında yaptıkları çalışmalara önemli ölçüde ışık tutmaktadır. Teosofi Cemiyeti üzerine yapılmış ilk akademik çalışma hüviyeti taşıyan, A. B. Kuhn'un **Theosophy: A Modern Revival of Ancient Wisdom** isimli eseri ise gerek cemiyetin tarihsel süreci gerekse doktrinleri açısından bizim için ön açan bir çalışma olmuştur.

Cemiyetin öğretilerini ele alma noktasında ise Teosofi hareketinin doktriner lideri Blavatsky'nin eserleri bizim için ilk müracaat kaynağı olmuştur. Blavatsky'nin

The Key to Theosophy kitabı Teosofi Cemiyeti ve doktrinleri hakkında bir ders kitabı niteliği taşımaktadır. Belli konularda son derece karmaşık bir yapı arz eden teosofi düşüncesi açısından çözümleyici ve sadeleştirici bir anlam taşıyan **Key to Theosophy** kitabı çokça istifade ettiğimiz bir eser oldu. Bu kitabın yukarıda sözü edilen bir tercümesi olmasına karşın bazı kavramların yerine oturması bakımından orijinal dilindeki metni tercih ettik. Blavatsky son derece velut bir yazardır. İkişer ciltten müteşekkil **Isis Unveiled** ve **The Secret Doctrine** ile çeşitli dergilerde yayımlanmış makalelerinin, mektuplarının ve tuttuğu notlarının toplandığı on dört ciltten müteşekkil **Collected Writings**, Blavatsky Blavatsky'nin düşünce dünyasını ve teosofi öğretisini yansıtan en önemli eserleridir. Çalışmamızda ele alacağımız üzere Blavatsky'nin eserleri senkretik ve eklektik yapısından dolayı son derece karmaşık, birçok alandan alıntıları ihtiva eden, anlaşılması zor, bu anlamda da birçok eleştiri almış eserlerdir. Çalışmamızda söz konusu eserlere ilk elden teosofi öğretisini yansıtan eserler olarak başvurulmuştur. Blavatsky'nin **The Theosophical Glossary** isimli sözlüğü ise birçok kavramın teosofik bakış açısında yerini pratik olarak ifade etme açısından son derece faydalı olmuştur. Yine Teosofi hareketinin liderleri H. S. Olcott'un **Theosophy: Religion and Occult Science**, A. Besant'ın **Four Great Religions** ve **Esoteric Christianty**, C. W. Leadbeater'ın **A Textbook Of Theosophy**, W. Q. Judge'ın **The Ocean Of Theosophy** gibi eserlerinden temel olarak istifade ettik.

Çalışmamızın üçüncü bölümünü teşkil eden "Teosofi Cemiyeti'nin 20. Yüzyıl Kültürel Yapıları Üzerindeki Etkisi" başlığını daha çok yeni dini hareketler ve özelde ise Teosofi hareketi üzerine yapılmış çalışmalara dayanarak şekillendirdik. Konuyla ilgili olarak çok sayıda kaynaktan söz etmek mümkünken çalışmamız açısından temel teşkil eden birkaç eseri burada anmamız yerinde olacaktır. Bu anlamda editörlüğünü Olav Hammer ve Mikael Rothstein'ın yaptığı **Handbook of the Theosophical Current** isimli eser Teosofi hareketini kendisinden doğan önemli hareketlerle ve kültürel alanın birçok alanına yaptığı etkiyle birlikte işleyen geniş bir çalışmadır. Olav Hammer'ın kaleme aldığı **Claiming Knowledge: Strategies of Epistemology from Theosophy to the New Age** isimli eser ise New Age hareketine uzanan süreçte Teosofi hareketini bir başlangıç noktası olarak tespit etmiş ve bu

noktada bize yön vermiştir. Teosofi hareketi üzerine özel çalışmaları olan ve birçok metninden istifade ettiğimiz James A. Santucci'nin **Controversial New Religions**, içinde yazdığı "**The Theosophical Society**" bölümünü toparlayıcı bir metin olarak burada anmak gerekir. Son olarak çokça istifade ettiğimiz Teosofi hareketine yönelik eleştirel bir eseri dikkate sunmak istiyoruz. Rene Guenon, Teosofi Cemiyeti'ni o dönemdeki birçok okültist ve ruhçu hareket gibi hakiki "Geleneğe" ve ezoterizme karşı bir tehdit olarak görmüş ve **Theosophy: History of a Pseudo Religion** ismiyle bir eser kaleme almıştır. Yüz yılı aşan tarihinde Teosofi hareketine yönelik en sert ve ciddi eleştiriyi Guenon'un ortaya koyduğunu ifade etmek gerekir. Kimi eleştirilerine katılmamakla beraber konuya farklı açılardan yaklaşmak ve dönemin ruhunu kavramak açısından Guenon'un eseri fazlasıyla istifade ettiğimiz bir eser olmuştur.

Basılı Teosofi literatürüne ülkemizde ulaşmak oldukça zordur. Bununla birlikte teosofik metinleri online/çevrimiçi olarak sunan internet kaynaklarından söz etmek mümkündür. Bu anlamda;

"**http://www.blavatskyarchives.com/index.htm**",
"**http://www.austheos.org.au/clibrary/bindex-0.html**",
"**http://www.theosociety.org/pasadena/ts/tup-onl.htm**", gibi çevrimiçi kaynaklar Teosofi Cemiyeti'nin ürettiği metinler üzerine çok geniş doküman sağlayan kaynaklardır.

Çalışmada ele alınan konular tarihsel bir perspektifte, kaynaklarda verilen bilgilere dayanarak, objektif olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada çokça geçen yabancı kavramların etimolojik ve semantik yapıları ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan çalışma içinde söz edilen birçok felsefi, ezoterik, okült oluşumun birbiriyle ilişkisine değinilmeye çalışılmış, böylece kısmen karşılaştırmalı bir çalışma hüviyeti sağlanmaya gayret edilmiştir. Son olarak; çalışmamız genel anlamda metinler üzerine dayalı bir çalışma olmuştur. Ancak zaman zaman günümüz Teosofi Cemiyeti şubeleri ile yazışmalar yapılmış, elde edilen bilgiler gerekli yerlerde kullanılmıştır.

I. BÖLÜM

TEOSOFİ KAVRAMI VE TEOSOFİ DÜŞÜNCESİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

1.1. Teosofi Kavramı

Teosofi kavramı kökleri antik döneme kadar uzanan dini, mistik ve felsefi karakteri olan bir anlayışı ifade eder. Kavram tarihi süreçte farklı gelenekler içinde az veya çok birbirine yakın bir anlamı ifade edecek biçimde kullanılmıştır. Bu geleneklerle bağlantılı olarak Batı teosofisinden, Hint teosofisinden, İslam teosofisinden bahsetmek mümkünken, kavramın Teosofi Cemiyeti[1] ile kazandığı farklı bir boyuttan söz etmek de mümkündür.

Teosofi anlayışı her şeyden önce Batı ezoterik geleneği içinde değerlendirilen bir anlayıştır. Batı geleneğinde iki temel teosofi anlayışı söz konusudur. Birincisi geleneksel Batı teosofi anlayışı, ikincisi ise Helena Petrovna Blavatsky (1831-1891) önderliğinde 1875 yılında kurulan Teosofi Cemiyeti'nin şahsında gelişen teosofi anlayışıdır.[2] Her ne kadar Blavatsky ve modern teosofistler kendilerini kadim teosofi ve ezoterizm ile ilişkilendirseler hatta asıl ezoterizmin yegâne temsilcisi olarak görseler de Teosofi Cemiyeti ile doğan teosofi anlayışının geleneksel teosofiden çok önemli farkları vardır. Şimdilik asıl konumuzu teşkil eden Teosofi Cemiyeti ve görüşlerini sonraki bölümlere bırakarak geleneksel teosofi anlayışı ve tarihsel sürecine değinmek yerinde olacaktır.

Teosofi kavramını çözümlerken kavramın teolojik, felsefî, ezoterik alanlarla ilişkisi her zaman göz önünde bulundurulmuştur. Etimolojik olarak teosofi kavramı Grekçe "theos" (tanrı), ve "sophia" (bilgi/hikmet) kelimelerinden mürekkep "ilahi/tanrısal bilgi", "ilahi bilgelik" veya "ilahi hikmet" anlamına gelen bir

[1] Cemiyetin orijinal adı "Theosophical Society"dir. Bu ismi dilimize "Teosofik Cemiyet" veya "Teosofici Cemiyet" olarak tercüme etmek daha doğru gözükse de biz Türkçe literatürde kabul gören ve maksadı karşılayan "Teosofi Cemiyeti" terkibini kullanmayı uygun görüyoruz. Bundan sonra metin boyunca küçük "t" ile "teosofi" kelimesi bir düşünce olarak teosofi anlayışını; büyük "T" ile "Teosofi" kelimesi ise kurumsal bir hareket olan "Teosofi Cemiyeti"ni işaret edecektir.

[2] James Santucci, "Esotericism, the Occult, and Theosophy", ss. 8-9, (çevrimiçi) http://faculty.fullerton.edu/jsantucci/Esotericism%20and%20Occultism%20.pdf, 23.12.2014.

kavramdır.[3] Teosofi kavramının sözü edilen bu anlamı ile tam olarak ne zaman kullanılmaya başladığı konusunda kesin bir bilgi yoktur. Zira aşağıda göreceğimiz üzere asırlar boyunca teosofi kavramının teoloji kavramı ile yakın hatta eş anlamlı kullanımı söz konusudur.

Dinî, ezoterik ve felsefî literatürde teosofi kavramı özel bir bilgiye işaret eder. Bu bilgi Tanrı'nın tecrübî, aşkın, gizli, doğrudan bilgisidir. Teosofi, Tanrı'ya dair bir bilgi olmakla beraber bu bilginin Tanrı'nın özünü doğrudan kavramakla elde edilmesine işaret eder.[4] Bu anlamda teosofi vahye dayanan teolojik bilgiden ve akla dayanan felsefî bilgiden metot olarak ayrışır.[5] Teosofik bilgi insan düşüncesinden kaynaklanan rasyonel veya spekülatif bir bilgi değildir. Bu bilgi ilahi kaynaklı olduğu gibi ilahi olanın hususiyeti ve niteliği ile ilişkilidir. J. Santucci'ye göre bu anlamda ilahi hikmeti kavrayan her kim olursa olsun –ister peygamber, ister şaman, ister ozan- bu kimse teosofisttir ve "ilahi hikmet" anlamında teosofi her gelenekte bulunur.[6]

J. Evola, teosofi anlayışının dinin iman, ibadet, mitoloji ve teoloji boyutunu aşmayı ve ilahi alanda fiilî bir deneyim ve bilgi imkânını vaad ettiğini ifade eder. Ona göre Doğu ve Batı'da bütün "antik spiritüalite akımlarında" teosofi önemli bir yere sahiptir. Hatta belirtilen anlamda bir teosofi içermedikçe bir geleneğin tamamlandığı söylenemez.[7]

Modern teosofi hareketinin önemli isimlerinden A. Besant, teosofiden dinlerin batınî/ezoterik yapısını ifade eden bir anlayış olarak söz eder. Dini öğretilerin ezoterik (bâtını) ve egzoterik (zahirî) olmak üzere iki boyutu olduğunu

---

[3] Antoine Faivre, "Theosophy", **ER**, C. XIV, Ed. Mircea Eliade, New York, The Macmillan Co., 1987, s. 465; ayrıca bkz. Annie Besant, **Theosophy**, (yayın yeri yok), 1900, s. 9, (çevrimiçi) http://www.theosophical.ca/books/Theosophy_AnnieBesant.pdf, 13.03.2015; Annie Besant, "Theosophical Society", **ERE**, C.12, Ed. Hastings James, John A. Selbic, Louis H. Gray. -- Edinburgh : T. T. Clark ; New York : Charles Scribner's Sons, 1980, s. 300.

[4] Besant, **Theosophy**, s. 9.

[5] "Theosophy", **Catholic Encyclopedia**, (çevrimiçi) http://www.newadvent.org/cathen/14626a.htm, 10.03.2010.

[6] Santucci; Mısır, Yahudi, Hıristiyan, Hint geleneklerinde teosofik anlayışların izleri olduğunu, bu izlerin İncil yazarı Yuhanna, (Kral) Davut, Dionysius, Platon, Penelope, Porphyry ve Iamblichus'ta da bulunduğunu ifade eder. Bkz. James Santucci, "'Theosophia': Origins of a Name", **The American Theosophist**, Fall special Issue/1987, ss. 335-336.
(çevrimiçi) http://www.wheatonolcottbranch.org/perennial-theosophy.html, 30.12.2012.

[7] Julius Evola, **Çağdaş Ruhçuluğun Maske ve Yüzleri**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 71-72.

dile getiren Besant, III. yüzyıldan beri Batı geleneğinde dinin batınî/ezoterik yönünün teosofi olarak bilindiğini ifade eder. Ona göre "Tanrı hikmeti" anlamına gelen teosofi Hint geleneğinde Sanskritçe eş anlamlısı olan "Brahma-vidya" terimi ile karşılanır.[8]

J. Algeo, teosofiden zâti bir Tanrı'nın vaz' ettiği bir düşünce olmaktan ziyade, insanın ruhunda potansiyel olarak bulunan evrensel "ilahî bilgelik" olarak söz eder. Ona göre işte bu bilgeliktir ki insana kim olduğunu keşfetme arzusu verir ve insana varlığa dair büyük sorular sordurur.[9]

Teosofi ile felsefe kavramları arasındaki ilişkiye değinen W. W. Quinn, teosofi kavramını oluşturan parçalardan "theos (tanrı)" sözcüğüne dayanarak teosofi kavramının bir "kutsal hava" taşıdığını ve felsefeden ayrı bir yere konumlandığını belirtir.[10] Bu anlamda teosofi düşüncesinin ezeli bir Gelenek (Tradition)'e daha çok benzerlik gösterdiğini belirten Quinn, Frithjof Schuon'un bu bağlamda teosofi kavramını "fıtrî/içkin din" (innate religion) olarak tanımladığını ifade eder.[11] Bununla birlikte J. J. Poortman'a göre modern teosofi hareketi hariçte kalmak şartıyla geleneksel teosofi anlayışı ve felsefe arasında bir irtibat söz konusudur. Nitekim Poortman bu noktada Plotinus'un bir yandan "Bir" üzerinde felsefe yaparken diğer yandan dini vecd halini tecrübe ettiğini, aynı şekilde teosof Jacob Boehme'nin "Tanrı ve çokluğun yaratılışı arasındaki ilişkinin paradoksları üzerinde kafa yorduğunu" ifade eder.[12]

Batı geleneği içerisinde teosofi anlayışı ezoterizm olarak bilinen çok geniş bir dini anlayışın içinde değerlendirilmektedir. Ezoterizm ve teosofi ilişkisini irdeleyen A. Faivre'a göre en katı anlamıyla ezoterizm, kişisel aydınlanmaya dayanan ve ilahi âlemle bütünleşmeyi sağlayarak kurtuluşa vesile olan bir bilgiye ulaşma çabası olarak ifade edilmektedir. Teosofi özel anlamda ve öncelikle ilahi âlemin gizli

[8] Besant, "Theosophical Society", s. 300.
[9] John Algeo, **Theosophy: An Introductory Study Course**, 4. bs. Wheaton, IL, The Theosophical Society in America, 2007, s. 8,
(çevrimiçi) https://www.theosophical.org/files/resources/selfstudy/theosophyintro.pdf, 11.03.2012.
[10] William W. Quinn, **The Only Tradition**, New York, State University of New York Press, 1997, s. 97.
[11] Quinn, **The Only Tradition** s. 97.
[12] J. J. Poortman'dan aktaran Quinn, **The Only Tradition** s. 97.

bilgisi ile ilgilidir. Daha geniş anlamda ise Tanrı'yla ilişkisi bakımından evrenle ve insanla ilgilenir. Dolayısıyla ezoterizmden teosofik boyutla zenginleştirilmiş bir yapı olarak söz edilebilir.[13] Bu bağlamda Batı ezoterik tarihi söz konusu olduğunda Faivre'a göre, teosofi (Hıristiyan teosofisi) diğer birçok ezoterik akım arasında önemli bir yere sahiptir.[14]

R. A. Gilbert de Batı ezoterizmi bağlamında teosofiyi ezoterik doktrini oluşturan ögeler arasında sayar. Gnostisizm, Hermetizm, kabala, Paraselsusçuluk Gülhaçlılık gibi teosofi de Batı ezoterik geleneği içinde bir anlayıştır. Ona göre teosofi (ilahi bilgi) "gnosis" biçiminde bir bilgi olarak görülebilse de yalnızca kurtuluş ile ilgili olmanın ötesinde Tanrı'nın ve evrenin doğası ile ilgili bir bilgidir.[15] Teosofist için fizikî âlem ilâhi âlemin benzeridir ve içinde ilâhi sembolleri taşır. Bu semboller kutsal metinler ve kişisel aydınlanma ile işlev gören ilâhi esinle (revelation) anlaşılabilir. Gilbert bu anlamda Jacob Boehme (1575-1624)'yi teosofi düşüncesinin zirvesi olarak görür. Boehme, Genesis'teki yaratılış öyküsü ile kendi mistik tecrübesini birleştirerek çağdaş doğa felsefesine, simyacı sembolizme ve Orta Çağ Alman mistik geleneklerine katkı sunmuştur.[16] Gilbert'e göre bu anlamdaki teosofi ile Teosofi Cemiyeti'nin temsil ettiği teosofi anlayışı arasındaki ayrımın kesin olarak vurgulanması gerekir.[17]

Teosofi ile gnostisizm arasında paralellik kuran isimlerden birisi de Batı ezoterizmi üzerinde çalışmaları ile tanınan A. Versluis'tir. Versluis, Hıristiyanlık içinde "zamandan münezzeh vahy/ifşa/keşf (timeless revelation)" veya "gnosis" düşüncesini idame ettirenleri "teosof" olarak nitelendirir. Ona göre teosofi Hıristiyanlık içindeki otantik gnostik geleneği ifade eder. Bu gelenek Areopagite Dionysius (Dionysius the Areopagite)'tan İskenderiye'li Clement (150-215), Origen (184-254), İtirafçı Aziz Maximus (St. Maximus the Confessor/ 580-662), John Scotus Erigena (815-877), Meister Eckhart (1260-1328), Johannes Tauler (1300-

[13] Faivre, "Theosophy", s. 465.
[14] Antoine Faivre, **Giz ve Işık**, Çev. Birol Biçer, İstanbul, Dedalus Kitap, 2012, ss. 17-18.
[15] Robert A. Gilbert, "Wester Esotericism", **New Religions A Guide: New Religious Movements, Sects and Alternative Spiritualities**, Ed. Christopher Partridge, New York, Oxford University Press, 2004, s. 304.
[16] Gilbert, "Wester Esotericism", ss. 304-305.
[17] Gilbert, "Wester Esotericism", s. 305.

1361), Jacob Boehme (1575-1624), Gottfried Arnold (1666-1714), Franz von Baader (1765-1841)'e ve günümüze uzanır. "Teosoflar katolik, ortodoks, protestan olabilir; ortak noktaları otantik spiritüel tecrübeleridir" diyen Versluis'e göre "teosof" ve "gnostik" kelimeleri birbiri ile yer değiştirebilir.[18] Anlaşıldığı kadarıyla Versluis, Hıristiyan gnostik geleneği ile teosofi düşüncesi arasında bir özdeşlik kurmaktadır.

R. Guenon, teosofi kavramının batı geleneğindeki yeri ile bu kavramın Teosofi Cemiyeti'yle kazandığı anlam arasındaki ilişkiyi tartışmıştır. Guenon'a göre Teosofi Cemiyeti kurulmadan önce Batı geleneğinde teosofi kavramı benzer biçimlere sahip veya en azından aynı kaynaktan gelmeye eğilimli birçok düşüncenin ortak adı olarak kullanılmıştır. Bu doktrinlerin temel özelliği "dini veya mistik ilhamla ortaya çıkmış az veya çok ezoterik fikirler" olmalarıdır. Bu anlayışlar toptan Batı geleneğine ait olduklarını iddia etmekte ve bir biçimde Hıristiyanlığı temel almaktadırlar. Guenon bu noktada Jacob Boehme (1575-1624), Johann Gichtel (1638-1710), William Law (1686-1761), Jane Lead (1624-1704), Emanuel Swedenborg (1688-1772), Louis-Claude de Saint-Martin (1743-1803) ve Karl von Eckartshausen (1752-1803)'i geleneksel teosofi anlayışının temsilcileri olarak saymaktadır.[19] Guenon'a göre modern teosofistlerin (Teosofi Cemiyeti mensupları) yukarıda ifade edilen okullarla hiçbir bağlantısı yoktur. Ona göre Teosofi Cemiyeti'nin kurucusu Blavatsky sözü edilen teosoflardan özellikle de Boehme'den istifade etmiş görünmektedir. Ancak Blavatsky elde ettiği bu bilgileri birçok farklı kaynaktan aldığı bilgilerle karıştırarak kendi öğretisi içine sokmuştur.[20]

Teosofi kavramı sık sık mistisizm kavramı ile karıştırılmaktadır. Mistisizm Tanrı'ya yönelik arzulu ve ihtiraslı bir arayışı, görünmeyene karşı bir tutkuyu dolayısıyla dini duygunun doğal bir belirişini ifade eder. Teosofik anlayış ise sezgi ve aydınlanma vasıtasıyla evrensel temel prensiplerle bir uyumu vurgular. İnsan ve doğa arasındaki doğru ilişkiden doğan evrenin gizli güçlerinin bilgisi, insanı beşeri limitlerinden kurtarır ve ona makrokozmozun saklı kuvvetlerine hâkim olacak

[18] Arthur Versluis, **Theosophia: Hidden Dimensions of Christianity**, New York, Lindisfarne Press, 1994, s. 12.
[19] Rene Guenon, **Theosophy: History of a Pseudo Religion**, Trans. by Alvin Moore, Jr. Cecil Bethell, Hubert and Rohini Schiff, Hillsdale NY, Sophia Perennis, 2004, ss. 1-2.
[20] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 3.

olağanüstü bir güç verir.[21] Bu güç teosofistin sahip olduğu üstün nitelikli bilginin deneysel bir kanıtıdır. Ancak sahip olunduğu iddia edilen bu bilginin yegâne teminatı teosofik bilgiye sahip olan kimsedir.[22] Gilbert'e göre teosofi veya ezoterizmin başka ögeleri mistisizm ile karıştırılmamalıdır. Mistisizmin amacı Tanrı'nın deneyimine doğrudan kişisel olarak erişmektir. Mistikler diğer ezoterik sistemlerdeki gibi sembolik bir dili kullanabilirler ancak ne kurtarıcı yüce bir bilginin sahibi olduklarını iddia ederler ne de inançlarının ortodoksisine aykırı görüşleri kabul ederler.[23]

İleride ele alınacağı üzere modern teosofistler, teosofik bilginin Tanrı'nın içkin yapısından dolayı kaçınılmaz olduğunu iddia etmektedir. Bu konuda A. Besant şunları ifade eder:

> İnsan asıl olarak spiritüel bir varlıktır. İnsanın benliği veya ruhu, evrensel ruhtan veya evrensel benlikten ya da Tanrı'dan ışığın güneşten çıktığı gibi çıkmaktadır. Kendini bilmesi ve benliğinin derinliklerine inmesi sayesinde kişi Tanrı'yı bilebilir. İnsan benliğinin ve bilincinin derinliklerine girebilir, bedeninin, tutkularının, duygularının, zihninin ve aklının ötesine geçebilir. Bütün bunlar kendisinindir ancak kendisi değildir, insan bunların hepsinden geçebilir, kendisini bunlardan ayırabilir, saf varlığına, saf "ben"e ulaşabilir. Bunu gerçekleştiren herkes teosofinin iki temel yapısı olan Tanrı'nın içkin ve aşkın yapısı ile varlığın birliğini kavrayabilir. Bu tam ve en derin anlamda teosofidir. Kendi benliğini Tanrı'da ve bütün varlığın içinde idrak edebilenlenler veya bunu amaçlayanlar teosofistlerdir.[24]

Teosofi terimi dini-mistik geleneklere bağlı bir takım düşünürlerde bulunan özel bir bilgi türünü ifade etmekle beraber Hermetizm gibi Batı ezoterik gelenekleri ile simya ve astroloji gibi okült pratiklerin ifade ettikleri anlayışları da yansıtmaktadır. W. M. Ashcraft'a göre; teosofun, kutsalın veya Tanrı'nın tecrübî bilgisini elde eden, böylece insanların birçoğunun farkında olmadığı evrenin gizemlerini anlayabilen kimse olduğu düşünülür.[25]

İslam felsefe ve tasavvuf geleneğinde bilginin kaynağı noktasında keşif ve ilhama dayanan kimi mistik öğretilerin "irfan", "marifet", "hikmet" gibi kavramlar

[21] "Theosophy", **CE,** http://www.newadvent.org/cathen/14626a.htm, 10.03.2010.
[22] "Theosophy", **CE.**
[23] Gilbert, "Wester Esotericism", s. 305.
[24] Besant, "Theosophical Society", s. 300.
[25] W. Michael Ashcraft, **New Religions Movements: A Documantary Reader**, Ed. Dereck Daschke, W. Michael Ashcraft, New York, New York University Press, 2005, s. 46.

temelinde teosofi anlayışıyla benzerlik taşıdığı gözlemlenmektedir. Bu anlamda Sühreverdî'nin öncüsü olduğu İşrakîlik teosofik bir anlayış olarak kabul edilir. Sühreverdî'nin felsefe anlayışını değerlendiren M. Kaya onun en sonunda hakiki felsefenin "mistik ve teosofik düşünce tarzı" olduğu düşüncesine vardığını ifade eder.[26] İ. Kutluer'in ifadelerine göre ise Sühreverdî'nin İşrâk felsefesinde mistik bilgiye ulaşma süreci, Batı düşüncesindeki "teosofi"ye karşılık geldiği düşünülen "teellüh" terimiyle ifade edilir ve bu yüzden Sühreverdî'nin ideal entelektüel tipi "teosof bilge" (el-hakîmü'l-müteellih) adını alır. Sühreverdî bu felsefe anlayışının Grek, Fars ve Mısır'ın kadîm bilgeliğine dayandığını düşünür ve bu düşüncesiyle de bir tür "ezelî hikmet" anlayışını ortaya koyar.[27]

Kaya, Sühreverdî'nin ortaya koyduğu İşrâkıyye felsefesine benzer teosofik ve hermetik bir ilâhiyât anlayışının Gazâlî'de de mevcut olduğunu ifade eder. Tasavvufun doğuşunda ve gelişmesinde Platonculuk, yeni-Platonculuk, Hermetik gelenek ve kadîm İran hikmetinin etkili olduğu düşüncesini kabul eden Kaya, Gazâlî'nin ilk sûfîlerden beri süregelen "adı konmamış bir İşrâkîliğe" yeniden şekil vererek "nur ağırlıklı bir tasavvuf anlayışı" geliştirdiğini ve bu yolla Sühreverdî için ilham kaynağı olduğunu belirtir. Kaya'ya göre ilk sûfîlerde ilham ve keşf gibi bir bilgi edinme kaynağı olan "işrak" Gazâlî'den sonra "şeyh-i işrak" ve "hakîm-i ilâhî" diye tanınan Sühreverdî'nin çalışmalarıyla kapsamlı bir tasavvuf felsefesi veya "teosofik bir tasavvuf" haline gelmiştir.[28] Kaya, Sühreverdî'nin ortaya koyduğu bu teosofik felsefenin (işrâkîlik) İbn-i Arabî'nin beslendiği başlıca kaynaklardan biri olduğunu ifade eder.[29]

J. Godwin, İslam teosofisinin temellerini kadim İran inançları ve gnostik öğretilerde görmektedir. Godwin'e göre gnostik unsurlarla harmanlanmış olan bir Zerdüştî teosofik öğreti kadim dönemden itibaren vardır. Bu inisiyatik ve mistik öğreti İran'ın müslümanlar tarafından fethi ile büyük bir tehlike ile karşılaşmıştır. Godwin, bu kadim teosofik öğretinin Kuran öğretisi ile bir şekilde uzlaşmasının sağlanması sonucu yüzyıllar boyunca devam edecek bir İslam teosofisinin var

[26] Mahmut Kaya, "İşrâkıyye", **DİA**, C. XXIII, İstanbul, TDV, 2001, s. 436.
[27] İlhan Kutluer, "Sühreverdî, Maktûl", **DİA**, C. XXXVIII, İstanbul, TDV, 2010, s. 39.
[28] Kaya, "İşrâkıyye", s. 436.
[29] Kaya, "İşrâkıyye", s. 437.

olageldiğini ifade etmektedir.[30] Godwin'e göre de Zerdüşt, Hermes ve Platon'dan aldığı antik öğretileri Şii İslam öğretisi ile birleştiren Sühreverdî'nin öğretisi teosofik bir öğretidir.[31]

İşrakîyye düşüncesinin irfâniyye olarak bilindiğini[32] hesaba katarsak teosofi kavramının irfan kavramına denk geldiğini söylemek mümkündür. Bu minvalde düşünen G. Böwering'e göre irfan ile teosofi arasında büyük benzerlikler vardır, ancak ikisi arasında bir takım farklılıkları da vurgulamak gerekir. Diğer dinlerdeki teosofik eğilimler gibi irfan anlayışı da mistik deneyimi, ezoterik doktrini ve monist felsefeyi vurgular. Ancak İslami kurallara ve dini pratiklere sıkı bağlılığından dolayı irfan düşüncesinde teosofide olduğu gibi okült ve büyü anlayışına önem verilmez. Yine İslam teosofisi (irfan) felsefi temele kuvvetle dayanması münasebetiyle her ne kadar ezoterik ve gnostik düşünce ile bir takım benzerlikler taşısa da onlarla özdeşleştirilemez. İslam teosofi düşüncesinde bâtıni öğreti önemle vurgulanır. Bâtıni bilgi sıradan insanlar tarafından veya duyular tarafından elde edilemez.[33] Böwering, yukarıda ifade edilen hususiyetleri itibariyle İslam teosofisi bağlamında Şihabeddin Sühreverdî (ö. 1191), İbn-ül Arabî (ö. 1240), Mir Damad (ö. 1630) ve Molla Sadrâ (1572-1640)'yı önde gelen isimler olarak zikreder.[34]

S. H. Nasr ise marifet ve ilâhi hikmet kavramlarının Batı düşüncesinde teosofi kavramı ile karşılandığını düşünür. Nasr'a göre İbrahimî dinler söz konusu olduğunda üç tür bilme tarzı vardır, bunlar; felsefe, teoloji ve marifet/ilâhî hikmet (teosofi)'dir. Ancak bugün modern dünya bu geleneksel biliş yöntemlerinden yalnızca ikisini; felsefe ve teolojiyi tanımaktadır. Nasr, İslami gelenek dikkate alındığında Meşşaîlik gibi felsefe ekollerinin; Mutezile, Eş'arîlik, İsmailîlik, Şiîlik gibi teoloji fırkalarının yanında birçok tasavvuf ekolünün ve Sühreverdî'nin sistemleştirdiği İşrâkîliğin teosofik anlayışı temsil ettiğini ifade etmektedir.[35]

---

[30] Joscelyn Godwin, **The Golden Thread: The Ageless Wisdom of the Western Mystery Traditions**, Wheaton, IL, Quest Books, Theosophical Publishing House, 2007, s. 59.
[31] Godwin, **The Golden Thread,** s. 6.
[32] Süleyman Uludağ, "İşrâkıyye", **DİA**, C. XXIII, İstanbul, TDV, 2001, s. 439.
[33] Gerhard Böwering, *"Erfān"*, **EI**, (çevrimiçi) http://www.iranicaonline.org/articles/erfan-1, 25.12.2014.
[34] Böwering, *"Erfān"*, (çevrimiçi) http://www.iranicaonline.org/articles/erfan-1, 25.12.2014.
[35] S. Hüseyin Nasr, **Bilgi ve Kutsal**, Çev. Yusuf Yazar, İstanbul, İz Yayıncılık, 2012, ss. 95-96.

İslam geleneğinde teosofik düşünceleri yansıttığı düşünülen önemli bir isim de Molla Sadrâ'dır. Nasr, Molla Sadrâ'nın "el-hikmetü'l-müteâliye" olarak ifade edilen öğretisinin teosofik bir öğreti olduğunu ifade eder. "Hikmet" kavramını teosofi anlamında kullanan Nasr,[36] Molla Sadrâ'nın düşüncesini ele aldığı eserinde onun öğretilerinin felsefeyi aşan, nihayetinde ilâhi nizamı mükâşefeye dayanan "aşkın hikmet"i (transcendant theosophy) ifade ettiğini ileri sürer.[37]

İslam teosofisi ve Batı teosofisi karşılaştırması açısından Henry Corbin'in önemli bir isim olarak ortaya çıktığını görüyoruz. A. Faivre, Corbin'in İslam teosofisi üzerine yaptığı çalışmalar hakkında bir takım değerlendirmelerde bulunur. Faivre'a göre Corbin "İbrahimî teosofi"yi çalışmalarının merkezine koymuş, özellikle İslamî sahada yaptığı çalışmalarla "karşılaştırmalı teosofi"ye imkân sağlamıştır. Corbin'in çalışmaları Batı teosofisinin temel unsurları olan Tanrı, insan ve tabiat öğelerinin Arap ve İran teosofisinde bulunduğunu ortaya koyduğu gibi iki teosofi arasındaki farkları da dikkate sunmuştur. Corbin'e göre İslam teosofisi Batı teosofisine göre daha az "dramatik senaryo" içerir. Yine İslam teosofisinde tabiat unsuru Batı teosofisine nazarla önemli bir yer kaplamaz. Buna rağmen Corbin, İbrahimî geleneğin üç kolunun en azından kabala, Hıristiyan teosofisi ve İslam teosofisi bağlamında organik bir bütün oluşturduğunu ifade eder.[38] Faivre'e göre Corbin, Hıristiyan teosoflar (Swedenborg ve Oetinger vb.) ile Şii İslam teosofları arasındaki ilişkiyi de görünür kılmıştır.[39]

İslam mistisizmi diyebileceğimiz tasavvufla teosofi anlayışı arasında bir takım ilişkiler kuranlar olmuştur. Nitekim yeni-Platonculuk ve gnostisizm ile sufilik arasında ilişki kuran Max Müller, şimdi "fakir veya derviş" olarak adlandırılan sufilerin önceleri "arif" yani "teosofist" olarak isimlendirildiğini ifade eder.[40]

---

[36] Bkz. Seyyid Hüseyin Nasr, **Molla Sadrâ ve İlâhi Hikmet**, 2. bs. Çev. Mustafa Armağan, İstanbul, İnsan Yayınları, 2009, s. 18.
[37] Bkz. Nasr, **Molla Sadrâ ve İlâhi Hikmet**, ss. 45-46, 71-72; "Aşkın Hikmet" ve teosofi karşılaştırması için bkz. age. ss. 107-122.
[38] Antoine Faivre, **Theosophy, Imagination, Tradition: Studies in Western Esotericism**, Trans. by. Christine Rhone, New York, State University Press, Albany, 2000, s. 30.
[39] Antoine Faivre, **Access to Western Esotericism**, New York, State University Press, Albany, 1994, ss. 98-99, 128.
[40] F. Max Müller, **Theosophy or Psychological Religion**, London, Longmans, Green and CO., 1917 ss. 342-344.

R. Öngören ise tasavvuf anlayışının Batı'da "kâinatın sırlarını, kanunlarını ve bunların üzerinde tasarruf etme yollarını öğreten akım" anlamında kimi zaman "teosofi" olarak algılandığını ifade etmektedir.[41] Tasavvuf düşüncesi ve tarihi üzerine araştırmaları ile tanınan F. Aydın'a göre ise "islam mistisizmi" yani "tasavvuf" aslında Grekçe "teosofi" sözcüğünün bir aktarımıdır. Aynen "felsefe" kavramının geçişi gibi "tasavvuf" kavramı da Grekçe'den Arapça'ya geçmiştir. Felsefe kelimesinin kökeni "philosophy", "tasavvuf" kelimesinin kökeni de "theosophy"dir.[42] Aydın bu konuda şöyle demektedir:

> Tasavvuf antik Yunan felsefesinin mistik bir yorumu olan teosofiden başka bir şey değildir. Tasavvuf kelimesinin sûf, safâ, ashâb-ı suffa, benî suffa ve saff-ı evvel kelimelerinden biriyle ilişkili olduğu yolundaki tezlerin tamamı tutarsızdır ve mantıklı bir izahtan yoksundur. Bu kelime, Yunanca bilmeyen Araplar tarafından "tasavvuf" şeklinde seslendirilmiştir.[43]

Teosofi terimi ile tasavvuf terimi arasında fonetik olarak benzerlik dikkat çekicidir. İki düşünce arasındaki benzerlikler ve İslam tarihinde Grek düşüncesinin etkileri de dikkate alındığında Aydın'ın iddiası araştırmaya değer gözükmektedir.

Teosofi kavramına ilişkin düşüceleri değerlendirdikten sonra teosofi anlayışını belirleyen bazı ortak özellikleri şu şekilde ortaya koymak mümkündür: Öncelikle teosofinin temelinde Tanrı'ya ilişkin bilginin ezoterik (bâtını) ve mistik kavrayışla doğrudan elde edilmesi düşüncesi yatar. Buna göre varlığın derinliklerinde spiritüel bir gerçeklik vardır ve sezgi, meditasyon, vahiy gibi bilinç ötesi durumlar aracılığıyla bu gerçeklikle dolaysız bağlantı kurulabilir. İkincisi ezoterik (bâtını) doktrindir. Ezoterik (batınî) öğreti ile egzoterik (zahirî) öğreti arasındaki ayırım vurgulanarak kutsal metinlerde gizlenmiş anlamların çözümlenip yorumlanmasına önem verilir. Günümüz teosofistlerine göre tarih boyunca ortaya çıkmış tüm dinlerde bu türden bir içsel öğreti vardır. Okült olgu ve etkinliklere yönelik ilgi, teosofi düşüncesinin üçüncü ortak özelliğidir. Doğaüstü olaylarla psişik ve tinsel güçler teosofide geniş yer tutar. Kişinin tanrısal bilgeliği elde etmesiyle

[41] Reşat Öngören, "Tasavvuf", **DİA**, C. XL, İstanbul, TDV, 2011, s. 119.
[42] Ferit Aydın, **Tarikatta Rabıta ve Nakşibendîlik**, İstanbul, Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2000, s. 217.
[43] Ferit Aydın, "Tasavvuf ve Tarikat", http://iktibasdergisi.com/news_detail.php?id=4418, 14.10.2012.

doğanın ve insan varlığının sırlarına ereceği öne sürülür. Dördüncü ortak özellik ise tekçi (monist) bir dünya görüşünün benimsenmesidir. Buna göre gerçeklik zihin ya da tin gibi tek bir ilkeye dayanmaktadır. Günümüz teosofi düşüncesine yönelik bir özellik ise Doğu kökenli inanç ve felsefe sistemlerine yakınlıktır.[44]

1.2. Teosofi Düşüncesinin Tarihi Gelişimi

Teosofi düşüncesinin izleri Doğu'da ve Batı'da kadim dönemlere kadar uzanmaktadır. Bütün dini geleneklerin içinde yukarıda bahsedildiği biçimde bir teosofi anlayışının bulunduğunu ifade etmek yanlış olmasa gerekir. Batı düşünce geleneği boyunca teosofi anlayışının bir takım sistemlerle iç içe yolculuk yaptığını görmek mümkündür. Teosofi düşüncesini, Platonculuk gibi bir takım felsefi okulların içinde, gnostisizm, Hermetizm gibi ezoterik sistemlerde, erken dönem kilise babalarında, Eckhart ve Tauler gibi Hıristiyan mistiklerde, Rönesanstan itibaren canlılık kazanan ezoterik ve okültist ekollerde, Jacob Boehme liderliğindeki -asıl Hıristiyan teosofisi olarak nitelenen- okulda, nihayetinde kavrama farklı anlam boyutları ekleyen Teosofi Cemiyeti'nde görmek mümkündür.[45] Bu açıdan bakıldığında kavram dönem dönem felsefe, teoloji, ezoterizm, okültizm, mistisizm ve ruhçuluk gibi alanlarla iç içe kullanılmıştır.

Batı ezoterizmi üzerinde çalışan uzmanlar genel olarak teosofi anlayışının tarihi süreç içerisinde üç farklı düşünce ve hareket ile bağlantısı olduğunu ifade etmektedirler. A. Faivre'nin tasnifine göre teosofi kavramı; a) Hıristiyanlıkla beraber başlayan ve Orta Çağ boyunca devam eden süreçte hatta zaman zaman 19. yüzyıla kadar "teoloji" veya "ilahi felsefe (divine philosophy)" anlamını taşımıştır; b) 17. yüzyılın başından bugüne değin en önemli temsilcisi Jacob Boehme olan ezoterik anlayış (Hıristiyan teosofisi) anlamında kullanılmıştır; c) 1875 yılından itibaren Teosofi Cemiyeti'nin öğretilerini ifade eden anlayış olarak anlaşılmıştır. Blavatsky ve Teosofi Cemiyeti okült anlayış bağlamında ezoterik anlayış ile ortak tabana dayansa da daha çok Doğu geleneklerine yönelim göstermiştir.[46] W. W.

[44] C.T.J., "Theosophy", **EB**, C. XVIII, s. 276.
[45] Bkz. Versluis, **Theosophia: Hidden Dimensions of Christianity,** s. 58.
[46] Antoine Faivre, "Questions of Terminology proper to Study of Esoterc Currents in Modern and Contemporary Europe", **Western Esotericism and the Science of Religion**, Ed. Antoine Faivre,

Quinn bu tasnife katılmakla beraber erken dönem teosofi düşüncesinde yeni-Platoncu okulun etkisini dikkate sunmaktadır.[47]

Bir terim olarak teosofinin ortaya çıkışı ve ilk kullanımına dair en kapsamlı çalışmayı J. Santucci'nin yaptığını görüyoruz. Santucci antik dönem ve Orta Çağ metinleri üzerinde yaptığı bir tarama ile teosofi (theosophy/theosophia) teriminin kimler tarafından ne anlamda kullanıldığını ortaya koymaya çalışmıştır.[48] Buna göre Santucci, "teosofi" kavramının sözü edilen dönem içerisinde 22 farklı yazar tarafından toplamda 63 defa kullanıldığını tespit etmiştir. Teosofi kavramının metinlerde kullanımı biri hariç tümüyle milat sonrası döneme aittir. Santucci, teosofi kavramını kullanan yazarlar arasında İskenderiyeli Clement (130-211), Origenes (185-254) Bardesanes (154-222), Porphyry (234-305), Iamblichus (250-330), Didymus (Didymus the Blind, 313-398), Eusebius (263? - 339?), Themistius (IV. yüzyıl), İmparator Flavius Claudius Julianus (331-363), İskenderiyeli Cyril (375-444), Joannes Stobaeus (IV.-V. yüzyıl), Salamanius Hermias Sozomenus (400-450), Proclus (410-485), Damascius (480-550), Damascus'lu John (675-749), Photius (820-891), Eustathius (XII. yüzyıl) gibi isimleri verir. Bununla birlikte Santucci "teosof" (theosoph) teriminin Kadıköy Konsilinde (451), Doctrina Patrum'da (VII.-VIII. yüzyıl), Papyri Graecae Magiae vb. büyüsel metinlerde (muhtelif tarihli) ve Ansiklopedi Suda'da (X. yüzyıl) geçtiğini ifade etmektedir. Yine Santucci, MÖ II. yüzyılda yaşamış tarihçi ve dilci Apollodorus'a ait olduğu tahmin edilen bir metinde teosofi kavramının kullanıldığını, bunun doğru olması durumunda ise teosofi kavramı için öngörülecek en erken tarihin MÖ II. yüzyıl olduğunu ifade eder.[49]

A. Faivre ise "teosofi" ve "teosof" kavramlarının erken dönem yazarlarında ne anlamda kullanıldıklarını şu şekilde ifade eder:

> Porphyry teosof (theosophos)'u "filozof, sanatçı ve yüksek dereceli rahip kapasitelerini bir arada barındıran ideal kişi" olarak anlamaktaydı. Iamblichus'ta ise

---

Wouter J. Hanegraaff, Leuven, Peeters Bondgenotenlaan, 1998, ss. 3-6.

[47] Quinn, **The Only Tradition** s. 96.

[48] Santucci, Irvine'de California Üniversitesi önderliğinde Thesaurus Linguae Graecae (TLG) ismi verilen ve Homer (takribi MÖ VIII. yüzyıl)'den MS 1453'e kadar yazılmış olan Grekçe metinlerin bir araya getirildiği bir projenin veri tabanı içinde "teosofi" kavramı için tarama yapmıştır. Bkz. Santucci, "'Theosophia': Origins of a Name", ss. 333-336. Thesaurus Linguae Graecae (TLG) projesi hakkında geniş bilgi için bkz. (çevrimiçi) http://www.tlg.uci.edu/, 05.01.2015.

[49] Santucci, "'Theosophia': Origins of a Name", ss. 334-335.

> teosofi "kaynağı ilahi olan esin"dir. Proclus teosofi kavramını "öğreti" (doctrine) anlamında kullanmıştır. İlk Hıristiyan yazarlardan İskenderiyeli Clement teosofu "ilahi bilimle hareket ettirilen" olarak anlamıştır. Sahte-Dionysius'un metinlerine bakıldığında ise teosofi, teoloji ve ilahi felsefe arasında herhangi bir ayrım görebilmek zordur. Bunun yanında geç dönem Platoncular teosofi kavramını spiritüel bir eğilimi tanımlamak için mesela teürji anlamında kullanmışlardır. Orta Çağ boyunca terim genel olarak teoloji anlamını barındırmıştır.[50]

Teosofi kavramının görüldüğü metinleri ve yazarları yukarıdaki şekliyle ortaya koyduktan sonra şunu ifade etmek gerekir ki Batı tarihinde teosofik anlayışın ilk izlerinin Pisagor ve Platon düşüncesinde[51], Hıristiyanlık öncesi dini-mistik-felsefi hareketler olan Orfizm, Hermetizm, kabala ve gnostisizm gibi ezoterik sistemlerde görüldüğü düşünülmekle beraber[52], asıl teosofi düşüncesinin yeni-Platonculuk ile ilişkisi olduğu ifade edilmektedir. Bu anlamda yeni-Platoncu okul içerisinde Plotinus, Porphyry, Iamblicus, Proclus ve Damascius'ta teosofi anlayışı görülür.[53] Sonrasında Proclus'un öğrencisi kabul edilen Sahte-Dionisos'un metinlerinde Hıristiyan teosofisinin önemli izleri belirir. Sahte-Dionisos, Hıristiyan mistikleri ve Rönesans Avrupası mistiklerini etkilemiştir.[54]

Tüm bunlara baktığımızda teosofi anlayışının bir kısım erken dönem Hıristiyan düşünürü ve yeni-Platoncu felsefecide görüldüğü anlaşılmaktadır. Kimi kilise babaları da dâhil olmak üzere ilk Hıristiyanların birçoğu yeni-Platonculuk öğretisinden etkilenmiştir. Bu kimseler teosofi terimini Hıristiyanlığa adapte etmişler ve Hıristiyan bakış açısı ile teosofi anlayışını bütünleştirmişlerdir.[55] M. Müller erken dönem Hıristiyanlar arasında teosofi teriminin bilindiğini kabul eder. Ona göre bu terim ilk Hıristiyan düşünürler tarafından "Tanrı'yı zihinle en üst derecede kavrama"

---

[50] Faivre, **Theosophy, Imagination, Tradition**, s. 3.
[51] C.T.J., "Theosophy", s. 276.
[52] "Theosophy", **CE**, (çevrimiç) http://www.newadvent.org/cathen/14626a.htm, 10.03.2010. ayrıca bkz. C.T.J., "Theosophy", s. 276.
[53] Quinn, **The Only Tradition** s. 96; "Theosophy", **CE**, (çevrimiç) http://www.newadvent.org/cathen/14626a.htm, 10.03.2010. ayrıca bkz. C.T.J., "Theosophy", s. 276; Harry Oldmeadow, **Journeys East: 20th Century Western Encounters with Eastern Religious Traditions**, Bloomington, Indiana, World Wisdom Books, 2004, s. 64.
[54] Quinn, **The Only Tradition** s. 96.
[55] Pablo Sender, "The Roots of Modern Theosophy", **The Theosophist**, November, 2011, s. 26; ayrıca bkz. Pablo Sender, "What is Theosophy", The Theosophist, 2007, s. 100.

biçiminde algılanmaktaydı.[56] Yine Müller, yeni-Platoncular ve gnostiklerin de teosofik düşünceleri taşıdıklarını ve İslam mistiklerinin de ileride bu düşüncelerden etkilendiklerini ifade eder.[57]

Bu düşüncelere paralel olarak Faivre, teosofi kavramının bazı Grek ve Latin babaların eserlerinde "teoloji" kavramı ile eş anlamlı olarak kullanıldığını ifade etmektedir. Faivre'a göre teosofi kavramı Rönesansa gelene kadar sık kullanıma sahip olmayan, nispeten kapalı bir kavramdır ve bu uzun süreç boyunca yaklaşık olarak teoloji ve felsefe kavaramları ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.[58]

Faivre'a göre ilk dönemlerden itibaren teosofi kavramı zaman zaman bugünkü anlamını ifade eder biçimde de kullanılmıştır. Gnostisizm ile karıştırmamak kaydıyla teosofi anlayışının gnostik bilgiye gönderme yapan tarafıyla öne çıktığı olmuştur. Bu anlamıyla 6. yüzyılda Sahte-Dyonysius tarafından kullanılmıştır.[59] Sahte-Dionysius'un bazı Latin yorumcuları ve mütercimleri (Aziz Victor'un Hugh'u [Hugh of St. Victor] gibi) teosofi (theosophia) terimini korumuşlar ancak Rönesans'tan sonra bu kavramın yerine "sapientia divina" (ilahi akıl) terimi sıklıkla kullanılmıştır.[60]

Teosofi kavramı 13. yüzyılda daha planlı biçimde kullanılmıştır. Faivre'nin ifadelerine göre Robert Grosseteste (1175-1253)'ye ait olduğu iddia edilen **Summa Philosophiae** isimli eserde felsefeciler (Plato, Aristo, İbn Rüşd…), teosofistler (kutsal kitaplardan ilham alan tüm yazarlar) ve teologlar (görevi teosofiyi öğretmek olanlar; Areopagite Dyonysius, Ambrose, Jerome, Augustine, Origen…) yazar tarafından ayrı kategorilerde değerlendirilmiştir. Faivre, döneme ait diğer eserlerde kavramın kısmen kapalı bir anlam taşıdığını belirtir.[61]

Yine bu dönemde özellikle önemli Hıristiyan mistikler Meister Eckhart (1260–1328), Johannes Tauler (1300-1361), Ruysbroeck'li John (1293-1381) ile

[56] Müller, **Theosophy or Psychological Religion**, s. xvi.
[57] Müller, **Theosophy or Psychological Religion**, s. 342.
[58] Faivre, "Theosophy", s. 465.
[59] Faivre, **Theosophy, Imagination, Tradition**, s. 3; Faivre, "Theosophy", s. 465; Sender, "The Roots of Modern Theosophy", s. 26; Karl Hoheisel, "Theosophy", **The Encyclopedia of Christianity**, Ed. Erwin Fahlbusch, vd., Trans. by. Geoffrey W. Bromiley, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2008, C. V. s. 455.
[60] Faivre, **Theosophy, Imagination, Tradition**, (5 numaralı not), s. 31.
[61] Faivre, "Theosophy", s. 465.

teosofi anlayışı tekrar gündeme gelmiştir. P. Sender, sözü edilen mistiklerin eserlerinin ileride Boehmeci teosofi anlayışı ve Saint-Martin ve Swedenborg gibi Avrupalı mistik ve okültistler üzerinde derin etkileri olduğunu ifade eder.[62] M. Müller ise **Theosophy or Psychological Religion** isimli eserinin "Hıristiyan Teosofisi" başlığını taşıyan bölümünde teosofi anlayışı ile mistik Hıristiyanlık arasındaki özdeşliğe vurgu yapmış ve bu anlamda Orta Çağ'da Meister Eckhart ve Johannes Tauler'i bu sahanın en etkili isimleri olarak göstermiştir.[63]

Rönesansla birlikte Platon ve Plotinus'un fikirlerinin yeniden keşfedilmesi ile kabala ve Hermetizme yönelik ilginin artması teosofik düşüncenin canlanmasında büyük etken olmuştur. Özellikle Cusa'lı Nicholas (ö. 1464), Reuclin (ö. 1492), Agrippa (ö. 1535), Cardano (ö. 1576) Paracelsus (ö. 1540), Valentin Weigel (ö. 1588), Giardano Bruno (1548–1600) düşüncelerinde teosofik anlayışı yansıtmışlardır.[64] Faivre; Paracelsus, Agrippa, Valentin Weigel, Heinrich Khunrath (1560-1605), Johann Arndt (1555-1621) gibi mistik, okültist ve doğa bilimcileri aşağıda ele alacağımız Boehme'ci "büyük Hıristiyan teosofisi"nin habercisi sayar. Ona göre bu isimler Boehme'nin üzerinde en çok etkisi olan isimlerdir.[65]

Teosofi kavramı Rönesans sonrasında bir takım eserlerde teoloji kavramı ile yakınlığını sürdürür. Faivre, teosofi kavramının Charles Du Cange'nin 1678 yılına ait **Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis** isimli eserinde teoloji kavramını ifade edecek biçimde kullanıldığını bildirirken Johannes Arboreus (Alabri)'un 1540-1553 yılları arasında birkaç cilt halinde basılan **Theosophia** isimli eserinde de teosofi kavramı ile ilgili ezoterizme yönelik herhangi bir ifadenin geçmediğini aktarır.[66]

---

[62] Sender, "The Roots of Modern Theosophy", s. 26; Algeo, **Theosophy: An Introductory Study Course**, s. 8-9, ayrıca bkz. "Theosophy", **CE**, (çevrimiçi) http://www.newadvent.org/cathen/14626a.htm, 10.03.2010; Versluis, **Theosophia: Hidden Dimensions of Christianity**, s. 60.

[63] Bkz. Müller, **Theosophy or Psychological Religion**, ss. 499-544.

[64] Algeo, **Theosophy: An Introductory Study Course,** ss. 8-9, ayrıca bkz. "Theosophy", **CE**, (çevrimiç) http://www.newadvent.org/cathen/14626a.htm, 10.03.2010.

[65] Faivre, **Giz ve Işık**, s. 65; Antoine Faivre, "Christian Theosophy", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 259-260.

[66] Faivre, "Theosophy", s. 465.

Teosofi kavramı 1550 veya 1560'larda basılan, **Arbatel** ismiyle çokça yaygın hale gelen bir sihir kitabının etkisi ile 17. yüzyılın başında açık biçimde tarif edilmeye başlar. Faivre'a göre bu eserde teosofi kavramı bugün kullanılan anlamını elde etmiştir. Bu tarihten itibaren teosofi kavramı, Heinrich Khunrath, Oswald Croll, Valentin Weigel ve Jacob Boehme'nin eserlerinde bugünkü anlamıyla kullanılmıştır.[67]

Teosofi kavramının bugünkü anlamını Alman Barok edebiyatının zirvede olduğu bir dönemde kazandığını, dolayısıyla teosofi ile Barok kültürü arasında bir bağ olduğunu düşünen araştırmacılar olduğunu ifade eden Faivre, bu gelişmenin 17. yüzyılın başlarında Gülhaçlı (Rozikrusyen) hareketinin başlangıcı ile aynı zamana rastlamasını da dikkate değer görür.[68] Faivre'in ifadelerine göre her ne kadar ilk ve temel Gülhaçlı metinlerinde (**Fama Fratenitas**, 1614; **Confessio**, 1615; **Chmische**, 1616) teosofi kavramı görülmese de Gülhaçlı hareketinin kurucu önderlerinden Johann Valentin Andrea'nın **Christianopolis** (1619) isimli eserinde kavram "ilahi irade, meleklerin görevleri, ateşin saf havası üzerinde tefekkür etmek" anlamında kullanılmıştır.[69]

Antoine Faivre, Gülhaçlı ve Pareselsusçu çevrelerde teosofi kavramının **pansofi** (evrensel bilgi) kavramı ile ilişkilendirildiğini de aktarır. Will-Eeih Peuckert'in söylemiyle **pansofi** tabiatı bir kitap olarak tasavvur edip ondaki imzanın ve yazının şifresini çözerek evrenin ilahi bilgisini elde etmeyi, yani tabiat kitabından hareketle Tanrı'yı anlamayı ifade eder. Oysa teosofi anlayışı bunun tersine bir süreci izleyerek tanrısal bilgiyi elde ederek evreni anlama çabasını hedefler. Faivre, teosofi kavramının 18. yüzyılın başından itibaren **pansofik** yaklaşımı da içerecek biçimde kullanıldığını bildirir.[70]

Teosofi kavramı 18. yüzyılda felsefe sözlüğüne girmiş ve dünya genelinde kullanıma kavuşmuştur. Faivre'a göre bu yüzyılda iki Alman, Sincerus Renatus ve Georg von Welling'in ortaya koydukları teosofik eserler geniş etki yarattığı gibi

[67] Faivre, "Theosophy", s. 465; Faivre, **Theosophy, Imagination, Tradition**, ss. 12-13.
[68] Faivre, "Theosophy", s. 465.
[69] Faivre, **Theosophy, Imagination, Tradition**, s. 13.
[70] Faivre, "Theosophy", ss. 465-466.

Franciscus Buddeus ve Johann Jakob Bruker eserlerinde teosofi kavramına ve tarihine önemli yer ayırmışlardır.[71]

Faivre'ın verdiği bilgilere göre kavram aydınlanma dönemi Fransız sözlüklerinin çoğunda bulunmamakla birlikte, Denis Diderot, sözlüğünde Brucker'den önemli alıntılar yaparak teosofi kavramına yer vermiştir. Diderot'un tanımı Fransız dilinde teosofi kavramına kalıcı bir yer sağlamıştır. Ancak kavram 1875 yılında Blavatsky tarafından kurulan cemiyet tarafından kullanılınca yeniden bir kargaşa ortaya çıkmıştır.[72]

Teosofi anlayışının en başından 19. yüzyıl sonunda Teosofi Cemiyeti'ne varıncaya kadar ki serüvenini değerlendirirken 17. yüzyılda Jacob Boehme (1575-1624)'nin önderliğinde neş'et eden teosofi anlayışına özel bir yer ayırmak gerekmektedir. Zira bugün Batı geleneğinde asıl teosofi olarak anlaşılan sistem Boehme'nin önderi ve zirvesi olduğu **Hıristiyan teosofisi** sistemidir.[73] Faivre tarafından "klasik teosofi"[74] olarak da anılan Boehmeci teosofi anlayışı Batı ezoterik geleneğinin önemli bir unsuru olarak tezahür etmiştir.

Batı ezoterizmi açısından simya, astroloji ve büyüyü klasik ezoterik anlayışlar olarak nitelendiren[75] Faivre bu klasik anlayışlara ilave olarak Hermetizm, Hıristiyan kabalası ve Pareselsusçuluğun Batı ezoterik literatürüne referansta bulunan üç düşünce olarak 15. yüzyılın sonunda ve 16. yüzyılda belirdiğini ifade etmektedir. Günümüze kadar etkilerini sürdüren bu üç akıma yine bu akımların etkisi ile 17. yüzyılda Gülhaçlılık ve teosofi eklenmiştir. Faivre'a göre teosofiye ilk altın çağı Jakob Boehme (1575-1624) ve izleyicileri tarafından yaşatılmıştır.[76] 16. yüzyılın sonunda Almanya'da şekillenmeye başlayan bu teosofik okul 17. yüzyılda zirvesine ulaşmış, sonrasında inişli çıkışlı bir yol izleyerek günümüze kadar ulaşmıştır.[77]

---

[71] Faivre, "Theosophy", s. 466.
[72] Faivre, "Theosophy", s. 466.
[73] Faivre, **Giz ve Işık**, ss. 65-66; Arthur Versluis, **Magic and Mysticism: An Introduction to Western Esotericism**, Maryland, USA, Rowman and Littlefield Publishers, 2007, s. 100.
[74] Faivre, **Theosophy, Imagination, Tradition**, s. 5.
[75] Faivre, **Theosophy, Imagination, Tradition**, s. xiii.
[76] Faivre, "Questions of Terminology proper to Study of Esoterc Currents in Modern and Contemporary Europe", ss. 3-6.
[77] Faivre, **Theosophy, Imagination, Tradition**, s. 4.

Hıristiyan teosofisi okulunun lideri Jacob Boehme Almanya'da Görlitz yakınlarında Alt Seidenberg'te yaşayan mütevazı bir ayakkabı tamircisiydi. Boehme'nin hayatı 25 yaşında yaşadığı bir vizyonla beraber değişmiştir. Dükkânında bulunduğu sırada kalaylanmış bir vazodan yansıyan ışık etrafı aydınlatır ve Boehme'ye doğanın gizlenmiş özüne bakması yönünde ilham verir. Boehme bir anda sezgisel olarak gerçekliğin farklı dünyaları veya tabakaları arasında gizli bir bağ ve uyumun olduğunu algılar.[78] Bir süre bu ilhamın etkisi altında yaşayan Boehme, ilahi varlık, iyi ve kötü, doğal ve kozmik sezgi gibi konulara yönelmiştir. Boehme el yazması olarak elden ele dolaşan Aurora isimli ilk kitabı ile dikkat çekmiş ve bu kitap sebebi ile Görlitz bölgesi Luteran Kilisesi tarafından sertçe uyarılmıştır.[79] Bir müddet sesiz kalan Boehme ileride tekrar eserler vermeye başlamıştır. Bu eserler içerisinde **Von sechs theosophischen Puncten** (Altı Teosofik Nokta Üzerine) ve **Theosophische Sendbriefe** (Teosofik Mektuplar) gibi doğrudan teosofi kavramının başlığında kullanıldığı eserler de vardır.[80] Kırk dokuz yaşında öldüğünde Boehme'nin ünü Almanya başta olmak üzere birçok Avrupa ükesi ve Amerika'da yayılmıştı. "Hıristiyan teosofisinin prensi"[81] olarak isimlendirilen Boehme, kendisinden sonra teosofik, spiritüalist, pietist düşünceye ve Hıristiyan mistisizmine büyük etkide bulunmuştur.[82] Faivre, Boehmeci teosofi (Hıristiyan teosofisi) anlayışının üç temel özelliğini aşağıdaki biçimde ifade eder:

a) Tanrı- İnsan- Tabiat üçgeni: Teosofi; Tanrı, insan, tabiat ilişkisi üzerinde tefekkür eder.

b) Mitik olanın önceliği: Buna göre teosoflar kutsal metinlerde bildirilen mitolojik unsurları (örneğin Yaratılış, Ezekiel'in rüyası, Vahiy gibi bölümlerdeki mitolojik unsurları) teologlar gibi rasyoneleştirmek yerine bu mitoslara öncelik tanırlar. Teosoflar özellikle mitoslara dayanarak aktif ve yaratıcı bir muhayyile gücü ile yorumlara girişirler.

---

[78] Faivre, **Theosophy, Imagination, Tradition**, s. 7.
[79] Andrew Weeks, "Jacob Boehme", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, s. 185; ayrıca bkz. Versluis, **Theosophia: Hidden Dimensions of Christianity**, s. 66-67.
[80] Jacob Boehme'nin eserlerinin bir dökümü için bkz. Andrew Weeks, "Jacob Boehme", s. 186; Boehme'nin eserlerinin çevrimiçi versiyonları için bkz.
(çevrimiçi) http://www.jacobboehmeonline.com/, 07.01.2015.
[81] Faivre, **Giz ve Işık**, s. 68.
[82] Andrew Weeks, "Jacob Boehme", s. 186.

c) Yüce âlemlere doğrudan ulaşma: Buna göre insan içinde potansiyel olarak bulunan ancak uykuda olan bir yeti ile ilahi âlemler veya ilahi varlıklar ile doğrudan irtibat kurabilir.[83]

A. Versluis ise (Boehmeci) Hıristiyan teosofisinin hususiyetlerini; a) bilgelik (wisdom) veya hikmet (sophia)'e odaklanmak, b) doğrudan spiritüel tecrübe üzerinde ısrar etmek, c) tabiatı spiritüel bir kitap olarak okumak, d) yazılı veya sözlü öğütler ile topluluğuna öğüt veren bir spiritüel öndere değer vermek, şeklinde ortaya koyar.[84] Versluis'e göre Hıristiyan teosofi geleneği "önemli, devamlı ve birleştirici bir gelenektir." Bu gelenek, simya gibi büyüsel ve mistik birçok erken ezoterik geleneğin sentezini yansıtır.[85] Versluis, Boehme'nin "radikal imancılık" (radical pietism) olarak ifade edilen sade iman ve mistisizmi önceleyen bir harekete itici güç sağladığını belirtir. Ona göre teosofi Hıristiyanlık içindeki ezoterik (bâtını) ve egzoterik (zahirî) yorumların bütüncül ilişkisini vurgulamıştır. Boehme ve takipçileri Hıristiyanlığın gnostik, spiritüel bir yorumunu ortaya koymuşlar "kalp yolu" denebilecek bir yolu izlemişlerdir.[86]

Jacob Boehme'nin zirvesi olduğu, sözü edilen Hıristiyan teosofisini burada enine boyuna incelememiz çalışmamızın kapsamını aşacak niteliktedir. Ancak sonuç olarak şunu diyebiliriz ki 17. yüzyılda Boehme ile başlamak sureti ile Johann Georg Gichtel (1638-1710), John Pordage (1607–1681), Gottfried Arnold (1666- 1714), Jeane Leade (1623-1704), Lous Claude de Saint-Martin (1743-1803), Franz von Baader (1765-1841), Friedrich Christoph Oethinger (1702-1782), Emmanuel Swedenborg (1688-1772), Michael Hahn (1758-1819), Karl von Eckartshausen (1752-1803), Rudolf Salzman (ö.1821), Martines de Pasqually (1727-1774), Jean-Philippe Dutoit-Membrini (1721-1793), Vlademir Soloviev (1853-1900), Nicholas Berdiaev (1874-1948), Auguste-Edouard Chauvet (1885-1955), Robert Amadou (1924-2006) gibi Hıristiyan mistik ve teosofların temsilcisi olduğu yaklaşık dört asırlık geçmişi içinde zaman zaman canlı bir yapı sergileyerek günümüze uzanan

[83] Faivre, **Theosophy, Imagination, Tradition**, ss. xvi, 7-8; Faivre, **Giz ve Işık**, ss. 65-66; Faivre, "Christian Theosophy", s. 259.
[84] Versluis, **Magic and Mysticism**, s. 101.
[85] Versluis, **Magic and Mysticism**, s. 100.
[86] Versluis, **Theosophia: Hidden Dimensions of Christianity**, ss. 60-61.

Batı ezoterik geleneği içinde önemli bir yeri olan Hıristiyan teosofi düşüncesinden söz etmek mümkündür.[87]

19. yüzyıl sonuna gelindiğinde ise teosofi düşüncesi açısından bir dönüm noktası ile karşılaşılır. Bu tarihten itibaren teosofi kavramı bizim de konumuzu teşkil eden Helena Petrovna Blavatsky (1831-1891) önderliğinde ABD'de kurulan Teosofi Cemiyeti'yle anılır olmuştur. Bugün Teosofi Cemiyeti'nin ifade ettiği teosofi anlayışı modern teosofi olarak tanımlanır. Her ne kadar Teosofi Cemiyeti kendisini geleneksel teosofi düşüncesini de içine alan evrensel bir ezoterik anlayışın modern temsilcisi olarak nitelese de iki teosofi anlayışı arasında kesin bir ayırım söz konusudur. Ayrıntılarını ileriki bölümlere bırakarak şu kadarını ifade etmeliyiz ki modern teosofi düşüncesi Blavatsky'nin düşüncelerini temel alan okültist bir yapı arz etmektedir. Geleneksel teosofinin referansları Yahudi-Hıristiyan geleneğine dayanırken modern teosofi özellikle Hindu ve Budist öğretiler başta olmak üzere **senkretik** (uzlaştırmacı) ve **eklektik** (şeçmeci) bir anlayış ile birçok geleneğin öğretisinden faydalanır.[88]

Belirtilen farklara rağmen Faivre, iki noktada Hıristiyan teosofisi ile Teosofi Cemiyeti'nin benzeştiğini ifade eder: Birincisi; sözü edilen hareketler Batı ezoterik geleneği içinde değerlendirilen önemli hareketlerdir. İkincisi ise; her iki hareket de "ilahi şeyler"in (divine things) "hikmet"i (wisdom) veya "bilgi"si (knowledge) ile teolojik olarak değil gnostik bakış açısıyla ilgilenirler.[89]

Son olarak teosofi kavramı ve teosofi düşüncesinin tarihi süreci hakkında toparlayıcı birkaç cümle söylemek gerekirse; milat sonrası erken dönemde bir kısım yeni-Platoncu felsefeci ve ilk dönem kilise babalarında görülen kavram, kendisine münhasır çok belirgin bir anlama sahip olmadan Rönesans'a kadar teolojik, felsefi ve mistik düşünceler ile karmaşık bir yapı içinde gelmiştir. Teosofi kavramı 16. yüzyılın sonundan itibaren tabanında simya, kabala, Hermesçilik, gnostisizm gibi ezoterik düşüncelerin olduğu Hıristiyan teosofisi olarak isimlendirilen bir ezoterik ve mistik

[87] Hırsitiyan teosofisi ve Jacob Boehme başta olmak üzere Hıristiyan teosoflar ve etkileri hakkında geniş bilgi için bkz. Versluis, **Theosophia: Hidden Dimensions of Christianity**, ss. 58-81; Faivre, **Giz ve Işık**, ss. 65-68, 81-87, 106-108, 135-139; Faivre, **Theosophy, Imagination, Tradition**, ss. 3-31; Faivre, "Christian Theosophy", ss. 258-267.
[88] Faivre, **Theosophy, Imagination, Tradition**, ss. 4-5.
[89] Faivre, **Theosophy, Imagination, Tradition**, ss. 4-5.

akımı ifade etmek için kullanılmıştır. Günümüzde ise kavram sözü edilen tarihi bağlamından ayrı bir yere konumlandırılan Teosofi Cemiyeti ile anılmaktadır. Teosofi kavramı ve anlayışının arka planını bu şekilde ortaya koyduktan sonra asıl konumuzu oluşturan Teosofi Cemiyeti'ne geçebiliriz.

1.3. Teosofi Cemiyeti'nin Temeli Çerçevesinde 19. Yüzyılda Dini Anlayış

19. yüzyıl, Batı dünyasında aydınlanma düşüncesinin ve bu düşüncenin beslediği pozitivist ve materyalist felsefelerin dini inançlara yönelik en sert eleştirilerinin gerçekleştiği yüzyıldır dense yanlış olmasa gerekir. Yüzyıl ortasından itibaren Darwinizmin canlılığın kökenine dair evrimci tezinin pozitivist ve materyalist felsefe tarafından kullanılması da bir yandan bilim- din çatışmasını doruk noktasına ulaştırmıştır. Bu yüzyılda Batı'da kilise bilime ve pozitivizme karşı çaresiz ve savunmasız kalmışken manevi sahada savunmacı cephe hiç beklenmedik bir yerden; **ruhçuluk** (spiritüalizm) tarafından açıldı. 19. yüzyılda materyalizme karşı ruhçuluk önemli bir mücadele verdi. Öyle ki Hıristiyanlık temelli Yeni Düşünce (New Thought) ve Hıristiyan Bilimi (Christian Science) gibi yeni dini hareketler dahi ruhçu düşüncenin verilerinden faydalandılar. Hiç şüphesiz bu çekişme alanına Rönesans'tan bu yana güçlenerek gelen bir takım ezoterik ve okültist hareketleri ve 18. yüzyılın sonundan itibaren Batı dünyasında tanınmaya başlayan Doğu öğretilerini de katmak gerekir. Teosofi Cemiyeti böylesi bir ortamda 19. yüzyılın son çeyreğinde ABD'de doğmuş bir harekettir.

C. Campbell, dönemin Amerika'sındaki kültik ortamı aktarırken toplumun geleneksel dinleri yetersiz ve tatmin etmez bulduğunu, bunun sonucunda toplumun heterodoks inançlara ve uygulamalara kendisini açtığını belirtir.[90] Bu anlamda M. Nanda ve S. M. Pike gibi araştırmacılar 19. yüzyıl sonu ABD'sinde spritüalizm, Swedenborgçuluk, Mesmerizm, Hıristiyan Bilimi, Transandantalizm, zihin-okuma,

[90] Colin Campbell'den aktaran Meera Nanda, "Madame Blavatsky's Children: Modern Hindu Encounters with Darwinism", **Handbook of Religion and the Authority of Science,**
Ed. James R. Lewis, Olav Hammer, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2010, (24'nolu dipnot), s. 297.

astroloji, psişik araştırmalar gibi ezoterik ve okült anlayışlar ve uygulamaların Hıristiyanlığa alternatif düşünceler olarak yaygınlaştığını ifade etmektedirler.[91]

Teosofi Cemiyeti'nin temelleri irdelendiğinde o dönemde Avrupa ve Amerika'da etkili olan ruhçu ve okültist hareketlerin Teosofi hareketinin asıl kaynağını oluşturduğu görülecektir. Bu anlamda modern Teosofiyi ruhçuluğun ve okültizmin ürünü olarak değerlendirmek yanlış olmasa gerekir. Bununla birlikte cemiyetin tarihi serüveni içerisinde Doğu öğretilerine yöneldiği, bunun da ötesinde bu öğretileri doktrinel yapısının temeline yerleştirdiği görülecektir. Modern Teosofi hareketinin kurucularından birisi ve doktrinel lideri olan Helena Petrovna Blavatsky söz konusu olduğunda sözü edilen öğretilerin tümünü şahsında birleştiren birisi ile karşılaşmaktayız. Nitekim ileride göreceğimiz üzere Blavatsky uzun yıllar süren yolculukları boyunca dünyanın dört bir tarafında bulunan ezoterik yapılarla ilişki içine girmiş özellikle dönemin revaçta hareketi ruhçuluk içinde bulunmuştur. Blavatsky, Teosofi Cemiyeti kurulmadan önce ABD'nin ruhçu ortamlarında dikkat çeken bir medyum olarak gözükür. Dolayısıyla cemiyetin kendi tarihine ve düşüncelerine geçmeden önce bu hareketin alt yapısını oluşturan 19. yüzyıl dinî, spiritüel ve okült anlayışlarına göz atmamız yerinde olacaktır.

Yukarıda ifade edildiği gibi ruhçuluk/spiritüalizm 19. yüzyılda positivizm ve materyalizme karşı doğmuş ve çok kısa bir sürede ABD ve Avrupa'da yaygın bir anlayış haline gelmiştir, öyle ki; bu dönemde birçok kimse ruhçu celselere ilgi göstermiştir. J. Evola'ya göre ruhçuluk materyalizme karşı ilk başkaldırı hareketi olarak ortaya çıkmış hemen ardından Teosofi, ruhçuluğa destek vermiştir.[92] Zira Teosofi Cemiyeti'nin kurucuları modern ruhçuluğun içinden çıkmış kişilerdir. Teosofislerin bir kısmı ruhçu düşünceyi taşırken bir kısmı ruhçu fenomenlerin kışkırtması ile psişik güçler üzerine araştırma yapmak isteyen kimselerdi.[93] Alvin B. Kuhn, Blavatsky'nin kariyerine spiritüalistlerin arasında başlamış olması nedeniyle

[91] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 297; ayrıca bkz. Sarah M. Pike, "New Age", **Religion and American Cultures: An Encyclopedia of Traditions**, **Diversity and Popular Expressions**, Ed. Gary Laderman, Luis Leon, California, ABC-CLİO, Inc., 2003, C. I, ss. 233-235.
[92] Evola, **Çağdaş Ruhçuluğun Maske ve Yüzleri**, s. 21.
[93] **The Theosophical Movement: 1875-1950**, California, The Cunningham Press, 1951, s. 12.

Teosofi Cemiyeti'ne giden yolu hazırlayan en önemli akımın ruhçuluk olduğunu iddia eder.[94]

(Modern) ruhçuluk veya spiritizm temelde ölülerle iletişim kurulabileceği esasına dayanır.[95] Ölülerle sadece sezgisel veya zihinsel bir çeşit esinlenme ile iletişim kurmanın yanında ruhçuluk, maddî etkileşimin mümkün olduğunu iddia eder. Ruhçu düşünce ruhların madde üzerine etki ederek eşyaların yerini değiştirebileceğini, çeşitli sesler ve tıkırtılar gibi fiziksel etkiler gerçekleştirebileceğini savunur. Madde üzerindeki bu etki özel yetenekleri olan "medyum" denilen bir kişi vasıtasıyla gerçekleşir. Guenon'un ifadelerine göre ruhçu düşüncede ruhlar tümüyle gayri maddi varlıklar olarak kabul edilmez. Aksine ruhlar, maddî bir organizma ve gerçek bir beden olan ayrıca duyularla algılanamayacak düzeyde latif bir yapı arzeden "**perispiri**" adı verilen bir zarfın içinde bulunurlar. Ölümden sonra beden hariç diğer iki unsur –ruh ve perispiri- varlığını devam ettirir. Ruhlarla iletişim kurmak için medyumun asabi (sinirsel) enerjisi ile perisbiri birleşir ve sonunda medyumun fiziksel yapısı üzerinden ruhsal etki ortaya çıkar. Medyumluk yeteneği herkeste âtıl olarak bulunmasına karşın bu tür olayaların meydana gelmesini sağlayacak yeteneğe ender olarak rastlanır.[96] Ruhların madde üzerinde etki etmesine aracı olma anlamında "fiziksel medyumluk" ve bilinçsiz bir duruma geçtikten sonra ölen birisinin ruhunu yüklenerek celsedeki insanlarla iletişim kurma anlamında "trans medyumluk" şeklinde iki temel medyumluk anlayışından söz etmek mümkündür.[97] Ruhçular, genel anlamda ölümden sonra ruhun bedeninden serbest kaldığına, sonrasında ruhun daha yüksek ruhsal mertebelere çıkmak, reankarne olmak veya yaşayanlara ruhsal rehber olmak gibi seçeneklerle karşılaştığına

[94] Alvin B. Kuhn, **Theosophy**: **A Modern Revival of Ancient Wisdom**, 1930, s. 19. (çevrimiçi) https://ia802700.us.archive.org/33/items/TheosophyAModernRevivalOfAncientWisdom/AlvinBoydKuhn-TheosophyAModernRevivalOfAncientWisdom.pdf, 10.02.2013.
[95] Jeffrey D. Lavoie, **The Theosophical Society: The History of a Spiritualist Movement**, Florida, USA, Brown Walker Press, 2012, ss. 2-3; Nigel Scotland, "Spiritualism", **New Religions A Guide: New Religious Movements, Sects and Alternative Spiritualities**, Ed. Christopher Partridge, New York, Oxford University Press, 2004, s. 319.
[96] Rene Guenon, **Ruhçu Yanılgı**, Çev. Lütfi Fevzi Topaçoğlu, İstanbul, İz Yayıncılık, 1996, ss. 13-19.
[97] Bkz. Scotland, "Spiritualism", s. 319.

inanırlar. Ruhçular rehber ruhlarla irtibata geçmek suretiyle dünya yaşamında insanlara yardım sağlama hedefi güderler.[98]

Modern ruhçuluk akımının ABD'de yaşayan **Fox kardeşler**in tecrübeleriyle başladığı kabul edilir.[99] Ancak ruhçuluğun doğuşundan önce toplumu bu akıma hazırlayan önemli iki isimden bahsetmek gerekmektedir. Bu iki isim Teosofi hareketi açısından da önemli olan **Emanuel Swedenborg** (1688-1772) ve **Franz Anton Mesmer** (1734-1815)'dir.[100]

Ruhçuluğun ilk olarak, ruhlarla iletişim kurduğunu iddia eden İsveçli mistik Emmanuel Swedenborg (1688-1772)'un yazılarında gündeme geldiği iddia edilir.[101] Matematik ve fizik bilimlerinde iyi derecede eğitim alan Swedenborg, İsveç ekonomisinde önemli yeri olan mineraloji ve metalurji alanları ile özel olarak ilgilenmiştir. Bu alandaki uzmanlığı sayesinde bir dönem İsveç maden endüstrisinin tümünü kontrol altında bulunduran Royal Board of Mines kurumunda özel müfettiş olarak görev yapmıştır.[102] Swedenborg'un düşünsel ve bilimsel hayatı 1745 yılında, 57 yaşında iken bir takım spiritüel ve mistik deneyimler yaşamaya başlamasıyla farklı bir boyuta taşınmıştır. Geleceğe yönelik rüyalar ve vizyonlar görmeye başlayan Swedenborg'un bilinç hakkındaki düşüncelerinde sarsıntılar oluşmuştur. Bu deneyimler sonraki hayatında okültizm alanına yönelmesine neden olmuştur.[103] Swedenborg, kendisine ruhlar dünyasının, cennetin ve cehennemin açıldığını; diğer dünyaları görebildiğini, tam bir uyanıklık içinde meleklerle ve ruhlarla konuştuğunu ileri sürmüştür. Swedenborg'un düşünceleri bilginin kaynağı açısından duyulara nazaran sezgiyi ön plana çıkardığı gibi spiritüel hakikatların zihin tarafından değil ancak iç gözü (kalp gözü) ile keşf edilebileceğini ortaya koydu. Swedenborg, ruh ve madde ikiliğini ifade eden varlık anlayışı yerine birbirini bütünleyen ve ayrılmayan

---

[98] Scotland, "Spiritualism", s. 320.
[99] Michael Gomes, **The Dawning of the Thesophical Movement**, Quest Books, 1987, s. 21; Faivre, **Giz ve Işık**, s. 116; Guenon, **Ruhçu Yanılgı,** s. 21.
[100] Kuhn, **Theosophy**, ss. 12-13. ayrıca bkz. Pike, "New Age", s. 233.
[101] Bryan Wilson, **Dinî Mezhepler: Sosyolojik Bir Araştırma**, Çev. Ali İhsan Yitik, A. Bülent Ünal, İstanbul, İz Yayıncılık, 2004, s. 205; Scotland, "Spiritualism", s. 319.
[102] **Emanuel Swedenborg**, Ed. Michael Stainley, Berkeley, California, North Atlantic Books, 2003, s. 15.
[103] Gary Lachman, **A Dark Muse: A History of the Occult**, New York, Thunder's Mouth Press, 2003, s. 18; Arthur Versluis, **The Esoteric Origins of the American Renaissance**, New York, Oxford University Press, 2001, s. 18.

boyutlardan müteşekkil tek ve evrensel bir varlık anlayışını savundu.[104] Buna göre evrende en küçük parça dâhil her şey, üstün bir hakikat düzeni içinde "iletişim/bağlantı" halindedir. Tabiattan insana, insandan Tanrı'ya uzanan sınırsız vasıtalar olarak ifade edilen evrensel bağlantılar vardır. Swedenborg'un eserleri bu fikirlerin geniş kitlelere yayılmasına katkı yaptı.[105]

Swedenborg'un geçmişte yaşamış kişilerle ilgili vizyonları yeni bir akımın işaretçisi gibiydi. Swedenborg ruhsal olarak Musa, İsa, Pavlus, Agustin, Luther, ve Kalvin gibi kişilerle görüştüğünü iddia etti.[106] Bundan sonraki yirmi yılı aşan çalışmalarında Swedenborg, rüyalarına, vizyonlarına ve ruhlarla kurduğu iletişime dayanarak İncil üzerinde yorumlar ve spiritüel gerçeklikler hakkında açıklamalar yaptı. Swedenborg çalışmalarında geleneksel Hıristiyan inançlarına karşı bir takım yorumlar ortaya koydu.[107] İzleyen yüzyılın spirtüalistleri Swedenborg'un düşüncesinden birçok şeyi aldılar. Onun ruhsal ve maddi boyutlar arasındaki etkileşim düşüncesi ve her bireyin içinde ilahiliği barındırdığı fikri spiritüalistlerce benimsendi. Daha da ötesinde onun ruh merkezli varlık düşüncesi ve ruhlarla iletişim doktrini kendinden sonraki spiritüalistlerin ana fikrini oluşturdu.[108] Bu noktada Swedenborg düşüncesinin Transendantalizm, Hıristiyan Bilimi, 20. yüzyıl metafizik okulları, Birlik Kilisesi (Unity Church), Yeni Düşünce Hareketi (New Thought), Yüce Ben Hareketi (Mighty I Am) ve birçok Yeni Çağ grubuna etki ettiğini ifade eden W. Martin, J. M. Rische ve K. V. Gorden'a göre Swedenborg'un düşünceleri Teosofi ve Blavatsky tarafından önemli ölçüde olduğu gibi benimsenmiştir. Zira bu yazarlara göre ileride ele alacağımız Blavatsky'nin yüce ruhlarla görüşme iddiasının temelinde Swedenborg vardır.[109]

---

[104] Brett E. Caroll, **Spiritualism in Antebellum America**, Indiana University Press, 1997, s. 17; Versluis, **The Esoteric Origins**, ss. 18, 20.
[105] Faivre, **Giz ve Işık**, ss. 83-84.
[106] Walter Martin, Jill Martin Rische, Kurt Van Gorden, **The Kingdom of the Occult**, Tenesse, USA, Thomas Nelson, Inc., 2008, s. 191.
[107] Irving Hexham, Karla Poewe-Hexham, "New Religions as Global Cultures", **Encountering New Religious Movements: A Holistic Evangelical Approach**, Ed. Irving Hexham, Stephen Rost, John Morehead II, USA, Kregel Publications, 2004, s. 97.
[108] Caroll, **Spiritualism in Antebellum America,** s. 18; Martin, vd., **The Kingdom of the Occult**, s. 191.
[109] Martin, vd., **The Kingdom of the Occult**, s. 191; ayrıca bkz. Irving Hexham, Karla Poewe-Hexham, "New Religions as Global Cultures", ss. 98-99.

Ruhçuluk ve Teosofi açısından önemli isimlerden birisi de İsviçreli doktor **Franz Anton Mesmer** (1734-1815)'dir. Mesmer'in düşünceleri Swedenborg'un mistik ve spiritüel düşüncelerine adetâ bilimsel ve felsefî destek sunmuştur.[110] Öğretisi kendi adı ile Mesmerizm veya hayvanî manyetizma (animal magnetism) olarak adlandırılır. Mesmer ilk olarak doktora tezi olarak sunduğu "**Gezegenlerin İnsan Bedeni Üzerindeki Etkisi**" (On the Influence of the Planets upon the Human Body) isimli çalışmasında evrende elektriksel bir etkinin var olduğundan bahsetmiş daha sonra bu etkinin bir manyetik etki olduğunu ileri sürmüştür.[111] Buna göre gök cisimleri, dünya ve canlı varlıklar arasında etkileşimi sağlayan, her yere yayılmış, görünmez akışkan bir madde vardır. Mesmer, bu teoriyi ve buna bağlı uygulamaları ifade etmek için "hayvani manyetizma" tabirini kullanmıştır.[112] Mesmer ileriki çalışmalarında canlıların bedenlerinde de manyetik enerjinin var olduğunu ileri sürmüştür.[113] Mesmerist düşünce nihayetinde evrenin fiziksel ve spiritüel yapının bütünlüğünü yansıttığını bu yapı içinde; görünmeyen, evrensel, her yere yayılan, son derece hayâtî ve bütünleştirici bir akışkanın var olduğunu ileri sürdü. Buna göre beden ve ruh, trans halinde insandan insana geçebilen bu manyetik kuvvet tarafından etkilenebilirdi.[114] Mesmer bedensel manyetizmayı kullanarak hastaların tedavi edilebileceğini savundu ve iddialarını hastalarının üzerinde denedi.[115] 1778'de Paris'e yerleşen Mesmer burada bir takım başarılar elde etse de resmi tıp tarafından kabul görmedi. Mesmerin temelde tedavi amaçlı teorisini Marki Amand Marie Jacques Chast enet de Puysegur, daha ileri götürerek manyetize edilen insanların saklı objeleri ya da uzak yerleri görebileceğini, gelecekten haber verebileceklerini yani durugörü (clairvoyant) yeteneğine sahip olabileceğini ileri sürdü. Hayvani manyetizma böylece "normal ötesi"ne açılarak öte tarafla temas kurma aracı olarak kullanılmaya başladı.[116] Spiritüalistler Mesmerin düşüncelerini benimsediler ve Mesmerik trans halinde insanların yüksek ruhsal boyutlarla iletişim kurabileceğini

[110] Caroll, **Spiritualism in Antebellum America,** s. 18.
[111] William Lang, **Mesmerism: Its History, Phenomena and Practice With Reports of Cases Developed in Scotland**, Edinburghh, Fraser and CO., 1843, ss. 1-3.
[112] Faivre, **Giz ve Işık**, s. 94; Dan Burton, David Grandy, **Büyü, Gizem ve Bilim: Batı Uygarlığında Okült**, Çev. Yasemin Tokatlı, İstanbul, Varlık Yayınları, 2005, s. 233.
[113] Lang, **Mesmerism** ss. 1-3.
[114] Caroll, **Spiritualism in Antebellum America,** s. 18.
[115] Lang, **Mesmerism** ss. 1-3; Burton, **Büyü, Gizem ve Bilim** ss. 232-234.
[116] Faivre, **Giz ve Işık**, ss. 94-95.

düşündüler. Öyle ki Mesmerik trans ile fiziksel ve ruhsal şifa yöntemleri ABD'li spiritüalistler arasında moda haline geldi.[117]

Swedenborgçuluk Tanrı ve insanda ilahiliğin ve doğanın özdeş biçimde beraber bulunduğunu iddia ederken Mesmer beşeri ve spiritüel boyutlar arasındaki içsel ilişkiyi vurguladı. Her iki öğreti de kişinin tabiat, toplum ve Tanrı ile ilişkisinin yüksek bir boyutla, ruhsal bir düzeyle uyumuna bağlı olduğunu ileri sürdü.[118] 1830, 1840'lı yıllarda Swedenborgçuluk ve Mesmerizm ABD'de oldukça yaygın düşünceler haline geldi. Mesmerik trans düşüncesi kısa sürede bu dünyadan ayrılmış kişilerin ruhlarının başkalarının ağzından konuşabileceği tezine dayanan "medyumik trans (trance-mediumship)" düşüncesine dönüştü.[119]

Swedenborg ve Mesmer'in teorik alt yapıyı hazırlamaları bir yana ruhçuluğun Batı'da pratik olarak yaygınlaşmasında en temel olay **Fox kardeşler fenomeni** oldu. 1848 yılında New York, Rochester'a bağlı Hydesville isimli bir köyde yaşayan **Margaret** ve **Kate Fox** isimli iki kız kardeş evin tavanından ve duvarlarından çeşitli tıkırtılar duyduklarını iddia ettiler. Bu olay "Rochester tıkırtıları" olarak şöhret buldu.[120] Cinayete kurban giden evin eski sahibinin ruhunun bir takım tıkırtılarla iki kız kardeşe mesajlar verdiği iddiası bir anda Amerika'da yayıldı.[121] Bu esrarengiz olay ruhçuluğun pratik olarak başlangıcı oldu. Margaret Fox'un, yıllar sonra Hydesville'de yaşanan fenomenlerin bir hile olduğunu ifade etmiş olmasına rağmen spiritüaistler arasında sözü edilen fenomene yönelik ilgi ve itimat devam etmiştir.[122] Bahsi geçen dönemde okült düşüncelerin bu denli hızlı yayılması bu tür anlayışlara çoktan hazır bir toplumun varlığını göstermektedir. Bu

---

[117] Caroll, **Spiritualism in Antebellum America,** s. 18.
[118] John K. Simmons, "Christians Science and American Culture", **America's Alternative Religion**, Ed. Timothy Miller, New York, State University of New York Press, 1995, s. 63.
[119] Robert S. Ellwood, "Theosophy", **America's Alternative Religion**, Ed. Timothy Miller, New York, State University of New York Press, 1995, ss. 315-316.
[120] Kuhn, **Theosophy**, s. 20; Jeffrey Lavoie, "The Spiritualism of Madame Blavatsky: An Introdution to Western Esotericism and Writings of a Victorian Occultist", **Ex Historia**, ss. 222-223, (çevrimiçi) https://humanities.exeter.ac.uk/media/universityofexeter/collegeofhumanities/history/exhistoria/volume4/Supplement-Lavoie.pdf, 30.005.2015.
[121] Maria Carlson, "Fashionable Occultism: Spiritualism, Theosophy, Freemasonry, and Hermeticism in Fin-de-Siecle Russia", **The Occult in Russian And Soviet Culture**, Ed. Bernice Glatzer Rosenthal, New York, USA, Cornell University Press, 1997, s. 136.
[122] Hartmut Zinser, **Ezoterizme Giriş**, Çev. İ. Yunus Soner, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2009, s. 16.

noktada H. Zinser, 18. yüzyılın ikinci yarısında Emanuel Swedenborg (1688-1772), L. C. De Saint Martin (1743-18023) ve Franz Anton Mesmer (1734-1815)'in ortaya koyduğu öğretilerin bu zemini hazırlama hususunda önemli yeri olduğunu ifade etmektedir.[123] Zinser'e göre bu dönemde okült öğretilerin yaygınlaşmasında Avrupa'nın her tarafında yayılan mason localarının da etkisi olmuştur.[124]

Fox kardeşlerin iddia edilen fenomeni M. Gomes'e göre yeni bir çağın başlangıcı olmuştur. Çünkü ona göre ruhların varlığına inanç Batı tarihinde olmayan bir şey değildir ancak ilk defa Fox kardeşlerle birlikte ruhlardan yararlanma yöntemi ortaya çıkmıştır.[125] A. B. Kuhn'a göre ruhlarla iletişim iddiası insanlardaki dini heyecanı coşturmuş ve ölümsüzlüğe yönelik arzulara yeniden güç vermiştir. Spiritüalist hareket çok kısa sürede ABD, İngiltere ve Fransa'da yayılmıştır. ABD'de neredeyse bütün kasabalarda insanlar bir araya gelerek ruh çağırma celseleri düzenlemeye başlamıştır.[126] J. Lavoie'nin ifadesine göre ruhçuluk Viktorya Çağı'nda on milyon Amerikalıyı etkisi altına almıştır.[127]

Ruhçu gruplar içerisinde birçok farklı anlayışlar olmasına rağmen medyumlar vasıtasıyla ölen kişilerin ruhları ile irtibata geçebilmenin mümkün olabileceği düşüncesi bu hareketin ortak ve temel ilkesidir.[128] Spiritüalistler "ölü" kelimesi yerine "ayrılmış" (departed/dünyadaki yaşam boyutundan ayrılmış) kelimesini kullanmayı tercih etmektedirler.[129] Medyumlar aracılığı ile düzenlenen ruh çağırma celselerinde bir takım fenomenlerin[130] gerçekleştiği iddia edilmektedir. Tıkırtılar, zil sesleri, yanıp sönen lambalar, yerinden oynayan masalar, eşyaların veya insan bedenlerinin havalanması (levitasyon), ruh çağırma tahtası (planşet) ile gelen mesajlar, sesli mesajlar, boru sesleri, sıralanmış harfleri oynatma (alfabe yöntemi), ellerin veya tüm bedenin materilizasyonu (ruhun insan formuna girmesi), ektoplazma[131] çıkması, otomatik yazma (automatic writing), bilinmeyen bir dille

[123] Zinser, **Ezoterizme Giriş**, s.16.
[124] Zinser, **Ezoterizme Giriş**, s.16.
[125] Gomes, **The Dawning of the Thesophical Movement,** ss. 20-21.
[126] Kuhn, **Theosophy**, s. 20; Carlson, "Fashionable Occultism", s. 136.
[127] Lavoie, "The Spiritualism", ss. 222-223.
[128] Lavoie, "The Spiritualism", ss. 222-223.
[129] Scotland, "Spiritualism", s. 319.
[130] Fenomen kavramı ruh çağırma celselerinde vuku bulan olağanüstü olaylar için kullanılmaktadır.
[131] Ektoplazma (ectoplasm), trans haline girmiş medyumların vücutlarından, özellikle ağız,

konuşma (glossolaia) gibi birçok fenomen ruhçu celselerde vuku bulduğu iddia edilen fenomenlerdir.[132] Kuhn 19. yüzyılın ikinci yarısının hemen başında ruhçuluğun yaygınlığının zirveye çıktığını bu dönemde medyumların, durugörücülerin (clairvoyants),[133] ilhamla konuşanların (inspirational speakers) kısa zamanda çoğalarak farklı grupların odakları haline geldiğini ifade eder.[134]

Ruhçuluk, kiliseyle ve materyalist bilimcilerle karşı karşıya gelmesine karşın bilim adamlarından din adamlarına kadar toplumun her kesiminden üst düzey insanları bünyesine kattı.[135] J. Godwin'in ifadelerine göre Blavatsky'nin ABD'ye geldiği dönemde (1873) ruhçuluk bir taraftan geleneksel dinler için bir "yedek din" haline gelmiş bir taraftan da bilimsel araştırmaların ilgisini çekmeyi başarmıştı. Celse odalarında gerçekleştiği iddia edilen ruhlardan mesaj alma, levitasyon, materilizasyon gibi fenomenler materyalist felsefeye adeta meydan okumaktaydı ve önde gelen bilim adamları bunlara ilgi göstermekteydi.[136]

Kuhn'a göre ruhçuluk Teosofi'ye yardımcı olan yollardan birisi olmuştur. Çünkü Teosofinin ileride iddia edeceği okült gerçeklerin benimsenmesi için ruhçuluk öncü bir kuvvet olmuştur. Ruhun varlığına ve bu yaşamdan sonra da var olacağına yönelik inanca katkısı, spiritüel fenomenlerin imkânı ve reenkarnasyon inancının kabul edilmesi noktasında, ruhçuluk akımı teosofiye önemli bir zemin oluşturmuştur. Teosofi hareketinin ilk temsilcilerinin önemli bir kısmı spiritüalist hareketten gelmiştir.[137]

Teosofi hareketinin doğuşu ve öğretileri bağlamında **transandantalizm** düşüncesi ve lideri **Ralph Waldo Emerson** (1803-1882)'un da önemli bir yeri vardır. Bu anlamda transandantalizmin mistik deneyime ve Doğu öğretilerine verdiği önem Ruhçuluk, Yeni Düşünce, Hıristiyan Bilimi gibi hareketlerin yanında

---

burun, kulak gibi organlarından çıktığı, havada yayıldığı, bazen gözle görülebildiği ve elle dokunulabildiği ileri sürülen şekilsiz, sübtil maddelere verilen addır.

[132] Kuhn, **Theosophy**, s. 20; ayrıca bkz. Scotland, "Spiritualism", s. 319.

[133] Clairvoyant (durugörür); Fransızca clair (duru/temiz) ve voyance (görüş/basiret) kelimelerinden mürekkep olup, spiritüel ilimlerde beş duyu haricinde algılama yeteneği olan anlamında kullanılır.

[134] Kuhn, **Theosophy**, s. 20.

[135] Kuhn, **Theosophy**, s. 20.

[136] Joscelyn Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", **Handbook of the Theosophical Current**, Ed. Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, s. 18.

[137] Kuhn, **Theosophy**, s. 22.

Teosofi'yi de etkilemiştir.[138] M. Horowitz, ciddi bir yazar olan Ralph Waldo Emerson'un yayınlarında Zerdüşt, Hint mitolojisi, Pisagor, Konfüçyus, Buda, Vedalar ve reenkarnasyon gibi konuları işlemek suretiyle toplumu daha sonradan ortaya çıkacak Teosofi ve diğer okült grupların ezoterik düşüncelerine hazırladığını düşünür.[139] Kuhn'a göre ABD'de Doğu -özellikle Hint- öğretilerini ilk ve yoğun dile getiren kişi Emerson'dur. Doğu öğretileri Emerson'un öğretilerinin temelini oluşturmaktaydı. Kuhn'a göre Emerson'un önde gelen çalışmaları olmasa idi Blavatsky'nin Doğu düşüncesi ağırlıklı öğretileri bu denli ilgi çekemez ve başarı bulamazdı. Bu nedenle Kuhn'un ifadeleriyle Emerson, Blavatsky için bir "vaftizci Yahya"dır. Emerson, Doğu dini ve felsefi öğretilerinin kapısını açmıştır. Onun sayesinde ilk ve sert eleştiriler kırılmış, 19. yüzyılın sonuna doğru ABD'ye gelecek olan yogilere ve Hindu üstadlara yollar hazırlanmıştır.[140]

Kuhn, kurumsal Hıristiyan inancının dışında bir takım ruhsal mesajlara dayanan yeni dini hareketler olan Quakerlar, Mormonlar ve Uniteryanlar'ın da insanları yeni öğretilere ve ruhsal mesajlara açtığını düşünür.[141] Bununla birilikte Kuhn, Mesmerizm temelli ruhsal şifacı **Yeni Düşünce** (New Thought) ve bu hareketten doğan **Hıristiyan Bilimi** (Christian Science) hareketlerinin de ruhsal yaklaşımları noktasında Teosofi ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Bu iki akım doğrudan Teosofi ile bağlantılı olmasa da mensuplarının kuralcı, katı inançlarını değiştirme ve onları okült ve spiritüel alana yönlendirme bağlamında Teosofi'ye destek olmuşlardır. Kuhn'a göre Hıristiyanlık temelli bir şifa kültü sunan Hıristiyan Bilimi, mensuplarının insanın varlığına ve evrensel kaderine yönelik arayışlarına geleneksel Hıristiyan öğretileri dışında bir cevap verememiştir. Daha kapsamlı bir hayat felsefesi arayan bu kişiler sonunda teosofik öğretilere yönelmişlerdir.[142]

---

[138] John P. Newport, **The New Age Movement and Biblical Worldview: Conflict and Dialogue**, USA, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1998, s. 26.
[139] Mitch Horowitz, **Occult America: White House Seances, Ouija Circles, Masons, and the Secret Mystic History of Our Nation**, USA, Bantam Books, 2009, s. 50.
[140] Kuhn, **Theosophy**, ss. 15-17.
[141] Kuhn, **Theosophy**, ss. 13-15
[142] Kuhn, **Theosophy**, ss. 18-19.

19. yüzyıl sonu itibariyle ABD'de genel anlamda ruhçuluğa ve kilise dışı kimi spiritüel akımlara yönelik bir ilginin olduğunu yukarıdaki biçimde kısaca ifade ettikten sonra bu ortamda doğan Teosofi Cemiyeti'nin tarihi sürecine geçebiliriz.

1.4. Teosofi Cemiyeti'nin Tarihi Süreci

1.4.1. Teosofi Cemiyeti'nin Lideri Olarak Helena Petrovna Blavatsky: Çocukluğu, Gençliği, Gezileri

1875 yılında ABD'de kurulan Teosofi Cemiyeti söz konusu olduğunda akla gelen ilk isim Rusya doğumlu sıra dışı bir kadın Helena Petrovna Blavatsky (1831–1891)'dir.[143] Teosofi Cemiyeti kaçınılmaz bir biçimde Blavatsky'nin hayatı ve eserleriyle bağlantılıdır. Her ne kadar Teosofi Cemiyeti'nin şekillenmesinde farklı kimseler rol aldı ise de, cemiyetin yükleneceği misyonu hisseden ve bu misyon etrafında insanları yüreklendirip toplayan isim Blavatsky olmuştur.[144] Teosofi Cemiyeti'nin öncüsü ve doktrinlerinin temel kaynağı durumundaki Blavatsky'nin hayat serüveni düşüncelerinin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Bu anlamda cemiyeti ve yapısını anlamak bakımından Blavatsky'nin yaşamına göz atmamız faydalı olacaktır.

Blavatsky'nin hayatını Teosofi Cemiyeti öncesi ve sonrası olmak üzere kabaca iki kısma ayırmak mümkündür. Blavatsky'nin Teosofi Cemiyeti öncesi hayatına dair elimizde tanıklı ve kayıtlı bilgiler çok azdır. Blavatsky'nin biyografisi üzerinde çalışma yapan isimlerden birisi olan A. P. Sinnett, Blavatsky'nin ilk dönem hayatı ile ilgili bilgilerin daha çok sözlü hatıralara, Blavatsky'nin yakınları ile yaptığı yazışmalara ve Rusya'da yazıları ile tanınan kız kardeşi Vera Zhelihovsky'nin Blavatsky hakkında kaleme aldığı hayat hikâyesine dayandığını ifade etmektedir.[145] Blavatsky'nin efsanelere bürünmüş hayatı, gizemli kişiliği hâlâ bir sır perdesi arkasındadır. Teosofi hareketinde başından beri yanında bulunmuş dostu Henry Steel

[143] Helena Petrovna Blavatsky taraftarlarınca çoğu zaman "Madam Blavatsky" veya isminin baş harfleriyle "HPB" olarak anılmıştır.
[144] **The Theosophical Movement: 1875-1950**, s. 27.
[145] A. P. Sinnett, **Incidents In The Life Of Madame Blavatsky**, New York, J. W. Bouton, 1886, s. 5.

Olcott dahi Blavatsky'nin ölümünden sonra onun kendisi için "çözülemeyen bir bilmece" olarak kaldığını itiraf etmiştir.[146]

Blavatsky'nin sıradışı hayat serüvenine yönelik tartışmalar hep varolagelmiştir. Bu bilgilerin birçoğunun sonradan kendisi tarafından kurgulandığı iddia edilmiş,[147] özellikle yaptığı büyük çaplı gezilerin gerçekliği hususunda önemli şüpheler dile getirilmiştir.[148] P. Pedersen de Blavatsky'nin hayat serüveni üzerine anlatımları kısmen abartılı bulur ve Blavatsky'nin hayatının biri gerçek diğeri kurgulanmış olmak üzere iki farklı boyutta incelenmesi gerektiğini ileri sürer.[149] Yukarıdaki ifadelere binâen Blavatsky'nin biyografisine dair bilgilere ihtiyatla yaklaşmak doğru olacaktır. Bununla birlikte tüm bu anlatımların içerisinden Blavatsky'nin yaşamının ve karakterinin ana hatlarını çıkarabilmek yine de mümkündür.

Helena Petrovna Blavatsky (baba ismi ile Helena Petrovna Hahn) 30 Temmuz 1831 tarihinde Rusya'nın Ekaterinoslav (şu an Ukrayna'nın Dnepropetrovsk kenti) kentinde soylu ve zengin bir ailede doğdu.[150] Rus ordusunda görevli Albay Peter Hahn'ın kızı olan Blavatsky, baba tarafından Alman kökenlidir. Büyük babası General Alexis Hahn von Rottenstern Hahn, Almanya Mecklenburg'lu soylu bir ailenin mensubu olup sonradan Rusya'ya yerleşmiştir. Annesi ise Rusya'da dönemi itibariyle tanınan bir roman yazarı Helene Fadeev'dir.[151] Anne tarafından büyükbabası özel meclis üyesi Andrew Fadeev, büyük annesi Prenses Helene Dolgorouki'dir.[152] Helena Hahn, "Blavatsky" soyadını ileride çok kısa süre evli

[146] **EARH,** C. III, Ed. Edward L. Queen, Stephen R. Prothero, Gardiner H. Shattuck, Facts on File, 2009, s. 199.
[147] Christopher Hodapp, Alice Von Kannon, Conspiracy Theories and Secret Societies For Dummies, Hoboken, USA, Wilwy Publishing, Inc., s. 199.
[148] Tim Wallace-Murphy, **Hidden Wisdom: The Secrets of the Western Esoteric Tradition**, New York, The Disinformation Company Ltd., 2010, s. 244.
[149] Poul Pedersen, "Tibet, Theosophy, and The Psychologization of Buddhism", **Imagining Tibet: Perceptions, Projections, and Fantasies**, Ed. Thierry Dodin, Heinz Räther, Somerville MA, USA, Wisdom Publishing, Inc., 2001, s. 154.
[150] Herbert Whyte, **H. P. Blavatsky: An Outline of Her Life,** London, Percy Lund, Humphries and Co., LTD.,1909, s. 15; ayrıca. bkz. Constance Jones, James D. Ryan,**Encyclopedia of Hinduism**, USA, Facts On File, Inc., 2007, ss. 86- 87.
[151] Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 15.
[152] Sinnett, **Incidents, s**s. 13-14.

kalacağı devlet meclisi üyesi ve Erivan vali yardımcısı Nicephore Blavatsky'den almıştır.[153]

Blavatsky'nin çocukluğuna ve gençliğine dair enteresan bilgiler ileri sürülmektedir. Buna göre Blavatsky'yi hayatı boyunca takip edecek olağanüstü haller daha onun vaftizi sırasında başlar. Zayıf ve hasta bir çocuk olarak doğan Blavatsky, bir an önce vaftiz edilmek istenir. Ancak vaftiz töreninde istenmeyen bir kaza yaşanır. Blavatsky'yi vaftiz eden papazın cübbesi tören için yakılan bir mumdan tutuşur ve papaz ciddi şekilde yaralanır. Bu olay daha o günden çevresi tarafından küçük çocuğun ileride yaşayacağı çalkantılı hayata bir işaret sayılır.[154]

Sinnett, Blavatsky'nin en başından beri yerel efsanelerin ve batıl inançların önemli yer kapladığı bir atmosferde büyüdüğünü aktarır. Bu anlamda gerek yörede bilinen folklorik hikâyeler gerekse evin hizmetçilerinin periler ve hayâletlerle ilgili anlatımları Blavatsky'yi derinden etkilemiştir. Blavatsky, ilk günden itibaren cinlerin, perilerin, türlü hayaletlerin varlığını kabul etmiş, zaman zaman bu varlıkları gördüğünü söylemiştir.[155] Blavatsky'nin yaşamının sonuna doğru onu ve kız kardeşi Vera Zhelihovsky'yi Paris'te tanıyan ünlü Rus yazar Vsevolod Sergeyevich Solovyov (1849-1903) ise Zhelihovsky'nin anlatımlarına dayanarak Blavatsky'nin ailesinin her türlü gizeme ve efsaneye açık bir yapı arz ettiğini anladığını aktarır.[156]

Başına buyruk, maceracı ve inatçı karakterde bir çocuk olarak ifade edilen Blavatsky, onbir yaşında annesini kaybetmesi üzerine büyük babasının sivil yöneticisi olduğu Saratow'a gitti. Blavatsky yaklaşık beş yıl büyük babası ve büyük annesi ile birlikte Saratow'da yaşadı.[157] Saratow'da yaşadıkları mülk eski bir kaleyi andıran, mahzenler ve ıssız koridorlarla dolu, bahçesi ormana bitişik bir konaktır.[158] Blavatsky konağın eski sahipleri ve hayaletleri hakkında anlatılan hikâyelerden çok

[153] Sinnett, **Incidents,** s. 13.
[154] Sinnett, **Incidents, s**s. 18-19.
[155] Sinnett, o gün için Rus halk inançlarında önemli yerleri olan domowoy, sedmitchka, roussalka gibi perilerin Blavatsky'nin çocukluk yaşamının parçaları olduğunu ifade etmekte, bu perilere dair Blavatsky'nin bir takım tecrübelerini aktarmaktadır. Bkz. Sinnett, **Incidents, s**s. 20-24.
[156] Vsevolod Sergeyevich Solovyov,**A Modern Piestess of Isis**, London, Longmans, Green, and CO., 1895, ss. 41-42, (çevrimiçi) http://archive.org/stream/amodernpriestes01britgoog#page/n68/mode/2up, 05,04.2015.
[157] Sinnett, **Incidents s**s. 24-26.
[158] Whyte, **H. P. Blavatsky**, s. 17.

etkilenir, zaman zaman konağın karanlık odalarında ve mahzenlerinde dolaşır, anlatılanlara dair şeyler arar. Blavatsky, burada kendisinin "kamburlar" dediği perileri devamlı surette gördüğünü söyler. Dadıları çoğu gece onu uyurgezer vaziyette yüksek sesle konuşarak konağın koridorlarını dolaşırken bulurlar. Yine bir defasında henüz oniki yaşındayken odasından kaybolmuştur. Konağın altındaki mahzenlerde bulunduğunda burada kendisine görünen bir takım varlıklarla konuştuğunu iddia etmiştir.[159] Blavatsky, zaman zaman gece karanlığında kendisine bakan korkutucu parlayan gözlerden bahsetmiştir.[160]

Blavatsky'nin ifade ettiği ilginç şeylerden birisi de konaktaki bazı hayvanların veya eşyaların kendisiyle konuştuğudur. Örneğin Blavatsky, güvercinlerin kendisiyle konuştuklarını iddia ettiği gibi bir takım hayvan iskeletlerinden veya mumyalardan oluşan büyük annesine ait koleksiyondaki cansız hayvanların da kendisiyle konuştuğunu iddia etmiştir.[161]

Birçok zaman Blavatsky'nin görünmeyen güçler tarafından korunduğuna dair anlatımlar da mevcuttur. Bir defasında kitap yığınları üzerinden duvarda asılı portreye uzanırken, bir başka zamanda ise at sırtından düşmüş ancak her ikisinde de görünmeyen yardımcılar tarafından kurtarılmıştır.[162] Blavatsky'nin kehanet yeteneği de üst düzeydeydi. Bazı yaşlı akrabalarının ve aile dostlarının ölümlerini önceden bildiriyor, karşısındaki kişinin düşüncelerini okuyabiliyor, boş odalarda kahkahalar, gürültüler ve esintiler oluşturuyordu. Kehanetlerinin gerçekleştiği görülünce herkes ondan korkmaya başlamıştı.[163]

Sinnett, Blavatsky'nin çocuk yaşlarından itibaren okumaya düşkün birisi olduğunu ifade etmektedir. Blavatsky, büyük büyük babası Prens Pavel Dolgoruki (ö. 1838)'nin mistik ve okült konularla ilgili yüzlerce kitaptan oluşan kütüphanesinden oldukça faydalanmıştır.[164] Prens Dolgoruki, II. Catherine'nin locaları kapatmasından

---

[159] Sinnett, **Incidents**, ss. 31-32.
[160] Sinnett, **Incidents**, ss. 33-34.
[161] Sinnett, **Incidents**, s. 35.
[162] Sinnett, **Incidents**, ss. 46-48; G. G. Hubble, **Facts and Fancy in Spiritualism, Theosophy and Psychical Research**, Kessinger Publishing Co., 2003, ss. 12-14.
[163] Helena Petrovna Blavatsky, **Sessizliğin Sesi: "Tibet'in Kadim Bilgelik Kitabı"**, Çev. Yeni Yüksektepe Çeviri Grubu, Ankara, Yeni Yüksektepe Kültür Derneği, Aralık 2007, içinde Jorge Angel Livraga, "Gizemli Bir Kişilik; Helena Petrovna Blavatsky", ss. 13-14.
[164] Sinnett, **Incidents**, s. 32.

evvel ileri gelen Gülhaçlı farmasonlardandı. Okült eserlerle dolu bir kütüphane Blavatsky'nin hayatını adayacağı bir yaşam biçimini daha çocuk yaşta karşısına çıkarmıştır.[165] P. Johnson'a göre Blavatsky daha hayatının ilk döneminde bu kütüphanede simya, büyü ve diğer okült bilimlerle ilgili birçok kitap okumuştur. Johnson, Blavatsky'nin okültizme ilgisi anlamında büyük büyük babasının önemli bir yeri olduğunu düşünür.[166]

Blavatsky'nin çocukluk döneminin önemli etkilenimlerinden birisini bize yine Johnson vermektedir. Johnson'a göre Blavatsky, büyükbabası Andrew Fadeev ile birlikte yaşadığı dönemde Astrahan steplerinde yaşayan Budist Kalmuk boyunu ve inançlarını tanımıştır. Johnson, sonraları Blavatsky ve Teosofi Cemiyeti açısından çok önemli bir yeri olacak olan mahatmalar öğretisinde Blavatsky'nin çocukluğunda karşılaştığı Kalmukların etkisi olduğunu düşünür.[167]

Küçük yaşından itibaren iyi bir at binicisi olduğu[168] ve piyano çalmaya yönelik doğuştan kabiliyetli olduğu da Blavatsky'nin erken yaşlarına ait bilgilerdendir. Hatta babası ile 1844 yılında gerçekleştirdiği Paris ve Londra gezilerinin temelde piyano eğitimini ilerletmek üzere olduğu ifade edilmektedir.[169]

Blavatsky henüz onsekiz yaşında iken kendisinden yaşça oldukça büyük olan Erivan bölgesi vali yardımcısı General Nikolai V. Blavatsky ile evlenmiştir. Ancak bu evlilik Blavatsky'nin kaçarak kocasını terk etmesi üzerine birkaç ay sürmüştür.[170] Blavatsky hayatının ilerleyen dönemlerindeki bir konuşmasında evliliği özgür ruhuna aykırı bulduğu için kocasını terk ettiğini ifade etmiştir.[171]

Bu olaydan sonra Blavatsky ailesinin de desteğini alarak o tarihlerde belki de hiçbir kadının tek başına göze alamayacağı bir serüvene girişmiş ve yaklaşık 25 yıl

---

[165] Nicholas Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, Ed. Nicholas Goodrick-Clarke, Berkeley, California, North Atlantic Books, 2004, ss. 2-3; ayr. Bkz. , K. Paul Johnson, **Initiates of Theosophical Masters**, New York, State University of New York Press, Albany, 1995, s. 1; ayrıca bkz. Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 15.
[166] K. Paul Johnson, **The Masters Revealed: Madame Blavatsky and The Myth of Great White Lodge**, New York, State University of New York Press, Albany, 1994, s. 19.
[167] Johnson, **The Masters,** s. 19.
[168] Whyte, **H. P. Blavatsky**, s. 16.
[169] Sinnett, **Incidents**, s. 51.
[170] Whyte, **H. P. Blavatsky**, ss. 21-22.
[171] Jones, Ryan; **EH**, ss. 86- 87.

sürecek olan gezilerine başlamıştır. Uzun süreli bu gezilerinde Blavatsky babasının maddi desteğini görmüştür.[172] Blavatsky gezileri süresince Gülhaçlı, masonluk, sufizm gibi birçok okült ve mistik grubun içine girmeye çalışmış, kutsal yerleri ziyaret etmiş, tesadüf ettiği her kaynaktan ve üstaddan bilgi almaya çalışmıştır.[173]

Blavatsky, ailesinin yanına kattığı hizmetlileri atlatarak ilk olarak İstabul'a gitmiştir. Burada tanıştığı Rus vatandaşı Kontes Kiseleff'in[174] eşliğinde Mısır, Yunanistan ve Doğu Avrupa'da geziler yapmıştır.[175] Blavatsky, Mısır'da tanıdığı yaşlı bir büyücüden oldukça etkilenmiş, ileride tekrar karşılaşacağı bu kişinin yaklaşık üç ay öğrencisi olmuştur.[176] Guenon, bu kişinin Paulos Metamon isminde Kıptî veya Kaldeli bir büyücü ve hokkabaz olduğunu, Blavatsky'nin Metamon ile birlikte Mısır ve Yunanistan'da geziler yaptığını ifade eder.[177] N. Goodrick-Clarke ise Blavatsky'nin ülkesinden ayrıldıktan sonra ilk olarak İstanbul, Yunanistan ve Mısır'da geziler yaptığını, bu gezilerinde kendisine Amerikalı yazar ve sanatçı Albert Rawson (1828-1902)'un eşlik ettiğini ileri sürer. Goodrick-Clarke'e göre Blavatsky, Dürziler, masonlar ve çeşitli İslami bâtıni gruplarla ilişkisi olan Rawson ile birlikte Metamon'a öğrencilik yapmıştır.[178]

Anlaşıldığı kadarıyla Blavatskty'nin bu dönemde gezilerinin merkezinde Mısır bulunmaktadır. Blavatsky, Mısır'dan sonra Fransa'ya geçmiş, kısa süre Paris'te kalmıştır. Burada tanıştığı bir Mesmerist Blavatsky'nin psişik yeteneklerini fark etmiş ve ona yanında kalarak çalışmalarında yardımcı olmasını teklif etmiştir. Ancak Blavatky bu teklifi reddetmiş ve sonrasında Londra'ya geçmiştir.[179] Parasal sıkıntılar çeken Blavatsky Londra'da geçimini temin etmek için piyano dersleri vermiştir. Blavatsky bu süre zarfında bir yandan ruhçu gruplarla bir yandan da devrimci gruplarla sıkı ilişkiler kurmuştur. Blavatsky bu ilişkilerinin sonucu olarak daha

[172] Sinnett, **Incidents**, s. 60.
[173] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 296; **EARH**, C. III, s. 199.
[174] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 5.
[175] Sinnett, **Incidents**, ss. 58-59.
[176] Sinnett, **Incidents**, ss. 59-60.
[177] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 5-6.
[178] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, ss. 3-4.
[179] Sinnett, **Incidents**, s. 61; ayrıca bkz. Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 16.

ileride (1856) bir **Carbonarist** birliği olan "**Genç Avrupa**" (Young Europe) birliğinin üyesi olacaktır.[180]

1851 yılı Blavatsky için çok önemli bir yıldır. Çünkü bu yılda Blavatsky'nin hayatını tamamen değiştirecek bir olay gerçekleşir ve Blavatsky çocukluğundan beri "astral" formunda tanıdığını iddia ettiği ruhsal öğretmeni ile fiziksel bedeni içinde karşılaşır. Teosofi öğretisi içinde daha çok mahatmalar olarak anılan ruhsal olarak yükselmiş bir grubun üyesi olan mahatma Morya, Blavatsky'ye kendisine verilecek büyük görevi açıklar. Buna göre; Blavatsky Tibet'te üç yıl ruhsal eğitimden geçirilecek ve daha sonra onun önderliğinde Teosofi Cemiyeti kurulacaktır.[181]

Mahatmalar öğretisi ileride ayrıntılı biçimde ele alınacağı üzere Teosofi Cemiyeti'nin doktrinleri açısından son derece önemlidir. Buna göre teosofistler "**mahatmalar**", "**üstadlar**", "**beyaz kardeşler**" gibi isimlerle anılan bir grubun varlığından söz ederler. Mahatmalar, Tibet ve Hindistan gibi yerlerde bedenen yaşamakta oldukları gibi astral formları vasıtasıyla istedikleri yerde bulunabilirler. Mahatmalar, reenkarnasyon süreciyle varlık mertebesinin üst basamaklarına ulaşmış ulu bilgelerdir. İnsanlığın öğretmenleri olarak nitelenen bu kimselerin Blavatsky'yi aracı olarak seçtikleri ve "bilgelik dini"ni ilettikleri teosofi öğretisi tarafından iddia edilmektedir. Teosofi Cemiyeti'nin temel öğretilerini ortaya koyan Blavatsky Londra'daki bu karşılaşmadan itibaren (1851) bütün hayatı boyunca mahatmaların himayesi ve rehberliği altında hareket ettiğini ve tüm bilgilerini bu üstadlardan aldığını ileri sürmüştür. İleriki yıllarda bu tür ruhani üstadlarla iletişim kurduğunu öne süren birçok kimse çıkmış, bu düşünce pek çok harekete yön vermiştir.

Blavatsky'nin maceracı ruhu onu Londra'dan sonra Amerika kıtasına sürükler (1851). Kanada, Meksika, New Orleans'ta yaklaşık bir yıl dolaşır. New Orleans'ta **Vudular** arasında bir müddet bulunur.[182] Blavatsky, daha sonra ruhani üstadı ile görüşmek amacıyla Amerika'dan Hindistan'a geçer (1852). Hindistan'dan Tibet'e geçme girişiminde bulunur ancak başaramaz.[183] Bunun üzerine Güney

[180] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 6.
[181] Constance Wachtmeister, **Reminiscences of H. P. Blavatsky and "The Secret Doctrin"**, London, Theosophical Publishing Society, 1893, ss. 56-57; Whyte, **H. P. Blavatsky**, s. 24.
[182] Sinnett, **Incidents**, ss. 62-64.
[183] Sinnett, **Incidents**, s. 66; Whyte, **H. P. Blavatsky**, ss. 25-26.

Hindistan'a yönelir, ardından Jawa ve Singapur'u dolaştıktan sonra Londra'ya döner (1853).[184] Blavatsky Londra'dan tekrar Amerika'ya geçer. Bu sefer New York ve Chigago'da bulunur. Rocky Dağlarını göç kervanlarına katılarak geçtikten sonra San Fransisco'ya ulaşır. Blavatsky, yaklaşık iki yılını Amerika'da geçirdikten sonra Japonya üzerinden tekrar Hindistan'a geçer (1855).[185] Bir Tatar şamanın rehberliğinde Keşmir ve Ladak'ı gezdikten sonra bu sefer Tibet'e girmeyi başarır. Ancak Blavatsky ve rehberi Tibet içlerine çok fazla ilerleyemezler. Blavatsky, sözü edilen şamanın trans yeteneğinden çok etkilenir. Blavatsky tekrar Hindistan'a dönüp bir müddet kaldıktan sonra Avrupa'ya döner.[186]

Blavatsky, Fransa ve Almanya'da bir müddet kaldıktan sonra Rusya'ya akrabalarının yanına gitmiştir (1858).[187] Blavatsky'nin bu seferki Fransa ziyareti son derece önemlidir. Çünkü ileride ABD'de yayımlanan otobiyografisinde Blavatsky 1858 yılında Paris'te Donglas Home'un etkisi ile ruhçuluğa girdiğini sonrasında babasını da ruhçuluğa inandırdığını ifade etmiştir.[188] Sinnett, akrabalarının tanıklıklarına dayanarak Blavatsky'nin daha çocukluğunda sahip olduğu psişik güçleri geliştirmiş ve o günlerde medyumlukla ilişkilendirilen bir takım okült güçlere sahip olarak ülkesine döndüğünü ifade etmektedir. İddialara göre Blavatsky'nin bulunduğu mekânlarda tıkırtılar, fısıltılar, tuhaf sesler, eşyaların yer değiştirmesi gibi gizemli olaylar gözlenir.[189] Sinnett bu noktada Blavatsky'nin kız kardeşi Vera Zhelihovsky'nin gözlemlerini aktarır. Buna göre Zhelihovsky, Blavatsky'nin Psikoff'ta kendileri ile kaldığı dönemde bir takım fenomenler sergilediğini ifade etmektedir. Buna göre Blavatsky insanların düşüncelerini okuyabiliyor, çeşitli hastalıklara reçeteler sunabiliyor, gizli bilgileri ortaya çıkarabiliyor, eşyalara ve insanlara fiziken tesir edebiliyordu. Ayrıca Blavatsky bilinmeyen kaynaklardan mektuplar ve sorularına cevaplar aldığını da iddia etmekteydi. Zhelihovsky, Blavatsky'nin bulunduğu ortamlarda esrarengiz seslerin işitildiğini de

[184] Sinnett, **Incidents**, s. 66.
[185] Sinnett, **Incidents**, ss. 66-67.
[186] Sinnett, **Incidents**, ss. 67-74; ayrıca bkz. Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 121.
[187] Sinnett, **Incidents**, ss. 67-74.
[188] Kuhn, **Theosophy**, s. 52.
[189] Sinnett, **Incidents**, ss. 77-78.

aktarmaktaydı.[190] Tüm bu fenomenlerin sonucunda Blavatsky bazı akrabaları tarafından medyum olarak nitelenir. Blavatsky medyum nitelemesini reddeder ancak bir takım ruhsal varlıklarla görüştüğünü de ifade eder.[191] Akrabaları ile yaklaşık iki yıl geçiren Blavatsky daha sonra Tiflis'e geçer (1860). İki yıl kadar Tiflis'te kaldıktan sonra 1865 yılına kadar Kafkaslar'da dolaşır.[192]

1865 yılında Rusya'dan ayrılan Blavatsky sonraki iki yılını Balkanlar, Yunanistan, Mısır, Suriye ve İtalya'da geçirir.[193] Bu dönemde eski arkadaşı olan Macar veya Sırp opera sanatçısı Agardi Metrovitch ile yeniden yakınlığını artırır. Metrovitch devrimci bir hareket olan Carbonari hareketine mensuptur. Blavatsky'nin Metrovitch'in hayatını İstanbul'da ve Viyana'da iki defa kurtardığı aktarılmaktadır. Bu dönem içerisinde Blavatsky muhtemelen bir akrabasının gayrı meşru oğlu olan Yuri isimli bir çocuğu himayesine alır. Ancak Yuri kısa süre sonra İtalya'da vefat eder.[194] Blavatsky, 1866 yılında İtalya'da Giuseppe Garibaldi'nin kuvvetleri içerisinde Viterbo ve Mentana'da çatışmalara katılır ve ciddi şekilde yaralanır. Blavatsky iyileşme dönemini Paris'te geçirir.[195] Guenon'a göre Blavatsky'nin Fransa'da kaldığı bu dönem çok önemlidir. Çünkü Blavatsky, Fransa'da Victor Michal isminde bir manyetizör ve ruhçu tarafından **Allan Kardec** (1804-1869)[196] okulu ile tanıştırılır. Guenon, Blavatsky'nin Kardec'in öğretilerinden çok etkilendiğini düşünür. Ona göre Blavatky "reenkarnasyon" öğretisini Kardec ekolünden almış ve hayatının sonuna kadar savunmuştur.[197]

Blavatsky, 1867-1870 yılları arasında tekrar Hindistan ve Tibet'te bulunur. Blavatsky'nin teosofi öğretisini oluşturan bilgileri üstadları olan mahatmalardan bu

[190] Sinnett, **Incidents**, ss. 86-87. Ailesi ve yakınlarının şahit olduğu Blavatsky'nin sergilediği onlarca fenomen için bkz. Sinnett, **Incidents**, ss. 90-154.
[191] Sinnett, **Incidents**, s. 80.
[192] **The Esoteric World of Madame Blavatsky: Reminiscences and Impressions by Those Who Knew Her, Compiled and Ed.** Daniel H. Caldwell, 2. bs. Wheaton, Theosophical Publishing House, 2.Bölüm,(çevrimiçi)https://www.theosophical.org/online-resources/books/23-online-resources/online-books/1726-esoteric-world-chapter-, 30.04.2014.
[193] **The Esoteric World of Madame Blavatsky,** 3. Bölüm.
[194] Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 16.
[195] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 8; ayrıca. bkz. Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 16.
[196] Allan Kardec takma adı ile tanınan Denizard Hyppolyte Rivail (1804-1869), ruhçuluğun ilk büyük Fransız teorisyeni olarak kabul edilir. Bkz., Faivre, **Giz ve Işık**, s. 117; ayrıca bkz. Wilson, **Dinî Mezhepler,** ss. 208-209.
[197] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 8-9.

üç yıllık süreçte aldığı iddia edilmektedir.[198] Blavatsky 1870 yılında tekrar Batı'ya döner. Böylece Blavatsky Avrupa'dan Amerika'ya, ardından Asya'ya geçip ve tekrar Avrupa'ya dönmek suretiyle iki defa dünya turu yapmış olur.[199]

Blavatsky 1870 yılı içinde ciddi bir tehlike atlatır. Yunanistan'dan Mısır'a geçerken Spezzia adası yakınlarında yolculuk ettiği gemi batar. Blavatsky bu kazadan sağ kurtulan birkaç kişiden birisi olur.[200] Blavatsky 1870-71 yıllarında Kahire'de bulunur. Burada Kıptî okültist çevrelerle tanışır.[201] Blavatsky'nin Kahire'de giriştiği önemli faaliyetlerden birisi **Ruhçu Cemiyet** (Spiritist Society) adını taşıyan bir cemiyet kurmasıdır (1871). Bu cemiyetin amacı Allan Kardec'in teorilerine dayanarak ruhçu deneyler ve uygulamalar gerçekleştirmektir.[202] Blavatsky'nin Mısır'da kurduğu Ruhçu Cemiyet'te kendisine yıllar önce tanışmış olduğu Kıptî büyücü Metamon[203] ve ileride büyük sorunlar yaşayacağı Fransız karı koca Coulomb'lar yardım etmiştir.[204] G. Lachman ilginç bir iddiada bulunur ve Blavatsky'nin Kahire'de yaptığı ruhçu celselerde hayatı boyunca kullandığı haşhaşdan istifade ettiğini söyler.[205]

Guenon, Blavatsky'nin Ruhçu Cemiyet'inin bir gazeteye verdiği ilanı bize iletir. Bu ilanda şu ifadelere yer verilir:

> Mme Blavatsky ve mahiyetindeki medyumlar ile Kahire (Mısır)'de ruhçular cemiyeti kurulmuştur. Salı ve Cuma akşamları olmak üzere haftada iki celse yapılacaktır. Celselere yalnızca üyeler katılabilecektir. Bu girişimin asıl amacı, bir cemiyet çatısı altında birlikte olabilmek, ruhçuluk ve diğer alanlarla ilişkili bir okuma salonu ve kütüphane kurmak ve her ayın 1'i ve 15'inde yayımlanacak olan Kahire Ruhçu

---

[198] Whyte, **H. P. Blavatsky**, s. 33; ayrıca bkz. Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 121.
[199] Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 16.
[200] Sinnett, **Incidents**, ss. 154-155.
[201] Johnson, **Initiates**, s. 1.
[202] Sinnett, **Incidents**, s. 158; Pablo Sender, "Psychic Phenomena and Early Theosophical Society", **Quest**, Summer, 2012, ss. 95-96, (çevrimiçi) http://pasender.tripod.com/psychic_phenomena_and_the_early_ts_-_p._sender.pdf, 01.03.2015.
[203] Blavatsky'nin Mısır'da ilişkilerinin iyi olduğu Metamon dikkat çekici bir isimdir. Bir Kıptî büyücü olan Metamon Mısır Hidivi İsmail Paşa (1830-1895)'nın kehanetlerine güvenip danıştığı bir isim olarak bilinmektedir. Bkz. Nicholas Goodrick-Clarke, "Western Esoteric Traditions and Theosophy", **Handbook of the Theosophical Current**, Ed., Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, s. 271.
[204] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 8- 9.
[205] Lachman, **A Dark Muse,** ss. 157-158.

Dergisi (The Spiritualist Review of Cairo) adını taşıyan bir dergiyi hayata geçirmektir.[206]

Ancak, Ruhçu Cemiyet başarıya ulaşamadı. Blavatsky, beraber çalıştığı medyumlar tarafından aldatıldığını ileri sürdü ve cemiyeti kısa süre sonra kapattı.[207] P. Sender'a göre Blavatsky dürüst ve ehliyetli medyumlar bulamadığı için Kahire'de amaçladığı şeyleri başaramamıştır.[208] Diğer taraftan Ruhçu Cemiyet'in dağılmasında kimilerine göre Blavatsky'nin düzenbazlıklarla bir takım fenomenler icra etmesi kimilerine göre ise Blavatsky'nin organizasyon kabiliyetinin eksikliği etkili olmuştur.[209]

Blavatsky'nin Mısır'daki ilişkileri hususunda oldukça spekülatif bir iddiayı da P. Johnson dile getirir. Johnson, Mısır'da bulunduğu bu süre zarfında Blavatsky'nin Cemaleddin Afganî ile tanıştığını bu tanışmada masonik ilişkilerin etkili olduğunu ileri sürer. Buna göre Blavatsky, **Luksor Kardeşliği** ismini taşıyan bir gruba girmesi vesilesiyle Afganî ile tanışmıştır. Johnson'a göre Afganî o dönemde Mısır'da görevli bir İngiliz diplomat olan ve ileride Blavatsky'nin gizli destekçilerinden olacak Raphael Borg tarafından masonluğa sokulmuştu. Bunun yanında Johnson, Afganî ve Blavatsky'nin hayat serüvenlerini göz önünde bulundurarak bu iki ismin uzun yıllar boyunca irtibatlı olduğunu ifade eder.[210] Johnson, daha öte bir iddiada bulunarak Blavatsky'nin öğretilerinin bir kaynağının da Afganî olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre Blavatsky, Cemaleddin Afganî vasıtasıyla İsmailî anlayıştan bir takım unsurları almıştır.[211] Blavatsky'nin sözünü ettiği üstadların (mahatmaların) gerçek kişiler olduğunu düşünen Johnson, Blavatsky'nin Mısırlı ruhani üstadı olarak ifade ettiği Serapis Bey'in aslında

[206] Spiritual Magazine, April 1872'den aktaran Guenon, **Pseudo Religion**, s. 9.
[207] Sinnett, **Incidents**, s. 159; Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 9-10.
[208] Sender, "Psychic Phenomena", s. 96.
[209] Jones, Ryan; **EH**, s. 87.
[210] Johnson, **Initiates**, ss. 2, 71-75; ayrıca bkz. Johnson, **The Masters**, ss. 45-54.
[211] Teosofik metinlerde doğrudan bir İsmailîlik bağlantısı görmek zordur. Ancak ileride ele alacağımız teosofinin varlık ve kozmos anlayışında görülen yedi katmanlı ve yedi devirli sistemin İsmailî kozmoloji ile benzerlikleri dikkat çekicidir. Aşağıda ele alacağımız teosofinin varlık anlayışı ile İsmailî kozmoloji karşılaştırmak için bkz. Metin Yurdagür, "Devir", **DİA**, C. IX, İstanbul, TDV, 1994, s. 232; Mustafa Öz, Mustafa Muhammed eş-Şek'a, "İsmâiliyye", **DİA**, C. XXIII, İstanbul, TDV, 2001, s. 130.

Cemaleddin Afganî olduğunu söyler.[212] Ancak burada şunu ifade etmek gerekir ki, söz konusu iddiaların yegâne kaynağı Johnson'dur. Zira yaptığımız taramalarda Blavatsky'nin ürettiği literatür içerisinde Cemaleddin Afgani ismine rastlamadığımızı belirtmeliyiz. Şu halde söz konusu iddia Blavatsky'nin İsmailî öğretileri anımsatan kimi öğretilerine Johnson tarafından bir kaynak bulma çabası olarak gözükmektedir.

Blavatsky, Mısır'dan ülkesi Rusya'ya döndü. Bir müddet ülkesinde kaldı daha sonra Paris'e geçti. Burada da kısa bir süre kaldıktan sonra 1873 yılında Teosofi hareketini başlatacağı ABD'ye gitti. Hindistan'a gidene kadar (1878) New York şehrinde yaşadı.[213] Blavatsky, 1875 yılında Philadelphia'da Rus vatandaşı bir Ermeni olan Michael Bettanelly ile ikinci evliliğini yapmış ancak bu evliliği de uzun sürmemiştir. Blavatsky bundan sonraki hayatında bir daha evlenmemiştir.[214] Blavatsky, 1878 yılında ABD vatandaşlığına geçmiştir.[215]

1.4.2. H. P. Blavatsky'nin ABD'de Faaliyetleri: Ruhçuluktan Teosofi'ye Giden Süreç

ABD'de kaldığı yaklaşık beş yıllık süre Blavatsky için önemli bir dönüşümün yaşandığı zaman dilimidir. Zira uzun yılları kapsayan yolculukları boyunca ezoterik düşüncelerin peşinde koşan Blavatsky ABD'ye vardığında tam anlamıyla ruhçuluk akımına mensup birisi konumundaydı. Aşağıda göreceğimiz üzere bir süre ABD'deki ruhçu çevrelerde gözüken Blavatsky bu topraklarda Teosofi Cemiyeti ismi altında yeni bir ezoterik ve okült anlayış başlatarak o güne kadar mensup olduğu ruhçuluk düşüncesine karşı olan ancak bir anlamda ruhçuluğu da kapsayan bir hareket başlattı. Bu anlamda ruhçuluk Teosofi hareketi açısından bir basamak konumunda gözükmektedir.

Blavatsky'nin ABD'deki ilk iki yılı (1873-1875) canlı bir ruhçu çevre içinde geçmiştir. Önceki bölümde ifade edildiği gibi 19. yüzyıl ABD açısından modern

[212] K. Paul Johnson'dan aktaran David Livingstone, **Black Terror White Soldiers: Islam, Fascism and the New Age**, USA, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013, s. 181.
[213] Sinnett, **Incidents**, s. 175.
[214] Lavoie, "The Spiritualism" s. 224.
[215] Ronald H. Fritze, **Invented Knowledge**, London, Reaktion Books, 2009, s. 42; Timothy L. Hall, **American Religious Leaders**, New York, Facts On File, Inc., 2003, s. 31.

ruhçuluğun doğup geliştiği bir dönemi ifade etmektedir. Fox kardeşler ile başlayan ruhçu akım toplumda yaygınlaşmış, medyumların icra ettikleri ruh çağırma celseleri birçok insanın rağbet ettiği bir olgu haline gelmiştir.

Bu noktada Blavatsky'nin ABD'ye gelişinin temel sebebinin aslında bu canlı ruhçu ortama girmek olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz. Çünkü Olcott'un aktardığı bilgilere göre Blavatsky, uzun yıllar süren gezilerinin temel amacının ruhçuluğu araştırmak olduğunu ifade ettiği gibi ABD'yi de modern ruhçuluğun beşiği olarak görmekteydi.[216] Ancak daha sonraki söylemlerine göre Blavatsky, ruhçuluğun merkezi olan bu ülkeye aslında gizli bir gündemle gelmiş, daha doğrusu mahatmalar tarafından gönderilmiştir. İddiasına göre Blavatsky mahatmaların kendisine verdiği görev doğrultusunda o gün için ruhçular vasıtası ile revaçta olan fenomenlerin gerçekliğini ortaya koymak, ancak bununla birlikte modern ruhçuluğun ruh hakkındaki teorilerinin yanlışlığını ifade etmek amacıyla ABD'ye gelmiştir.[217] Blavatsky'nin ve teosofistlerin iddia ettiği ruhçu akıma yönelik bu görevin gerçekliği hep tartışılmıştır. Çünkü Blavatsky ABD'de Teosofi Cemiyeti kuruluncaya kadar ruhçu akım içinde önemli bir isim olmuştur.

Blavatsky ABD'de kısa süre içerisinde ruhçu çevrelerde kendisine önemli bir yer buldu. Heyecanlı, maceraperest, cesaretli bir kadın olan Blavatsky, hoyratça konuşan, durmaksızın sigara içen, bohem yaşayan tarzı ve Garibaldi stili giysisiyle cemiyet içerisinde dikkat çekmeyi başardı.[218] Blavatsky, uzun süren gezileri boyunca elde ettiği bilgilerini ve tecrübelerini ruhçu gruplar içerisinde sergilemeye çalıştı. Bir müddet sonra kendisi ezoterik ve okült konularda toplantılar düzenlemeye başladı ve bu alanla ilgilenenler arasında kendisine bir şöhret sağladı.[219] Bunun yanında materyalist ve pozitivist düşünce tarafından saldırılan ruhçuluğu ve sıklıkla sahtecilikle suçlanan medyumları savunan makaleleriyle bazı yayın organlarında kendini gösterdi. Günleri ruhçuluk ve okültizme meraklılarla yazışmakla ve birçok

---

[216] Henry S. Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 12-13, (çevrimiçi) http://www.theosophy.ph/onlinebooks.html, 12.01.2014.
[217] **The Esoteric World of Madame Blavatsky** 4. Bölüm; Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 12-13.
[218] **EARH**, C. III, s. 199.
[219] James A. Santucci, "The Theosophical Society",**Controversial New Religions**, Ed. James R. Levis, Jesper Aagaard Petersen, New York, Oxford University Press, 2005, s. 260.

ziyaretçiye açık toplantılar düzenlemekle geçmekteydi. Tüm bunların sonucunda Blavatsky'nin evini bir lamaseri (lamasery)[220] olarak nitelendirenler de oluyordu.[221]

1.4.2.1. Blavatsky ve Henry Steel Olcott

Blavatsky 1874 yılında bundan sonraki yaşamında en yakın dostu olacak ve Teosofi tarihi açısından çok önemli bir isim olan Henry Steel Olcott (1832-1907) ile tanıştı. İkili ilk olarak Vermont, Chittenden'de Eddy ailesine ait bir çiftlik evinde gerçekleştirilen ruh çağırma celsesinde karşılaştı.[222] Blavatsky'ye göre bu karşılaşma tesadüfî değildir zira Olcott ile tanışma direktifini kendisini önemli bir göreve hazırlayan mahatmalar vermiştir.[223]

Olcott, Amerikan Sivil Savaşı'nda (1861-1865) albay rütbesi ile görev yapmış, yüksek hizmet madalyası almış, savaş sonrasında ise hukuk işlerinin yanında gazete ve dergilerde farklı konularda yazıları ile tanınan bir kişiydi. Özellikle tarım ve sigortacılık üzerine kaleme aldığı eserleri vardı.[224] Olcott, yirmili yaşlarında ruhçulukla ilgilenmeye başlamış, dönemin ünlü ruhçusu Andrew Jackson Davis (1826-1910) ile tanışmıştır. Davis'in teşviki ile bu alanda çalışmalara girişen Olcott, birçok ruhçu celseye katılmıştır. Olcott ayrıca genç yaşlarında Mesmerik tedavi yöntemleri ile ilgilenmiştir ki bu ilgisini hiç kaybetmeyen Olcott ileride Seylan (Sri Lanka)'daki çalışmalarında aynı yöntemlerle tedavilere girişecek ve bu hususta adını duyuracaktır.[225]

Guenon'a göre Olcott, spiritüalist çevrelere yakınlığının yanı sıra masonik örgütlenmelerin içinde bulunan bir kişidir.[226] Ruhçuluk üzerine öteden beri araştırmalar yapan Olcott, Chittenden'de medyum kardeşler Horatio ve Willian Eddy'nin evlerinde ruhçu celselere katılmaya başlamıştır. Olcott'un kendi müşahedelerine göre Eddy'lerin evinde geceleri ölülerin ruhları ortaya çıkıyor ve

---

[220] Lamaseri (Lamasery), Tibet Budizminde manastıra verilen özel addır.
[221] **The Theosophical Movement: 1875-1950**, ss. 28-29; Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), s. 17.
[222] Robert S. Elwood, "Theosophy", **America's Alternative Religions**, Ed. Timothy Miller, New York, State University of New York Press, Albany, 1995, s. 315; Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), s. 4.
[223] Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), s. 20.
[224] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 12; Lavoie, **The Theosophical Society,** ss. 57-58.
[225] Murphet, **Yankee Beacon,** ss. 6-7; ayrıca bkz. Lavoie, **The Theosophical Society,** s. 57.
[226] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 12, 238.

konuşuyordu. Olcott üç ay müddetince burada yaklaşık beşyüz hayaleti kendi gözleri ile gördüğünü ve birçok fenomene şahit olduğunu ifade etmiştir.[227] Olcott, celselerde vuku bulan olayları **New York Sun** ve **Daily Graphic**'te kaleme aldığı makalelerle okurlara bildiriyordu.[228] Olcott, Chittenden'deki şahit olduğu fenomenleri ileride **People from the Other World**[229] ismiyle kitaplaştırmıştır. Bu kitap teosofistlerin ifadelerine göre psişik araştırmalar üzerine yapılmış ilk çalışmalardan kabul edilmektedir.[230]

Blavatsky, ondört gün boyunca Chittenden'deki Eddy ailesinin çiftlik evinde düzenlenen celselere katılmıştır. Burada yeteneklerini sergilemiş ve bir medyum olarak bizzat ruh çağırma uygulamasını icra etmiştir. Blavatsky, Eddy kardeşlerin çağırdığı ruhlardan farklı olarak celsede bulunan hiç kimsenin tanımadığı yalnızca kendisinin geçmiş yıllardan ve gezilerinden tanıdığı kişilerin ruhlarını çağırmıştır. Kendi ifadesine göre bu celselerde yedi kişinin ruhu gelmiştir. Bu kişiler; bir Gürcü çocuk, yaşlı bir İranlı olan Hasan Ağa, Kürt aşiretlerinden birisinin genç önderi Sefer Ali Bey, bir Çerkes erkek, kız kardeşinin hemşiresi yaşlı bir Rus uşak, Afrikalı bir zenci hokkabaz ve Blavatsky'nin amcasıdır.[231]

Blavatsky ile Chittenden'de bir akşam yemeğinde tanıştığını ifade eden Olcott, kıyafetiyle (kırmızı Garibaldi gömlek) etrafındakilerin dikkatini çeken Blavatsky ile ilk konuşmalarının ardından onun büyük bir gezgin ve okültizm alanında derin bilgi sahibi birisi olduğunu anladığını belirtmektedir.[232] Olcott'a göre Blavatsky "tehlike ve macera dolu bir hayatın sonunda elde edilmiş ve okült bilimlerin verileri ile biriktirilmiş zengin bir belleğe sahipti, bu bilgiler benzersiz

---

[227] Henry S. Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, London, George Redway, MDCCCLXXXV, ss. 121-122; Kenaz Filan, Raven Kaldera, **Drawing Down the Spirits: The Traditions and Techniques of Spirit Possession**, Bear and Co., 2009, s. 23.

[228] Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 2-3; Hubble, **Facts and Fancy**, ss. 18–19. ayrıca, bkz. Eugene V. Gallagher, **The New Religious Movements Experience in America**, USA, Greenwood Press, 2004, s. 80.

[229] H. Steel Olcott, **People from the Other World**, Hardford, Connecticut, American Publishing Company, 1875, (çevrimiçi) Esere web üzerinden ulaşmak için bkz., http://ia600401.us.archive.org/10/items/cu31924028954174/cu31924028954174.pdf, 13.04.2012.

[230] http://www.theosophy.org.uk/index.php/about-us/history, 21.05.2015.

[231] H. P. Blavatsky, **CW**, C. I, Comp. by. Boris Zirkoff, Wheaton, IL, ss. 53-54 (çevrimiçi) http://www.katinkahesselink.net/blavatsky/, 15.05.2015.; Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, ss. 26-28.

[232] Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), s. 6.

olmakla birlikte Amerika'da kimsenin görmediği duymadığı bilgilerdi."[233] Olcott Blavatsky'nin hayat hikâyesini oldukça fantastik bulur, ilk izlenimlerine göre Blavatsky çok ilgi çekici ve "tuhaf" bir kişidir.[234] G. Lachman'a göre Blavatsky'den adeta büyülenen Olcott, Blavatsky'nin psişik kabiliyetlerle donatıldığını ve araştırmayı düşündüğü medyumlardan daha ileri olduğunu keşfetmiştir.[235] İkili ileriki günlerde ruhçuluk okültizm ve benzeri konular üzerine müzakerelerini sürdürmüştür. Okültizm Olcott için yeni bir alandı ancak Blavatsky Olcott'ta arzulu bir öğrenci içtenliği buldu. Böylece Blavatsky'nin ölümüne kadar sürecek olan dostlukları başlamış oldu.[236]

Kısa süre sonra Olcott, Blavatsky ile İrlandalı genç bir avukat olan William Quan Judge (1851-1896)'ı tanıştırdı. Daha yirmili yaşlarında spiritüalizm, din felsefesi, Mesmerizm ve mistisizm meraklısı bir genç olan Judge, kısa süre sonra kurulacak olan Teosofi Cemiyeti'nin teşekkülünde Blavatsky ve Olcott ile birlikte rol alacak kişilerden birisi olacaktır.[237]

1.4.2.2. Blavatsky ve Ruhçuluk İçinde Çalışmaları

Olcott'un hatıralarına baktığımızda Blavatsky'nin 1873-1875 yılları süresince ABD'de ruhçu camia içinde aktif bir rol üstlendiğini görüyoruz. Eddy çiftliğindeki araştırmalarını bitiren Olcott, New York'a döndüğünde Blavatsky'nin düzenlediği ruh çağırma celselerine katıldığını, Blavatsky'nin bu celselerde "John King"[238] adlı bir ruhtan mesajlar aldığını ifade etmektedir. Olcott, bahsi geçen John King'in daha sonra Philadelphia'da karı koca medyum Holmes'ların düzenlediği bir celsede Blavatsky tarafından materyalize edildiğini ve kendisinin John King'i gördüğünü belirtmektedir.[239] Bu örneklere ilave olarak Olcott, Blavatsky'nin New York ve Philadelphia şehirlerinde gerçekleştirdiği birçok olağanüstü olayı (fenomeni)

[233] Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), s. 33.
[234] Sinnett, **Incidents**, ss. 180-181.
[235] Lachman, **A Dark Muse,** ss. 156-157.
[236] Hubble, **Facts and Fancy**, s. 19.
[237] Shirley J. Nicholson, "Theosophical Society", **ER**, C. XIV, s. 464.
[238] Olcott, John King adınının o dönemde ruhçu çevrelerde iyi bilindiğini, bir çok medyumun John King'den mesaj aldığını ifade eder. İddialara göre John King, meşhur korsan Henry Morgan'ın ruhudur. Bkz. Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 10-11.
[239] Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 10, 40-51; ayrıca bkz. Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, ss. 6-7.

hatıralarında sıralar.[240] Tüm bunları göz önüne aldığımızda Blavatsky'nin üstün bir medyum olduğunu bunun da ötesinde sihirbazlık vari yetenekler sergilediğini görmekteyiz.

Blavatsky bu dönemde farklı ruhçu yayın organlarında psişik olaylar üzerine makaleler yazmış, zaman zaman ruhçu anlayış üzerinden polemiklere girişmiştir.[241] Örneğin 13 Kasım 1874 yılında **Daily Graphic**'te yayımlanan bir yazısıyla Dr. George M. Beard'ün Eddy çiftliğinde gerçekleştirilen fenomenlere karşı yönelttiği eleştirilere karşılık veren Blavatsky, beş yüz dolarlık bir bahis ortaya koyarak ruhçu celselerdeki fenomenleri bizzat gerçekleştirmek suretiyle ispatlayacağını iddia edip Beard'e meydan okumuştur.[242] Blavatsky, bu makalesi üzerine **Spiritual Scientist** isimli dergiden bir teşekkür mektubu almıştır.[243]

A. B. Kuhn, Blavatsky ile birlikte J. R. Newton, H. Steel Olcott ve Emma Hardinge Britten gibi sonradan Teosofi Cemiyeti içerisinde önemli isimler haline gelecek bir takım şahısların bu dönemde ruhçu akım içinde kayda değer işler yaptıklarını ifade etmektedir. Bu isimler gerek ruhçu uygulamalarda aldıkları rollerle gerekse ürettikleri metinlerle ruhçuluk akımı içinde yer edinmişlerdir. Olcott, **People From the Other World**[244] isimli kitabında başta Chittenden, Vermont'ta gerçekleştirilenler olmak üzere 1873-1874 yıllarında vuku bulan ruhçu çalışmaları ve fenomenleri halka geniş biçimde aktarmıştır. Emma Harding Britten, medyum olarak celselerde bulunduğu gibi **Art Magic**[245] ve **Nineteenth Century Miracles**[246] isimli iki eseri ile dönemin ruhçuluk akımına önemli katkı sunmuştur. Yine Olcott, Blavatsky ve Britten Boston'da basılan **Spiritual Scientist** isimli dergi başta olmak

[240] Dilediği anda gözden kaybolması, bir takım eşyaları yok etmesi, bir anda çizilmiş portreleri, arzu edilen meyveleri ortaya çıkarması gibi Blavatsky'nin gerçekleştirdiği iddia edilen birçok fenomen için bkz. Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 16-17, 37-38, 40-51; Kuhn, **Theosophy**, ss. 40-45.
[241] Sender, "Psychic Phenomena", s. 96.
[242] Kuhn, **Theosophy**, s. 52.
[243] Lavoie, "The Spiritualism" s. 224.
[244] Bkz. Olcott, **People from the Other World.**
[245] Emma Hardinge Britten, **Art Magic: Or Mundane, Sub Mundane and Super Mundane Spiritism**, Kessinger Publishing Co., 2003.
[246] Emma Hardinge Britten, **Nineteenth Century Miracles**, Lovell and Co., New York, 1884.

üzere dönemin spritüel yayınlarına yazıları ile destek vemişlerdir.[247] Ayrıca Olcott ve Blavatsky bu yayınları maddi olarak da desteklemiştir.[248]

Blavatsky'nin ruhçu akım içinde geçirdiği bu süreç içinde John King'den başka bir takım farklı ruhlardan bahsettiğini görüyoruz. Bunlar; Serapis ve Tuitit Bey isimli ruhlardır.[249] Blavatsky, sonradan her ne kadar Serapis ve Tuitit Bey'in ölmüş kişilerin ruhları değil Mısır'lı mahatmalar olduğunu söylese de Guenon bu söylemin sonradan kurgulandığını ifade eder. Zira Guenon, Blavatsky'nin bu dönemde ruhçu akım içinde olduğunu ve mahatma kavramını Blavatsky'nin ABD'den Hindistan'a gitmesi söz konusu olduğunda ürettiğini iddia eder.[250]

Bu dönem içerisinde Blavatsky ve Olcott henüz Teosofi Cemiyeti'ni kurmadan birkaç ay önce "**Mucizeler Kulübü** (The Miracle Clup)" adını taşıyan bir cemiyet kurdular. İddialara göre kulüp sözü edilen Serapis ve Tuitit Bey isimli ruhların teklifi ve önderliği ile kurulmuştur.[251] Kısa ömürlü olan bu kulübün asıl amacı ruhçu celseler düzenlemek, psişik fenomenleri araştırmaktı. Ancak bu kulüp önemli bir faaliyet gösteremeden kapanmıştır.[252] Celselerde görev alan medyumun para talep etmesi üzerine kulübün dağıldığını ifade eden P. Sender'a göre bu olayın ardından Blavatsky'nin "Tibetli mahatmaları" devreye girmiş ve Blavatsky'ye felsefi-dini bir yapı kurmanın zamanı geldiğini bildirmiştir.[253]

1.4.2.3. Ruhçuluktan Ezoterizm ve Okültizme Yönelim

Mucizeler Kulübü deneyiminin akabinde Blavatsky'nin söyleminde değişiklikler olduğu gözlenir. Bundan sonra Blavatsky ölmüş kimselerin ruhlarıyla irtibatı ifade eden bir ruhçu anlayıştan ziyade kendisine rehberlik yapan ve ona gerçek ezoterizmi ve okültizmi dünyaya tanıtma görevini veren Tibetli mahatmalardan açıkça söz etmeye başlamıştır. Tanışmalarından bu yana

[247] Kuhn, **Theosophy**, s. 20. Blavatsky'nin Spiritual Scientist isimli dergide yayımlanan makaleleri için bkz. Theosophical University Press Online, Articles by H. P. Blavatsky, http://www.theosociety.org/pasadena/bcw/bcw-hp.htm, 24.01.2015.
[248] Kuhn, **Theosophy**, ss. 50-51.
[249] Nicholas Goodrick-Clarke, **The Western Esoteric Traditions:**, **A Historical Introduction**, New York, Oxford University Press, 2008, s. 214.
[250] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 21-24.
[251] Goodrick-Clarke, **The Western Esoteric Traditions**, s. 214; Sender, "Psychic Phenomena", s. 96.
[252] Lavoie, **The Theosophical Society**, s. 13.
[253] Sender, "Psychic Phenomena", s. 96.

Blavatsky'nin sergilediği birçok fenomene şahit olan Olcott, başta Blavatsky'nin sahip olduğu doğaüstü güçlerden oldukça etkilenmiş ve Blavatsky'nin gerçekleştirdiği fenomenlerin ölülerin ruhları ile bağlantılı olduğunu düşünmüştür. Ancak o güne kadar ruhçu doktrinleri savunan -ya da savunuyor gözüken- Blavatsky, bir müddet sonra mahatmalar öğretisini Olcott'a da açmış, ona üstadlardan (mahatmalardan) bahsetmiştir. Kendi ifadesine göre Olcott, mahatmalardan Blavatsky'ye gelen bir takım mektupları görmüş daha sonra da bazı mahatmalar ile bizzat görüşmüştür.[254]

Tüm bunların ardından söylemleri klasik ruhçu akımdan farklı bir alana yönelen Blavatsky'nin bir yandan da Batı ezoterik geleneğine ağırlık veren yeni bir anlayışı benimsediğini görmekteyiz. Aslında Blavatsky'nin söylemlerine bakacak olursak onun yalnızca dönemin ruhçularının etkisinde olmadığını bunun ötesinde Batı ezoterik ve okült geleneğini tanıyarak bu geleneğe hayranlık duyduğunu ifade edebiliriz. Zira Blavatsky bir mektubunda spiritüalist olmasında "düzenbaz" medyumların etkisini reddeder. O, kendi ruhçu/spiritüalist anlayışının temellerinin Fox kardeşlerle başlayan (Rochester tıkırtıları) ruhçuluktan ziyade Raymond Lully, Pico della Mirandola, Cornelius Agrippa, Robert Fludd, Henry More gibi isimlerin ifade ettikleri "ilahi tabiatın derinliklerinde var olan ve her şeyi birbirine bağlayan bir sistemi ortaya koyan" anlayışa dayandığını belirtir.[255] M. Gomes, Blavatsky'nin saydığı isimlerin kabalistik ve Hermetik geleneği benimseyen isimler olmasının bir anlamda Blavatsky'nin fikrî alt yapısını ortaya koyduğunu ifade eder.[256] N. Goodrick-Clarke'e göre ise Blavatsky, ilk başlarda Amerikan ruhçuluğunu her ne kadar materyalizme karşı bir başkaldırı olarak görse de daha sonra ruhçuluğun gerçek okült bilgiden yoksun olduğunu düşünmüştür. Bu yüzden Balavatsky 1875 yılı başından itibaren "teosofi" kavramını kullanarak, büyü, kabala ve Gülhaçlı gibi öğretilerden söz ederek Batı ezoterik geleneğine yönelmiş, bir müddet sonra ruhçu hareketi tamamen terk etmiştir.[257] Goodrick-Clarke, Blavatsky'nin Hint öğretilerine ağırlık vermesinin ise yöneldiği Batı ezoterizmi düşüncesinden de sonra; 1870'li

[254] Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 17-19.
[255] H. P. Blavatsky, **The Letters of H. P. Blavatsky (1861-1879)**, C. I, Ed. John Algeo, Wheaton, Illinois, 2003, s. 86.
[256] Gomes, **The Dawning of the Thesophical Movement**, ss. 62-64.
[257] Goodrick-Clarke, **The Western Esoteric Traditions**, s. 214.

yıların sonunda gerçekleştiğini ifade eder.[258] Ancak Blavatsky'nin, Teosofi Cemiyeti'nin kurulmasından birkaç ay önce 1875 yılı içinde kaleme aldığı bir makalede kullandığı "okültizmin beşiği olan Doğu'da yaptığım uzun ve geniş geziler"[259] ifadesi bize iki hususta ipucu vermektedir. Birincisi, Blavatsky en geç 1870'li yılların başında, yani gezilerinin sonunda Doğu'nun ezoterik ve okült alanda merkeziyetini kavramıştır; ikincisi ise, Blavatsky her ne kadar o yıllarda ruhçuluk akımı içinde aktif olsa da onun asıl ilgi alanı ruhçuluğu da kapsayan bir okültizmdir.

Peki Blavatsky neden bugüne kadar ABD'de ruhçuluk içinde bulunmuş, birçok celseye katılmış ve kendisini bir medyum olarak ortaya koymuştur. Bu noktada teosofistler tarafından mahatmalara dayandırılan bir takım sebepler dile getirilirken bu iddiaların tamamen kurmaca olduğunu iddia eden bir karşı görüş de vardır. Olcott, Blavatsky'nin en başında ruhçuluk akımı içinde bulunmasının haklı gerekçelerini ortaya koymaya çalışır. Ona göre Blavatsky ABD'ye spirtüalist fenomenlerin ve medyumluğun hakikatini göstermek amacı ile mahatmalar tarafından özel bir görevle gönderilmiştir. Ancak Batı dünyası henüz Doğu ruhçuluğuna ya da "**brahmavidya**"ya[260] hazır olmadığı için Blavatsky, materyalizmin ruhçuluğa karşı büyük saldırısı karşısında ruhçuluğu savunmak durumunda kalmıştır.[261] Günümüz teosofistlerinden P. Sender da aynı görüşe katılır, buna göre Blavatsky mahatmaların kontrolü altında yıllarca okült eğitim aldıktan sonra ezoterik gerçekleri anlatacak bir ortam arayışı içinde ilk olarak ruhçuluk içine girmiştir. Dini çevrelerin dogmatik yapısı ve bilimsel çevrelerin materyalist anlayışı okültizme kapı açamazdı. Oysa ruhçular celselerde karşılaştıkları fenomenler nedeniyle okült gerçeklere daha açık bir durumdaydılar.[262] Dolayısıyla teosofistlerin temel iddiası şu olmuştur: Mahatmalar tarafından asıl okültizmi ve ezoterizmi iletmek üzere aracı seçilen Blavatsky dönemin materyalist anlayışına karşı bir müddet ruhçulara destek vermiştir. Bu aslında bir anlamda zorunlu bir destektir. Oysa şimdi asıl hakikatin bildirilmesi dönemi gelmiştir.

---

[258] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 122.
[259] Blavatsky, "A Few Question to 'Hiraf'", **CW**, C. I, s. 103.
[260] "Brahmavidya", Sanskritçe"kutsal bilgi" bilgi anlamına gelmektedir, (çevrimiçi) http://spokensanskrit.de. 07.11.214.
[261] Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 13-15; ayrıca bkz. Kuhn, **Theosophy**, ss. 50-51.
[262] Sender, "Psychic Phenomena", s. 95.

Guenon bu noktada şüphelerini ve eleştirilerini dile getirir. Ona göre mahatmalar doktrini tamamen Blavatsky'nin uydurmasıdır. Blavatsky'nin başından beri iddia ettiği ruhsal öğretmenlerinin rehberliğiyle hareket etmesi söz konusu değildir. Ona göre Blavatsky Teosofi Cemiyeti'nin kuruluşuna kadar bir ruhçudur. Blavatsky'nin ilham aldığı ruhani varlıkların (bunlar mahatmalar dışında ruhlardır) isimlerinin etkileşime girdiği ortamlara göre farklılık göstermesi onun politik bir tutumudur. Örneğin Blavatsky, Paris'ten ABD'ye ilk geldiği dönemde ruhçu topluluklarla etkileşimi had safhada iken ruhâni rehberinin "John King" olduğunu ifade etmekteydi. Ne zamanki Luksor Hermetik Kardeşliği ile ilişkisi yoğunlaştı ruhani rehberi "Serapis" ismini aldı. Nihayet ABD'den ayrılmadan kısa süre önce Hurrychund Chintamon aracılığı ile Hindu Arya Samaj hareketi ile iletişime geçildiğinde "Serapis" ismi "Keşmirli kardeş (Kashmiri brother)'e dönüşür.[263]

Yukarıdaki tartışmalar bir tarafa sonuç itibariyle Blavatsky, Teosofi Cemiyeti ismiyle yeni bir hareketi oluşturma sürecine girmiştir. Bu yeni hareket ruhçu düşünceden uzak olduğunu ve fakat hakiki ezoterizmi ve okültizmi temsil ettiğini iddia eden bir hareket olacaktır.

1.4.3. Teosofi Cemiyeti'nin Kuruluşu

1875, modern okültizm açısından önemli bir yıl olarak kabul edilir. Çünkü bu yıl büyük okültistler Eliphas Levi'nin[264] ölümüne ve Aleister Crowley'in[265] doğumuna şahit oldu. Ancak bu yıl önemli bir gelişme daha yaşandı, 17 Kasım 1875 tarihinde New York şehrinde Helena Petrovna Blavatsky, Henry Steel Olcott, William Quan Judge önderliğinde yalnız modern okültizmi değil modern kültürü etkileyen bir organizasyon kuruldu.[266]

Teosofi Cemiyeti'nin kuruluş sürecini Olcott'un hatıralarında buluyoruz. Buna göre Teosofi Cemiyeti'ni hazırlayan gelişmeler 1874 yılından itibaren Blavatsky etrafında ruhçuluk ve Doğu ruhçuluğu üzerinde tartışan okültizme eğilimli

[263] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 21-24.
[264] Eliphas Levi (1810-1875), asıl adı Alphonse Louis Constant olan ünlü Fransız okültisttir. Bkz. Faivre, **Giz ve Işık**, s. 117.
[265] Aleister Crowley (1875-1947), 20. Yüzyılın ünlü okültistlerindendir. Bkz. (çevrimiçi) Aleister Crowley Foundation, http://aleistercrowleyfoundation.net/, 25.01.2015.
[266] Lachman, **A Dark Muse,** ss. 156–157.

insanların toplanmasıyla başlamıştır.[267] Aralarında dönemin önde gelen ruhçularının da bulunduğu bu kişiler sık sık Blavatsky'nin New York, Irving Place'te bulunan evinde bir araya geliyor ve spiritüel ve okült konularda müzakerelerde bulunuyorlardı.

7 Eylül 1875 gecesi yine böyle bir toplantıda George Henry Felt isimli bir okültist araştırmacı "**Mısırlıların Orantısının Kayıp Ölçütü/Kuralı** (The Lost Canon of Proportion of the Egyptians)" başlığını taşıyan bir seminer verdi.[268] Konu üzerinde Felt 1872'den beri basında ve ilişkili olduğu masonik çevrelerde konuşmaktaydı.[269] Felt'in semineri oldukça etki uyandırdı. Olcott, Felt'in verdiği seminer ile ilgili bir takım bilgileri bize sunmaktadır. Buna göre Felt, antik Mısırlı ve Yunanlı mimarların eserlerinde uyguladıkları bir orantı kuralından bahsetmiş, iddialarını bir takım çizimlerle anlatmaya çalışmıştır. Felt'in iddiasına göre antik eserler belli ölçülere göre yapılmıştır ki bu ölçüler aynı zamanda doğadaki mimarinin ölçüleridir. Felt, bu ölçülerin Mısır tapınak hiyerogliflerinde hâlâ korunduğunu ileri sürmekteydi. Felt, Mısır üzerine yaptığı çalışmalarda Mısırlı rahiplerin aynı zamanda büyücü olduklarını keşfettiğini ifade etmiştir. Bu büyücüler elementlerin ruhlarını (elementaller)[270] kullanmışlar ve bazı formülleri kaydetmişlerdir. Felt, bu formülleri deşifre ettiğini ve elementlerin ruhlarını çağırarak test ettiğini söyler. Felt, bilgilerini konuyla ilgilenenlere ileriki seminerlerde sunabileceğini de teklif eder.[271]

Felt'in sunduğu bu çarpıcı bilgilerden sonra canlı bir münazara gelişmiş ve sonunda iddia edilen antik büyücülerin sahip oldukları okült bilgileri çalışmayı temel amaç edinen bir cemiyet kurulması fikri ortaya çıkmıştır. Cemiyetin kuruluş fikrini sunan kişi H. S.Olcott olmuştur.[272] Santucci, sözü edilen anlatıma dayanarak Teosofi

---

[267] Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 113-115.
[268] Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), s. 115.
[269] Santucci, "The Theosophical Society", ss. 260-261.
[270] Elementaller düşüncesi Paracelsus tarafından öne çıkarıldıysa da Avrupa folklöründe antik zamanlardan beri mevcuttur. Bu düşünceye göre elementlerin ruhları olan periler (nyphs), cinler (elves), cüceler (gnomes), semenderler (salamanders)'in her biri sırasıyla dört element olan su, hava, toprak ve ateşin içinde yaşarlar ve bu elementlerin özeliklerini taşırlar. Bkz. Jean-Pierre Brach, "Intermediary Beings III: Renaissance", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, s. 626.
[271] Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 115-118; Santucci, "The Theosophical Society", ss. 260-261.
[272] Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 115-118; Santucci, "The Theosophical Society", ss. 260-261; Lavoie, **The Theosophical Society**, s. 13.

Cemiyeti'nin, okült veya ezoterik gerçekler üzerinde teorik ve pratik çalışmalar yapma temel amacına dayanarak kurulduğunu ifade ederken;[273] H. de Tollenaere, Teosofi hareketinin doğuşunu tetikleyen sebep olarak antik Mısır hiyerogliflerindeki büyü ilmini çözmeyi görerek Teosofi hareketinin köken itibariyle Doğu bilgeliğinden ziyade okültist bir hareket olduğunu ifade eder.[274]

Blavatsky'nin evinde alınan bir cemiyet kurma kararının ardından yaklaşık iki ay boyunca kurulacak cemiyetin ismi, ilkeleri ve amblemi konusunda çalışmalar yapıldı.[275] Olcott'un ifadesine göre Egiptolojik, Hermetik, Rozikrusyanik gibi birçok isim önerilmiş ancak sonunda Charles Sotheran'ın önerdiği "teosofi" kavramı cemiyete isim olarak uygun bulunmuştur. Olcott'a göre bunun sebebi teosofi kavramının hem "ezoterik gerçeklere ulaşma" amacını hem de "okültizmi bilimsel metodlarla araştırma" çabasını kucaklamasıdır.[276]

Bu sürecin sonucunda resmi olarak Teosofi Cemiyeti 17 Kasım 1875 tarihinde Olcott'un açılış konuşması ile resmen kurulmuştur.[277] Cemiyetin başkanlığına Olcott, yazışma sekreterliğine ise Blavatsky getirilmiştir.[278] Cemiyetin kuruluşunda on altı kişi üye olarak bulunmaktaydı. Blavatsky, Olcott ve Judge'ın yanı sıra Charles Sotheran (1847-1902), George H. Felt (1631-1906), Henry J. Newton (1823-1895), John Storer Cobb (?) ve Dr. Seth Pancoast (1823-1889) öne çıkan isimlerdendi.[279] Ayrıca ilk teosofistler arasında Thomas Edison (1847-1931) ve General Abner Doubleday (1819-1893) gibi iki tanınmış isim de vardı.[280]

Teosofi öğretisinin doktrineri olması bakımından Blavatsky tam bir lider mesabesinde iken Olcott'un organizasyon kabiliyeti onu cemiyetin resmi başkanı olma hususunda öne çıkardı. Olcott'un bu yöndeki kabiliyeti Teosofi tarihi boyunca

---

[273] Santucci, "'Theosophia': Origins of a Name", s. 334.
[274] Herman de Tollenaere, "The Theosophical Society in the Dutch East Indies, 1880-1942", **Hinduism in Modern Indonesia**, Ed. Martin Ramstedt, USA and Canada, Taylor and Francis e-Library, 2005, s. 35.
[275] Santucci, "The Theosophical Society", ss. 260-261.
[276] Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), s 132; Sender, "The Roots of Modern Theosophy", s. 27; Santucci, "The Theosophical Society", s. 264.
[277] Santucci, "The Theosophical Society", ss. 260-261.
[278] Hubble, **Facts and Fancy**, s. 26.
[279] Santucci, "The Theosophical Society", ss. 259-260.
[280] Kuhn, **Theosophy**, s. 60; **EARH**, C. 1 s. 982; Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 22.

tebarüz etti. Cemiyetin ileride birçok şubeler açması, Hindistan, Seylan (Sri Lanka) ve Japonya'da pek çok faaliyet yürütmesi Olcott'un başarısı olarak görülmelidir.

Teosofi Cemiyeti'nin kuruluşunda yer alan kimselerin ruhçuluk yanında masonluk ve Gülhaçlı hareketi gibi okült anlayışlarla yakın ilişkileri olduğu görülmektedir. Cemiyetin kuruluşunda yer alan H. S. Olcott, Emma Harding Britten, G. H. Felt, Charles Sotheran, Albert Rawson gibi isimler üzerinde araştırma yapan J. Godwin bu isimlerin o dönemde ilişkili oldukları birçok ruhçu, büyücü, kabalacı, masonik, Gülhaçlı örgütün ismini vermektedir.[281] Guenon'a göre cemiyetin çekirdek kadrosu mason locaları ile ilişkilidir. Cemiyetin resmi başkanı seçilen Olcott'un savaş sonrasında masonik çevrelerde sıkça bulunan bir kimse olduğunu ifade eden Guenon, Olcott'un Vermont'ta Blavatsky ile karşılaşmasının da ortak mason tanıdıklar vesilesi ile gerçekleştiğini ileri sürer.[282] Yine cemiyetin ilk üyeleri arasında yer alan Charles Sotheran Amerikan farmasonluğunda önemli dereceye sahip bir kişi iken General Albert Pike ise İskoç Riti'nin ABD'nin güney bölgesini yetkisinde bulunduran büyük üstadı idi.[283]

Guenon, Teosofi Cemiyeti'nin kuruluşunda belki de ilk etkiyi yaratan George H. Felt'e özel bir önem atfeder. Bir matematikçi ve Mısır bilimci (Egyptologist) olan Felt, gizli bir cemiyet olan Luksor Hermetik Kardeşliği (Hermetic Brotherhood of Luxor/ H. B. of L.)'nin[284] üyesiydi. Guenon Felt'in etkisiyle Blavatsky ve Olcott'un da Luksor Hermetik Kardeşliği'ne üye olduklarını, ancak bu ikilinin Amerika'dan ayrılmadan önce cemiyetten çıkarıldıklarını bildirir. Guenon, Felt'in düşünceleri ile Blavatsky ve teosofistler üzerinde en çok etkisi olan kişilerden olduğunu düşünmektedir.[285] Guenon ile aynı düşünceleri paylaşan E. Hornung daha ileri bir iddia da bulunarak Teosofi hareketinin Luksor Hermetik Kardeşliği'nden doğduğunu ifade ettikten sonra bu iki topluluğun amblemlerinde

[281] Geniş bilgi için bkz. Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", ss. 17-21.
[282] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 12-13.
[283] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 19-20.
[284] Luksor Hermetik Kardeşliği (H. B. of L. - Hermetic Brotherhood of Luxor) hakkında geniş bilgi için bkz. John Patrick Deveney, "Hermetic Brotherhood of Luxor", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 486-487.
[285] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 15-17.

Mısır sembollerini taşımalarını[286] ve Teosofi hareketine isim aranırken "Mısır bilimsel (Egiptologic)" ya da " Hermetik topluluk" gibi isimlerin düşünülmüş olmasını ileri sürdüğü tezine dayanak olarak ortaya koyar.[287]

Guenon'un ortaya koyduğu bir diğer iddia da Teosofi Cemiyeti'nin Gülhaçlı tarikatı ile bağlantılı oluşudur. Buna göre aynı zamanda Gülhaçlı mensubu olan birçok isim Teosofi Cemiyeti'ne mensup olmuştur. Bunlardan en önemlileri ileride Teosofi tarihinde önemli yerleri olan Franz Hartman ve Rudolf Steiner'dir.[288]

Cemiyetin kuruluşundaki hedeflere kısaca değinecek olursak; Teosofi Cemiyeti en başında okült ve ruhçu araştırmalar yapmak üzere kurulmuş bir yapı olmakla beraber[289] süreç içerisinde kendisine üç temel amacı belirlemiştir. 1877 yılında Olcott tarafından ilan edilen bu amaçlar cemiyeti harekete geçiren saikleri de ortaya koymaktadır:

a) Her bireyin "iç psişik benliği"ni geliştirmek üzere ciddiyetle çalışmak.

b) Bilimin materyalizmine ve Hıristiyan dogmatizmi başta olmak üzere her türlü dogmaya karşı çıkmak; özellikle Vedalarda ve Buda, Zerdüşt ve Konfüçyüs'ün felsefelerinde bulunan saf ezoterik öğretiler başta olmak üzere Doğu dinî felsefeleri hakkında gerçekleri bilinir kılmak.

c) Saf ve iyi insanların birbirilerini yaratılmamış, evrensel, sınırsız, sonsuz bir sebebin eşit sonuçları olarak kabul ettiği temeline dayanarak insanlığın kardeşliğini tesis etmek üzere çalışmak.[290]

Sözü edilen bu amaçlar ileride kısmî revizyonlara uğramıştır.

---

[286] Luksor Hermetik Kardeşiliği topluluğu ambleminde Mısır dilinde yaşam işareti olan Ankh'ı kullandığı gibi bu oluşumun isminde "Luksor" ve "Hermes" gibi Mısır göndermesi taşıyan iki kavram kulanılmıştır. Teosofi Cemiyeti ise ambleminde Ourobos yılanı ve Ankh sembollerini kullanmıştır. Bkz. Eric Hornung, Ezoterik Mısır, Çev. İ. Yunus Soner, 2. bs. İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2011, s. 181.
[287] Hornung, s. 181.
[288] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 31-34.
[289] Bkz. Lavoie, **The Theosophical Society**, s. 14.
[290] Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 21.

1.4.4. Cemiyetin ABD'de Faaliyetleri

Cemiyet kurulduğu günden itibaren ruhçuluğa ve okültizme ilgi duyan Amerikalıların bir araya geldikleri merkez konumuna geldi. Cemiyetin toplantılarına katılanlar karşılaştırmalı dinler, ruhçuluk, okültizm ve din-bilim ilişkisi üzerine ilgileri olan entelektüel insanlardı. Cemiyetin liderlerinin ABD'de geçirdiği üç yıl boyunca düzenli toplantılar tertiplendi.[291] Cemiyetin mensupları toplantılarında ve tartışmalarında o günün spiritüel ortamlarında söz konusu edilen bir takım fenomenlere teorik bir açıklama getirme amacı gütmekteydi. Bu tür fenomenler medyumik deneyler, psikometri, düşünce okuma ve Mesmerizm gibi yöntemlerle araştırıldı. Astral seyahat gibi okült yetenekleri elde etmek cemiyetin temel amacını oluşturmaktaydı.[292]

Cemiyet henüz New York'ta çalışmalarını sürdürürken üç önemli gelişme oldu. Bunlardan ilki Blavatsky'nin üzerinde iki yıl çalıştığı iki ciltten müteşekkil **Isis Unveiled**[293] isimli eserin yayımlanmasıdır (1877).[294] D. H. Caldwell, **Isis Unveiled**'in yayımlandığı andan itibaren Amerikan kamuoyunda önemli bir etki yarattığını ifade etmektedir. **The New York Herald-Tribune** ve diğer bir takım yayın organları tarafından "yüzyılın dikkate değer eserlerinden birisi" olarak gösterilmesini ve ilk on gün içinde bin kopyasının satılmasını önemli bir başarı kriteri olarak gören Caldwell, bu eserden sonra Blavatsky'nin çok daha popüler bir kimse haline geldiğini ve "lamaseri" olarak adlandırılan ikâmetinin okültizm meraklıları ile dolup taştığını belirtir.[295]

J. Santucci'nin de belirttiği gibi Cemiyet tarafından bu kitap kadim bilgelik dininin öğretilerini içeren bir eser olarak tanıtıldı. Buna göre **Isis Unveiled**, Doğu ve Batı'nın tüm kadim inanç ve öğretilerindeki ilahi bilgelik ile ezoterik ve okült bilgileri çağdaş bilimle bir araya getirmekteydi. **Isis Unveiled**'in Hint, Tibet, Mısır,

---

[291] Ashcraft, **New Religions Movements: A Documantary Reader**, s. 46.
[292] Santucci, "The Theosophical Society", ss. 264-265; ayrıca bkz. Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 20.
[293] H. P. Blavatsky, **Isıs Unveiled: A Master Key to the Mysteries of Ancient and Modern Science and Theology**, C. I- Science, J. W. Bouton, 706 Broadway, New York, 1877; H. P. Blavatsky, **Isıs Unveiled: A Master Key to the Mysteries of Ancient and Modern Science and Theology**, C. II- Theology, J. W. Bouton, 8 West 28th Street, New York, 1891.
[294] Whyte, **H. P. Blavatsky**, s. 41.
[295] **The Esoteric World of Madame Blavatsky,** 7. Bölüm.

Orta ve Güney Amerika bilgeliğini; Hinduizm, Budizm, kabala, Hıristiyanlık ve Zerdüştilik gibi ilk bilgelik dininden doğan öğretilerin tümünü kuşattığı ileri sürülmekteydi.[296] Eserini Doğulu ruhani üstadlarından (mahatmalar) talim ettiğini iddia eden[297] Blavatsky'nin ifadesiyle bu kitap esasında "Hermetik felsefenin ve antik evrensel bilgelik dininin 'mutlak'a yönelik bir anahtar olduğu" iddiasını ortaya koymaktadır.[298] N. Goodrick-Clarke, **Isis Unveiled**'in adeta Blavatsky'nin antik din, felsefe, mitoloji ve bilim üzerine okuduklarının ansiklopedik bir sentezi görünümünde olduğunu ve eserin Batı ezoterik temasını yansıtığını ifade eder.[299]

Ancak **Isis Unveiled** yayımlandığı ilk günden itibaren birçok araştırmacının dikkatini çekti. Kitabın menşei hakkında her daim bir soru işareti oldu. Bu hususta en önemli araştırmayı William Emmette Coleman isminde bir araştırmacı yaptı. Coleman "**Madam Blavatsky'nin Yazılarının Kaynakları** (The Sources of Madame Blavatsky's Writings)" isimli makalesinde meseleyi enine boyuna tartıştı ve Blavatsky'nin iki dev eseri kabul edilen **Isis Unveiled** ve ileride kaleme aldığı (1888) **The Secret Doctrine**'in büyük oranda intihallerle oluştuğunu iddia etti. Coleman, Blavatsky'nin intihal yaptığını ileri sürdüğü kaynakları da ortaya koydu.[300]

İkinci gelişme Teosofi Cemiyeti'nin halka açık bir yapıdan masonluğu andıran gizli bir cemiyete dönüşmesi oldu. Bunda cemiyetin uygulamaya çalıştığı büyü/maji pratiklerinin etkisi olduğu düşünülmektedir. Gizlilik yemini, üç kısımlı hiyerarşik yapısı, her kısım içindeki üçlü derecelendirme sistemi ile Teosofi Cemiyeti mason örgütlerine benzer bir yapıya bürünmüştür. Ancak bu durum uzun sürmemiş 1885 yılından itibaren cemiyetin yönetmeliğinden inisiyasyon seremonileri ve gizli üyelik maddeleri kaldırılmıştır.[301]

---

[296] Santucci, "The Theosophical Society", s. 265.
[297] The Theosophical Society, International Headquarters (Adyar), "Early History", (çevrimiçi) http://www.Ts-Adyar. Org/Content/Early-History, 10.11.2010.
[298] Blavatsky, **IU**, C. I, s. vii.
[299] Isis Unveiled'in içeriği üzerinde bir değerlendirme için bkz. Goodrick-Clarke, **The Western Esoteric Traditions**, ss. 215-217.
[300] Bkz. William Emmette Coleman, "The Sources of Madame Blavatsky's Writings", bu makaleye ulaşmak için bkz. Solovyoff, **Modern Priestes of Isis**, Ekler C., ss. 353-366; ayr. Bkz. (çevrimiçi) http://www.blavatskyarchives.com/colemansources1895.htm, 10.12.2014. Isis Unveiled'in kaynakları ve içeriği hakkında kısa bir değerlendirme için bkz. Kuhn, **Theosophy**, s. 67.
[301] Santucci, "The Theosophical Society", s. 265; ayrıca bkz. Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 20; Kuhn, **Theosophy**, s. 61.

Üçüncü gelişme ise Olcott ve Blavatsky'nin New York'taki ikametlerinin sonuna doğru Teosofi Cemiyeti'nin **Arya Samaj** hareketi ile birleşmesi oldu (1878). Arya Samaj, Swami Dayananda Sarasvati (1824-1883) tarafından kurulan bir Hindu reform hareketi idi. Arya Samaj'la ilk irtibat kuran isim Olcott olmuştur. Olcott, hatıralarında dile getirdiği kadarıyla bir arkadaşının vasıtası ile Hindu Arya Samaj hareketini tanıdığını ve hareketin Bombay temsilcisi Hurrychund Chintamon ile mektuplaştığını ifade etmektedir. Olcott'un aktardığına göre Teosofi Cemiyeti'nin Tanrı anlayışı (ezeli ve ebedi, her yerde ve zamanda hazır, bütün dinlerde farklı isimler altında bulunan bir Tanrı anlayışı[302]) hakkında bilgi sahibi olduktan sonra Hurrychund Chintamon, Arya Samaj'ın da aynı düşünceleri taşıdığını ve iki cemiyetin birlikte önemli bir kuvvet doğuracağını ifade ederek birleşme teklifinde bulunmuştur.[303]

İlerleyen günlerde Teosofi Cemiyeti bu teklifi değerlendirmiş ve Arya Samaj'ın birleşme önerisini kabul etmiştir. Birleşmeden sonra cemiyetin ismi "**Arya Samaj Teosofi Cemiyeti** (The Theosophical Society of the Arya Samaj)" olarak yeniden düzenlenmiştir (1878). Teosofi'nin liderleri bir dönem Arya Samaj hareketinin lideri Swami Dayananda'ya büyük önem atfetmişlerdir. Olcott, Dayananda'yı bir "bilge", bir "Hindu Luther" olarak nitelerken Blavatsky'ye göre o "Himalaya kardeşliği (mahatmalar topluluğu)'nin bedeninde ikâmet ettiği bir üstad (adept)"dır; görevini ifa etmek için üstadlar (mahatmalar)'la iletişim içindedir. Olcott, Swami'nin dizi dibinde bir öğrenci olmayı heyecanla beklediğini ifade etmiştir.[304]

A. B. Kuhn, Arya Samaj hareketi ile birleşme projesinin aslında teosofistler tarafından gündeme getirildiğini düşünür. Zira bir müddet sonra Hindistan'a taşınacak olan Teosofi Cemiyeti ve liderleri orada kendilerine destek olacak bir yapı aramaktaydılar ve bu noktada Arya Samaj hareketi oldukça uygun bir topluluk gibi görünmekteydi.[305] Ancak bu birliktelik fazla sürmeyecek ileride göreceğimiz üzere

[302] Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 394-398.
[303] Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 394-398.
[304] Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 394-398; Santucci, "The Theosophical Society", s. 265.
[305] Kuhn, **Theosophy**, s. 62.

bir takım konulardaki fikir ayrılığı iki cemiyetin birkaç yıl sonra (1882) ayrılmalarına neden olacaktır.

Teosofi Cemiyeti kuruluş tarihinden itibaren birkaç yıl ABD'de önemli faaliyetler yürüttü. Özellikle Blavatsky ilk eseri Isis Unveiled ile toplumda büyük ilgi uyandırdı. Ancak cemiyet liderleri bir müddet sonra bu canlılığın kaybolduğu kanısına vardılar. New York'un elitlerinin buluştuğu ve uzun tartışmaların yaşandığı Blavatsky'nin konutu ilk baştaki heyecanını kaybetmişti.[306] Cemiyetin liderleri artık iyiden iyiye antik bilgeliğin ve ruhçuluğun kaynağı olarak düşündükleri Hindistan'a gitmenin cemiyet için önemli bir hamle olacağını düşünmekteydiler. Böylece Teosofi Cemiyeti'nin tarihi açısından önemli bir dönüm noktasına gelinmiş oldu ve 1878 yılı sonlarında Blavatsky ve Olcott cemiyetin fikirlerinin büyük bir kitle tarafından kucaklanacağını umarak Hindistan'a gitmeye karar verdiler.[307] Cemiyetin Hindistan'a taşınmasının ABD'de beklenen başarıyı gösterememesinden kaynaklandığını ileri sürenlere karşı W. Q. Judge karşı çıkar. Ona göre Blavatsky'nin Hindistan'a gitmesi planlıdır, zira Blavatsky ABD, İngiltere ve Hindistan gibi dünyanın önemli merkezlerinde Teosofi hareketini yaymak istiyordu. Judge ileride görüleceği üzere Blavatsky'nin hayatının son dönemini de bu yüzden Londra'da geçirdiğini düşünmektedir.[308] N. Godrick-Clarke ise Teosofi Cemiyeti'nin Hindistan'a taşınmasının bir sebebinin de Arya Samaj hareketi ile olan ilişkisi olduğunu ifade etmektedir.[309]

1.4.5. Cemiyetin Hindistan'a Taşınması

1878 yılı Aralık ayında Olcott ve Blavatsky New York'tan ayrıldı. Daha öncesinde cemiyetin ileri gelenlerinden General Abner Doubleday (1819-1893) Olcott'un isteği ile cemiyetin liderliğini üstlendi. İngiltere'de mola verdikten sonra Speke Hall isimli gemi ile ikili 16 Şubat 1879 tarihinde Bombay limanına vardılar.[310]

---

[306] **EARH**, C. I, s. 199.
[307] Ashcraft, **New Religions Movements: A Documantary Reader**, s. 46.
[308] Bkz. William Quan Judge, (çevrimiçi) http://www.blavatsky.net/theosophy/judge/articles/lionhearted-colleague-passes.htm#,
[309] Goodrick-Clarke, **The Western Esoteric Traditions**, s. 219.
[310] Santucci, "The Theosophical Society", s. 266.

Hindistan'ın Teosofi Cemiyeti açısından çok önemli bir yeri vardır. Zira ilk olarak Bombay (1879-1882) daha sonra Adyar (1882-…)'da cemiyetin merkezini kuran Blavatsky ve Olcott, Hindistan'ı Teosofi hareketinin merkezi konumuna getirmişlerdir. Hindistan'ın merkezî konumu bugün dahi korunmaktadır. İleride bahsedileceği üzere Teosofi hareketi sonraki yıllarda bir takım farklı gruplara ayrılmıştır. Bu grupların bir kısmı Hindistan'daki merkezle organik bağlarını koparmış olsa da dünyanın dört bir tarafında açılan onlarca Teosofi şubesi bu merkeze (Hindistan/Adyar) bağlılığını devam ettirmiştir.

Teosofi liderlerinin Hindistan'a geçmesi cemiyete büyük bir gelişme sağlamıştır. Blavatsky ve Olcott'un Hindistan çapında durmaksızın gezileri onlarca Teosofi şubesinin açılmasına olanak sağlamıştır. Kuhn'a göre Teosofi Cemiyeti Amerika'da kurulmuş olmasına rağmen asıl etkisini ve yayılma faaliyetlerini merkezini taşımasıyla birlikte Hindistan'da göstermiştir.[311]

Henüz yeni bir hareket olan Teosofi Cemiyeti'nin 1878 yılında Hindistan'a taşınması cemiyetin öğretilerinde bir takım gelişmelere ve değişimlere sebep olmuştur. Bu tarihten itibaren başta Blavatsky olmak üzere cemiyetin söylemine Doğu terminolojisi ve öğretileri hâkim olmuştur.[312]

Cemiyet'in Hindistan'daki sürecini kendine has husisiyetleri olan dört döneme ayırabiliriz:

a- Blavatsky'nin Hindistan'da bulunduğu dönem (1879-1884): Bu dönem cemiyetin kendisini Hint toplumuna tanıttığı, birçok dini liderle temasa geçtiği ve yayın faaliyetlerinin yoğun olduğu bir dönemdir.

b- Blavatsky'nin Hindistan'dan ayrılmasından sonra Olcott'un liderliğinde geçen dönem (1884-1907): Olcott dönemi, Teosofi Cemiyeti'nin Budizm'e yöneldiği, düşüncelerinde Budist öğretilere ağırlık verdiği, Budizm'in yeniden canlanması için büyük çalışmalar gösterdiği bir dönemdir.

c- Olcott'dan sonra cemiyetin liderliğine gelen Annie Besant dönemi (1907-1933): Besant dönemi; Hint milliyetçiliğine destek verilen, cemiyetten ayrılıkların

[311] Kuhn, **Theosophy**, s. 100.
[312] Lavoie, "The Spiritualism" s. 214; Goodrick-Clarke, **The Western Esoteric Traditions**, s. 219.

artmasına rağmen dünyada birçok Teosofi şubesi açılan, Hıristiyanlığın ezoterik yorumu ile teosofi söylemi arasında bir yakınlık kurulan ve C. W. Leadbeater ve A. Besant'ın düşünceleri etrafında neo-Teosofi olarak nitelenen bir yorum geliştirilen ve Krishnamurti üzerinden mesiyanik bir harekete girişilen dönemdir.

d- Annie Besant sonrası dönem (1933-…): Besant sonrası dönem ise cemiyetin ilk dönem liderlerinin ortaya koyduğu öğreti üzerine dayanan, düşünsel düzeyde büyük hareketlerin olmadığı bir anlamda bugüne kadar devam eden bir durgunluk dönemidir.

1.4.6. Teosofi Cemiyeti'nin Hindistan Süreci

1.4.6.1. Blavatsky ve Olcott'un Hindistan'da İlk Faaliyetleri

Blavatsky ve Olcott Hindistan'da Arya Samaj mensupları tarafından karşılandılar ve Bombay'da kendileri için kiralanan bir konuta yerleştiler.[313] Teosofistler yaklaşık üç yıl Bombay'da kaldılar ve çalışmalarını buradan yürüttüler. Basın, Olcott ve Blavatsky'ye büyük ilgi gösterdi, birçok misafir tarafından ziyaret edildiler.[314] Sinnet'ın aktardığına göre Hindistan'da bazı gazeteler Blavatsky'nin Bombay'a gelişini haber yapmış, onu "büyünün modern gelişiminde etkisi olan harikulade bir kimse" olarak duyurmuştur.[315] Olcott'un ilk günlerden itibaren cemiyeti tanıtmak amacıyla düzenlediği toplantı ve konferanslara Bombay halkı ilgi göstemiştir. Olcott'un ifadelerine göre Bombay'a yerleşmelerinin ikinci günü (17 Şubat 1879) yapılan resepsiyona 300 kişi katılmıştır.[316]

Blavatsky ve Olcott kısa süre sonra Hindistan çapında gezilerine başladılar. Teosofi Cemiyeti'ni tanıtmak ve şubeler açmak amacıyla düzenlenen bu geziler cemiyetin liderleri tarafından ilerleyen yıllarda yoğun biçimde sürdürülmüştür. Blavatsky ve Olcott ilk olarak Kuzey Hindistan'a yöneldiler. Bu gezide Allhabad, Cawnpore, Bhurtpore, Jeypore, Agra, Saharanpore, Meerut ve bir takım farklı yerleri gezmişlerdir. Blavatsky bu gezileri bir Rus gazetesi **Russki Vyestnik**'e mektuplar

[313] Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 22.
[314] Whyte, **H. P. Blavatsky**, s. 43; Sinnett, **Incidents**, s. 176.
[315] Sinnett, **Incidents**, s. 221.
[316] William Kingsland, **The Real H. P. Blavatsky**, London, John M. Watkins, 1928, s. 175.

halinde kaleme almıştır. Bu yazıları daha sonra **Hindistan'ın Mağara ve Dağlarından** (From the Caves and Jungles of Hindostan)[317] ismiyle bir kitap olarak yayımlamıştır. (1892).[318]

Blavatsky ve Olcott, Allahabad'da Teosofi tarihi açısından önemli bir isim olacak olan A. P. Sinnet (1840-1921) ile tanıştılar. Sinnet, Allahabad'da yayımlanan Pioneer isimli gazetenin editörüydü. Bu gazete o dönemde Hindistan'ın en önemli yayın organlarından birisiydi. Sinett, Olcott ve Blavatsky'den oldukça etkilendi ve Teosofi hareketine girmeyi kabul etti. Sinnet'ın Teosofi Cemiyeti'ne Hindistan'da çok önemli katkıları oldu. Cemiyetin fikirlerini ve tüm faaliyetlerini gazetesinde halka taşıdı. Bu yayınlar cemiyetin kısa sürede Hindistan'da tanınmasına vesile oldu.[319] Ancak gazetede Blavatsky'ye ayırdığı yer çok fazla olunca işini kaybetmek zorunda kaldı.[320]

A. P. Sinnett mahatma öğretisi açısından da çok önemli bir isimdir. Zira Sinnett'in teosofi öğretisine teveccühünü gören Blavatsky onun mahatmalar ile bağlantı kurmasını sağlamıştır.[321] Sinnet bu dönemde mahatmalardan kendisine mektuplar geldiğini iddia etmiştir. Öyle ki Sinnett'in ileride yazdığı eserlerin temellerini bu mektuplar oluşturmuştur. Sinnett yayımladığı eserleri ile cemiyete önemli katkılar sunmuştur.[322]

Sinnett, öncelikle teosofi öğretisini kapsamlı olarak ele aldığı **The Occult World**[323] ve **Esoteric Buddhism**[324] isimli iki eser yayımladı. **The Occult World**'de ilk defa mahatma öğretisini kamuoyuna açıkladığı gibi teosofi düşüncesinin

---

[317] H. P. Blavatsky, **From the Caves and Jungles of Hindostan**, London, Theosophical Publishing Society, 1892.
[318] Kingsland, **The Real H. P. Blavatsky**, s. 179.
[319] Santucci, "The Theosophical Society", s. 266; Whyte, **H. P. Blavatsky**, ss. 44-45.
[320] Mark Bevir, "Theosophy and the Origins of the Indian National Congress", International Journal of Hindu Studies 7, 1-3 (2003), s. 102,
(çevrimiçi)
https://docs.google.com/gview?url=http://www.academicroom.com/sites/default/files/article/4479/Mark+Bevir,+Theosophy+and+the+origins+of+the+Indian.pdf&chrome=true, 15.02.2014.
[321] **The Esoteric World of Madame Blavatsky**, 10. Bölüm.
[322] Olav Hammer, **Claiming Knowledge**: **Strategies of Epistemology from Theosophy to the New Age,** Leiden, Koninklijke Brill, 2004, s. 61.
[323] A. P. Sinnett, **The Occult World**, Trubner and Co., Ludgate Hill, London, 1883 (Üçüncü Baskı).
[324] A. P. Sinnett, **Esoteric Buddhism**, Boston and New York Houghton, Mifflin and Company, The Riverside Press, Cambridge, 1889.

arkasındaki ruhani yapıyı da ortaya koymuş oldu.[325] Sinnett'in ölümünden sonra 1923 yılında **Mahatma Letters**[326] isimli çok ses getiren bir kitabı daha yayımlandı. 1880-1885 yılları arasında mahatmalardan Sinnett'a geldiği iddia edilen yüzü aşkın mektubun bir araya toplandığı bu kitap Teosofi'nin propagandasında önemli rol oynadı. Mahatma mektuplarının orjinalleri bugün **Biritish Library**'de[327] nadir yazmalar bölümünde muhafaza edilmektedir.[328] Guenon'a göre Sinnett bu dönemde Teosofi'nin Avrupa'da tanınmasına en çok katkıda bulunan kişidir.[329] Sinnett 1883 yılında Hindistan'dan İngiltere'ye dönmüş, Teosofi Cemiyeti başkan yardımcılığı ve Londra Locası sekreterliği görevlerini üstlenmiştir.[330]

Sinnett'la beraber Teosofi'ye destek veren isimlerden birisi de İngiliz koloni hükümetinin eski sekreteri Allan Octavian Hume (1829- 1912)'dur.[331] Hume da Blavatsky'nin mahatmaları ile iletişime girmeye çok istekli davrandı. Sinnet ile beraber Hume, Blavatsky'den mektupların veya küçük objelerin materyalizasyonu gibi birçok fenomeni gerçekleştirmesini istemekteydi. Blavatsky aracılığıyla bu iki isme mahatmalardan birçok mektup geldi.[332] Teosofi Cemiyeti'nin Simla şubesinin başkanlığını yapan ve finansal açıdan cemiyete destek veren Hume, ilerleyen zamanlarda aracı vasıtasıyla mahatmalarla iletişim kurmaktan hoşnutsuzluk duydu ve cemiyetten ayrıldı (1883).[333]

---

[325] Kuhn, **Theosophy**, s. 85; ayrıca bkz. C.W. Leadbeather, **A Text Book of Theosophy**, California, Theosophical Publishing House, 1918, s. 14.

[326] **Mahatma Letters to A. P. Sinnett**, Transcribed, Compiled and with an inroduction by A. T. Barker, London, T. Fisher Unwin Ltd., 1923.

[327] British Library Online Katoloğuna göre bu mektupların tasnifi şu şekildedir: **Mahatma Papers,Scope**: Theosophical Letters of A.P. Sinnett,**Location and Catalogue**: 45284-45289, (çevrimiçi)http://www.bl.uk/reshelp/findhelprestype/manuscripts/namedmanuscripts/namedmanuscriptsmn/, 10.09.2013.

[328] **The Esoteric World of Madame Blavatsky**, 10. Bölüm; ayrıca. Bkz. Santucci, "The Theosophical Society", s. 266; ayrıca. Bkz. Pablo Sender, "Mahatmas Versus Ascended Masters", s. 107. **Quest**, Summer, 2011. (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/component/content/article/42-quest-magazine/2382-mahatmas-versus-ascended-masters, 02.06.2015.

[329] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 36.

[330] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 12.

[331] Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 23; Sender, "Mahatmas Versus Ascended Masters", s. 107.

[332] Bevir, "Theosophy and the Origins", ss. 102-103, Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 23.

[333] Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 23; Bevir, "Theosophy and the Origins", ss. 102-103.

Teosofi tarihi açısından Hindistan çalışmaları arasında önemli bir gelişme Teosofi Cemiyeti'nin **The Theosophist** isimli dergiyi yayımlamaya başlamasıdır. Teosofi'nin ürettiği literatürün çok önemli bir parçası olan bu derginin ilk sayısı 1879 Ekiminde yayımlandı. **The Theosophist** o tarihten günümüze kadar aralıksız yayımını devam ettirmektedir.[334]

Sinnett, tüm bu çalışmalarla birlikte Teosofi Cemiyeti ve Blavatsky'nin Hindistan'da hızla popülaritesinin arttığını ifade etmektedir. Ona göre, Blavatsky'nin okült güçlerinden bahseden yazıların Hindistan basınında yer bulması, cemiyetin yayımlamaya başladığı **The Theosophist** dergisi ve yine kendisinin 1881 yılında yayımlanan **The Occult World** kitabı Blavatsky'ye yönelik ilgiyi artırmıştır.[335]

1.4.6.2. Blavatsky ve Olcott'un Seylan Gezisi

Teosofi Cemiyeti'nin Hindistan'daki çalışmaları hızla devam ederken cemiyetin liderleri yine Teosofi hareketini tanıtmak amacıyla Seylan'a (bugün Sri Lanka) bir gezi düzenlediler (1880). Blavatsky ve Olcott adadaki Budist liderler tarafından ilgiyle karşılandılar.[336] Bu gezi sırasında Olcott çeşitli yerlerde Mesmerik metodlarla tedaviler uygulamış ve iddialara göre birçok kimsenin iyileşmesine vesile olmuştur. Olcott'un şifacılığı o kadar duyulmuştur ki bundan sonra gittiği yerlerde etrafını şifa arayan insanlar sarmıştır.[337]

Seylan gezisinde Teosofi'nin iki lideri "**Pansil alma**"[338] töreni ile Budizm'i kabul ettiler.[339] Olcott hatıralarında henüz ABD'de iken Blavatsky ve kendisinin

---

[334] Whyte, **H. P. Blavatsky**, ss. 44-45; http://www.ts-adyar.org/content/early-history, 20.11.2010. The Theosophist dergisinin 1879'dan günümüze kadar yayımlanan tüm sayılarının bir dökümü için bkz. http://www.austheos.org.au/indices/THEOST.HTM, 10.11.2014.

[335] Sinnett, **Incidents**, s. 9.

[336] Olcott, **Old Diary Leaves**, Second Series (1878-1883), ss. 152, 158.

[337] Whyte, **H. P. Blavatsky**, ss. 46-47.

[338] Pansil ya da Pancha Sila, Budizmin beş ahlâki ilkesidir, bunlar: öldürmemek, çalmamak, yalan söylememek, zîna etmemek, içki içmemektir.

[339] Olcott, **Old Diary Leaves**, Second Series (1878-1883), ss. 167-168; Kingsland, **The Real H. P. Blavatsky**, s. 180.; Ashcraft, **New Religions Movements: A Documantary Reader**, s. 47. Blavatsky ve Olcott Sri Lanka'nın, Galle şehrinde, Welliwatta'da bulunan Vijayananda Vihara'sında Pansil aldılar. Bu törenin ardından Olcott kendi el yazısı ile viharanın duvarına"This is to certify that on the 19th May 1880 the Founders of the Theosophical Society Madame H. P. Blavatsky and myself took the Panchasila for the first time at Vijayananda Vihara from Akmemana Dhammarama Thera." notunu düştü. Bkz. B. P. Kirthisinghe, M. P. Amarasuriya, **Colonel Olcott: His Service To Buddhism**, Kandy, Sri Lanka, Buddhist Publication Society,1981, s. 5. Olcott'un vihara duvarına yazdığı not

Budizmi kabul ettiklerini, Seylan'da bunun resmen gerçekleştiğini ifade etmektedir.[340] Farklı kaynaklarda Blavatsky ve Olcott'un açıkça ve resmi olarak Budizmi kabul eden ilk Amerikalı oldukları iddia edilmektedir.[341] Bu tarihten sonra cemiyetin Seylan'daki çalışmaları çok önem kazandı. Teosofistler defalarca Seylan'ı ziyaret ettiler ve Budizm ile yakın ilişkiler kurdular. Bu dönem teosofik öğretilerin Budist öğretiler ile bütünleşmeye yöneldiği bir dönem oldu. Özellikle Olcott'un Seylan adasındaki çalışmaları ayrı bir öneme sahiptir. Öyle ki Olcott'un bu çalışmaları modern Budizm tarihine geçen çalışmalar olmuştur.

1881 yılı da Teosofi liderleri için gezilerle geçti. Olcott, bu yıl içinde Seylan'da okul açmak için çalışırken Blavatsky **Simla Eklektik Teosofi Cemiyeti** (Simla Eclectic Theosophical Society)'ni kurdu. Bu cemiyetin başkanlığına bir dönem cemiyetin önemli isimlerinden olacak A. O. Hume geçti. Sinnett'in ifadelerine göre bu cemiyet Anglo-Hindulara yönelik bir cemiyet kurma amacı gütmekteydi.[342]

1.4.6.3. Adyar'da Cemiyet Merkezinin Kuruluşu

Teosofistler tarafından 1882 yılında Madras (bugün Chennai) yakınlarında Adyar bölgesinde cemiyet merkezini taşımak üzere bir çiftlik evi ve arazi satın alındı. Cemiyetin liderleri 1882 yılı sonuna doğru buraya taşındı.[343] Cemiyetin buraya taşınmasında Hindistan'da Teosofi'ye ve mahatma öğretisine büyük destek veren eğitimli bir Hintli avukat Subba Row'un etkisi olduğu düşünülmektedir.[344] Bu tarihten itibaren Adyar, Teosofi Cemiyeti'nin uluslararası merkezi konumuna geldi. Hindistan ve dünyanın çeşitli yerleri bu merkezden idare edildi. İleride yaşanan

---

bugün Sri Lanka ABD Elçiliği web sayfasında ilgili linkte bir hatıra olarak yayınlanmaktadır. Bkz. (çevrimiçi) http://slembassyusa.org/sri-lanka-us-relations/historical-context/, 07.06.2014)

[340] Olcott, **Old Diary Leaves**, Second Series (1878-1883), ss. 167-168.

[341] Kathleen Ann Mcmahan, **"Creolization" in American Religious History: The Metaphysical Nature of Henry Steel Olcott's Buddhism**, s. 1, (2008 yılında Coloradado Üniversitesine sunulmuş bir tez metni); ayrıca bkz. Stephen Prothero, "The White Buddhist: Henry Steel Olcott and the Sinhallese Buddhist Revival", [The White Buddhist: The Asian Odyssey of Henry Steel Olcott, kitabı içinden bölüm; ss. pp. 13-19] (çevrimiçi) http://aryasangha.org/olcott-prothero.htm, 08.06.2014)

[342] Kingsland, **The Real H. P. Blavatsky**, s. 184; Sinnett, **Incidents**, s. 248.

[343] Sinnett, **Incidents**, ss. 255-257.

[344] Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 24.

bölünmelere karşın bugün Adyar, Teosofi Cemiyeti'nin ana akımının merkezi olma konumunu korumaktadır.

Cemiyet merkezine ait arazinin Blavatsky ve Olcott'un kendi paraları ile alındığı ifade edilmektedir.[345] Adyar Nehri kenarında 260 hektarlık bir arazide yer alan cemiyet merkezi içinde; kütüphane, toplantı salonu, ibadet alanı, misafir salonu, bürolar ve cemiyet liderlerinin özel odalarını kapsayacak biçimde düzenlenmiş; büyük oranda merkezin yapısı günümüze kadar korunmuştur. İleride Annie Besant'ın başkanlığından itibaren (1907) bir takım yeni yapılar eklenmiş, Adyar'ı ziyarete gelen teosofistler merkez etrafında konutlar yapmaya teşvik edilmiştir. Sahiplerinin ölümleri sonrası cemiyete kalan bu yapılarla cemiyet merkezi genişlemiştir.[346] Sinnett'in ifadelerine göre merkezin üst katları Blavatsky'nin kullanımına ayrıldığı gibi, yerleşimden hemen sonra Blavatsky'nin "okült oda" ismini verdiği ve çok samimi olduğu kimseler dışında kimseyi kabul etmediği bir oda binaya eklenmiştir.[347]

Adyar'a yerleştiktenden sonra Blavatsky zaman zaman gezilere çıksa da genelde merkezde kalmış ve yazım faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Olcott ise yoğun biçimde gezilerine devam etmiştir. Bu dönemde onaltı bin milden fazla yol kat ettiği söylenen Olcott gezilerinde şifacılık ve cemiyetin şubelerinin açılması çalışmalarına devam etmiştir. 1883 yılı itibariyle cemiyetin Hindistan'daki şubelerinin sayısının 95'e ulaştığı ifade edilmektedir.[348]

1.4.6.4. Blavatsky ve Sergilediği Fenomenler

Teosofi liderleri Hindistan'da çalışmalarını devam ettirirken Teosofi'ye yönelik insanların en çok ilgisini çeken şey Blavatsky'nin iddia edilen okült güçleri oldu. Blavatsky hakkında öylesine şeyler anlatılıyordu ki adeta gittiği yerlere mucizeler saçan ilahi bir kişi olduğu düşünülmekteydi. Geçmişini hatırlayacak olursak Blavatasky'nin çocukluğundan itibaren etrafında fevkalâde olayların

[345] "Henry Steel Olcott", (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/membership/local-groups/65-about-us-sp-709/olcott/1817-henry-steel-olcott, 27.02.2015.
[346] Mary Lutyens, **J. Krishnamurti: The Years of Awakening**, 1975, s. 11.
[347] Sinnett, **Incidents**, ss. 257-258.
[348] Kingsland, **The Real H. P. Blavatsky**, s. 191.

geliştiğini görürüz. Sözü edilen fevkalâdelikler ABD yıllarında ruhçu ortamlarda da devam etmişti. Hindistan'da olay farklı bir boyuta ulaştı. Tıkırtılar, zil sesleri, her çeşit objenin yer değiştirmesi veya materyalizasyonu, değişik çizimlerin ve tabloların oluşması ve hepsinden daha çok astral vasıtalar ile gelen mektuplar gerçekleşen fenomenlerdendi.[349] Mektuplarda diğer pek çok şeyin yanında Hindistan'daki saygın İngilizleri Teosofi Cemiyeti'ne yardıma ikna etmeye yönelik mesajlar bulunmaktaydı.[350] Bu mektuplar genellikle cemiyetin Madras'taki merkezinde geliyordu. Balavatsky'nin odası adeta mektupların yağdığı bir yer haline gelmişti. A. P. Sinnett'in kaleme aldığı **The Occult World** kitabı Blavatsky'nin çeşitli ortamlarda kimi zaman topluluklar önünde kimi zaman özel kişilere mahatmaların yardımıyla sergilediği fenomenlerle doludur.[351] Sinnett'ın ifadesine göre bu fenomenler kimileri tarafından hayretle karşılanırken kimileri tarafından da bir hokkazbazlık olarak algılanmış ve Blavatsky'nin bir "şarlatan" olarak ilan edilmesine sebep olmuştur.[352] Gerçekten de bu olaylar yakın zamanda Blavatsky'nin başını çok ağrıtacak bir gelişmenin habercisiydi.

1.4.6.5. Teosofi'nin Arya Samaj'dan Ayrılması

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Teosofi Cemiyeti henüz ABD'de iken Hindu reformist hareketlerinden Arya Samaj ile irtibata geçmiş bir müddet sonra iki cemiyet birleşmişti. Teosofi Cemiyeti ile Arya Samaj cemiyeti arasında ABD'de başlayan ve Hindistan'da devam eden yakınlık bu dönemde (1882) sıkıntılı bir sürece girdi. Teosofi liderleri Arya Samaj'ın lideri Dayananda Saraswati'yi başından beri desteklemişlerdi. Saraswati ile zaman zaman bir araya gelen teosofistler onun

[349] Burton, **Büyü, Gizem ve Bilim,** s. 263; Guenon, **Pseudo Religion**, s. 36.
[350] Burton, **Büyü, Gizem ve Bilim,** s. 263.
[351] Blavatsky'nin gerçekleştirdiği iddia edilen fenomenlere şu örnekler verilebilir: Blavatsky'nin dilediği nesneden (masa, cam, duvar, kapı) "tıkırtılar" çıkartması, kalabalık bir ortamda odanın tavanından çiçekler yağması, zaman zaman zil sesleri duyulması, Sinnet'a mahatmalardan mektuplar gelmesi (bu mektuplar kimi zaman çekmecede kimi zaman ağaç dalında bulunuyordu), Blavatsky'nin mahatmalarla mental olarak iletişim kurması, grup halinde gidilen piknikte bir fincan ve tabağına ihtiyaç olması üzerine Blavatsky'nin işaret ettiği bir yerin eşilmesi ve burada ihtiyaç duyulan nesnelerin bulunması, A. O. Hume'un eşinin bir sene önce kaybettiği broşunun yerini Blavatsky'nin durugörü yeteneği ile tespit etmesi, Blavatsky'nin sigara kâğıdı ve sigaralar ile yaptığı sihirbaz vâri fenomenler, Sinnett'ın eşinin yastığının içinde broş ve mahatma K. H.'den not bulunması. Bu ve benzeri örnekler için bkz. Sinnett, **The Occult World**, ss. 30-33, 36, 40-41, 43-44, 46-48, 55-58, 60-64, 65, 76-77, 80-85, 120, vd.
[352] Sinnett, **The Occult World**, ss. 27-29.

özellikle Hıristiyan misyonerlere karşı mücadelesini önemli görmüşler ve yayınlarında Dayananda hakkında defalarca biyografik makalelere yer vermişlerdi. Ancak bir süre sonra iki grup arasında bazı tartışmalar çıktı. Dayayanda, teosofistlerin Budizm'i kabul etmelerini ağır bir dille kınamış, onları Vedaları terk etmekle suçlamıştır. Dayananda, yanlış iki inanç olarak reddettiği Budizm ve Parsilik'e Olcott'un yakınlığını sert biçimde eleştirmiştir. Teosofistler buna karşılık Dayananda'yı teosofinin ilkelerini anlamamakla ve benimsememekle itham ettiler. Onlara göre Dayananda teosofi'nin eklektik yapısını kabul edecek bir anlayışı taşımamaktaydı.[353] Olcott'un ifadesine göre Swami Dayananda Vedik sistem dışındaki inançlara karşı tolerans göstermezken teosofistler, bütün dinlerin ve mezheplerin tek bir gerçekten kaynaklandığını vurgulamakta, her inanç sahibinin kendi inancına bağlanma ve ondan mutluluk duymaya hakkı olduğunu kabul etmekteydi. Olcott'a göre Parsi inancı üzerine verdiği konferanslar ve bu konferanslarda sergilediği inançları kucaklayıcı tavır teosofistler ile Arya Samaj topluluğu arasındaki bağların kopmasında en önemli sebeplerden birini oluşturmuştur.[354] Sonuç olarak iki grup arasındaki gerilim 1882 yılında ayrılıkla sonuçlandı. İki cemiyet kendi yollarına ayrı iki grup olarak devam etti. Henüz New York'ta iken benimsenen "**Arya Samaj Teosofi Cemiyeti**" ismi tekrar "Teosofi Cemiyeti" olarak revize edildi.[355]

1.4.6.6. Teosofi ve Şube Açma Çalışmaları

Teosofi Cemiyeti Hindistan'a taşınmasından itibaren hızla dünyanın dört bir tarafında şubeler açmıştır. Olcott, 1884 yılında verdiği bir konferansta Teosofi Cemiyeti'nin Hindistan, Seylan, İngiltere, ABD, Almanya, İskoçya gibi ülkelerdeki yapılanmalarından sitayişle söz etmiş, cemiyetin hızla büyüyen bir yapısı olduğunu ifade etmiştir.[356] A. P. Sinnett, Teosofi Cemiyetinin kuruluşunun 10. yılı münasebeti ile (1885) Madras'ta düzenlenen törene dünya üzerinden 117 Teosofi şubesinin

[353] **The Theosophical Movement: 1875-1950**, s. 80; ayrıca bkz. Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 395-407.
[354] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. x- xi.
[355] **The Theosophical Movement: 1875-1950**, s. 80. ayrıca bkz. Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 395-407.
[356] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 41-43.

katıldığını ifade etmektedir.[357] Blavatsky'nin 1889 yılında kaleme aldığı bir makalesinde ise o gün itibariyle cemiyetin Hindistan'da 125 şubeye sahip oldu bilgisi verilmektedir.[358] Bu bilgiler ışığında Teosofi Cemiyeti'nin 1880 sonrasında özellikle Olcott'un çalışmalarıyla Hindistan başta olmak üzere çok sayıda şubeye ulaştığını söylemek mümkündür.

1.4.6.7. Teosofi Cemiyetinin Psişik Araştırmalar Cemiyeti Tarafından Kovuşturulması

Teosofinin Hindistan'da ve dünyada çalışmaları hızla devam ederken 1884-1885 yılları Teosofi Cemiyeti'nin yaşadığı en zorlu dönem oldu. Blavatsky'nin mahatmalardan aldığını iddia ettiği mektuplar başta olmak üzere insanların gözleri önünde sergilediği iddia edilen birçok fenomen düzenbazlık olarak ilan edildi, Blavatsky sahtekârlıkla suçlandı. Bu olay cemiyet tarihinde o kadar derin etkiler bıraktı ki ileriki yıllarda kimilerinin cemiyetten tamamen kopmasına, kimilerinin ise cemiyetin ana gövdesinden ayrılmasına neden oldu. Bugün dahi bir muamma olarak duran bu olay hâlâ birçok tartışmanın odağı konumundadır.

Olaylar Blavatsky ve Olcott'un Hindistan'dan bir müddet ayrılıp İngiltere'ye geçtiği günlerde patlak verdi. Blavatsky'nin daha önce Kahire'de tanıdığı sonrasında Adyar'daki Teosofi merkezinde yardımcıları olarak çalıştırdığı Emma Cutting Coulomb ve eşi Alexis Coulomb, cemiyetten uzaklaştırılınca Blavatsky'nin kendilerine yazdığını iddia ettikleri bir takım mektupları bir İngiliz misyoner gazetesi olan **Madras Christian College Magazine**'e ilettiler. 1884 Eylül ayında yayımlanan bu mektuplar ve Coulomblar'ın demeci Blavatsky'nin bir düzenbaz olduğunu ileri sürmekteydi.[359] Gazete "**Koot Hoomi'nin Çöküşü** (The Collapse of Koot Hoomi)" başlığı ile Blavatsky tarafından yazıldığı iddia edilen onbeş adet mektubu kamuoyuna teşhir etti. Bu mektuplarda Blavatsky, sergileyeceği fenomenler için Coulomblara bir takım direktifler veriyor ve cemiyet merkezinde bazı tertibatı

[357] Sinnett, **Incidents**, s. 10.
[358] Blavatsky, "Our Tree Objects", **CW**, C. Xİ, s. 393.
[359] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 53; ayrıca bkz. Kingsland, **The Real H. P. Blavatsky**, s. 201; Burton, **Büyü, Gizem ve Bilim,** ss. 263-264.

hazırlamalarını salık veriyordu.[360] Eğer mektuplarda yazılanlar doğruysa Blavatsky'nin, Mahatma Morya ve Koot Hoomi adını verdiği iki Tibetli ruhani üstaddan aldığı ve mucize olarak insanlara sergilediği mektuplar bizzat Blavatsky tarafından yazılıyor ve binaya eklenmiş gizli bölmeler kullanılarak insanların gözleri önünde bir anda ortaya çıkıyordu.[361] Suçlamalar sadece Coulomblar'ın iddialarına dayanmıyordu. Zira gazetede yayımlanan diğer bir yazıda elyazısı uzmanları tarafından yapılan bir incelemenin sonuçları bildiriliyor ve buna göre Mahatma mektuplarının Blavatsky tarafından üretildiği iddia ediliyordu.[362] Coulomblar, kovulmadan önce cemiyetin merkezinde çalıştıklarını Blavatsky'nin düzenbazlıklarında suç ortağı olduklarını kabul ediyorlardı. Coulomblar, mektuplara ilaveten Adyar Teosofi merkezinde Blavatsky'nin odasında bulunan bazı panelleri de gösterdiler. Bu paneller mahatmalardan geldiği iddia edilen oysa Blavatsky veya yardımcıları tarafından hazırlanan mektupları üst kattaki Blavatsky'nin yatak odasından aşağıda "okült oda" adı verilen odadaki "mabet/mihrap" (shrine) denilen bir dolaba sevketme işlevini görüyordu.[363] Emma Coulomb binadaki gizli kapakların ve diğer araçların kocası tarafından yapıldığını da itiraf etmekteydi.[364]

J. Santucci'nin verdiği bilgiler yukarıdaki ifadeleri doğrular gibidir. Santucci, teosofiyle ilgilenen Wiliam T. Brown isimli bir İskoçyalı'nın 1883 yılında Adyar'a yaptığı ziyaretteki müşahedelerini aktarır. Buna göre Brown, merkezde bulunduğu bir akşam mahatmalarla gerçekleşen mektuplaşmayı bizzat görmüştür. Anlatımına göre Brown, Blavatsky tarafından mektupların alındığı okült odaya kabul edilir. İçeride dördü chela[365] olmak üzere yedi kişi vardır. İlk önce chelalar bir takım mektupları "mabet/mihrap (shrine)" adı verilen bir dolabın içine koyarlar, ardından tütsüler yakarlar ve eğilerek tazimde bulunurlar. Takriben iki dakika sonra Blavatsky psişik bir telegram alır ve mahatmalardan cevabî mektupların geldiğini işaret eder.

---

[360] Santucci, "The Theosophical Society", s. 269. Sözü edilen mektuplar için bkz. "Report of The Commitee Appointed to Investigate Phenomena Connected With The Theosophical Society", ss. 211-220, (çevrimiçi) http://blavatskyarchives.com/theosophypdfs/sprreportbegin201.pdf, 05.02.2015.
[361] Santucci, "The Theosophical Society", s. 271
[362] Hubble, **Facts and Fancy**, s. 49.
[363] Whyte, **H. P. Blavatsky**, ss. 50-51; Hubble, **Facts and Fancy**, ss. 48-49;Santucci, "The Theosophical Society", ss. 270-271; Burton, **Büyü, Gizem ve Bilim,** ss. 263-264.
[364] Santucci, "The Theosophical Society", s. 270.
[365] "Chela", Teosofik öğretide mahatmaların öğrencisi olarak kabul edilen kişidir.

Dolap açılır ve gönderilen mektupların yerinde, Tibet tarzı mektup zarfları vardır. Damodar ve Mavalankar isimli chelalar mektupları alırlar ve mektupların üstad Koot Hoomi'den kendisine (Brown'a) geldiğini söylerler. Brown bu surette mavi kalemle yazılmış bir mektup aldığını aktarır.[366]

Yukarıda ifade edilen suçlamalar Blavatsky ve taraftarlarınca derhal reddedildi. Gazetede yayımlanan mektupların Teosofi Cemiyeti'ni yıpratmak maksadıyla Hıristiyan misyonerler tarafından kaleme alındığını, binadaki panellerin ise Blavatsky ve Olcott'un İngiltere seyahatinde bulunduğu dönemde merkeze göz kulak olmakla görevli Coulomblar tarafından iftira amaçlı eklendiği iddia edildi.[367]

Bunun üzerine iddiaları araştırmak üzere merkezi Londra'da bulunan **Psişik Araştırmalar Cemiyeti** (Society for Psychical Research/SPR) harekete geçti (1884).[368] Kurum Mayıs 1884'te Teosofi Cemiyeti'nin ileri sürdüğü fenomenleri araştırmak ve bir rapor hazırlamak üzere bir komisyon görevlendirdi. Komisyonda kurumun önde gelen yedi ismi vardı. Komisyon Adyar'da Olcott, Sinnet ve Damodar K. Mavalankar (teosofiyi benimsemiş yüksek kasta mensup bir Hintli)'ı dinledi, cemiyetin Madras'taki merkez binasında araştırmalar yaptı. Komisyon üyeleri, fenomenlerin gerçekleştiği iddia edilen yerleri bir bir incelediler.[369] Adyar'da yapılan çalışmalarda İngiliz yazı uzmanları da görev aldı. Bu çalışmalar sonucunda Coulombların gazetelere verdikleri Blavatsky'ye ait mektupların otantik olduğu tespit edildi. Yazı uzmanları mahatmalardan geldiği iddia edilen mektupların Blavatsky ve Damodar K. Mavalankar tarafından yazıldığını da tespit etti.[370]

Araştırmalar sonucunda komisyon başkanı Richard Hodgson oldukça uzun, ayrıntılı bir rapor oluşturdu. "**Hodgson Raporu**" olarak meşhur olan bu rapor 1885 yılı Kasım ayında bir defaya mahsus olmak üzere yayımlandı.[371] Bu raporda Hodgson, insanları aldatmak üzere Adyar'da oluşturulan bütün düzenekleri

[366] Santucci, "The Theosophical Society", s. 270.
[367] Whyte, **H. P. Blavatsky**, s. 51; Hubble, **Facts and Fancy**, s. 49.
[368] Santucci, "The Theosophical Society", ss. 269-270.
[369] Hubble, **Facts and Fancy**, ss. 46-50.
[370] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 55-56.
[371] Hodgson Raporu için bkz. "Report of The Commitee Appointed to Investigate Phenomena Connected With The Theosophical Society",
(çevrimiçi) http://blavatskyarchives.com/theosophypdfs/sprreportbegin201.pdf, 05.02.2015.

ayrıntılarıyla ortaya koydu. Hodgson sonuç olarak, "Blavatsky ne halkın göremediği mahatmaların sözcüsü ne de basit bir maceracıdır, bilakis o tarihin en başarılı, becerikli ve ilginç sahtekârları içinde yerini almıştır, ismi tarihe geçmeyi hak etmiştir" yargısını vermiştir. Bu raporun sonucunda **SPR** Blavatsky ve taraftarlarını "basit araçlar kullanmak suretiyle insanların meraklarını celbederek Teosofi Cemiyeti'ne destek sağlamak üzere entrikalar çevirmek"ten suçlu ilan etmiştir.[372] Ayrıca Hodgson Blavatsky'nin bütün bunları bir saplantı sonucu veya para için yapmadığını ifade etmiş, daha ziyade kendisinde Blavatsky'nin Rus ajanı, Teosofi Cemiyeti'nin de siyasi bir organizasyon olduğu kuşkusunun doğduğunu dile getirmiştir.[373] J. Santucci, Hodgson raporunun vardığı sonuçları altı madde halinde şöyle toparlamıştır: a- Coulomblar'a yazılan mektuplar Blavatsky tarafından yazılmıştır, b- Coulomblar sahte fenomenlerin üretilmesinde Blavatsky'ye yardım etmişlerdir, c- Okült kardeşlik (mahatmalar birliği)'e şahit olduğunu iddia eden Blavatsky de dâhil olmak üzere en başta gelen isimler sahte beyanatlar vermektedirler, d- Koot Hoomi ve Morya ismi verilen üstadlar (masters) kurgu olmalıdır, onlara atfedilen mektuplar Blavatsky ve M. Damodar'ın yazısını andırmaktadır, e- Hodgson tarafından bir defa bile fenomene şahit olunmamıştır, f- Teosofi Cemiyeti'nin amacı siyasidir ve Blavatsky bir Rus ajanıdır.[374] Santucci son maddede ifade edilen kuşkuların yeni olmadığını, zira Olcott ve Blavatsky'nin Hindistan'a ilk geldikleri zaman da İngiliz hükümeti tarafından aynı kuşkular ile izlendiğini aktarmaktadır.[375]

Sözü edilen gelişmeler üzerine Blavatsky sorunları çözmek için derhal Hindistan'a döndü. Suçlamalar karşısında nasıl hareket edilmesine karar vermek için cemiyet Hindistan'da bir komisyon oluşturdu. Bu komisyon yayımladığı kararda Blavatsky'ye güven duyduğunu ve suçlamalar karşısında cemiyetin mahkemeye gitmeye gerek duymadığını ilan etti.[376] Kimi teosofistler Blavatsky'nin komisyonun

[372] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 55.
[373] Santucci, "The Theosophical Society", s. 271.
[374] James A. Santucci, "Blavatsky", Ed.Wouter J. Hanegraaf, **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006,, s. 182.
[375] Santucci, "The Theosophical Society", s. 271.
[376] Kingsland, **The Real H. P. Blavatsky**, s. 203; **The Theosophical Movement1875-1925**, New York, E. P. Dutton and Company, 1925, ss. 77-79, (çevrimiçi) http://blavatskyarchives.com/garr1.htm#75, 22.07.2014; Burton, **Büyü, Gizem ve Bilim,** ss. 263-264.

bu kararını korkakça bir karar olarak niteledi̇ğini ve cemiyet üyelerine darıldığını düşünmüşlerdir. Tüm bu gelişmeler üzerine Blavatsky, cemiyetteki görevlerinden ve **The Theosophist** dergisinin editörlüğünden istifa ederek Avrupa'ya dönmüştür.[377]

Hindistan'da Blavatsky'nin yakınında bulunan bir Alman teosofist olan Franz Hartmann, Hodgson raporuna karşı bir savunma yazmıştır. Ancak Guenon'a göre Hartmann'ın metni, içinde İngiliz ordusunun Hindistan'da bulunan görevlilerinden birisi olan General Morgan'ın ismi geçtiği için bir takım tehditlerle karşılaşmış ve fazla yaygınlık kazanmamıştır.[378]

Mahatma skandalı üzerinden en sert eleştirileri yine Guenon'un getirdiğini görmekteyiz. Blavatsky'nin hayat serüveni ve öğretilerinin büyük bir kısmını kurgu ve fantazi olarak değerlendiren Guenon'a göre Adyar'da gerçekleşen bu olaylar Blavatsly'nin sahtekârlığının kanıtıdır. Ona göre Blavatsky Adyar'da bir takım "suç ortakları" ile birlikte düzenekler kurmuş ve bunlar sayesinde iddia ettiği fenomenleri gerçekleştirmiştir. Ona göre Blavatsky'nin Adyar dışında şüphe çekmeden bunları gerçekleştirmesi mümkün değildi. Guenon Adyar'da Blavatsky'ye yardım eden isimler arasında daha önce Blavastky ile Kahire'de Ruhçu Cemiyet'te birlikte çalışan Coulomb çifti ile birlikte Babula, Damodar K. Mavalankar, Subba Rao (Row) ve Mohini Mohun Chatterjee gibi bir kısım Hintli isimleri ve bir dönem teosofist olan İngiliz Allen O. Hume'u sayar. Guenon'a göre Blavatsky'ye bilinçli olarak yardım eden bu kişilerin yanında bilinci dışında bir anlamda hipnotize edilerek yardım edenler de vardır. Örneğin bu noktada Guenon Dhabagiri Nath Bavaji isimli bir kişiden söz eder. Bavaji, Blavatsky'nin ölümünden sonra yaptığı açıklamada kendisinin Blavatsky ve Damodar K. Mavalankar'ın manyetik etkisinde kaldığını ve her denileni yaptığını ifade etmiştir. Guenon'a göre Blavatsky'nin mahatmalar aracılığı ile Hindistan'da yapmaya çalıştığı sözde fenomenler daha önce Mısır ve ABD'de giriştiği "düzenbazca" işlerden farklı şeyler değildir.[379]

Guenon, Londra'ya döndükten sonra suçlamalar karşısında **SPR**'nin müşahadesinde fenomenlerini sergileme girişiminde bulunmamasını da

[377] Kingsland, **The Real H. P. Blavatsky**, s. 204.
[378] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 57.
[379] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 39, 52-53.

Blavatsky'nin düzenbazlığının bir kanıtı olarak kabul eder. Zira hazır Londra'da bulunuyorken Blavatsky bunu yapabilirdi ancak o bundan kaçınmıştır. Oysa **SPR**'nin bir kısım üyeleri hâlihazırda Teosofi Cemiyetine mensuptur. Guenon'a göre Blavatsky'nin bunu yapması mümkün değildi, çünkü bu girişim düzenbaz oluşuna katkı sağlamaktan başka bir işe yaramayacaktı.[380]

Guenon, Blavatsky'nin mektuplarında geçen "lanetli fenomenler", "beni ve Teosofi'nin Avrupa şubelerini mahvetti", "bu olaylar Teosofi Cemiyeti'nin karması ancak yükünü ben çekiyorum" gibi ifadelerine dayanarak zaman zaman onun bu yaşananlardan pişman olduğunun anlaşılabileceğini[381] ancak sonuç itibariyle gerek Blavatsky'nin gerekse diğer teosofistlerin (özellikle ilerde göreceğimiz üzere teosofist Leadbeater'ın çalışmalarında "durugörü", "üstadlar/mahatmalar", "astral dünya" gibi anlayışlar bolca kendisine yer bulmuştur) bu tür okült fenomenleri sergileme çabalarının devam ettiğini belirtir. Dolayısıyla fenomenleri Blavatsky'ye münhasır, o gün için cemiyete dikkat çekmek üzere kullanılan olgular olarak düşünmek de Guenon'a göre doğru değildir.[382]

Konuyla ilgili olarak Blavatsky'nin Hindistan'dan Avrupa'ya döndükten sonraki düşüncelerini yansıtması açısından aşağıda ifade edeceğimiz anekdot ilgi çekicidir. Buna göre Rus kökenli önemli bir yazar olan Vsevolod Sergeyevich Solovyov (1849-1903), Blavatsky'nin Paris'te bulunduğu dönemde (1886) Balavatsky ve onun çevresinde bulunan kişilerle (bunlardan birisi Blavatsky'nin kız kardeşi Madame Vera Zhelihovsky'dir) tanışmıştır. Solovyov yaklaşık altı hafta Paris'te Blavatsky ve çevresiyle yakın ilişkiler içerisinde bulunmuştur. Bu dönem içerisinde Blavatsky ve Olcott gibi Teosofi liderlerinin düzenlediği toplantılara katıldığı gibi bir çok defa Blavatsky'nin gerçekleştirdiği iddia edilen fenomenlerle karşı karşıya kalma durumunda kalmıştır. Blavatsky ve takipçileri Solovyov'u mahatmaların varlığına ve fenomenlerin geçekliğine inandırmak için çok uğraşmışlardır. Solovyov bütün bu tecrübelerinin neticesinde mahatmaların ve fenomenlerin gerçek dışı olduğu kanısına varmakla kalmayıp **A Modern Priestess of**

[380] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 58.
[381] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 57-58.
[382] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 59-60.

Isis (İsis'in Modern Rahibesi) ismiyle Blavatsky ile geçirdiği zamanın ayrıntılı bir hatıratını yazmıştır. Bu kitabında kendi müşahedeleriyle cemiyetin içine düştüğünü düşündüğü "hilekârca" işleri ortaya koymuştur.[383]

Solovyov bize mahatmalar ve fenomenlerle ilişkili çok ilginç bir diyaloğu aktarır. Buna göre Paris'te Blavatsky ile görüştüğü dönemde bir gün Blavatsky, Solovyov'u Olcott ile tanıştırır. Tanışmanın hemen akabinde Olcott, Blavatsky'nin mahatmalarından ve fenomenlerinden bahseder ve mahatma Morya'nın kendisine de "astral bedeni" ile göründüğünü ifade eder. Solovyov, bunun bir halüsinasyon olabileceği noktasında şüphe edip etmediğini sorar. Olcott, hiç şüphesinin olmadığını çünkü mahatmanın gözden kaybolmadan önce başından türbanını çıkararak kendisine verdiğini söyler ve hemen bir mendili açarak içinden iddia ettiği türbanı çıkarır. Solovyov, türbana dokunduğunu, türbanın sıradan türbanlardan farklı olmadığını ifade eder. Bunun ardından Olcott başka bir "mucize" gösterir, "tuhaf ve güzel" bir çizim çıkarır ve Blavatsky'nin boş bir kâğıdı eline alıp oğuşturduktan sonra bu çizimin ortaya çıktığını söyler. Tüm bunların üzerine Blavatsky, Solovyov'a gördükleri hakkında ne düşündüğünü sorar. Solovyov, kendisinin bunlardan etkilenmediğini, bu konulara ilgi duymayan birisi için çok güvenilir kanıtlar olmadığını ifade eder. Bu tür şeylerin kanıt olmak yerine çoğu zaman insanlar nezdinde güven kaybına yol açabileceğini de ekler. Bunun üzerine Blavatsky'nin verdiği cevap çok önemlidir:

> Herkes sizin gibi şüpheci değil, ancak verdiğiniz tavsiye için teşekkür ederim, bunu not edeceğim. Haklısınız, şu an Avrupa'da, Pariste'yiz. Hindistan'da değil. Burada insanlar hilekâr ve dolandırıcı olduğunu düşünerek onurlu ve içten insanlarla karşılaşmazlar. Şüphecisiniz, süpheci![384]

Bu sözlerden anlaşılan o ki Teosofi Cemiyeti'nin üzerinde çokça durduğu fenomenler Hindistan kültüründe önemli bir yere sahiptir. Hint halkı bu tür olağanüstü olaylara açıktır. Bunun tarihi ve kültürel arka planını göz ardı etmemek gerekir. Yukarıdaki ifadelere dayanarak Blavatsky'nin Hint toplumunun yapısını ve onları hangi damardan yakalayacağını iyi bildiğini kestirmemiz hiç de güç değildir.

---

[383] Solovyov'un Blavatsky ve Teosfistler hakkında düşünceleri için bkz. Solovyov, **A Modern Piestess of Isis.**

[384] Solovyov, **A Modern Piestess of Isis**, ss. 36-39.

Hodgson raporunun tartışmaları yıllarca sürmüştür. Bu arada gerek cemiyet içinden gerekse dışından Hodgson raporuna karşı Blavatsky'yi ve mahatma fenomenlerini savunan çalışmalar yapıldı. Bu çalışmalarda **SPR**'nin yayımladığı raporun objektif ve doğru olmadığına yönelik iddialar ortaya koyulmaya çalışıldı. Sözü edilen yönde yapılan çalışmalardan en önemlisi kendisi de bir SPR mensubu olan Vernon George Wentworth Harrison (1912-2001)'un 1986 yılında yayımladığı bir karşı rapordur. Harrison bu çalışmayla Hodgson ve diğer SPR soruşturmacılarını objektif davranmadan ve yeteri kadar kanıtlara dayanmadan acele karar vermekle suçladı.[385] Son yıllarda Blavatsky'yi savunmak üzere bir çalışma daha söz konusudur. "**HPB Defense Project**" (HPB Savunma Projesi) ismini taşıyan bu çalışma Carlos Cardoso Aveline tarafından 2005 yılında başlatılmıştır. Bu proje birçok farklı ülkeden farklı Teosofi gruplarının desteğini alarak Blavatsky'ye yöneltilen tüm suçlamalara karşı yeniden bir savunma hazırlamayı hedeflemektedir.[386]

1.4.7. Blavatsky'nin Hindistan'ı Terk Etmesi ve Avrupa'da Çalışmaları

Hodgson Raporu cemiyetin merkezinde ve Hindistan dışında çok büyük bir etki yaptı. Cemiyete ve özellikle Blavatsky'ye karşı büyük bir güven kaybı oluştu, cemiyetin İngiltere ve Paris localarında çok sayıda istifa eden oldu.[387] Cemiyetin resmi başkanı konumunda olan Olcott, durumu sakinleştirmek amacıyla, belki de Hindistan ve Seylan (Sri Lanka)'da o güne kadar yapılan çalışmaları Blavatsky etrafında dönen spekülasyonlardan uzak tutmak maksadıyla Blavatsky'nin Adyar'daki merkezden ayrılması noktasında ısrarcı oldu.[388] Son skandalla beraber sağlığı oldukça bozulan Blavatsky, Teosofi Cemiyeti genel sekreterliği görevinden

[385] Bkz. Vernon George Wentworth Harrison, **H. P. Blavatsky and SPR: An Examination of the Hodgson Report of 1885**, Theosophical University Press, 1997. Eserin online versiyonu için bkz. http://www.theosociety.org/pasadena/hpb-spr/hpbspr-h.htm, 28.01.2015.
[386] HPB Defense Project (HPB Savunma Projesi) hakkında geniş bilgi için bkz. (çevrimiçi) http://www.theosophyonline.com/ler.php?id=204#.VAwyrVV_uSr, 07.09.2014.
[387] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 55.
[388] **EARH**, C. III, s. 200.

istifa etti, ardından Adyar'daki çalışmaları Olcott'a bırakarak Avrupa'ya döndü (1885).[389]

Blavatsky 1885-1887 arası dönemi İtalya, Fransa, Belçika ve Almanya'da geçirdi. Bu dönemde yanında sadık arkadaşı Countess Constance Wachtmeister (1838-1910) bulundu; onun da yardımıyla Blavatsky en önemli eseri **The Secret Doctrine** (Gizli Öğreti)'in yazımına başladı. Blavatsky 1887'de Londra'ya yerleşti ve hayatının sonuna kadar burada yaşadı.[390]

Blavatsky Londra'da çok önemli faaliyetlere imza attı. Öncelikle **Teosofi Cemiyeti Blavatsky Locası** (The Blavatsky Lodge of the Teosophical Society)'nı kurdu (1887). Avrupalılara teosofi düşüncesini anlatmak üzere ve bir anlamda da Hindistan'da yayımlanan **The Theosophist**'e alternatif olarak Lucifer adını taşıyan bir dergiyi yayımlamaya başladı (1888). Aynı yıl içinde yine **Teosofi Cemiyeti Ezoterik Şubesi** (Esoteric Section of Theosophical Society) açıldı (1888).[391] Ezoterik Şube içinde iç grup (inner group) adı verilen bir yapı oluşturuldu. İç grup altı erkek ve altı kadından oluşan ve doğrudan Blavatsky'den ders alan çok özel bir yapılanmaydı.[392] Ezoterik Şubenin adı kısa süre sonra **Teosofi Doğu Okulu** (Eastern School of Theosophy) olarak değiştirildi (1889). Yine aynı dönemde Avrupadaki Teosofi şubeleri Blavatsky başkanlığında "**Avrupa Teosofi Cemiyeti**" (Theosophical Society in Europe) adı altında birleştiler.[393]

A. B. Kuhn, bu süreçte Blavatsky ile Hindistan'daki merkez arasında bir takım fikir ayrılıklarının doğduğunu belirtir. Buna göre Blavatsky Avrupa'da kurduğu ezoterik bölüm ile mahatma fenomenlerinin merkezini oluşturduğu okült öğretilere ağırlık veren bir yapıyı hedeflemekteydi. Bu noktada Blavatsky'yi ileride

---

[389] Whyte, **H. P. Blavatsky**, s. 52; Elwood, "Theosophy", s. 319; Guenon, **Pseudo Religion**, s. 56; Santucci, "Blavatsky", s. 182.

[390] Whyte, **H. P. Blavatsky**, ss. 52-55; **Helena Petrovna Blavatsky 1831-1891**: **Chronologıcal Review Of Events In Her Life**, Blavatsky Study Center, (çevrimiçi) http://www.blavatskyarchives.com/dallasblavatsky.htm, 01.05.2015; Santucci, "Blavatsky", s. 182.

[391] Santucci, "The Theosophical Society", s. 272; ayrıca bkz. **The Esoteric World of Madame Blavatsky**, 18. Bölüm.

[392] Adrew Prescott, "'Builders of the Temple of the New Civilisation': Annie Besant and Freemasonry", **Women's Agency and Rituals in Mixed and Female Masonic Orders,** Ed. Alexandra Heidle, Joannes Augustinus Maria Snoek, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2008, s. 364.

[393] Kuhn, **Theosophy**, s. 173.

Hindistan merkezden ayrılarak ABD'de otonom bir teosofi grubu oluşturan W. Q. Judge da destekledi. Buna karşın Olcott liderliğindeki Hindistan grubu Teosofi Cemiyeti'ni daha çok felsefi, bilimsel ve etik temellere dayalı bir anlayış haline getirmeyi savunmuştur. Ancak bu fikir ayrılığı Blavatsky'nin değerini azaltmadığı gibi onu cemiyetten de koparmamıştır.[394]

Londra'da yoğun çalışmaları sonucu Blavatsky zirve eseri **The Secret Doctrine** (Gizli Öğreti)'i[395] yayımladı (1888). Eser Blavatsky'nin ifadesiyle kadim bilgeliği içermekte, Doğu ve Batı'nın tüm ezoterik öğretilerini insanlara sunmaktaydı. Blavatsky Secret Doctrine'i, inisiyeler tarafından bugüne taşındığı iddia edilen **Dzyan** adı verilen ezoterik bir kitaptan aldığı pasajlar üzerine yaptığı yorumlarla meydana getirdiğini ileri sürdü. Blavatsky **Dzyan** kitabının Tibet ziyareti sırasında mahatmalar tarafından kendisine talim ettirildiğini iddia etmekteydi.[396]

Secret Doctrine iki ciltten oluşmaktadır. Cosmogenesis adını taşıyan ilk ciltte evrenin oluşumu ve yapısı ele alınırken Anthropogenesis adını taşıyan ikinci ciltte insanoğlunun evrimi ve tüm boyutlarıyla yapısı ele alınmaktadır. **Secret Doctrine**, Batı'da ortaya çıkmış en etkili okült eserlerden birisi olarak kabul edilmektedir.[397] Santucci'ye göre bu eser yayımlanmasından günümüze kadar büyük ilgi görmüş, modern ezoterizmin ve okültizmin önemli bir kaynağı olmuş ve ileri sürdüğü iddialarla din, tarih ve siyasi alanda birçok tartışmada rol oynamıştır.[398]

H. Zinser'e göre 19. yüzyıl sonunda kaleme alınmış olan Secret Doctrine ilk defa okült öğretileri bir araya toplamıştır. Bu kitap birçok ezoterizm ve okültizm taraftarının istifade ettiği bir metin olmuştur.[399] Eser üzerinde bir takım değerlendirmeler yapan Zinser, **Secret Doctrine**'in din tarihinin heterodoks inanç ve açıklamalarını modern pozitif bilimlerin verileriyle uyumlu hale getirmeye çalışan "yüzeysel ve sistemsiz" bir kitap görünümünde olduğunu ifade eder. Zinser'e göre

[394] Kuhn, **Theosophy**, ss. 172-173.
[395] H. P. Blavatsky, The Secret Doctrine: The Synthesis Of Science, Religion, And Philosophy, c. I (Cosmogenesis) –II (Anthropogenesis), The Theosophical Publishing Company, London, 1888; online versiyon için (çevrimiçi) http://www.theosociety.org/pasadena/sd/sd-hp.htm, 21.01.2015.
[396] Santucci, "The Theosophical Society", s. 271.
[397] Jones, Ryan; **EH**, s. 87.
[398] Santucci, "The Theosophical Society", s. 271.
[399] Zinser, **Ezoterizme Giriş**, ss. 16-18.

eserde nesnel bir yapıdan ziyade Blavatsky'nin kendine has yorumları ön plandadır. Buna göre ezoterizm ve okültizm "dinlerin gizli tarihi" olarak ileri sürülmektedir.[400] R. Guenon da **Isis Unveiled** ile birlikte **Secret Doctrine** üzerinde bir takım eleştirel ifadeler kullanır. Guenon'a göre Blavatsky'nin bu iki eseri "düzensiz ve hazmedilemez" derlemelerdir. "Enteresan bilgilerin değersiz iddialar arasında kaybolduğu tam bir kaos hali" bu kitaplara hakimdir. Bunun yanında Guenon, birçok yanlış ve çelişkinin de kitaplarda bulunduğunu ifade etmektedir.[401]

Blavatsky ilerleyen yıllarda iki eser daha vücuda getirdi. Bunlardan ilki **The Voice of the Silence** (Sessizliğin Sesi)'dır.[402] Blavatsky'nin iddiasına göre bu kitap Doğu'da mistik öğretimde kullanılan **The Book of the Golden Precepts** (Altın Öğütler Kitabı) adlı kitabın tercümesidir.[403] Bu kitabın Mahayana Budizmini yansıtan aforizmalardan müteşekkil olduğu düşünülmektedir.[404] Diğer eseri ise cemiyetle ilgilenenlere ve teosofi hakkında araştırma yapanlara yardımcı olmak maksadıyla yazılan **The Key to Theosophy** (Teosofinin Anahtarı) isimli eseridir.[405]

Blavatsky, Londra'da ileride teosofi tarihinde çok önemli bir yer edinecek olan bir ismi, Annie Wood Besant (1847-1933)'ı cemiyete kazandırdı (1889).[406] Blavatsky'nin büyük tesirinde kalan Besant bundan sonraki hayatını Teosofi'ye

---

[400] Zinser, **Ezoterizme Giriş**, s. 18.

[401] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 86-87. Secet Doctrine'in içeriği ve kaynakları üzerinde bir değerlendirme için ayrıca bkz. Denis Saurat, **Literature and Occult Tradition: Studies in Philosophical Poetry**, Ardent Media, 1930, ss. 67-70.

[402] Bkz. **The Voice of The Silence: Being Chosen Fragments From the "Book of The Golden Precepts"**, Translated and Annotated by H. P. Blavatsky, London, The Theosophical Publishing Company, 1889, (çevrimiçi) http://www.theosophytrust.org/Online_Books/Voice_of_the_Silence_V1.4.pdf, 10.01.2015. Kitabın Türkçe basımı için bkz. Helena Petrovna Blavatsky, **Sessizliğin Sesi: "Tibet'in Kadim Bilgelik Kitabı"**, çev. Yeni Yüksektepe Çeviri Grubu, Ankara, Yeni Yüksektepe Kültür Derneği, Aralık 2007.

[403] The Book of the Golden Precepts (Altın Öğütler Kitabı) isimli eserin varlığını iddia eden kişi Blavatsky'dir. Bu kitabın orijinaline kimse ulaşmış değildir. Blavatsky'nin iddialarına göre The Book of the Golden Precepts eseri The Secret Doctrine (Gizli Öğreti) kitabında açıklamalarını verdiği Stanzaları barındıran Dzyan kitabı ile aynı serinin bir parçasıdır. Bkz. **The Voice of The Silence**, s. v-vi.

[404] Bkz. "The Theosophical Society and Its Objectives", (çevrimiçi)http://www.theosophy-nw.org/theosnw/theos/th-ts_ob.htm, 03.02.2015.

[405] Helena Petrovna Blavatsky, **The Key to Theosophy**, Los Angeles, California, USA, The Theosophy Company, 1987, (1889 Londra'da yapılan birinci baskının tıpkıbasımı), bkz. (çevrimiçi) http://www.theosophy.org/Blavatsky/Key%20to%20Theosophy/aKEY.htm#, 01.01.2015.

[406] **The Esoteric World of Madame Blavatsky**, Bölüm 21; ayrıca bkz. Whyte, **H. P. Blavatsky**, s. 57.

adadı. Besant'ın Londra'daki evi Teosofi Cemiyeti'nin Avrupa merkezi ve Blavatsky'nin yeni ikametgâhı haline geldi (1890).[407]

Blavatsky 8 Mayıs 1891'de Londra'da öldü.[408] Cesedi yakıldı ve külleri Londra, New York ve Adyar'a döküldü. Arkasında üç kıtada yüzden fazla şubesi olan bir cemiyet bıraktı.[409] Blavatsky bugün dünyadaki tüm teosofistler tarafından saygıyla anılan bir kişidir. Taraftarları onun bir düzenbaz olduğunu asla kabul etmemektedirler. Bilakis teosofistler için Blavatsky kadim ve okült bilgileri elde edebilmiş bir avuç modern bilgeden birisidir.[410] Teosofi Cemiyeti, Blavatsky'nin ölümünü **Beyaz Lotus Günü** (White Lotus Day) olarak her sene anmaktadır.[411]

1.4.8. Blavatsky Sonrası Teosofi Cemiyeti

Blavatsky'nin ölümü cemiyet için büyük bir kayıptı. Modern Teosofi'nin temellerini atan kişi yitirilmişti. Buna rağmen Teosofi Cemiyeti'nin faaliyetleri tüm hızıyla devam etti. Blavatsky'nin ardından Teosofi tarihi üç kişinin önderliğinde gelişmesini sürdürdü. Bu isimler H. S. Olcott, Annie Besant ve W. Q. Judge'dır. Olcott cemiyetin uluslararası başkanı olarak daha çok Hindistan ve Seylan'daki faaliyetlere yöneldi. Blavatsky'den sonra Avrupa Teosofi şubelerinin liderliğine geçen Besant ise bir müddet Avrupa ve ABD'de süren konferans ve gezilerinden sonra Hindistan'a taşındı ve Olcott'a katıldı. Besant Olcott'un ölümünden sonra (1907) Teosofi Cemiyeti'nin başkanı oldu ve bu görevini hayatının sonuna kadar (1933) devam ettirdi. W. Q. Judge bu iki isimden farklı bir yol izledi. İlerleyen dönemde Hindistan'daki merkezden ayrıldı ve ABD'de otonom bir Teosofi şubesi ile harekete bir canlılık kazandırdı.

---

[407] **The Esoteric World of Madame Blavatsky**, Bölüm 23; ayrıca bkz. Whyte, **H. P. Blavatsky**, ss. 57-59.

[408] Blavatsky'nin hayatının ayrıntılı bir kronolojisi için bkz. "Helena Petrovna Blavatsky 1831-1891: Chronological Review of Events in Her Life".

[409] Blavatsky öldüğünde Teosofi Cemiyeti'nin dünya çapında 164 şubesi mevcuttu. Bkz. Kingsland, **The Real H. P. Blavatsky**, s. 4; ayrıca bkz. Gomes, **The Dawning of the Thesophical Movement** s. 1.

[410] **EARH**, C. III, s. 200.

[411] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 144. Beyaz Lotus Günü'nde teosofistler Blavatsky'nin vasiyeti üzerine Edwin Arnold'un Light of Asia ve Bhagavad Gita'dan bölümler okunmaktadırlar. Bkz. Jorn Borup, "Zen and the Art of Inverting Orientalism: Buddhism, Religious Studies and Interrelated Networks", **New Approaches to the Study of Religion,** C. I, Ed. Peter Antes, Armin W. Geertz, Randi Ruth Warne, Berlin, Walter de Gruyter & Co., 2004, s. 456.

1.4.8.1. H. S. Olcott Liderliğinde Teosofi Cemiyeti

Blavatsky'nin Avrupa'ya dönmesinden sonra Cemiyetin Hindistan'daki faaliyetlerinde Olcott'un ismi öne çıktı. Çok önemli etkileri olan çalışmalarını ileriki bölümlere bırakmak üzere burada şunu ifade edebiliriz ki Blavatsky ile birlikte Budizmi kabul etmiş olan Olcott, özellikle 20. yüzyıl Budizmi için yaptığı çalışmalarla adını duyurmuştur. Olcott bugün Budist dünya tarafından iyi tanınan bir isimdir. Özellikle Seylan'da yaptığı çalışmalar onu bu ülkede adeta bir aziz haline getirmiştir. Seylan'da "**Beyaz Budist**" olarak tanınan Olcott'a "19. yüzyılın Bodisatvası" payesi verildi. Açtığı onlarca okul, Budizm için düzenlediği bayrak, yazdığı Budist kateşizm ve Budist mezhepleri arası diyalog çalışmaları ile Olcott, Budist yeniden canlanma hareketine çok büyük katkı sundu.[412]

Olcott'un çalışmaları yalnızca Seylan'la sınırlı kalmadı. Olcott Seylan'lı bir Teosofist Dharmapala ile Japonya'da geziler düzenledi ve burada Budist çalışmalara ve yenilenme hareketlerine katkı sundu.[413] Olcott Hindistan'da farklı din mensuplarına birçok konferans verdi. Olcott konuşmalarında Hint medeniyetine özel bir önem verirken dini çoğulculuk söylemleri ile öne çıktı.[414] Olcott Hindistan'daki Parsi cemaati üzerinde de önemli etkiler bıraktı. Olcott'un etkisi ile Parsi teosofistler ortaya çıktı.[415] Yaşanan mahatma krizinden sonra zor günler geçiren Teosofi Cemiyeti Olcott'un büyük gayretleri ile Doğu'da tutunmayı başardı.

1.4.8.2. Annie Besant ve Teosofi Cemiyeti

İrlanda kökenli bir aileden gelen Annie Wood Besant (1847–1933) Teosofi Cemiyeti'ne katılmadan önce sosyalist, serbest düşünür, kadın hakları savunucusu ve çok etkili bir hatip olarak tanınmaktaydı. Besant, ateist serbest düşünür Charles

---

[412] Borup, "Zen and the Art", ss. 455-462; "Henry Steel Olcott", (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/membership/local-groups/65-about-us-sp-709/olcott/1817-henry-steel-olcott. 27.02.2015.

[413] Borup, "Zen and the Art", ss. 466-468.

[414] Olcott'un sözü edilen konferanslarından oluşan eseri için bkz. Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**.

[415] J. Hinnells, "Parsi Attitudes to Religious Pluralism", **Modern Indian Responses to Religious Pluralism**, Ed. Harold G. Coward, New York, State Universityof New York Press, Albany, 1987, ss. 208-209; Almut Hintze, "Parsee Theosophy", **New Religions A Guide: New Religious Movements, Sects and Alternative Spiritualities**, Ed. Christopher Partridge, New York, Oxford University Press, 2004, s. 151.

Braudlaugh (1833-1891) ve sosyalist ve kadın hakları savunucusu ünlü yazar Bernard Shaw (1856-1950) ile yakınlık kurdu ve bunların etkisinde kaldı. Değişik sosyalist ve seküler grupların içinde önemli görevler icra eden Besant, 1874 yılında **Milli Seküler Cemiyet** (National Secular Society)'in başkan yardımcılığına seçildi. **Demokratik Sosyalist Federasyonu** (Democratic Socialist Federation) ve **Fabyan Cemiyeti** (Fabian Society) gibi sosyalist cemiyetlerin üyesi oldu ve bu grupların içerisinde aktif roller üstlendi. Konuşmalarında ve yazılarında din karşıtı söylemleri dillendirdi, sekülarizmin ve sosyalizmin ateşli bir savunucusu oldu.[416]

1880'lerin sonunda ruhçuluğa ilgi duyan Besant, Blavatsky'nin zirve eseri kabul edilen **Secret Doctrine**'i okudu. Bu eserden oldukça etkilenen Besant, Blavatsky ile tanıştı ve nihayetinde Teosofi hareketine katılmayı kabul etti (1889). Teosofi'nin sunduğu cevapları ne sosyalizm, ne serbest düşünce ne de Hıristiyanlıkta bulamadığını açıkladı. **Milli Seküler Cemiyet**'den istifa etti, sosyalizmi terk etti ve ateşli bir Teosofi hatibi oldu.[417] Besant, Blavatsky ile tanıştıktan sonra vejeteryan oldu, ruhçuluk ve reenkarnasyon konusunda Blavatsky'nin görüşlerini tam olarak benimsedi. Evini Blavatsky'nin çalışmaları ve cemiyetin merkezi olması için tahsis etti.[418]

Besant'ın öne çıkan özelliklerinden birisi önemli bir hatip oluşudur. Besant bu kabiliyetini Teosofi saflarında da devam ettirmiştir. Besant'ın kuvvetli teosofi savunusu dünya çapında gerçekleştirdiği gezilerinde verdiği konferanslarla Teosofi'ye büyük canlılık katmıştır. Kuhn onun özellikle 1890-1893 yılları arasında ABD'de yaptığı konuşmalarda büyük kalabalıkları salonlara toplamayı başardığını ifade etmektedir.[419]

---

[416] Helen Rapport, "Besant, Annie", **Encyclopedia of Women Social Reformers**, C. I, California, ABC-CLİO, Inc., ss. 71-73; Kuhn, **Theosophy**, s. 173; Carol Hanbery MacKay, "Confounding or Amazing? The Multiple Deconversions of Annie Besant", **Quest,** 90.2 (MARCH - APRIL 2002):50-56, (çevrimiçi**)** http://www.theosophical.org/publications/quest-magazine/1366); ayrıca bkz. David Barrett, **A Brief Guide to Secret Religions: A Complete Guide to Hermetic, Pagan and Esoteric Beliefs**, Robinson, 2011, s. 28; Besant'ın Teosofi öncesi çalışmalarının bir değerlendirmesi için bkz. Prescott, "'Builders of the Temple", ss. 362-364.

[417] Jones, Ryan; **EH**, s. 72; ayrıca. bkz. Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 138-141.

[418] Rapport, "Besant, Annie", s. 74; Whyte, **H. P. Blavatsky**, ss. 57-59. Besant'ın Blavatsky ve Teosofi ile tanışmasının geniş bir anlatımı için bkz. Annie Besant, **Annie Besant: An Autobiography**, 2. bs. London, T. Fisher Unwin, (Basım yılı yok), ss. 329-364.

[419] Kuhn, **Theosophy**, ss. 173-174.

Besant, Blavatsky'nin ölümünden sonra Blavatsky'nin Londra'da kurduğu ve Avrupa'da etkin olan **Ezoterik Şube**'nin (Esoteric Section of The Theosophical Society) başkanı oldu. Birçok Avrupa ülkesinde geziler yaptı ve Teosofi öğretisi üzerine konferanslar verdi. Daha sonra ABD'ye geçti. Buradaki konferanslarını müteakip Chigago'da **Dünya Dinler Parlamentosu**'na Teosofi Cemiyeti temsilcisi olarak katıldı (1893).[420] Besant tüm bu çalışmalarından sonra Hindistan'a yerleşmeye karar verdi (1893). Hindistan ölümüne kadar Besant'ın evi ve faaliyetlerinin merkezi oldu. 1907 yılında Olcott'un ölümü ile Teosofi Cemiyeti'nin başkanlığına geçti ve hayatının sonuna kadar (1933) bu görevi sürdürdü.[421]

Cemiyetin etkileri bölümünde geniş biçimde ele almak üzere burada Adyar merkezli Teosofi Cemiyeti başkanı olarak Besant'ın bir kısım çalışmalarına tarihsel bağlamı noktasında değinebiliriz. Annie Besant, aktif bir liderlik yaptı, ABD, Avrupa, Avustralya ve Hindistan'da geniş çaplı geziler düzenledi ve konferanslar düzenledi.[422] Besant, bu dönemde Teosofi'nin en önemli figürü durumuna geldi. Besant aynı zamanda verimli bir yazardı, Hindistan'da büyük başarılara imza attı ve Hindistan siyasetinde önem taşıyan faaliyetler yürüttü.[423]

Besant okültizm, eğitim, siyaset, sosyal reform ve cemiyete ritüellerin sokulması gibi birçok farklı alanda cemiyet içinde ve dışında etkisi olan çalışmalara girişti. Besant'ın özellikle Hint kültürü üzerindeki etkisi önemlidir. Eğitim alanında birçok katkılarının yanında Benares'te **Merkez Hindu Koleji** (Central Hindu College)'nin açılmasını sağladı (1898). Hindistan politikalarında etkin bir rol oynayan Besant, **Hindistan Milli Kongresi Partisi** (Indian National Congress) başkanlığını yaptığı gibi bir siyasi hareket olan Hindistan **Özerk Yönetim Birliği** (All-India Home Rule League) hareketini kurdu. **Özerk Yönetim Tasarısı**, (Home Rule Bill,1925) isimli hareketin oluşturulmasında ise büyük katkıları oldu.[424] Irving ve Karla Hexham'a göre Besant başka bir Avrupalıdan çok daha fazla Hindu

[420] Kuhn, **Theosophy**, ss. 173-174; Guenon, **Pseudo Religion**, s. 152.
[421] Jones, Ryan; **EH**, s. 72; ayrıca bkz. Prescott, "'Builders of the Temple", ss. 364-365.
[422] Nicholson,"Theosophical Society", s. 464.
[423] Kenneth Boa,**Cults, World Religions and the Occult**, USA, SP Publications, 1990, ss. 132, 133.
[424] James Santucci, "Theosophy and The Theosophical Societies", **Theosophy Forward**, Electronic Edition, April, 2013, ss. 8-9.
(çevrimiçi) http://www.theosophyforward.net/pdf/TheosophyAndTheTS.pdf, 01.06.2015; Rapport, "Besant, Annie", s. 74.

"yeniden canlanma" hareketlerini ve Hint milliyetçiliğini desteklemiştir.[425] Bu dönemde Besant, Mahatma Gandi'nin arkadaşı olmakla beraber[426] daha sonra bağımsız Hindistan'ın liderleri olan Jawaharlal Nehru ve Krishna Menon gibi genç isimlerin ilgisini çekmiştir.[427]

Besant, en başından itibaren İngiliz idaresini eleştirdi, İngilizlerin Hint kültürü üzerindeki baskıcı tutumunu reddetti. Hindu kültürünü bir yaşam biçimi olarak benimsedi ve yaşamının sonuna kadar geleneksel Hint giysisi olan sari'yi giydi. Hint edebiyatı ve felsefesinin yaygınlaşmasına destek verdi. Yerli sanatlara ve el işçiliğine sahip çıktı, İngiliz dokuma endüstrisine karşı boykotlara katıldı. **Madras Standard** isimli Hint gazetesini satın aldı ve New India ismi ile tekrar yayına başlattı. Bu gazete Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesine destek veren önemli yayın organlarından birisi oldu.[428] Besant, Hint milliyetçiliğine destek vermesi ve İngiliz hükümetine yönelik eleştirileri sonucunda tutuklandı ancak bir süre sonra halkın protestoları neticesinde sesbest bırakıldı.[429]

Teosofi Cemiyeti içinde **Teosofi Yardım Birliği** (Theosophical Order of Service)'ni kurdu (1908), bu birim vasıtasıyla birçok yardım faaliyetini yürüttü.[430] Besant döneminde Adyar'daki Teosofi Cemiyeti önemli bir kültür merkezi haline geldi. Birçok kadim dini metin Adyar kütüphanesinde toplandı ve bu metinler üzerinde çalışmalar yoğun biçimde sürdürüldü.[431]

Besant'a gelinceye kadar aslında teosofistler Hinduizm'den ziyade Budizm'den daha çok etkilenmişlerdi. Gerek Blavatsky gerekse Olcott Budist öğretilere çok fazla ağırlık vermişlerdi. Öyle ki Blavatsky çoğu zaman teosofistlerin Budist olup olmadığına dair sorulara cevap vermek durumunda kalmıştı. Ancak Besant'ın Olcott'un ardından cemiyetin başına geçmesiyle birlikte (1907) işler değişti ve Hinduizm Teosofi için ön plana çıktı.[432] Sankristçe öğrenen Besant, birçok

[425] Irving Hexham, Karla Poewe-Hexham, "New Religions as Global Cultures", s. 104.
[426] Rapport, "Besant, Annie", s. 74.
[427] Wilson, **Dini Mezhepler**, s. 192.
[428] Rapport, "Besant, Annie", s. 74.
[429] Rapport, "Besant, Annie", s. 74.
[430] Santucci, "Theosophy and The Theosophical Societies", ss. 8-9.
[431] Bkz. Osho, **Dikkat: Hakikat Çağı Geliyor**, Ed: Pantha Nirvano, Çev: Işıl Sönmez, İstanbul, Butik Yayıncılık, 2012, ss. 295-298.
[432] **EARH**, C. I, s. 473.

Hint dini metininin çevirisine nezaret ettiği gibi kendisi de **Bhagavat Gita**'yı İngilizce'ye tercüme etti.[433]

Teosofi Cemiyeti, Besant döneminde Hindistan'daki merkezinde yine farklı bir uygulamaya imza attı. Besant tarafından Adyar arazisine farklı dinlere ait mabetler kuruldu. Bütün dini zümrelerden kişiler cemiyete katıldılar. Cemiyetin tüzüğünde yer alan tüm insanların kardeşliğini savunma hedefine yönelik bu hareket Adyar'daki merkezin farklı ırktan, dinden, düşünceden insanların bir araya geldiği bir yer olmasını sağladı. Cemiyetin diğer şubeleri bu örnekten hareketle yeni üyelere ulaştılar.[434]

1.4.8.3. C. W. Leadbeater ve Teosofi Cemiyeti

Besant'ın Teosofi Cemiyeti içerisindeki çalışmalarında en büyük destekçisi Charles W. Leadbeather (1854–1934) oldu. Bağlı olduğu piskoposluk Teosofi'yi Hıristiyan inancı ile uyuşmayan bir hareket olarak kınayana kadar Leadbeater önde gelen bir Hıristiyan din adamıydı.[435] Leadbeater Teosofi tarihi açısından çok önemli bir isimdir. Blavatsky'nin ölümünün ardından Leadbeater en üretken ve etkili teosofik yazar olarak öne çıkmıştır.[436] Hindistan'daki Teosofi merkezine yerleştikten sonra Leadbeater, Adyar'da yaşayan fakat dört bir yanda konferanslar veren cemiyetin önemli bir üyesi konumuna geldi.[437] Homoseksüellik suçlaması ve erkek çocuklara bir okült pratik olarak mastürbasyon yapmayı öğretmesi nedeniyle skandala yol açıp cemiyetten uzaklaştırıldıysa da (1906) kısa süre sonra dostu Besant sayesinde tekrar cemiyete döndü.[438] Leadbeater bu suçlamalar karşısında kendisinin önceki yaşamlarından birisinde bir Grek olduğunu iddia ederek ilginç bir savunma

[433] Rapport, "Besant, Annie", C. 1, s. 74. Bkz. **The Bhagavad Gita or The Lord's Song,** Trans. by Annie Besant, London, Theosophical Publishing Society, 1896, (çevrimiçi) https://archive.org/details/bhagavadgt00besagoog, 29.01.2015.
[434] Nicholson,"Theosophical Society", s. 464.
[435] George D. Chryssides, **Exploring New Religions**, New York, Continuum, 2001, ss. 91-92.
[436] Hammer, **Claiming Knowledge,** ss.18-19.
[437] Elwood, "Theosophy", s. 320.
[438] Elwood, "Theosophy", s. 320; Santucci, "Theosophy and The Theosophical Societies", ss. 10-11.

yaptı.[439] Teosofi literatürüne önemli katkı sunmasına rağmen Leadbeater zaman zaman şarlatan, sahtekâr ve pedofil olarak anılmaktan kurtulamadı.[440]

Teosofi tarihinde psişik yetenekleriyle en çok öne çıkan isim Leadbeater olmuştur. Mahatmalar tarafından eğitildiğini ve kundalini enerjisinin yükseltildiğini iddia eden Leadbeater, atomların içsel işleyişini, insanların geçmiş yaşamlarını ve düşüncelerini algıladığını, kişilerin auralarına yansıyan sübtil bedenlerinin renklerini görebildiğini ileri sürdü. Leadbeater fizik bedeni uykuda iken mahatmalarla yüksek düzeylerde doğrudan irtibat kurduğunu da söylemekteydi. Leadbeater, Besant için çok önemli bir isim haline geldi, ikisi birlikte ruhun gizemleri ve psişik yetenekler üzerine birçok eser kaleme aldılar. Leadbeater'ın metinleri Teosofi'nin dünya çapında yayılmasında çok etkili olduğu gibi reenkarnasyon, karma, sübtil bedenler, kundalini enerjisi, çakralar gibi birçok Doğu kavramının popüler olmasına katkı sağladı.[441]

Leadbeater hayatının son dönemini Avustralya'da geçirdi ve 1934 yılında öldü. Leadbeater'ın kaleme aldığı eserler okült bilimler alanında klasik eserler haline gelmiş ve kendisinden sonraki döneme önemli etkide bulunmuştur.[442]

1.4.8.4. Teosofi Hareketi İçinde Yeni Bir Açılım: Neo-Teosofi

Besant ve Leadbeater otuz yılı aşkın çalışmalarıyla teosofi tarihine önemli bir literatür eklediler ve teosofi düşüncesinde yeni bir dönemi başlattılar. "İkinci kuşak teosofi" veya "neo-teosofi" olarak adlandırılan bu dönem 1930'lara kadar devam etti. Bu dönemde psişik ve okült kuvvetleri elde etmeye ve kullanmaya dönük bir eğilim söz konusu oldu. Durugörü, astral plan araştırmaları, geçmiş yaşamlara dönük keşif çalışmaları bu anlayışa örnek olarak verilebilir.[443] Besant ve Leadbeater yazılarında ayrıntılı ve sistemli biçimde reenkarnasyon, insan doğasının algılanamayan

[439] Oldmeadow, **Journeys East**, s. 68.
[440] Oldmeadow, **Journeys East**, s. 68.
[441] Catherine Wessinger, "The Second Generation Leaders of the Theosophical Society (Adyar)", **Handbookof the Theosophical Current**, Ed. Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, ss. 36-37.
[442] Raymond Buckland, **The Spirit Book: The Encyclopedia of Clairvoyance, Channeling, and Spirit Communication**, USA, Visible Ink Press, 2005, s. 224.
[443] Goodrick-Clarke, **The Western Esoteric Traditions**, ss. 229-230; Santucci, "The Theosophical Society", s. 279.

bileşenleri, dünyaların evrimi, dünyanın içsel yönetimini oluşturan üstadlar hiyerarşisi gibi konulardan bahsetmekteydiler. Bu iddiaların çoğu Leadbeater'ın duru-görülerine dayanmaktaydı.[444] Leadbeater, Teosofi Cemiyeti tarihinde durugörü (clairvoyant) yeteneği ile çok önemli bir yer edinmiştir.[445]

Leadbeater'ın Hıristiyanlık geçmişi bu dönemde Teosofi'ye bir takım Hıristiyan unsurların girmesine neden oldu.[446] Hıristiyan öğretilerinin teosofik bakış açısıyla yorumlanması cemiyette bir yandan da "ezoterik Hıristiyanlık" denilen bir anlayışın gelişmesine yol açtı.[447] Leadbeater'ın Teosofi tarihinde önemli adımlarından birisi cemiyete liturjik bir yapı ekleme çalışması oldu. **Liberal Katolik Kilisesi** ismini taşıyan ve teosofik öğretilerle yoğrulmuş bir kilise kurdu (1916).[448] Bu kilisenin aşağıda ele alacağımız cemiyetin Mesih olarak ilan ettiği Krishnamurti'nin misyonu için hazırlandığı da düşünülmektedir.[449] Guenon'a göre bu kilisenin asıl amacı Krishnamurti'ye Hıristiyan camiası arasında destek bulmaktır.[450] Kilisenin piskoposluğunu 1923 yılına kadar James Ingall Wedgwood yürüttü. Daha sonra piskoposluğa Leadbeater'ın kendisi geçti. O dönemde dünya çapında yayılma fırsatı bulan bu kilise bugün hâlâ belli başlı merkezlerde mevcudiyetini sürdürmektedir.[451] Bazı teosofistler cemiyetin bir kilise yapısına bürünmesine tepki gösterdiler. Bir kısmı ise bunun teosofinin ihtiyacı olan ibadet boyutunu doldurduğunu düşünmüşlerdir.[452] Leadbeater, gerek Liberal Katolik

[444] Elwood, "Theosophy", s. 320.
[445] Jenny Mcfarlane, "The Agency of the Object: Leadbeater and the Pectoral Cross", **Handbook of New Religions and Cultural Production** Ed. Carole Cusack, Alex Norman, , Leiden, Koninklijke Brill NV, 2012, s. 134.
[446] Chryssides, **Exploring**, ss. 91-92.
[447] Barrett, s. 29.
[448] Elwood, "Theosophy", s. 320; ayrıca bkz. Barrett, s. 29.
[449] R.K. Mac Master, "Theosophy"**NCE**, C. XIV, The Catholic University of America, 1967, s. 75.
[450] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 221.
[451] Günümüzde Liberal Katolik Kiliselerinin bulunduğu yerler için bkz. (çevrimiçi) http://theliberalcatholicchurch.org/,10.03.2015; Liberal Katolik Kilisesi hakkında tarihi, güncel ve litürjik bilgiler için bkz. Liberal Katolik Kilisesi ABD web sitesi: http://www.thelccusa.org/10.03.2015; ayrıca bkz. Liberal Katolik Kilisesi Avustralya web sitesi: http://www.liberalcatholicchurch.org.au/index.html, 10.03.2015.
[452] Elwood, "Theosophy", s. 320.

Kilisesi'nin litürjisinde gerekse bir piskopos olarak kendi üzerinde sergilediği dini materyallerde teosofik ve okült unsurları sergiledi.[453]

Konuyu J. Santucci'nin neo-teosofi anlayışının hususiyetlerini hulasa ettiği şu dört maddeyle toparlamak faydalı olacaktır. Buna göre "neo-teosofi" ya da "ikinci jenerasyon Teosofi" denilen dönemde; 1- Liberal Katolik Kilisesi aracılığı ile Katolik düşüncenin kimi unsurları teosofiye girmiştir. 2- Aşağıda göreceğimiz üzere-Jiddu Krishnamurti (1895-1886) "dünya öğretmeninin" aracı; İsa/Mesih veya Maitreya olarak ilan edilmiştir. Böylece teosofi mesiyanik bir söylem geliştirmiştir. 3- Blavatsky'den ziyade Besant ve Leadbeater'ın ürettiği metinler öne çıkmıştır. 4- Teorik bir okült öğreti yerine psişik ve okült güçleri elde etme ve uygulama düşüncesi doğmuştur.[454]

1.4.8.5. Krishnamurti: Cemiyetin Mesihi / Dünya Öğretmeni

Teosofi Cemiyeti tarihinde önemli bir gelişme de 1908 yılında gerçekleşti. Besant ve Leadbeater henüz ondört yaşında bir Hintli genç olan Jiddu Krishnamurti (1895–1986)'yi yıllar önce Blavatsky'nin haber verdiği[455] insanlığı yeni bir çağa hazırlayacak ruhsal öğretmen (Mesih) olarak ilan ettiler.[456] Cemiyetin iddiasına göre bu kişi "büyük beyaz kardeşlik" (mahatmalar) topluluğundan bir enkarnasyondu.[457]

---

[453] Liberal Katolik Kilisesi'nin kısa tarihi ve Leadbeater'ın bu kiliseye kattığı Teosofik ve okült anlayışlar için bkz. Mcfarlane, "The Agency", ss. 136-150.

[454] James A. Santucci, "Theosophical Society", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, s. 1121.

[455] Blavatsky'ye göre her yüzyılın son çeyreğinde üstadlar (mahatmalar) insanların spiritüel gelişimi için bazı insanların aracılığı ile okült bilgileri insanlığa yayarlar. Ona göre bu yüzyılda bu aracılık görevini Teosofi Cemiyeti gerçekleştirmiştir. Teosofi hareketi çalışmaları ile insanlığı 20. yüzyılda ortaya çıkacak olan "hâkikatin meşale taşıyıcısı"na hazırlamaktadır. Bu surette hâkikatin temsilcisi ortaya çıktığında kendisine Teosofi tarafından hazırlanmış mütekâmil bir ortam bulacaktır. Besant ve Leadbeater'ın Mesihçi bir harekete girişmesinde Blavatsky'nin bu ifadeleri dayanak olabilir. Bkz. Blavatsky, **KT**, ss. 306-307.

[456] Santucci, "The Theosophical Society", s. 279; J. Gordon Melton, **Encyclopedic Handbook of Cults in America**, New York, Routledge, 2013, s. 134. Teosofi Cemiyeti Krishnamurti'den önce de bir Mesih ilan etme girişiminde bulunmuştur ancak bu girişim Mesih olarak ilan edilecek çocuğun babası tarafından akâmete uğratılmıştır. Bkz. Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 180-181, ayrıca bkz. Hornung, ss. 187-188.

[457] Dell De Chant, "World Religions Made in USA: Metaphysical Communities – Christian Science and Theosophy", **World Religions in America**, Ed. Jacob Neusner, USA, Westminster John Knox Press, 2009, s. 262; Chryssides, **Exploring**, ss. 91-92.

Krishnamurti ve kardeşi Niyananda, Besant'ın gözetimi altına alındı. İki kardeşe astronomiyle ilişikili takma adlar verildi. Krishnamurti, Alcyone;[458] kardeşi Niyananda ise Mizar[459] olarak adlandırıldı. Guenon'a göre Niyananda da aslında mesiyanik görev içinde yer alması için hazırlanmaktaydı ancak onun erken ölümü buna engel oldu.[460] İki kardeşe Besant tarafından Oxford'da eğitim aldırıldı. Bu süreç içerisinde yıllardır Teosofi Cemiyeti'nin Madras'taki merkezinde çalışmakta olan iki kardeşin babası Narayan Iyer, mahkeme yoluyla çocuklarının velayetini geri istedi ancak çocukların Hindistan'a dönmeyi reddetmesi sonucu bu gerçekleşmedi.[461]

İddialara göre Leadbeater Krishnamurti'yi durugörü yeteneğiyle keşfetmiştir.[462] Teosofi Cemiyeti Krishnamurti'nin beklenen Maitreya ve aynı zamanda Mesih olduğunu ilan etti. Bir kez daha senkretik bir yaklaşımla cemiyet Maitreya'nın önceden İsa olarak enkarne olduğunu açıkladı. J. Neusner'e göre geleceğin Buda'sı ile geçmişin İsa'sı arasında kurulan bu zincir cemiyetin senkretik anlayışının bir örneği olarak Teosofi'nin Hıristiyan apokaliptizmi ile yakın ilişki kurmasına izin vermiştir.[463] Krishnamurti'nin görevlerinden birisi insanlığı altıncı alt-ırka ve altıncı kök-ırka hazırlamaktı.[464] Buna göre sırasıyla Buda, Hermes, Zerdüşt ve Orfeus ve İsa'nın geçmişte Aryan kök-ırkının birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci alt-ırklarının dünya öğretmenleri olduğunu iddia eden Besant'a göre Krishnamurti insanlığın gelecek altıncı alt-ırkının "dünya öğretmeni" olacaktı.[465]

Mesih için öncelikle Benares'te "**Doğan Güneş Birliği** (Order of the Rising Sun)" kuruldu bu daha sonra "**Doğudaki Yıldız Birliği**" (Order of the Star of the East)ne dönüştürüldü.[466] Birliğin başkanlığına Krishnamurti getirildi. Bizzat

[458] Alcyone, Pleiades (Ülker / Süreyya) yıldız kümesinin en parlak yıldızı.
[459] Mizar, büyük ayı takımyıldızında bulunan bir yıldız.
[460] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 182.
[461] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 187-189; Chryssides, **Exploring**, ss. 91-92.
[462] Elwood, "Theosophy", s. 320.
[463] Chant, "World Religions", ss. 262-263.
[464] James A. Santucci, "Besant", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, s. 172.
[465] İsaac Lubelsky, "Mythological and Real Race Issues In Theosophy", **Handbookof the Theosophical Current**, Ed., Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, s. 349.
[466] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 209. Guenon, Doğudaki Yıldız Birliği'nin üyeleri için belirlediği ilkeleri şu şekilde veriyor: 1- Biz, büyük öğretmenin yakında dünyaya geleceğine inanırız, geldiğinde onu tanıyacak şekilde değerli olması için hayatımızı düzenlemek isteriz, 2- Her zaman onu düşünmeye

Besant'ın kendisi dünyayı dolaşarak Khrishnamurti'nin misyonunu duyurdu.[467] Doğudaki Yıldız Birliği'ne destek olması için gençlere ve çocuklara mahsus olmak üzere "Star of East" ve "Servants of East" isminde iki birlik daha kuruldu.[468] Mesihin yaşının küçük olması bu birliklerin kurulmasında etkili olmuştur. Doğudaki Yıldız Birliği kısa zamanda, İskoçya, İngiltere, Amerika, Fransa, Hollanda, Avusturalya, Yeni Zelanda, Belçika, İtalya ve Macaristan'da şubeler açmıştır. Bu şubelerin hepsinin ortak noktası "bir efendi"nin gelişini beklemekti.[469]

Bu arada cemiyet Krishnamurti tarafından yazıldığını ilan ettiği **At the Feet of the Master** (Ustanın Ayaklarında)[470] isimli bir kitap yayımladı. Bu kitap yayımlandığında Krishnamurti henüz ondört yaşındaydı bu yüzden kitabın Leadbeater tarafından yazılmış olduğu şüphesi her dâim var oldu.[471] Krishnamurti'nin kitabın yazarı olarak kullandığı takma adı Alcyone'du. Bu takma ismin kendisi adına kurulan cemiyetin ismi ile örtüşür biçimde seçildiği gayet açıktır. Krishnamurti kitabın önsözünde kitabın kendisine üstadlar tarafından yazdırıldığını, onların rehberliği olmasa kendisinin bir şeye gücünün yetmeyeceğini vurgulamıştır.[472] Bununla beraber Besant ve Leadbeater, **Lives of Alcyone** ismi ile bir kitap kaleme alarak Alcyone (Krishnamurti)'ın geçmiş yaşamlarındaki enkarnasyonlarını ortaya koydular.[473]

Bu arada Krishnamurti'nin Mesih olarak ilan edilmesi daha başından itibaren Teosofi Cemiyeti içinde büyük çalkantılara neden oldu. Krishnamurti büyük çoğunluk tarafından desteklenmesine rağmen cemiyet içerisinde kimileri tarafından

---

onun ismiyle iş yapmaya, hayatımızı onun ismiyle doldurmaya çalışacağız, 3- Zamanımızın bir kısmını onun gelişini hazırlamak için çalışmaya ayıracağız, 4- Sadakat, sebat ve nezaketi yaşamımızın karakteri yapmaya çalışacağız, 5- Her günümüzü onun adına ve onun ismiyle yapılan çalışmalarımızı kutsamasını isteyen cümlelerle başlayıp bitireceğiz, 6- Temel vazifemiz olarak kendimizden spiritüel olarak yüce insanları tanıyacağız ve onlara saygı duyacağız. Bkz. Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 209-210.

[467] Chant, "World Religions", s. 262.

[468] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 211.

[469] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 213.

[470] Alcyone (Krishnamurti), **At the Feet of The Masters**, Chgago, The Rajput Press, 1911, (American Edition),
(çevrimiçi) https://archive.org/stream/atfeetofmaster00krisrich#page/n1/mode/2up, 30.01.2015.

[471] Chryssides, **Exploring**, ss. 91-92.

[472] Alcyone, **At the Feet of The Masters**, s. 1.

[473] Bkz. Annie Besant, C. W. Leadbeateri, **Lives of Alcyone**, (çevrimiçi) http://www.anandgholap.net/Lives_of_Alcyone-1-AB_CWL.pdf, 26.05.2015.

tepkiyle karşılandı. Pek çok Avrupa şehrinde Teosofi taraftarı vardı ve bir kısmı Hindistan'daki gelişmelerden rahatsızdı. En önemli tepki Alman teosofistlerlerden geldi. Almanya Teosofi Cemiyeti'nin lideri olan Rudolf Steiner (1861–1925) Besant'ın Krishnamurti üzerindeki iddialarından oldukça rahatsız olanlardandı. Rudolf Steiner, bu gelişmeler sonucunda 1912 yılında sayıları 2500'ü bulan Alman teosofistlerin çoğunu yanına çekmeyi başardı ve **Antroposofi Cemiyeti** (Antroposophical Society)'ni kurdu.[474]

Krishnamurti on yılı aşkın süre Teosofi Cemiyeti'nin desteği ile Asya, Avrupa ve Amerika'da birçok yeri dolaştı ve misyonunu anlattı. Ancak ilerleyen yıllarda işler beklenildiği gibi gitmedi. Krishnamurti 1920'li yılların başında büyük bir dönüşüm yaşadı; bilinç dünyasında köklü değişiklikler gerçekleşti. Bu arada kaybettiği kardeşinin ölümünün teosofist okültistler tarafından öngörülememesi teosofik öğretilere dair tatminsizliğini zirveye ulaştırdı.[475] Nihayet Krishnamurti, 1929'da Hollanda'da büyük bir toplantıda taraftarlarını şoke eden kararını açıkladı. Buna göre Krishnamurti Doğudaki Yıldız Birliği'ni dağıttığını ve tüm ünvanlarından vazgeçtiğini ilan etti. Teosofi Cemiyetini ve ruhçuluğun tüm biçimlerini reddettiğini ilan etti. Krishnamurti bundan sonra ölümüne dek bir eğitimci ve hatip olarak öğretisini insanlara anlatmaya devam etti.[476] Krishnamurti'nin üstünde durduğu temel konular hakikatin bireysel doğası ve öz bilincin önemi oldu. "Kendinizin ışığı yine kendiniz olun" ve "'hakikat' yolu olmayan bir ülkedir"[477] diyen Krishnamurti bu görüşlerini ifade ederken hiçbir dini öğretiyi veya organizasyonu kullanmadı.[478] Krishnamurti, Teosofi Cemiyeti ile tüm bağlarını koparmasına rağmen Annie Besant'a olan saygısını yitirmedi ve ona "anne" demeye devam etti.[479]

1.4.9. Avrupa ve ABD'de Teosofi Cemiyeti

Teosofi Cemiyeti'nde tarihi süreç içerisinde birçok bölünmeler yaşanmıştır. Genel anlamda Avrupa'da Teosofi kendi bünyesinde çok köklü değişimler

[474] Wilson, **Dini Mezhepler**, s. 193; Melton, **Encyclopedic Handbook**, s. 134. Teosofi'den ayrılan diğer Teosofi grupları için bkz. Guenon, **Pseudo Religion,** ss. 191-193.
[475] Jones, Ryan; **EH**, s. 143.
[476] Elwood, "Theosophy", s. 320; Jones, Ryan; **EH,** s. 242.
[477] Jones, Ryan; **EH**, s. 143.
[478] Chryssides, **Exploring**, ss. 91-92; Jones, Ryan; **EH**, s. 143.
[479] Jones, Ryan; **EH**, s. 72.

yaşamamıştır. Cemiyetin Avrupa şubeleri bugün büyük oranda Hindistan merkeze bağlı şubeler konumundadır. Bununla birlikte henüz Blavatsky hayattayken Avrupa teosofistleri içinde farklı gruplar oluşturanlar da olmuştur. Örneğin İngiltere'de Anna Kingsford liderliğinde bir grup, Blavatsky'nin Hindu ve Budist teosofisi ağırlıklı anlayışının aksine Hıristiyan teosofisi ve Hermetik öğretilere ağırlık veren **Hermetik Cemiyet** (Hermetic Society) adıyla bir cemiyet kurdu ve Teosofi'den ayrıldı (1884).[480] Bununla birlikte **Hermetik Cemiyet**, Teosofi hareketinin üç temel prensibini kendi bünyesinde korumaya devam etmiştir. Guenon'a göre cemiyetin açılış töreninde Olcott'un bulunması ve bir konuşma yapması göz önüne alındığında **Hermetik Cemiyet**'in Teosofi hareketinden çok da ayrı bir hareket olmadığı düşünülebilir.[481] İngiltere'de görülen ayrılığın bir benzeri Fransa'da görülmüştür. Ancak Lady Caithness (1830-1895) Hıristiyan teosofisine ilgi duymakla birlikte Blavatsky'nin Doğu teosofisine karşı olmamış ve hayatı boyunca Teosofi Cemiyeti'ne bağlı kalmıştır.[482]

Teosofi tarihinde asıl büyük bölünmelerin ABD'de yaşandığını görmekteyiz. Teosofi Cemiyeti, merkezinin Hindistan'a taşınmasından sonra ABD'de çalkantılı bir yol izlemiştir. Cemiyet ilerleyen yıllarda birçok farklı kola bölünerek günümüze kadar gelmiştir.

Cemiyetin canlılığı kuruluşunu takip eden birkaç yıldan sonra aniden düştü. Bunda cemiyetin liderlerinin Hindistan'a gitmesinin etkisi olduğu muhakkaktır. Bu pasif duruma cemiyetin kuruluşunda önemli vazifeler üstlenen W. Q. Judge (1851-1896) son verdi. Judge 1880'lerde başladığı çalışmaları sonucu 1886 yılında ondört şehirdeki teosofistleri bir araya getirerek Teosofi Cemiyeti Amerika şubesini oluşturdu. Judge geniş halk kitlelerine yönelik toplantılar düzenledi, **The Path** isimli dergi ile Teosofi öğretisini ABD'lilere ulaştırmada büyük katkı yaptı.[483] Uzun süre Hindistan'daki merkeze bağlı olarak ve merkezle uyumlu bir biçimde işler yürüdü.

[480] Santucci, "The Theosophical Society", s. 273.
[481] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 160.
[482] Bkz. Santucci, "The Theosophical Society", s. 273.
[483] Ashcraft, **New Religions Movements: A Documantary Reader**, s. 47.

1895 yılına gelindiğinde ABD'de Judge önderliğinde yaklaşık altı bin üyeye sahip 102 Teosofi şubesi bulunmaktaydı.[484]

Blavatsky'nin 1891'de ölümü sonrasında Teosofi Cemiyeti'nin liderleri arasında bir takım anlaşmazlıklar çıktı. Söz konusu anlaşmazlık o dönem ABD Teosofi hareketinin lideri aynı zamanda uluslararası Teosofi Cemiyeti genel başkan yardımcısı olan Judge ile Teosofi Cemiyeti'nin uluslararası lideri H. S. Olcott ve Avrupa şubeleri başkanı Annie Besant arasında vuku buldu. Olcott ve Besant ile Judge arasında iki temel çatışma vardı. İlki Olcott ve Besant'ın, Judge'ın mahatmalardan aldığını iddia ettiği mesajları uydurma olarak nitelemeleriydi.[485] Diğer tartışma konusu ise Teosofi Cemiyeti'nin temel yapısı ile ilgiliydi. Buna göre Judge, Adyar'daki merkez yapıyı Teosofi'yi orijinal ve evrensel doğasından ayırarak bir Hindu yapısı haline getirmekle suçlamaktaydı. Buna karşı Olcott da Judge'ı Teosofi'yi bir "Blavatsky mezhebi"ne dönüştürmekle itham ediyordu. Hareket içerisinde "Judge sorunu" olarak bilinen bu olay Amerika ve Hindistan şubeleri arasında derin tartışmalara neden oldu.[486] Besant, Judge'ın cemiyetten atılması için bir takım girişimlerde bulundu. Besant'a bu konuda Olcott da destek verdi. 1894 yılında Londra'da yapılan cemiyet içi tahkikat sonucunda Judge, Olcott ve Besant tarafından cemiyetten dışlandı. Bunun üzerine Judge da Besant'ı **Teosofi Cemiyeti Ezoterik Şubesi**'nden kovdu.[487]

Nihayetinde 1895 yılında gerçekleştirilen kongrede yapılan seçim sonucunda ABD şubelerinin büyük bir kısmı Adyar'daki merkezden ayrıldıklarını ilan ettiler. Bunun üzerine Olcott, genel başkan olarak Judge liderliğindeki Teosofi şubesini feshetti.[488] Ardından Adyar'daki uluslararası merkeze bağlı olarak Amerika'da Alexander Fullerton'un başkanlığında yeni bir yapılanmaya gidildi.

---

[484] "Short History of TS in America" (çevrimiçi) http://www.theosophical.org/about-us/2183), 24.03.2011.
[485] Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 28.
[486] Ashcraft, **New Religions Movements: A Documantary Reader**, s. 47.
[487] Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 28.
[488] "Short History of TS in America", http://www.theosophical.org/about-us/2183, 24.03.2015; ayrıca bkz. Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 146-147, Santucci, "The Theosophical Society", s. 274-275.

Judge'ın cemiyetten uzaklaştırılmasından sonra Teosofi Cemiyeti'nin genel başkan yardımcılığana A. P. Sinnett getirildi.[489]

Böylece Teosofi Cemiyeti, 1895 yılında ABD'de iki temel kola bölünmüş oldu. Bunlardan Alexander Fullerton liderliğindeki şube Hindistan'daki merkeze bağlı olan **Teosofi Cemiyeti Amerika Şubesi** (American Section of the Theosophical Society) ismi altında varlığını sürdürdü. Bu grup ileriki yıllarda Besant ve Constance Wachtmeister'ın Amerika'da düzenledikleri konferanslarla birçok taraftar topladı. Topluluk 1934 yılında ismini **Amerika Teosofi Cemiyeti** (The Theosophical Society in America) olarak yeniden düzenledi. Bu cemiyet bugün merkezi Illinois, Wheaton'da olmak üzere hâlâ Hindistan, Adyar'daki uluslararası merkeze bağlı olarak çalışmalarına devam etmektedir.Cemiyet kurucusuna bir saygı niteliğinde yönetim merkezini "Olcott" olarak adlandırmakta, büyük şehirlerde yaklaşık 110 yerel şubesi ile Teosofi öğretisini anlatmaya devam etmektedir.[490]

William Judge liderliğinde ayrılan Teosofi şubeleri ise **Amerikan Teosofi Cemiyeti** (The Theosophical Society in America) olarak yeniden yapılandı (1895).[491] ABD'de asıl ağırlığı olan ve ilk yıllarında önemli gelişmeler gösteren Teosofi grubu Judge'ın liderliğindeki **Amerikan Teosofi Cemiyeti** oldu. Kuruluşunun ertesi yılı Judge'ın ölümü üzerine Katherine Tingley (1847–1929) Amerikan Teosofi Cemiyeti'nin lideri oldu (1896). Tingley, Teosofi Cemiyeti içerisinde farklı bir doğrultuya yöneldi. Okültist kozmolojiden uzak duran Tingley, çalışmalarında ağırlığı teosofinin ütopik ve kültürel yönlerine verdi.[492] Tingley gayretli, reformcu ve aktif bir kişilik sahibiydi. Cemiyetin geleceği hakında kendi rüyaları vardı. Tingley, üyelerin yardımı ile San Diego, Point Loma'da bir arazi satın aldı ve bir komün oluşturmak için işe koyuldu (1897). 1898 yılında cemiyetin ismini **Evrensel Kardeşlik ve Teosofi Cemiyeti** (Universal Brotherhood and Theosophical Society)

[489] "Short History of TS in America", http://www.theosophical.org/about-us/2183, 24.03.2015; ayrıca bkz. Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 146-147; Melton, **Encyclopedic Handbook**, s. 133.
[490] "Short History of TS in America", http://www.theosophical.org/about-us/2183, 24.03.2015.
[491] Santucci, "Theosophy and The Theosophical Societies", s. 10.
[492] Olav Hammer, Mikael Rothstein, "Introduction", **Handbookof the Theosophical Current**, Ed., Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, s. 5; ayrıca bkz. Santucci, "Theosophy and The Theosophical Societies", s. 11.

olarak değiştirdi.[493] Kendisine bağlı bütün teosofistleri bu merkeze çağırdı. İspanya-Amerika Savaşı (1898) sırasındaki çalışmalarının olumlu katkıları ile Tingley başlarda destek gördü. Böylece Point Loma deneyimi ilk başlarda gelişme gösterdi. Cemiyetin komün projesini desteklemeyen birçok Amerikalı teosofist ise Point Loma'nın görkemli izole hayatını terk ederek Adyar merkeze bağlılığını bildirdi. Point Loma eğitim ve tarımda öncü ve ileri deneyimleri ve mutlu üyeleriyle şöhret bulmuştu. Dünyanın dört bir tarafından insanları çeken bu yer teosofi kültürü ile yoğrulmuş bir hayat tarzının peşine düştü. Point Loma; zengin kütüphanesi, konserlerin, dramaların ve konferansların gerçekleştirildiği Grek tarzı tiyatrosu, Pasifiğin mavisi ile parıldayan cam çatılı locaları ile dikkat çeken bir yerdi.[494] J. L. Crow, Point Loma'da oluşturulan komünün ileride ele alacağımız Teosofik öğretinin insanın ırksal evrimi üzerine düşüncelerinin bir ürünü olduğunu düşünür. Buna göre Tingley, Blavatsky'nin insanlığın altıncı alt-ırkının Amerika kıtasında oluşacağı öngörüsüne dayanarak Point Loma'da müstakbel ırkın bir nüvesini oluşturma çabasına girişmiştir.[495]

Fakat topluluk 1920'lerde finansal krize girdi, 1929'da Tingley'in ölümü ile birlikte iyice zayıfladı. En sonunda ütopya 1942'de savaş yıllarında bitti.[496] Tingley'den sonra yerine geçen Gottfried De Purucker (1879–1942) topluluğun Los Angeles'a taşınmasına karar verdi. Topluluk bu tarihten itibaren komünal yapısını terk ederek cemiyet yapısını devam ettirdi. Purucker'den sonra sırasıyla Albay

[493] Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", ss. 28-29; ayrıca bkz. Dorothy Bell, "Roots and Shoots: A Preface",
(çevrimiçi) http://www.theosophical.org/files/about/FamilyTreeTheosophy.pdf, 25.04.2011.

[494] Elwood, "Theosophy", s. 319; Tingley, Point Loma komünü içinde dikkat çekici çalışmalar yaptı; Raja-Yoga, Teosofi Üniversitesi ve Antikitenin Kaybolmuş Gizemlerini Canlandırma Okulu (School for the Revival of the Lost Mysteries of Antiquity) gibi eğitim kurumlarını açtı. Amerika'nın ilk açık hava Yunan tiyatrosunu kurdu. Bkz. http://www.theosociety.org/pasadena/ts/h_tshist.htm; 02.02.2015.

[495] John L. Crow, "Blavatsky's Coming Race: Nationalism, Racism, and Fiction in Theosophical Doctrine", ss. 9-11.
(çevrimiçi)https://www.academia.edu/4514743/Blavatskys_Coming_Race_Nationalism_Racism_and_Fiction_in_Theosophical_Doctrine, 20.04.2014); Blavatsky'nin ırk teorisi ve Point Loma ilişkisi için ayrıca bkz. John L. Crow, "Lemuria Rising: California in the Theosophical Place-Making Imagination", online: https://www.academia.edu/4514780/Lemuria_Rising_Cal Crow, John L.: ifornia_in_the_Theosophical_Place-Making_Imagination, 11.09.2014.

[496] Tingley önderliğinde Point Loma'da oluşturulan komün hakkında geniş bilgi için bkz. Emmett A. Greenwalt, **The Point Loma Community in California, 1897-1942: A Theosophical Experiment**, University of California Press, 1955.

Arthur L. Conger (1945-1951), James A. Long (1951-1971), Grace F. Knoche (1971-2006), Randell C. Grubb (2006-…) cemiyetin liderliğini üstlendi.[497] Bu Teosofi grubu bugün California, Pasedena merkezli varlığnı sürdürmektedir.[498]

ABD'de oluşan üçüncü ana teosofi grubu ise **Teosofistler Birleşik Locası** (United Lodge of Theosophists) idi. Bu grup Tingley grubundan ayrılarak merkezi Los Angeles'ta olmak üzere Robert Crosbie tarafından 1909 yılında kuruldu. Grup diğer iki gruptan bir takım düşünce farklılıkları dolayısıyla ayrılan teosofistleri bir araya getirmeyi hedeflemekteydi. Daha tutucu ve Blavatsky takipçisi bir teosofi yaklaşımını benimsedi.[499] Teosofistler Birleşik Locası, bugün merkezleri California, Los Angeles'ta olmak üzere faaliyetlerine devam etmektedir. Bu grup kurmuş olduğu **Teosofi Şirketi** (The Theosophy Company)[500] ile çok sayıda teosofik yayına imza atmıştır.[501] İlerleyen yıllarda üç ana teosofi grubunun daha ortaya çıkmasıyla birlikte bugün ABD'de altı ana teosofi grubunun olduğu bilinmektedir.[502] Günümüzde ABD'de faaliyet gösteren teosofi gruplarını şöyle tasnif edebiliriz:

a- Merkezi Illinos, Wheaton'da bulunan ve Hindistan'daki uluslararası merkeze bağlı Teosofi grubu olan **The Theosophical Society in America**[503], b- Merkezi California, Pasadena'da bulunan, W. Q. Judge'ı takip eden Teosofi grubu[504] c- Merkezi California, Los Angeles'ta bulunan **Teosofistler Birleşik Locası** (United Lodge of Theosophists[505]), d- Merkezi California, Halycon olan **The Temple of**

---

[497] "History of the Theosophical Society (Pasadena): Profiles of its Leaders", Comp. by Andrew Rooke. (çevrimiçi) http://www.theosophydownunder.org/library/theosophical-history/history-of-the-theosophical-society-pasadena-profiles-of-its-leaders-compiled-by-andrew-rooke/, 09.10.2011.

[498] Ashcraft, **New Religions Movements: A Documantary Reader**, s. 48; ayrıca bkz. Bell, "Roots and Shoots". Sözü edilen Teosofi grubu hakkında öz bilgi için bkz. Santucci, "Theosophy and The Theosophical Societies", ss. 32-33.

[499] Elwood, "Theosophy", s. 320.

[500] Bkz. The Theosophu Company, http://www.theosophycompany.org/about.html, 03.02.2015.

[501] Bell, "Roots and Shoots". Sözü edilen Teosofi grubu hakkında öz bilgi için bkz. Santucci, "Theosophy and The Theosophical Societies", ss. 33-35.

[502] ABD'de faaliyet gösteren Teosofi gruplarının tarihi süreci ve çalışmaları hakkında geniş bilgi için bkz. Santucci, "Theosophy and The Theosophical Societies", ss. 4, 10-18, 32-41; Santucci, "The Theosophical Society", ss. 275-278. Ayrıca. ABD'deki Teosofi, gruplarının 1916'ya kadarki gelişmleri için bkz. William Chamberlin Hunt, Edwin Munsell Bliss, **Religious Bodies: 1916**, C. 2, Washington, Government Printing Office, 1919, ss. 684-689.

[503] Grubun online adresi: http://www.theosophical.org/,05.10.2014.

[504] Grubun online adresi: http://www.theosociety.org/,05.10.2014.

[505] Grubun online adresleri: http://www.ult.org/, http://ult-la.org/, 05.10.2014.

People[506], e- Merkezi Texas, Dallas olan **Word Foundation**[507], f- Merkezi California, San Diego'da bulunan **Point Loma Publications**[508] ismi altında toplanan teosofi topluluğu. ABD'deki bütün teosofi grupları ilk yıllarından itibaren birçok yayın, konferans ve farklı aktivitelerle teosofik öğretileri yayma gayretinde olmuşlardır. İlerleyen bölümlerde bu grupları ve etkilerini inceleyeceğiz.[509]

1.4.10. Annie Besant Sonrası Teosofi Cemiyeti

Yukarıda gördüğümüz üzere Teosofi hareketi Blavatsky'nin ölümünden sonra (1891) çeşitli kollara bölünmüştür. Hindistan merkezli ana akım Teosofi ve buna bağlı şubelerin dışında başta ABD olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde otonom şubeler ortaya çıkmıştır. Konu üzerinde çalışan uzmanlara göre Teosofi hareketinin en canlı dönemi yüzyıl dönümünden itibaren Besant'ın ölümüne kadar geçen süredir. H. Oldmeadow'a göre Teosofi'nin kökeni, düşünceleri, amacı ne olursa olsun 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş sürecinde etkisi büyük olmuştur. 20. yüzyıl başında Amerika, Avrupa, Hindistan ve Avustralya'da 400 kadar şubeye sahip cemiyet 1920'lerde 1500 şube/loca ve 45000 mensubu ile zirve noktasına ulaşmıştır.[510]

Teosofi Cemiyeti A. Besant'ın ölümünden sonra hareketli ve etkin konumunu yavaş yavaş kaybetmiş, Hindistan ve ABD merkezli olmak üzere günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Besant sonrasında Adyar Teosofi tarihindeki merkez konumunu korumuştur. Sırasıyla; George S. Arundale (1934-1945), C. Jinarajadasa (1946-1953), N. Sri Ram (1953-1973), John Coats (1973-1979), Radha Burnier (1980-2013), Tim Boyd (2014-…) uluslararası merkez başkanlığı görevini

[506] Grubun online adresi: http://www.templeofthepeople.org/,05.10.2014.
[507] Grubun online adresi: http://www.thewordfoundation.org/index.htm, 05.10.2014.
[508] Grubun online adresi: http://www.blavatskyhouse.org/index.php, 05.10.2014.
[509] Teosofi Cemiyeti'nin farklı şubelerden oluşan aile ağacı için bkz. Bell, "Roots and Shoots".
[510] Oldmeadow, **Journeys East**, s. 66. Poul Pedersen'e göre 19. yüzyıl sonunda Teosofi hareketi global bir organizasyon haline geldi, dünya çapında yaklaşık 500 branşa, binlerce mensuba ulaştı. Cemiyetin ürettiği literatür çok sayıda insana ulaşmıştır. Bkz. Pedersen, "Tibet, Theosophy", s. 157. A. P. Sinnet ise 1920'de ikinci baskısını yapan Colected Fruits of Occult Teaching isimli eserinde Teosofi Cemiyeti'ni "Büyük Britanya'yı, Avrupa'yı genel olarak kapsayan, ABD'de ise sayısız branşa sahip" bir cemiyet olarak ifade etmektedir. Bkz. A. P. Sinnett, **Colected Fruits of Occult Teaching**, Philadelphia, J. B. Lippincott Company, 1920, s. 6.

yürüttüler.[511] Teosofi Cemiyeti Hindistan dışında ABD ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde faaliyet gösterdi.

1.4.11. Günümüzde Teosofi Cemiyeti

Bugün Teosofi Cemiyeti dünyanın birçok ülkesinde şubeleri olan bir cemiyettir.[512] Hindistan'ın, Chennai (eskiden Madras) şehrine bağlı Adyar'daki uluslararası merkez kendisini asıl Teosofi Cemiyeti organizasyonu olarak kabul etmektedir. Dünya çapında birçok şube bu merkeze bağlıdır.[513] Adyar merkez 2011 yılı sonu itibariyle 26606, bu merkeze bağlı Amerika şubesi ise 2012 yılı sonu itibariyle 3357 üyesi olduğunu açıklamıştır.[514] Günümüzde dünya çapında yaklaşık 34.000 Teosofi mensubu olduğu tahmin edilmektedir. Loca/Şube biçiminde teşkilatlanan harekette her grup otonomdur.[515] Cemiyetin üyeleri dinlerin ezoterik öğretileri ve okültizm ile ilgili kişilerdir. Cemiyet mensuplarına herhangi bir inancı dayatmamaktadır. Kurucularının, üyelerinin veya herhangi bir kimsenin görüşü bir hipotezdir ve bütün araştırmacılar tarafından kritik edilebilir. Genel konsilin ifade ettiği aşağıdaki karar bunun bir göstergedir:

> Üyelere yasaklanmış hiçbir doktrin veya düşünce yoktur. … Cemiyetin amacını oluşturan üç maddenin kabulü üyelik için yeterlidir. Blavatsky ve ondan sonra gelen liderler de dâhil kimsenin üyeler üzerinde zorlayıcı otoritesi kabul edilmez.[516]

Cemiyet Hindistan, ABD ve İngiltere de nispeten daha canlıdır. D. Barett'a göre Teosofi hareketinin –en azından Batı'da- yüzyıl önceki canlılığının kaybolmuş olduğuna şüphe yoktur. Barett, günümüzde Teosofi Cemiyetinin daha çok küçük çalışma grupları, muhafaza ettiği ilgi çekici kütüphaneleri ve farklı spiritüel grupların

---

[511] "About the TS", http://www.ts-adyar.org/content/about-ts, 02.02. 2015. Besant sonrasında Teosofi Cemiyeti'nin Hindistan sürecinin kısa bir değerlendirmesi için bkz. Santucci, "Theosophy and The Theosophical Societies", ss. 22- 24.

[512] Avustralya Teosofi şubesinin web sayfasında verdiği bilgiye göre bugün Teosofi Cemiyeti 70 ülkede branşa sahiptir. Bkz. http://www.austheos.org.au/tsia-theosophy-and-theosophical-society.html, 03.02.2015.

[513] Adyar merkezli uluslararası Teosofi Cemiyeti'ne bağlı 55 ülke ve 4 kıtasal fedarasyonun web adresleri, iletişim ve yayın bilgileri için bkz. http://www.ts-adyar.org/node/207, 02.02.2015.

[514] Santucci, "Theosophy and The Theosophical Societies", s. 28.

[515] Chryssides, **Exploring**, s. 93; ayrıca bkz. Boa, s.133. Teosofi Cemiyeti'nin teşkilat yapısı ve güncel konumu hakkında bkz. "Historical Background & Structure of the Theosophical Society", http://www.austheos.org.au/tsia-historical-background-and-structure-of-ts.pdf, 06.02.2015.

[516] Chryssides, **Exploring**, s. 93.

kabul edildiği etkileyici yapıları ile temayüz ettiğini ifade etmektedir. Ona göre Teosofi Cemiyeti'nin bireyler ve hareketler üzerindeki mirası bugünkü durumundan çok daha önemlidir.[517]

Bugün dünya çapında birbirinden bağımsız birçok Teosofi grubu bir birliktelik oluşturmak üzere çaba göstermektedir. Bu amaca yönelik olarak sözü edilen gruplar **Uluslararası Teosofi Konferansları** (International Theosophy Conferences) adı altında her sene bir araya gelerek ortak ilkeler etrafında çalışmalar yapmaktadırlar.[518] En son 2014 yılında Hollanda, Naarden'de 16.'sı düzenlenen **Uluslararası Teosofi Konferansı**'nda bütün Teosofi grupları adına aşağıdaki bildiri yayımlanmıştır:

> Bizler çeşitli teosofi akımlarının farklılıklarına ve özgürlüklerine saygı duyarak Blavatsky ve onun üstadlarının öğretilerine uygun teosofiyi dünyaya kazandırmak için bir işaret lambası olarak çalışacağız. Dogmatik olmayan bir tarzla ve uyumlu bir işbirliği ile Teosofi hareketini insanlığın faydası için kuvvetlendireceğiz. Birlik ve kardeşlik ruhu içinde teosofiyi dünyada yaşayan bir güç yapmaya gayret edeceğiz. Öğrenim, çalışma ve çapraz tozlaşma (cross-pollination) ile öğretileri yaygınlaştırmaya ve gelecek nesiller için hayatta tutmaya söz veriyoruz.[519]

1.4.12. Türkiye'de Teosofi

Türkiye'de günümüz itibariyle "Teosofi Cemiyeti" ismiyle herhangi bir oluşum bulunmamaktadır. Ancak "**Yeni Yüksektepe Kültür Derneği**" adı altında 1989 yılından beri varlığını devam ettiren ve İstanbul ve İzmir'de dörder şubesi olmak üzere Ankara, Adana, Antalya, Aydın, Bursa, Eskişehir, İzmit, Manisa, Mersin ve Van'da şubeleri olan derneğin Teosofi Cemiyeti ile bir yakınlığı olduğu gözlenmektedir.[520] Bu derneğin çevirmen grubu tarafından Blavatsky'nin

[517] Barrett, s. 30.
[518] Uluslararası Teosofi Konferansları / International Theosophy Conferences, Inc. (ITC) organizasyonu hakkında geniş bilgi için bkz. (çevrimiçi) http://www.theosconf.org/aboutitc, 14.09.2014.
[519] Bkz. (çevrimiçi) http://www.theosconf.org/, 14.09.2014.
[520] Yeni Yüksektepe Kültür Derneği ve faaliyetleri için bkz. (çevrimiçi) http://www.aktiffelsefe.org/, 20.10.2013.

"**Sessizliğin Sesi**" isimli eseri Türkçeye kazandırılmıştır.[521] Bilimsel bir veri olmamakla beraber bir takım internet yayınında bu derneğin felsefî ve kültürel faaliyetlerinin ötesinde ezoterik ve teosofik öğretileri temel aldığı, derneğe katıldıktan bir müddet sonra mensupların karşısına gizli ve hiyerarşik bir yapının çıktığı ifade edilmektedir.[522]

Yeni Yüksektepe Derneği'nin 1957 yılında Jorge Angel Livraga Rizzi (1930-1991) tarafından ilk olarak Arjantin'de kurulan bugün dünyanın birçok ülkesinde çok sayıda şubesi olan **New Acropolis**[523] derneği ile bağlantısı olduğu anlaşılmaktadır. Rizzi, Teosofi Cemiyeti'nin Hindistan, Adyar'daki merkezinde C. Jinarajadasa ve N. Sri Ram gibi Teosofi liderlerinden eğitim almış bir kimsedir.[524] Teosofi Cemiyeti'nin üç ilkesi ile **New Acropolis** ve **Yeni Yüksektepe**'nin ilkeleri birebir örtüşmektedir.

Bir felsefe ve kültür derneği görünümündeki New Acropolis ve Yeni Yüksektepe'nin gizli gündemleri olduğu hakkında bir takım haberlerin varlığı da söz konusudur. **Yeni Aktüel Dergisi**'nin yaptığı bir habere göre **Yeni Yüksektepe Derneği**'nin, **New Acropolis**'in Türkiye şubesi olduğu iddia edildiği gibi bu yapının teosofik öğreti temelinde yeni bir din oluşturmak amacı güden büyü uygulamaları gibi okült uygulamaların eğitimini veren ezoterik bir yapı olduğu ileri sürülmektedir.[525]

---

[521] Bkz. Helena Petrovna Blavatsky, **Sessizliğin Sesi: "Tibet'in Kadim Bilgelik Kitabı"**, Çev. Yeni Yüksektepe Çeviri Grubu, Ankara, Yeni Yüksektepe Kültür Derneği, Aralık 2007.

[522] Ekşisözlük isimli internet adresinde Yeni Yüksektepe Kültür Derneği'nin faaliyetlerine katılmış bir kısım kimselerin yazdığı ifadeler vardır. Bu ifadelerde; dernekte felsefe ve uzak doğu öğretileri eğitimi, hobi çalışmaları ve sosyal yardım faaliyetleri yapıldığı gibi bilgiler olmakla beraber, derneğin New Acropolis derneği ile ilişkili, masonik ve tarikat vari bir yapıya sahip olduğu, dernek içinde gizli ve hiyerarşik yapının olduğu, derneğin mistik ve ezoterik bir anlayış taşıdığı, asıl kaynağının Teosofi ve Blavatsky olduğu, derneğin anti-semitik düşünceler taşıdığı gibi bilgiler de vardır. Bkz. https://eksisozluk.com/yeni-yuksektepe-kultur-dernegi--1265535, 04.02.2015.

[523] New Acrapolis derneği hakkında geniş bilgi için bkz., New Acropolis, (çevrimiçi) http://www.acropolis.org/en/, 21.10.2014.

[524] Bkz. (çevrimiçi)http://www.acropolis.org/en/about-us/our-founder, 03.02.2015.

[525] Bkz. "Türk 'Sokrates halkası'nda tarikat izi!" (çevrimiçi)http://www.yeniaktuel.com.tr/tur109-2,90@2100.html, 03.02.2015.

II. BÖLÜM

TEOSOFİ CEMİYETİ'NİN TEMEL ÖZELLİKLERİ VE DOKTRİNEL YAPISI

2.1. Teosofi Cemiyeti'nin Temel Amaçları

Teosofi Cemiyeti resmi olarak kendisine şu amaçları belirlemiştir:

a) Irk, inanç, cinsiyet, kast ve renk farkı gözetmeden insanlığın evrensel kardeşliğinin bir çekirdeğini oluşturmak.

b) Karşılaştırmalı din, felsefe ve bilim araştırmalarını teşvik etmek.

c) Doğanın açıklanmamış yasalarını ve insanda gizli olan güçleri araştırmak.[1]

Bu amaçlar Teosofi Cemiyeti bünyesinden çıkan birçok şube tarafından da benimsenmiş durumdadır.[2] Bu üç ilke temel olmak üzere amaçlarını daha kapsamlı ifadelerle sunan teosofi grupları da vardır.[3]

Yukarıda ifade edilen üç resmi amaç süreç içerisinde bir takım değişiklikler sonucu 1896 yılında belirlenmiş nihai amaçlardır.[4] Zira cemiyetin ilk kuruluşunda temel amacının okültizm ve ruhçuluk üzerine çalışmak olduğu bilinen bir şeydir.[5] Olcott'un 1877 yılında formüle ettiği Teosofi'nin üç amacı cemiyeti ilk harekete geçiren saikler noktasında dikkat çekicidir:

a) Her bireyin "iç psişik benliği"ni geliştirmek üzere ciddiyetle çalışmak.

b) Bilimin materyalizmine ve Hıristiyan dogmatizmi başta olmak üzere her türlü dogmaya karşı çıkmak; özellikle Vedalarda ve Buda, Zerdüşt ve Konfüçyüs'ün

---

1 Goodrick-Clarke, **The Western Esoteric Traditions**, s. 219; ayrıca bkz. http://www.ts-adyar.org/content/objects, 04.02.2015.

2 Faivre, **Giz ve Işık**, s. 126.

3 California, Pasadena merkezli teosofi grubunun amaçları ile karşılaştırmak için bkz. The Theosophical Society, Pasadena,
(çevrimiçi) http://www.theosociety.org/pasadena/ts/h_tsociety.htm, 04.02.2015.

4 James A. Santucci, "Theosophy", **The Cambridge Companion to New Religious Movements**, Ed. Olav Hammer, Mikael Rothstein, New York, Cambridge University Press, 2012, s. 232. Teosofi Cemiyeti'nin 1896 yılında son halini alıncaya kadar değişen ve gelişen amaçlar bildirisi için bkz."Historical Background & Structure of the Theosophical Society",
http://www.austheos.org.au/tsia-historical-background-and-structure-of-ts.pdf, 06.02.2015.

5 Bkz. Lavoie, **The Theosophical Society**, s. 14.

felsefelerinde bulunan saf ezoterik öğretiler başta olmak üzere Doğu dinî felsefeleri hakkında gerçekleri bilinir kılmak.

c) Saf ve iyi insanların birbirilerini; yaratılmamış, evrensel, sınırsız, sonsuz bir sebebin eşit sonuçları olarak kabul ettiği bir temele dayalı insanlığın kardeşliği düşüncesini tesis etmek üzere çalışmak.[6]

Yine Blavatsky ilk baskısını 1989'da yapan **The Key to Theosophy** (Teosofi'nin Anahtarı)'de cemiyetin amaçları içinde ikinci maddeye tekabül edecek biçimde "Aryan ve diğer Doğu litratürünün çalışılmasını teşvik etmek, başta Brahmanik, Budist ve Zerdüştî olmak üzere Asya literatürünün önemini ortaya koymak" üçüncü maddeye tekabül edecek biçimde ise "doğanın saklı sırlarını ve özellikle insanda potansiyel olarak mevcut psişik ve ruhsal güçleri mümkün olan her yönden araştırmak" ifadesini kullanmaktadır.[7] Cemiyetin Hindistan'daki çalışmaları sürecinde özellikle Hint düşünce ve inançlarına yakınlaştığı bilinmektedir. Bu çerçevede cemiyetin resmi başkanı Olcott Hindistan'da verdiği konferanslarda cemiyetin amaçlarını ifade ederken "Aryan ve diğer Doğu edebiyatını, din ve bilim anlayışını tanıtmak ve bunun önemini ortaya koymak" ifadesini kullanmıştır.[8]

Cemiyet ilk amacı doğrultusunda insanlığın birliğini ve kardeşliğini savunduğu gibi ruhsal ve fiziksel olarak insanların aynı kökten geldiğini de ileri sürmüştür. Aynı kökene dayanan insanlığın bugün tekrar kardeşliğini tesis etmek cemiyetin hedefidir. Blavatsky, "Ammonius Saccas'ın ortaya koyduğu bu hedefin bugün cemiyet tarafından icra edildiğini" ifade eder.[9] Blavatsky'ye göre modern insanlık insanın bencil tabiatı ve mevcut dini öğretilerin bu bencilliği beslemesi sebebiyle çatışma içerisine düşmüştür. Ona göre örneğin Hıristiyanlar **Kitab-ı Mukaddes**'in lafzî yorumu neticesinde sapkınlaşmış, İsa'nın "özgeci" öğretisini unutmuşlardır. **Kitab-ı Mukaddes**'in "dünyevi bencilliği" Batılı ulusların hayatlarının içine kadar işlemiş, "göze göz, dişe diş" yasalarının temel ilkesi haline gelmiştir. Blavatsky bu çatışmanın ve sapkınlığın yegâne çözüm yolunun teosofi

[6] Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 21.
[7] Bkz. Blavatsky, **KT**, s. 39.
[8] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 159.
[9] Blavatsky, **CW**, ss. 101-102.

sisteminin benimsenmesi olduğunu ifade eder[10] ve çözüm yolu olarak şunu ifade eder:

> İnsanlık teosofinin öğrettiği bütün insanların spiritüel ve fiziksel olarak aynı kökten geldiği ve insanlığın esasen tek ve aynı özden olduğu, bu özün – ona ister Tanrı ister doğa densin- sonsuz, sınırsız ve yaratılmamış olduğu gerçeğine ulaşması halinde bu hedef gerçekleşecektir.[11]

Blavatsky'ye göre Teosofi'nin amacı bütün doğanın kökeninin, evrendeki görünen görünmeyen her şeyin geçmişte, şimdi ve gelecekte tek bir özden ibaret olduğunu, her şeyin ondan başlayıp ona döneceğini öğretmektir. Blavatsky bu anlayışın Vedantacılar ve Budist sistem tarafından ifade edilen asıl Hint felsefesi olduğunu ifade eder.[12]

Blavatsky'ye göre teosofistlerin görevi insanlığın kardeşliği ve ortak kökeni öğretisini her yere yaymaktır. İnsanlığın kökeni bir olduğuna göre insanlara "mezheplere bağlı olmayan" bir eğitimin verilmesi gereklidir ve Teosofi Cemiyeti'nin temel hedeflerinden birisi bütün ülkelerde bu eğitim faaliyetini gerçekleştirmek olmalıdır.[13] Cemiyete sert eleştiriler yönelten Guenon dahi Cemiyetin en başından beri insanlığın kardeşliği ve birliği noktasında bir hedef benimseyip bu yönde samimiyetle çalıştığını ifade eder. Ancak Guenon, Blavatsky'nin ifade ettiği mezhebe bağlı olmayan eğitim ilkesinin özellikle Besant'la birlikte mezhepçi bir eğitime dönüştüğünü iddia eder. Çünkü "birileri kabul etmek istemese de Teosofi bir mezheptir" diyen Guenon'a göre bu kaçınılmaz bir sondur.[14]

Teosofi Cemiyeti belirlediği ikinci amaç doğrultusunda mukayeseli din çalışmalarını önemsemektedir. Çünkü teosofistlere göre bu çalışmalar bütün dinlerde bulunan ortak öğretileri gözler önüne serecektir. Her birinde farklı biçimde ifadesini bulan bu öğretiler bir araya getirildiklerinde hakikatin temel vücudunu ortaya

[10] Blavatsky, **KT**, ss. 40-41.
[11] Blavatsky, **KT**, s. 41.
[12] Blavatsky, **KT**, ss. 41-44.
[13] Blavatsky, **KT**, ss. 43-44.
[14] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 259-260.

koyacaktır. Aslında teosofi öğretisi dinlerde parça parça bulunan bu hakikatin tümünü insanlığa sunduğunu iddia etmektedir.[15]

Teosofi hareketi aşağıda göreceğimiz üzere en başından itibaren bütün dinlerin ortak bir kökenden geldiğini ve hakikati paylaştığını düşünür. Annie Besant'ın bu hususta düşünceleri şöyedir:

> Teosofi hareketinin içsel amacı; dinleri bir araya getirmek; dinlerin kardeş oluğunu, rakip olmadıklarını göstermek; dinleri ilahi aşkın altın zincirinde ve insanlığın hizmetinde birleştirmektir.[16]

Blavatsky'ye göre insanlar hiç kimsenin hakikatin bütününe sahip olmadığını, dinlerin birbirini tamamladığını ve "eksiksiz doğrunun ancak yanlışlarından arınmış görüşlerin bir araya gelmesiyle" oluştuğunu görebilirse gerçek kardeşlik tesis edilebilir.[17] Ona göre bir taraf kendisini hakikatin tek sahibi olarak düşünürse, doğal olarak ötekinin yanlış düşüncede ve "kötülüğün pençesinde" oduğunu düşünmesi gerekecektir.[18]

Blavatsky karşılaştırmalı din çalışmalarını şöyle savunur:

> Hakikate ulaşmanın tek yolu insanlığa ait çeşitli büyük dinleri ve felsefeleri incelemek, duygulara kapılmadan ve önyargıdan uzak bir tavırla onları karşılaştırmak ve ortak noktaları belirlemekten geçer. Bu sistemlerin içsel anlamlarına ulaşıldığında içsel yapılarında doğaya ait büyük hakikate varılacak, hepsinin hakikatin bir şekilde ifadesi olduğu anlaşılacaktır.[19]

Bu düşüncelere binâen Teosofi Cemiyeti bütün dinleri, hizipleri ve ulusları evrensel gerçeklere dayanan bir sistem üzerinde birleştirmeyi gaye edinmiştir. Cemiyet bu anlayışıyla ileride de ele alacağımız üzere dini çoğulculuğa önemli katkılarda bulunan hareketlerden birisi olarak kabul edilmiştir.

---

[15] Geoffrey Hodson, "The Theosophical Society", (çevrimiçi) http://www.theosophical.org/files/resources/articles/TS.pdf., 02.03.2015.
[16] Annie Besant, "The Inner Purpose of The Theosophical Society", (1898 yılında Teosofi Cemiyeti Avrupa şubesinin 10. Yıl kongresinde yapılmış konuşma), **Adyar Pamphlets,** No. 43. (çevrimiçi) http://www.anandgholap.net/AP/Inner_Purpose_Of_TS-AB.htm, 04.02.2015.
[17] Blavatsky, **KT**, ss. 45-46.
[18] Blavatsky, **KT**, ss. 45-46.
[19] Blavatsky, **KT**, s. 59.

Cemiyet karşılaştırmalı din çalışmaları bağlamında dünya dinleri hakkındaki bütün önemli çalışmaları başta Adyar merkez olmak üzere cemiyetin merkezlerinde ve teosofistlerin kütüphanelerinde toplamayı amaç edinmiştir. Bunun yanında kadim felsefeler, gelenekler, efsaneler hakkında doğru bilgileri tercüme etmek, basmak ve yaymak, bu konular üzerinde uzman kimselerin görüşlerini insanlara ulaştırmak cemiyetin bu alanda yapmayı hedeflediği çalışmalar içerisinde yer almaktadır.[20] Teosofi Cemiyeti'nin kurulduğu günden beri yaptığı yoğun yayın faaliyetlerine ve ürettiği literatüre bakılacak olursa sözü edilen amaç noktasında önemli çalışmalar yaptığı görülmektedir. Bu noktada Osho ismiyle tanınan Chandra Mohan Jain (1931-1990)'in Adyar'daki Teosofi merkezine yaptığı bir ziyaretteki izlenimleri dikkat çekicidir. Osho Adyar merkezin Annie Besant dönemindeki faal yapısını kısmen kaybettiğini ifade etmekle birlikte teosofistlerin kurduğu kütüphaneyi görünce şaşkınlığını şu sözlerle ifade etmiştir:

> Teosofistler belki de dünyanın en değerli kütüphanelerinden birisini oluşturmuşlardı. Çin, Tibet, Ladakh, Moğolistan ve Kore gibi tuhaf yerlerden, tuhaf dillerden birçok yazma eseri toplamışlar ve büyük kütüphane meydana getirmişlerdi. Kütüphanede yazma metinleri çoğaltmakla görevli kişiler de çalışmaktaydı.[21]

Teosofi Cemiyeti'nin üçüncü amacı olan "doğanın açıklanamayan yasalarını ve insanda uyku halinde bulunan gizli kuvvetleri araştırma" maddesi cemiyete okültizm alanında çalışma yapma olanağını sağlamıştır.[22] Cemiyet bu noktada okültizmi bilimle beraber yürüyen bir alan olarak görmüştür. Teosofistlere göre hem bilim hem de okültizm doğanın yasalarını araştırmakla meşguldür.

Cemiyet bu amaca yönelik doğrudan pratik uygulamalar yapmayı ve dersler vermeyi planlamaktadır. Ancak bunun mümkün olmadığı durumlarda da yine yayın faaliyetleri ile bu konu üzerinde çalışmayı hedeflemiştir. Bu konu üzerinde Blavatsky şunları söyler:

> Teosofi Cemiyeti'nin görevi insandaki spritüel sezgileri canlı tutmak, her türlü dinsel, bilimsel, sosyal batıl inanca karşı çıkmaktır. Cemiyet doğanın bütün yasalarını araştırmayı ve insanlara bunları yaymayı hedef edinmelidir. Modern insanlar

[20] Blavatsky, **KT**, s. 47.
[21] Bkz. Osho, ss. 295-298.
[22] "Theosophy", **CE**, (çevrimiç) http://www.newadvent.org/cathen/14626a.htm, 10.03.2010.

> tarafından tam olarak anlaşılamamış olan doğada saklı bulunan okült yasalar, kör ve otoriteye dayanan inançlar yerine insanlara sunulmalıdır. İnanılmaz görünse de halk hikâyeleri ve efsaneler incelenmelidir. Çünkü doğanın kayıp olan önemli gizleri buralarda ortaya çıkabilir. Cemiyet bilimsel ve felsefi gözlemin alanını genişleterek soruşturmasını bu alanlara da yaymalıdır.[23]

Cemiyetin özellikle kuruluşunu izleyen kısa dönem içerisinde ABD'deki merkezinde birçok spiritüel ve okült uygulama gerçekleştirdiği ve cemiyet liderlerinin ruhçu çevrelerde tanınmış kimseler olduğu bilinmektedir.[24] Ancak şunu da ifade edelim ki Teosofi Cemiyeti'nin ilerleyen yıllarda başkanlığını yapan isimlerden Sri Ram (1889-1973)'a göre cemiyetin okültist yönünün öne çıkarılması çok doğru değildir. Ona göre Teosofi Cemiyeti'nin asıl hedefi ne bir okültizm ekolü kurmak ne de entelektüel merakları tatmin için uğraş vermektir. Teosofi Cemiyeti'nin asıl hedefi "insanın spritüel olarak yenilenmesini sağlamaktır."[25]

Teosofi Cemiyeti'nin temel amaçlarından bir başkası hiç şüphesiz materyalizme ve pozitivizme karşı mücadele etmektir. 19. yüzyılda materyalizmin karşısına ruhçu düşüncenin çıktığını, bir anlamda ruhçuluk akımından gelen Blavatsky ve teosofistlerin de materyalizme karşı mücadele verdiğini yukarıda ifade etmiştik.[26] P. Gay'ın "bu çağda bir tarafta Auguste Comte ve Charles Darwin karşılarında ise Cardinal Newman ve William James vardır" ifadesine P. Pedersen "spritüel alanın tamamlanması için bu dönemde Blavatsky de vardır" cümlesinin eklenmesi gerektiğini belirtir.[27]

Teosofi dönemin maddeci ve salt bilimsel anlayışına tamamen karşıdır. Blavatsky cemiyetin ismi söz konusu olduğunda "Maddeci Bilimle Tatmin Olmayanlar Cemiyeti (Society of Those Dissatisfied with Contemporary Materialistic Sciences" isminin de Teosofi Cemiyeti için uygun olabileceğini ifade etemektedir.[28]

---

[23] Blavatsky, **KT**, s. 48.
[24] Santucci, "The Theosophical Society", ss. 264-265.
[25] Sri Ram, "The Real Work of The Theosophical Society", (çevrimiçi)http://www.theosophical.org/files/resources/articles/RealWorkTS.pdf, 11.03.2014.
[26] Evola, **Çağdaş Ruhçuluğun Maske ve Yüzleri**, s. 21.
[27] Pedersen, "Tibet, Theosophy", s. 152.
[28] Gomes, **The Dawning of the Thesophical Movement**, s. 6.

Blavatsky'ye göre materyalist ve pozitivist akımlar modern insanları asıl köklerinden ve yaşamın asıl anlamından uzaklaştırmaktadır. Oysaki insan temelde ruhsal bir varlıktır ve insanın asıl hedefi ruhsal tekâmülünü tamamlamaktır. Teosofi Cemiyeti'nin materyalist akımlara karşı çok önemli bir vazifeyi yerine getirdiğini ifade eden Blavatsky, teosofistlerin "hakikati" aramaya yönelik ciddi çabalarının, "hakikat"in koruyucuları (mahatmalar) tarafından dikkate alındığını ve hakikatin en azından bir kısmının açıklanmasına zemin oluşturduğunu iddia etmiştir.[29] Blavatsky Teosofi Cemiyeti'nin daha geç kurulmuş olması durumunda "medeni toplumun yarısının materyalist geri kalanlarının ise antropoformist veya fenomenalist olma" tehkikesi ile karşılaşacaklarını iddia etmiştir.[30]

Blavatsky bir yandan insanların ortak kökenini vurguladığı için Darwinizm'i önemserken diğer yandan insanı ruhsal kökeninden ve ilâhi özünden kopardığı için materyalist bilim anlayışını alabildiğine eleştirmiştir. Ona göre canından (soul) ve ruhundan (spirit) veya ilahi özünden (divine esense) koparılmış maddeci bir düşüncenin insanın yüreğine hitap etmesi mümkün değildir. Ancak ölümsüz insanın gerçekliği, canın ve ruhunun özdeşliği (identity of soul and spirit) kanıtlanıp kalplere yerleşirse gerçek hayır ve kardeşlik yolu açılmış olacaktır.[31]

Olcott ise kilisenin ve dogmatik din düşüncesinin materyalizm ve pozitivist bilim karşısında yenilgiye uğradığını ifade eder. Ona göre bugün materyalistlerin ve pozitivistlerin karşısında teosofi vardır.[32] Modern insan için kutsal kitapların söylemlerinin bir şey ifade etmediğini; modern insanın görmediği, duymadığı, deneylemediği olguları kabul etmediğini dile getiren Olcott'a göre bu modern yanılgının tek çıkış yolu materyalizmin gerçek bilim olmadığını göstermek, bunun yerine ezoterik felsefenin bilimselliğini yerleştirmektir ki bu da Teosofi Cemiyeti'nin hedefidir.[33]

Teosofi'ye katılmadan önce bir ateist olan Annie Besant ise cemiyete katıldıktan sonra kendisinin asıl ilgisinin "İngiliz düşüncesinde materyalizmin yerini

[29] Blavatsky, **KT**, s. 36.
[30] Blavatsky, **KT**, s. 36.
[31] Blavatsky, **KT**, ss. 41-44.
[32] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 37-38.
[33] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 39.

teosofi düşüncesiyle birlikte zirveye ulaşan spiritüel düşüncenin alması" olduğunu ifade etmiştir.[34]

Cemiyet bir diğer önemli görev olarak kendisine insanlığı ister dinden ister bilimden kaynaklansın her türlü hurafe ve dogmadan kurtarmak olarak belirlemiştir. 1785 yılında cemiyetin açılış töreninde H. S. Olcott cemiyetin amacını ortaya koyarken şunları ifade etmiştir:

> Bizim amacımız insanların zihinlerini dini inançların hurafelerinden ve bilimin kibrine boyun eğmekten özgürlüğe kavuşturmaktır. Cemiyetimizin geçmişte bir örneği yoktur. Yeni- Platonizmin ve İskenderiye teürji düşüncesinin Hıristiyanlık tarafından bastırıldığı günlerden bu yana bir teosofik çalışmaya girişilmemiştir.[35]

Olcott'a göre dini dogmatizm olabileceği gibi bilimsel dogmatizm de olabilir. Ona göre Teosofi Cemiyeti bütün dogmatik kurumların karşısındadır. Körükörüne bir fetişe, kişiye, kitaba iman etmek ne ise bilim adına körce saplantılarda aynı şeydir. Zamanında kilisenin yapmış olduğu mezalimi bugün de bilim adına kimileri yapabilir. Teosofi Cemiyeti tüm bu dinsel ve bilimsel dogmatik yapıların karşısında durmayı vazife bilmektedir.[36]

Tüm bunlardan sonra hulâsa sadedinde; Teosofi Cemiyeti'nin en başından itibaren ruhçu ve okültist araştırmaları ve uygulamaları hedeflediğini, karşılaştırmalı din çalışmaları temelinde Doğu inanç ve düşünce sistemini Batı dünyasına tanıtmayı amaçladığını, insanların fiziksel ve ruhsal olarak aynı kökten geldiğini, dinlerin ortak temele ve öğretiye dayandığını vurgulayarak dogmatik din anlayışına ve dönemin materyalist bilim anlayışına karşı mücadeleyi ilke edindiğini, ifade edebiliriz.

2.2. Teosofi Cemiyeti'nin Temel İlkeleri ve Özellikleri

Teosofi Cemiyeti 140 yıla varan geçmişi ile uzun sayılacak bir tarihi sürece sahiptir. Bu süreç içerisinde gerek yapısında gerek işleyişinde zaman zaman değişiklikler olmuştur. 1888 yılında Hindistan'da Teosofi Cemiyeti genel konseyinde alınan kararla farklı ülkelerdeki şubelerin otonom yapısı kabul edilmiştir.[37] Bu yapı

[34] Besant, **An Autobiography**, s. ix.
[35] Elwood, "Theosophy", ss. 316-317.
[36] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 84.
[37] Kuhn, **Theosophy**, s. 172.

da dikkate alındığında Teosofi Cemiyeti'nin bütün şubelerini kuşatacak biçimsel bir örgüyü ifade etmek güçtür.[38] Biz burada cemiyetin resmi yapısını dışarıda tutarak cemiyetin genel ilke ve özellikleri üzerinde durmaya çalışacağız.

2.2.1. Gizlilik

Teosofi Cemiyeti'nin gizli bir yapısı olup olmadığı hep tartışılagelmiştir. Cemiyetin kurulmasını takip eden ilk dönemde cemiyetin liderlerinin masonik bir yapılanmayı hedefledikleri, gizli bir örgütlenme içinde hiyerarşik bir sistem uygulamak istedikleri ve bu yönde bir takım adımlar attıklarını ancak henüz ABD'den ayrılmadan bu uygulamadan vazgeçildiğini yukarıda ifade etmiştik.[39]

Cemiyetin liderleri Blavatsky ve Olcott Hindistan'da sürdürdükleri çalışmalarda herhangi bir gizli yapılanma yoluna gitmemişlerdir. Ancak Olcott'un hatıralarında cemiyete katılmak için basit bir inisiyasyon töreni düzenlendiğini görüyoruz. Olcott ayrıntılarını vermese de cemiyete inisiyasyonun bir takım ritüeller ile gerçekleştiğini aktarmaktadır.[40] Bu bilgilere dayanarak cemiyetin bir takım mason örgütler benzeri kabul törenleri uyguladığını anlıyoruz. Olcott, 1879 yılında Hindistan'da verdiği bir konferansta Teosofi Cemiyetinin "kimseye zarar vermeyecek tarzda bir gizlilik içerdiğini" ifade etmiştir. Olcott, masonik yapılara benzer biçimde cemiyet mensuplarının birbirilerini tanımasını sağlayacak işaret ve sembollerin kullanıldığını, bunların gizli tutulduğunu, ihtiyaç duyulduğunda ise değiştirildiğini belirtmiştir.[41]

Blavatsky'nin Hindistan'ı terk edip İngiltere'ye yerleşmesinden sonra Teosofi Cemiyeti'nin yapısında önemli bir değişiklik olmuştur. Blavatsky Londra'da **Teosofi Cemiyeti Ezoterik Şubesi** (Esoteric Section of Theosophical Society)'ni kurmuştur.[42] Cemiyet bundan sonra yapılanmasını iç bölüm (esoteric section) ve dış bölüm (exoteric section) olmak üzere iki kısımdan oluşturdu ve bu uygulamaya uzun

[38] Teosofi Cemiyeti'nin resmi yapısına ilişkin olarak 1905 tarihli tüzüğüne için bkz. "Memorandum of Association, Etc." (çevrimiçi) http://www.katinkahesselink.net/his/rules.htm, 04.02.2015.
[39] Santucci, "The Theosophical Society", s. 265; ayrıca bkz. Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 20; Kuhn, **Theosophy**, s. 61.
[40] Olcott, **Old Diary Leaves**, Second Series (1878-1883), s. 121.
[41] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 56.
[42] **The Esoteric World of Madame Blavatsky**, Bölüm 20.

yıllar devam etti. Blavatsky, ezoterik şubenin kendisine mahsus bir felsefesi veya inanç sistemi olduğunu ifade etmektedir.[43] Ezoterik şubeye yemin edilerek girilmekteydi. Blavatsky cemiyetin iç üyelerinin (ezoterik şubeye bağlı üyeler) "ağır bir sorumluluğu yüklenmiş, kendi kişiliğinden tümüyle feragat etmiş, tam özgeci, insanlığa karşı görevlerini yerine getirmek suretiyle yaşamak zorunda olan kişiler" olduğunu ifade etmektedir.[44] Bu kısımda olan kişilerin sayıları oldukça sınırlıdır. İç üyeler sahip oldukları bilgileri sır olarak saklamak durumundadırlar. Cemiyetin ezoterik faaliyetlerine veya yapısına dair bilgileri dışarı sızdırmaları kesinlikle yasaktır. Ancak Blavatsky'nin ifadelerine göre zamanla bu yemini ihlal ederek cemiyetten ayrılan sonrasında cemiyetin aleyhine bir takım ifşaatlarda bulunan kimseler olmuştur.[45]

Guenon, başlangıcı itibariyle Teosofi Cemiyeti'nin ne kendi varlığını ne de üyelerini gizlemediği için gizli cemiyet niteliği taşımadığını ifade eder. Ancak ona göre bu madalyonun bir yüzüdür ve sonradan işler değişmiştir. Çünkü ileriki dönemlerde "ezoterik bölüm" ve "egzoterik bölüm" olarak iki yapı oluşturmak suretiyle Teosofi Cemiyeti gizli bir cemiyet yapısına bürünmüştür. Cemiyetin ezoterik bölümüne girişte yapılan yemin ve üyelerine bazı konularda konuşmama düstüru getirmesi Guenon'a göre Teosofi Cemiyeti'nin gizli bir cemiyet olduğuna delalet eder.[46] Yine Guenon ilginç bir iddia ileri sürer; ona göre Hindistan'da en yakınları tarafından âdeta sırtından bıçaklanan Blavatsky, ezoterik şubeye mensup olanları yemin ettirmek suretiyle kontrolü altında tutmak ve iddia ettiği fenomenlere sadık olmalarını sağlamak istemiştir.[47] Guenon'a göre merkezden bağımsız otonom şubelerin varlığı ve halka açık olması henüz bu cemiyet hakkında bilgisi olmayanların ilgisini çekmek içindir. Asıl öğretiler yemin etmek suretiyle dâhil olunan "ezoterik yapı"içindekilere açılmaktadır.[48]

[43] Blavatsky, **KT**, s. 60.
[44] Blavatsky, **KT**, s. 20.
[45] Blavatsky, **KT**, ss. 37-38.
[46] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 132-135.
[47] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 137.
[48] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 204.

2.2.2. Farklılıklara Karşı Tutum

Blavatsky'ye göre Teosofi Cemiyeti'nin üyeleri diledikleri dini veya felsefeyi benimsemekte özgürdür. Üyelerin "Hıristiyan, Müslüman, Yahudi, Parsi, Budist veya Brahmin, materyalist ya da ruhçu olmasının bir önemi yoktur" diyen Blavatsky cemiyetin üyelerinden yalnızca "insan sever, Vedaları ya da diğer kadim literatürü araştıran ve spiritüel konuları öğrenmeye çalışan birisi olması"nı istediğini ifade eder. Ona göre herkes cemiyete üye olabilir ancak "ilahi yapıyı kendi benliğinde algılayamayanlar veya teosofiyi kendi mezhepçi ve bencil yapısı ile algılayanlar hakiki bir teosofist olamaz."[49]

Blavatsky'nin ifadelerine göre cemiyetin hiçbir üyesi kendi kişisel görüşlerini bir başkasına dayatamaz. Cemiyetin hiçbir görevlisi toplum önünde dini veya felsefi bir hizbi bir başkasına tercih ettiğine veya bir hizbe düşman olduğuna dair bir eylemde veya ifadede bulunamaz. Bütün cemiyet üyeleri kendi dini inançlarını muhafaza etmekte ve sergilemekte serbesttir. Cemiyetteki hiçbir üye kendi dininden insanların toplantıları dışında başkalarına vaaz etmek hakkına sahip değildir. Bu durumun ihlali cemiyetten ihraç edilmeye sebep olabilir.[50] Olcott ise Teosofi'ye mensup olan insanlar arasında kesinlikle ırk ayrımı olmadığını ifade etmektedir. Ona göre Teosofi'nin kapıları ciddi, bağnazlıktan uzak herkese ve her gruba açıktır.[51] Olcott'a göre Teosofi "ebedî" olanı arama yolunda bir çabadır. Bu arayış içinde kimin hangi dine mensup olduğunun önemi yoktur, teosofi düşüncesi kendisini bu arayışa adayan herkese açıktır. Teosofi bütün dinlere eşit mesafededir. Olcott, kendisi ve Blavatsky'nin hoşgörü ve diğerinin cemaatine sevgi üzerine kurulu bir din anlayışını benimsediklerini ifade eder. Ona göre bu din anlayışı "komşusunun inancındaki çirkinlikleri araştırmak yerine ondaki güzellikleri ortaya koyarak o inanca mensup kişinin sahip olduğu öz ahlak ve iman içinde yaşamasına saygı duymayı benimser."[52]

---

[49] Blavatsky, **KT**, ss. 19-20. Bu hususta benzer ifadeler için bkz. Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 44- 45.
[50] Blavatsky, **KT**, ss. 48-50.
[51] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 67.
[52] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science,** ss. 111-112.

Teosofi Cemiyeti'nin üç amacına sempati duyan herkesin cemiyete katılabileceği, cemiyetin bütün üyelerinin düşünce özgürlüğüne saygı duyduğu ifade edilmektedir. Cemiyet içinde mensupların sahip oldukları inançlarından vazgeçmesi konusunda telkinde bulunulamaz. Bunu sağlamak amacıyla **Teosofi Cemiyeti Genel Konsili** 1924 yılında şu kararı kabul etmiştir:

> Dünyanın bir çok yerine yayılmış vaziyette bulunan Teosofi Cemiyeti bütün dinlerden üyelere sahiptir. Bu üyeler sahip oldukları özel dogmalarından, öğretilerinden ve kendi inançlarından feragat etmeksizin cemiyete kabul edilmişlerdir. Arzu edilen şu gerçeği vurgulamaktır ki, hiçbir doktrin veya düşünce kimin tarafından ileri sürülürse sürülsün üyeler üzerinde bağlayıcı değildir. Cemiyetin üç amacını onaylamak üyelik için yegâne koşuldur. H. P. Blavatsky de dahil olmak üzere hiçbir öğretmen veya yazarın düşüncelerini kabul ettirme doğrultusunda yetkisi yoktur. Her üye herhangi bir düşünce okulunu izleme özgürlüğüne sahiptir, fakat üyelerin başkalarını bu düşünceleri kabul etmeye zorlama hakkı yoktur.Cemiyet görevlerine yönelik seçimlerde görüşlerinden veya inançlarından dolayı hiçbir aday veya seçmen men edilemez. Düşünceler ve inançlar ayrıcalıklar sağlamadığı gibi cezaları da gerektirmez. Genel Konsil, Teosofi Cemiyeti üyelerinden cemiyetin temel ilkelerine, düşünce özgürlüğüne, başkalarına karşı saygı ve hoşgörüye ciddiyetle sahip olmasını talep etmektedir.[53]

Hâlihazırda cemiyetin Adyar uluslararası merkezinin internet sitesinde cemiyet üyelerinden talepleri şu şekilde ifade edimektedir:

> Teosofi Cemiyeti herhangi bir dine mensup olan veya olmayan cemiyetin amaçlarını kabul eden insanlardan müteşekkildir. Üyelerin birliği ortak inanç itirafı anlamı taşımaz; ancak bu birlik düşünce özgürlüğü içinde ortak araştırma ve hakikate yönelik ortak amaç gütme ifadesidir. Cemiyet, amaçlarına sempati duyan ve kurallarını kabul eden herkese kapısını açar. Cemiyete katılmayı düşünen kişilere yerel locayı/grubu tanımak için birkaç toplantıya katılması ve cemiyetin ürettiği literatürden heberdar olması tavsiye edilir.[54]

2.2.3. Çilecilik, Bekârlık ve Vejetaryenlik

Blavatsky, Teosofi Cemiyeti'nin mensuplarına vejetaryen, bekar veya çileci olmayı şart koşmadığını ancak cemiyetin iç grubuna dahil olan mensupların önemli

[53] Bkz. (çevrimiçi) http://www.theosophical.org/about-us/2171, 24.02.2012.
[54] Bkz. (çevrimiçi) http://www.ts-adyar.org/content/membership-0, 04.02.2015.

kısmının ve cemiyetin önde gelen kişilerinin bu hususları dikkate alarak yaşadığını belirtmektedir. Blavatsky'ye göre cemiyet mensuplarından sadece "ahlaki çileciliği" talep etmektedir; zira bedensel çilecik "anlamsız ve faydasızdır." Teosofi bedenin yani fiziksel kabuğun, iç yani gerçek insanla ilişkisi hakkında doğru kavrayışı mensuplarına sunar. Bedensel çileler spiritüel veya teosofik gelişme için kesinlikle faydasızdır.[55]

Bununla birlikte Teosofi Cemiyeti vejetaryenliği bir prensip olarak önemsemiştir. Blavatsky'ye göre vejetaryenlik spiritüel gelişimi kolaylaştıran bir faktördür. Bir hayvanın etini yiyen kimse o hayvanın özelliklerini alır. Okült öğretilerin et yemenin insanın hayvanileşmesi ve kabalaşmasında etkisi olduğunu ve bu etkinin büyük hayvanlarda çok, kuşlarda az, balıklarda daha az olduğunu gösterdiğini ifade eden Blavatsky, beslenme açısından cemiyet mensuplarına bitkisel beslenmeyi ve az yemeyi tavsiye eder. Zira Blavatsky'ye göre çok yemek **s**ezgilerin ve içsel yeteneklerin gelişmesinin önünde bir engeldir.[56] Aynı şekilde alkol ve uyuşturucular da insanın spiritüel gelişiminin önünde büyük bir engel olarak kabul edilmiş ve cemiyet mensuplarına yasaklanmıştır.[57]

Blavatsky, evlilik konusunda cemiyetin herhangi bir talimatının olmadığını söyler.[58] Diğer yandan aynı zamanda bir okültizm teorisyeni olarak Blavatsky okült yeteneklerini geliştirmek isteyen kişiler için bir takım kuralları ortaya koyar. Buna göre özellikle uygulamalı okültizm öğrencilerinin şehevi arzulardan ve cinsel ilişkiden kesinlikle uzak durması gerektiğini ifade eder.[59] Ona göre "hakikati arayan bir okültist yolcu"nun evlilikten uzak durması işini kolaylaştırır. Bir insanın bu yolda evlilik ve aile gibi meşgalelerle dikkatini dağıtmaması gerekir. Bununla birlikte

[55] Blavatsky, **KT**, ss. 259-260.
[56] Blavatsky, **KT**, s. 260; ayrıca bkz. Bevir, "Theosophy and the Origins", s. 106-107.
[57] Blavatsky, **KT**, s. 262.
[58] Blavatsky, **KT**, ss. 262-263.
[59] Blavatsky, **CW**, C. XII, s. 702. Blavatsky'nin söylemlerinde cinselliğe ve bedensel arzulara yönelik sert söylemler söz konusudur. Esasından Blavatsky bedensel arzuları ruhsal yapılı insan ırklarının gerileyerek/düşerek maddesel ırklara dönüşmesine bağlar. Bu konu ileride ele alınacak olan ve teosofik öğretide karmaşık bir surette ortaya konulan insanın yedi katmanlı yapısı ve ırksal evrimiyle ilişkilidir. Teosofik düşüncede bedene ve cinselliğe yaklaşım hususunda bir değerlendirme için bkz. John L. Crow, "A Necessary Evil: Theosophy's Ambivalence towards the Human Body", (çevrimiçi) https://fsu.academia.edu/johnlcrow/Conference-Papers, 09.05.2015.

Blavatsky'ye göre evlilik kimileri için "ahlâksızlığın en iyi ilacı" olduğu için cemiyetin evliliğe tümüyle karşı çıkması düşünülemez.[60]

2.2.4. Ahlâk İlkeleri

Blavatsky cemiyetin ahlaki temellerinin dünyanın büyük reformcularının öğretilerine dayandığını ifade etmektedir. Ona göre Konfüçyus, Zerdüşt, Lao Tzu, Buda, İsa, Pisagor, Sokrat, Platon gibi "yüce üstadların" ahlaki öğretilerinin özünü cemiyette görmek mümkündür. Cemiyetin iç yapısı (Ezoterik Bölüm)'na giren yeminli bir kimseden bir takım ahlaki ilkelere riayet etmesi istenir. Bu konuda zaafa düşen üyeden cemiyetten çekilmesi talep edilir, aksi takdirde bu üyenin cemiyetten atılması söz konusudur.[61]

Blavatsky'ye göre gerçek bir teosofist olmak isteyen kişi kendini "Bir" kılarak yaşamalıdır. Gerçek bir teosofist adil bir hayat sürdürmek ve alçak gönüllülükle yaşamak zorundadır. Başkaları için kendi benliğini unutmak zorundadır.[62]

Olcott ise cemiyete katılmak isteyen kişilerin bencillikten sıyrılmış kişiler olması gerektiğini vurgulamakta, Teosofi Cemiyeti'nin "ciddi, çalışkan, benliğinden vazgeçmiş" kişilerden oluştuğunu ifade etmektedir. Olcott, "cemiyete katılmakla ne kazanırım" sorusu yerine "cemiyete katılmakla ne yapabilirim" sorusunu soran kişilerin cemiyetin hedeflerini anlayabileceğini belirtmektedir. Ona göre cemiyetin üyeleri diğer insanlara ve gelecek nesillere kendisini adamalı, "dinlerin çürümüş vaziyeti karşısında asıl spiritüel ve ahlâki ışığı yakmayı" hedeflemelidir. Olcott ayrıca cemiyete katılmak isteyen Hintlilere yaptığı bir konuşmada şunları ifade eder:

> Teosofi Cemiyeti, Hindistan'ı saf ve karşılık beklemeden seven, ırka, inanca, kasta dayalı nefretlerini bir kenara bırakıp kalbi Hindistan için atan beyaz veya siyah insanlarla birlikte olabilecek kimseleri bünyesine kabul edebilir.[63]

---

[60] Blavatsky, **KT**, ss. 262-263.
[61] Blavatsky, **KT**, ss. 48-50.
[62] Blavatsky, **KT**, ss. 52-53.
[63] Olcott, "Common Foundation of All Religions", (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/about-us/henry-s-olcott/his-work-for-the-society/1863, 27.01.2015.

2.2.5. Cemiyet ve Siyaset

Teosofi hareketinin liderleri siyasi bir amaçlarının olmadığını ifade etmişlerdir. Olcott'un ifadelerine göre cemiyet hiçbir yönetimi tehdit etmediği gibi, hiçbir "siyasi entrikayı" desteklemez, sosyal düzeni ayakta tutan yapılara saldırmaz, hukuka baş kaldıran, toplumun huzur ve güvenliğine karşı gizli planları olan kimseleri içine almaz.[64] Ancak burada şunu ifade etmek gerekir ki Hodgson raporu ile birlikte gerek cemiyetin siyasi emellerinin olduğu iddiası gerekse Blavatsky'nin casuslukla suçlanması cemiyetin siyasi konumunu sorgulatmıştır. Ayrıca ileride göreceğimiz üzere Hint bağımsızlık mücadelesinde Annie Besant'ın vereceği destek cemiyeti iyiden iyiye siyasi alana yaklaştırmıştır.

2.3. Teosofi Cemiyeti'nin Temel Doktrinleri

2.3.1. "Teosofi" Anlayışı

Teosofi düşüncesi kadim dönemlere uzanan bir takım felsefi, mistik anlayışları ifade etse de bugün "teosofi" dendiğinde H. P. Blavatsky önderliğinde kurulan Teosofi Cemiyeti ve bu cemiyetin ortaya koyduğu düşünceler akla gelmektedir. Bu noktada Teosofi Cemiyeti'nin geleneksel teosofi anlayışı ile ortak olan ve olmayan yönleri mevcuttur. Teosofi Cemiyeti'nin klasik anlamda bir teosofi anlayışını temsil edip etmediği her zaman sorgulanmıştır. Bu noktada cemiyetin tarihsel teosofi anlayışıyla bir bağ kurma çabası görmezlikten gelinemez. Ancak bunun ötesinde cemiyetin asıl düşüncelerini Blavatsky ve takipçilerinin iddia ettikleri mahatmalara dayanarak ürettiği doktrinlerin oluşturduğu şüphesizdir. Tam da burada geleneksel teosofi anlayışı ile Teosofi Cemiyeti'nin teosofi anlayışı arasında önemli bir ayrım ortaya çıkmaktadır. J. Evola'ya göre bütün çağdaş teosofi araştırmalarında öncelikle antik, geleneksel teosofi ile Teosofi Cemiyeti'nin teosofi anlayışı arasındaki ayırımı ortaya koymak gereklidir.[65]

Teosofi Cemiyeti Budist ve Hindu öğretileri ağırlıklı bir teosofi anlayışını savunmuştur. Bunu yaparken ortaya koyduğu düşüncelerin kaynağı Blavatsky ve

[64] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 56.
[65] Evola, **Çağdaş Ruhçuluğun Maske ve Yüzleri**, s. 71.

onun iddia ettiği ruhsal öğretmenleri olan mahatmalardır. Dolayısıyla bugün Teosofi Cemiyeti'nin ortaya koyduğu teosofi anlayışı genel olarak Blavatsky'nin şahsına dayanan öğretiler sonunda oluşmuş bir Doğu felsefesi olarak anlaşılmaktadır. Bu tür bir teosofi anlayışı geleneksel teosofiden ayrılan hususiyetler ortaya koymaktadır. Bu konuda Teosofi Cemiyeti'ne yönelik sert eleştiriler söz konusu olmuştur. Örneğin R. Guenon, Teosofi Cemiyeti'nin geleneksel teosofi anlayışı ve otantik Doğu düşüncesi ile hiçbir ilgisinin olmadığını ifade etmektedir.[66] Kimi araştırmacılar ise cemiyetin Hint inanç ve öğretilerine yönelimine vurgu yaparak cemiyetin teosofi anlayışını "**sahte Hint teosofisi**" olarak değerlendirmektedir.[67] Teosofi Cemiyeti'nin bir geleneğin temsilcisi olmasından ziyade Blavatsky'nin düşüncelerine ve ruhani üstadlarından (mahatmalar) aldığını iddia ettiği bilgilere dayandığı düşüncesi eleştirilerin temel noktasını oluşturmaktadır. M. Müller ise Blavatsky ve takipçilerinin ruhçu geçmişine ve okültizm ilgilerine vurgu yaparak klasik teosofi ile modern teosofi arasında bir ayrım ortaya koyar. Ona göre teosofi kavramı Teosofi Cemiyeti tarafından asıl anlamından kaydırılmıştır. Müller "bir kişinin teosofist olması için ruh tıkırtılarına, dönen masalara veya diğer okült bilimlere ve kara sanatlara inanmasına gerek yoktur" ifadesi ile modern teosofistleri eleştirmiştir.[68]

Geleneksel teosofi anlayışına ve teosofi düşüncesinin tarihsel sürecine giriş bölümünde değindiğimiz için burada Teosofi Cemiyeti'nin kendi teosofi anlayışını ortaya koymaya çalışacağız.

Modern teosofistler öncelikle ilahi hikmet anlamında teosofik bilginin vahyî ve aklî bilgiden ayrılan ve onları aşan yönüne vurgu yaparlar. Blavatsky'ye göre "ilahi bilgi" veya "ilahi bilim" anlamlarına gelen teosofi, Tanrı kavramının bilinen anlamına yönelik bir bilgi değildir. Blavatsky'ye göre teosofi "Tanrıların sahip olduğu bilgelik"tir.[69] İleride değineceğimiz üzere teosofik düşüncede varlık âleminde ilahi bir hiyerarşi vardır. Dolayısıyla varlığın hakikatine yönelik bilgiye sahip ilahi varlıkların bilgisinin Blavatsky tarafından teosofi olarak değerlendirildiğini ifade edebiliriz. Ona göre teosofik bilgi (ilahi bilgi) çalışmayla ulaşılabilen bir bilgi

[66] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 2.
[67] Hoheisel, "Theosophy" C. V, s. 455.
[68] Müller, **Theosophy or Psychological Religion**, s. xvi.
[69] Bkz. Blavatsky, **KT**, s. 1.

değildir. İlahi bilgiye ancak vecd ile ulaşılabilir. Vecd ise aklın cüz-i bilincinden kurtulup külli olanla bir hale gelmesidir. Blavatsky Hint inanç sistemindeki **samadhi** halini bu anlamda insanın yaşayabileceği en yüksek hal olarak değerlendirir.[70]

A. Besant'a göre Tanrı'nın bilgisine doğrudan sahip olmayı ifade eden teosofik veya mistik anlayış bütün büyük dinlerde bulunduğu gibi herhangi bir dini yapıdan bağımsız bir bireyde de bulunabilir. Besant'a göre dinlerin iç (bâtın) ve dış (zâhir) veya ruh ve beden olmak üzere iki yapısı vardır. Tanrı'nın bilgisi, hikmeti veya bilimi içyapıyı oluşturmaktadır ki bu Batı'da 3. yüzyıldan beri "**teosofi**", Doğuda ise "**Brahma-vidya**" olarak bilinmektedir. Besant Tanrı'nın içkin bilgisinin ancak mistik ve teosofik bir yolla elde edilebileceğini ifade ettikten sonra bu anlamda Hinduizm'de "**brahma-vadinler**"i, ilk kilise döneminde "**gnostikler**"i, İslam düşüncesi içinde "**sûfiler**"i teosofist olarak niteler. Tanrı hakkında doğrudan bilgi sahibi olmadan bir kimsenin teosofist olması söz konusu değildir.[71]

Teosofi Cemiyeti'ne göre, teosofik bilgi (ilahi bilgi) insanlığın en kadim bilgisi olduğu gibi dünya tarihi boyunca hakikati kavramış bilgelerin sahip olduğu ve insanlığa sunduğu prensipleri de barındırmaktadır. Bu yüzden teosofistler, teosofi düşüncesini ifade etmek amacıyla çoğu zaman "**bilgelik dini** (wisdom religion)" kavramını kullanırlar. Teosofi Cemiyeti'nin yakın dönemde önde gelen isimlerinden birisi olan J. Algeo (1930-…) konuya şu şekilde açıklık getirir:

> Teosofi, yani bilgelik dini tarihin en eski inanç sistemidir ve tarihsel süreçteki bütün inanç sistemlerinin, bilimsel ve felsefi düşüncelerin temelinde olan daimi felsefedir. Teosofi anlayışı tarih boyunca farklı geleneklerde farklı isimler almıştır. Teosofiye; Hindistan'da Brahmavidya (en yüce gerçekliğin hikmeti) veya sanatana dharma (sonsuz hikmet), Yahudilikte kabala (alınan bilgi), Çin'de tao hsueh (yolun bilgisi), İslamda sufizm, Hıristiyanlıkta kadim (prisca) teoloji dendiği gibi modern dönemde bilgelik geleneği (wisdom tradition), daimi felsefe (perennial philosophy), gizli öğreti (secret doctrine) ve antik bilgelik (ancient wisdom) de denmiştir.[72]

---

[70] Blavatsky, **KT**, ss. 9-10.
[71] Besant, "Theosophical Society", s. 300.
[72] Algeo, **Theosophy: An Introductory Study Course,** s. 8; Önde gelen diğer bir teosofist Geoffrey Hodson'un benzer ifadeleri için bkz. Geoffrey Hodson, **Hidden Wisdom in the Holy Bible**, C. I, Wheaton, IL, The Theosophical Publishing House, 1993, s. 32.

Teosofistlere göre Teosofi Cemiyeti kadim zamanlardan beri bilgelik dini olarak bilinen teosofik sistemin modern dönemdeki temsilcisidir. Bu anlamda modern Teosofi hareketi kendisinin "**antik bilgelik**" ya da en azından bilgeliğin anahtarı olduğunu iddia etmektedir. Cemiyete göre her zaman dünyada var olmakla beraber uzun bir dönemdir gizli kalan "antik bilgelik" modern dönemde Teosofi Cemiyeti ile birlikte tekrar gün yüzüne çıkmaktadır.[73] Dolayısıyla Blavatsky'nin ifadesine göre Teosofi Cemiyeti "yeni türemiş şarlatanca hareketlerden birisi değildir". Teosofi Cemiyeti "ismiyle olmasa bile ahlâkı ve öğretileriyle insanlığın tarihi kadar eski" olan geniş ve yaygın bir sistemdir. Ona göre bugün Teosofi'nin temsilcisi olduğu bilgelik dini "ezeli bilgi"dir, beşerin "tek ve son sözü"dür.[74]

Cemiyete göre teosofi düşüncesinin izlerini Doğu ve Batı'nın kadim tarihinde birçok okulda, öğretide, inanç sisteminde görmek mümkündür. Blavatsky'ye göre teosofi düşüncesinin temelleri Batı düşünce tarihinde antik dönemlere kadar uzanmaktadır. Hıristiyanlığın doğuşundan çok önceleri teosofi düşüncesinin varlığına dair işaretler vardır. Blavatsky, Diogenes Laertius[75]'a dayanarak teosofi düşüncesinin izlerinin Ptolemi hanedanlığı dönemine kadar uzandığını iddia etmektedir. Ona göre Hikmet Tanrısı Amun'a adanan rahipler olan Pot-Amun'lar teosofi düşüncesinin ilk temsilcileri olarak görülebilir.[76] Ancak Blavatsky'ye göre Teosofi düşüncesinin en açık izlerine yeni-Platoncu okulda rastlamak mümkündür. Blavatsky, bu noktada yeni-Platoncu okul ile teosofik öğretiler arasındaki ortaklığa dikkat çekmektedir. Ona göre kendilerine "hakikat âşıkları (philaletheians)" diyen İskenderiyeli filozofların öğretisi teosofi öğretisidir.[77] Blavatsky yeni-Platoncu okulu Batı geleneğinde bilgelik dininin adeta son temsilcisi olarak görür. Blavasky'ye göre bilgelik dininin öğretileri gizli yapılar tarafından ve inisiyasyon metoduyla korunmuş ve günümüze aktarılmıştır. Bu öğretinin izleri Batı'da

[73] Kuhn, **Theosophy**, ss. 6-7.
[74] Blavatsky, **KT**, ss. 7-8, 11.
[75] MS 3. yüzyılda yaşamış Grek filozofları biyografı. Bkz. Internet Enciclopedia of Philosophy, (çevrimiçi)http://www.iep.utm.edu/dioglaer/, 29.03.2013.
[76] Blavatsky, "What is Theosophy", **CW**, C. II, s. 88.
[77] Blavatsky, **KT**, s. 1-2.

İskenderiye'de görülebileceği gibi Hindistan, Orta Asya, İran gibi inisiyatik öğretim geleneğine sahip yerlerde de bulunabilir.[78]

Blavatsky'nin iddialarına göre teosofi kavramını ilk olarak 3. yüzyılda yeni-Platonculuğun kurucusu Plotinus'un hocası Ammonius Saccas kullanmıştır. Ona göre, Saccas ve öğrencileri "eklektik teosofi" sisteminin kurucularıdır.[79] Blavatsky bu noktada şu bilgileri aktarır:

> Eklektik teosofi okulunun temel hedefi tüm hakikat âşıklarına belli bir ahlâkı aşılamaktı. Bu ahlâk sitemi bütün dinlerin, mezheplerin, ulusların üzerinde uzlaşacağı evrensel gerçeklere dayanan bir sitemdi. Teosofi Cemiyeti'nin mottosu olan "hakikatten yüce din yoktur" bu sistemin temel ilkesiydi.[80]…Ammonius'un hedefi bütün mezhepleri ve insanları, evreni kesin ve sınırsız kurallarla yöneten üstün, ebedi, bilinemez, isimlendirilemez bir güce imana ortak kılmaktı. Sorunları ve kavgaları bir kenara bırakarak bütün insanları ortak ananın çocukları olduğuna ikna etmek, dinleri bütün kapalı, bozulmuş ve süprüntü yorumlardan arındırmak ve bu inançları birleştirerek saf felsefi prensiplerle yorumlamak da bu sistemin temel hedefiydi. Ammonius'un bu hedefi şunu göstermektedir ki Teosofi Cemiyeti ile benzer düşüncelere sahip erken dönemlere kadar uzanan düşünce sistemleri vardır.[81]

Blavatsky, yukarıda ifade ettiği ilkelere dayanarak Budist, Vedantik veya Zerdüşti sistemler ile Yunan felsefelerinin, **Eklektik Teosofi Okulu**'nun içinde değerlendirilebileceğini ifade etmektedir.[82]

P. Sender'a göre Blavatsky, o dönemde Platonculuk ve yeni-Platonculuk üzerine çalışmaları olan Alexander Wilder (1823-1908)'a dayanarak teosofi kavramını Ammonius Saccas'a dayandırmıştır. Ancak Sender konu üzerinde yaptığı çalışmalar sonucunda teosofi düşüncesinin tarihi gelişimi başlığında işlediğimiz üzere J. Santucci'nin çalışmalarına atıfta bulunarak bir anlamda Blavatsky'nin yanıldığını ifade eder. Ona göre teosofi düşüncesini Plotinus'un öğrencisi olan Porphyry (MS 234-305) ile başlatmak tarihsel olarak daha doğru gözükmektedir.[83]

---

[78] Blavatsky, **KT**, ss. 7-8, 11.
[79] Blavatsky, **KT**, ss. 1-2.
[80] Blavatsky, **KT**, ss. 2-3.
[81] Blavatsky, "What is Theosophy", **CW**, C. II, s. 89.
[82] Blavatsky, "What is Theosophy", **CW**, C. II, s. 89.
[83] Pablo Sender, "The Roots of Modern Theosophy", s. 26.

Blavatsky, dönemin kaynaklarından Webster sözlüğünde ifade edilen Teosofi açıklamasını yanlış ve yetersiz görür. Ona göre Webster'de ifade edilen "Bazı antik Platonistlerin teürjik pratikleri veya Alman ateş filozoflarının kimyasal uygulamaları gibi fiziksel süreçlerle Tanrı ve yüksek ruhlarla iletişim kurma, böylece insanüstü bilgiyi elde etme, iddiası"[84] olarak tanımlanan teosofi anlayışı psikolojik ve spiritüel algılarını geliştirmenin peşinde olan Ammonius Saccas, Plotinus, Iamblichus, Porphyry, Proclus veya sonraki İskenderiye okulu filozoflarını materyalist olarak gösterir ki bu doğru değildir. Blavatsky'ye göre Vaughan'ın tanımı daha doğru bir tanımdır. Buna göre "teosofist, Tanrı'ya veya Tanrı'nın fiillerine dair vahiy olmayan ancak ve ancak kendi ilhamlarına dayanan teoriler sunan kimsedir." Blavatsky bu anlamda bütün büyük düşünür ve filozofların özellikle bütün din ve felsefe okulu kurucularının teosofist olduğunu ileri sürer.[85]

Modern Teosofi hareketi ortaya çıkışından itibaren zaman zaman yeni bir dini hareket hatta yeni bir inanç biçimi olarak anlaşılmıştır. A. B. Kuhn, Teosofi hareketinin kendisi ile birlikte aynı dönemde doğan ruhçuluk, Yeni Düşünce (New Thougt), Birlik Kilisesi (Unity Church), Hıristiyan Bilimi (Christian Science) gibi yeni dini hareketlerden birisi olarak algılandığını ifade eder. Oysa yeni bir dini hareket iddiasını teosofistler kesin bir dille reddetmişlerdir. Teosofistler, teosofi düşüncesini tanımlamaya yönelik temel vurguyu bu düşüncenin ilahi kaynaklı, kadim ve evrensel oluşuna yapmışlardır.[86]

Teosofi Cemiyeti kendi teosofi anlayışını açıklarken din-bilim-felsefe ile ilişkisine özellikle vurgu yapar. Teosofi anlayışının sözü edilen alanlarla iç içeliği mutlaka dile getirilir. Bu noktada cemiyetin temel literatürü taşıdıkları başlıklarla dikkat çekicidir. Örneğin Blavatsky'nin ilk büyük eseri **Isis Unveiled**'e alt başlık olarak "**A Master Key to the Mysteries of Ancient and Modern Science and Theology (Antik Gizemlere, Modern Bilime ve Teolojiye Temel Bir Anahtar)**"[87], sonrasında en büyük eseri **Secret Doctrine**'e alt başlık olarak ise "**The Synthesis Of**

[84] Bkz. "Theosophy" maddesi, Webster's 2013 Dictionary, (çevrimiçi) http://www.webster-dictionary.org/definition/Theosophy, 01.12.2013.
[85] Blavatsky Blavatsky, "What is Theosophy", **CW**, C. II, ss. 87-88.
[86] Kuhn, **Theosophy**, s. 4.
[87] Bkz. Blavatsky**, IU**, C. I-II.

Science, Religion, And Philosophy (Bilim, Din ve Felsefenin Sentezi)" başlığını seçmesi dikkat çekicidir.[88]

Blavatsky'nin döneminin pozitivist bilim anlayışına ve bilim adamalarına karşı sert eleştiriler yönelttiğini ifade etmiştik. Blavatsky bu anlamdaki bilimcileri "dar zihinli", "materyalistik", "önyargılı" olmakla suçlar. Blavatsky, kendisinden sonraki teosofistlerin ve New Age / Yeni Çağ mensuplarının yaptığı gibi "gerçek" veya "spiritüel" bilim anlayışının yeniden kazanılması gerektiğini savunur. O. Hammer'a göre Blavatsky sergilediği çeşitli fenomenleri desteklemek, spesifik öğretilerini meşrulaştırmak ve kendi tarih yazıcılığını savunmak için bu tür bir bilim anlayışı istemektedir.[89]

C. W. Leadbeater ise teosofinin dini, bilimsel ve felsefi hakikatleri barındıran bir yapı olduğuna vurgu yapar ve şunları söyler:

> Teosofi bir din değil, dinlerin temelinde olan hakikatin kendisidir. Teosofinin dini, felsefi ve bilimsel yönleri vardır. Teosofi bir felsefedir çünkü o ruhların ve bedenlerin evrimine dayalı bir düşünce sistemi ortaya koymaktadır. Dindir, çünkü teosofi varlığın evriminin yöntemini ve bu süreçte başarılı olmanın yolunu ve hedefe çabuk varmanın usullerini öğretmektedir. Teosofi aynı zamanda bir bilimdir çünkü o meseleye teolojik inançların konusu olarak bakmayıp meseleyi çalışma ve araştırma ile elde edilen bilginin konusu olarak görmektedir.[90]

1893 yılında düzenlenen **Dünya Dinler Parlementosu**'nda Teosofi Cemiyeti adına konuşma yapan W. Q. Jugde din ve bilim birlikteliği üzrerinde durmuş, teosofi öğretisinin din ve bilimi beraberce kucakladığını ifade etmiştir. Judge'a göre teosofi "bilimsel din" aynı zamanda "dinsel bilimdir".[91] Jugde başka bir yerde ise dogmatik din anlayışı ve materyalist bilim anlayışını eleştirerek teosofi düşüncesini şöyle haklılandırır:

> Bugün din insanların ürettiği dogmalarla doludur. Bilim ise görünmeyene ve insanın içsel algılama yeteneklerine karşı duyarsız kalarak görünenin içinde var olan uçsuz bucaksız gerçek tecrübe alanını yadsımaktadır. Oysa teosofiye göre "bütün", görünen

---

88 Bkz.Blavatsky, **SD**, C. I-II.
89 Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 219.
90 Leadbeather, **A Text Book of Theosophy**, s. 3.
91 Judge, "Theosophical Doctrine", (çevrimiçi) http://www.theosophytrust.org/189-theosophical-doctrine, 05.02.2015.

> ve görünmeyenin birleşiminden oluşur. Hakikat dışsal ve içsel olanın birlikte kavranması ile elde edilir.[92] Teosofi bir inanç veya insan tarafından formüle edilmiş bir dogma değildir. Bilakis teosofi insan doğasının fiziksel, astral, psişik, entellektüel evriminin kanunlarını öğreten bir anlayıştır.[93]

Olcott'a göre ise teosofistler insanları kör inanca değil hakikatin "kaya misali sağlam" temeline davet etmekte ve bu hakikatin birbirinden ayrılmış taşlarını "modern bilimin çimentosu" ile birleştirmeye çağırmaktadır.[94] Olcott'a göre bilimsel temellere dayanmayan hiçbir din hakiki din olamaz. Teosofi Cemiyeti dine ve bilime dayanmakta, insanlığın kardeşliğini ve uyumunu savunmaktadır.[95]

Teosofi düşüncesinde vurgu yapılan önemli hususlardan birisi de "kadim bilgelik öğretisi"dir. Buna göre bütün inanç ve felsefelerin kaynaklandığı kadim bir öğreti vardır ve teosofi düşüncesi bunu ifade ettiği gibi Teosofi Cemiyeti bu öğretinin modern dönemde temsilcisidir. P. Sender Teosofi Cemiyeti'nin konu üzerindeki düşüncelerini şöyle ifade eder:

> Cemiyete göre teosofi düşüncesi Teosofi Cemiyeti ile var olmuş değildir. Bilakis insanlık ile birlikte başlamıştır ve evrensel bir öğretidir. Buda, Zerdüşt, Lao Tzu, İsa, Patanjali, Sankaracharya, Nagarjuna ve Rumi kendi öğretilerine ne ad verirlerse versinler Teosofi Cemiyeti açısından tarihte yaşamış büyük teosofistlerdir. Teosofik bakış açısına göre bütün dünya dinleri geçmişte "bilgelik dini" adı verilen bir ve aynı kadim hakikatten doğmuştur. Sözü edilen evrensel teosofi bütün dinlerin temelini şekillendiren ve bu dinlerin hiçbirisine mahsus olmayan hakikatler bütünüdür… Saf ve orjinal din zaman içerisinde az veya çok insanların tutkuları, bencillikleri sonucu bozulmuş, hurafeler ve cehalet altında kalmıştır. Böylece evrensel teosofi geniş bir alan içerisinde karışık ve dolaşık bir hal almıştır. Evrensel teosofinin eski halini alması için özel bir çaba gerekmektedir. Bugün Teosofi Cemiyeti'nin görevlerinden birisi üyelerini farklı din, felsefe ve bilimlerde yer alan bu sınırsız hakikatleri araştırmaya ve keşfetmeye yüreklendirmektir.[96]

Teosofik düşünceye göre dinlerin sembolleri ve dillerinin ardında mutlak hakikatin işaretleri vardır. Mutlak hakikate inisiyatik bir yöntemle elde edilen

---

[92] William Q. Judge, **The Ocean of Theosophy**, Pasadena, California, Theosophical University Press, 2011, ss. 1-2.
[93] Judge, **The Ocean of Theosophy**, s. 1.
[94] Olcott, **Theosophy: Religion and Occult Science**, ss. 110-111.
[95] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 145-146.
[96] Sender, "What is Theosophy", s. 103.

"bilgelik" ile ulaşılabilir. Teosofi'de bu bilgeliğe ezoterik veya okült bilgelik dendiği gibi, antik bilgelik ya da gizli öğreti de denir.[97] Olcott'a göre Teosofi Cemiyeti dünya tarihinin en eski dinlerinin "yüksek öğretileri"ni insanlara tanıtmaktadır. Ona göre teosofister bir guru veya rehber olarak, kendilerini değil, arkaik çağların "rişilerini" işaret etmektedirler. Olcott, Hindistan'da yaptığı çalışmalarda kendisi ve Blavatsky'nin kökenine işaret ederek teosofinin Amerika veya Rusya kökenli bir öğreti olmadığını, bilakis bu öğretinin Hindistan'ın kadim felsefesi olduğunu ileri sürmektedir.[98]

Teosofi Cemiyeti'nin en temel düşüncelerinden birisi inançları doğuran hikmet ve bilgeliğin bir kaynaktan geldiği düşüncesidir. Teosofi Cemiyeti'nin amacı dini geleneklerin tarihsel farklılıklarından dolayı kaybolmuş olan orijinal ve tek spiritüel anlayışı yeniden canlandırmaktır.[99] Blavatsky karşılaştırmalı din çalışmalarının bütün inanç sistemlerinin aynı temele dayandığını göstereceğini ifade eder. Blavatsky'nin iddiasına göre bir zamanlar dünyanın her yerine dağılmış olan "gizem okulları"nda "inisiyeler"e verilmiş olan öğretinin aynı olması bütün ilkel din felsefelerinin bilgelik dini denen bir kaynaktan geldiğine yani kadim zamanlarda tek bir teosofinin var olduğuna işaret etmektedir."[100] Ruh, madde, evren, Tanrı, öz, insan gibi kavramlara yönelik anlayışlar kadim dünyada özdeştir. Blavatsky'ye göre Hinduizm ve Hermetizm gibi iki kadim inanç ve düşünce sistemini karşılaştırmak bu iddianın doğruluğunu ortaya koymaya yeterlidir.[101] Daha sonradan ortaya çıkan bütün hizipler ve mezhepler ana gövde mesabesindeki bilgelik dininden çıkan dallardır. Blavatsky'ye göre, Ammonius Saccas farklı inançlara mensup kimselere hepsinin ortak bir kökten geldiğini hatırlatmak istemiştir. Teosofi Cemiyeti bugün Saccas'ın bu düşüncelerini ve amacını paylaştığını ifade etmektedir.[102]

Teosofi cemiyetinin hakikate yaklaşımda kuvvetli bir çoğulculuk düşüncesini sergilediğini söylemek yanlış olmasa gerektir. Cemiyete göre bütün inanç sistemleri

---

[97] Robert S. Ellwood, **Theosophy: A Modern Expression Of The Wisdom Of The Ages**, Wheaton, IL, The Theosophical Publishing House, 1994, s. 16.
[98] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 110-111.
[99] Gallagher, **The New Religious**, s. 81; ayrıca. bkz. Kuhn, **Theosophy**, s. 5.
[100] Blavatsky, **KT**, s. 4; ayrıca bkz. Blavatsky, **SD**, C. I, s. 272.
[101] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 285.
[102] Blavatsky, **KT**, s. 5; Blavatsky, **CW**, C. II, s. 100.

hakikatten pay sahibidir. Ancak burada sorun şudur ki inançlar bunun farkında olmadıkları için birbirilerini dışlamaktadırlar. İşte bu noktada Teosofi Cemiyeti'ne ve teosofi düşüncesine önemli bir görev düşmektedir çünkü modern dünyada hahikatin bir olduğunu ifade edecek merci teosofidir. Bu hususta cemiyetin doktriner lideri Blavatsky şöyle konuşur:

> Bilgelerin peşinden giden müritler zaman içerisinde asıl öğretiyi bir takım kalıpların içerisinde dogmalaştırmış, yüce öğretileri küçültmüşlerdir. Böylece bir üstadın öğretisi diğer üstadların öğretilerine karşı benimsenmiştir. Sonuç olarak her din içerisinde ilahi hakikatten yalnızca küçük parçalar kalmıştır. Bazıları bu parçaların hakikatin tümünü temsil ettiğini zannetmektedir. Oysa her din yedi prizmatik renkten yalnızca birisidir. Özel bir renge sahip bütün ışınlar diğerlerine kulak tıkayıp onları yanlış olmakla suçlarken aynı zamanda kendisinin beyaz ışık olduğunu iddia etmektedir. Hatta bunlar kendi içindeki ton farklılılarını bile sapıklıkla suçlamaktadırlar. Bundan sonra hakikat güneşi insanlığın algısında daha da belirginleşecek, bütün ışınlar yavaş yavaş sönerek tekrar kaynağa dönecektir. İnsanlık sonunda teosofi öğretileri sayesinde yapay kutuplaşmaların lanetinden kurtulacak kendisini sonsuz hakikatin saf renksiz gün ışığında bulacaktır.[103]

Blavatsky **Secret Doctrine** isimli eserinin girişinde bu eserin amacının "dinlerin temelinde bulunan arkaik hakikati bozulumdan kurtarmak, dinlerin çıktığı asıl kaynağın örtüsünü açmak" olduğunu ifade etmektedir.[104]

Blavatsky, sık sık Teosofi Cemiyeti'nin herhangi bir inanç ilkesi ortaya koymadığını ifade etmektedir. Ona göre cemiyet yalnızca kadim bilgeliği tekrar ortaya koymaktadır. Blavatsky bu hususta şunları söyler:

> Cemiyet tarih boyunca büyük görücülerin (seers), inisiyelerin ve peygamberlerin dile getirdiği öğretileri bir araya getirmeye çalışan bir depodur. Cemiyet insanlığın büyük öğretmenlerinde yansımasını bulan evrensel hakikatin bir kanalından başka bir şey değildir.[105]

Blavatsky, Teosofi Cemiyeti'nin "doğanın ve Tanrı'nın aşkın bilgisi"ne ulaşmaya çalışan "Aryanların, Grek mistiklerinin ve modern ruhçuluğun" anlayışlarını kucakladığını ifade eder. Ona göre Teosofi bir inanç olmayı reddeder

[103] Blavatsky, **KT**, ss. 57-58.
[104] Blavatsky, **SD**, C. I, s. viii.
[105] Blavatsky, **KT**, ss. 57-58.

çünkü Teosofi "teistik ve felsefi araştırmanın özü olan gerçek spiritüelliktir", oysa inançlar Blavatsky'nin ifadesiyle "spiritüel bilgiyi çevreleyen kabuk"tan başka bir şey değildir.[106]

Olcott'a göre de Teosofi Cemiyeti hiçbir biçimsel inancı veya dogmayı insanların kabul etmesi için sunmaz. Teosofi'ye göre mutlak bir hakikat vardır, ancak insanlar kendi algıları düzeyinde bu hakikati farklı şekilde ifade edebilmişlerdir. İnsanların algı farkı hakikatin farklılığına delalet etmez.[107]

Teosofi Cemiyeti'nin liderlerinden A. Besant'a göre bilgelik geleneği (bilgelik dini) kuşaktan kuşağa iletilmiştir. Besant, medeniyetlerin sahip olduğu okullarda ve ürettiği eserlerde bilgelik dininin izlerinin bulunduğunu ifade etmektedir. Besant iddialarını şu sözlerle ortaya koyar:

> Upanişadlarda, Puranalarda, Hint destanlarında, Hint felsefesinin altı sisteminde (darsanalar); Taoizm başta olmak üzere Çin düşünce sistemlerinin birçoğunda; Ölüler Kitabı'nda olduğu gibi Mısırda; Asurlular ve Kaldelilerden kalan tarihi kayıtlarda; Parsilerin Gathalarında ve diğer dini metinlerinde; Kabala ve Talmud'da açıklandığı biçimiyle Yahudi kutsal metinlerinde; erken dönem kilise babalarının ifadelerinde, Valentinus ve Basilides gibi Gnostiklerin diliyle Hıristiyanlıkta, Pisagorcu, Platoncu ve Yeni-Platoncu okullarda, Plotinus, Iamblicus ve diğer teürjistlerde; müslüman sufilerde; Gülhaçlılığın simyacı ve astrolojist öğrencileri olan Rosenkreutz, Paracelsus, Bruno, Eckhartshausen, Boehme, Eckhart, Vaughan, Bacon, More ve Fludd'da Bilgelik Geleneğinin izleri açıktır. Yine Bilgelik Geleneğinin sembollerine mason örgütlerinde, İskandinav ve Kelt folklöründe, Havai efsanelerinde, Maori geleneklerinde, Maya ve Quiches tapınaklarında, Zunu ve Kuzey Amerika yerli kabilelerinin büyülerinde rastlanır.[108]

Besant'a göre Teosofi Cemiyeti'nin görevi bütün zamana ve her yere dağılan bu geleneği önemsiz farklılıklarından ayırarak yeniden canlandırmak, birbirine uyumlu biçimde sistematize etmektir.[109]

Teosofistler ısrarla kadim bilgelik ya da bilgelik dini olarak ifade edilen öğretinin devamlılığından ve öğretinin günümüzde Teosofi Cemiyeti tarafından

---

[106] Blavatsky, **CW**, C. II, ss. 101-102.
[107] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 58.
[108] Besant, "Theosophical Society", s. 301.
[109] Besant, "Theosophical Society", s. 301.

temsil edildiğinden söz ederler. Teosofinin önemli isimlerinden ve teosofik **Liberal Katolik Kilisesi**'nin papazlarından birisi olan Geoffrey Hodson'a göre kadim bilgelik Batı geleneğinde uzun dönemden beri gün yüzüne çıkmamıştır. Neo-Platonik ve gnostik okulların kapanmasından sonra antik bilgelik bir kısım simyacı, kabalist, Gülhaçlı, masonik ve mistik Hıristiyan okullarca kapalı biçimde taşınmıştır. Bunlardan önce Batı geleneğinde Platoncular, Pisagorcular, Mısırlılar ve Kaldeliler tarafından dile getirilen antik bilgelik Hindistan ve Çin'de kopmayan bir halkayla günümüze ulaşabilmiştir. Antik Bilgelik, Vedaların ve Upanişadların özünü oluşturmaktadır. Bu bilgelik Hinduizm, Budizm, Taoizm ve İslam öğretilerinde mevcuttur. Hodson, 19. yüzyılın son çeyreğinde kurulan Teosofi Cemiyeti ile kadim bilgeliğin insanlığa tekrar duyurulma zamanının geldiğini ifade etmektedir. Hodson'a göre teosofistler Teosofi Cemiyeti'ni geçmişte hayat bulmuş sayısız benzer hareketin bir "reenkarnasyonu" olarak kabul etmektedir. Hodson'un ifadeleriyle Teosofi üstadların (mahatmalar) kadim bilgeliği insanlığa iletmek için seçtikleri birçok kanaldan birisidir.[110]

A. B. Kuhn ise teosofistlerin din, felsefe, bilim ve sanat alanında ilerlemeci bir tarih anlayışından ziyade devirsel bir anlayışı benimsediklerini belirtir. Ona göre Teosofi Cemiyeti bu döngüde ezoterik ve okült öğretilerin modern zamanda tekrar canlandırılması görevini yüklenmiştir.[111]

2.3.2. Teosofi'nin Ezoterizm ve Okültizm ile İlişkisi

Teosofi düşüncesini tanımlarken bu düşüncenin genel olarak ezoterik gelenek içerisinde değerlendirildiğini ifade etmiştik. Modern teosofi anlayışı geleneksel teosofi anlayışından her ne kadar farklı bir anlayışı temsil etse de cemiyet liderleri ve mensupları Teosofi Cemiyeti bünyesinde ortaya konulan düşüncelerin ve öğretilerin kadim teosofinin temsilcisi olduğunu iddia etmişlerdir. Bunun da ötesinde teosofistler kendi öğretilerinin hakiki ezoterik ve okült öğretinin günümüzdeki yansıması olduğunu ileri sürmüşlerdir. Teosofik literatür incelendiğinde ezoterizm ve

[110] Hodson,**Hidden Wisdom in the Holy Bible**, c. II, s. xiii-xiv.
[111] Kuhn, **Theosophy**, s. 5.

okültizm üzerine önemli atıflar vardır. Buna binâen burada Teosofi Cemiyeti'nin ezoterizm ve okültizm anlayışını değerlendirmek yerinde olacaktır.

2.3.2.1. Teosofi ve Ezoterizm

Teosofi Cemiyeti, teosofik öğretinin ezoterik (bâtını) yapısına ve ezoterik biçimde intikâline vurgu yapmaktadır. Buna göre bütün inançların ve felsefelerin temelinde olan teosofik öğreti (bilgelik dini) dünyanın farklı yerlerindeki ezoterik yapılar tarafından muhafaza edilmiş ve günümüze kadar adeta dışarıdan saklanarak aktarılmıştır. Blavatsky'nin ifadelerine göre tarih boyunca hakikatin bilgisi, ona sahip olanlar tarafından korunmuştur. İlahi sırların sıradan insanlara açıklanması söz konusu olmamış dolayısıyla ilahi bilginin bozulmasına müsade edilmemiştir. Hakikat/bilgelik dini ya da gizli bilgelik günümüze kadar bâtını sistemlerle gizlenerek ulaştırılmıştır. Bu noktada Blavatsky Teosofi'nin ezoterik yapısına vurgu yapar. Bu anlamda ona göre teosofi aynı zamanda gizli bilgeliktir.[112]

Blavatsky, bütün dinlerin özünde var olan "ezoterik felsefe"den söz eder. Materyalizmin kurumsal dinlere karşı büyük bir saldırı gerçekleştirdiğini ve insanların bu yüzden dogmatik inançları artık terk ettiğini belirten Blavatsky'ye göre bugün spiritüel hayatın tek dayanağı ezoterik felsefedir. Blavatsky ezoterik felsefenin esasında bütün dinlerin ortak kaynaktan geldiğini göstereceğini ve dinleri uzlaştıracağını ısrarla ifade eder.[113]

Blavatsky'ye göre ilk başlarda hakikatin bilgisi ya da gizli bilgelik insanlığın yarı ilahi, saf ve spiritüel ırkları[114] tarafından bilinmekteydi. Bu ırklar "Tanrı'nın hakikatleri"ne göre yaşamaktaydılar. Ancak insanoğlu Tanrı'nın kanununun ve hakikatin bir gereği olarak evrimsel süreç sonucu dünyevileştikçe ve maddileştikçe bu bilgi insanlardan uzaklaştırıldı.[115] İlk ırklar tarafından sahip olunan bilgelik

[112] Blavatsky, **KT**, ss. 7-12.
[113] Blavatsky, **SD**, C. I, s. XX.
[114] Blavatsky, evrimsel bir ırk teorisi ortaya koymuştur. Bu teoriye göre insanoğlu şu anda beşinci kök / ırk olan Aryan ırkıdır.
[115] Blavatsky, **CW**, c. 14, ss. 40-41.

dördüncü ırk olan Atlantislilerden itibaren dışarıya karşı korunmaya başlanmıştır. O günlerden itibaren bilgelik öğretileri gizem okullarında saklanmıştır.[116]

Teosofi düşüncesi dini ve felsefi öğretilerin egzoterik (zahirî) ve ezoterik (bâtını) boyutları olduğunu ifade ettikten sonra egzoterik öğretilerin sıradan halka verildiği halde ezoterik öğretilerin gizli yapılar vasıtası ile ancak inisiye edilmiş müritlere verildiğini ifade etmektedir. Hakikatler alegori, mit ve sembol perdesi altında gizlenmişlerdir. İşte bu gizli bilgelik "antik bilgelik"tir yani teosofidir. Teosofi Cemiyeti bu antik bilgeliği taşıdığını en azından bu bilgelik için bir anahtar olduğunu iddia etmektedir. Bu bilgelik dünyada her zaman bulunmuş olmasına rağmen bu zamana kadar insanlığa açıkça duyurulmamıştır. Teosofiye göre bu bilgeliğin izlerini kadim dini literatürde bulmak münkündür. Hint, Çin, Pers, Babil, Mısır, Yunan irfanı Teosofi için en önemli materyallerdir. Teosofik öğretileri taşımak hususunda felsefe dinden aşağı değildir.[117]

Blavatsky bu noktada kadim inanç ve düşünce sistemlerinden söz eder. Ona göre tarihte birçok sistem ezoterik yöntemi benimsemiş, öğretilerini dışarıya ifşa etmemiştir. Ezoterik topluluklar inisiyatik bir usul çerçevesinde kapalı devre çalışan bir sistem kurmuşlardır. Blavatsky'ye göre bilgelik dini inisiyeler, hakikat arayıcıları ve onların müritleri tarafından özellikle bu tür bilgeliğe büyük saygı besleyen Hindistan, Orta Asya, İran gibi yerlerde korunmuştur.[118] Blavatsky konuyu şöyle açar:

> Bütün dinlerin ezoterik (bâtını) ve egzoterik (zahirî) yapıları vardır. Kadim inançlar ve öğretiler günümüze kadar ezoterik yöntemle ulaşabilmişlerdir. Bu öğretiler tarihin hiçbir döneminde herkese açık kılınmamıştır. Kadim inanç sistemlerinde gerçek inançlar sapma korkusuyla gizli tutulmuştur. Kadim uluslardan hiçbiri gerçek felsefi gizleri sıradan insanlara vermemiş, onlara sadece "kabukları" ayırmıştır. Tarihte birçok ezoterik okulun varlığını görmek mümkündür. Grek Eleusinia öğretileri, Mısır

[116] William Doss McDavid, **An Introdution to Esoteric Principles: A Study Course,** Theosophical Societi in America, 2008, s. 1; Turgut Gürsan'a göre Batı ezoterik geleneğinin varlığını açıktan sürdürememiş olmasının en büyük etkeni kilisenin baskısıdır. Hâlbuki okült konulardaki çalışmalar hıristiyanlıktan çok öncesine dayanmaktadır. Ezoterik gelenekler öğretilerini inisiyatik bir yapı içinde sözlü biçimde devam ettirmişlerdir. Bu öğretiler anlamayan kişilerce hor görülüp aşağılanmaması için halka açılmamış gizlice sürdürülmüştür. Bkz. Turgut Gürsan, **Dünyanın Gizli Tarihi**, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2008. s. 428.
[117] Kuhn, **Theosophy**, ss. 6-7.
[118] Blavatsky, **KT**, s. 8; Blavatsky, "A Few Questions to Hiraf", **CW**, C. I, ss. 103, 110.

> Samothrace kâhinlerinin öğretileri, Hintli inisiye Brahminlerin öğretileri, İbrani Hahamlarının Merkaba öğretisi bu gizem okullarının örnekleridir. Budizm'de ise Mahayana okulu ezoterik bir yapı arz ederken, Hinayana okulu egzoterik bir yapı sergiler. Pisagor bu gizli bilgiye "var olanın bilgisi (e gnosis ton onton)" dediğini ve bu bilgiyi sadece umut vadeden müritlerine verdiğini söylemektedir. Okült alfabe ve gizli şifreler eski Mısır'ın hiyeroglifik metinlerinden gelmiştir. Bu yazıların gizemini yalnızca Mısır rahipleri ve hiyerogramerciler bilmekteydi. Ammonius Saccas gizli bilgiyi yeminle bağlı olanlar dışındakilere vermemeleri konusunda öğrecilerinden söz almaktaydı. Aynı şeyi ilk Hıristiyanlıkta, Gnostikler'de ve İsa'nın öğretileri içinde de görmek mümkündür. İsa halka mesellerle hitap etmiş ancak hakikatin bilgisini havarilere açıklamıştır. "Tanrının egemenliğinin sırrı size açıklandı ama dışarıda olanlara her şey benzetmelerle açıklanır" (Markos IV, 11) cümlesi İsa'nın asıl ezoterik öğretisini hakiki takipçilerine bildirdiğini ifade etmektedir. Bütün ülkelerde ezoterik öğretinin örnekleri mevcuttur.[119]

Blavatsky'ye göre Teosofi Cemiyeti modern zamanın ezoterik okuludur. Dolayısıyla birisi bilgelik dininin gerçek öğretilerini elde etmek istiyorsa Teosofi Cemiyeti'ne katılmak durumundadır. Cemiyet kimseye bunun dışında bir avantaj sağlamamaktadır. Blavatsky teosofistlerin ezoterik bilgiyi kimden ve nasıl aldıklarına da açıklık getirmektedir. Buna göre cemiyetin iç grubunun üyeleri ezoterik bilgiyi gerçek ustalardan (mahatmalardan) almaktadırlar.[120] İleride geniş şekilde işleneceği gibi "mahatmalar" ya da "üstadlar" adı verilen spiritüel yolda yüksek mertebelere ulaşmış ruhaniler hayatını bu yola adamış teosofistlere bilgiyi ulaştırmaktadırlar. Cemiyet insanlara sunduğu bütün öğretileri "hakikatin koruyucuları" olarak da adlandırılan bu üstadlardan aldığını iddia etmektedir.

Teosofistler en başta Batı ezoterik kaynaklarından beslenmelerine rağmen cemiyetin Hindistan'a taşınmasından sonra Doğu öğretilerinin ve kavramlarının ağırlığının hissedildiğini her noktada görmekteyiz. Bu husus ezoterik felsefe bağlamında da geçerlidir. Dünyada tek ve genel bir ezoterik felsefe olmasına rağmen kültürel bağlamları noktasında farklı ezoterik felsefelerden söz edilir. Bu bağlamda teosofistlerin iddialarına göre ezoterik Budizm ile bağlanıtılı "**Arhat ezoterik felsefesi**", Hinduizmin perde arkasında bulunan "**Aryan ezoterik felsefesi**" veya

[119] Blavatsky, **KT**, ss. 8-10.
[120] Blavatsky, **KT**, ss. 21-23.

"**Kalde-Tibet ezoterik doktrinleri**" söz konusudur. Blavatsky, Teosofi Cemiyeti'ne spiritüel olarak yardım eden Koot Hoomi, Morya, ve Djwa Khul gibi mahatmaların Arhat ezoterik felsefesine bağlı olduklarını iddia eder.[121]

Teosofik öğreti kopmayan bir bağla antik dönemden modern döneme kadar gelmiştir. Ancak bu öğreti gizli biçimde iletilmiş, yapı olarak ezoterik bir anlayışı benimsemiştir. Teosofi Cemiyeti'nin tarihteki teosofik yapılardan temel farkı gizli öğretilerin üstünü örten "peçeyi" kaldırması ve dünyaya ifşa etmesi olmuştur. Kuhn'un ifadesine göre materyalizmin hüküm sürdüğü Batı dünyasına gizli öğretilerin verilip verilmemesi hususu mahatmalar topluluğunda tartışılmış ancak iki mahatmanın (Koot Hoomi ve Morya) sorumluluğu üstlenmesi üzerine öğretinin açıklanmasına karar verilmiştir.[122] Kuhn'a göre Teosofi Cemiyeti'nin kuruluşu yalnızca ezoterik kültlerin yeniden canlanışını değil aynı zamanda gizem okullarında, gizli cemiyetlerde, dini tarikatlarde ciddiyetle korunan okült bilgilerin günyüzüne çıkmasını sağlamıştır.[123]

Batı ezoterizmi üzerinde çalışan uzmanlar Blavatsky liderliğindeki modern Teosofi'nin ortaya koyduğu öğretilerin ezoterik düşünce ile ilişkisini tartışmışlardır. Hatırlanacağı üzere çalışmamızın en başında Batı ezoterik geleneği içerisinde kabul edilen geleneksel bir teosofi anlayışının olduğunu ifade etmiştik. Burada şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır; 19. yüzyıl ruhçu akımı içinden doğan, Batı ezoterik ve okült geleneklerinden beslenen sonunda ise Doğu düşüncelerini bunlara eklemleyen Teosofi Cemiyeti öğretileri bağlamında klasik Batı ezoterik geleneği içerisinde kabul edilebilir mi?

Her ne kadar geleneksel teosofi anlayışından farklı bir anlayış ortaya koysa da uzmanlara göre Teosofi Cemiyeti genel olarak Batı ezoterik geleneği içerisinde bir sistem olarak değerlendirilmiştir.[124]

---

[121] Blavatsky, **CW**, C. III, ss. 400-403; **CW**. c. IV, ss. 574-575.
[122] Kuhn, **Theosophy**, ss. 4-5.
[123] Kuhn, **Theosophy**, ss. 4-5.
[124] Lavoie, "The Spiritualism" ss. 214-215.

Batı ezoterizmi alanında öncü ve önemli bir isim olan A. Faivre'e göre Batı ezoterik gelenekleri ilk dördü temel, son ikisi tâli olmak üzere altı hususiyet sergiler, bunlar:

1- **Varlık içerisinde benzeşme** (Correspondences): Evrenin bütün parçaları; yıldızlar, gezegenler, hayvanlar, bitkiler, mineraller, zihni durumlar, sağlık, hastalık vs., bir takım benzerlikler ve analojilerle birbirine bağlıdır. Okült anlayışta **yukardakinin aşağıdakine benzemesi** (as above so below) sıkça vurgulanır. Bütün parçayla benzeşir ve etkileşim içerisindedir.

2- **Doğanın canlılığı** (Living Nature): Bu özellik yukarıda ifade edilen benzeşme özelliği ile uyumlu bir özelliktir. Dünya (tabiat ana) insani durumlarla benzerlik içerir. Böylece bazı özel bitkiler, taşlar ve elementler tedavi için kullanılabilir. Bu düşünce tılsımların ve uğur taşlarının kullanımına da izin verir.

3- **İmajinasyon ve aracılık** (İmagination And Mediations): Bu kavram ritüeller ve sembolik imajlar gibi araçları ifade ettiği gibi aracı ruhları da kapsar. Bu aracı bir melek, chohan, şeytan veya başka doğaüstü ve evrimleşmiş varlık olabilir. Bu özellik okültizm ile mistisizm arasında bir farkı ortaya koyar. Mistik doğrudan Tanrı ile birleşmeyi ararken okültist aracılar ile irtabat kurmaya yönelir.

4- **Dönüşüm** (Transmutation): Bu anlayış bir iç dönüşümü ifade etmektedir. Buna göre yoğun ve derin spiritüel farkındalıkla bir dönüşüm yaşanmaktadır.

5- **Uyuşma tatbikatı** (The Praxis of the Concondance): Bu ilkeye göre farklı gelenekler arasında ortak paydaların olabileceği düşünülerek farklı gelenekleri çatısı altında toplayan yüce bir hakikat bulma amacı güdülür.

6- **Aktarım** (Transmission): Ezoterik geleneklerde öğreti üstaddan öğrenciye özel bir yolla iletilir. Sahih öğretiye sahip olmak için bu silsileye dâhil olmak gereklidir.[125]

N. Goodrick-Clarke, Blavatsky'nin kozmolojisinin Faivre'in yukarıda ifade edilen Batı ezoterizminin karakteristiklerini taşıdığını ifade etmektedir. Buna göre Blavatsky'nin teosofik analayışında bulunan a) evrenin bütün parçaları arasındaki

[125] Faivre, **Access to Western Esotericism,** ss. 10-15; ayrıca bkz. Faivre, **Giz ve Işık**, ss. 26-28; Lavoie, "The Spiritualism" ss. 216-217.

uyum, makrokozm ve mikrokozm, b) komplex, çoğul, hiyerarşik, bütünüyle canlı yaşayan bir tabiat, c) ruhlar, semboller, mandalalar gibi aracı imajların kabulü, d) ruhun tasfiye ve yükselme ile dönüşümü gibi karakteristikler teosofi düşüncesinin bir Batı ezoterik hareketi olduğunu haklılaştırmaktadır. Goodrick-Ckarke'e göre Blavatsky'nin teosofisi Rönesansın Hermetik, kabalistik ve teosofik geleneklerinden daha fazla Batı ezoteriminin karakteristiğini taşımaktadır. Bununla birlikte Teosofi Cemiyeti, Doğu din ve düşünceleri ile senkretik bir ilişki kurarak Batı ezoterik geleneğine yeni açılımlar kazandırmıştır. Goodrick-Clarke, Blavatsky teosofisinin evrensel bilgelik geleneği öğretisi ile Doğu ve Batıyı birleştirerek evrensel ezoterizme yeni bir itici güç kazandırdığını ifade eder.[126]

2.3.2.2. Teosofi ve Okültizm

Teosofi ve okültizm üzerine değerlendirmelerimize geçmeden önce şunu ifade etmemiz gerekir ki ezoterizm gibi onunla yakından ilişkili bir kavram olan okültizm kavramı hakkında birçok spekülasyon söz konusudur. Ezoterizm ve okültizmin tanımı, kapsamı, din ve bilimle ilişkisi hususlarında ortak bir görüşe varmak zor görünmektedir.[127] Ezoterizm ve okültizmi tüm çerçevesiyle tartışmak çalışmamızın alanını aşacak boyuttadır. Biz burada okültizm hakkında kısa bir değerlendirme yaptıktan sonra konuyu modern okültist hareketler içerisinde önde gelen bir oluşum olan Teosofi Cemiyeti bağlamında ele alacağız.

Okült kavramı köken itibariyle Latince "**occultus** (gizli, saklı)" ve "**occulere** (kapatmak, saklamak, örtmek)" kelimelerine dayanan bir kavramdır.[128] Bu kavram Yunanca "**esoteros** (içsel ve gizli olan)" sıfatının Latince eş anlamlısıdır.[129] W. J. Hanegraaf'a göre tarihi süreçte "okült" kavramının; "okült nitelikler", "okült güçler", "okült felsefe", "okült bilimler", "okültizm" gibi farklı anlayışları işaret eden rastgele ve karmaşık bir biçimde kullanılması söz konusudur.[130] Dikkat edilmesi gereken bir husus da "okült"ün sıfat olarak kadim zamanlardan beri kullanılmasına rağmen

[126] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, ss. 141-142.
[127] Zinser, **Ezoterizme Giriş**, ss. 7, 11-12.
[128] Wouter J. Hanegraaff, "Occult/Occultism", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, s. 884.
[129] Zinser, **Ezoterizme Giriş**, s. 15.
[130] Okült kavramının tarihi gelişimi için bkz. Hanegraaff, "Occult/Occultism, ss. 884-889.

"okültizm"in isim olarak 19. yüzyılda ortaya çıkan bir kavram olmasıdır. Genel kanaate göre okültizm kavramı ilk olarak 19. yüzyılın önde gelen Fransız okültisti Eliphas Levi'nin[131] metinlerinde bugünkü anlamıyla kullanılmıştır.[132] Guenon'a göre tarih boyunca gizli (okült) bilimler vardır; ancak -büyü, simya, müneccimlik gibi- bu bilimler Eliphas Levi'ye kadar okültizm gibi bir şemsiye kavram altında toplanmamıştır.[133] Levi'den sonra birçok yazar tarafından kullanılan okültizm kavramını İngilizce konuşan dünyaya ilk defa taşıyanlar teosofistler olmuştur. Hanegraaf bu anlamda öncü olarak Blavatsky'yi anarken,[134] Eliade bir başka teosofist A. P. Sinnett'ı ileri sürer.[135] Eliphas Levi ismi, Blavatsky için çok önemlidir. Çünkü Blavatsky'nin Levi'nin düşüncelerinden önemli biçimde etkilendiği düşünülür.[136]

Okültizm kavramı zaman zaman ezoterizm ile eş anlamlı kullanıldığı gibi okült bilimleri ifade edecek biçimde de kullanılmaktadır. O. Hamer'a göre bugün "okültizm" ve "ezoterizm" kavramları rastgele biçimde, "gizli bilgiler"i açıklayan ve kullanan inançların ve uygulamaların doğasını ifade etmek için kullanılmaktadır. Kuşkucular açısından okült, neredeyse "bilim dışı" ve "irrasyonel" ile eşanlamlı kabul edilir. Teolojik zihinli kimseler okült terimini pejoratif bir terim olarak

---

[131] Eliphas Levi takma adıyla meşhur olmuş, asıl adı Alphonse Louis Contante (1810-1875) olan Fransız okültist. Okültizmin en önemli teorisyenlerinden kabul edilir. Dogme et rituel de la haute magie (Büyünün ritüelleri ve doktrini, [1856]) kitabı modern okültizmin temel metinlerinden kabul edilir. Geniş bilgi için bkz. Jean-Pierre Laurant, "Levi,Eliphas", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 689-692; Ferda Ercan Uyulan, **Okültizm ve Enerji: Geçmişten Bugüne Gizemcilik İlgi Alanları Tradisyonları**, Ankara, Lotus Yayınevi, 2012, ss. 54-55.

[132] Zinser, **Ezoterizme Giriş**, s. 7, 15; ayrıca. bkz. Guenon, **Ruhçu Yanılgı**, s. 57. Okültizm anlayışının 19. yüzyıldan itibaren genel bir çerçevesi için bkz. bkz. Henrik Bogdan, Gordan Djurdjevic, "Introduction: Occultism In A Global Perspective", **Occultism In A Global Perspective**, Ed. Henrik Bogdan, Gordan Djurdjevic, New York, Routledge, 2014, ss. 1-14.

[133] Guenon, **Ruhçu Yanılgı**, s. 57.

[134] Hanegraaf'a göre Blavatsky, 1875 yılında, ABD'de, Spiritual Scientist dergisinde yayımlanan "A Few Questions to 'Hiraf'" isimli makalesinde "okültizm" kavramını İngilizce olarak ilk defa kullanmıştır. Bkz. Hanegraaff, "Occult/Occultism, s. 887.

[135] Mircea Eliade, **Occultism, Witchcraft, and Cultural Fashions: Essays in Comparative Religion**, Chicago, The University of Chicago, 1976, s. 49.

[136] Bkz. Eliade, **Occultism, Witchcraft**, s. 49; Guenon, **Ruhçu Yanılgı**, ss. 57-58. Henrik Bogdan, birçok araştırmacının Eliphas Levi'yi modern dönemde okültizmin öncüsü olarak kabul ettiklerini ifade ettikten sonra Levi'nin Blavatsky ve Teosofistleri, Altın Şafak Hermetik Biriliği (Hermetic Order of the Golden Dawn)'ni, Aleister Crowley (1875–1947) ve öncüsü olduğu yeni dini hareket Thelema'yı ve Gerald Gardner (1884–1964) ve modern büyücülük (witchcraft) hareketini etkilediğini ifade etmektedir. Bkz. Bogdan, Djurdjevic; "Introduction: Occultism", s. 3.

kullanmaktadırlar.[137] Hammer, ezoterizm ve okültizmin aynı alanın sırasıyla teorik ve pratik yönünü temsil eden kavramlar olduğunu ifade eden bir anlayışın olduğunu belirtir.[138]

Faivre'e göre okültizm, okült bilimleri içine alan ve ezoterizmin pratik boyutunu oluşturan bir anlayışı ifade eder. Buna göre okültizm ve ona dayanan bir takım teknik ve uygulamalar ile dini ve felsefi bir anlayışı ifade eden ezoterizm arasında bir ayırım vardır.[139] Faivre'a göre okültizm, ezoterizm anlayışına daha geniş bir çatı ve boyut kazandıran bir anlayıştır.[140] Hanegraaf, Rene Guenon'un da ezoterizm ve okültizm arasında farklı türde bir ayrımdan söz ettiğini bildirir. Buna göre Guenon ruhçuluk ve Teosofi gibi "gizli" hareketlerin okültizmine karşı olarak "egzoterik dinlerin" özünde bulunan bir "ezoterik metafizik"ten söz eder.[141]

Hanegraaff'a göre günümüzde okültizm kavramı Batı ezoterik geleneği içinde değerlendirilen 19. yüzyılda ortaya çıkan ve 20. yüzyılda türeyerek devam eden oluşumlar için kullanılır. Bu anlamda okültizm kavramı özel olarak Eliphas Levi ve ardından gelen Fransız okültist akımları için kullanıldığı gibi ruhçuluk, Teosofi, Altın Şafak Hermetik Birliği (Hermetic Order of the Golden Dawn) ve New Age hareketi gibi farklı ezoterik akımlar için de kullanılmaktadır.[142]

Okültizm düşüncesi bir takım gizli uygulamaları ve yöntemleri içerir. Okült sanatlar (occult arts) veya okült bilimler (occult sciences) olarak ifade edilen bu tür uygulamaların kökeni belki de insanlık tarihinin en eski dönemlerine kadar uzanmaktadır. Her ne kadar bu uygulamalar çok eskilere gitse de Hanegraaf'a göre "okült bilimler (okült science)" düşüncesi 16. yüzyılda "okült felsefe" düşüncesi ile hemen hemen aynı dönemde bir nosyon olarak ortaya çıkar. Genel olarak üç ana okült bilimden söz edilir. Bunlar; astroloji, simya ve büyüdür. Hanegraaf büyü (magic) altında yer alan kehanetle ilişkili (divinatory) uygulamaları farklı kategoriler olarak düşünerek listeyi uzatmanın mümkün olduğunu ifade eder.[143] H. Zinser,

[137] Hammer, **Claiming Knowledge**, ss. 5-6.
[138] Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 6.
[139] Hanegraaff, "Occult/Occultism, s. 887.
[140] Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 6.
[141] Hanegraaff, "Occult/Occultism, ss. 887-888.
[142] Hanegraaff, "Occult/Occultism, ss. 887-888.
[143] Hanegraaff, "Occult/Occultism, s. 887; ayrıca bkz. Uyulan, **Okültizm**, ss. 21-26.

hemen her konunun ezoterik olarak yorumlanmasının mümkün olmasından hareketle ezoterizm ve okültizm taraftarlarının kabul ettiği inanış ve yöntemlerin mutlak biçimde belirlenmesinin oldukça güç olduğunu söylemektedir. Zinser son yıllarda yaygın olarak karşılaşılan okült yöntemler olarak; astroloji, kâhinlik, iskambil falı, telekinize, psikokinezi (düşünce gücüyle eşyaları hareket ettirme), maddeleştirme (materialization), telepati yoluyla elfler, melekler ve diğer ışık varlıkları ile iletişim kurma, sarkaç yöntemi ile kehanet, fincanla ruh çağırma, otomatik yazı yazma, kutsal çatal (veya şans çatalı) ve radyestezi (ışın duyumu/duyarlılığı), Kirlian foğrafçılığı, kanallaşma (channelling), cadılık, birçok şifacılık uygulaması (reiki, çakra tedavisi, şamanik tedavi, taşlarla tedavi el teması ile tedavi, prana tedavisi, aromaterapi, astrolojik tedavi vb.) gibi yöntemleri sıralar.[144]

19. yüzyılın sonundan itibaren, duyu-dışı, paranormal ve okült konularda araştırma yapmak üzere ilk dernekler kurulmaya başlamıştır. Bu derneklerden birisi de 1882 yılında Londra'da kurulan **Psişik Araştırma Derneği** (Society for Psychical Research)'dir.[145] Bu dernekler bir takım deneyler ve gösteriler düzenlemiş, okültizm ve ezoterizm propagandası için çok sayıda kitap yayımlamıştır. Bu kuruluşların bir kısmı 20. yüzyılın 30'lu yıllarından itibaren kendilerini tanımlarken "parapsikoloji" ifadesini kullanmıştır. H. Zinser'in ifadesine göre "parapsikoloji" T. K. Oesterreich (1867-1947) tarafından "bilimsel okültizm"in tanımlanması için önerilmiştir. Zinser buna ilave olarak okültizm ve ezoterizm yanlılarının iddialarının bilimsel bir çerçeveye oturtulması amacıyla yapılan deneylerin ve çalışmaların henüz objektif bir sonuç vermediğini de belirtmektedir.[146]

Teosofi ve okültizm arasında ilişki söz konusu olduğunda şunu hemen belirtmeliyiz ki Teosofi Cemiyeti modern okültist hareketlerin en önde gelenlerinden kabul edilmektedir. Cemiyet, okült bilimlerin gerçekliğini savunmuş, öğretilerinde ve ortaya koyduğu literatürde okültizme büyük yer vermiştir. G. Lachman'a göre

---

[144] Burada sayılan okült yöntemlerin uygulanışı hakkında geniş bilgi için bkz. Zinser, **Ezoterizme Giriş**, ss. 40-75.

[145] Önceki bölümlerde ifade edildiği üzere Psişik Araştırma Derneği (Society for Psychical Research)'nin 1884 yılında Hindistan, Madras'ta Teosofi Cemiyeti merkezinde Blavatsky'nin iddia ettiği mahatmalardan gelen mektuplar üzerinde araştıma yaptığı ve sonunda bu fenomenleri sahte ve Blavatsky'yi de düzenbaz olarak ilan ettiği hatırlanmalıdır.

[146] Zinser, **Ezoterizme Giriş**, ss. 29-32.

Teosofi 19. yüzyılın sonunda bütün yönleri ile okültizme damgasını vuran bir hareket olmuştur.[147]

Cemiyetin amaçlarından birisi tüzüğünde belirtildiği gibi doğanın saklı yasalarını ve insanda uyku halinde bulunan gizli güçleri ortaya çıkarmaktır.[148] Teosofist Leadbeater'a göre okültizm doğanın ve insanın iç yüzünü araştırmaktır ki bu hayatın tümünü kavramak açısında son derece önemlidir. Bu nedenle cemiyet ilkelerinin üçüncüsü olarak okültizmi benimsemiştir.[149] P. Pedersen, Teosofi'nin bu ilkesine ve tüzüğünde ek olarak ifade edilen "evreni yöneten kanunların bilgisini toplamak ve yaymak" düşüncesine dayanarak cemiyetin asıl amacının büyü ve okült bilimler üzerine çalışmak olduğunu ifade etmektedir. Pedersen'e göre Teosofi hareketinin asıl karakteri okültist olmasıdır.[150]

Bunun da ötesinde cemiyetin kurucuları Blavatsky ve Olcott teosofi öğretisini hakiki ezoterizm ve okültizm olarak ileri sürer.[151] Guenon'a göre -büyü, müneccimlik, simya vb.- sayısız ekolü temsil eden bir kavram olarak okültizm kavramı teosofistler tarafından kendi öğretilerini nitelemek amacıyla kullanılmıştır.[152]

Teosofik literatürde genel olarak ezoterizm ve okültizm gizli (batınî) ve kadim bilgeliği ifade edecek biçimde aynı anlamda kullanılır. Ancak gizemli güçler kullanılarak icra edilen bir takım uygulamalara "okült bilimler" veya "okült sanatlar" adı altında farklı bir yer verilir. Blavatsky okült felsefe (occultism) ile okült sanatlar (occult arts) arasında bir ayrım yapar. Ona göre büyü (magic) gibi okült sanatlar okültizmin bir aracıdır.[153] Hanegraaf, Blavatsky'nin büyü ve okültizme yaklaşımını değerlendirir. Buna göre Blavatsky, okültizmi bir "magia naturalis (natural magic/doğal büyü)" olarak kabul eder. Okültizm doğa kanunlarına karşı değildir; ancak henüz bilim adamlarının kabul etmedikleri doğal güçleri kullanmaktadır.

---

[147] Lachman, **A Dark Muse**, s. 155.
[148] Blavatsky, **KT**, s. 39.
[149] C.W. Leadbeater, "The Third Object of the Theosophical Society", **Adyar Pamphlets**, Chennai [Madras] Adyar, India, Theosophical Publishing House, 1934, s. 5.
[150] Pedersen, "Tibet, Theosophy", s. 151.
[151] Blavatsky, **CW**, C. IX, ss. 155, 251-253; ayrıca bkz. Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 60.
[152] Guenon, **Ruhçu Yanılgı,** ss. 57-58.
[153] Blavatsky, **CW**, C. VIII, s. 14; ayrıca bkz. Quinn, **The Only Tradition,** ss. 104-105.

Blavatsky'ye göre büyü (magic), doğadaki okült güçlerin ve dünyayı yöneten görünen ve görünmeyen kanunların derin bilgisine dayanan bir bilimdir.[154] Blavatsky düşüncesinde büyü antik insanların sahip olduğu "gizli öğreti"ye (secret doctrine) karşılık gelir. Ancak Blavastky büyü kavramını kapsayacak biçimde okültizm veya teosofi kavramını kullanır. Hanegraaf, Blavatsky'nin antik/kadim bilgeliğe vurgusunun 19. yüzyılın önde gelen okültisti Eliphas Levi'nin düşüncelerinde de görüldüğünü ifade eder.[155]

Blavatsky senkretik ve elektik bir anlayışla hakiki okült veya ezoterik bilgiyi ifade etmek için Hint düşüncesine başvurur ve şu bilgileri verir:

> Puranalar'da ezoterik veya okült bilimleri/bilgileri ifade etmek için dört kavram kullanılır. Bunlar;
>
> 1- Yajna-vidya: Dini ritüellerle tabiatta uyandırılan okült güçlerin bilgisi,
>
> 2- Maha-vidya: "Yüce bilgi" anlamına gelen ve büyücülüğe (sorcery) denk gelen bilgi,
>
> 3- Guhya-vidya: Esîr içinde bulunan mistik güçlerin bilgisi,
>
> 4- Atma-vidya: "Ruhun bilgisi" denilen ancak bunun çok ötesinde olan bilgi.
>
> Bunlardan yalnızca sonuncusu yani Atma-vidya teosofistlerin peşinde oldukları ve elde etmeye çalıştıkları hakiki okültizmdir. Diğer üçü ise okült bilimler veya okült sanatlar denilen tabiatta mevcut olan varlıkların nihai özünün bilgisine dayanan bilimler/bilgilerdir. Simya, astroloji, fal, büyü gibi bu bilimler iyi veya kötü amaçla kullanılabilir. Hakiki okült felsefe olan Atma-vidya okült bilimleri/sanatları kapsadığı gibi bunları kullanmaya da izin verir. Ancak okült sanatları kullanmak değersiz şeylerden arındırılmış ve faydaya yönelik bir faaliyet söz konusu olduğunda mümkündür.[156]

Anlaşıldığı kadarıyla teosofi okültizmi varlığın hakikatine ve gizemine yönelik bir bilgi olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla bu bilgiyi elde etmek

---

[154] Wouter J. Hanegraaf, **New Age Religion and Western Culture: Esotericism in the Mirror of Secular Thought**, New York, State University of New York Press, 1998, ss. 450-451.
[155] Wouter J. Hanegraaf, "Magic V: 18th–20th Century", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, s. 742.
[156] Blavatsky, **CW.**, C. IX, ss. 251-253.

tabiatta gizli olan bir takım kuvvetleri kullanmayı da mümkün kılmaktadır ki bundan da okült bilimler veya okült sanatlar olarak söz edilir.

Blavatsky, **Theosophical Glossary** (Teosofik Sözlük)'de okült bilimler hakkında şu bilgileri sunar:

> Okült bilimler tabiatın -fiziksel, psişik, mental veya spiritüel- gizemlerine ilişkin bilimlerdir. Okült bilimler Hermetik ve ezoterik bilimlerdir. Bu bilimler Batı dünyasında kabala, Doğu'da ise mistisizm, büyü (magic) ve yoga felsefesi, daha sonraları ise chelalar tarafından "yedinci darshana" olarak isimlendirilmiştir. Bu bilimler kıymetini idrak edemeyecekleri veya bu tür ilahi bilimleri kara büyüye ve kendi çıkarlarına yönlendirebilecekleri endişesiyle çağlar boyunca sıradan halktan gizlenerek taşınmıştır.[157]

Besant, okültizmi varlıktaki gizli hayatı ve enerjileri incelemek olarak tanımlar. Ona göre evrende hareketi ve oluşumu sağlayan enerjiler saklı, bunların sonuçları aşikârdır.[158] Olcott da bu görüşlere katılır ve okültizmi "doğanın kuvvet ve ruhla ilişkili gizemleri ile ilgilenen bilimler" olarak tanımlar. Besant ve Olcott'a göre bilim doğanın görünen kısmıyla ilgilenirken okültizm görünmeyeni inceler.[159] G. Lachman bu ifadelere dayanarak; teosofinin, okültizm ve bilimin çatışmadığını bilakis evrenin sırlarını açmaya yönelik birbirini tamamlayan iki alan olduğunu ileri sürdüğünü ifade etmektedir.[160]

Besant'a göre okültist, tabiattaki ilahi zihni inceleyen kişidir. Bunu yapabilmesi için okültistin sübtil algılarını geliştirmesi gerekir. Durugörü, duruişiti, sübtil bedenlerde dolaşma gibi yöntemler okültizm değil okültizmin araçlarıdır.[161] Okültist iki konu üzerinde önemle durmalıdır. İlki tabiatta işleyen ilahi aklı kavramaya çalışmalı, ikincisi ise bilincinin algılarını geliştirmeli bu yolla yüksek düzeylerle irtibat kurabilmeli ve bu alanda etki sahibi olabilmelidir.[162] Besant okültizm ile mistisizm arasındaki ilişkiye değinir. Ona göre okültizm Tanrı'nın

---

[157] Blavatsky, **TG**, ss. 219-220.
[158] Besant, "Occultism", **Adyar Pamphlets**, ss. 1-2. (çevrimiçi) http://www.theosophical.ca/adyar_pamphlets/AdyarPamphlet_No97.pdf#, 23.05.2014)
[159] Besant, "Occultism", ss. 1-2; ayrıca bkz. Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 202.
[160] Lachman, **A Dark Muse**, s. 155.
[161] Besant, "Occultism", s. 4.
[162] Besant, "Occultism and Occult Training", (çevrimiçi) http://www.theosophical.org/publications/quest-magazine/2566#, 25.05.2014)

bilgisini elde etme çabası iken mistisizm Tanrı ile birleşme çabasıdır. Okültist zihnini kullanırken mistik duygularını kullanır. Ancak bunlar kaba ayrımlardır hakikati kavramış olan okültistler ve mistikler için iki alan da birbirini kapsayan alanlardır.[163]

Blavatsky okült bilimlerin hakikati üzerinde önemle durur.[164] Ona göre simya, maji, nekromansi, astroloji, gibi geleneksel okült bilimler gerçek ve uygulanabilirdir. Okült bilimler aynı zamanda tehlikeli bilimlerdir. İnsanda uyur halde bulunan gizli güçleri keşfeden, geliştiren ve uygulayan bir kişi devasa güçler elde edebilir. Blavatsky okült bilimlere tecrübî bir destek sunmak amacıyla o dönemde oldukça popüler olan hipnotizma uygulamasını örnek olarak vermektedir. Ona göre hipnotizma okült bilimlerin küçük dallarından yalnızca birisidir. Bu bilimler kişisel çıkarlar için kullanılacak olursa çok tehlikeli durumlar ortaya çıkabilir. Blavatsky'ye göre teosofi doğanın bütün yasalarını, doğanın gerçek bilgisine dayalı okült bilimleri ve insanın gizli güçlerini batıl inançlardan soyutlayarak bilimsel yöntemlerle ortaya koymayı ve bunu insanlık için kullanmayı amaçlamaktadır.[165] Blavatsky'ye göre hakiki okültizm ya da teosofi, düşünce ve davranışta benlikten mutlak surette feragat etmektir.[166]

Blavatsky modern çağda gerçek okült bilginin kaynağının teosofi öğretileri aracılığı ile sunulduğunu iddia etmektedir. Ona göre modern dönemde bir kişinin kendi başına çalışması suretiyle okültizm ile ilgilenmesi çok doğru değildir. Blavatsky bu konuda şunları söyler:

> Bu zamanda okültizm, teürji, simya veya Orta Çağ teosofisini açıklayacak bir tek kitap bile bulunmamaktadır. Bu konulara ilişkin eserlerin hepsi sembolik dille yazılmıştır, bu dilin anahtarı ise Batı'da asırlar önce kaybolmuştur. Bu durumda bir kişinin kendi başına bu anlamları çözmesi son derece tehlikelidir. Kişi bilinçsizce ya kara büyüye (black magic) ya da çaresiz kalarak medyumluğa yönelmek durumunda kalabilir. İnisiye edilmemiş kişinin tehlikeli etütlere girişmemesi daha iyidir.[167]

[163] Besant, "Occultism", s. 2.
[164] Blavatsky'nin okültizm ve okült bilimler üzerinde Lucifer isimli teosofik yayında kaleme aldığı metinler için bkz. H. P. Blavatsky, **Studies in Occultism**, (A Collection of Articles from Lucifer, H. P. Blavatsky's magazine, between 1887-1891), Theosophical University Press Online Edition, (çevrimiçi) http://www.theosociety.org/pasadena/hpb-sio/sio-hp.htm, 07.02.2015.
[165] Blavatsky, **KT**, ss. 25-27.
[166] Blavatsky, **CW**, C. IX, ss. 251-253.
[167] Blavatsky, **KT**, s. 21.

Blavatsky modern toplumun teosofi, okültizm, kabala, ruhçuluk gibi ezoterik alanlarda bir gerçekliğin olup olmadığı hususunda kafa karışıklığı yaşadığını ileri sürmektedir. O Batı'da insanların okültizmin gerçekte ne olduğuna dair herhangi bir fikri olmadığını şu cümlelerle ifade eder:

> Kadim bilgelik (okültizm) kimileri tarafından kabala ile sınırlandırılırken, kimileri Boehme, Swedenborg veya Mesmerin öğretilerini ezoterik bilginin temsilcisi kabul etmektedirler. Bu grupların hemen hepsi cehalete ve kara büyüye sürüklenmektedirler. Bu insanların doğru ile yanlışı ayırabilecekleri bir ölçüleri yoktur.[168]

Blavatsky hakiki okült felsefenin ortaya koyulması noktasında Teosofi'nin mahatmalarını/yüce üstadlarını gerçek kaynak olarak ortaya koyar. Ona göre teosofistler ezoterik-okült bilgiyi gerçek ustalar (mahatmalar)'dan öğrenmektedirler. Dolayısıyla Teosofi Cemiyeti modern dönemde ezoterizmin ve okültizmin en sağlam kaynağıdır.[169]

Blavatsky'ye göre teosofi öğretisi gerçek okültizmi sunmakla beraber bir yandan da okültizmi kapsayan bir yapı arzeder. Teosofi sahip olduğu hedefler ve ahlâki ilkeler ile okültizmden üstündür. Bir kimsenin iyi bir teosofist olması için okültist olmasına gerek yoktur, ancak erdemli bir okültist olması için öncelikle teosofist olması gereklidir. Çünkü bir takım ahlaki ilkelere sahip olmadan okült güçlere sahip olan bir kişi farkında olmadan bir "kara majisyen" olma yolundadır. Teosofist ahlaki ilkeleri olan insanlıkla bütünleşmeyi hedefleyen, başkaları için çalışan birisi olmalıdır. Blavatsky'ye göre okültist bu ilkelere sahip olmadan sıradan insanlardan daha fazla pratik güce sahip olursa, dünyaya ve insanlara tehlikeli hale gelebilir.[170] Blavatsky okült bilimleri/sanatları "**beyaz büyücülük**" ve "**kara büyücülük**" olarak ayırır. Ona göre okültistler arasında bu bilimleri iyi amaçlar için kullanan beyaz büyücüler olduğu gibi kötü amaçlar için kullanan kara büyücüler de vardır. İki büyüde de tabiattaki aynı kuvvetler ve kanunlar kullanılır.[171]

---

[168] Blavatsky, **KT**, ss. 21-22.
[169] Blavatsky, **KT**, ss. 22-23.
[170] Blavatsky, **KT**, ss. 25-27.
[171] Blavatsky, **CW**, C. IX, s. 400-F.

Blavatsky'ye göre okült güçlerin, büyülü icraların ortaya koyulabilmesi için hayatın ve düşüncenin arındırılması gereklidir.[172] Dünyevi arzulardan, çirkin fiillerden uzaklaşma bu güçleri geliştirir. Öyle ki bu arınmayla insan onulmaz hastalıkları iyileştirebileceği gibi, kişinin görüşü kehânete varırcasına keskinleşebilir.[173]

Kuhn, Blavatsky'nin modern okültizme katkısını çok değerli görür. Kuhn'a göre Blavatsky okült bilimlerin itibarını kurtarmak için büyük mücadele vermiş, büyü, simya, şifacılık, Mesmerizm gibi modern bilim tarafından "sahte bilim" olarak nitelenen uygulamaların gerçekliğini savunmuştur. Blavatsky, "antik dünyayı modern bilimin hor bakan bakışlarından kurtarmak için" büyü ve uygulayıcılarının konumunu bilimsel bir seviyeye yükseltmeye çalışmıştır. Ona göre Blavatsky hakiki büyünün gerçekliğini, insan tarihinin bir parçası olduğunu savunmakla kalmamış, büyünün insanın doğayla yakınlığını ifade eden, insanın gerçek gücünü gösteren yüksek bir bilim olduğunu ifade etmiştir.[174]

Blavatsky okült bilimler açısından temel kabul edilen büyünün hakikati üzerinde önemle durmuştur. Blavatsky, büyünün temelinde ilahi tabiatla dünyevi tabiat arasındaki benzerlik ve etkileşimin olduğunu söyler. Büyü evrendeki organik ve inorganik varlıklar, görünen ve görünmeyen güçler arasındaki ilişkiye dayanır. Ona göre doğadaki bu ilişki hakkında geniş bilgi sahibi olan kişi büyü ilmini elde edebilir.[175] "Büyü spiritüel bilgeliktir" diyen Blavatsky doğayı büyücünün "hizmetçisi" olarak niteler. Ona göre her şeye yayılmış olan ortak bir hayati ilke (vital principle) vardır ve bu ilke geliştrilmiş insan iradesi ile kontrol edilebilir. Büyü ustası doğal güçleri olağanüstü biçimde harekete geçirebilir.[176]

Blavatsky insanın zihin ve irade gücüne büyük önem atfeder. O, insanların zihin ve irade gücüyle "Tanrı gibi yaratabileceklerini" söyler.[177] Blavatsky'ye göre umut ve inanç insanlara şifa getirebilir. Zihnin beden üzerindeki etkileri tarih boyunca nice mucizeler ortaya çıkarmıştır. Kutsal mezarlar, hatıralar, tılsımlar, şifacı

[172] Kuhn, **Theosophy**, s. 76.
[173] Blavatsky, **IU**, C. I, ss. 210, 218.
[174] Kuhn, **Theosophy**, s.74.
[175] Blavatsky, **IU**, C. I, s. 244.
[176] Blavatsky, **IU**, C. II, s. 590.
[177] Blavatsky, **IU**, C. I, s. 62.

kimselerden gelen kâğıtlar (muskalar), giysiler, kocakarı ilaçları, etkili biçimde tekrarlanan sözler insanlara inançla bağlanmaları suretiyle fayda sağlayabilir.[178]

Blavatsky maddi evrenin altındaki katmanın insan bilinci ile kontrol edilebileceğini savunur. Ona göre her atom bir ruh tarafından hareket ettirilir. Büyünün gerçekleşebilmesi için insan ve varlıklar arasında bağlantının oluşmasını sağlayan her yerde varolan, özdeş bir ilkenin var olması gerekir. Blavatsky, evrendeki varlıklar arasında bağlantının sağlanması noktasında kadim dönemden beri kabul edilen ancak 20. yüzyıl bilimsel gelişmeleri ile artık gündemden düşen "esîr (ether)"[179] teorisini kabul eder. Ona göre esîr sayesinde insan "psiko-dinamik" yeteneklerini kendi çıkarına kullanabilir. Esîr, Blavatsky'ye göre "hayatın evrensel prensibi"dir, adeta "kozmik enerjinin pili"dir. Esîr, "hayatın kitabı", "Tanrı'nın hafızası"dır. İnsan hafızası esîrdeki resimlere bir bakıştan ibarettir.[180]

Blavatsky, bunun da ötesinde insan beyninden çıkan manyetik dalgaların cisimler üzerinde kontrol etme gücünün olduğunu iddia eder. Kuhn'a göre bu söylemleri ile Blavatsky geleneksel büyü anlayışı ile modern bilimin verilerini birleştirmeyi amaçlamıştır.[181]

Astroloji üzerinde de önemle duran Blavatsky, eterik/esirî madde ve onun sahip olduğu manyetik enerji sayesinde astroloji ilminin astronomi kadar değerli bir bilim olduğunu düşünür. Eliphas Levi'nin "gezegenimiz açısından önemsiz gibi görünen bir çocuğun doğumu bütün evreni etkilediği gibi bütün evrende onun üzerinde etki sahibidir" sözüne dayanarak Blavatsky evrendeki her şeyin bir dengeyi kurmak üzere birbiri ile manyetik bir ilişki kurduğunu ve bu evrensel manyetik etkinin astrolojinin temelini oluşturduğunu iddia eder.[182]

Blavatsky okült bilimlerin gerçekliğini sosyolojik olarak ise şöyle savunur:

---

[178] Blavatsky, **IU**, C. I, s. 216.
[179] Esîr, eskiden uzayı doldurduğu, yıldız ve felekleri oluşturduğu sanılan havadan hafif, saydam ve esnek maddedir. Grekçe "ether" kelimesinden Arapça'ya geçmiştir. Bkz. Mahmut Kaya, "Esîr", **DİA**, C. XI, İstanbul, TDV, 1995, s. 390.
[180] Kuhn, **Theosophy**, s. 75.
[181] Kuhn, **Theosophy**, s. 75.
[182] Kuhn, **Theosophy**, ss. 75-76.

> Büyü ve okült bilimleri düzenbazlıkla damgalamak insan tabiatına bir hakarettir. Binlerce yıldır insanoğlunun yarısının diğer yarısı üzerinde sahtekârlık yaptığını söylemek insanoğlunun hilekâr ve aptallardan oluştuğunu söylemekten farksızdır.[183]

Blavatsky'ye göre tarihten bugüne tabiatta ve insanda var olan gizli (okült) kuvvetlerin tezahür etmiş örnekleri sayısızdır. Bunların birçoğu tarihi anlatımlarda, efsanelerde, halk hikâyelerinde görülebilir. Kuhn bu noktada Blavatsky'nin konuşan ve hareket eden heykellerden, Allaattin'in sihirli lambasına, nazarın öldürmeye varan etkisinden, taşların altına dönüşmesine, Blavatsky'nin kendi gözlemlerine dayanan suyu kana çeviren üstadlardan, bedeni parçalandıktan sonra yeniden bütünlenen kimselere, kendisini yaralayıp sonra iyileşen dervişlere kadar birçok örneği okült vakıalara örnek olarak sunduğunu ifade eder.[184] Olcott da bu hususta farklı dini geleneklerde yer alan sihirli/büyülü değnekleri, tesirli sözleri/zikirleri, Pavlus'un hastalara şifa veren peşkir ve peştamallarını (**Elçilerin İşleri** 19:12) vb. birçok örneği dikkate sunar.[185] Yine Olcott'a göre **Vedalar**, **Puranalar**, **Zend Avesta**, **Kuran** ve **Kitâb-ı Mukaddes**'te okült güçlere yönelik teosofistlerin söyledikleri veya uyguladıkları şeyleri anıştıran birçok bilgi vardır.[186]

Teosofi Cemiyeti'nin doğanın görünmeyen (okült) kanunlarını keşfetmek üzere kurulduğunu ifade eden Olcott, bu noktada ruhçuluktan destek bulduklarını söyler. Buna göre ruhçuluk adı altında uygulanan manyetizma, kristal-okuma (crystal-reading), psikometri (psychometry), medyumluk gibi yöntemler Teosofiye okült araştırmalar konusunda yardım sağlamıştır.[187]

Teosofi Cemiyeti okült öğretiler üzerinde yalnızca teorik olarak durmamış, uygulamalı çalışmalar da yapmıştır. Blavatsky, cemiyet içinde yapılan ve herkese açık olmayan bir takım çalışmalarda okült güçler üzerine uygulamalar yapıldığını ifade etmektedir.[188] A. Versluis, Teosofi ve Antroposofi'nin büyü öğretisine yönelik

---

[183] Blavatsky, **IU**, C. I, s. 18.
[184] Kuhn, **Theosophy**, s. 76.
[185] Olcott bu hususta farklı dini geleneklerde yer alan sihirli/büyülü değnekleri, tesirli sözleri/zikirleri, Pavlus'un hastalara şifa veren peşkir ve peştamallarını (Elçilerin İşleri 19:12) vb. birçok örnekleri sunmakta. Bkz. Olcott, **Theosophy: Religion and Occult Science**, ss. 325-330, 335-336.
[186] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 207.
[187] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 206-207. Olcott'un birçok okült uygulama hakkında verdiği bilgiler için bkz. Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 209-215.
[188] Blavatsky, **CW**, C. II, s. 502.

ilgisine değinir. Ona göre Teosofi Cemiyeti içerisinde Blavatsky tarafından Londra'da kurulan **Ezoterik Bölüm** (Esoteric Section of The Theosophical Society)" tam anlamıyla büyü ile uğraşan bir daldır. Versluis, Teosofinin bu yarı gizli bölümünün 1888 yılında William Wynn Wescott (1848-1925) ve Samuel Liddle MacGregor Mathers (1854-1918) tarafından kurulan **Altın Şafak Birliği** (Order of te Golden Dawn)'ne karşı bir reaksiyon olarak kurulduğunu ifade eder.[189] Ezoterik bölüm içinde büyüsel ve ezoterik sembollere dayalı ses, sayı, renk, mevsimler, vücudun kısımları arasındaki ilişki ve uyuşum dikkate alınarak büyü çalışmaları yapılmıştır.[190]

2.3.3. Teosofi ve Ruhçuluk

Teosofi hareketinin oluşum sürecinde vurgulandığı gibi Teosofi Cemiyeti ABD'de revaçta olan spiritüalist/ruhçu akım içinden doğmuştur. Cemiyetin liderleri ruhçulukla doğrudan ilişkili kişilerdir. Öyle ki Blavatsky uzun gezileri boyunca birçok ruhçu çevre içinde bulunmuş, ABD'de yaşadığı dönemde birçok ruh çağırma celselerine katılmış, bu çevrelerde kayda değer bir medyum olarak dikkat çekmiş ve bir takım yazıları ile ruhçuluğa destek vermiştir. Ancak yine vurguladığımız gibi Teosofi Cemiyeti'nin kuruluşu ile birlikte cemiyet ve ruhçular arasında bir kopuş yaşanmış, teosofistler bu tarihten itibaren Doğu öğretilerine yönelmiştir.

Blavatsky teosofi ile ruhçuluk arasındaki bir takım benzerliklere ve farklara işaret eder. Blavatsky'ye göre teosofi ruhsal varlıkları veya zekâ sahibi görünmez varlıkları kabul eder. Ancak ruhçular için insan bedenini ölümle birlikte terk eden ruhtan başka bir ruh söz konusu değilken teosofi varlık dünyasında farklı mertebelerde sayısız ruhsal varlığın olduğunu söyler.[191]

Blavatsky ruhçular ile aralarındaki temel ayrımın medyumlar marifeti ile ruhlarla iletişime geçme anlayışını reddetmeleri olduğunu ifade etmektedir. Blavatsky'ye göre teosofi gerçek ruhçuluğa karşı değil, bu ismi kullanan modern harekete ve ruhçu fenomenleri açıklamak için ortaya koyulan "sözde" felsefeye

[189] Versluis, **Magic and Mysticism**, s. 137.
[190] Nicholas Goodrick-Clarke, "Hermeticism and Hermetic Societies", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, s. 555.
[191] Blavatsky, **KT**, s. 192.

karşıdır.[192] Blavatsky, teosofistler olarak "psişik" veya "spiritüel" ruhçuluğu kabul ettiklerini ifade etmektedir.[193] Ona göre teosofistler "ruhsal mistisizm"i benimsemekteler ve bedenlenmiş ruhun tekâmülüyle ilgilenmektedirler.[194] Blavatsky, gerçek ve değerli ruhçuluğun aslında teosofi olduğunu iddia etmektedir. Ona göre ruhçuluk ismi ile ortaya çıkan ve medyumik uygulamalar yapan zümrelerin yaptığı şey "aşkın maddecilik"tir. Teosofi ve ruhçuluk arasındaki ayrımın temel nedeni teosofinin Doğu düşüncesine dayanan ruh anlayışıdır.[195] B. Wilson'a göre Blavatsky, ahlaki ve felsefi açıdan boş olduğunu söyleyerek ruhçuluğu terk etmiştir. Ölülerin ruhları ile uğraşmak yerine yaşayan insanların ruhlarının gelişimini ön plana çıkarmak iddiasıyla Teosofi hareketini kurmuştur.[196]

Teosofiye göre ruhçu celselerde gerçekleşen –ruhlarla konuşma, ruhun materilizasyonu, harflerle iletişim gibi- fenomenlerin sebebi dünyadan ayrılan insanların ruhları değildir. Blavatsky'ye göre bu tür fenomenlerin üç sebebi olabilir. Birinci ve temel etken medyumun veya celsede bulunan başka birisinin astral veya eterik bedenidir. İkinci etken ise ölümden sonra kamalokaya ulaşan kişiliğin burada kendisinden geriye kalmış olan astral kalıntılardır. Blavatsky bunlara "kamaloka kabukları" (kamalokic shells) demektedir. Diğer bir etken de Batı ezoterik geleneğinde ifade edilen elementaller[197] denilen varlıklar olabilir.[198]

---

[192] Blavatsky, **KT**, s. 192.
[193] Blavatsky, **KT**, s. 27.
[194] Blavatsky, **KT**, s. 194.
[195] Blavatsky, **KT**, s. 33.
[196] Wilson, **Dinî Mezhepler,** ss. 205-206.
[197] Elementaller düşüncesi Paracelsus tarafından öne çıkarıldıysa da Avrupa folklöründe antik zamanlardan beri mevcuttur. Bu düşünceye göre elementlerin ruhları olan periler (nyphs), cinler (elves), cüceler (gnomes), semenderler (salamanders)'in her biri sırasıyla dört element olan su, hava, toprak ve ateşin içinde yaşarlar ve bu elementlerin özeliklerini taşırlar. Bkz. Brach, "Intermediary Beings", s. 626. Guenon'a göre elementaller ruhçuların anladığı anlamda "ruh"lar değil geçici varlıkları olan latif (subtil) varlıklardır. Guenon, Blavatsky'nin elementaller öğretisini Teosofi hareketinin kuruluşunda etkili olan ve bu öğretiyi Mısırlılarla ilişkilendiren George H. Felt'ten esinlenerek ileri sürdüğünü iddia eder. Ancak ona göre teosofistler ve okültistler elementaller öğretisini doğru biçimde anlamamışlar, kendi fantezilerine uygun biçimde yorumlamışlardır. Bkz. Guenon, **Ruhçu Yanılgı** ss. 87-88. Elementaller öğretisinin Teosofi ile ilişkisi için ayrıca bkz. Santucci, "The Theosophical Society", s. 262-263. Ruhçu olgular hakkında ortaya konulan kuramların genel bir değerlendirmesi için bkz. Guenon, **Ruhçu Yanılgı** ss. 83-109.
[198] Blavatsky, **KT**, ss. 27-28, 192; Kingsland, **The Real H. P. Blavatsky**, s. 8. Blavatsky'nin elemental varlıklar ile ilgili düşünceleri için bkz. **IU**, C. I, ss. xxix-xxx.

W. J. Hanegraaf Blavatsky'nin ileri sürdüğü elementaller teorisi ile gerçek okültizmi ruhçuluktan ayırmaya çalıştığını ileri sürerken[199] M. Bevir ise Blavatsky'nin ruhçuluğu reddetmekten ziyâde onu okültizm çatısı altında bir öğe olarak değerlendirme çabası güttüğünü ifade eder.[200]

Blavatsky'ye göre ruhçu celselerde tezahür eden vakıalar aslında insanın ilahi öz (evrensel ruh) ile bir ve aynı olduğunu göstermektedir. Maddenin engelleri tarafından kısıtlanan insanın spiritüel benliği derin uyku, trans, hatta hastalık gibi durumlar ile bu engellerden kurtulursa içsel benlik maddi planda tezahür edebilir. Ona göre bu tür ruhçu celselerde ortaya çıkan aklî olan ve bilgi ifade eden fenomenlerin başka bir açıklaması yoktur.[201]

Blavatsky medyumluğu tehlikeli bir iş olarak niteler. Kendisinin bizzat elli yılı aşkın bir süre "görünmez varlıklar" veya "hayaletler" olarak nitelediği "bilinç halindeki elementallarin" ve "yarı bilinçli kabukların" (shells) etkilerini yaşadığını ifade eden Blavatsky kendi tecrübelerine de dayanarak ruhçuluğun faydadan çok zarar getirdiğini müşahede ettiğini dile getirir. Blavatsky medyumların birçoğunun bedensel ve ruhsal hastalıklara müptela olduğunu ifade eder.[202]

Blavatsky, ölülerle uğraşma işini nekromansi[203] olarak niteler. Ona göre nekromansi Musa (peygamber)'dan yüzyıllarca önce dahi "günah ve zalimce bir iş" olarak kabul edilmiştir. Blavatsky bu tür uğraşların ruhun (soul) huzurunu bozduğunu ve daha yüksek hallere evrimine engel olduğunu ifade eder.[204]

Blavatsky medyumik celselerde ruhlardan alındığı iddia edilen tebliğlerin çelişkili durumunu da ruhçuluğa karşı bir argüman olarak kullanır. Bu hususta Blavatsky şunları dile getir:

---

[199] Hanegraaf, **New Age Religion and Western Culture**, ss. 449-450.
[200] Bevir'den aktaran Hanegraaf, **New Age Religion and Western Culture**, s. 450.
[201] Blavatsky, **KT**, ss. 29-30.
[202] Blavatsky, **KT**, ss. 192-194, Blavatsky'nin ruhçuluktan zarar görenleri örnekleriyle verdiği bir anlatım için bkz. Guenon, **Ruhçu Yanılgı,** ss. 333-334.
[203] Nekromansi, büyücülük; ölü ruhlarıyla ilişki kurarak fal bakma tekniğidir. Bkz. Şinasi Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Ankara, Vadi Yayınları, 1998, s. 282; A. B. Morrison, antik nekromansi ile modern ruhçuluğun özdeş olduğunu ifade etmektedir. Ona göre nekromansi, ruh yardımıyla ölülerin ruhuyla konuşmak ve böylece ruh-dünyasından haber almaktır. Nekromansi büyücülük veya kara sanatlar (black arts) içinde de değerlendirilmiştir. Bkz. A. B. Morrison, **Spiritualism and Necromancy**, Cincinati, Hitchcock and Walden, 1873, ss. 11-12.
[204] Blavatsky, **KT**, s. 194.

> Ruh denilen varlıklardan bazıları ne dediklerini bilmeden papağan gibi medyumun ve diğer insanların beyinlerindekini tekrar ederler, diğerleri ise daha tehlikelidir ve insanları şerre çağırırlar. Allan Kardec'in ruhçu okuluna katılan birisi doğuştan Katolik gibi konuşan, reenkarnasyondan bahseden ruhlarla karşılaşır. Amerika ve İngiltere'deki ruhçu okullara giren birisi ise Protestan görüşlere sahip, reenkarnasyonu reddeden ruhlarla karşılaşır.[205]

Her ne kadar yukarıdaki ifadelere dayanarak Teosofi hareketinin ruhçuluktan ayrı bir duruşu söz konusu olsa da iki hareketin bir takım noktalarda yakınlığı göz önünde tutulmuştur. O. Hammer'a göre Balvatsky ölülerden değil yaşayanlardan bilgiler aldığını ifade etmekle ruhçuluğa önemli bir yenilik katmıştır. Blavatsky'nin aldığı bilgiler Doğu'lu spiritüel üstadlardan (mahatmalardan) gelmekteydi. Hammer'a göre Teosofi bu bakımdan kimilerince post-spiritüel bir hareket olarak algılanmıştır.[206]

J. D. Lavoie, cemiyet üzerine yaptığı çalışmada Teosofi Cemiyeti'nin bir Batı ezoterik hareketi olduğu kadar ruhçu bir hareket olduğunu da ifade etmektedir. Lavoie, Teosofi Cemiyeti'nin ruhçuluğun felsefi olarak daha ilerlemiş bir formu olarak değerlendirilmesinin uygun olduğunu ifade etmektedir. Ona göre cemiyet Hindistan'a taşındıktan sonra Doğu ruhçuluğunu öğretilerine eklemiştir. Dolayısıyla Olcott'un ifadesiyle Blavatsky'yi "Doğu ruhçuluğunun bir uygulayıcısı" olarak nitelemek hiç de yanlış olmaz.[207]

Lavoie önde gelen İngiliz ruhçu James Burns (1835-1894)'ten dikkat çeken aktarımlarda bulunur. Buna göre Burns, Blavatsky'nin ruhçu düşünceyi her zaman devam ettirdiğini ifade eder ve şu çıkarımlarda bulunur; a) Blavatsky sahip olduğu psişik yetenekleri ile önemli bir medyumdur, b) iddia ettiği üstadların (mahatmaların) fizik bedenleri ile yaşadığı iddiası dışında Blavatsky'nin felsefesinde Batı ruhçuluğuna karşı olan bir husus yoktur, c) Blavatsky'nin iddia ettiği fenomenler Batı ruhçuluğu açısından sıra dışı fenomenler değildir. Burns tüm bunlara dayanarak

[205] Blavatsky, **KT**, ss. 194-195.
[206] Hammer, **Claiming Knowledge**, ss. 60-61, ayrıca bkz. Jones, Ryan; **EH**, s. 87.
[207] Lavoie, **The Theosophical Society**, ss. 7-8.

Blavatsky'nin aslında elementaller teorisine saplantısı olan kafası karışık bir ruhçu medyum olduğunu iddia eder.[208]

Teosofi Cemiyeti çatışma yaşadığı ruhçuluğu zaman zaman kendisine dayanak ve yandaş olarak görmüştür. Örneğin Leadbeater, insanların ölümden sonra hayatın varlığına ve okültist teorilere inanması açısından ruhçuluğun katkı sağladığını düşünür. Ona göre spiritüalistlerin sergiledikleri fenomenler ölüm sonrası hayatın bir kanıtıdır. Leadbeater bu noktada o dönemde gündemde olan hayalet hikayelerini dahi önemli görür.[209] Aynı şekilde Besant da teosofistleri ve ruhçuları materyalizme karşı mücadele eden ve aralarında küçük nüanslar olan iki grup olarak niteler ve iki hareketin çekişmeyi bırakarak bir birlik kurmaları gerektiğini vurgular.[210]

2.3.4. Tanrı Düşüncesi

Teosofi Cemiyeti'nin Tanrı anlayışı hususunda farklı görüşler ortaya koyulmuştur. Cemiyetin zâti tanrı anlayışını reddetmesi kimilerince ateist bir hareket olarak algılanmasına sebep olmuştur. Kimi araştırmacılar ise Teosofi'nin panteist bir Tanrı anlayışına sahip olduğunu ifade etmiştir. Cemiyet tüm doktrinlerinde olduğu gibi Tanrı anlayışında da Doğu düşüncesinin önemli etkisini yansıtmıştır. Bununla birlikte Batı ezotoretik ve mistik gelenekleri ile Doğu düşüncesi arasında senkretik bir Tanrı anlayışını ortaya koymuştur.

Teosofizmin Tanrı anlayışı temel olarak varlığa bakışlarının bir parçasıdır. Varlığa monist bir bakış açısı ile yaklaşan teosofistler için aslında bütün varlıktan ayrı, bir tanrı kavramından söz etmek mümkün değildir. Aşağıda göreceğimiz üzere cemiyetin Tanrı anlayışı; yeni-Platonculuk, gnostisizm ve Hint düşüncesi gibi sistemlerde görülen tek hakikatin/ilksel varlığın tezahürü ve südûruna dayanmaktadır.

Teosofi Cemiyeti, vahye dayalı dinlerin temelini oluşturan zâti tanrı anlayışından uzaktır. Blavatsky'ye göre "İsa'nın babası olan Hıristiyanların Tanrısı"

---

[208] Lavoie, **The Theosophical Society**, ss. 155-156.
[209] C. W. Leadbeater, **The Life After Death**, London, Theosophical Publishing House, 1881, s. 3; ayrıca bkz. Leadbeater, "The Third Object", s. 3.
[210] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 119-123.

veya "Musa'nın yaratıcı Tanrı'sı" teosofi düşüncesi tarafından kesinlikle kabul edilemez. Böyle bir Tanrı anlayışını kabul etmemek için birçok sebep vardır. Blavatsky bu konuda şunları söyler:

> İsa ve Musa'nın yaratıcı Tanrı'sı insanın devasa gölgesinden başka bir şey olmayan hatta insanın iyi hususiyetlerini dahi temsil etmeyen, antropoformik, kozmos dışı kişisel bir Tanrı'dır. Bu Tanrı bir çelişkiler toplamı olduğu gibi mantıksal olarak da imkânsızlıklar içerir.[211]…Böyle bir Tanrı'ya inananlar onun mutlak ve sınırsız olduğunu söylemektedirler. Ancak ona ilişkin ifade ettikleri sıfatlar ve fiiller mutlaklık ve sınırsızlık ilkesiyle çelişmektedir. Mutlak olan bir varlığın suret sahibi olması ve herşeyin yaratıcısı olması bir çelişkidir. Çünkü suret sınır demektir, başlangıç ve son demektir. Yaratma fiili de öncesini gerekli kılar. Yaratmadan önce bir düşünme ve planlama sürecini gerektirir. Mutlak nasıl düşünebilir, sınırlı bir şeyle nasıl ilişkili olabilir?[212]

Blavatsky başka bir yerde Teosofi'nin reddettiği Tanrı'yı "monoteist dinlerin insanın kendi imajında ve suretinde yarattığı karikatüristik Tanrı"[213] olarak nitelemektedir. Ona göre Hıristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler ve "mezhepçi Brahmanlar"ın ileri sürdüğü insani özelliklere sahip, kızan, seven, nefret eden, bir Tanrı anlayışını anlayabilmek mümkün değildir. Monoteist inanç "adalet ve mantıkla çeliştiği gibi insanın ahlâkını mahveden, gelişmesini durduran insanları Habil ve Kabil gibi birbirine düşman eden" bir inançtır.[214]

Bununla birlikte Teosofi öğretisi kesinlikle ateistik bir düşünce ileri sürmez. Blavatsky şahsi ve antropoformik tanrıları red hususunda bir Hint kavramı olan nastika[215] kavramını kullanır. Buna göre antropoformik Tanrılar da dahil bütün idoller Teosofi tarafından reddedilir. Blavatsky'ye göre bu bağlamda "bütün okültistler" nastikadır.[216]

---

[211] Blavatsky, **KT**, s. 61.
[212] Blavatsky, **KT**, s. 62.
[213] Blavasky, **SD,** C. I, s. xx.
[214] Blavatsky, **KT**, ss. 221-222.
[215] Nastika kavramı Sanskritçe'de, ateist, inaçsız, özgürdüşünür gibi anlamları taşımaktadır. Bkz. http://spokensanskrit.de; Blavatsky, bu kavramın ateist bundan da ziyade tanrıları ve idolleri tanımayan anlamını taşıdığını belirtmektedir. Bkz. H. P. Blavatsky, **The Theosophical Glossary**, London, The Theosophical Publishing Society, 1892, s. 208.
[216] Blavasky, **SD**, C. I, s. 279.

Bilindiği gibi modern ruhçuluğun temel amaçlarından birisi de materyalizmin ortaya koyduğu Tanrı karşıtı pozitivist düşüncelere karşı mücadele vermekti. Köken olarak modern ruhçuluğa dayanan Blavatsky ve Teosofi hareketi ateizmi ve materyalizmi kesinlikle reddettiğini ifade ettiğine göre Teosofi düşüncesi nasıl bir tanrı anlayışı ortaya koymaktadır?

Blavatsky'ye göre materyalizmin saldırıları karşısında dogmatik inançların ve kurumsal dinlerin dayanacak gücü kalmamıştır. Materyalizme karşı ancak ezoterik felsefe karşı koyabilir. İnsanların içsel, spiritüel hayatına değer veren ezoterik felsefe dinlerin dış görünüşlerini bir tarafa bırakarak onların ortak kökenine vurgu yaptığı gibi, doğada var olan bir ilahi ilkenin varlığını da kanıtlar. Blavatsky'ye göre ezoterik felsefe ne doğadaki Tanrıyı (god in nature) ne de mutlak ve soyut olan Tanrısal varlığı reddetmez.[217] Vahye dayalı dinlerin Tanrı anlayışının yerine Teosofi Cemiyeti mutlak ve ebedî olan bir ilkeyi koyar. Bu ilke bütün varlığı kapsayan "ilahi öz"dür. Teosofistler her şeyin kökeni olan, her şeyin ondan geldiği, varlığın büyük döngüsünün ardından yine ona döneceği bir "evrensel ilahi ilke"ye inandıklarını belirtmektedir.[218]

Blavatsky büyük eseri **Secret Doctrine**'in her yerde ve zamanda hazır (omnipresent), ebedî (eternal), sınırsız (boundless), ve değişmez (immutable) bir ilkenin varlığını temellendirdiğini ifade etmektedir. İnsanın düşünme ve kavrama gücünün üstünde olan bu ilke hakkında hiçbir yorum mümkün değildir. Blavatsky'ye göre insanın ifadeleri veya kurduğu benzerlikler ancak bu ilkeyi küçültmeye yarar. Bu ilke düşünmenin alanından ve menzilinden ötededir.[219]

Blavatsky ilahi varlığı ya da ilkeyi ifade etmek için yine Hint terminolojisine başvurur ve zaman zaman Batı düşünce dünyasındaki kavramlarla karşılaştırmalar yapar. Blavatsky **Secret Doctrine**'de ilahi öz/ilke için Sanskristçe "parabrahman"[220]

---

[217] Blavasky, **SD**, C. I, s. xx.
[218] Blavatsky, **KT**, s. 63.
[219] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 14.
[220] Blavatsky "Parabrahman" kavramını "Parabrahm" ve "Parabrahmam" şeklinde kullanmıştır. Parabrahman terim olarak üstün ruh veya Brahman anlamına gelir. Bkz. http://spokensanskrit.de, 01.01.2015; Blavatsky aynı sözcüğün "Parabrahm" şeklini "terim olarak Brahma'nın ötesi; üstün, sınırsız Brahma; mutlak, gayrı şahsi, isimsiz evrensel prensip" olarak açıklamaktadır. Bkz. Blavatsky, **TG**, s. 230.

ve "sat"[221] kavramlarını kullanmaktadır. Blavatsky, parabrahman'ı terim olarak "Brahma'nın ötesi; üstün, sınırsız Brahma; mutlak, gayrişahsî, isimsiz evrensel prensip" olarak açıklar. Mutlak ve tek gerçeklik olan parabrahman bir yaratıcı değildir. Blavatsky'ye göre teosofistler ve okültistler yaratma fiilinin sonsuz-sınırsız mutlak bir ilke ile bağdaşmadığını düşünmektedir. Blavatsky bu noktada **Advaita Vedanta**[222] felsefesi ile ortak düşüncelere sahip olduklarını ileri sürmektedir.[223] Parabrahman, mutlak bilincin zeminidir ve hiçbir koşula bağlı değildir. Parabrahmandan ruh ve madde ikiliği doğar. Ruh ve madde iki bağımsız gerçeklik değil, Prabrahman'ın iki görünüşü veya iki yönüdür.[224] Blavatsky'nin mutlak ilkeyi ifade sadedinde parabrahman kavramı ile birlikte kimi zaman kullandığı "sat" kavramı ise sınırsız dünyada her daim var olan gerçekliği ifade eder. Sat, mutlaklığı ve varlığı kendinden olan ilahi özdür.[225]

Sat/Parabrahman/İlahi öz, zuhur eden (manifested) varlıktan önce var olan tek mutlak gerçekliktir. Bu sonsuz ve sınırsız sebep, olmuş ve olacak herşeyin "kökü olmayan köküdür." Bu gerçeklik sıfatlardan münezzehtir ve aslında tezahür eden sonlu varlıklarla bir benzerliği yoktur. O varlık (Being)'tan ziyade varoluş (Be-ness)'tur.[226]

Blavatsky, bu ilâhi ilkeyi "asıl/öz ilke" (substance-principle) olarak tanımlamaktadır. Görünürde olan ancak bir yanılsamadan ibaret olan bu evrenin temelinde olan bu ilke başlangıçsız, sonsuz ve soyut bir ilkedir. O her yerde ve her zamanda hazır olan gerçekliktir. Her şeyi içine alır ve zâti değildir (impersonal). Onun zâti olmayışı sistemin temelini oluştutur. O evrendeki her atomun içinde saklıdır, evrenin ta kendisidir.[227] O, mutlak düşüncedir. Blavatsky'ye göre teosofinin

[221] "Sat" kavramı Sanskritçe terim olarak; sürekli, asıl, mevcut, gerçek olan gibi anlamları taşımaktadır. Bkz. http://spokensanskrit.de, 08.02.2015.
[222] Advaita Vedanta (gayri ikilik öğretisi) Brahma'nın âlemdeki mutlak ve bir olduğuna dair Hindu öğretisidir. Buna göre bireysel olarak objelerin hissedilmesi bir illüzyon sonucudur. Bkz. Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü**, s. 17.
[223] Blavatsky, **SD**, C. I, ss. 7-8; Blavatsky, **TG**, s. 230.
[224] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 15.
[225] Blavatsky, **TG**, s. 269.
[226] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 14.
[227] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 273.

Tanrısı "sonsuzca ve kesintisiz biçimde tekâmül edendir; o yaratan, evreni inşa eden değildir, bilakis evren onun özünden çıkıp gelişendir."[228]

Blavatsky, teosofinin Tanrı anlayışının panteizmle örtüştüğü iddialarına da cevap vermektedir. Ona göre teosifinin Tanrı anlayışı klasik panteizmle benzerlik göstermemektedir. Blavatsky bu konuda şu cümleleri söyler:

> Panteizmin vurgu yaptığı maddi ve nesnel doğa ile bütünleşmiş bir Tanrı anlayışı ile teosofinin ifade ettiği Tanrı anlayışının bir araya gelmesi mümkün değildir. Bunun yerine "ezoterik bir panteizm anlayışı" teosofi için daha kabul edilebilirdir. Teosofiye göre tanrısallık sonlu ve gerçek dışı doğa değil, sonsuz ve yaratılmamış doğadır. Teosofinin Tanrısı cennette veya belirli bir ağaçta, binada veya dağda değildir. O her yerdedir, görünen ve görünmeyen kozmosun her atomunda, bölünebilir her molekülündedir. O evrimin (evolution) ve geri dönümün (involution) ardındaki gizli güçtür. O her yerde hâzır ve nâzır, her şeye kâdir, her şeyi bilen yaratıcı potansiyeldir.[229]

Her insanın içinde spiritüel ve ilahi kuvvetlerin uyku halinde bulunduğunu ifade eden Blavatsky insanın Tanrıyı kavraması hususunda şöyle düşünür:

> İnsanın spiritüel içgörüsünün ufku, ne kadar genişse içindeki Tanrı da o kadar güçlü olacaktır. Fakat Tanrı algısına yönelik daha önceki kavrayışlar ve şartlanmalar dolayısıyla çok az insan bu Tanrıyı hissedebilir.[230] Tanrı evrenin her yerinde var olan sonsuz bir ilke olduğuna göre insan içindeki tanrıdan nasıl kaçabilir? Hıristiyanların "göklerdeki baba"sı teosofistlerde içte, kalpte, spiritüel bilinçte müşahede edilebilen ilahi öz'dür. Bunun insanın beyninde oluşabilen antropoformik Tanrı anlayışıyla bir ilgisi yoktur. İçteki öz insan biçimli düşünülemez. İlahi hakikat ne fani insandan ne de sonsuz özden ayrı değildir. Çünkü hepsi birdir.[231]

Tekrar Hint inanç ögelerine başvuran Blavatsky "içimizdeki Tanrı" ya da "sır halindeki babamız" dediği tanrısal varlığın aslında "yüksek benlik yani atma" olduğunu ifade eder. İnsanın enkarne olan egosu kökeni itibariyle bir Tanrı'dır. Fakat maddeye düşüş ile koca bir döngü boyunca enkarne olmak zorunda kaldığı için artık

[228] Blavatsky, **KT**, s. 65.
[229] Blavatsky, **KT**, ss. 63- 64.
[230] Blavatsky, **KT**, s. 181.
[231] Blavatsky, **KT**, ss. 66-68.

"özgür ve mutlu bir ilah olmayıp kaybettiğini tekrar kazanma yolunda bir fakir hacı (poor pilgrim)'dır."[232]

Teosofistler, zâti Tanrı anlayışını reddettikleri gibi böyle bir Tanrıya yönelik ibadet ve dua anlayışını da reddetmiş olmaktadır. Teosofi düşüncesinde görünür evrenin varoluşu ve fenomenleri, karşılıklı ilişki içinde olan suretlere ve bunların yasalarına bağlıdır. Evren tümüyle determinist bir temel üzerine kuruludur. Bu nedenle duaya ihtiyaç yoktur. Teosofiye göre ibadet anlamsız ve değersizdir. Teosofist için kutsala ulaşmak ona kulluk etmekten daha öte bir şeydir.[233] Blavatsky bu hususta şunları söyler:

> Bir sürü kelimeleri tekrar ederek yapılan duanın hiçbir anlamı yoktur. Teosofistler adeta dilekçe mahiyetinde olan sözlü dualar yerine kendilerine "irade duası" diye ifade edilebilecek olan içsel emirler verirler. Bu emir "göklerdeki baba"ya değil insanın kendi içinde sır halinde olan ilahi varlığa yönlendirilir. Dua bir irade beyanıdır. Hedeflerin ve umutların içtenliği ve gayretliliği duayı bir felsefe taşına dönüştürür. İrade duası böylece etkin ve yaratıcı bir kuvvete dönüşerek isteklerimiz doğrultusunda sonuçlar üretir.[234]

> İlâhlara, meleklere, azizlere vs., dua etmek putperestliktir. Beyhude ve anlamsız sözlerle dua etmek yerine erdemli ve iyi amellerde bulunmak daha iyidir. Dinlerin dua anlayışı insan için faydadan çok zarar getirmektedir. Çünkü bu dua anlayışı insanın kendi ayakları üzerinde durma gücünü öldürmekte daha da ötesinde insanda vahşi bir bencillik ve egoizm yaratmaktadır. Bugün insanlar bencil olup kendi çıkarları için dua etmekte, günlük nafakaları için çalışmak yerine rızıklarının verilmesini istemekte, kendileri gayret göstermek yerine Tanrı'nın kötülükleri uzaklaştırmasını istemektedirler.[235]

Toparlamak sadedinde yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gibi teosofinin Tanrı anlayışı tüm varlığı kuşatan ve devirlerle kendisini zâhir kılan bir anlayıştır. Bu anlayışta özellikle yeni-Platonculuğun izlerini görmek mümkündür. Ancak Blavatsky düşüncelerini senkretik ve eklektik bir tarzda Doğu ve Batı inanç ve düşünce biçimlerinin bir araya getirmek suretiyle ortaya koymaktadır.

---

[232] Blavatsky, **KT**, ss. 181-182.
[233] Elwood, "Theosophy", s. 316.
[234] Blavatsky, **KT**, ss. 66-68.
[235] Blavatsky, **KT**, s. 70.

2.3.5. Varlık ve Evren

Teosofi düşüncesinin temel ilkelerinden birisi varlığa monist bir bakış açısıyla yaklaşmaktır. Teosofi Cemiyeti bu anlamda bir taraftan Hint düşüncesinde diğer taraftan yeni-Platoncu okulda köklerini bulan metafiziksel monist düşünceyi yansıtmaktadır. Buna göre duyu deneyimiyle kavradığımız dünyamız yanılsamadan başka bir şey değildir. Çokluk, değişme ve nedensellik gerçek değildir; değişmez, sürekli, kalıcı tek bir gerçeklik vardır. Teosofik düşüncede varlık âlemi aslında bir tek ilkenin tezahürüdür. Doğadaki herşeyin nihai amacı ise zuhurun kaynağı ilk öze/ruha tekrar dönüştür.[236]

Blavatsky'ye göre devirsel biçimde tezahür eden ve kozmosu oluşturan bu mutlak ilke/öz insanın zihninde tasavvur edilebilecek bir varlıkla özdeşleştirilemez. O, "öz" (essence) kavramının dahi bu ilkeyi ifade etmeye hakkı olmadığını düşünür. Bu ilke ne madde ne ruh değildir, bilakis ikisini de kapsayan bir ilkedir.[237]

Teosofik öğretilere göre Tanrı, ruh ve insan, mutlak birlik veya ilahi öz denilen bilinemezle aynı şeydir. Yaratılış diye bir şey yoktur bunun yerine varlıkta devasa dönemler halinde ve düzenli zaman aralıkları ile bir tezahür döngüsü vardır. Blavatsky'ye göre, "bilimin evrim, Hıristiyanlık öncesi filozofların ve Doğu bilimcilerin südûr (taşma)" dedikleri şey aslında teosofinin ifade ettiği evrensel ve ezeli gerçekliğin dönemsel olarak yansımasıdır. Nesnel-maddi evren olarak görünen şu andaki tezahür teosofi düşüncesine göre bir yanılsamadan başka bir şey değildir.[238] Blavatsky bu konuda şunu ifade eder:

> Evren, içindeki her şeyle birklikte maya'dır. Çünkü evrende kıvılcımdan güneşe kadar bütün varlıklar geçici varlıklardır. Bir'in sonsuz sabitliği ve değişmezliği ile karşılaştırıldığında evrenin fâni formları bir filozofun bilincindeki ham hayaller kadar ancak değerlidir. Evrenin gerçekliği ancak gerçekte var olmayan bilinç varlıkları kadardır.[239]

---

[236] Blavatsky, **KT**, s. 226.
[237] Blavatsky, **SD**, C. I, ss. 273-274.
[238] Blavatsky, **KT**, ss. 83-84; ayrıca bkz. Leadbeater, **A Text Book of Theosophy**, s. 28.
[239] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 274.

2.3.5.1. Kozmosun Yedi Katmanlı Yapısı

Konunun en başında şunu ifade etmeliyiz Blavatsky ve teosofi ezoterik düşüncenin genel ilkesi olan "yukarıda nasılsa aşağıda öyledir" prensibini kabul eder. Blavatsky'ye göre evrendeki herşey benzeşim içindedir. "İnsan evrenin mikrokosmosudur. Spiritüel düzlemde olan kozmik düzlemde kendini tekrar eder. Somut soyutu takip eder, maddi olan ruhsal olanla uyumludur."[240] Dolayısıyla aşağıda görüleceği üzere teosofi düşüncesinin ortaya koyduğu varlığa, kozmosa, insana, bakış açısı sistem olarak tam bir benzeşim içindedir. Buna göre bütün bu yapılar yedi katmanlı bir devir sistemi içerisinde evrilirler.

Teosofi öğretisinde varlık alemi ya da kozmos son derece kompleks bir yapı ile ortaya koyulur. Südûr ve devir nazariyesini temele alan bu düşünceye göre varlığın temelini oluşturan ilahi öz veya mutlak birlik tedricen yedi katmanlı varlık planında tezahür eder. Her katmanda daha kesif ve materyal bir hal alarak yedinci ve en alt düzlem/seviye (plane) olan insanoğlunun içinde bulunduğu dünya düzlemine ulaşır. Blavatsky'ye göre yedinci düzlem (plane) bugün bilim tarafından incelenen fizikî kozmostur. Ona göre kozmosun diğer sistemlerinde ve gezegenlerinde farklı varlıkların ve yaşamların olması mümkündür.[241]

İlahi öz'den südûr eden varlık belli bir devir sonrasında tekrar ona dönecektir. Teosofistler geri dönüş sürecini evrenin ve insanın evrimi olarak ifade etmektedirler. Dolayısıyla teosofik düşünce ilahi özden maddeye inişi ve ardından maddeden ilahi öze tekrar dönüşü kabul etmek suretiyle klasik devir nazariyesine paralel düşünceler serdetmiştir. Teosofistler Batı geleneğinde de bulunan bu nazariyeyi Doğu düşünce dünyasının kavramlarıyla sunmuşlardır.[242] N. Goodrick-Clarke bu noktada Blavatsky'nin **Secret Doctrine**'de, Hermetik düşüncede yer eden ruhun maddeye birbirini izleyen devreler boyunca inişini Hinduizm ve Budizm öğretileri çerçevesinde Sanskritçe ve Tibetçe kavramlarla açıkladığını ileri sürer.[243]

---

[240] Blavasky, **SD**, C. I, ss. 177.
[241] Blavatsky, **KT**, ss. 85-86, 88-89.
[242] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 15.
[243] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 15.

Teosofi öğretisinde sözü edilen devir süreci yedi katmanlı bir yapı üzerinde gerçekleşir.[244] Teosofik literatürde "yedi kozmik plan", "yedi evren", "yedi düzlem" "yedi dünya", "yedi katman" gibi farklı ifadelerle işaret edilen varlığın yedi katmanlı yapısı sırasıyla şu şekildedir:

1- İlahi /Adi Evren,

2- Monadik / Anupadaka Evren,

3- Spiritüel / Atmik Evren,

4-Sezgisel / Budik Evren,

5- Mental Evren,

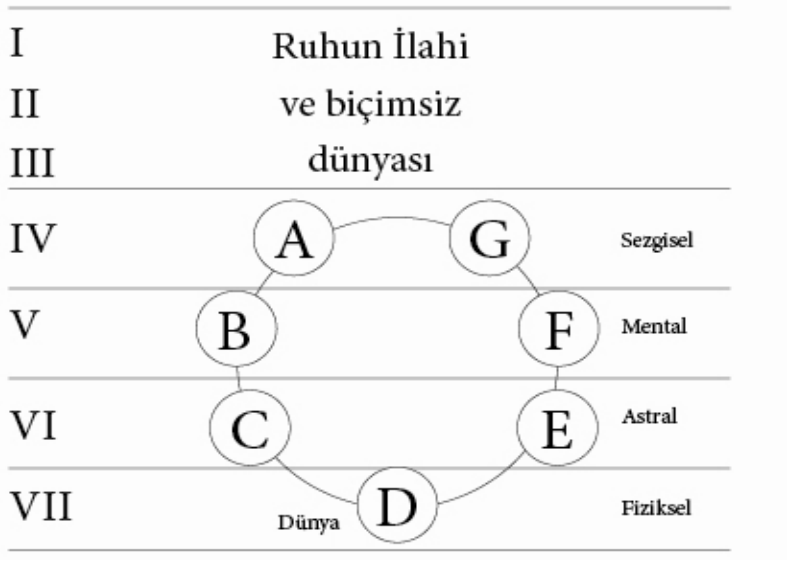
6- Duyusal / Astral Evren,

7- Fiziksel Evren[245]

Blavatsky'ye göre bu yedi katmanlı yapının alt dört katmanı oluşum/biçimlenme (formation) katmanlarıdır. Üst üç katman ise "arketip evrendir". Evrendeki dünyalar/gezegenler (worlds) bu alt dört katmanda birbirini izleyen yedi kürenin (globe) oluşturduğu bir zincir (chain) meydana getirirler. Bu yedi kürenin yalnızca en aşağıda ve materyal olanı bizim tarafımızdan algılanabilir. Diğer altı küre dünyevi gözlerle görülemezler.[246] Aşağıda verilen diagram teosofik sistemin kozmolojisini ortaya koymaktadır.

[244] Blavatsky, **SD**, C. I. ss. 158-159.
[245] Leadbeater, **A Text Book of Theosophy**, s. 41; Sözü edilen varlık katmanları/planları teosofik kaynaklarda Hindu, Budist ve Tibet menşe'li kavramların kullanılması sonucunda farklı terimler kullanılarak da verilmektedir. Biz burada teosofik literatürde en çok kullanılan kavramları verdik. Sözü edilen yedi katmanlı varlık planının diagram şeklinde sunumu için bkz. Blavatsky, **SD**, C. I. 200.
[246] Blavatsky, **SD**, C. I. s. 152. Pablo Sender, Juliana Cesano, Study Course on "The Secret Doctrine", s. 41.

Dünya Zinciri

Teosofizme göre yukarıdaki diyagramda görüldüğü üzere yedi katlı varlık planının alt dört katmanında "dünya zinciri" (earth chain) ya da "gezegensel zincir" (planetary chain) denilen bir zincir/döngü vardır. Kozmostaki bütün gezegenler bu döngüye tâbi olduğu gibi insan da buna paralel bir varlık döngüsünde dolaşır. A'dan G'ye varan süreye teosofik sistemde bir tur/devre (round/cycle) denir.[247] Bütün evrim sisteminin tamamlanması için yedi turun/devrenin tamamlanması gerekir. Yani A küresinden G küresine gerçekleşen yolculuk yedi defa tekrar edilecektir. Bu büyük tur teosofik literatürde tezahür süreci anlamında manvantara olarak ifade edilir.[248]

Bu sistemde bütün varlık ya da kozmos tekâmül içindedir. Blavatsky'ye göre tekâmülün başı ve sonu kavranamazdır. Bizim evrenimiz sınırsız sayıdaki evrenlerden bir tanesidir. Bütün evrenler "kozmik evrenler zinciri"nin zorunlu bir halkasıdır. Evrenler birbirilerini sebep sonuç etkisi içinde takip ederler.[249]

Diagramı göz önünde tutarak konuyu açacak olursak; A küresinden G küresine kadar bu döngü/tur (round) içinde iki spiritüel, iki mental, iki astral ve bir fiziksel yapı (body) söz konusudur. Evrim gerileme (involution) ve ilerleme

[247] Blavatsky, **SD**, C. I. s. 159.
[248] Blavatsky, **TG**, s. 190. Teosofi literatüründe yedi deviri ihtiva eden sürece gezensel (planetary) manvantara veya maha-manvantara da denir. Bkz. G. de Purucker, **Occult Glossary**: **A Compendium of Oriental and Theosophical Terms**, Pasadena, California, Theosophical University Press, 2011, ss. 101-102.
[249] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 43.

(evolution) süreci üzerinde işler. Spiritüel küre (globe)'den, mental küreye, oradan astral küreye ve sonra fiziksel küreye inişe (A küresinden D küresine) düşüş süreci denir. Düşüşün ardından yükseliş süreci başlar. Bu sefer yukarı doğru fiziksel küreden astral küreye, sonra mental küreye, en sonunda zirvede olan spiritüel küreye (D küresinden G küresine) yükselmek suretiyle devre tamamlanır. Dördüncü küre (fiziksel küre) en aşağı ve maddi olan ve insan gözüyle gözlenebilen tek küredir.[250] İlk üç küre maddeleşme sürecidir (düşüş); dördüncü küre tam olarak maddi küredir; sonraki üç küre ise maddeden tekrar spiritüel alana dönüş sürecidir. Dördüncü küre bu devir içinde orta nokta sayılabilir.[251]

Blavatsky sözü edilen varlık planı ve kozmik düzen hakkında şu bilgileri verir:

> 1- Gerek fizik dünyada gerek metafizik dünyada herşey yedili yapıya sahiptir. Bütün yıldızlar, bütün gezegenler yedili yapı içindedir. Hayatın evrimi A'dan G'ye yedi küre (globe)'de yedi tur (round) veya yedi devir (cycle) içinde devam eder.
>
> 2- Bu küreler (globes) okültistlerin "gezegensel zincirler (planetary chains)'in veya daireler (rings)'in yeniden doğuşu" dedikleri bir süreç tarafından biçimlendirilir. Dairelerin (rings) yedinci ve sonuncu tur (round)'u başladığında, en yüksek ve birinci küre olan "A" kendisini izleyen diğer bütün kürelerle birlikte dinlenme veya kararma yerine yok olmaya başlarlar. Artık "gezegensel" çözünme/ölüm (dissolution) [pralaya] devrededir. Her küre (globe) hayatını ve enerjisini başka bir gezegene nakletmek zorundadır.
>
> 3- Görünmeyen yüksek kürelerin görünen temsilcisi olarak bizim dünyamız yedi devirli süreci yaşamak zorundadır. İlk üç devirde biçimlenir ve pekişir; dördüncüde yerleşir ve katılaşır; sonraki üç devirde ise derece derece ilk eterik biçimine döner, spiritüel yapıya kavuşur.
>
> 4- İnsanlık bütünüyle –bizim içinde bulunduğumuz- dördüncü turda gelişir. Dördüncü hayat devresine kadar "insanlık" denmesinin nedeni uygun bir terim bulunamamasından dolayıdır. Koza ve kelebek olan gruba benzer biçimde insan, veya daha doğrusu insan haline gelen, birinci, ikinci, üçüncü turlardaki (round) bütün

[250] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 15.
[251] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 15; Geoffrey Farthing, Deity, Cosmos and Man, s. 55.

> formlardan ve krallıklardan (kingdoms) geçer. Gelecek üç turda (round) insanlık yeniden ilk formuna yani Dhyan Chohanik durumuna dönmeye yönelecektir.[252]

Devir içinde dördüncü kürenin (D küresi) önemi büyüktür. Çünkü "insan ırkları" aşağıda ele alınacağı üzere dördüncü turda bu kürede (D küresi) teşekkül edecektir. Blavatsky şöyle söyler:

> Dördüncü küre zincirin dayanak noktası, evrimsel düzenlemelerin alanı, karmik ölçünün dünyası, adaletin salonudur. Burada monadın devir sürecinde ileriki durumu belirlenir.[253]

Dördüncü tura kadar ilk üç tur ateş, hava, su elementlerinin oluşumunu sağlamış, dördüncü turla beraber toprak elementi teşekkül etmiştir.[254] Dolayısıyla şu anda içinde bulunduğumuz D küresinde yaşamın temelini oluşturacak unsurlar mevcuttur. Bizim dördüncü tur (round)'umuz/devremiz bir dönüş noktasıdır. Bu turda/devrede madde en aşağı seviyesine inmiştir. Bu noktadan sonra her yeni ırk ve yeni devre (cycle) ile birlikte spiritüel yapıya dönüş gerçekleşecektir. İlk üç tur/devre biçimlenme (formation) dönemi iken sonrası yeniden biçimlenme (reformation) ve evrimde mükemmelleşme (evolutionary perfection) dönemidir.[255]

Her tur/devre (round) insanın mental, psişik, spiritüel ve fiziki yapısında yeni gelişmeler sağlar. Bu prensiplerin hepsi üst bir seviyeye doğru tekâmül eder.[256] Her turda/devrede insanın prensiplerinden birisi tamamiyle gelişir. Dünyamızda birinci dönemde (round) insanın bilinci hiç yoktur. İkinci dönemde bir derece bilinçli oldu, üçüncü dönemde tam bilince kavuştu. her safhada ve her dönemde insanın gelişmesi içinde bulunduğu döneme ayak uydurur.[257] Yedinci turun/dönemin yedinci ırkı sonunda ise Monad (ruhsal öz) madde bağlarından tamamiyle azade olacaktır.[258]

Yedi katmanlı varlık yapısına tekrar dönecek olursak; insanoğlunun en alt katmandaki fiziksel evren dışındaki diğer evrenleri farklı boyutlarda olmaları ve fiziksel algı araçlarının dışında olmaları nedeniyle idrak etmesi mümkün değildir.

---

[252] Blavatsky, **SD**, C. I. ss. 158-159.
[253] Blavatsky, **SD**, C. I. s. 182.
[254] Bkz. Blavatsky, **SD**, C. I. ss. 259-260.
[255] Blavatsky, **SD**, C. I. ss. 185-186.
[256] Blavatsky, **SD**, C. I. s. 162.
[257] Pablo Sender, Juliana Cesano, **Study Course on "The Secret Doctrine"**, Adyar, 2006, s. 42.
[258] Blavatsky, **SD**, C. II. ss. 180-181.

Bu katmanlar sonsuz uzay boşluğunda üst üste sıralanmış farklı dünyalar anlamına gelmez. Bilakis bu katmanlar insan zihninin, üç boyutlu algısının ve zamansal algısının ötesinde varlık düzlemleridir. Bu yedi katman bizim sonlu uzayımızda değil, kozmik uzayda her biri kendi öznelliğine ve nesnelliğine, kendi zaman ve mekânına, kendi bilincine ve duyularına sahiptir.[259]

Blavatsky farklı varlık ve bilinç katmanlarını açıklamak için rüya olgusunu örnek verir. Ona göre yıllar sürecek birçok işin rüyada bir anda yapılması farklı bir bilinç haline örnek teşkil ettiği gibi farklı varlık ve bilinç düzeylerinin imkânına da işaret eder.[260] Blavatsky'ye göre insanın yedi varlık katmanından ilk dördüne (fiziksel, duyusal, mental, sezgisel evrenler/düzlemler) kendi bilinci ile ilerlemesi mümkünken daha ötedeki üç katmana (spiritüel, monadik, ilahi evrenler/düzlemler) "emin biçimde" ilerlemesi mümkün değildir.[261]

Teosofi düşüncesi geleneksel ezoterizmin bir yansıması olarak evreni canlı ve bilinçli bir bütün olarak görür. Blavatsky'nin ifadesiyle evrendeki herşey, bütün krallıklar (düzlemler/boyutlar) boyunca (throughout all its kingdoms) bilinçtir. Her katman (plane) kendi türüne ve algı düzeyine göre bir bilinç sahibidir. "Taşlardaki bilinci algılayamamamız onların bilinçsiz oldukları anlamına gelmez" diyen Blavatsky'ye göre evrende "ölü" ve "kör" madde olmadığı gibi, "kör" veya "bilinçsiz" kanun da yoktur.[262] Blavatsky bu hususta şu ifadeleri kullanır:

> Ezoterikler doğada inorganik veya ölü maddenin olmadığını ileri sürerler. Doğanın cansız oluşu iddiası bilimciler tarafından keyfî ve nedenlerden uzak olarak ileri sürülmüş bir iddiadır. Bilim ne derse desin okültizm çok eski zamanlardan beri - "Manu ve Hermes'ten Paracelsus'a kadar"- doğanın canlı bir yapıya sahip olduğunu ifade etmektedir.[263]

Teosofi öğretisinde evrenin kökeni ve özü birdir. Ruh ve madde bu özün iki kutbudur. Ruh ve maddenin ayrı olarak algılanması insanın "mayavik/yanılsamacı" (mayavic) bilincinden kaynaklanır.[264] Kökleri itibariyle bir ve aynı olmalarına

[259] Blavatsky, **KT**, s. 88.
[260] Blavatsky, **KT**, ss. 88-89,
[261] Blavatsky, **KT**, s. 90; ayrıca bkz. Leadbeather, **A Text Book of Theosophy**, ss. 2-3.
[262] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 274.
[263] Blavasky, **SD**, C. I, ss. 280-281.
[264] Blavatsky, **CW**, c. xi, s. 336.

rağmen ruh ve madde farklı boyutta/katmanda (plane)'dır. Ruh ve maddenin evrimi karşıt yönlere doğrudur. Ruh tedricen maddeye düşerken, madde asıl durumu olan ruha doğru yükselir. Şu anda ayrı olsalar bile ruh ve madde ayrılmaz bir bütündür.[265] Ebedî olan madde, sonsuz "evrensel zihn"in üzerinde idealarını gerçekleştirmek için fiziksel temel (upadhi[266])'dir.[267] Blavatsky'ye göre evren, Vedantistlerin parabrahm[268] dedikleri mutlak ilkenin kendi düşünsel planından ebedî bir süreçle tekâmül etmiştir. Ona göre bu düşünce Platon'un idealar âlemi düşüncesinin sonuçları ile örtüşür.[269]

Teosofinin ileri sürdüğü varlık ya da kozmoloji şemasını ortaya koyduktan sonra teosofi düşüncesinde varlığı meydana getiren mekanizmanın nasıl işlediğine göz atabiliriz. Aşağıda görüleceği üzere Blavatsky bu noktada tam bir senkretizm ve eklektizm sergiler ve Batı geleneğinde yeni-Platoncu ve gnostik anlayışlarda görülen düşünceleri Hint ve Tibet kavramları ile sunar.

Buna göre varlığın temeli olan ilahi öz ya da mutlak ilke yedi katmanlı varlık planında varlık (zuhur) ve yokluk (zuhur etmeme) biçiminde birbirini takip eden sonsuz bir döngü sergiler. Varlığın tezahür durumu manvantara,[270] tezahür etmeme bir anlamda yokluk/çözülme durumu pralaya[271] olarak ifade edilir ki bu iki süre toplamda bir Brahma gününe denk gelir.[272]

Teosofik Düşüncede varlığın ilk tezahürü yani manvantarik etki/dürtü, kozmik düşünme (cosmic ideation)'nin tekrar uyanışı ile başlar. Aynı zamanda buna paralel olarak ilk kozmik madde/öz/töz (cosmic substance) henüz ayrı olmadığı pralayik durumundan harekete geçer. Sonrasında mutlak bilgelik/hikmet (absolute

---

[265] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 247.
[266] Upadhi, Sanskritçe'de şart, koşul, hal, kader, altta ve temelde olan gibi anlamları taşımaktadır. Bkz. (çevrimiçi) http://spokensanskrit.de; ayrıca bkz. Blavatsky, **TG**, s. 326.
[267] Blavasky, **SD**, C. I, s. 280.
[268] Parabrahm, terim olarak "Brahma ötesi" anlamını taşır. Parabrahm, sınırsız, isimsiz, gayri şahsi mutlak ilkedir. Bkz. Blavatsky, **TG**, s. 230.
[269] Geniş bilgi için bkz. Blavatsky, **SD**, C. I, ss. 281-282.
[270] Manvantara teosofistler tarafından varlığın tezahür dönemi olarak algılanır ve bir Brahma Günü (4.320.000.000 güneş yılı)'ne eşit olarak kabul edilir. Bkz. Blavatsky, **TG**, s. 190.
[271] Pralaya, manvantara dönemi dışında kalan sükûn ve karanlık dönem. Bkz. Blavatsky, **TG**, s. 241.
[272] Blavatskyi **KT**, s. 84.

wisdom) kendisini düşünüşüne (ideation) yansıtır. Böylece kozmik enerji; fohat[273] meydana gelir. Hareketsiz maddenin/özün/tözün (substance) içine etki eden fohat onu faaliyete geçmeye sevkeder ve ilk olarak kozmik bilinci yedi düzleme/katmana ayrışmaya yöneltir.[274] Fohat, ilahi düşünce (divine thougt)"deki "idealar"ın kozmik öze/töze/maddeye (substance) doğa kanunları olarak girmesinde bir köprü vazifesi görür. Dolayısıyla fohat, kozmik düşünüş (cosmic ideation)'ün enerjisi, tezahür sürecinin yönlendiricisidir. Fohat zihin ve madde arasında gizli bir bağdır, bütün atomlara hayat veren ilkedir. İlahi düşünce fohat sayesinde dhyan-chohanlar ("görünür dünyanın mimarları")'a[275] aktarılır ve onlar aracılığı ile tezahür eder.[276]

Blavatsky tam bu noktada gnostik geleneklerde görülen maddi âlemin yaratıcısı olan demiurga başvurur. Blavatsky demiurg kavramı ile Sanskritçe dhyan-chohan kavramlarını bütünleştirmekte ve bu hususta Doğu ve Batı geleneklerinin ortak düşündüğünü ifade etmektedir. Blavatsky teosofi düşüncesinin, "logos"u veya "evrenin ortak yaratıcısı" (collective creator of the universe) bir demiurgu kabul ettiğini ifade etmektedir. Blavatsky'ye göre demiurg "bir şahsi Tanrı" değildir. Demiurg, dhyan-chohan'ların ve diğer güçlerin bir toplamıdır. Mimarın planı yapıp, bu plana göre yapıyı inşa etme görevini işçilere vermesi gibi evrenin yapım işçiliği de akıllı, güç ve kudret sahibi varlıklara bırakılmıştır.[277] Teosofik düşünceye göre bütün kosmos sayısız hiyerarşik, his sahibi varlıklar tarafından yönetilir. Bu varlıkların herbirinin görevi vardır. Blavatsky dhyan-chohan veya melekler olarak

---

[273] Fohat, Blavatsky'nin ifadelerine göre Tibet kaynaklı bir kavramdır. Bu kavram doğadaki Sakti (üretici dişil kuvvet)'nin aktif gücünü gösterir. Fohat, kozmik elektriğin özüdür; tezahür âlemindeki elektriksel enerjidir. Biçimlendiren ve yok eden güçtür. Evrensel hayat kuvvetidir. Bkz. Blavatsky, **TG**, s. 111.

[274] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 328.

[275] Dhyan-Chohanlar, Blavatsky'nin ifadelerine göre terim olarak "Işığın Efendileri" anlamını taşıyan tanrısal varlıklardır ve "Katolik Kilisesi'nin baş meleklerine karşılık gelirler". Dhyan-Chohanlar evrenin idare edilmesinde görevli akıllı varlıklardır. Bkz. Blavatsky, **TG**, s. 93. Blavatsky "ah-hi" olarak da isimlendirdiği dhyan-chohanları bir başka yerde Hıristiyanlığın meleklerine, Yahudiliğin Elohim'ine ve elçilerine benzetmektedir. Dhyan-Chohanlar ilahi veya evrensel düşüncenin tezahürünün aracılarıdır. Dhyan-Chohanlar bir kurala göre tabiatta icraatta bulunurlar. Ancak Dhyan-Chohanlar tabiat kuvvetlerinin kişileştirilmiş biçimleri değillerdir. Evrensel zihin bu ruhsal hiyerarşinin varlıkları aracılığıyla iş görür. Blavatsky bu sistemi ordu sistemine benzetir. Nasılki orduda, kolordu, bölük, tugay, alay vs. gibi bir hiyerarşik yapı kendi sorumluluk alanı içinde iş görür, aynen böyle Dhyan-Chohanlar da evrende farklı düzeylerde iş görürler. Bkz. Blavatsky, **SD**, C. I, s. 38.

[276] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 16; Blavatsky, **SD**, C. I, ss. 109-112.

[277] Blavatsky, **SD**, C. I, ss. 279-280.

isimlendirilebilecek bu varlıkların karmik ve kozmik yasaların ileticileri olduklarını ifade etmektedir.[278]

2.3.6. İnsanın Yapısı

Teosofik düşüncede evren gibi insanın da yedi katmandan oluşan bir yapısı ve evrim süreci vardır. Kozmolojik yapıya paralel olarak ilahi özle bir olan insanın ilk ilkesi ya da katmanı (Atma) en alt tabakada fizik bedene kadar inmiştir. İnsanın nihayi hedefi spiritüel evrimle ilahi öze tekrar dönmektir.

İnsanın yedi katmanlı yapısını inceleyecek olursak; öncelikle insan fiziksel ve spiritüel olmak üzere iki yapıya sahiptir. Spiritüel olan yüksek yapı üç katmandan, fiziksel olan aşağı yapı dört katmandan oluşmak suretiyle insanın varlık yapısının veya evriminin yedi safhasını meydana getirmektedir. Bu yedili yapı aşağıdan yukarıya doğru şöyledir:

1- Rupa / Fiziksel Beden
2- Prana / Hayat veya Hayati İlke
3- Linga-saira / Astral Beden
4- Kamarupa / Hayvani Arzuların Merkezi
5- Manas / Zihin
6- Buddhi / Spiritüel Can
7- Atma / Ruh[279]

Bu ilkeler veya katmanlar Blavatsky tarafından şöyle açıklanmaktadır:

1-Rupa veya Sthula-sarira: Fiziksel bedendir. Hayat süresince bütün diğer ilkelerin taşıyıcısıdır.[280]

2-Prana: Hayati ilkedir. İnsanın alt dört katmanının gerekli kıldığı fonksiyonların merkezidir. Fiziksel beynin kapsamına giren işlevleri yürütür.[281]

3-Linga Sarira: Astral bedendir. Hayalet beden ya da insanın dublesi de denir.[282]

[278] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 274; daha geniş bilgi için bkz. Blavasky, **SD**, C. I, ss. 275-280.
[279] Blavatsky, **SD**, C. I. s. 157; ayrıca bkz. Blavatsky, **KT**, ss. 91-92.
[280] Blavatsky, **KT**, ss. 91-92.
[281] Blavatsky, **KT**, ss. 91-92.
[282] Blavatsky, **KT**, ss. 91-92.

4-Kamarupa: Hayvani arzular ve tutkuların merkezidir, insanın hayvani katmanıdır. Bu katman insanın ölümlü yapısıyla ölümsüz yapısını ayıran çizgidir.[283]

5-Manas (Bilinç veya Zihin): "Ben" veya "nefs" denilen Ahamkara'dan türemiştir. İşlevi bakımından ikili bir ilkedir. İlk/yüksek iki ilke ile birleştiğinde ona "Spiritüel Ego" veya Taicasi (Işıldayan) denir. Manas gerçek bireyselliktir veya İlahi insandır. Bu Ego beşer suretini gerçek bir insan haline getirmiştir. Karma yasası gereğince enkarne olarak belirli bir kişiliğe bürünen bu Ego yani "Kozal Beden" büründüğü her kişiliği tesiri altına alır. Yeniden doğum zinciri sürecinde sahip olduğu tüm kişiliklerde sorumlu olan Ego budur. Bu bilincin (manas) spiritüel bilinç ile bir iletişim yolu vardır. Ama 19. yüzyıl psikologlarının bunu kabul etmeleri beklenemez. Oysaki sezgi, vicdanın sesi, tanımlanamaz duyumlar bu tür iletişimden başka bir şey değildir.[284] İnsanın gelecekteki hali ve karmik yazgısı, Manas'ın Kamarupa (hayvani arzular)'ya mı yoksa Buddhi (spirtüel ego)'ye mi yöneleceğine bağlıdır. Eğer Buddhi'ye yönelirse Budhi tarafından özümsenir ve Devaçanik mutluluğa erer.[285]

6-Buddhi (Spiritüel Öz/Can- Spritual Soul): Atma'nın vasıtasıdır. Atma ve Buddhi en yüksek ilahi iki yapıdır. Bu iki yapı bir bilinç tarafından özümsenip kavranmadıkça kişiye hiçbir yarar sağlamaz. Karma, Atma ve Buddhi'ye ulaşamaz. Çünkü Atma, karmanın en yüksek veçhesi, karmanın işleyişinin bir sonucu iken, Buddhi bu düzlemde bilinç dışı bir haldedir.[286]

7-Atma: Yüksek benliktir. Evrensel ruhtandır ve bu ruh kimseye ait değildir. Nasıl ki güneş ışınları güneşten ayrılamazsa bu ruh da bir ve mutlak ruhtan ayrı olmayan, evrensel olarak her yerde bulunan ilahi ilke'dir.[287] Atma maddeleşemez, en yüksek spiritüel algı için bile hiçbir şart altında "nesnel" olamaz. Atma ya da yüksek benlik gerçekte Brahma'dır, dolayısıyla mutlaktır ve ondan ayrılamaz.[288]

İnsanın yedi boyutunun/yapısının olması onun yedi bedeni, yedi ruhu veya yedi hüviyetinin olduğu anlamına gelmez. Bütün bu ilkeler veya katmanların hepsi tek bir sonsuz ilkenin tezahürüdür; "sonsuz alevin dönemsel bir ışığıdır."[289] Aşağı dört/lü yapı/tabaka geçici olduğu halde üst üç/lü yapı evrensel ruhun insanın içinde bulunan ve aslında insanın gerçek tabiatını ve özünü oluşturan sonsuz unsurdur.[290]

[283] Blavatsky, **KT**, ss. 91-92.
[284] Blavatsky, **KT**, ss. 135-136.
[285] Blavatsky, **KT**, ss. 92, 120.
[286] Blavatsky, **KT**, s. 135.
[287] Blavatsky, **KT**, s. 135.
[288] Blavatsky, **KT**, ss. 135, 174.
[289] Blavatsky, **CW**, C. X, s. 335.
[290] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 17.

İnsanın nihai amacı ruhun âzad edilmesidir. Ölümden sonra gerek fizik beden gerekse astral beden çözülür ve yok olur. Oysa yüksek üçlü -Manas, Buddhi ve Atma- varlığını devam ettirir.[291]

Teosofik düşüncede yedili yapının en üstündeki iki ilke/katman "monad"dır.[292] Blavatsky'ye göre "insan monadı" yalnızca Atma'yı değil Atma-Budhi ikili yapısını birden kapsar.[293] Monad insanın yok olmayan kısmıdır. Monad aşağı "krallıklara (kingdoms)"/katmanlara reenkarne olur. Bu katmanlar aracılığıyla insana ilerler, nihayi hedefi ise Nirvana'dır.[294] Teosofist Leadbeater ise yedili yapı ve monad üzerine şunları söyler:

> İnsan ilahi özün bir kıvılcımıdır. Bu öz ikinci katman (monadik dünya/evren)'a bağlıdır. İnsanın özü bu katmanda kaldığı sürece "monad" adını taşır. Evrim gereği monad aşağı dünyalarda tezahür eder (manifest). Böylece monad bir aşağıdaki spiritüel evrende, onun altındaki sezgisel evrende (intuitional world) ve onun da altındaki mental evrende tezahür eder. Ruh, sezgi ve zihinin oluşturduğu bu üçlü birliğe "ego" adı verilir. Böylece monadic evrendeki "monad" kendisini "ego" olarak ifşa etmiş olur. Bu üç katmanda dolayısıyla "ego" denilen varlığın ruhu, sezgisi ve zihni belirmiş olur. En son mental evrene inen monad fizik evrenle irtibat kurabilmek için sezgisel ya da astral evrene ihtiyaç duyar. Monad bu evrende astral bedene sahiptir. Astral beden tutkuların, duyguların ve kişisel düşüncelerin aracısıdır. Monad ancak bu aradaki araçlardan (evrenlerden) geçtikten sonra bir bebeğin bedeninde fiziksel dünya ile tanışır.[295]

Olcott, insanı tek boyutlu (madde) veya iki boyutlu (ruh ve madde) biçimde inceleyen anlayışların yanında Hint düşüncesinin insanın varlığını daha kapsamlı ve derinlikli incelediğini ifade eder.[296] Blavatsky ise teosofinin Hint kavramları ile ortaya koyduğu insanın yapısına dair öğretinin aslında kadim Batı

---

[291] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 17.
[292] Monad; "Alman filozofu Gottfried Wilhem von Leibniz'in metafiziğinde basit, indirgenemez ve yok edilemez birim; evrenin ve evrendeki bileşik şeylerin kendisinden meydana geldiği enküçük birlik, kendi içinde, maddî tözlerden farklı olarak, güçler içeren psişik etkinlik merkezi ya da etkin töz" anlamında kullanılır. Bkz. Ahmet Cevizci, Felsefe Sözlüğü, s. 1189.
[293] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 178.
[294] Blavatsky, **TG**, s. 200.
[295] Leadbeater, **A Textbook of Theososopky**, s. 41-43. İnsanın yapısı üzerine Leadbeater'ın geniş açıklamaları için bkz. Leadbeater, **A Textbook of Theososopky**, ss. 41-62.
[296] Olcott'ın insanın yedili yapısı hakkındaki düşünceleri için bkz. Olcott, **Theosophy: Religion and Occlt Science**, ss. 87-88.

geleneğinde de olduğunu iddia eder. Ona göre insanın yedi katmanlı yapısı aslında Pisagorcu, Platoncu ve gnostik öğretinin ifade ettiği üçlü yapının (ruh/can/beden) bir açılımıdır.[297] Besant ise Blavatsky'nin paralelinde bir söylemle yedili insan yapısının Zerdüştîlikte de bulunduğunu iddia eder.[298]

Teosofi insanı ilahi âlemden südur eden ve tekrar ona doğru dönüş yolculuğunda olan bir varlık olarak kabul eder.[299] Bu anlamda üst üçlü yapıyı/katmanı temsil eden spiritüel ego ölümsüzdür ve reenkarnasyona tabidir. Blavatsky'nin şu cümleleri konuyu ifade etmek bakımından önemlidir:

> İnsanın nihai kaderi Tanrı'nın yönetimindeki bir cennet değil, maddi âlemden tedrici olarak ilksel ruh'a dönüştür. Doğadaki her şeyin yöneldiği amaç budur.[300] İnsanın ruhu dışında her şeyi fanidir ve yok olacaktır. İnsanın ruhu dahi evrensel ruh ile birleşme anında ayrı bireyselliğini yitirecektir. Bu yok oluş anlamına gelmez, bütüne katılmak anlamına gelir.[301] Ruh ile maddenin birleşimi geçicidir. Tek ve kalıcı olan ruhun madde olarak görünüşü geçicidir ve yanılsamadan başka bir şey değildir.[302]

---

[297] Blavatsky, **KT**, ss. 91-92. Blavatsky, Pisagor ve Platon'un insanın varlığına bakış açılarını Teosofik öğretilerle karşılaştırır. Buna göre Pisagor can'ı üç kısımdan oluşan bir birim (monad) olarak ifade etmiştir. Blavatsky'ye göre Pisagor'un bu anlayışı teosofik öğretiler ile örtüşmektedir. Pisagor düşüncesindeki nous (ruh), fren (zihin), thumos (hayat, nefs) teosofik düşüncedeki Atma-Buddhi (yüksek ruh), Manas (Ego) ve Kamarupa (manasın aşağı yansıması)'ya denk gelmektedir. Platon da içsel insanın iki kısımdan oluştuğunu ifade etmektedir. Bunlardan birincisi Tanrı ile aynı tözden olan, hep aynı kalan, değişmeyen yapı, ikincisi ise ölümlü ve bozulabilir olan yapıdır. Platon'un bu ayrımı Teosofinin üst üçlü ve alt dörtlü ayrımına denk gelmektedir. Can kendisini Nous'la yani ilahi tözle birleştirirse hakikate yönelir, Anoia (aptallık ya da mantıksız hayvani ruh) ile birleştirirse hakikati kaybeder. Yani iki farklı görünümü olan, teosofinin manas (can) dediği yapı anoia'ya (teosofik öğretide kamarupa, ezoterik Budizm'de hayvani can [animal soul]) bağlanırsa kendi tümden yok oluşuna koşar. Kendini Nous (Teosofik öğretide Atma-Buddhi) ile birleştirirse ölümsüzlüğe, yok edilemeyen benliğe kavuşur ve kişinin spiritüel bilinci ölümsüzleşir. Aynı biçimde Blavatsky kadim Mısır öğretilerinin de Teosofik öğretiler ile paralellik arz ettiğini ifade etmektedir. Mısırlılar ruhun çıkarken yedi odadan geçmek zorunda olduğuna veya bir kısmını geride bırakıp bir kısmını kendisiyle birlikte götürebildiği yedi ilkeye sahip olduğu öğretisine sahiptiler. Blavatsky'ye göre Mısırlılar bu öğretiyi kaba çizgileri ile öğretmişlerdir. Çünkü ezoterik öğretilerin ifşa edilmesi ölüm cezası idi. Bugün Teosofi Cemiyeti de bu öğretileri en ince ayrıntısına kadar incelemekte ancak ezoterik yapı gereği insanlara bir kısmını ifade etmektedir. Yine Blavatsky antik Grek mistik okullarında teosofinin insanın yapısına dair bilgileriyle özdeş bilgilerin verildiğini iddia eder. Bkz. **KT**, s. 92-100, 114-116.

[298] Besant'ın ifadelerine göre insanın yedi katmanlı yapısı LIV nolu Yasna'da şu şekilde ifade edilmiştir: "İnsan; 1-kemikler, 2-hayati kuvvet, 3-biçim, 4-güç, 5-bilinç, 6-can ve 7- Fravarshi'den oluşmuştur". Besant'a göre bu tasnifteki ilk üç katman kesif ve eterik bedenlerdir ki bu prana'ya denk gelir, güç kama'dır, bilinç manas'dır, urvan yani can (soul) Buddhi'dir ve Fravarshi ise Atma'dır. Besant, **Four Great Religions**, London, Theosophical Publishing Society, 1897, s. 88.

[299] Blavatsky, **KT**, s. 217.

[300] Blavatsky, **KT**, s. 226.

[301] Blavatsky, **KT**, s. 219.

[302] Blavatsky, **KT**, s. 220.

Teosofinin aşağı dörtlü dediği yapı ise ölümle baraber yok olur. Blavatsky'nin ifadelerine göre; bedensel insanın, geçici kişiliğin, bu kişiliğin gölgesi olan astral yapının, hayvani içgüdülerin, fiziksel hayatın spiritüel ego ile birlikte hayatta kalması, sonsuzca yaşaması mümkün değildir, bütün bunlar bedensel ölüm sırasında veya hemen sonrasında yok olur.[303] Bu açıklamalardan sonra Blavatsky teosofinin bedensel diriliş inancını da kesinlikle reddettiğini ifade etmektedir. Blavatsky'ye göre kadimlerin öğretilerini kabul eden teosofistlerin "geç dönem Hıristiyan teolojisinin Mısır'dan ve Grek egzoterik sisteminden aldıkları felsefe dışı spekülasyonları kabul etmeleri mümkün değildir."[304]

Bu öğretilerin etkisini ilerde ele alacağımızı belirtmekle beraber şunu ifade etmeliyiz ki; teosofinin insanın fizik beden ötesinde/dışında bedenlere sahip olduğu öğretisi aynı zamanda insanın sübtil bedenlere sahip olduğu anlamına gelmekteydi. İnsanın sübtil bedenleri kozmosun fizik ötesi katmanları ile birbirine denk gelmek suretiyle evren ve insan arasında bir enerji alışverişini mümkün kılıyordu. J. John bu noktada teosofistlerin Hint sisteminden sübtil bedenler ve buna bağlı olarak çakralar sistemini Batı spiritüel dünyasına taşıdığını ifade etmektedir.[305]

2.3.7. Kozmik Evrim

Teosofi düşüncesi varlığa evrimsel bir bakış açısıyla bakar. Bu ilahi/mutlak ilkeden fizik âleme inişi (involution) ve buradan tekrar ilahi/mutlak ilkeye dönüşü (evolution) kapsayan dolayısıyla tüm varlığı ilgilendiren bir evrim anlayışıdır. Teosofik düşüncede bütün yaşam evrimsel sürecin bir parçasıdır.[306] Blavatsky'nin evrimci düşüncesi spiritüel terimlerle ifade edilen kozmolojik bir tezahür düşüncesini ortaya koyar. Blavatsky spiritüel evrimi evrendeki değişikliklerin temel sebebi kabul eder ve maddi evrimi ilahi planın bir parçası olarak konumlandırır.[307]

---

[303] Blavatsky, **KT**, s. 94.
[304] Blavatsky, **KT**, s. 94.
[305] Jay Johnston, "Theosophical Bodies: Colour, Shape and Emotion from Modern Aesthetics to Healing Therapies", **Handbook of New Religions and Cultural Production**, Ed. Carole Cusack, Alex Norman, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2012, ss. 154-156.
[306] Bkz. Leadbeater, **A Text Book of Theosophy**, s. 28; Boa, s. 133.
[307] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, ss. 175-176.

Teosofik evrim düşüncesinin üzerinde durduğu önemli husus bu sürecin ilk varlıktan başlayan bir iniş ve tekrar ona dönüş olan çıkış sürecini kapsamasıdır. Bu anlamda teosofik evrim düşüncesi bir yerde klasik devir nazariyesinin Hint kavramları ve modern bilimsel terimler ile ifade edilmesidir denebilir. Blavatsky söz konusu bu devirsel düşünce açısından "evrim" (evolution) kavramını adeta yetersiz görür. O sürecin başlangıcına binaen "evrim" yerine "südûr" (emamation) kavramını tercih etme taraftarıdır. Blavatsky, materyalist düşüncenin tesadüflere atfettiği fiziksel evrimin okültist bakış açısına göre yalnızca görünürde olan bir süreci ifade ettiğini ileri sürer. Ona göre hakiki süreç südûr sürecidir ki bu "değişmez kanun" (immutable law)un "akıllı güçler" (intelligent forces)i tarafından yönlendirilir. Bu anlamda Blavatsky okültistlerin ve teosofistlerin Kapila ve Manu tarafından ortaya konulan bir evrim anlayışını kabul ettiğini, onların da "evrimci" olmaktan çok "südûrcu" olduklarını söyler. Blavatsky'ye göre südûr doktrini evrenseldir. Bu doktrin İskenderiyeli, Hintli, Mısırlı, Kaldeli felsefeciler tarafından kabul edildiği gibi Helenik hiyerofanlar ve Kabalacılar tarafından da kabul edilir.[308] Blavatsky "kadim bilgeler"in evrim sürecini "görünmeyen"in ilk tecellisinden (manifestation) başlattıklarını söyler. Bu anlamda saf ruhsal düzlemde başlayan evrim süreci aşağı doğru iner ve görünen, kavranabilen madde formuna ulaşır.[309]

Teosofistlerin ortaya koyduğu evrim Darwinci biyolojik evrim anlayışından öte hem kozmik hem spiritüel bir anlayıştır. Blavatsky Darwin'in ve evrimcilerin evrimsel sürecin kozmik ve spiritüel önemini kavrayamadığını düşünür. Ona göre evrimciler bu sürecin dışını görmüş, ancak içsel canlılığını görememişlerdir.[310] Teosofik evrim anlayışı tabiat içinde ayakta kalabilme yetisine dayanan bir süreç değildir. Teosofide varlık nihai hedefe doğru planlı bir ilerleyiş içerisindedir. Blavatsky, bu noktada iki düşünce arasındaki farkı önemle vurgular ve "Darwinizm doğal seçilim dogmasından uzaklaşmadıkça teosofik evrim düşüncesinin Darwinci evrim düşüncesiyle uzlaşması söz konusu değildir" yargısını ortaya koyar.[311]

---

[308] Blavatsky, **TG**, s. 105.
[309] Blavatsky, **TG**, s. 107.
[310] Burton, **Büyü, Gizem ve Bilim,** ss. 265-266.
[311] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 185; ayrıca bkz. Anna Lemkow, "Thinking Aloud: Blavatsky on Evolution", (çevrimiçi) http://www.theosophical.org/publications/quest-magazine/1671, 02.06.2015.

Blavatsky'ye göre biyolojik evrim teosofinin ortaya koyduğu evrensel evrimin ancak bir kısmını ifade eder. Blavatsky bu düşüncelerini **Secret Doctrine**'de şöyle ifade etmektedir:

> … Bu aslında mutluluk verici bir öngörüdür. Manu ve Kapila'nın ezoterik olarak ifade ettiği ve bizim tarafımızdan ortaya konan Doğu kaynaklı evrim düşüncesi açıklandığında Darwin ve Spencer'ın ileri sürdüğü "doğal seçilim"in ancak evrimin bir kısmını ifade ettiği görülecektir.[312]

Blavatsky düşüncesinde doğada üçlü evrim planı mevcuttur. Bunlar; monadik (spiritüel), entelektüel ve fiziksel olmak üzere üç evrim planıdır. Evrimleşen üç yapı birbiriyle ayrılmaz biçimde ilişkilidir. Aslında bu üç evrim süreci yedinci boyuttaki tek hakikat olan Atma'nın kozmik illüzyon sahasına yansımasından başka bir şey değildir. Bu üç yapı mikrokozmos olan insan içinde mevcuttur ve bu üçlü yapı insanı en karmaşık varlık haline getirir.[313]

Teosofi düşüncesi madde âleminde de evrimi kabul eder. Buna göre madde düzeyine kadar inen ilahi ilke buradan itibaren tekrar yükseliş sürecine girer. İnsan mertebesine ulaşmak için monadların element düzeyinden insan mertebesine kadar bir evrim sürecinden geçmesi zorunludur. Blavatsky şunları söyler:

> İnsan tabiatı ruh ve maddenin birleşmesinden teşekkül etmiştir. Madde içindeki ruh (spirit latent in matter) tedrici olarak hayata ve bilince uyanmıştır. Logosun ışığı insan mertebesinde uyanmadan evvel monad; mineral, bitki ve hayvan formlarından geçmiş olmalıdır. Aksi takdirde bu varlık insan olmaktan ziyade değişik formlarda hapsedilmiş bir monad olurdu.[314]

Leadbeater'ın ifadelerine göre ilk taşma eylemi, nihayetinde elementlerin tezahür ettiği boyuta ulaşır, bu andan itibaren ikinci süreç başlar. Bu süreç ilkinin adeta tersi bir süreçtir. Bu Tanrı'nın ikinci yönüdür ki elementleri birleştirmeyi ve yukarı doğru tabiatın yedi katmanı (yedi krallığı/seven kingdoms)'nı oluşturmayı hedefler. Bu sürecin ilk üç katmanı elemental katmandır (elementler krallığı/elemental kingdoms) ve fiziksel olarak algılanamaz. Dördüncü katman

---

[312] Blavasky, **SD**, C. I, s. 600.
[313] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 181.
[314] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 42; ayrıca bkz. Blavatsky, **SD**, C. I, ss. 17-18; Blavatsky, **SD**, C. I, s. 282; Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 176.

mineral katmanı, beşinci katman bitki katmanı, altıncı katman hayvan katmanı, yedinci katman ise insan katmanıdır. Bu evrim süreci insan algısı bakımından oldukça uzun bir zaman sürecidir. Ancak bu süreç kararlı biçimde alçak katmandan yüksek katmana doğru bir evrim sistemini içerir. Katmanların kendi içerisinde de alttan üste, basitten mükemmele doğru bir evrim söz konusudur. Örneğin bitkiler âleminde evrim süreci ot veya yosunlardan başlarken ağaçlar şeklini alarak nihayete erer. Hayvanlar âleminde ise mikroskobik hayvanlar veya sivrisinekler olarak başlayıp memeli hayvanlar olarak sürecin nihayetine erer.[315]

Mineral, bitki, hayvan, insan ve insanüstü veya spiritüel olmak üzere evrimin farklı dereceleri vardır. Evrimsel hayatın birbirini izleyen dereceleri bir küreden diğerine geçer.[316] Evrimin nihayi hedefi ilahi mertebeye tekrar dönmektir.

Teosofik öğreti evrim düşüncesini ortaya koyarken reenkarnasyon ve karmayı sürecin işletici gücü olarak ifade ettiği gibi Hint metinlerine dayanarak bir avatarik evrim konsepti üretmiştir. Söz konusu teosofik evrim düşüncesi modern Hint düşüncesi başta olmak üzere kimi alanlara etki yapmıştır. Teosofik evrim düşüncesinin Hint öğretileriyle ilişikisini ve etkilerini ilerleyen bölümlerde değerlendireceğiz.

2.3.8. Tarih Algısı ve Irk Düşüncesi

Yukarıdaki bölümlerde teosofinin varlık ve kozmos anlayışını ele aldık. Burada ise teosofi düşüncesinin insanlık tarihi üzerine ileri sürdüğü düşünceleri ele alacağız. Blavatsky'nin ileri sürdüğü ırk veya kök-ırk teorisi olarak bilinen spekülatif ve bir o kadar da mitolojik iddialar çağdaş dönemde ırkçı düşünceler üzerinde etkili olmuştur. Blavatsky **Secret Doctrine** isimli eserinin ikinci cildi "**Antropogenesis**"te insanoğlunun dördüncü devir (round)'de dünya küresi (globe) üzerinde yaşadığı serüvene büyük yer verir.[317] Bahsedildiği üzere teosofik düşüncede küremiz yedi

[315] Leadbeater, **A Text Book of Theosophy**, ss. 28-31.
[316] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 15.
[317] Aslında teosofik literatürde insan ırkları üzerine ilk bilgiler A. P. Sinnett'a aittir. Sinnett Esoteric Buddhism (1883) isimli eserinde "The World Periods" başlığı altında insanların yedi ırkına dair bilgiler vermiştir. Ancak Blavatsky ilerleyen yıllarda Secret Doctrine'de (1888) söz konusu iddiaları geniş biçimde işlemiştir. Dolayısıyla bugün teosofik ırk doktrini Blavatsky üzerinden tanınmaktadır. Şunu da eklemek gerekir ki gerek Sinnett gerekse Blavatsky konu üzerindeki bilgilerini

katmanlı varlık planının en alt kamanında oduğu gibi yedi küreli devir çemberinin de dördüncü küresidir. Teosofik düşüncede insanoğlu bu kürede her biri yedi alt-ırka sahip olan yedi kök-ırkın birbirini takip eden evrim sürecinden geçecektir. Blavatsky bu teorisini son derece kompleks bir yapıyla sunar.[318]

Esasında ırk teorisi de devir nazariyesi ile örtüşür. Yani küremiz üzerinde spiritüel bir yapıda başlayan ilk kök-ırk ilerleyen ırklarda spiritüellikten maddeselliğe düştükten sonra tekrar spiritüel bir yapıya ulaşarak bu küre üzerindeki evrimini tamamlamış olacaktır.[319]

Blavatsky'ye göre küremiz üzerinde şu an yaşayan insanlar beşinci kök-ırka mensup insanlardır. Bizim ırkımız ortaya çıkmadan önce gezegenimiz insan veya insana benzer dört kök-ırkın ikâmet yeri olmuştur. Her kök-ırk (ana ırk) yok olmadan önce yedi ürün (alt-ırk) vermiştir. Her kök-ırktan sonra yeni bir kök-ırk ortaya çıkmıştır. Önceki ırklar bizim ırkımızdan aşağıda değildirler. Akıl, yenilik üretme ve teknik beceriler hususunda şu anki insanlıktan öndedirler. Ayrıca bu ırklar spiritüel ilerleme açısından birbiri ile bağlantılıdır.[320] İlk kök-ırk hariç bütün kök-ırklar ayrı kıtalarda yaşamışlar ve bu kıtaların hepsi sular altında kalmıştır.[321] Blavatsky'nin iddialarına göre kıtaların batışının ardından insanlık her defasında bir Manu[322] liderliğinde diğer bir ırka geçiş yapmıştır. Dolayısıyla her kök-ırkın başında bir Manu bulunmaktadır. Her kök-ırk bir özel Manu'nun santatih[323] (evlad)'i sayılır.[324] Teosofide kök-ırklara yönelik öğretiler genel olarak şu şekilde ifade edilebilir:

Birinci Kök-ırk / Polarianlar:

---

mahatmalardan aldıklarını ileri sürmüşlerdir. Sinnett'ın ırklar üzerine öğretileri için bkz. Sinnett, **Esoteric Buddhism**, ss. 94-120.

[318] Purucker, **Occult Glossary**, s. 142; Hexham, Poewe;**Understanding Cults**, s. 41.

[319] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 160.

[320] Lubelsky, ss. 242-244.

[321] Colin Kidd, **The Forging of Race**, Cambridge University Press, 2006, ss. 242-244.

[322] Sanskritçe "insanlık" anlamına gelen Manu, Hint mitolojisinde insanlığın atası olarak kabul edilir. 14 Manu'dan bahsedilir, bunların her biri bir Manu çağında hüküm sürmüştür. Bkz. Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü**, s. 246.

[323] Santatih kavramı Sanskritçe evlat, döl, ürün anlamlarını taşmaktadır. Bkz. Blavatsky, **TG**, s. 277.

[324] Blavatsky, **SD**, C. II, ss. 140-141, 146-147; Blavatsky, **TG**, s. 190.

Blavatsky'nin iddialarına göre insanlığın ilk kök-ırkı olan Polarianlar fiziksel olmayan, bozulmaz, gözle görülemez, kutsal bir yerde yaşamıştır.[325] Astral bir yapıya sahip bu kıtaya Blavatsky "bozulmaz kutsal toprak" (the imperishable sacred land) ismini vermektedir. Burası "ilk insan ırkının beşiği aynı zamanda son ilahi ölümlülerin ikâmetgahıdır." Blavatsky, sishta[326] kavramı ile ifade ettiği ilahi ölümlülerin insanlar için seçilmiş tohumlar olduğunu söyler.[327] Blavatsky'ye göre dünya üzerindeki ilk kök-ırk "ilahi insan"ın soyundan gelmektedir.[328]

İlk ırk süresince yedi efendi/Tanrısal varlık (Lord) yedi tür insanı meydana getirmiştir. Bu efendilerden üçü (dhyan chohanlar veya pitrisler) ilahi ve iyi iken diğer dördü daha az ilahi ve tutkularla (passion) doluydular. Blavatsky'ye göre bugünkü insanların karakterlerindeki farklılıklar bu gerçeğe dayanmaktadır.[329]

Blavatsky ilk neslin doğumuna "chhaya doğumu" demektedir. Chhayalar cinsiyetsizdirler ve pitrislerin (ilahi atalar) bedenlerinden sızarak meydana gelmişlerdir.[330] İlk ırk, ilahi atalarının astral gölgeleridir, zihin, zekâ ve iradeden yoksundur. İçsel varlık (yüksek benlik veya Monad) henüz dünyevilikle irtibatlı değildir, manas (zihin/bilinç; anlamına gelen insanın 5. ilkesi) bağı henüz yoktur.[331] İlk ırk eterik (esirî) bir varlıktır, akıl sahibi değildir ancak ruhsal olarak çok üstündür. Bu ırk mensupları etrafındaki hayvanlar ve bitkilere uygun olarak iri cüsselere (eterik olarak) sahiptirler,[332] nefes almak için havaya ihtiyaç duymazlar.[333] İlk ırk ölmemiş, bütünüyle ikinci ırka dönüşmüştür.[334]

İkinci Kök-ırk / Hiperboreanlar:

İlk ırkın ardından dünyamız üzerinde ikinci kök-ırk ortaya çıkmıştır. Blavatsky ikinci ırkın yaşadığı kıtaya Hyperborean ismini vermektedir. Bu kıta

---

[325] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 16.
[326] Pralaya sonrası, insanlığın yeniden doğumuna vesile olan tohumlar. Bkz. Blavatsky, **TG**, s. 276.
[327] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 6.
[328] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 160; Blavatsky ilahi insana Hint felsefesinde "Aydan gelen Atalar (Lunar Ancestors)" veya Pitris (Sanskritçe "atalar", bkz. http://spokensanskrit.de) dendiğini ve bunların yedi mertebeye sahip olduklarını ifade etmektedir. Bkz. Blavatsky, **SD**, C. I, s. 160.
[329] Blavatsky, **SD**, C. II, ss. 46, 212.
[330] Blavatsky, **SD**, C. II, ss. 173-174.
[331] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 164.
[332] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 188.
[333] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 46.
[334] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 84.

kuzey kutbu ve Kuzey Asya olarak isimlendirilen bölgeyi içine almaktaydı.[335] İnsanoğlu toprak üzerinde yaşamaya ikinci kök-ırkla birlikte başlamıştır. İkinci kök-ırk da beden sahibi olmamıştır dolayısıyla bedensel üreme bu dönemde henüz yoktur.[336] İkinci kök-ırkın insanları hâlâ devasa eterik yapılara sahiptir ancak fiziksel bedene doğru daha fazla yoğunlaşmışlardır. İkinci kök-ırkın ruhsal yapısı ağır basmaktadır, akıl olarak hâlâ zayıftır. Zihin fizik yapıya oranla daha yavaş tekâmül etmektedir.[337]

3. Kök-ırk / Lemuryalılar:

Blavatsky, ikinci kök-ırktan sonra insanoğlunun Hint okyanusunda bulunan Lemurya kıtasında yaşayan üçüncü kök-ırkla tarihsel sürecine devam ettiğini ifade eder.[338] Lemuryalılar fiziksel insanın ilk prototipini oluşturmuştur ve 18 000 000 yıl önce yaşamıştır.[339] İnsanın spiritüel yapıdan maddi forma düşüşü yani geri evrimi (involution) bu dönemde başlar.[340] Üçüncü kök-ırkta insanlık cinsiyetlere ayrılmış ve ilk seksüel üreme böylece Lemuryalılarla başlamıştır.[341] En başta aseksüel olan insan sonra çift cinsiyetli veya biseksüel duruma en sonunda da bir cinsin ağır basmasıyla erkek veya kadın cinsiyetine evrilmiştir.[342]

Blavatsky açısından üçüncü ırk bir dönüm noktası teşkil eder. Çünkü üçüncü ırkın ortasından itibaren insan soyu spiritüel yapısını kaybetmiştir.[343] Üçüncü ırkta insanoğlu somut veya yoğun bir bedene sahip olmuştur. En başlarda devasa bir maymun biçimindedir, ruhsal yapısına oranla akıl yönü daha ağır basan bir yapıdadır. İnsan iniş sürecinde öyle bir noktaya gelmiştir ki artık zihin insanın önceki spiritüel yapısını gölgelemiştir, bu dönemde insan rasyonel bir varlık olmuştur.[344]

---

[335] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 7.
[336] Kidd, **The Forging of Race**, ss. 242-244.
[337] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 188.
[338] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 7.
[339] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 46.
[340] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, ss. 15-16.
[341] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 104, ayrıca bkz. Kidd, **The Forging of Race**, ss. 242-244.
[342] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 132.
[343] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 110.
[344] Blavatsky, **SD**, C. I, ss. 188-189; **SD**, C. II, s. 248.

Blavatsky'ye göre ikinci ve üçüncü kök-ırklarda din mefhumu yoktur. İnsan ırkları bu dönemlerde tanrısallığı içinde hissetmekte; kendisini ilahi kuvvetle bir kabul etmekte ve "insan-tanrı" doğasına sahip görmektedir.[345]

Dördüncü Kök-ırk / Atlantisliler:

Blavatsky, Lemurya kıtasının batışından sonra üçüncü kök-ırk devresinin kapandığını söyler. Lemuryalılardan sonra Atlantisliler adı verilen dördüncü kök-ırk oluşmuştur. Bu kök-ırk Atlantik okyanusunun ortasında bulunan Atlantis kıtasında yaşamıştır. Atlantisliler üstün bir teknolojiye sahip olmuş ve devasa yapılar inşa etmişlerdir. Ancak okyanusun ortasında bulunan Atlantis sular altında kalınca bu ileri medeniyet yok olmuştur.[346]

Atlantis kök-ırkı ile birlikte insanoğlu fiziksel olarak küçüldüğü gibi insanın yaşam süresi de azalmıştır.[347] Dördüncü kök-ırkta zihin muazzam bir şekilde gelişmiştir. Dördüncü kök-ırkın yarı döneminden itibaren manvantara devresinin yarısı tamamlanmış olduğundan artık dünya zihin dünyası olmuştur ve spiritüel yapı oldukça azalmıştır.[348]

İnsanoğlunun dil gelişimi üzerinde iddialarda bulunan Blavatsky Atlantis ırkının bu noktada gelişmiş olduğunu ileri sürer. Konuşma yetisi bu dönemde gelişmiş, dil giderek mükemmelleşmiş ve bilgi artmıştır. Blavatskty'ye göre ilk kök-ırk konuşmayan bir ırktır. İkinci kök-ırk "ses-dili" denilen yalnızca sesli harflere dayalı melodisel bir dil kullanmıştır. Üçüncü kök-ırk ilk yarısında tabiattaki bir takım seslere yakın bir dil geliştirmişken ikinci yarısından itibaren insanoğlunun cinsiyetlere ayrılması ve zihin kuvvetinin gelişmesiyle birlikte tek heceli bir dille konuşmaya başlamıştır. Blavatsky, insanoğlunun dili kullanmadan önce düşünce transferiyle iletişim kurduğunu iddia etmektedir. Gelişmiş ve eklemeli bir dil ancak bazı Atlantisli alt-ırklar tarafından dördüncü kök-ırk döneminde kullanılabilmiştir. Dördüncü kök-ırkın (Atlantislilerin) kullandığı dillerin birçoğu yok olmakla birlikte

[345] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 272.
[346] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, ss. 15-16.
[347] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 195.
[348] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 189.

bugün yerli Amerikalıların kullandığı diller bu ırktan günümüze kalan dillerdir.[349] Blavatsky'ye göre eski Sanskritçe beşinci ırkın yani günümüz insanının kullandığı ilk bükümlü dildir. Ve Sanskritçe günümüz dillerinin kökenini oluşturur. Blavatsky Semitik dilleri Sanskritçe'nin bozulmuş biçimleri olarak ilan eder.[350]

Blavatsky insan ırklarının renkleri konusunda da ilginç bilgiler verir. Ona göre üçüncü kök-ırkın ortasından itibaren tamamen katılaşmış (solid) olan insan ırkının bu dönemde deri rengi "aydınlık sarı" renk idi. Dördüncü kök-ırkta (Atlantisliler) insanlık günahlarından dolayı siyahlaşmıştır. İnsanoğlu ancak içinde bulunduğumuz beşinci kök-ırkta siyahtan beyaza mevcut renklere kavuşmuştur.[351]

Blavatsky son derece fantastik iddiaları dile getirmeye devam eder. Ona göre insanlığın geçmiş ırklarının dev cüsseli olması bir yana,[352] insan ırkları üçüncü kök-ırktan dördüncü kök-ırkın üçüncü alt-ırkına kadar kafalarının arkasında üçüncü bir göze sahip olmuştur. Bu göz insanın fizik bedeni pekiştikçe zamanla kafanın içine gömülerek kaybolmuş, bu suretle insanın kafasının arkasındaki yüzü de yok olmuş ve insan tek yüzlü hale gelmiştir. Blavatsky Hindistan'da "Shiva'nın gözü" tabirinin bu dönem insanını sembolize ettiğini ifade eder.[353]

Blavatsky dördüncü kök-ırkın (Atlantisliler) büyük devir (cycle) içinde çok önemli bir sınır teşkil ettiğini ifade eder. Ona göre Atlantisliler yedi devirli (round) büyük devrenin dördüncü devrinde (round) dördüncü kök-ırk olarak yaşamaları münasebetiyle büyük devrin orta noktasını teşkil ederler. Blavatsky'ye göre bu nokta bu devir için monadların insan krallığına/âlemine (kingdom) girmesinin son noktasıdır. Bu devre için artık kapı kapatılmış, denge kurulmuştur.[354]

Beşinci kök-ırk / Aryanlar:

Teosofik öğretide Atlantis kıtasının batışıyla birlikte insanlık yeni bir kök-ırka geçmiştir. Bu kök- ırk şu an insanlığın içinde bulunduğu beşinci kök-ırk olan

[349] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 189, **SD**, C. II, ss. 198-199.
[350] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 200.
[351] Geniş bilgi için bkz. Blavatsky, **SD**, C. II, s. 250.
[352] Blavatsky, **SD**, C. II, ss. 277-288.
[353] Blavatsky, **SD**, C. I. s. 46, C. II, ss. 289-306; ayrıca bkz. Burton, **Büyü, Gizem ve Bilim,** ss. 266-267.
[354] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 182.

Aryan kök-ırkıdır. Aryanlar, Atlantislilerden sağ kalan insanların neslinin devamıdır. Aryan kök–ırkının da diğer kök-ırklar gibi yedi alt-ırkı bulunmaktadır ve yaşadığımız dönem insanları Aryanların beşinci alt-ırkı konumundadır.[355]

Beşinci kök-ırkta insanoğlu geçmiş kök ırklara göre spiritüel yapı bakımından zayıflamıştır. İnsan maddeleştikçe bedende zihine yer açılmış, spiritüellik azalmıştır. Şu an tamamıyla maddi boyutta olan beşinci kök-ırk yine de içinde dördüncü ırkın spritüelliğini taşımaktadır. Ancak Blavatsky'ye göre evrim sarkacı dönüm noktasına gelmiştir. İnsanoğlu bundan sonra tekrar spiritüel olarak yukarıya yönelecek ve üçüncü kök-ırkın yüksek spiritüel vasıflarına ulaşacaktır.[356] Ancak Blavatsky'ye göre bazı alt ırklar bu yolda geri kalacaklardır.[357]

Blavatsky'ye göre **Kitab-ı Mukaddes**'te sunulan insanın yaratılışı ve tarihi süreci aslında beşinci kök-ırk Aryanların tarihinin sembolik bir anlatımıdır. Blavatsky, kutsal metinlerin sembolik bir dil ile evrenin ve insanın geçmişi konusunda bize bilgiler verdiğini söyler. Örneğin Havva'nın Adem'in kaburgasından yaratılmasını Blavatsky kemikli ırkların daha önceki kemiksiz ırklardan ortaya çıktığı şeklinde yorumlar.[358]

Blavatsky, **Secret Doctrine**'de ırkların geleceğine dönük bir takım kehanetler sunar. Buna göre gelecek ırk ve ırklar daha şimdiden şekillenmeye başlamıştır. Blavatsky gelecek ırkın oluşum yeri olarak Amerika kıtasını gösterir. Ona göre Amerikalılar zaman içerisinde şu an var olan ırklardan farklı olarak birincil/temel bir ırk haline gelecektir. Blavatsky Amerikalıların altıncı alt-ırkın tohumlarını taşıdıklarını düşünür. Ona göre birkaç yüzyıl sonra Amerikalılar şu anki Avrupalıların yani beşinci alt-ırkın devamı olacak olan altıncı alt-ırkı ortaya çıkaracaklardır. Yaklaşık 25.000 yıl sonra ise yedinci alt-ırk oluşmaya başlayacaktır.

---

[355] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, ss. 15-16.
[356] Blavatsky, **SD**, C. I, ss. 224-225.
[357] Blavatsky, **SD**, C. I, ss. 300-301.
[358] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 193. Blavatsky kozmolojik ve antropolojik veriler konusunda antik Hint metinlerini ve Kitab-ı Mukaddes'i karşılaştırır. Puranalar ile Eski Ahid metinlerinin ezoterik bakış açısı ile karşılaştırıldığında temelde fark olmadığının gözlenebileceğini iddia eder. Ancak ona göre Puranalar sözde "yaratılış" öncesi pre-kozmik ve pre-generik dönemlere yönelip sonuçlardan ziyade sebeplere yoğunlaşırken, Kitab-ı Mukaddes ilk dönemler hakkında çok az şey söyler, doğrudan materyal başlangıca geçer, Adem öncesi ırkları atlayıp alegoriler ile beşinci ırka geçer. Bkz. Blavatsky, **SD**, C. II, ss. 251-252.

En sonunda büyük bir felaketle beşinci kök-ırk yok olacak ve sonrasında içinde bulunduğumuz dönem (round)'in altıncı kök-ırkı oluşmaya başlayacaktır.[359] Teosofik düşüncede en son yedinci kök-ırkla bu küredeki süre tamamlanmış olacaktır.

Teosofik ırk teosorisi günümüzde yaşayan bazı ırkları aşağı ırklar olarak niteler ve bunları arkaik kök-ırkların kalıntıları olarak kabul eder. Secret Doctrine'de günümüzde varlığını sürdüren kimi halklar veya kabileler hakkında birçok küçültücü ifade söz konusudur. Buna göre günümüzde Tazmanya, Avustralya ve Andaman yerlileri Lemurya veya Lemurya-Atlantis kökenli yarı hayvani ırkların torunları olarak değerlendirilirken[360], Güney Afrikalı Buşmanlar, Seylanlı Veddalar, ve kimi Afrika kabileleri "ilahi kıvılcımın içlerinde kaybolduğu küremizin aşağı ırkları" olarak nitelenir. Blavatsky'ye göre "neyseki doğanın hikmetli adaleti bu ırkları hızla yok etmektedir."[361] Turanîler ve Dravidyenler dördüncü kök-ırk Atlantislilerin kalıntıları olarak görülür. Sözü edilen bu ırklar günümüz açısından gereksiz ırklardır, çünkü bu ırkların görevleri daha önceki çağlarda yerine getirilmiştir. Blavatsky'ye göre bir Avrupalının, Tazmanyalı birisiyle birleşerek çocuk dünyaya getirmesi yalnızca psikolojik yasalara ters olmayıp karmik evrim kurallarına da karşıdır. Şu an içinde bulunduğumuz beşinci kök-ırk içinde ırksal evrim sürecinde öne çıkmış alt ırklar ve zamanı çoktan geçmiş anakronik alt ırklar bir arada bulunmaktadır.[362]

Blavatsky, Okyanusya ve Avustralya yerlileri ile Afrikalıları "geri kalmış", "dar beyinli" ve "vahşi" insanlar olarak niteler. Bu insanlar, insan monadlarının dördüncü döneme (round) en son varanları ve henüz hazır olmayanlarıdır.[363] Ona göre yine bu kabile insanları karmik gelişimleri itibariyle yüksek entelektüel ırklara enkarne olma yetisine sahip olamamış geri ırklardır.[364] Blavatsky başka bir yerde "Afrikalı zenciler"i ve "Doğu Asyalıları/Çinlileri (Chinamen)" dördüncü kök-ırktan kalan melez ırklar olarak görür. Ve bu ırkları dördüncü kök-ırkta sona ermiş olan puta tapıcılığı geri getirmekle itham eder.[365]

---

[359] Blavatsky, **SD**, C. II, ss. 444-445.
[360] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 793. Benzer ifadeler için bkz. Blavatsky, **SD**, C. II, ss. 195-196.
[361] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 421.
[362] Kidd, **The Forging of Race**, ss. 242-244.
[363] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 168.
[364] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 162.
[365] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 793.

Blavatsky, Sami ırkı üzerine de bir takım spekülatif ve küçültücü iddialar ileri sürer. Ona göre Yahudiler ve Araplar spiritüel yönden dejenere olmuş geç dönem Aryanlarıdır. Blavatsky Yahudiler'in Hint Tchandâlas (kastsız)'lardan[366] geldiğini iddia eder. Yahudiler 8000 yıl önce Hindistan'dan göçmüşlerdir. Blavatsky İbrahim isminin kökenini de A-brahm (No Brahmin) olarak açıklar.[367] Blavatsky bir başka yerde Samileri "insan ailesinin spiritüel bakımdan en aşağı kimseleri" olarak niteledikten sonra Hıristiyanları, Yahudi mirasına dayanmaları sebebiyle talihsiz gördüğünü ifade eder.[368]

Blavatsky ırk teorisi içerisinde teosofik öğreti (bilgelik dini)'ye de yer vermektedir. Buna göre bilgelik dini'ne Atlantisliler tümüyle sahiptiler. Ancak bu medeniyetin sular altında kalmasıyla birlikte bilgelik dini yok olmakla karşı karşıya kaldı. Neyse ki bilgelik dini bu felaketten kurtulan Atlantisliler tarafından Asya'ya ezoterik ve pirimitif bir formda aktarıldı. Blavatsky'ye göre bugün Vedik ve Budist öğretilerin temellerinde Atlantislilerden aktarılmış bilgelik dini'nin öğretileri mevcuttur.[369] Blavatsky, bu noktada yine şüphe götüren bir iddia ileri sürmekte ve Atlantislilerden kalma bir ezoterik topluluğun hâlâ yaşadığını ifade etmektedir. Buna göre Atlantislilerden kalan bir kısım "rahip-krallar" Gobi çölünde bulunan Shamballah adı verilen bir yeraltı şehrinde varlıklarına devam etmekte ve bilgelik dinini muhafaza etmektedirler.[370]

Teosofik ırk doktrinini kısaca verdikten sonra bu doktrin üzerinde yapılan bir takım değerlendirmelere değinebiliriz. J. L. Crow, İ. Lubelsky ve N. Goodrick-Clarke gibi uzmanlar Blavatsky ve teosofistlerin ileri sürdükleri ırk teorisinde 19. yüzyılın bir takım antopolojik ırk sınıflama eğilimlerinden etkilendiklerini düşünürler.[371]

---

[366] Tchandâlas veya Chandâlas, kast dışı kalmış, kastsız, toplumdan dışlanan kimseler. Bkz. **TG**, s. 298.
[367] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 200.
[368] Blavatsky, **IU**, C. II, ss. 434-435.
[369] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 131.
[370] Kidd, **The Forging of Race**, s. 238.
[371] Crow, "Blavatsky's Coming Race", s. 7; Lubelsky, ss. 336-337; Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 16.

Lubelsky'ye göre döneminin bir takım felsefi, bilimsel ve "sahte bilimci" literatüründen istifade eden Blavatsky üstün hayal gücüyle ırk teorisini geliştirmiş kendisinden sonra Leadbeater ve Besant gibi teosofistler de bunu devam ettirmiştir. Lubelsky bu noktada teosofistlerin dayandıklarını iddia ettikleri durugörü yeteneğini reddeder.[372]

Lubelsky Blavatsky'nin önemle vurguladığı Aryan ırkı teosorisinin dönemin akademik oryantalist araştırmalarının bir konusu olduğunu ifade eder. Lubelsky'nin ifadelerine göre ilk defa Sir William Jones (1746-1794) tarafından ortaya konulan ve Avrupalı ve Hintlilerin Jones'un isimlendirmesiyle Aryanlar adı verilen bir ortak ırktan geldiği iddiası 19. yüzyıl bilim çevrelerince kabul görmüştür. Bu görüşü kabul eden uzmanlar arasında Max Müller (1823-1900) de bulunmaktaydı. Lubelsky'ye göre Blavatsky'nin Max Müller'e olan saygısı onun Aryan mitini ortaya koymasında etkili olmuştur.[373]

Lubelsky, Blavatsky'nin ortaya koyduğu ırk teorisini teosofik mitolojinin bir ürünü olarak değerlendirir. Ona göre bu mitosun iki önemli yönü vardır. Birincisi, dönemin revaçta bilimsel teorisi olan Darwinci evrim teorisine karşı çıkmış, ikincisi ise ilerlemeci tarih anlayışını reddetmiştir.[374]

C. Kidd ise Blavatsky'nin Alman evrimci biyolog Ernst Haeckel'den etkilendiğini ifade etmektedir. Haeckel'in insanın maymunsu atalarının Lemurya kıtasından Avrasya'ya geçtiği yönündeki teorisi Blavatsky için bir işaret olmuştur.[375] Kidd, Blavatsky'nin kullandığı terminoloji üzerinde de durur. Ona göre Blavatsky eklektik bir anlayışla döneminin Hint-Avrupa filolojisinin bulgularını teosofi öğretileri içinde kullanmış ancak zamanla bu kavramları yozlaştırmıştır. Teosofistlerin kök-ırklar ve alt-ırkları ifade etmek için kullandıkları kavramlar Kidd'e göre çok sık biçimde kullanılmasa da 19. yüzyıl filolojisine aittir. Blavatsky Aryan tezlerinden istifade etmiş ancak bu tezlere kendi "tuhaf" düşüncelerini katmıştır.[376] N. Goodrick-Clarke de dönemin antropoloji ve paleocoğrafyasının

[372] Lubelsky, ss. 336-337.
[373] Lubelsky, ss. 338-339.
[374] Lubelsky, ss. 335-336.
[375] Kidd, **The Forging of Race**, s. 245.
[376] Kidd, **The Forging of Race**, s. 244.

Blavatsky'yi birbirini izleyen yedi kök-ırkın farklı kıtalarda yaşaması hususunda etkilediğini ifade etmektedir.[377]

19. yüzyılın evrimci kuramlarının "ilkel toplulukları bir ilerleme hiyerarşisinde uzak geçmişin kalıntıları olarak gördüğü"nü[378] göz önüne alırsak Blavatsky'nin bu evrimci kuramlardan etkilendiğini ancak bu düşünceleri kendi kozmolojik ve antropolojik sistemi içinde sunduğunu düşünebiliriz. Nitekim J. Santucci, Blavatsky ve Sinnet'ın ırklar üzerine ortaya koyduğu tezlerin dönemin ırk düşüncelerinden doğrudan etkilenmesinden ziyade kozmik ve ilahi temele yaslanan daha geniş bir anlayışı yansıttığını düşünür.[379]

Teosofinin ırklara yönelik öğretileri 20. yüzyılda tarihi, siyasi, bilimsel alanlarda birçok tartışma yarattı. İlerleyen bölümlerde de göreceğimiz üzere özellikle kimi ırkçı söylemlerin Blavatsky'nin öğretilerinden yararlandığı iddia edildi.

2.3.9. Devir ve Zaman Anlayışı

Teosofi düşüncesi varlığa, kozmosa, insana ve ırklara dair düşüncelerini Hint devir anlayışı üzerine bina eder. Buna göre Hint düşüncesinde bir büyük Kalpa[380] 4.320.000.000 yıldır. Bu süreye bir "Brahma günü" denir. Blavatsky'ye göre bir Brahma günü teosofik literatürde dile getirilen gezegensel zincirin yedi devrini kapsar. Blavatsky aşağıdaki tabloyu teosofi öğretisinin kabul ettiği kozmik zaman takvimi olarak sunar:

Devirler	Süreleri
Birinci Devir	154.285.714 yıl
İkinci Devir	308.571.428 yıl
Üçüncü Devir	462.857.142 yıl

[377] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 16.
[378] Gordon Marshall, "Sosyal Antropoloji", **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, s. 671.
[379] Santucci'den aktaran Crow, "Blavatsky's Coming Race", ss. 7-8.
[380] Kalpa, "Hinduizme göre bir 'Brahma günü' . Hindu mitolojisinde bu, 4320 milyon insan yılına denktir. Bir 'Brahma gecesi' de aynı uzunluktadır. 360 gün ve gece bir 'Brahma yılı'nı oluşturur. Brahma'nın hayatından (yaratıcı gücün başlangıcından) itibaren 100 sene vardır. Ancak bundan sonra âlem dünya-ruhuna çözülecek ve sonra bir diğer yaratıcı Brahma olacak, böylelikle bu süreç sonsuza değin devam edecektir." Bkz. Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü**, s. 210.

Dördüncü Devir	617.142.856 yıl
Beşinci Devir	771.428.570 yıl
Altıncı Devir	925.714.284 yıl
Yedinci Devir	1.079.999,998yıl
Toplam	4.319.999.992 yıl[381]

Görüldüğü gibi Teosofik öğretiye göre bizim şu an içinde bulunduğumuz dördüncü devrin toplam süresi 617.142.856 yıldır. Her gezegen (planet)'de "Brahma'nın gecesi" veya dinlenme periyodu "Brahma'nın günü"ne veya aktif döneme eşit olduğuna göre dördüncü devirdeki toplam aktivite zamanı 308.571.428 yıldır. Blavatsky dördüncü devir içinde Brahmanik takvime göre gezegensel zincirlerin aşağıdaki tabloda ifade edilen sürelere sahip olduğunu ifade etmektedir:

Gezegenler/Küreler	Süreleri
Gezegen (Planet) A	11.020.408 yıl
Gezegen B	22.040.816 yıl
Gezegen C	33.061.224 yıl
Gezegen D	44.081.632 yıl
Gezegen E	55.102.040 yıl
Gezegen F	66.122.448 yıl
Gezegen G	77,142,856yıl
Toplam	308.571.414 yıl[382]

Yukarıdaki tabloya göre devir içindeki bizim gezegenimizde insanın aktif periyodu toplam 44.081.632 yıldır. Blavatsky bu süreyi ırklara aşağıdaki biçimde paylaştırır:

Devrimiz içinde gezegenimizdeki ırkların süreleri

İlk Irk	1.574.344 yıl
İkinci Irk	3.148.688 yıl
Üçüncü Irk	4.723.032 yıl

[381] Blavatsky, **CW**, C. XIII, ss. 302-303.
[382] Blavatsky, **CW**, C. XIII, s. 304.

Dördüncü Irk	6.297.376 yıl
Beşinci Irk	7.871.720 yıl
Altıncı Irk	9.446.064 yıl
Yedinci Irk	11.020.408 yıl
Toplam	44.081.632 yıl[383]

Toparlama sadedinde şunu ifade edebiliriz; teosofik düşüncede her manvantara içinde yedi devir/dönem vardır. Şu an dünyamız dördüncü devre içindedir ve insanoğlu hâlihazırda beşinci kök-ırkı oluşturmaktadır. Her kök-ırk yedi alt-ırka sahiptir. Blavatsky'ye göre bizim beşinci kök ırkımız yaklaşık bir milyon yıldır varlığını sürdürmektedir.[384]

2.3.10. Karma ve Reenkarnasyon

Teosofik düşünce Hint inanç sisteminin temel inançlarından olan karma ve reenkarnasyon inançlarını kabul eder ve literatüründe bu kavramlara önemli bir yer ayırır. Karma ve reenkarnasyon inançlarının Batı dünyasında tanınmasında önemli faktörlerden birisi Teosofi Cemiyeti olmuştur.[385] W. Q. Judge, karma düşüncesinin Batılılar için yabancı bir düşünce iken 19. yüzyılda teosofistler tarafından "doğanın en önemli yasalarından birisi olarak" benimsendiğini ifade etmektedir.[386] I. Hexham ve K. Poewe, Blavatsky'nin Batı'da karma düşüncesini kişisel kaderden toplumsal olaylara kadar her alana yayan ilk kişi olduğunu düşünmektedir.[387]

Karma "ne ekersen onu biçersin" prensibine dayanan, mutlak, adil, sarsılmaz, katı bir ahlaki sistemdir. Buna göre kişi bu dünyada yaptıklarının karşılığını yeniden bedenlenerek yine bu dünyada görür. Dolayısıyla bu sistem reenkarnasyon (yeniden

[383] Blavatsky, **CW**, C. XIII, s. 304.
[384] Blavatsky, **SD**, C. II, ss. 434-435.
[385] Newport, **The New Age Movement**, s. 28; Deepak Chopra, **Life After Death: The Burden of Proof**, New York, Three Rivers Press, 2006 s. 265; Burton, **Büyü, Gizem ve Bilim,** s. 268; Ali İhsan Yitik, **Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenasüh İnancıyla İlişkisi**, İstanbul, Ruh Madde Yayınları, 1996, s. 40.
[386] Judge, **The Ocean of Theosophy**, s. 100.
[387] Irving Hexham,Karla Poewe, **Understanding Cults and New Age Religions**, Vancouver, Canada, Regent College Publishing, 2000, s. 75.

bedenlenme) ile birlikte çalışır. Karma aynı zamanda varlığı tümüyle kapsayan bir sistemdir. Evreni yöneten yasalar da karma prensibi ile işler.[388]

M. Nanda, Blavatsky'nin teosofiyi aynı zamanda bir "bilim" olarak görmesinin neticesinde karma anlayışını sebep-sonuç mekanizmasına denk gelen bir bilimsel çerçeveye oturtma gayretinde olduğunu düşünür. Nanda'ya göre karma anlayışı teosofiye Yahudi-Hıristiyan Tanrı'sına ve Darwinci materyalist doğal seçilim mekanizmasına ihtiyaç duymadan ruh-madde evrimini gerçekleştirecek bilimsel bir sebeplilik ilkesi sağlamış gözükmektedir.[389]

Blavatsky'ye göre karma, evrenin nihai yasası ve doğanın bütün yasalarının kökenidir. Karma, varlığın fiziksel, zihinsel ve ruhsal planlarında sebep ile sonucu "bilgece ve eşitlikle" düzenleyen görünmez ve bilinmez yasadır. Karmanın özünde ne olduğu ve nihai sebebi bilinemez. Ancak işleyiş biçimi tanımlanabilir.[390] Karma her tepkiyi sebebine bağlayan sebep sonuç bağıdır.[391] Teosofi evreni akıllı bir bütün olarak tasavvur eder. Dolayısıyla evrendeki her hareket bu bütünün götürdüğü sonuca gider. Nihayetinde her sonuç başka bir sonucu doğuran sebeptir.[392] W. Q. Judge ise karmayı doğanın en önemli kanunlarından birisi olarak tanımlar. Karma; gezegenler, ırklar, milletler, aileler ve bireyler üzerinde etkilidir. Karma reenkarnasyon ile beraber çalışan ikili bir sistemdir; bu iki sistemin ayrı düşünülmesi mümkün değildir.[393]

Leadbeater'a göre varlık alemi açısından teosofi iki temel kanunu öğretmektedir. Birincisi evrim kanunudur, buna göre; bütün insanlar içlerindeki ilahi özü keşfetmek ve ona doğru yükselmekle görevlidir. İkincisi ise evrim kanunun altında işleyen sebep ve sonuç kanunudur. Teosofik öğretilere göre doğada ödül veya ceza söz konusu değildir. Her etki bir tepkiyi doğurur. Sebep ve sonuç kanunu bütün alt ve üst dünyalarda (yedi boyutlu varlık âleminde) işler. Leadbeater'a göre bu son derece mekanik bir kanundur. İyilik yapan karşılığını iyi olarak, kötülük yapan kötü

[388] Bkz. Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü**, s. 213. Karma kavramı ve inancı hakkında geniş bilgi için bkz. Yitik, ss. 40-68.
[389] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", ss. 306-307.
[390] Blavatsky,**KT**, ss. 201-202.
[391] Blavatsky, **CW**, C. XI, s. 144.
[392] Judge, **The Ocean of Theosophy**, s. 100.
[393] Judge, **The Ocean of Theosophy**, s. 100.

olarak görür. Bu bazen anında olurken bazen uzun bir zaman alabilir. Şu anda içinde bulunduğu fiziksel yaşamda olmazsa sonraki yaşamlarda olabilir.[394]

Teosofi düşüncesinde karma yalnızca bireysel bir kanun değildir; karmanın geniş ve genel bir işleyiş alanı vardır. Evrendeki bütün olaylar karmanın kurallarıyla yürür. Teosofiye göre insanların karşılıklı bağımlılığı "paylaştırıcı karma" (distributive karma) denilen karma ile sağlanır.[395] Blavatsky karmanın evrensel işleyişi hususunda şunları söyler:

> Büyük toplumsal kötülükler, sınıf ayrımları, cinsiyet ayrımcılığı, emek ve sermayenin eşitsiz paylaşımı gibi toplumsal veya ulusal olguların hepsi karma yasasının sonucudur. Bireylerin karmalarının toplamı bireylerin bağlı olduğu ulusun karmasını, ulusların karmalarının toplamı dünya karmasını oluşturur. Dünyada görünen kötülükler evrenseldir, ne bireye ne ulusa özgüdür. Karma yasası değişmez ve haklı biçimde insanların birbirine bağımlı ilişkileri üzerinde de işler.[396]

Teosofi düşüncesinde karmanın en önemli özelliklerinden birisi evrensel denge sağlayıcı unsur olmasıdır. Blavatsky teosofistlerin karma yasasını evrendeki fiziksel ve ahlaki bozulmaları tekrar eski dengesine getiren yasa olarak anladıklarını ifade etmektedir.[397] Teosofistler için "iyi" ve "denge" (harmony) bir olduğu gibi "kötü" ve "dengesizlik" (disharmony) de aynı şeydir. Blavatsky'ye göre bütün acılar dengesizliğin sonucudur. Karma insanlara eylemlerinin karşılığını verir. Kişi her şeyin karşılığını aldığı için, sebep olduğu bütün acıların bedelini ödeyecek, ürettiği bütün mutluluğun ve dengenin ödülünü alacaktır.[398] Burada hükmeden bir yapı gibi gözükse de Blavatsky'ye göre karma sistemi insanın davranışına bağımlı çalışan bir sistemdir, gerçekte insanoğlu doğanın kanunlarına uyumlu hareket edip etmemeyi seçerek kendi ödülünü ve cezasını kendisi belirler.[399] Leadbeater karmanın adalet sağlayıcı yönünü ifade etmek için oldukça ilginç ve spekülatif örnekler vermekten çekinmez. Örneğin Leadbeater'ın iddiasına göre İskenderiyeli filozof Hypatia (370-

[394] Leadbeather, **A Text Book of Theosophy**, ss. 99-101.
[395] Blavatsky, **KT**, s. 203.
[396] Blavatsky, **KT**, ss. 201-202.
[397] Blavatsky, **KT**, s. 205; Blavatsky, **CW**, C. XI, s. 145.
[398] Blavatsky, **KT**, ss. 206-207.
[399] Blavatsky, **SD**, C. I, s. 643.

475)'ya zulmeden "cahil" insanların birçoğu Ermenistan'da yeniden bedenlenmişler ve Türkler tarafından "her türlü" zulme boyun eğdirilmişlerdir.[400]

Teosofi'de karmanın ahlaki sonuçlarına büyük değer verilir. Öyle ki Goodrick-Clarke, Teosofi'de karmanın bireyin ahlaki hayatına etki eden sebep ve etki kanunu olarak anlaşıldığını ifade etmektedir. Blavatsky'ye göre karma bireye yaptıklarının karşılığını veren, onu diğer hayatında ödüllendiren veya cezalandıran bir kanundur. Hali hazırda yaşanan hayat geçmişte yapılan ve düşünülen şeylerin sonucudur.[401]

Teosofi düşüncesinde tevbe ve bağışlanma anlayışı yoktur. Bunun yerine hata yapanın hatasına uygun biçimde cezalandırılması ve evrenin bu yanlış eylemle bozulan uyumunun tekrar sağlanması anlayışı vardır. Blavatsky'ye göre "hata kişinin hatasıdır ve başkaları zarar görmüştür, bu hatayı kişiden başka kimse düzeltemez."[402] Blavatsky şöyle söyler:

> Karma insanın adaletsizliğinin ve doğanın hatalarının yanılmayan düzelticisidir. Karma haksızlıkların cezalandırıcısı, hak edenlerin ödüllendiricisidir. Kimseye imtiyaz göstermez. Dua ile değiştirilemez veya yönü çevirilemez.Günahların bağışlanması diye bir şey yoktur, her kötü eylem ve düşünce gelecek enkarnasyonlarda karşılığını bulur.[403]

Blavatsky'ye göre Hıristiyanlığın kefaret doktrinini kabul etmek mümkün değildir. Ona göre İsa'nın "nasıl yargılarsanız öyle yargılanacaksınız, hangi ölçekle verirseniz aynı ölçekle alacaksınız" (Matta, 7/2) sözü aslında karma öğretisinin adaletine işaret eder.[404] Blavatsky'ye göre kefaret öğretisi ilahi adaletin sağlanmasını gerçekleştiremez ve teosofi bu öğretiye karşı savaş ilan etmiştir. Ona göre "en basit" mantık açısından dahi karma öğretisi, kefaret öğetisine göre daha adildir.[405]

---

[400] Leadbeater'dan aktaran Guenon, **Pseudo Religion**, s. 134.
[401] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 16.
[402] Blavatsky, **KT**, ss. 207-208.
[403] Blavatsky, **KT**, ss. 198-199.
[404] Blavatsky, **KT**, s. 200. Blavatsky, Yeni Ahid'in "Aldanmayın, Tanrı alaya alınmaz. İnsan ne ekerse onu biçer" (Galatyalılar, 6/7) cümlelerini de karmaya atıf olarak kabul eder. Bkz. Blavatsky, **CW**, C. XI, s. 145.
[405] Blavatsky, **KT**, ss. 223-224. Blavatsky, kefaret öğretisinin sosyal alanda birçok soruna sebep olduğunu bir takım örneklerle sunar. Bkz. Blavatsky, **KT**, ss. 224-226.

Blavatsky'ye göre "kötülüğe direnmemek", "kötülüğe iyilikle karşılık vermek" gibi Budist ilkeler de karmik yasanın ilkelerindendir. Çünkü insanın adaleti tesis edebileceğine inanması kutsala karşı saygısızlıktır. İnsanın karmaya inandığı halde intikam alması, kendisine yapılan bağışlamayı reddetmesi anlamına gelir. Karmanın vereceği cezayı "yüce yasa"ya bırakmayıp düşmanına ceza vermeye kalkışan kendi suçunu artırır.[406]

Her yeni enkarnasyon karma tarafından düzenlenir, önceki enkarnasyondaki kusur ve erdemlerin toplamı yeni enkarnasyonu belirler. Fakat bütün bunlara dayanarak ve bu hayatta yaşananları göz önünde bulundurarak geçmiş yaşamlar konusunda fikir edinmek mümkün değildir. Blavatsky'ye göre geçmiş yaşamlar konusunda ancak "görücüler ve büyük üstadlar" bilgi sahibi olabilirler.[407]

Blavatsky karma yasasını kötülük problemini ortadan kaldırdığını düşünür. Ona göre iyi ve kötünün sırrını ancak karma yasası açıklayabilir. Hayatın görünürdeki adaletsizliğini çözümlemeye ancak karma yardımcı olabilir. Bu yasaya inanç, adaletsizliğe olan isyana dinginlik verebilir. Ancak karma yasası dünyadaki adaletsizlik ve acılar karşısında insanın hayatı ve Tanrı'yı suçlamasını önler.[408]

Teosofik öğretide karma yasası reenkarnasyonla iç içe işleyen bir yasadır. İlahi mertebeye varıncaya kadar insan yeni bedenlerde doğmaya mecburdur.[409] Teosofistler insanların tekrar hayvan olarak bedenlenmesini kabul etmezler; ancak yeniden bedenlenme bireysel canın/ruhun (soul) kendisini dünyaya bağlayan bağlardan tamamen kurtarmasına kadar devam eder.[410]

Blavatsky'ye göre reenkarnasyon "mantıksal tutarlılık, felsefi derinlik, ilahi merhamet, ve eşitlik" açısından bulunmaz bir öğretidir. Reenkarnasyon egonun dıştan içe, maddi olandan ruhani olana doğru tekâmül ettiğine, her merhalenin ilahi ilke ile bütünleşmeye yaklaştırdığına inanmaktır.[411] Reenkarnasyon öğetisinde

[406] Blavatsky, **KT**, s. 200.
[407] Blavatsky, **KT**, ss. 200-201.
[408] Blavatsky, **SD**, C. II, ss. 303-304, ayrıca bkz. Blavatsky, **KT**, ss. 211-212.
[409] Blavatsky, **CW**, C. XIV. s. 303; Blavatsky, **CW**, C. VII, s. 117.
[410] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 16.
[411] Blavatsky, **KT**, ss. 154-155.

Hıristiyanlık'ta olduğu gibi bir kurtarıcı ihtiyacı yoktur.[412] Blavatsky'ye göre aslında ilk zamanlarda birçok kilise babası reenkarnasyona ve insandaki üçlü yapıya inanmaktaydı. Ancak bu tür inançlar yanlış tercümeler sonucu yok olmuştur.[413]

Blavatsky'nin ifadelerine göre samsara (ruhun yeniden bedenlenme döngüsü) sistemi bedenlenmelerin arasında devaçanik[414] dönemlerin bulunduğu bir döngü şeklinde devam eder. Teosofizme göre bütün bu süreç karma tarafından idare edildiği gibi ölüm, ölüm sonrası yaşam, ölüm sonrası ceza veya mükâfat gibi hususların hepsi bu döngü içerisinde cevap bulur.

Teosofik düşüncede fiziksel bedeninden ayrılan (ölen) kişi ölüm sonrası belli bir süreçten (devaçanik dönem) geçtikten sonra tekrar bedenlenir. Bu ara dönem ölümle beraber insanın yedili yapısının aşağı kısımlarının tasfiye olmasıyla birlikte geriye kalan üst yapının (spritüel ego) sürur içinde kaldığı ve sonraki enkarnasyonu için hazırlandığı bir dönemdir. Blavatsky'nin öğretilerinin temelini oluşturduğu ölüm ve yeniden bedenlenmeye dair teosofik anlayışlar bir takım Hindu, Budist ve Tibet öğretilerinin kavramları ile sunulmaktadır.

Bavatsky iki doğum arasında on ile on beş yüzyıl arasında bir süre olduğunu ifade etmektedir. Bu süre zarfında fiziksel bilinç herhangi bir varoluşa yani hareket edebileceği bir bedene sahip olmadığı için mutlak olarak pasiftir.[415] Bu dönemde spritüel ego (Atma-Buddhi-Manas) devaçan denilen bir düzeyde/boyutta kalır. Devaçanik dönem iki aktif hayat arasında bir dinlenme dönemdir.[416] Ölüm sonrası devaçanda insanın üst benliği (spiritüel ego) pasif bir durumda diğer hayatını bekler. Bu dönemde insanın yedi katmanlı yapısının ikiye ayrılması söz konusudur. Devaçanda dünyevi yapılar yok olurken ilahi yapılar varlığını devam ettirir.

---

[412] Blavatsky, **KT**, ss. 154-155.
[413] Blavatsky, **KT**, s. 113.
[414] Devaçan kavramı Tibet dilinde bde-ba-can kavramının de-wa-chen (devaçan) olarak telaffuz edilmesinden doğmuştur. Sanskrit dilinde "mutlu yer", "tanrı yeri" anlamlarına gelen sukhavati teriminin karşılığıdır. Sukhavat terim olarak Sanskritçe'de huzur, keyif, konfor sahibi olmak anlamını taşımaktadır (bkz. çevrimiçi http://spokensanskrit.de). Devaçan dünya yaşamları arasında insan varlığının, insan monadının girdiği ve huzur ve dinlenme ile geçirdiği bir dönemdir. Bkz. Purucker, **Occult Glossary**, ss. 36-37. Blavatsky, Devaçan (Devachan), kavramını; "Tanrıların ikâmet ettiği yer", ego (atma-budhi-manas)'nun kamarupadan ayrılmasından ve aşağı prensiplerin dünyada bozunmasından sonra girdiği iki dünya yaşamı arasındaki bölge/mevki (state) şeklinde açıklamaktadır. Bkz. Blavatsky, **TG**, s. 91.
[415] Blavatsky, **KT**, s. 132.
[416] Blavatsky, **KT**, s. 197.

Ölüm sonrasında insanın aşağı üç ilkesi olan beden (rupa), hayati ilke (prana), astral beden ya da yaşayan insanın duble bedeni (Linga sharira) onu sonsuza dek terk eder. İnsanın dördüncü ilkesi (aynı zamanda merkezi veya orta ilke) hayvani can (kamarupa) ve yüksek üç ilkesi (manas, buddhi, atma) kama-loka'ya[417] geçiş yaparlar. Kama-loka Blavatsky'nin tabiri ile "skolâstik Tanrı biliminin araf, kadimlerin hades dedikleri astral bir mekân"dır. Blavatsky'ye göre mekân tabiri göreceli bir tabirdir. Kama-loka için kesin bir yerden ve sınırdan söz edilemez. Duyusal algıların ötesinde subjektif bir yerdir. Hayvanlar dâhil yaşamış bütün varlıkların astral görüntüleri/hayaletleri (eidolons) orada ikinci ölümlerini beklerler. Hayvanların astral görüntüleri parçacıklarına ayrışarak çözülür ve yok olur. İnsanın astral görüntüsü ise üst üç yapının (atma-buddhi-manas) alt yapılardan yani geçmiş kişiliğin yansımasından ayrıldıktan sonra devaçanik hale girer. Burada kamarupa (hayvani can-hayvani arzuların merkezi) kendisine bilgi veren düşünme ilkesinden ve yüksek ilkelerden ayrılır. Kamarupa hayvani zekâsından yoksun olarak yüksek akıldan ışık alamadığı ve düşünebilecek fiziksel bir beyni olmadığı için çöker. Adeta beyni alınmış bir hayvan gibidir. Bu durumda ne aşağı ne de yukarı ilkeleri mevcut değildir. Blavatsky'ye göre bu hal medyumların celse esnasında iletişime geçtikleri yapıdır. Bu hayalet yani kamarupa medyumun aurasında bir tür ortak yaşam sürer. Celselerde medyumun ya da ortamda bulunanların beyni vasıtası ile akıl yürütür ve konuşur.[418]

Egonun devaçanda ne kadar kalacağı son enkarnasyonun spiritüellik derecesine ve erdemli olup olmamasına bağlıdır. Burada kalma süresi ortalama on ile on beş yüzyıl kadardır. Blavatsky'ye göre buradaki ego artık ruhçuların iddia ettiği gibi yaşayan kişilerle irtibata geçemez. Bu egonun aynen geri yaşama dönmesi diye bir şey de söz konusu değildir.[419] Blavatsky devaçan dönemini şöyle tasvir eder:

---

[417] "Kama-loka" kavramı Sanskritçe "kama" ve "loka" kelimelerinden mürekkeptir. "Kama" terim olarak; aşk, istek, arzu anlamını taşırken loka terim olarak; yer, ülke, topluluk, bölge gibi anlamlar taşır. Bkz. http://spokensanskrit.de. Kama-loka kavramı Blavatsky tarafından şöyle açıklanmaktadır: Kama-loka, hayali ve görünmez olan yarı maddi düzlemdir. Kamarupa denilen bedenden ayrılmış ruhlar, astral formlar burada insani ve hayvani arzularının mental etkilerinin tümüyle yok olmasına değin kalırlar. Bkz. **TG**, s. 158.

[418] Blavatsky, **KT**, ss. 143-145.

[419] Blavatsky, **KT**, ss. 143-145.

> Devaçanik dönemde ego tam bir sürur halindedir. O ölüm diye bir şeyin gerçekleştiğinin farkında değildir. Dolayısıyla dünyadaki mutluluğunu bozacak herhangi bir kesinti söz konusu değildir. Devaçan döneminde sevgi ve merhamet yasası işler. Yaşamış olan kişiliğin kalbinde hüküm süren sevgi gibi iyiliğe yönelik soyut ezeli ve ebedi her nitelik ölümden sonra egoya yapışır ve onunla birlikte devaçana girer. Devaçanda ikamet eden ego, iki enkarnasyonu arasında bu ara dönemi arzu ettiği her şeyle ve yeryüzündeki sevdikleriyle çevrili olarak geçirir. Arzu ettiği her şeye kavuşur, sürur içerisinde uzun yüzyıllar boyunca var olur. Bu egonun yeryüzünde çektiği ızdırapların ödülüdür.[420] …Devaçan hayatında ego dünya hayatından daha çok bilgi sahibidir, ancak mutlak bilgiye ulaşmış değildir. Çünkü devaçanik hal, sona ermiş kişisel hayatın aşkın bir devamıdır, canın hayatın zorluklarından dinlenmesidir.[421]

Blavatsky'ye göre devaçandaki bedensiz ruhlarla irtibat kurmak iki istisna durum dışında mümkün değildir. Birincisi; kişinin vefatı ile egonun devaçana girmesi arasındaki birkaç gün içerisinde ruh "pre-devaçanik bilinçsizlik" denilen bir hale düşer. Bu durumda ölen kişide bir amaç için geri dönmeye dair bir arzu yüksek bilinci uyanık kalmaya zorlar. Blavatsky bu dönemde ruh ile irtibat kurulabileceğini iddia eder. Blavatsky'ye göre ikinci istisna nirmanakaya'larda[422] görülür. Bunlar nirvanaya ve dönemsel dinlenmeye hak kazandıkları halde insanlık için duydukları yüce merhamet hissi dolayısıyla nirvanayı reddeden ruhlardır. Bu ruhların dinlenme dönemi devaçan değildir. Çünkü devaçan bilincimizin bir yanılsamasıdır, mutlu bir düştür. Oysa nirvanaya ulaşanlar dünyanın yanılsamalarından tümüyle sıyrılmışlardır. Blavatsky'nin tabiriyle "böylesi yüce bir aziz veya üstad" insanlık cehalet içindeyken esenlik âleminde dinlenmenin bencilce olduğuna inanarak nirvanayı reddeder ve bu dünyada görünmez bir ruh olarak kalmaya karar verir. Sureti geride bırakmış oldukları için maddi bedenleri yoktur. Bununla birlikte tüm ilkeleri ile birlikte bizim küremize ait astral planda kalırlar. Ancak böyleleri medyumlarla değil seçilmiş kişilerle iletişime geçerler.[423]

---

[420] Blavatsky, **KT**, ss. 147-148.
[421] Blavatsky, **KT**, s. 156.
[422] Terim olarak "dönüşümler bedeni" (bkz. http://spokensanskrit.de) anlamına gelen Nirmanakaya kavramının teosofi literatüründe kullanımı için bkz. Blavatsky, **CW**, C. XII, s. 31; Blavatsky, **TG**, s. 213.
[423] Blavatsky, **KT**, s. 151.

Devaçanik dönemden sonra ego karmik yasa uyarınca yeni bir bedene reenkarne olur. Blavatsky insanların eski yaşamlarını hatırlamamalarının son derece normal olduğunu ifade etmektedir. Çünkü reenkarnasyon ego'nun yeni bir beden, yeni bir beyin ve yeni bir hafıza ile donanması demektir. Dolayısıyla bu yeni hafızanın asla kaydedilmemiş bir şeyi hatırlamasını beklemek nafiledir. Blavatsky'ye göre reenkarnasyon ve geçmiş hayatların gerçekliğine ikna olmak için geçici hatıralara, fiziksel süreçlere, artık var olmayanın tanıklığına başvurmak yerine gerçek, ebedi ego ile temasa geçilmesi gerekmektedir. Kişinin kalıcı egosu, bireysel ve ölümsüz olan egodur. Devaçanik dönemde ödüllendirilen ve yeryüzünde cezalandırılan, Atma-Budik monad'ın bineği ve aracı olan egodur. Bu ego ancak içinde bulunduğu enkarnasyonun skandhalarını[424] yansıtır. Skandhalar her enkarnasyonun kendi döneminin yığını ve toplamıdır. İnsanın hafızası da bunun içindedir. Blavatsky burada Olcott'un Budist kateşizmine atıfta bulunur. Buna göre skandhalar her yeni var oluşta değişmektedir. Dolayısıyla hafıza yeni yaşamın kaydı olarak gelişir. Bununla birlikte Blavatsky'ye göre geçmiş yaşamların toptan bir kaydı olmalıdır. Çünkü Blavatsky'nin iddiasına göre Prens Siddharta, Buda olduğunda geçmiş doğumlarını görmüştür. Öyleyse Jhana[425] haline ulaşan herkes geçmişteki yaşamlarını hatırlayabilir. Blavatsky'ye göre bu sevgi, iyilik, hayırseverlik gibi kişinin ölmeyen niteliklerinin ölümsüz egoya bağlanıp kalıcı olduğunu gösterirken, maddi skandhaların geçici olup yok olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Blavatsky kişinin "mutlak materyalist" olmadığı takdirde her kişilikten spiritüel egoya mutlaka ebedi bir izin kalacağını ifade etmektedir. Blavatsky'nin ifadesine göre kişilik, skandhaları ile birlikte her yeni doğumda değişir. Fiziksel planda geçmiş hayatlarımızdan hiçbir iz taşımamazın nedeni de budur. Bununla birlikte "gerçek ego" hepsini yaşamıştır ve hepsini bilir.[426]

---

[424] Skandha, Sanskritçe'de vücut, parça, bölüm, varlığı oluşturan beş parça gibi anlamları taşımaktadır.. Bkz. http://spokensanskrit.de; Blavatsky, bütün yaşayan insanlarda beş –ezoterik olarak yedi- bütünleştirici parça olduğunu ifade etmektedir. Bunlar: 1- form/rupa, 2- algı/vidâna, 3- bilinç/sanjnâ, 4- eylem/sanskâra, 5- bilgi/vidyâna'dır. Bkz. Blavatsky, **TG**, s. 277. Skandha, Budist öğretide benlik duygusuna temel teşkil eden beş temel olgudur. Bunlar; form, duyu, sezgi, mental formasyon, bilinçtir.

[425] Jhana veya Jnana Sanskritçe, bilgi, farkındalık, yüce bilgi anlamlarına gelmektedir. Bkz. http://spokensanskrit.de. Blavatsky Jhana/Jnana kavramını bilgi, okült bilgelik olarak tanımlamaktadır. Bkz. Blavatsky, **TG**, s. 152.

[426] Blavatsky, **KT**, ss. 127-131.

Blavatsky, sıradan insanların geçmiş hayatları ve enkarnasyonları hakkında herhangi bir bilgi sahibi olamayacaklarını ifade etmektedir. Ona göre geçmiş hayatlar hakkında bilgi sahibi olabilecek kimseler üstadlar, inisiyeler veya görücüler (seers) olarak adlandırılan yüce insanlardır. Bütün insanların sahip olduğu, ancak eksiksiz biçimde kendilerinin geliştirdiği yetenekleri sayesinde üstadlar varlığın çeşitli düzeylerine (planes) ruh olarak nüfuz etmişlerdir. Uzun çağlar boyunca üstadlar varlık, hayat, ölüm ve yeniden doğum hakkındaki bilgilerini kuşaktan kuşağa aktarmıştır.[427]

Blavatsky herşeyi bilen ve hatırlayan spiritüel egonun devaçan döneminde gizil ve uyku halinde bulunduğunu ifade etmektedir. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi spiritüel ego (Buddhi-Manas birleşimi) evrensel can veya zihin ile bir olan yüksek benlik değildir; ikincisi ise devaçan dönemi geride bırakılmış dünya hayatının bir muhasebe dönemidir. Bu dönemde ego potansiyel olarak her şeyi bilen (omniscient)'dir. Oysa herşeyi bilme egonun evrensel zihin veya can'la birleştiği nirvanada fiilen gerçekleşir. Blavatsky'ye göre dünyada geçirilen vakitlerde bedende meydana gelen bazı anormal haller ve psikolojik değişimler egoyu maddenin engellerinden kısa süreliğine kurtararak mutlak bilginin tezahür etmesine neden olabilir. Bilmediği dili konuşan, bilmediği enstrümanı çalan kişilerde bu hal gözükür. Ancak Blavatsky bu tür durumların modern bilim tarafından kabul edilmesinin mümkün olmadığını aksine böyle vakaların histerik vakalar olarak değerlendirildiğini ifade etmektedir.[428]

Blavatsky insanların yeryüzünde birçok geçmiş enkarnasyonda yaşadığını ve bundan sonra da değişik enkarnasyonlarla yaşayacağını ifade etmektedir. Ona göre bilinçli hayat döngüsü ölümlü hayvan-beşer (mortal animal-man)'in cinsiyetlere bölünmesiyle başlamış ve insanlığın yedinci döneminin yedinci ırkının son kuşağı ile bitecektir. Blavatsky insanlığın şu an dördüncü dönemin beşinci ırkı içerisinde olduğunu ileri sürmektedir.[429]

---

[427] Blavatsky, **KT**, ss. 215-217.
[428] Blavatsky, **KT**, ss. 132-133.
[429] Blavatsky, **KT**, s.197.

Reenkarnasyon süreci ancak nirvanaya ulaşınca sona erer. Blavatsky'ye göre nirvananın "yokluk" olarak anlaşılması ancak kelime anlamı açısından veya varlığın maddi yönü göz önünde bulundurulduğunda doğrudur; diğer türlü yanlış bir anlamadır. Çünkü ilahi özden zuhur eden ruhun hiçliğe gitmesi diye bir şey söz konusu değildir. Spiritüel mevcudiyet bütün madde, töz ve suret parçacıklarından kurtularak ezeli, değişmez, ebedi nirvanaya erişebilir. O zaman ruh hiçliğe kavuşur, çünkü suret, görüntü veya biçim olarak tümüyle yok olmuştur fakat mutlak ruh olarak vardır. "Evrensel özde erimek" ifadesi candan bahsederken "bir olmak / birleşmek" anlamına gelir. Asla yok oluş anlamına gelmez. Budist kavrayışa göre ruh nirvanaya ulaştığında nesnel var oluşunu yitirir, fakat öznel varlığını korur. Nesnel zihinler için bu mutlak "hiç" olmaktır, öznel zihinler içinse "yok-şey"dir. Yani duyulara yönelik hiçbir şeyin olmayışıdır. Bu yüzden nirvana bireysel ölümsüzlüğün canda değil ruhta kesin bir şekilde gerçekleşmesidir. Çünkü can her ne kadar "en kadim şey" olsa da "surette ve bireysellikte" sınırlı bir tecellidir. Blavatsky, bu anlamda nirvananın "göklerin melekûtu" veya "cennet"le aynı anlama geldiğini ifade etmektedir.[430]

2.3.11. Ölüm Ötesi: Karmik Mükâfat ve Ceza

Teosofik düşüncede ölümden sonra sonsuz mükâfat veya cezayı içeren cennet ve cehennem anlayışı yoktur. Blavatsky, teosofi düşüncesinde bunun yerine mutlak adaleti tesis eden karma yasasının kabul edildiğini ifade eder. Blavatsky'ye göre sonsuz ödül veya sonsuz ceza "felsefi olmayan zalimce inançlar"dır.[431] Blavatsky şu ifadeleri kullanır:

> Nesnellik planında ve maddi âlemde işlenen günahlar saf öznellik âleminde cezalandırılamaz. Mekân olarak cennet ve cehenneme inanmıyoruz; cehennemin ateşine ve ölmeyen kurtçuklarına da cennetin safir ve elmas sokaklı Kudüs'üne de inanmıyoruz. Ölüm sonrasında zihinsel bir hal yaşanır ki bu daha çok rüya âlemindeki canlı hale benzer bir durumdur.[432]

[430] Blavatsky, **KT**, ss. 113-116.
[431] Blavatsky, **KT**, s. 110.
[432] Blavatsky, **KT**, s. 138.

Blavatsky cennet veya cehennem anlayışını reddetmelerinin temel nedeninin reenkarnasyon inançları olduğunu ifade etmektedir. Ona göre her yeni doğan insan için yeni bir can yaratılmamaktadır. Çünkü bütün insanlar bütün diğer egolarla ortak olan bir egonun taşıyıcısı veya aracıdır. Bütün egolar aynı özden gelmiştir ve tek, evrensel, sonsuz egonun südûrudurlar. Blavatsky'ye göre teosofinin kabul ettiği ilahi ilke mutlak aşk, bilgelik, birlik, uyum, mantık ve adalet kavramlarını kapsayıcıdır. Blavatsky'ye göre bu sıfatları haiz bir ilahi varlığın insanı yaratıp bir müddet sonra da "pişman olmasını" kabul etmek olası değildir. Blavatsky'ye göre "ister mutlu ister mutsuz insanları gelişi güzel belli belirsiz süreler için yaratan ve öldüren Tanrı bir Tanrı'dan çok adeta duyarsız bir canavardır."[433]

Blavatsky'nin ifadesine göre ölümden sonra ego için yalnızca ödül vardır. Bu ödül önceki enkarnasyonu döneminde uğradığı haksızlıklara karşı verilmiş bir ödüldür. Peki, herhangi bir ceza ödeyecekse bu ne zaman gerçekleşecektir? Blavatsky karmik cezanın egoya sonraki enkarnasyonunda ulaştığını ifade etmektedir. "Karma şefkatli bir anne gibidir" diyen Blavatsky, karmanın egoda "yeni yaralar açmadan önce evvelki hayatın sebep olduğu yaraları iyileştirdiğini" söyler. Kişinin hayatında daha önceki hayatının sonucu olmayan hiçbir zihinsel ve fiziksel acı yoktur. Ego yaşarken bu geçmiş eylemler hakkında hiçbir hatırası olmadığı için, cezayı hak etmediğini düşünür. Blavatsky'ye göre bu gerçek bile tek başına beşeri canın ölümden sonraki varoluşta tam bir dinlenme ve sürur dönemini hak etmesine yeterlidir.[434]

Blavatsky'nin ifadelerine göre ölüm anında kişinin hayatının bütünü en küçük ayrıntısına kadar gözünün önünden geçer. Çok kısa bir an için kişi her şeyi bilen ego ile bir olur. Hayatı boyunca işleyen sebepler zincirini o anda kavrar. Saf bir ruh hali ile kendisini anlar, bütün hayatını okur, yaşadığı ızdırapların haklılığını hisseder ve bilir. Blavatsky'ye göre bu hali herkes yaşar ancak bunun ötesinde "iyi ve kutsal insanlar" yalnızca ayrılmakta oldukları hayatı değil birçok geçmiş hayatlarını görebilirler.[435] Blavtasky'ye göre kişi devaçan döneminden uyanıp yeni

[433] Blavatsky, **KT**, s. 111.
[434] Blavatsky, **KT**, s. 161.
[435] Blavatsky, **KT**, s. 162.

hayatına geçerken de benzer bir hal yaşar. Ego onu bekleyen hayatı görür ve bu hayatı doğuran sebepleri anlar. Çünkü devaçan ile yeniden doğum arasında ego, manas nitelikli bilinci (manasic consciousness)'ni yeniden elde eder, kısa süreliğine maddeye düşmeden ve bedenlenmeden önceki ilahi haline dönüşür.[436]

Blavatsky'ye göre ölümden sonra kişinin bilinçli olması için kişinin bu dünyada iken ölüm sonrası hayata inanması gerekir.[437] İnsan ölümden sonraki hayatı nasıl düşünüyorsa öyle bir hayata sahip olacaktır. Ölümden sonra hayata inanmayan kimse iki yeniden doğuş arasında neredeyse yok oluş gibi tümüyle karanlık bir uykudan geçecektir. Blavatsky'ye göre bu durum bizzat "materyalist" kişinin kendisi tarafından yaratılan bir halin gerçekleşmesinden başka bir şey değildir.[438] Blavatsky ölüm sonrası hal için şunları söyler:

> Bedenin ölümle çözülmesinin ardından ya bir bilinç hali, ya karmaşık bir rüya hali, ya da yok olmaktan ayırt edilemeyen düşsüz bir uyku hali başlar. Ölüm bir uykudur. Bunlar üç farklı uyku halini oluştururlar. Ölümden sonra bizim tarafımızdan hazırlanan bir performans başlar. Bu bizim tarafımızdan yaratılmış yanılsamaların veya doğru inançların uygulamalı gerçekleşmesidir. En azından bir süre kişi kendi yarattığı cennetinde kalır. Bir metodistse metodist olarak, müslümansa müslüman olarak bir müddet kendi cennetinde kalır. Bunlar hayat ağacının ölüm sonrası meyveleridir. Bütün spiritüel tezahürleri reddeden materyalistin kabul ettiği tek bilinçli var oluş hayattır. Dolayısıyla ona da inandığına uygun olarak karşılık verilecektir. Kişisel egosunu yitirecek ve yeni bir enkarnasyona kadar düşsüz bir uyku hali yaşayacaktır.[439]

2.3.12. Teosofi ve Mahatmalar Düşüncesi

Teosofi Cemiyeti'nin tartışmaya yol açan en önemli öğretilerinden birisi **mahatmalar** adı verilen ruhsal açıdan yüksek mertebelere ulaşmış **üstadlar** (masters) öğretisidir. Blavatsky kökenli teosofi anlayışının ezoterik ve okült anlayışlardan temel farkı söz konusu bu öğretidir. Buna göre Teosofi Cemiyeti, Tibet'te Himalayalarda yaşayan bir **okült grup/kardeşlik** (occult brotherhood)

[436] Blavatsky, **KT**, s. 163.
[437] Blavatsky, **KT**, ss. 164-165.
[438] Blavatsky, **KT**, s. 170.
[439] Blavatsky, **KT**, ss. 164-166.

tarafından iletilen bilgileri modern dünyaya yaydığını iddia etmiştir.[440] Cemiyetin bu iddiası yeni bir iddiadır ve kendisinden sonraki birçok okültist harekete ilham kaynağı olmuştur. 19. yüzyılda okültizm dünyasına mahatmalar düşüncesi ilk defa Blavatsky tarafından sokulmuştur.[441] Mahatmalar cemiyetin tarihinde çok önemli bir yere sahiptir; öyle ki Teosofi Cemiyeti giriştiği bütün faaliyetlerde ve ortaya koyduğu literatürde mahatmaların yönlendirmesinin ve bilgilendirmesinin olduğunu iddia etmiştir.

Teosofistlere göre mahatmalar kardeşliği Blavatsky'yi elçi olarak seçmiş, **Morya** ve **Koot Hoomi** isimli Tibetli iki mahatma ise ona rehberlik yapma görevini üstlenmiştir. Blavatsky mahatma Morya ile ilk defa 1851 yılında Londra'da karşılaştığını ve kendisine Morya tarafından büyük bir görevin tevdi edildiğini ifade etmiştir.[442] Blavatsky bu karşılaşmanın sonucu olarak ileriki yıllarda Hindistan ve Tibet'e yolculuklar yapmıştır. İddaya göre üç yıl boyunca, Himalaya mağaralarında yaşayan mahatmalar tarafından Blavatsky'ye okült bilimler öğretilmiş, onun psişik yetenekleri geliştirilmiştir.[443]

Teosofi literatüründe Tibet'in önemli bir yeri olduğunu ifade etmemiz gerekir. Çünkü teosofiye göre modern çağda Hindistan ve Tibet başta olmak üzere genel anlamıyla Doğu, mahatmalar kardeşliğinin (broterhood) merkez edindiği

---

[440] **Mahatma Letters** içinde A. Traver Barker, (Giriş Bölümü), s. vii.

[441] Steven Sutcliffe, "The Origins of 'New Age' Religion Between the Two World War", **Handbook of New Age**, Editör: Daren Kemp, James R. Lewis, Leiden, Koninklijke Brill, NV, 2007, s. 68; Sender, "Mahatmas Versus Ascended Masters", s. 107.

[442] Wachtmeister, **Reminiscences**, ss. 56-57; Leadbeather, **A Text Book of Theosophy**, s. 13-14. Sinnett, üstad K. H.'nin kendisini özel olarak insanlığın spiritüel ilerlemesine adadığını ifade etmektedir. Bu sebeple Teosofi Cemiyeti ile K. H.'nin ilişkisi üst düzeydedir. Sinnett'ın iddialarına göre Atlantisliler çağında K. H. dini işler ile meşgulken büyük "kardeş"i ve güç timsali olan mahatma Morya ise bir kral veya imparatordur. Bkz. Sinnett, **Collected Fruits of Occult Teaching,** Philadelphia, J. B. Lippincott Company, 1920, s. 153.

[443] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 6. Ayrıca bkz. Lutyens, **J. Krishnamurti**, s. 11. Bu süre konusunda çeşitli rivayetler mevcuttur, Sinnett'a göre Blavatsky yedi yıl boyunca mahatmalar tarafından Himalayalar'da eğitilmiştir. Bkz. Sinnett, **The Occult World**, s. 24. Teosofistlere göre bu süre veya Blavatsky'nin fiziksel olarak Tibet'e gidip gitmemesi önemli değildir. Çünkü mahatmalar astral düzeyde ziyaret edilebilirler veya eterik bedenleri ile öğrencilerine görünebilirler. Nitekim H. S. Olcott daha sonra astral düzeyde mahatmaları defalarca Tibet'te ziyaret ettiğini ifade etmiştir. Bkz. Lutyens, **J. Krishnamurti**, s. 13.

bölgedir. Örneğin teosofinin mahatmaları Morya ve Koot Hoomi Tibet'te yaşadığı gibi Blavatsky okült eğitimini burada almıştır.[444]

Teosofi literatüründe Morya ve Koot Hoomi ile birlikte Djwal Khul isminde bir mahatmanın sık sık ismi geçer. Mahatmalar teosofik metinlerde isimleriyle değil genel olarak isimlerinin baş harfleriyle ("Koot Hoomi, K. H"., "Morya, M", "Djwa Khul, D.K") anılırlar.[445]

"Mahatma" kavramı Sankristçe "yüce ruh" anlamına gelen bir kavramdır.[446] Kavram Teosofi Cemiyeti tarafından modern teosofi öğretisinin "yüce üstadlar"ı anlamında yeniden yaygınlaştırılmıştır. Teosofistlerin mahatmalara üstadlar (masters) demesinin nedeni Blavatasky'ye göre onların teosofistlerin öğretmenleri olması, bütün teosofik gerçeklerin mahatmalar tarafından iletilmiş olmasıdır.[447] Cemiyetin ürettiği literatürde mahatmaları/üstadları ifade etmek için birçok isimlendirmenin kullanıldığını görmekteyiz. İnisiyeler (initiates), majisyenler (magi), hiyerofanlar (kutsalı gösterenler/hierophants), Doğu'nun kralları (kings of the East), bilgeler (wise men), kardeşler (brothers,), büyük beyaz kardeşlik (great white brotherhood)[448] tabirleri bunlar arasındadır. Cemiyetin önemli isimlerinden W. Q. Judge'a göre Sanskrit dilinde bütün bu anlamları eksiksiz ifade eden kelime "mahatma" kelimesidir.[449]

Teosofi literatürü içerisinde mahatma kavramı ile ilişkili bir diğer önemli kavram da "chela"[450] kavramıdır. Teosofi'de mahatmaların öğrencileri chela olarak kabul edilir. Blavatsky bu kavramı, "kendisini doğanın gizemlerini ve insandaki gizli

---

[444] A. P. Sinnett, The Occult Wold, s. 17; Santucci, "The Theosophical Society", s. 266; Philip Jenkins, "Fals Prophets and Deluded Subjects: The Nineteenth Century", **Cults And New Religious Movements**: A Reader, Ed. Lorne L. Dawson, Malden, USA, Blackwell Publishing Ltd., 2003, s. 83.
[445] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 41.
[446] Mahatma kavramı Sanskritçe "maha/yüce" ve "atma/ruh" kelimelerinin birleşmesinden müteşekkildir. Bkz. http://spokensanskrit.de.
[447] Blavatsky, **KT**, s. 289.
[448] Mahatmalara Büyük Beyaz Loca veya Büyük Beyaz Kardeşlik de denmektedir. Buradaki "beyaz" sıfatı bu sınıfın ruhsal aurasını tasvir etmektedir, ırksal bir terim değildir. Bkz. Hodapp**, Conspiracy Theories**, s. 199.
[449] Judge, **The Ocean of Theosophy**, ss. 6-7.
[450] "Chela/Cela" kelimesi, Sanskritçe köle, hizmetçi, uşak anlamlarını taşımaktadır. Bkz. (çevrimiçi)http://spokensanskrit.de. 22.02.2015.

güçleri araştırmaya adamış öğrenci" olarak açıklamaktadır.[451] Sinnett'ın ifadelerine göre Blavatsky kendisini mahatmaların bir chelası (öğrencisi) olarak görmektedir.[452]

Teosofi literatüründe mahatmaları tanımlayan birçok ifade bulunur. Zaman zaman birbiri ile çeliştiği gözlenen bu ifadeler sebebiyle üzerinde tam uzlaşılmış bir mahatma tanımı yapmak güçtür. Dolayısıyla teosofi literatüründe mahatmalara yönelik olarak yığılarak genişleyen bir bilgiden söz etmek mümkündür. Blavatsky'ye göre mahatmalar, en üstün rütbeli üstadlardır. Mahatmalar spiritüel evrimlerinde o denli ilerlemişlerdir ki insanın fiziksel aşağı ilkelerini aşmışlar dolayısıyla bedensel engellerden azâde olmuşlardır.[453] Judge'a göre mahatmalar, evrimin önceki periyotlarında kemale ermiş kişilerdir.[454] Leadbeater ise mahatmalar için "bilgeliğin üstadları" (masters of wisdom) tabirini kullanmaktadır. Ona göre mahatmalar evrim basamaklarında üst seviyelere yükselmiş insani varlıklardır. Mahatmalar sıradan insana göre "güç, bilgelik ve merhamette Tanrılar gibidir." Bütün hayatlarını evrimsel süreçte insanlığa adamışlardır. Zaman zaman fiziksel dünyada yardıma koşsalar da mahatmaların asıl olarak insanların erişemeyeceği yüksek düzlemlerde/boyutlarda (planes) kendi görevleri vardır. Mahatmalar insanların ruhlarıyla doğrudan ilgilenirler, ruhların yücelmesine ve ilerlemesine destek verirler.[455] Mahatmalar bu seviyeye gelebilmek için sonsuz çağlar boyunca ilerlemişler, tekâmülleri boyunca birçok kez reenkarne olmuşlardır.[456]

Blavatsky, mahatmaların özellikle okült bilginin peşinde olan insanlardan müteşekkil olduğunu ifade etmektedir. Ona göre okült bilgi peşindeki kişiler her bir reenkarnasyon sonucunda daha üst bir mertebeye çıkar ki bunun en sonu mahatma mertebesidir.[457] P. Sender'ın ifadelerine göre mahatmalar nirvana veya mokşa olarak

---

[451] Blavatsky, **CW**, C. IV, s. 607.
[452] Sinnett, "Esoteric Teaching", (ilk yayım yeri The Path, Eylül 1893), (çevrimiç) http://www.theosociety.org/pasadena/path/v08n06p166_esoteric-teachings.htm, 07.08.2014.
[453] Blavatsky, **TG**, s. 185-186; Chryssides, **Exploring**, 89. Blavatsky Mahatma kavramının Pali dilinde "Arhat" veya "Rahat" olarak kullanıldığını da ifade etmektedir Bkz. Blavatsky, **TG**, s.186; Arhat Sanskritçe ulu, saygıdeğer, değerli, şöhretli gibi anlamları taşımaktadır. Bkz. http://spokensanskrit.de
[454] Judge, **The Ocean of Theosophy**, ss. 6-7.
[455] Leadbeater, **The Life After Death**, ss. 42-43. Leadbeather, **A Text Book of Theosophy**, s. 13; ayrıca. Bkz. Santucci, "The Theosophical Society", s. 266.
[456] Sinnett, **Collected Fruits of Occult Teaching**, s. 149.
[457] Blavatsky, **CW**, C. VI, s. 239.

ifade edilen mutlak ile birleşme mertebesine gelmiş ancak bu sınırdan geri dünyaya yönelmiş yüce ruhları ifade eder. Bu ruhlar insanların hakikat yolunda mücadelesinde onlara yardımcı olmak üzere bu yolu seçmişlerdir.[458] Sender'a göre Mahatma anlayışı bu anlamda Budizmdeki bodhisatva[459] anlayışı ile örtüşmektedir.[460]

Mahatmalar dünyayı kontrol eden ve dünyanın anarşiye sürüklenmesine engel olan bir hiyerarşidir.[461] Teosofiye göre "okült bilginin ustaları" olarak tanıtılan mahatmalar aynı zamanda bütün "büyük" dinlerin felsefelerini üzerine bina ettikleri bilgeliğin koruyucusudurlar.[462]

Mahatmalar bu yüksek mertebeyi uzun süreli, yorucu tecrübeler ve zorlu sınavlardan geçerek elde etmişlerdi. Mükemmel insanlar olarak mahatmalar zamanın, mekânın, zihnin ve maddenin üzerinde güce sahiptirler ve sıradan insanlar için tanrısal özellikler olarak gözüken insani güçlerini geliştirmişlerdi. İnsanların sahip olduğu potansiyel güçleri mahatmalar aktif biçimde kullanabilmektedirler.[463] Aslında bütün insanlarda mahatmaların sahip olduğu bu kuvvetler potansiyel olarak bulunur ancak sıradan insanlar bu güçlerinin farkına varamamış ve onu geliştirememiştir. Mahatmalar, telepati, zihin okuma, hipnoz gibi insanda potansiyel olarak mevcut yetenekleri üst düzeyde kullanabilme yetisine sahiptirler.[464] Guenon teosofistlerin anlatımına dayanarak mahatmaların "üstün/süper insan" gibi gözüktüklerini ifade eder.[465]

---

[458] Pablo Sender, "Mahatmas versus Ascended Masters", ss. 107-108; Boa, s. 136.
[459] Bodhisatva yalnız kendisi için kurtuluşu aramayıp, sevgi ve bilgelik erdemiyle ızdırap çeken kişilerin de kurtuluşa ulaşmasına çalışan ve bunun için Nirvanaya girmekten kaçınan Budist azizidir. Özellikle Mahayana mezhebinde hürmet görürler. Bkz. Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, s. 68.
[460] Pablo Sender, "Mahatmas versus Ascended Masters", s. 108. Bodhisatva anlayışının İslam tasavvuf düşüncesindeki ricâlü'l-gayb anlayışı ile benzerlikler arzettiği görülmektedir (Bkz. İsmail Taşpınar, "İslam Öncesi Dinlerde 'Ricâlü'l-ğayb' ya da Hiyerarşik Kozmik Kutsal Şahıslar İnancı", **Tarihten Günümüze Tartışmalı İnanç Meseleleri**: **Mehdilik, Nüzul-i İsa, Sihir, Ricalü'l-Gayb**, Ed. Mehmet Bulğen, İstanbul, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2014, s. 228-233). Bu anlamda mahatma düşüncesi ile ricâlü'l-gayb arasında bir takım paralellikler kurmak da mümkündür. Nitekim Robert S. Ellwood mahatma düşüncesi ile kutup (pivot saint) anlayışı arasında benzerlikler görür. Bkz. Ellwood, **Theosophy: A Modern Expression**, s. 143.
[461] Leadbeather, **A Text Book of Theosophy**, s. 5.
[462] A. P. Sinnett, **The Occult Wold**, s. 17; ayrıca bkz. Santucci, "The Theosophical Society", s. 266.
[463] Santucci, "The Theosophical Society", s. 266; Richard Clarke, Theosophy: Its Teaching, Marvels And True Character, ss. 14-15.
[464] Judge, **The Ocean of Theosophy**, s. 13.
[465] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 43.

Teosofistlerin iddiasına göre teosofik literatürün oluşmasında mahatmaların büyük etkisi olmuştur. Cemiyetin tarihi sürecinde değindiğimiz gibi birçok teosofist mahatmalardan çeşitli suretlerde mesajlar aldığını iddia etmiştir. Öncelikle Blavatsky eserlerini mahatmaların yardımıyla yazdığını ileri sürmüştür. Blavatsky eserlerini kaleme alırken eserin muhtevası içinde bulunan birçok konuda mahatmalar tarafından kendisine vizyonlarla bilgilerin aktarıldığını ve bu suretle çok kolay biçimde metinlerini oluşturduğunu ifade etmektedir.[466] Anlaşıldığı kadarıyla bir anlamda Blavatsky mahatmaların mesajlarını insanlığa ileten bir kanaldır. Kız kardeşine yazdığı bir mektubunda **Isis Unveiled**'i yazarken yaşadığı bazı deneyimleri Blavatsky şöyle aktarmıştır:

> …Bir takım fevkalade haller yaşıyorum. Yaşadığım vizyonların şaşırtıcılığını anlatamam. İsis'i yazıyorum; yazmıyorum daha çok onun gösterdiği şeyleri kopya ediyorum veya çiziyorum. Bazen antik güzellik Tanrıçası beni alıp geçmiş yüzyılların şehirlerine götürüyor. Oturduğum yerden her şeyi tüm gerçekliğiyle görüyorum ve duyuyorum. Büyü bozulacak diye ufacık bir hareketten dahi korkuyorum. Yavaşça yüzyılların ardından yüzyıllar, imgelerin ardından imgeler, mekânı aşarak büyülü bir panaroma gibi görünüyor. Bu arada ben bunları gününe ve tarihine uygun biçimde zihnimde topluyorum.[467]

Blavatsky'nin mahatmalardan aldığı mesajlar aslına bakılırsa bir tür vahiy anlayışını çağrıştırmaktadır. İlahi dinlerde mevcut olan vahiy anlayışı ile örtüşmese de "yüce ruhlar"dan alınan bir takım mesajlar söz konusudur. Ancak bu noktada Blavatsky Teosofi'nin bir vahiy mahsulü olduğu iddiasını kesin bir dille reddetmektedir. Ona göre mahatmaların ifşaatları "kadim hakikatlerin peçesinin açılması" olarak değerlendirilmelidir.[468] Teosofistler bu anlamda kadim öğretinin mahatmalar tarafından Blavatsky aracılığıyla insanlığa ulaştırıldığını iddia ederler.[469]

Blavatsky, mahatmaların kendisi dışında teosofist yazarlara da ilham verdiğini; bu anlamda kimi zaman mahatmaların doğrudan bir takım metinler dikte ettirdikleri gibi zaman zaman da fikir verdiklerini iddia eder. Ona göre bu olay doğa

---

[466] Blavatsky'nin Mahatmalar'dan yardım aldığını ifade ettiği bir takım anlatımlar için Bkz. Sinnett, **Incidents**, ss. 205-208; Wachtmeister, **Reminiscences**, ss. 32-33.
[467] Gallagher, **The New Religious**, s. 83.
[468] Blavatsky, **KT**, s. 36.
[469] Kuhn, **Theosophy**, s. 4.

yasaları içinde gerçekleşen bir vakadır. Blavatsky, hipnotizma vakasında görülen düşünce transferi ve telkin kuvvetinin kendi iddiaları için bir temel oluşturabileceğini söyler. Bu noktada Blavatsky açıkça mahatmalardan insanlara düşünce transferinden söz etmekte ve yakında bilim dünyasının iki zihin arasındaki iletişimi kanıtlayacağını ileri sürmektedir.[470]

Cemiyetin tarihi sürecinde teosofistlerin mahatmalardan mektuplar aldıkları iddiasını işlemiştik. Bahsedildiği üzere mahatmalar tarafından yazılan mektuplar birden bire çatıdan insanların ortasına düşebilmekteydi. Blavatsky sözü edilen bu yöntemin mahatmalar tarafından nadir olararak kullanıldığını söyler. Blavatsky'nin ifadelerine göre mahatmalar mesajlarını daha çok düşünce transferi şeklinde gönderirler ki bu yöntem teosofistler tarafından "yağış/düşüş" (precipitation) olarak ifade edilir.[471] Bu olayın nasıl gerçekleştiğini Blavatsky şöyle açıklar:

> Mahatma ve onun yazıcısı olarak görev yapacak chela (öğrenci) arasında psikolojik boyutta bir elektro manyetik bağ kurulur. Mahatma bu yolla bir mektup yazdırmak istediği zaman astral bir zil vasıtasıyla bu görev için seçtiği chelanın dikkatini çeker (bizim arkadaşlarımız ve başkaları tarafından birçok kez bu ses duyulmuştur)…Mahatmanın zihninde oluşan düşünceler kelimelere bürünür, mental olarak telaffuz edilir, astral akımlarla öğrencinin beynine gönderilir. Bilgiler beyinden sinir akımlarıyla öğrencinin eline ve parmaklarının ucuna taşınır. Daha önceden manyetik olarak hazırlanmış bir kâğıdın üzerinde duran el yazmaya başlar. Böylece düşünce-dalgaları kâğıda geçmiş olur...[472]

Blavatsky başka bir yerde Tibet'te bulunan mahatmaların Hindistan'da ya da Londra'da bulunan chelaya yukarıda ifade edildiği biçimde düşünce transferiyle mesajlar yolladığını ifade eder.[473] Blavatsky'nin anlatımları esasında ruhçuluğa dayanan bir takım yöntemleri akla getirmektedir. Örneğin ruh çağırma celselerinde gerçekleşen "otomatik yazma" adı verilen bir yöntemle ölülerin ruhlarından gelen bilgileri transa geçmiş bir medyumun elinden yazıya geçirme uygulaması Blavatsky'nin anlatımıyla oldukça benzerlik göstermektedir. Tüm bunların sonunda eski bir ruhçu olan Blavatsky'nin medyumik yeteneklerini ve uygulamalarını devam

[470] Bkz. Blavatsky, **KT**, ss. 290-291.
[471] Geniş açıklama için bkz. Blavatsky, **CW**, C. VI, ss. 118-122.
[472] Blavatsky, **CW**, C. Vİ, s. 120.
[473] Bkz. Blavatsky, **CW**, C. Vİİİ, ss. 397-399.

ettirdiği ve bu uygulamaları diğer teosofistler üzerinde kullandığı düşüncesi hasıl olmaktadır.[474]

Sözü edilen mahatmalardan gelen mektupların ve Blavatsky'nin sergilediği bir takım fenomenlerinin **Psişik Araştırmalar Cemiyeti** (SPR) tarafından araştırılmak suretiyle Blavatsky ve Teosofi Cemiyeti'nin başına ne büyük sorunlar açtığını yukarıda ele aldığımız için burada tekrar bu konuya girmek istemiyoruz.

Mahatmaların fiziksel olarak veya farklı bir surette görülüp görülemeyeceğine dair tartışmalar vardır. Zira teosofik literatürde mahatmalarla görüşmelere dair birçok kayıt vardır. Her ne kadar Blavatsky mahatmaların fiziksel gözlerle görülemeyeceğini, mahatmaları görmek için kişinin beşinci ilkesini (bilinç ve zihin ilkesi manas'ı) geliştirmesi gerektiğini, ancak bu sayede "entelektüel görü" ile mayanın aldatmalarından kurtularak bu ruhanilerin görülebileceğini söylese de[475] bizzat kendisi başka yerlerde mahatmaların değişik yollarla insanlarla iletişim kurabileceklerini iddia eder. Buna göre mahatmalar kimi zaman kendi el yazılarıyla chelalara mektuplar gönderebilir; kimi zaman (Olcott'a göründüğü gibi) astral bendenlerinde (Mayavi-rupa boyutu) insanlara görünebilir; kimi zaman da insanlar durugörü (clairvoyant) yeteneği ile mahatmaları görebilirler.[476]

D. H. Caldwell'e göre Blavatsky'nin yaşadığı süre içerisinde yirmibeş kişi mahatmaları görmüştür.[477] Olcott'un ifadelerine göre de cemiyet içinde mahatmalarla iletişime geçen birçok kimse vardır.[478] Olcott kendisinin mahatmalar ile karşılaştığını birçok yerde ifade etmiştir. İddiasına göre Olcott ilk defa New York'ta iken bir mahatma tarafından ziyaret edilmiştir. Bu vizyonda mahatma fiziksel bedeni ile değil "çift" veya "mayavi-rupa" yapısı ile görünmüştür. Olcott bu vizyonun somut bir

---

[474] Teosofistlerin "çökelme/yağış/düşme" (precipitation) olarak ifade ettikleri okült yöntemin Blavatsky'nin medyumik uygulamalarından etkilendiği yönünde tartışmalar için bkz. Hugh Shearman, "Madame Blavatsky and the Mahatma Letters", (ilk yayım yeri **The Theosophist**, June, 1967), (çevrimiçi) http://www.katinkahesselink.net/his/shearman8.html, 23.02.2015.

[475] Blavatsky, **CW**, C. VI, s. 240.

[476] Blavatsky, "Communication with Masters", [metnin ilk yayım yeri, The Theosophist (Adyar, Madras, Hindistan), Şubat 1908, ss. 393-394.],
(çevrimiçi) http://www.blavatskyarchives.com/bla85mah.htm#(1)#, 03.08.2014),

[477] Daniel H. Caldwell'den aktaran Mikael Rothstein, "Mahatmas in Space: The Ufological Turn and Mythological Materiality of Post-World War II Theosophy", **Handbook of the Theosophical, Current, Handbook of the Theosophical Current**, Ed., Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, s. 224.

[478] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 48.

kanıtı olarak mahatmanın kendisine başındaki türban (puggri[479])'ını çıkarıp verdiğini, sözü edilen türbanın hâlâ kendisinde olduğunu ifade etmiştir. Bu görüşmenin kendisini Hindistan'a gitmeye teşvik ettiğini belirten Olcott, bu ziyaretin akabinde henüz Amerika'dan ayrılmadan, birkaç defa daha mahatmalar tarafından ziyaret edildiğini, bu ziyaretlerde yaklaşık onbeş mahatmayı tanıdığını, bunlar arasında Kıptî, Tibetli, Çinli, Japon, Siam'lı (Bugün Tayland), Macar, Kıbrıslı mahatmalar olduğunu iddia etmektedir. Olcott'a göre bu mahatmalar farklı ırk, kast ve dinlerden olmalarına rağmen okült bilginin esasları ve dinin bilimsel temelleri üzerinde aynı fikirleri paylaşmaktadırlar.[480] Besant'ın ifadelerine göreyse mahatmalar cemiyetin Madras'taki merkezinde birçok defa çeşitli kişilere fiziksel olarak görünmüşlerdir.[481]

Mahatmalar, insanın yer ve zaman kaydı olmayan altıncı ve yedinci ilkesi ile bütünleşmiş olmaları sebebiyle her yerde ve zamanda olabilir; mahatmaların mental görüşü her yeri ve zamanı kuşatır. Ancak mahatmalar kendilerine ulaşacak çağrıyı beklerler ve kim onlara yönelirse ona teveccüh gösterirler.[482]

Mahatmaların insanlara bilgeliği sunmaktan başka tarih boyunca insanlığın ihtiyaç duyduğu birçok zamanda çeşitli şekilde yardıma koştuğu da teosofistlerce iddia edilir. Bu konuda Sinnett'ın verdiği şu örnek ilginçtir:

> Almanya'da bir zamanlar bir veya birden fazla mahatma spiritüel işleri yönlendirirken şeytan bu bölgeyi tekeline almış sonrasında ise "beyaz üstadlar locası" Almanya'yı terketmiştir. Üstadlar'dan birisinin görevi Amerikan birliklerini Fransa'ya nakleden gemileri torpidolardan korumak olmuştur.[483] Bu savaş boyunca yüksek planlardaki beyaz ve kara kuvvetler fizik plandaki kuvvetleri kendi emellerine yönlendirmeye çalışmışlardır. Savaş süresince "beyaz loca" şeytani

[479] Hindistan'da kullanılan, başa sarık gibi dolanılan türban
[480] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 123-124.
[481] Besant, HPB and Masters, s. 12. Teosofistlerin mahatmaları fizik bedenlerinde görmeleri hususunda Leadbeater da birçok örnek vermektedir. Bkz. C. W. Leadbeater, **The Masters and the Path**, (çevrimiçi) http://www.sanctusgermanus.net/ebooks/masters_of_the_path.pdf, 05.09.2014, ss. 6-8.
[482] Blavatsky, **CW**, C. VI, ss. 240-241; ayrıca bkz. Leadbeather, **A Text Book of Theosophy**, ss. 13-14.
[483] Sinnett, burada muhtemelen I. Dünya Savaşı'nda ABD'nin Almanya'ya karşı Fransa'ya yardımından bahsediyor.

kuvvetlere karşı büyük sıkıntılara katlanarak koruma sağlamıştır. İnsanlık bu ölümcül felaketten "beyaz loca"nın yardımları ile kurtulmuştur.[484]

Sinnett, yukarıda sözünü ettiği mahatmanın Amerika kıtasının batan Atlantik kıtasının bir parçası olduğu günlerden beri kendisini bu yer ile özdeşleştirdiğini iddia etmektedir. Bu mahatma Atlantis zamanı ile bağlantılıdır. Tanıdığı bu mahatmaya dayanarak Sinnett, mahatmaların fiziki olarak yüzyıllarla ölçülebilecek yaşlara ulaştıklarının anlaşıldığını ifade etmektedir.[485] Yine Sinnett, büyük beyaz locanın (mahatmaların) insanlığın bilim, edebiyat ve sanat alanlarında ilerlemesine yardımcı olduğunu, bu alanlardaki birçok yeniliğin, gelişmenin, ilerlemenin mahatmaların desteği ile gerçekleştiğini söylemektedir.[486]

Teosofiye göre mahatmalar insanın farkında olmadığı potansiyel güçleri kullanabilen üstün insanlardır. Mahatmalar ilahi varlıklar değildir. Nitekim Sender, mahatmalara atfedilen bazı mektuplarda mahatmaların bir takım fiziksel yetersizliklerinden bahsettiklerini ifade eder. Bu anlamda Sender, mahatmalar ile New Age hareketinin ifade ettiği "tanrı benzeri yüce üstadlar (ascended masters)" arasında fark olduğunu belirtir.[487] Blavatsky de teosofinin "doğaüstü" diye bir anlayış tanımadığını dolayısıyla mahatmaların kullandığı güçlerin bütün insanlarda "uyku halinde" bulunan ve bilimin artık kabul etmeye başladığı potansiyel güçlerin gelişmiş halleri olduğunu ileri sürer.[488]

Doğu onlar için bir merkez olsa da mahatmalar farklı ülke topraklarında yaşarlar. Bu topluluğa "büyük beyaz kardeşlik" denmesi hepsinin bir arada yaşadığı anlamına gelmez. Mahatmalar birbirileri ve başkanlarıyla devamlı irtibat halindedir. Leadbeater'ın ifadesine göre "yüce güçlerin" bilgilerine ermiş olduklarından mahatmaların fiziki anlamda bir araya gelmelerine ihtiyaç yoktur. Birçok durumda kendi ülkelerinde yaşamaya devam ederler.[489]

---

[484] Sinnett, **Collected Fruits of Occult Teaching**, s. 150.
[485] Sinnett, **Collected Fruits of Occult Teaching**, s. 150.
[486] Sinnett, **Collected Fruits of Occult Teaching**, ss. 153-155.
[487] Pablo Sender, "Mahatmas versus Ascended Masters", s. 108.
[488] Blavatsky, **KT**, s. 289.
[489] Leadbeather, **A Text Book of Theosophy**, ss. 13-14.

Blavatsky'ye göre mahatmalar her yüzyılın son çeyreğinde insanlığın spiritüel gelişimine yardım ederler. Ona göre yüzyıl sonlarındaki spiritüel veya mistik hareketlerde görülen canlanmalar bunun bir kanıtıdır.[490]

Teosofi Cemiyeti bütün tarih boyunca farklı kültürlerden ve milletlerden insanlık için değer taşıyan birçok ismi mahatma olarak değerlendirir. Bu konuda teosofi düşüncesi açısından tam bir senkretizm ve eklektizm söz konusudur. Bu isimler arasında din kurucuları, felsefeciler, mistikler, okültistler, bilim adamları bulunmaktadır. En başından itibaren teosofi literatürü incelendiğinde Buda'dan İsa'ya, Pisagor'dan Swedenborg'a kadar geniş yelpazede onlarca din ve düşünce önderinin mahatma olarak kabul edildiğini görebiliriz.

Teosofistler din kurucuları ile mahatmaları mutlak surette ilişkili görür. Teosofide yeri gelir mahatmaların din kurucularına ilham verdiği düşünülür yeri gelir din kurucuları doğrudan mahatma olarak ilan edilir. Örneğin "mahatmalar/yüce kardeşler, insanlığın spiritüel bekçileridir, tarihte ne zaman önemli bir spiritüel hareket doğmuşsa temelinde mahatmaların etkisi vardır" diyen Besant'a göre mahatmalar "büyük" dinlere, din önderlerine ruhani rehberlik yapmıştır.[491] Bunun da ötesinde Besant başka bir yerde din kurucularını mahatma olarak değerlendiren şu ifadeleri kullanır:

> Mahatma kimdir? Mahatma kemâle ermiş ilahilikle birleşmiş insandır. Bütün dinlerin doğuşu bu yüce kimselere şahitlik eder; bütün dinler ilahi bir öğretmene dayanır. Pers ülkesinde Zerdüşt, Hindistan'da önce Krishna sonra Buda, Filistin'de İsa bu ilahi kişilerdendir.[492]

Besant Hindistan'da yaptığı çalışmalarda Hint düşüncesinin efsanevi lideri Manu'yu dördüncü kök-ırkın önderi ve beşinci kök-ırk Aryanların rehberi bir mahatma olarak değerlendirir.[493] Besant'a göre Zerdüşt de mahatmalar

---

[490] Blavatsky, **KT**, s. 306.
[491] Besant, "The Inner Purpose", s. 2.
[492] Bkz Annie Besant, "The Masters", (Besant'ın 1895 yılında Londra'da verdiği bir konferans metni)http://www.anandgholap.net/Masters-AB.htm, 10.09.2012.
[493] Besant, **Four Great Religions**, ss. 12-13.

topluluğundan birisidir. Aryan ırkından gelen iki milletten Hindular Manu'nun önderliğinde yollarına devam ederken eski İranlılar Zerdüşt'ü izlemişlerdir.[494]

W. Q. Judge ise **Kitab-ı Mukaddes** anlatımlarına dayanarak bir takım iddialar ileri sürer. Buna göre İbrahim, Musa, Süleyman, üstadlar (mahatmalar) topluluğundandırlar. Musa, Mısır ve Medyen'de okült bilgileri elde etmiştir. Masonluk Musa'nın öğretilerinden istifade etmiş olabilir. Judge'a göre İbrahim psişik ilimleri ve güçleri kullanmayı bilen birisidir. Zira böyle olmasaydı krallarla arkadaş olması veya "Tanrı'nın dostu" olması mümkün değildir. Yine Judge'a göre Süleyman'ın elemental güçleri kullandığına ve büyüsel yetenekleri olduğuna dair birçok anlatım vardır. Judge tüm bu bilgilerin bu üç ismin mahatmalardan olduğuna dair işaret olduğunu ileri sürer.[495]

Yine Judge; Buda, Konfüçyüs ve İsa (peygamber)'nın etik öğretilere ağırlık veren üç önemli üstad (mahatma) olduğunu ifade eder. Teosofiye göre bu üstadlar bir büyük locaya / kardeşlik birliğine bağlı ortak doktrinin öğreticileridir. Yine Judge'a göre Batı dünyasında ortaya çıkan S. German, Jacob Boehme, Cagliostro, Paracelsus, Mesmer, Count S. Martin, Madama Blavatsky gibi isimler bu öğretinin ve kardeşliğin aracıları ve temsilcileridir.[496]

Mahatmalardan aldığı mektuplarla tanınan Sinnett ise mahatmaların belli bir millete ve medeniyete ait olmadıklarını ifade eder. Kendi yaşam tecrübelerini aktaran Sinnett, Koot Hoomi ve Morya dışında İngiliz, İskoç, İrlandalı, Fransız, İtalyan, Amerikalı mahatmalarla görüştüğünü ifade etmiştir.[497]

Teosofik mahatma düşüncesinin kökenine dair tartışmalar söz konusudur. Bu düşüncenin teosofistlerin bir keşfi olarak mı yoksa farklı kaynaklardan etkilenimle mi ortaya çıktığı tartışılmıştır. J. Santucci, mahatmalar öğretisinin teosofik yazarların bir keşfi olmadığını düşünür. Ona göre mahatma anlayışının bodhisatvalar, melekler ve baş melekler, yogiler ve swamiler ile irtibatı vardır. Santucci bu noktada Bulver

[494] Besant, **Four Great Religions**, ss. 56-57.
[495] Judge, **The Ocean of Theosophy**, s. 8-9.
[496] Judge, **The Ocean of Theosophy**, ss. 11-12.
[497] Sinnett, Collected Fruits of Occult Teaching, s. 149.

Lytton'un **Zanoni** (1842) ve **The Coming Race** (1871) romanlarındaki "üstadlar" ın da teosofistleri etkilemiş olabileceğini ifade eder.[498]

N. Goodrick-Clarke, mahatmalar/üstadlar anlayışının Teosofi'ye masonluk aracılığıyla Gülhaçlı hareketinden geçtiğini iddia etmektedir. Goodrick-Clarke'e göre Gülhaçlılıkta bulunan "insanlığın ilerlemesi için çalışan görünmez ve gizli üstadlar" düşüncesi Blavatsky ve teosofistler tarafından benimsenmiş olabilir.[499] Gerçekten de bir kardeşlik/birlikten (brotherhood) ilk bahseden kişiler Gülhaçlılar olmuştur. Gülhaçlı literatüründe Arabistan'da Damcar adı verilen mistik bir şehirde yaşayan aydınlanmış bir kardeşlik/birlikten söz edilir.[500] Guenon da Blavatsky'nin önceleri Gülhaçlılıkla bağlantısı olduğunu iddia ederek Goodrick-Clarke'in tezine destek verir.[501] P. Johnson ise Blavatsky'nin üstadlar öğretisinde Gülhaçlı öğretilerinin tesirini kesin olarak kabul etmektedir. Johnson'a göre Blavatsky çocukluğunda bir müddet yanında yaşadığı büyükbabası mason Pavel Dolgorukii'nin kütüphanesinde "bilinmeyen yüceler (unknown superiors)" hakkında bilgiler edinmiştir. Rus Gülhaçlı efsanelerinde bulunan "dünyayı saran üstadlar ağı" ve Tibet'le olan gizli bağlantıları Blavatsky'yi derinden etkilemiştir. Blavatsky'nin üstadlardan zaman zaman "Doğu'nun Gülhaçlıları" olarak söz etmesi Johnson'a göre tesadüf değildir.[502] Mahatmalar konusunda en sert eleştirileri yönelten Johnson'a göre kökeni ne olursa olsun Blavatsky'nin mahatmalar üzerine ortaya koyduğu bütün iddialar kurmaca ve mitolojiktir. Ona göre sözde mahatmalar aslında bir takım yaşayan kimseleri temsil eder. Teosofistlerin iddia etkileri mektuplar ise Blavatsky ve yardımcıları ile üretilmiş metinlerdir.[503]

Tüm bu iddiaların yanında Blavatsky'nin ruhçuluktan teosofizme geçişi ile ruhçu celselerde karşılaşılan ölülerin ruhlarından yaşayan ruhanilere yani

---

[498] Santucci, "The Theosophical Society", s. 266. Mahatmaların bodhisatvalarla ilişkisi için ayrıca bkz. Pablo Sender, "Mahatmas versus Ascended Masters", s. 108.
[499] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 6.
[500] Norman C. McClelland, **Encyclopedia of Reincarnation and Karma**, USA, McFarland Company, 2010, s. 29.
[501] Daha geniş bilgi için bkz. Guenon, **Pseudo Religion**, s. 38.
[502] Johnson, **The Masters**, ss. 19-22.
[503] David Pratt, **The Theosophical Mahatmas: A Critique of Paul Johnson's New Myth**, (Giriş bölümü), (çevrimiçi) http://davidpratt.info/johnson.htm, 23.02.2015; ayrıca bkz. K. Paul Johnson, "On Fiction and Non-Fiction in HPB's Writings",
(çevrimiçi) http://www.katinkahesselink.net/his/kp_john1.htm, 23.02.2015.

mahatmalara geçiş arasında paralellik olduğunu düşünebiliriz. Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi Blavatsky ABD'de ruhçu ortamlarda tanınan bir medyum olarak boy göstermiş ve birçok ruh çağırma celsesinde yer almıştır. Blavatsky'nin bu dönemde bahsettiği ruhlar ruhçu çevreler tarafından isimleri yadırganmayan ruhlardır (ölen kişilerin ruhları). Blavatsky ve teosofistler ne zamanki Hindistan'la ilişkiye geçmiş, sözü edilen ruhlar aniden mahatmalara dönüşmüştür.[504] Bu noktada Guenon'un dile getirdiği Blavatsky'nin konjonktüre göre konum belirlediği iddiasını da yabana atamayız.

Teosofi tarihinde yaşanan tüm spekülasyonlara rağmen günümüzde teosofistler Blavatsky'nin mahatmalar ile kurduğu iletişime inanmaktadırlar. P. Sender materyalizmin yükselişi karşısında spiritüel ve okült bilgilerin ve antik bilgeliğin yeniden canlanmasını sağlamak için mahatmaların Blavatsky'yi bir araç olarak seçtiklerini ifade etmektedir. Çalışmaları ile günümüz Teosofi Cemiyeti içinde önemli bir yeri olan Sender'in bu görüşleri günümüz teosofistlerinin düşüncelerini yansıtması açısından kayda değerdir.[505] Bunun yanında günümüzde Teosofi gruplarına ait kimi internet sitelerinde Teosofi Cemiyeti'nin önde gelen isimleri mahatma olarak anılmaktadırlar.[506]

Mahatmalar doktrini cemiyetin içinde ve dışında büyük tesir icra etti. İlerleyen yıllarda birçok grup içinde mahatmalara dayandırılan yüklü bir literatür ortaya çıktığı gibi mahatma iletişimi, "kanallaşma" (channelling) adı altında yeni bir boyut kazanarak New Age hareketi içinde önemli bir yer elde etti.

2.4. Teosofi ve Senkretizm

Tarihsel ve doktrinel yapısını ana hatlarıyla gözden geçirdikten sonra şunu rahatlıkla ifade edebiliriz ki Teosofi Cemiyeti senkretik ve eklektik yapı arzeden bir harekettir. ABD'de doğan, Hindistan'da gelişen, dünyanın birçok yerinde kendisine yer açan bir hareket olarak Teosofi Cemiyeti, bünyesinde birçok farklı öğretiyi

[504] Olcott'un ifadelerine göre Blavatsky ilk olarak mahatmalardan Hindistan'a hareket etmelerinden(1879) kısa bir süre önce söz etmiştir. Olcott kendisinin de Blavatsky aracılığı ile ilk defa bu dönemde Mahatmalarla tanıştırıldığını aktarmaktadır. Bkz. Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 17-19.
[505] Sender, "Psychic Phenomena", s. 95.
[506] Bkz. (çevrimiçi)http://www.anandgholap.net/, 22.02.2015.

barındırmıştır. Cemiyetin doktrinel lideri H. P. Blavatsky olmakla beraber H. S. Olcott, A. W. Besant. C. W. Leadbeater, W. Q. Judge gibi isimler teosofi öğretisini geliştirmek adına önemli metinler ortaya koymuşlardır.

Teosofi Cemiyeti "teosofi" öğretisi adı altında "antik/kadim bilgelik" olarak nitelediği, dinlerin ve felsefelerin temelinde olan, evrensel ve ezoterik bir öğretiyi insanlığa sunma iddiasında bulunmuştur.[507] Bu anlamda cemiyet senkretik bir anlayışla Batı ve Doğu geleneklerini öğretisi içerisinde bir araya getirme çabası gütmüştür. Teosofi bir yandan Pisagorculuk, yeni-Platonculuk, Hermetizm, gnostisizm, kabalizm, Paraselsusçuluk, Boehmecilik, Swedenborgçuluk, Mesmerizm gibi kadim ve yakın dönem Batı öğretilerini benimserken diğer yandan Hindu ve Budist öğretileri benimsemiş tüm bu öğretileri modern bilimin dili ile sentezlemeye çalışmıştır.[508] Robert Elwood, iddia edilen kadim kaynaklar bir kenara bırakılacak olursa Teosofi hareketinin doğduğu dönemin okültizminin bir sentezi olarak değerlendirilmesinin daha doğru olacağını ifade eder. Elwood'a göre Teosofi kısa süre sonra bu senteze Doğu öğretilerini de eklemeyi başarmıştır.[509] Constance Jones ve James D. Ryan ise Teosofi Cemiyeti'nin Asya düşüncesine bağlılığını ilan etmekle beraber okültizm ve pisişik öğretileri de yoğun biçimde yansıttığını, bu sentezin sonucu olarak Teosofi'nin Hinduizm, Budizm, spirtüalizm ve rasyonalizmin birlikteliğinden oluşan bir düşünce biçimi oluşturduğunu ifade ederler.[510] Aşağıda göreceğimiz üzere araştırmacılar Teosofi'nin senkretik ve eklektik yapısını öne çıkarmışlardır. Olav Hammer'ın bu konudaki ifadeleri dikkat çekicidir:

> Blavatsky farklı kaynaklardan okült ögeleri özgürce almaktan hiç çekinmemiştir. Blavatsky'nin iki büyük eseri Isis Unveiled ve Secret Doctrine'nin her hangi bir sayfasını açan kişi Budist kavramlarla, kabalistik ve Hermetik düşüncelerle, 19. yüzyıl bilim adamları ve okültistlerinin görüşleriyle ve dünyanın dört bir yanından mitler ve efsanelerle karşılaşabilir. Blavatsky'den sonra da Annie Besant ve Leadbeater başta olmak üzere teosofistler eklektik yaklaşımı sürdürmüşler, dönemin

[507] **EARH**, C. I, s. 82.
[508] Burton, **Büyü, Gizem ve Bilim,** s. 259; ayrıca bkz. Lubelsky, s. 338; Elwood, "Theosophy", s. 316 ; Walter Martin, **The Kingdom of the Cults**, Minesota, Bethany House Publishers, 2003, ss. 286-296.
[509] Elwood, "Theosophy", s. 315.
[510] Jones, Ryan; **EH**, s. 466.

> "karşı kültürünün" birçok ögesini teosofik öğretiye katmışlardır. Yıllar sonra ortaya çıkan New Age hareketinin de ilgi alanı Teosofiye benzer biçimde geniş olmuştur.[511]

Teosofistler her zaman Doğu veya Batı'dan aldıkları düşünceleri birbiriyle karıştırma ve karşılaştırma isteğinde olmuşlardır. Hammer, Teosofi'nin dünyanın spiritüel geleneklerini "tek tarihsel mitos" içinde birleştirmeye çalışan bir üst anlatı sunma çabası güttüğünü ifade etmektedir.[512]

K. Boa, teosofiyi Budizm, Hinduizm, ruhçuluk ve gnostisizm gibi farklı düşüncelerin "garip bir birleşimi" olarak tanımlarken[513]; E. Hornung "son derece farklı dinsel akımlardan oluşan rengârenk bir karışım" olarak niteler ve Teosofi Cemiyeti'nin senkretik ve sentezci yapısını özellikle vurgular. Hornung, Teosofi'nin temellerinde Mısır ezoterik geleneklerine yönelik ilginin bulunduğunu bununla birlikte en başından beri ruhçuluğun teosofiye kaynaklık ettiğini vurgular. Hornung'a göre ilerleyen dönemlerde Hint düşünce sistemi teosofinin doktrinel yapısının ana eksenini oluşturmuştur. Cemiyetin Hindistan'a taşınması Hornung'a göre bunun gözle görülür bir işaretidir. Hornung, Blavatsky'nin önemli eseri **Isis Unveiled**'e birçok atıfta bulunarak Blavatsky'nin Hermetik öğretilere, gnostik düşünceye yaptığı vurguyu ortaya koyar ve Blavatsky'nin Mısır ve Hindistan'ın düşünsel akrabalığını savunduğunu ileri sürer. Hornung, Teosofi'yi materyalizme ve "donmuş Hıristiyan teolojisi"ne karşı bir hareket olarak değerlendirirken Teosofi'nin amacının "bütün dinlerin özünü bir karışımda toplamak" olduğunu ifade eder.[514]

Teosofi hareketi ortaya koyduğu öğretinin dinlerin ve felsefelerin ortak özünü temsil ettiğini her seferinde vurgular. Buna göre Teosofi, bugün farklı geleneklerde parçalanmış şekilde bulunan bu özü/hakikati tekrar bir araya getirme görevini kendinde görmektedir. Örneğin Blavatsky **Secret Doctrine**'in kadim dinlerin ifade ettiği ortak öğretiyi insanlığa tekrar sunan bir eser olduğunu ifade eder. Ona göre **Secret Doctrine**, "Asya ve Avrupa'nın büyük ve kadim dinlerinin metinlerinde sembolik bir dille günümüze kadar taşınmış öğretiler"i bir araya

---

[511] Olav Hammer, "Theosophical Elements in New Age Religion", **Handbook of the Theosophical, Current,** Ed. Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, s. 244.
[512] Gillian McCann, **Vanguard of the New Age: The Toronto Theosophical Society**, **1891-1945**, Canada, McGill University Press, 2012, s. 13.
[513] Boa, s. 131.
[514] Hornung, ss. 181-184.

getirmiştir. Bu bilgiler bugüne kadar bir "peçe" altında gizlenmiştir. Blavatsky kendi yapmak istediği şeyin kadim prensipleri toplayıp birbiri ile uyumlu, bölünmez bir bütün haline getirmek olduğunu ifade etmektedir.[515]

Cemiyet teosofiyi köklü ve geniş bir anlayış olarak düşünmekle beraber Batı ruhçuluk ve okültizmini bir çıkış noktası kabul etmiştir. Batı ezoterik ve okült kültürünün yeniden canlandırılması cemiyetin hedefiydi. Buna göre kadim dönemlerden modern zamana kadar ezoterik ve okült okullar yeniden insanlığa tanıtılmalıydı. Zira kadim bilgelik bu okullar vasıtasıyla günümüze değin ezoterik bir sistemle taşınmıştı.[516] Hammer'a göre Teosofi hareketi ezoterik bir geleneğin varlığından söz etmekle beraber kuruluşunun ilk dönemlerinde bu geleneğin Batı köklerine (Mısır öğretileri, Yahudi kabalası, Hermetik felsefe, Paracelsus vb.) vurgu yapmış, bu dönemde Doğu'ya hiç değinmemiştir.[517]

Blavatsky'nin en başında Hermetik öğretiye büyük değer verdiğini söylemek güç değildir. Onun **Isis Unveiled**'in önsözündeki ifadeleri bize bu hususta yardımcı olabilir. "Bizim işimiz, antik ve evrensel bilgelik dini olan Hermetik felsefenin bilim ve din alanları içinde mutlak'a yönelik tek mümkün anahtar olarak kabul edilmesi için çalışmaktır"[518] diyen Blavatsky açık biçimde Hermetik düşünceyi kadim, evrensel, ilahi bir sistem olarak tanımlamakta ve Teosofi'nin bu öğretinin müdafii olduğunu ifade etmektedir.

İ. Lubelsky de Blavatsky'nin okült konularda yazmaya başladığında Hermetik ve yeni-Platoncu düşüncelerin etkisi altında olduğunu; sonradan Hindu ve Budist felsefelerin Blavatsky öğretisinde önemli bir yer aldığını ifade eder. Lubelsky'ye göre Blavatsky ortaya koyduğu metinlerde Hermetik inançları dönemin bilimsel verileri ve oryantalist çalışmalarıyla harmanlamaya çalışmıştır.[519]

M. Nanda ise Blavatsky'nin Isis **Unveiled** ve **Secret Doctrine** isimli eserlerinin temellerine yönelik değerlendirmeler yapar. Buna göre **Isis Unveiled**'de Hermetizm, yeni-Platonizm, kabala gibi Batı ezoterik geleneğini yansıtan öğretilere

[515] Blavatsky, **SD**, C. I, ss. vii-viii.
[516] Elwood, "Theosophy", s. 316.
[517] Hammer, **Claiming Knowledge**, ss. 86-87.
[518] Blavatsky, **IU**, C. I, s. vii.
[519] Lubelsky, s. 338.

Hint öğretilerinden çok daha fazla atıfta bulunulmuştur. **Secret Doctrine**'de ise artık Hint öğretileri Blavatsky'nin öğretilerinin temelini oluşturmuştur.[520] Aynı hususta Lubelsky şunları söyler:

> Blavatsky'nin düşüncelerindeki merkez değişimini Isis Unveiled ve Secret Doctrine kitaplarının ortaya koyduğu düşüncelere bakarak anlamak mümkündür. Blavatsky'nin okült konularda ilk metinlerinde temel kaynağının Hermetik felsefe ve yeni-Platonculuk olduğu açıktır. Blavatsky söylemlerinde giderek doğu öğretilerine kayar. Hindu ve Budist öğretiler merkeze gelir. Blavatsky'nin sonraki metinlerinde Doğu ve Batı sentezinin dönemin bilimsel verilerinin desteği ile sunuluşu sezilir. Merkezin Batı'dan Doğu'ya kaymasında şüphesiz cemiyet merkezinin Hindistan'a taşınmasının büyük rolü vardır.[521]

Bu konuda paralel düşünceler serdeden O. Hammer'a göre Teosofi Cemiyeti Hindistan'a taşındıktan itibaren iddia ettiği geleneğin köklerini artık Doğu bilgeliğine aktarır. Bu yön değişikliğinin izleri en açık biçimde **Secret Doctrine**'de gözlenir. Teosofi için 1875'lerin "antik bilge"leri "Kaldeliler" ve "kabalistler" iken 1888'de **Secret Doctrine**'le birlikte bu bilgeler "Hindu yogiler" olur.[522] Lubelsky teosofistlerin Hindistan'da karşılaştıkları Hindu ve Budist felsefeleri Batı ezoterik gelenekleri ile aynı değerleri yüklü öğretiler olarak kabul ettiklerini ifade eder. Lubelsky şunları söyler:

> Teosofistler bir takım Hint literatürünü Hermetik literatür veya Giordano Bruno'nun yazıları gibi aynı kökene bağlı metinler olarak kabul etmişlerdir. Teosofistler Hint, Mısır ve Batı azoterik geleneklerinin temelinde aynı ezoterik öğretinin bulunduğu hususunda kesin kanaat sahibidirler.[523]

Teosofi Cemiyeti'nin senkretik yapısını ortaya koyduğu önemli metinlerin başlıklarında da görmek mümkündür. Örneğin cemiyetin Hindistan'da 1879 yılında yayımlamaya başladığı **The Theosophist** isimli derginin alt başlığı tam bir senkretizmi ifade edecek biçimde "**A Montly Journel Devoted to Oriental Philosophy, Art, Literature and Occultism: Embracing Mesmerism, Spiritualism and Other Secret Sciences" (Doğu Felsefesi, Sanatı, Edebiyatı ile**

[520] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 302; ayrıca bkz. Chryssides, **Exploring**, s. 91.
[521] Lubelsky, s. 338.
[522] Hammer, **Claiming Knowledge**, ss. 86-87.
[523] Lubelsky, s. 338.

Mesmerizm, Spiritualizm ve Diğer Gizli Bilimleri Kapsayan Okültizm'e Adanan Aylık Dergi)tır.[524] Aynı biçimde **Secret Doctrine**'in alt başlığı olarak kullanılan "**The Synthesis of Science, Religion and Philosophy" (Bilim, Din ve Felsefe'nin Sentezi)**[525] ve **Isis Unveiled**'in alt başlığı olan "**A Master-Key to the Mysteries of Ancient and Modern Science and Theology" (Antik Gizemlere, Modern Bilime ve Teolojiye Temel Bir Anahtar)**[526] ifadeleri Blavatsky'nin ve Teosofi'nin sentezci ve senkretik yapısını açık biçimde ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde cemiyetin resmi amblemi ve mottosu da senkretik ve eklektik anlayışı yansıtmaktadır. Buna göre amblemde yer alan ve farklı kültürleri temsil eden Sanskritçe "om" kelimesi, svastika, ouroboros, altıgen, ve ankh sembolleri ile "hakikatten yüce din yoktur" (there is no religion higher than truth)[527] cümlesi tam anlamıyla bir sentezi ortaya koymaktadır.[528]

Sonuç olarak şunu ifade edebiliriz ki; 19. yüzyıl ruhçu akımı içinden doğan Teosofi Cemiyeti doktriner lideri Blavatsky ile birlikte önce bütün anlayışlarını içerecek biçimde Batı ezoterik ve okült geleneğine daha sonra ise Hindu ve Budist gelenekleri başta olmak üzere Doğu geleneklerine yönelmiştir. Teosofi Cemiyeti bu raddeden sonra iddia ettiği mahatmalara dayanarak senkretik ve eklektik bir yaklaşımla birçok gelenekten aldığı öğretileri "teosofi" adı altında kadim, evrensel, ezoterik bir öğreti olarak insanlara sunmuştur.

---

[524] **The Theosophist**, **A Montly Journel Devoted to Oriental Philosophy, Art, Literature and Occultism:** Embracing Mesmerism, Spiritualism and Other Secret Sciences, Theosophical Society, Bombay, 1879. Geniş bilgi için bkz. (çevrimiçi) http://ts-adyar.org/content/magazines#The_Theosophist, 20.02.2015.

[525] Bkz. Blavatsky, **SD**.

[526] Bkz. Blavatsky, **IU.**

[527] Teosofistler, "hakikatten yüce din yoktur" cümlesinin "hakikatten yücesi yoktur" anlamını taşıyan Sanskritçe "Satyan nasti paro dharmah" deyiminden mülhem olduğunu ifade ederler. Bkz. "The Seal and Motto", https://www.theosophical.org/the-society/the-seal-and-motto, 05.03.2015.

[528] Teosofi Cemiyeti'nin amblemi ve bu amblemdeki semboller hakkında bilgi için bkz. "The Seal and Motto", https://www.theosophical.org/the-society/the-seal-and-motto, 05.03.2015, ayrıca. bkz. Arthur M. Coon, **The Theosophical Sea**l, Adyar, Madras, India, The Theosophical Publishing House, 1958.

III. BÖLÜM

TEOSOFİ CEMİYETİ'NİN XX. YÜZYIL KÜLTÜREL YAPILARINA ETKİSİ

Teosofi hareketi kurulduğu 1875 yılından Annie Besant'ın ölüm tarihi olan 1933 yılına kadar son derece faal bir dönem geçirdi. Amerika'da kurulan ve sonrasında merkezini Hindistan'a taşıyan cemiyet kısa sürede dünyanın birçok yerinde şubeler açtı. Hindistan ve ABD başta olmak üzere Avrupa'nın birçok şehrinde ve Avustralya'da Teosofi şubeleri hızla çoğaldı. Bu süreç içerisinde Teosofi Cemiyeti gerek H. P. Blavatsky, H. S. Olcott, W. Q. Judge, A. W. Besant, C. W. Leadbeater gibi önde gelen isimlerinin ürettiği literatür gerekse siyasi ve sosyal alanlardaki faaliyetleri itibariyle 20. yüzyıl kültürüne birçok alanda etkide bulundu.

Cemiyet çok geniş bir alanda öğretilerini ortaya koydu ve bunu insanlara sundu. O. Hammer ve M. Rothstein Teosofi Cemiyeti'nin kavram dünyasının genişliğini şu ifadelerle ortaya koyarlar:

> Bir çıkışı çok geniş diğeri dar çiftli bir huni hayal edin. Geniş çıkışa doğru baktığınızda; dini kavramlar, okültist kitaplar, ezoterik risaleler, bilimsel buluşlar, egzotik terimler; Hindistan'dan, Tibet'ten, Antik Mısır'dan daha birçok yerden kavramlar; gnostik ve Hermetik teoriler, efsanevi kıtaları anlatan tuhaf spekülasyonlar ve 19. yüzyıl sonu kültürüne ait çeşitli unsurlar görünüyor. Dar çıkışa doğru baktığınızda ise Teosofi Cemiyeti ve önde gelen konuşmacıları ve temel metinleri var. İşte burada bütün çeşitli öğeler bir takım sıkıntılarla beraber yığılmış vaziyettedir.[1]

Teosofi Cemiyeti'nin modern kültüre etkisi hakkında J. Santucci ise şu ifadeleri kullanır:

> Teosofi Cemiyeti ve mensupları çağdaş dini anlayışa derin etkide bulundu. Cemiyet; beşeri bilimler ve sanat alanında birçok önemli kişiyi etkiledi, ezoterik temelli birçok yeni dini harekete katkıda bulundu, Güney Asya dini düşüncesine ve terminolojisine ilgiyi artırdı, üstadlar veya mahatmalar düşüncesini yagınlaştırdı, modern bilimsel verileriyle antik bilgeliğin öğretilerini birleştirdi ve antik bilgelik öğretilerinin

[1] Hammer, Rothstein, "Introduction", s. 1.

> dünyanın her tarafındaki kutsal metinlerde, felsefî metinlerde ve antik bilimler içinde bulunduğunu ifade eden ilk uluslararası organizasyon oldu.[2]

W. W. Quinn'in aşağıdaki cümleleri ise Teosofi Cemiyeti'nin dinden sanata çok yönlü etkisini ortaya koyar.

> Teosofi Cemiyeti birçok gruba bölündü. Bu gruplar içinde Point Loma ve Teosofi Birleşik Locası (United Lodge of Theosophy) gibi tamamen kendi tarihini oluşturan guplar olduğu gibi Liberak Katolik Kilisesi (Liberal Catholic Church) ve Müşterek-Masonluk (Co-Masonic Order) gibi teosofik düşüncelerin etkisini taşıyan gruplar da oldu. İrlanda edebiyat rönesansı teosofist William Butler Yeats ve A. E. (George W. Russell)'den etkilendi. Bilim dünyasından Thomas A. Edison, Camille Flammarion, Alfred R. Wallace, Sir William Crookes ve C. C. Massey gibi isimler ilk yıllarında cemiyete mensup olan isimlerdendi. Resim sanatında Piet Mondrian, Wassily Kandinsky ve Paul Klee, müzikte ise Alexander Scriabin Teosofi'den etkilenen isimlerden oldu. Arcane Okulu (Arcane School), Antroposofi Cemiyeti (Antroposofical Society), BEN Hareketi (I AM Movement), Max Heindel'in Gülhaçlı Birliği (Rosicrucian Fellowship), Channeys'lerin Astara Derneği (Astara Foundation) ve Krishnamurti hareketi gibi spritüel ve metafizik gruplar teosofi düşüncesinin büyük etkisi altında olan gruplar ve isimlerdir. Teosofi Cemiyeti'nin Doğu din ve felsefelerini Batı'ya tanıtma çalışmaları ise çok önemlidir.[3]

Teosofi Cemiyeti dini düşünce alanında dinlerin ortak kökenini savunduğu gibi, hakikatin bütün dinlerde parçalar halinde bulunduğunu iddia etti. Cemiyet ilksel ve kadîm bir öğretinin var olduğunu ifade etti. Hindu ve Budist öğretiler başta olmak üzere Doğu öğretilerinin modern dönemde kadim öğretinin saf temsilcisi olduğunu ileri süren Teosofi Cemiyeti, Batı dünyasına Doğu din ve felsefesini taşıma hususunda olağanüstü gayret sarfetti.

Teosofi Cemiyeti bünyesinden birçok yeni hareket doğdu. Bu hareketlerin bir kısmı Blavatsky temelli teosofik öğretileri devam ettirdiği gibi bir kısmı yeni öğretiler ortaya koydu. Özellikle mahatmalardan alındığı iddia edilen yeni ifşaatlara dayanılarak yeni gruplar, yeni düşünceler ortaya çıktı. Teosofi Cemiyeti kendi bünyesi haricinde birçok ezoterik, okültist ve ruhçu harekete etkide bulundu. Söz konusu hareketler ve yıllar sonra temayüz edecek New Age akımı Teosofi'nin

[2] Santucci, "Theosophy", s. 240.
[3] Quinn, **The Only Tradition**, ss. 107-108.

ürettiği literatürden büyük oranda faydalandı. Bu açıdan Teosofi'nin lideri Blavatsky 20. yüzyıl ezoterizm ve spiritüel düşüncesi açısından "ana" olarak kabul edildi.[4]

Bir diğer taraftan Teosofi hareketi Hindistan ve Sri Lanka'da çok önemli faaliyetlerde bulundu. Hint reformasyon hareketine destek veren cemiyet özellikle H. S. Olcott'un çalışmaları ile Sri Lanka'da Budizm'in canlanması için fevkalade gayret sarfetti. Cemiyet yalnızca Hindulara değil Parsi cemaatine yönelik çalışmalar da yürüttü. Tüm bunların yanında Teosofi hareketi Hindistan'ın bağımsızlık sürecinde siyasi organizasyonlara girişti. Hindistan ve Sri Lanka'da sosyal alanda ve eğitim alanında kayda değer çalışmalar yaptı. Eğitim alanında yapılan çalışmaların etkileri günümüzde dahi kendisini göstermeye devam etmektedir.

Teosofi hareketi özellikle lideri Blavatsky'nin ürettiği literatür itibariyle 20. yüzyılda bir kısım spekülasyonlara katkıda bulundu. Blavatsky'nin iddia ettiği kök-ırk teorisi kimi ırkçı politik hareketler tarafından kullanıldı. Tarih öncesi Atlantis medeniyetine dair söylemlere teosofistlerin de destek vermesi modern kültürde bu tür spekülasyonların çoğalmasını sağladı. Teosofinin önemle ortaya koyduğu kozmik ve spiritüel evrim düşüncesi Darwinci biyolojik evrime alternatif evrim düşüncelerine dayanak sağladı. Bunların yanında teosofinin fizik beden ötesi sübtil bedenlere (madde ötesi ruhi boyutlara) yönelik ayrıntılı literatürü soyut sanat akımının önderlerinde kendisine yankı buldu.

Cemiyetin doktrinel lideri Blavatsky'yi etkileri bakımından özel olarak ele almak gerekir. R. Noll, bu dönemde Blavatsky'nin Avrupa ve Amerika'da en etkili kadınlardan birisi oluğunu iddia eder.[5] C. Bamford ise Blavatsky ve Teosofi Cemiyeti'nin 20. yüzyıl kültürel yapılarına etkisini çok değerli bulur. Bamford'a göre bir Marx, Nietzsche veya Freud kadar önemli olmasa da Blavatsky'nin 20. yüzyıl düşünce hayatına önemli katkıları olmuştur.[6]

---

[4] Chtistopher Bamford, Blavatsky'nin (ruhçuluk akımının hazırlamış olduğu yolu da hesaba katarak) "din-sonrası spiritüalite (post-religion spirituality)"nin "peygamberi" veya "anası" olarak nitelenebileceğini ifade eder. Bkz. Rudolf Steiner, **Spiritualism, Madame Blavatsky and Theosophy**, Ed: Chtistopher Bamford, Great Barrington, Anthroposofic Press, 2001, içinde (Chtistopher Bamford'un kaleme aldığı, Giriş Bölümü), s. 8.

[5] Richard Noll'dan aktaran Pedersen, "Tibet, Theosophy", ss. 157-158.

[6] Steiner, **Spiritualism, Madame Blavatsky and Theosophy** içindeChtistopher Bamford'un kaleme aldığı, Giriş, s. 7.

Blavatsky'nin şahsiyeti ve bireysel üretimi o kadar ön plana çıkmıştır ki Teosofi Cemiyeti Blavatsky'nin yanında ikinci planda kalmıştır dense yeridir. Öyle ki günümüzün önemli Teosofi araştırmacılarından M. Gomes'e göre Teosofi Cemiyeti'nin elde ettiği kazanımlar asıl ilginin Blavatsky'ye yönelmesi sonucu çok görünür değildir.[7]

Blavatsky'nin ürettiği literatürün ne kadar bilimsel veya rasyonel olduğu tartışmaya açıktır. Bu anlamda Blavatsky'yi hayalperest bir mitos üreticisi olarak değerlendirmek söz konusu olabilir. Ancak J. Evola'nın Gurdjieff örneğinde ifade ettiği "bu tip insanların yazdıklarının doğruluğu ve değerinden ziyade önemli olan ilettikleri ve yarattıkları etkidir"[8] sözü Blavatsky için tümden geçerlidir. Bu bağlamda Blavatsky ve teosofistlerin metinlerinin rasyonel değeri hep tartışıla gelmiştir. Ancak tartışılmayan bir şey vardır ki o da Teosofi hareketinin etkisidir. Bu anlamda çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde Teosofinin dini düşünceden felsefeye, siyasetten sanata kadar 20. yüzyılın kültürel alanlarına etkisini ele alacağız.

3.1. Teosofi'nin Dini Düşünceye Etkisi

Teosofi Cemiyeti bir ezoterik ve okültist hareket olarak 19. yüzyılın sonu itibariyle dini düşünce alanında önemli etkiler gösterdi. Öğretilerinde Doğu ve Batı sentezini oluşturmayı hedefleyen cemiyet dini düşünce alanında bir takım temel hususlarda ön açan bir konuma sahip oldu. Buna göre Teosofi Cemiyeti;

a) Bütün inanç ve felsefelerin temelinde teosofi olarak nitelediği ilahi/ilksel /antik, bir bilgeliğin/öğretinin olduğunu savundu.

b) Bu ilkeye dayanarak bütün dinlerin ortak bir kökene sahip olduğunu ileri sürdü ve dini çoğulculuğu destekledi. Bu anlamda karşılaştırmalı din çalışmalarının önemini vurguladı.

c- Batı ezoterik ve okültist anlayışlarının canlandırılmasını teşvik etti.

[7] Gomes, **The Dawning of the Thesophical Movement,** s. 2.
[8] Evola, **Çağdaş Ruhçuluğun Maske ve Yüzleri**, s. 187.

d- Doğu inanç ve düşüncelerinin hakikati ve gerçek ezoterik bilgiyi taşıması bağlamında üstünlüğünü savundu. Bu öğretilerin Batı dünyasına taşınmasına büyük katkı sağladı.

Yukarıdaki maddeler ışığında Teosofi Cemiyeti'nin dini çoğulculuk düşüncesine; ilksel ve ortak öğreti bağlamında Gelenekçi anlayışa ve tüm bunların bir yansıması olarak karşılaştırmalı din çalışmalarına katkısı olduğunu ifade etmek yanlış olmaz. Cemiyetin doktrinel yapısını ele aldığımız bölümde teosofi düşüncesinin yukarıda maddeler halinde verdiğimiz hususlara yönelik düşüncelerini ortaya koymuştuk. Burada cemiyetin dile getirdiği bu düşüncelerin etkilerini ortaya koymaya çalışacağız.

3.1.1. Teosofi'de Dinlerin Ortak Kökeni ve Dini Çoğulculuk Söylemi

Teosofi Cemiyeti'nin öğretilerinde kuvvetli bir çoğulcu (pluralist) söylemi gözlemlemek mümkündür. Dinlerin ve felsefelerin ortak bir kökenden kaynaklandığı, Teosofi tarafından her vesileyle dile getirilmiştir. Teosofik literatürde "antik bilgelik", "antik bilgelik dini", "bilgelik dini" gibi kavramların tümü bu ortak-kök inanca ve felsefeye işaret eder. Bu anlamda Teosofi Cemiyeti kendi düşüncelerini ve kurumsal yapısını bu antik bilgeliğin yeniden canlanması ve gün yüzüne çıkması olarak ifade eder.

Blavatsky bütün dinlerin ortak bir kökeninin olduğu konusunda kesin bir inanca sahiptir. Ona göre teosofi düşüncesi bu kaynağı ve kadim öğretiyi ifade ederken Teosofi Cemiyeti de bu öğretiyi canlandırmak ve modern dünyada temsil etmekle görevlidir. Blavatsky, Teosofi Cemiyeti'nin Ammonius Saccas'ın kurucusu olduğunu ifade ettiği "**Eklektik Teosofi Okulu**"nun modern temsilcisi oduğunu iddia eder. Buna göre Teosofi Cemiyeti "hakikatten yüce din yoktur" mottosunu benimseyerek "bütün dinleri, mezhepleri ve milletleri, sonsuz hakikate dayalı bir etik üzerinde birleştirme" hedefine yönelmiştir.[9]

[9] Blavatsky, **KT**, ss. 2-4.

Blavatsky'ye göre modern dünyada materyalizmin kurumsal dinlere karşı saldırısı sonucunda insanlar dogmatik inançları terk etmişlerdir. Ona göre bugün spiritüel hayatın tek dayanağı bütün dinlerin ortak kaynaktan geldiğini gösteren ve dinleri uzlaştıracak olan ezoterik felsefedir.[10]

Blavatsky farklı dini gelenekler arasındaki örtüşmeleri bulmaya çaba gösterdi. Özellikle Doğu ve Batı geleneklerinin temellerinin ortak bir kaynağa dayandığını vuguladı. C. D. Von Dehsen, Blavatsky'nin dinler arasındaki örtüşmeleri gösteren teorilerinin 20. yüzyıl bilim adamları için teşvik edici rol oynadığını düşünür.[11] P. Pedersen ise bu noktada Blavatsky'nin dini çoğulculuk ile uzlaşan söylemlere sahip olduğunu, bütün dinlerin birliğini savunduğunu ifade etmektedir.[12]

Teosofi düşüncesi içinde çoğulcu söylemi kuvvetli biçimde dile getiren isimlerden birisi de Olcott'dur. Olcott'un Hindistan'da teosofi düşüncesini tanıtmak için verdiği konferanslarda dini çoğulculuğu ifade eden söylemleri dikkat çeker.[13] Olcott teosofistlerin "Konfüçyüs'ün, Buda'nın, büyük dinlerin, Kral Aşoka'nın öğretilerinde ifadesini bulan dini öğretileri" kabul ettiğini ifade etmektedir. Ona göre teosofistler barışı ifade eden inançlar her nerede olursa olsun onu sahiplenebilir. Olcott Hıristiyanlarla teosofistler arasındaki çekişmelere dikkat çekerek, Hıristiyanların; Hindu, Budist, Caynist, Parsi, Yahudi ve Müslümanların dinine saygı göstermeleri gerektiğini ifade eder.[14]

Olcott'a göre bütün dinlerin hedefi ortaktır; bütün dinler spiritüel hakikatin peşindedir. Olcott bu hedef çerçevesinde teosofi düşüncesi ile dinlerin özünün ortak olduğunu ifade eder. Çünkü ona göre teosofi mutlak hakikate yönelik spiritüel arayışın kendisidir.[15] Olcott'a göre teosofi ilke olarak kutsallığın özel bir dine/mezhebe ait olduğunu kabul etmez. Teosofi Cemiyeti'nin herhangi bir dinin propagandasını yapacak kimselere kapalı olduğunu ifade eden Olcott bu ilkeye

[10] Blavatsky, **SD**, C. I, s. XX.
[11] Christian D. Von Dehsen, "Helena Petrovna Blavatsky", **Philosophers And Religious Leaders,** Ed. Christian D. Von Dehsen, Scott L. Harris, Routledge, 2013, s. 30.
[12] Pedersen, "Tibet, Theosophy", ss. 152-153.
[13] Olcott'un dini çoğulculuk üzerindeki düşünceleri için bkz. Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 81-116.
[14] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 112.
[15] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 180.

dayanarak teosofistlerin Hindistan'da Hıristiyan misyonerliğine her zaman karşı durduğunu belirtir.[16]

Teosofi Cemiyeti Hindistan merkezinde farklı inançlardan kimseleri çeşitli vesilelerle bir araya getirmeyi başarmıştır. Örneğin, Olcott, Teosofi Cemiyeti'nin 8. Kuruluş yıldönümü münasebetiyle Madras'ta yapılan törene dünyanın dört bir tarafından Hıristiyan, Yahudi, Müslüman, Budist, Hindu ve Agnostiklerden oluşan 100'den fazla delegenin katıldığını bildirir.[17] Olcott, Teosofi Cemiyeti'nin Avrupa ve Asya'da birçok şubeye sahip olduğunu ifade ederken bu şubeler vesilesiyle farklı inançlara mensup binlerce insanın Teosofi'ye katıldığını dile getirmektedir. Olcott'a göre Teosofi hareketi Hindu, Parsi, Caynist, Budist, Yahudi veya Hıristiyan olan bu insanların hepsini aynı içtenlikle kardeş olarak kabul etmiştir. Bu inançların her biri için tesofi platformunda "bir oda" vardır.[18] Teosofinin temel ilkesi mezhepçi bir temele dayanmaksızın insanlığın kardeşliğini hedeflemektir. Ona göre Teosofi Cemiyeti dünyanın bütün "arkaik" dinlerinin uzun süredir gömülü duran hakikatlerini aydınlığa çıkarmak için kurulmuştur. Teosofi Cemiyeti her kasttan, ırktan ve inançtan insana açıktır.[19]

Olcott dinin ortak kökeni hakkındaki düşüncelerini Herbert Spencer'a atıfta bulunarak şöyle ifade eder:

> Herbert Spencer'a göre din "büyük bir gerçek, büyük bir hakikat (bence en büyüğü denmelidir) ve insan tabiatının yok edilemez bir parçası"dır. Spencer, dünya üzerindeki dini geleneklerin tümünün, diğer gelenekler kadar hakiki ve evrensel bir duyguyu yansıttığını düşünür. Öyleyse dinin özünü kapatacak ve asıl öğretiyi saptıracak kadar öne çıkmış olan batıl inançlara asıl dini duyguyu yok etme ve şaşırtma imkânı verilmemelidir. Hakikat, alt yapıyı oluşturan geniş bir kayalık alan gibidir. Dini üstyapılar ise bu kayanın üzerine yerleşmiş tabakalardır. Dinlerin temelinde ortak bir zemin bulunmaktadır.[20]

Olcott hakikat karşısında inançları söyle değerlendirir:

---

[16] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 31-32.
[17] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 44-45.
[18] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 50-51.
[19] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 338.
[20] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 81.

> İlk hakikat bir ışık gibidir. Bu ışığı/hakikati dinler ve inançlar bulutlar gibi kapamışlardır. Buna rağmen hakikat bulutların içinden farklı renkler ve tonlarda parıldamaktadır. Eğer insan asıl hakikati görmek istiyorsa bu bulutları aradan temizlemek zorundadır. Fetiş tapımı, hayvan tapımı, kahraman tapımı, ata tapımı, tabiat tapımı, kitap tapımı; monoteizm, politeizm, teizm, deizm, ateizm, materyalizm, agnostisizm gibi inançlar insan dini düşüncesinin "alfa ve omegası"dır; insanın spiritüel körlüğüne bağımlı olarak ortaya çıkan geniş alandır. Bütün bu kavramlar bozucu bir prizmadan (insan zihninden) geçer. İşte bu nedenle bütün bu inanç biçimleri mükemmel değildir, uygunsuzdur ve son derece insancadır.[21]

Olcott'a göre din tarihine bakıldığında bütün "büyük" dinler içerisinde çok sayıda heretik okul ve mezhebin ortaya çıktığını görürüz ki bunlar ortodoksiden farklı bazı özel fikirleri temsil ederler. Bu klikler ve mezhepler devamlı birbiri ile çekişirler ve birbirinden nefret ederler. Olcott'a göre bu da göstermektedir ki din insanın "fiziksel beyni" ile anlaşılacak bir olgu değildir. İnançların ve mezheplerin birbirlerine olan "nefretleri, yadsımaları ve misillemeleri" şunu göstermektedir ki insanların hataları asıl temel üzerine dayanmayan gereksiz şeylerdir ve gerçeklerin bir ilizyonudur.[22]

Olcott teologların savaşından yüz çevirmeyi ve psişik kuvvetlerini geliştirmiş kimselerin dini algılamalarına dikkat kesilmeyi önermektedir. Olcott şöyle der:

> Psişiklerin din anlayışı teologların çatışmacı anlayışlarının yanında çok daha hoşgörülü, barışçıl, anlayışlı ve kardeşçe uyumu barındıran ve dinin temellerini öne çıkaran bir anlayıştır. Psişiklere göre farklı inanç biçimleri "insanlık ağacının çiçekleridir", "beşeriyet içerisinde kardeşlerdir". Psişikler bulutlar arkasında parıldayan ışığı görürler, bütün inançlar altında yatan "aynı kayayı" fark ederler.[23]

Olcott Hindistan'da yaptığı çalışmalarda genelde Hinduizm, Budizm ve Parsilik üzerinde durmuştur. Teosofi Cemiyeti'nin ortaya koyduğu düşüncelerle bu dinlerin kutsal kitaplarının ortaya koyduğu temel düşüncelerin örtüştüğünü sıklıkla ifade etmiştir.[24] Olcott dini çoğulculuğa örnek verirken Mevlana Celaleddin-i Rumi'den de zaman zaman alıntı yapmaktadır. Mevlana'nın dile getirdiği "… Ben ne

[21] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 82-83.
[22] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 83-84.
[23] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 84.
[24] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 145.

Yahudiyim, ne Hıristiyan, ne Gabarım ne Müslüman; ne doğudanım ne de batıdan; ne karadanım ne denizden; ne yerdenim ne gökten; ne Hint'denim ne Çin'den; ne Bulgarım, ne Iraklı ne de Horasanlı…" dizelerine yer vermektedir.[25] Olcott bu ifadelere ve Muhsin Fani'nin yorumlarına dayanarak "aydınlanmışların dini" dediği din anlayışının, "bayağı" (vulgar) dediği din anlayışından her zaman ayrıldığını ifade etmektedir. Ona göre sözü edilen birinci din anlayışı "içseldir, evrensel akla dayanır, her yerde aynıdır"; ikincisi ise "harici bir yapı arz eder, farklı ayin ve seremonilere sahiptir, iklimlerin, insan karakterinin, tarihin ve medeniyetin etkisini yansıtır."[26]

Teosofi hareketi içerisinde asıl çoğulcu söylemlemlere Annie Besant'ta rastlamaktayız. Çeyrek asırdan fazla Teosofi Cemiyeti'nin liderliğini yürüten Besant dini çoğulculuk yaklaşımını Hindistan başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde yaptığı çalışmalarda sürekli ortaya koymuştur. Besant'ın çoğulcu söylemlerinin merkezinde teosofik mahatma anlayışının olduğunu söylemek yanlış olmaz. Besant genel anlamda dünya dinlerinin bir mahatma tarafından kurulduğunu düşünür. Bu anlamda ona göre dinler, spiritüel liderler (mahatmalar) tarafından rehberlik edilen aynı spiritüel ideale yürüyen yollardır. Besant, 1895 yılında Londra'da verdiği bir konferansta konu üzerindeki düşüncelerini şöyle açıklar:

> İnsanların zihnini yücelten yalnızca tek büyük din yoktur, milyonlarca insanı spiritüel bir hayatın bilgisine yönlendiren yalnızca tek yüce inanç yoktur, ilahi bir kişi üzerine kurulmamış, kurucusu spiritüel hakikati dünyaya taşıyan yüce ruhlardan olmayan bir tek inanç yoktur. İnançların her biri aynı düşünce üzerindedir, geçmişlerine bakıldığında ilahi bir yaşam süren bir öğretmene bağlıdır. Mahatma kimdir? Mahatma, kemâle eren kişidir, o kutsalla bütünleşme derecesine eren kişidir, ruhsal doğasını geliştirmiş kişidir, bizim bugün çabaladığımız hedefin zirvesinde olan kişidir. Her din onun şahitliğinde doğmuştur. Her din geçmişinde mutlaka bir ilahi öğretmene dayanır. Pers ülkesinde Zerdüşt, Hindistan'da Krişna ve Buda, Filistin'de İsa; bu kişilerin hepsi ilahi kişilerdir.[27]

Besant karşılaştırmalı din çalışmalarının dinlerin ortak kökenini ortaya koymak adına önemli olduğunu ifade eder. Besant'ın şu ifadeleri dikkat çekicidir:

---

[25] Olcott, bu beyitleri Muhsin Fani isimli bir İranlı'nın 17. yüzyılda yazdığı düşünülen "Dabistan" (Dabestân-e Mezâhib [Dini Okullar]) isimli eserinden aktardığını ifade etmektedir. Bkz. Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 178-179.
[26] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 179-180.
[27] Bkz. Besant, "The Masters".

> Dinler ve mitolojiler üzerinde yapılan karşılaştırmalı çalışmalar dinlerin; temel öğretiler, etik değerler, inançlarını ifade ettikleri semboller, din kurucularının sahip oldukları insanüstü kuvvetler ve sıradışı erdem ile görünmeyen âlemle iletişimde başvurdukları araçlar noktasında ortak paydalar taşıdıklarını göstermektedir. Bütün bu ortak paydaların birleşimi ortak bir kaynağı işaret etmektedir.[28]

Besant dinin kökeni noktasında animizm, fetişizm, naturalizm gibi "ilkel inançların" Buda, Krişna, Lao Tzu gibi üstadların "üstün öğretilerine" doğru evrildiğini iddia eden bir görüşün karşısında,[29] inançların "ilahi insanlar" (divine men)ın ortak öğretisinden kaynaklandığını ileri süren farklı bir görüşün olduğunu ifade eder. İkincisine göre, ortak inanç zaman sürecinde farklı milletlere, bölgelere, dillere ayrıldıkça bir takım farklı görünümlere bürünmüştür. Bu düşünceye göre animizm gibi "ilkel inançlar" asıl inancın bozulmuş biçimleridir.[30]

Burada Besant teosofinin mahatmalar doktrinine yer açar. Buna göre Besant üstadların/mahatmaların bir kardeşlik birliği (brotherhood) oluşturmuş olduklarından ve çeşitli periyotlarla insanlığı aydınlattıklarından ve isanlığın spiritüel bekçileri olduklarından söz etmektedir. Buna göre dinler "ilahi hikmet/bilgelik" (divine wisdom) denilen tek kaynaktan neşet etmektedir. Besant bu görüşü Hindular ve Budistler ile teosofister gibi bir takım karşılaştırmalı din çalışmaları yapanların savunduğunu iddia eder.[31]Besant'a göre bu ilahi bilgelik, uzun çağlar boyunca hikmet (wisdom), gnosis, teosofi gibi isimlerle ifade edilmiştir. Bu ilahi bilgeliği ifade eden anlayışların tümünün özelliği inançların birliğini savunmaları olmuştur.[32]

Besan, mahatmalar tarafından insanlığa iletilen dini öğretilerin zamana ve zemine göre farklı biçimlerde tezahür ettiğini ifade eder. Besant'a göre insanlığın ihtiyaçları zamana ve duruma göre farklılık göstereceğinden bu kaçınılmaz bir

---

[28] Annie Besant, **Esoteric Christianity or the Lesser Mysteries**, London ve Benares, The Theosophical Publishing Society, 1901, s. 7.
[29] Besant, **Esoteric Christianity**, ss. 7-8.
[30] Besant, **Esoteric Christianity**, ss. 8-9.
[31] Besant, **Esoteric Christianity**, ss. 8-9.
[32] Besant, **Esoteric Christianity**, s. 9. Besant bu noktada Andrew Lang'ın düşüncelerine atıfta bulunur ve Lang'ın primitif dinlerin kökeninde ilahi ve yüksek öğretilerin bulunduğunu ileri sürdüğünü söyler. Bkz. age. ss. 11-12.

durumdur. Bütün dinler "misyon sahibidir", iletildikleri milletlere ve medeniyetlere uygundur ve inanlığın evrim çizgisinde kendisine düşen görevi yerine getirir.[33]

Teosofist Leadbeater da dinlerin ortak kökeni üzerindeki düşücelerini insanların ırksal evrimi ve insanlığın spiritüel öğretmenleri olan mahatmalar anlayışı bağlamında açıklar. Leadbeater'a göre dinler dünyaya ilk sunulduklarında hakikatin kesin bir ifadesini taşırlar ve bütün dinlerin taşıdıkları hakikatin temel ilkeleri ortaktır. Ancak verildikleri ırkların farklılıklarına dayalı olarak hakikat de farklı şekilde tezahür eder. Medeniyet koşulları ve ırkların elde ettikleri evrimsel kazanımlar hakikatin farklı formlarda verilmesine neden olur. Fakat içsel hakikat her zaman aynıdır ve kaynağı birdir. Leadbeater, bu anlamda öğretilerin ve öğretileri getiren üstadların hangisinin üstün olduğu tartışmasının anlamsız olduğunu ifade eder. Çünkü bu öğretiler kaynağı ve temel ilkeleri bağlamında ortak olduğu gibi bu öğretileri taşıyan üstadlar da büyük kardeşliğe mensup üstadlardır.[34] Leadbeater'a göre Teosofi kimseyi kendi dininden döndürmeye çalışmaz. Aksine Teosofi, kişinin dininin derin anlamını ve yüksek hakikatini kavramasını ve daha anlamlı bir hayatı sürmesini sağlar.[35]

Besant dinlerin ortak kökenini vurguladıktan sonra dinlerin bir araya gelmesi ve bütünleşmesi adına çağrıda bulunur. Besant Hıristiyanlara seslenir ve ayrılıkları bir kenara bırakarak "büyük" dinlerle bütünleşmeyi önerir. Şu sözler Besant'a aittir:

> On sekiz yüzyıllık genç Hıristiyanlık, yirmidört yüzyıllık Budizm, on bin ve yirmibin yıllık kadim Zerdüştilik ve Hinduizm'e neden katılmasın? Hıristiyanlar Tanrı'yı yalnızca kendi dinlerine hasretmekle O'na hakaret ettiklerinin farkında değiller mi? Kendileri dışında herkesi ruhsal babalığın evlatlığından reddedip karanlığa iterek O yüce varlığa haksızlık yaptıklarının bilincinde değiller mi?[36]

Besant'a göre bu birliktelik sağlanırsa din mensupları ötekini kendi dinine çekmeye çalışmak yerine onun inancını tanımayı, Tanrı algısını kavramayı yeğleyecektir. Besant din mensuplarına şöyle seslenmektedir:

---

[33] Besant, **Four Great Religions**, s. 7.
[34] Leadbeather, **A Text Book of Theosophy**, s. 18.
[35] Leadbeather, **A Text Book of Theosophy**, s. 7.
[36] Besant, **Four Great Religions**, ss. 181-182.

> Bütün dinlerin birbirinden öğrenecek şeyleri vardır. Her din Tanrı ışığının bir tayfıdır, bütün dinler birleştiğinde gerçek beyaz ışık görülecektir. Kendimizi ayırdığımız müddetçe tek renk olarak kalmaya devam edeceğiz. Gelin bütün dinleri tanıyalım, bütün dinleri sevelim. Ancak o zaman geldiğimiz ve döneceğimiz kaynağa yaklaşabiliriz.[37]…Bütün dinler aynı kaynaktan gelmektedir. Dinlerin evlatları kardeşçe yaşayabilir, birbirilerini dönüştürmeye çalışmadan karşılıklı saygı duyabilir. Hepimiz ebedi olanın bir yüzüyüz. Aciz zihinlerimiz onun hayat ve aşk çağlayanına doğru açılmış daracık yollardır. Gelin birbirimize yollar açalım ve diğerlerinin yollarını reddetmeyelim.[38]

Besant dinlerin bir araya gelmesi noktasında Teosofi hareketinin önemini vurgular. Besant'a göre tarihte ardı ardına gelen dinler ruhsal hakikatin yeni bir biçimini inşa etmiş, insanları diğer öğretilerden soyutlayıp kendi öğretisine dâhil olmaya çağırmıştır. Bütün dini öğretiler kendi mensuplarını kuşatmışlar ve diğerlerini dışarıda bırakmışlardır. Oysa Teosofi hareketi bugün bütün bu dinlerin temelini oluşturan ruhsal hakikatin öğretisini sunmaktadır. Besant bu hususta şu ifadeleri kullanır.

> Teosofi yeni bir felsefe değildir, yeni bir kilise kurmamıştır ve mensuplarınının dışarısı ile bağlantısını kesecek duvarlar örmemiştir. Teosofi yeni bir din eklemek yerine bütün dinleri ortak bir zemin üzerinde birleştirmiştir. Teosofi ruhsal yaşamla ulaşılabilecek tek bir hakikati işaret etmektedir. … Tanrıyı seven ve insana hizmet eden dinleri bir araya getirmek Teosofi'nin amacıdır. Dinlerin kardeş olduklarını düşman olmadıklarını ilan etmek, hepsini ilahi aşk ve insana hizmet yolunda birleştirmek Teosofi'nin görevidir.[39]

Besant bu ifadelerin ardından hakikate varma noktasında çoğulcu görüşü kuvvetli biçimde şöyle ifade eder:

> Hakikate farklı yollardan ulaşmak mümkündür. Hakikate giden bütün yollar doğrudur ve ilahidir, bu yollardan herhangi birisinden yürüyen Tanrı'ya ulaşabilir. Bütün inançlar eşittir, hepsinin kaynağı ve hedefi aynıdır. Her insan kendi inancında kalabilir, başka bir inanca dönmesinin anlamı yoktur. Herkes kendi milletinin dinini korudukça doğru bir iş yapmıştır, kardeşlerinin dinini yadsıdıkça yanlış yapmıştır.

[37] Besant, **Four Great Religions**, s. 182.
[38] Besant, **Four Great Religions**, s. 183.
[39] Besant, "The Inner Purpose", ss. 2-3.

> Bütün inançların ilahi gerçeğin bir yansıması olduğunu bilen doğrudur. Kendi inancını tek doğru kabul eden yanlış düşünmektedir.[40]

Besant karşılaştırmalı din çalışmalarının önemini ortaya koyar. Ona göre bu çalışmalar dinlerin temel hususlarının ortak olduğunu açık biçimde ortaya koymuştur. Dolayısıyla artık insanlar ötekini kendi inancına çekmeye çalışmak yerine diğer inançlar içinde saklı bulunan "spiritüel hakikatleri" ortaya koymaya çalışmalıdır. Besant'a göre "dinlerin kardeşliği" ancak diğerinin dininde mevcut olan hakikatlerin kabul edilmesi, diğer inançların da "yüce ve şerefli" sayılmasıyla mümkündür. Besant bu anlamda misyonerlik faaliyetlerini inananlar arasında ilişkileri bozan faaliyetler olarak değerlendirir ve misyonerleri "propagandist" olmak yerine öğretici ve öğrenci olmaya çağırır.[41]

Dini çoğulculuk bağlamında Blavatsky'nin kullandığı prizma ve ışık metaforunu Besant da kullanır:

> Dinler güneşin beyaz ışığının kırılan şuaları gibidir. Hakikat zihnin prizmasında kırılır. Dinler ruhun birliğinin büyük hakikatine ulaşamazlar. Büyük katedrallerin içinde bulunan kimse dışarıdaki güneş ışığını kilisenin camının yansıttığı biçimde görebilir. Bu camlar farklı renktedirler. Ne zaman mabedin dışına çıkarsan farklı renklerin aslında aynı ışığın yansıması olduğunu görürsün. Din gözlüğü ile bakan birisi hakikati dinin zamana, insanlara, çağın gereklerine adapte ettiği biçimde görecektir. Dolayısıyla her din hakikati farklı biçimde yansıtmıştır.[42]

Besant –farklı dinlere mensup Hintlilerin olduğu bir toplantıda şu teklifi sunar:

> Dinlerin dışında durmamalı, bilakis hepsinin içine girmeli, hepsinin içinde en yüceye tapınmalıdır. İşte o zaman pencerelerin camlarından yansıyan ışığın aynı ışık olduğu anlaşılacaktır. Bütün dinlerin içine girin, hepsini sevin, hepsini öğrenin, hepsine saygı duyun, dinlerin ruhsal birliğini kavrayın. İşte o zaman Hindistan bütün inançların güzelliklerinin harmanlandığı bir dine sahip olacak ve Tanrı'nın beyaz saf ışığını yayacaktır.[43]

---

[40] Besant, "The Inner Purpose", ss. 2-3.
[41] Besant, **Four Great Religions**, s. 1.
[42] Annie Besant, **The Life And Theachings of Muhammad**, Adyar, Madras, India, Theosophical Publishing House, 1932, s. 19.
[43] Besant, **The Life And Theachings of Muhammad**, ss. 19-20.

Şunu da eklemeliyiz ki Besant'ın ölümü de adeta dini çoğulculuğunun bir yansıması olmuştur. Zira Besant 1933 yılında Hindistan'da öldüğünde öncelikle farklı dinlerin cenaze ayinleri icra edildi daha sonra yıllarca büyük üstadlığını yaptığı **Müşterek-Masonluk** (Co-Mason) cenaze seromonisi düzenlendi ve yakılarak bu dünyadan yolcu edildi.[44]

Teosofi Cemiyeti yukarıda sözü edilen yaklaşımlarını Hindistan'daki merkezinde pratik bir biçimde uygulamayı denedi. Bu anlamda Besant tarafından Adyar arazisine farklı dinlere ait mabetler kuruldu. Bütün dini zümrelerden kişiler cemiyete katıldılar. Cemiyetin tüm insanların kardeşliğini savunması Adyar'daki merkezin farklı ırktan, dinden, düşünceden insanların bir araya geldiği bir yer olmasını sağladı. Cemiyetin diğer şubeleri bu örnekten hareketle yeni üyelere ulaştılar.[45]

Teosofinin çoğulcu düşüncelerinin kimi önemli isimler üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu isimlerden birisi Tibet Budizmi lideri XIV. Dalai Lama'dır. Dalai Lama, 1956 yılında Hindistan'a düzenlediği bir gezide Madras (şimdi Chennai)'ta bulunan Teosofi Cemiyeti merkezini ziyaret etmiş ve cemiyetin düşüncelerini etkileyici bulmuştur. Kendi ifadesine göre Dalai Lama Teosofi Cemiyeti'nin "dünyanın spiritüel geleneklerinin bilgeliğini ve bilimi bir araya getirme" çabasından oldukça etkilenmiş; cemiyetin mensuplarında "dünyanın büyük dinlerine karşı büyük bir açıklık ve kucaklayıcı bir plüralizm (çoğulculuk)" gözlemlemiştir. Dalai Lama birkaç hafta sonra Tibet'e döndüğünde kendisinin artık Budizm'i tek doğru din kabul eden bir "dışlayıcı" olmadığını ifade etmiştir.[46]

Gandhi'nin Teosofi Cemiyeti ile Londra'da eğitim gördüğü dönemde tanıştığı, bu ilişkisini daha sonra Güney Afrika'da da devam ettirdiğini biliyoruz. Margaret Chatterjee, Teosofi Cemiyeti ile ilişkili olduğu dönemde Gandhi'nin cemiyetin okültist anlayışına uzak durmakla beraber teosofistlerin etik düşüncelerinden oldukça etkilendiğini ifade eder. Chatterjee, bu bağlamda Gandhi'de dini çoğulculuk düşüncesinin oluşmasında teosofistlerin önemli etkisi olduğunu

[44] Prescott, "'Builders of the Temple", s. 370.
[45] The Enciclopedia of Religion, Edt. Mircea Eliade, s. 464.
[46] Dalai Lama, **Toward a True Kinship of Faiths: How the World's Religions Can Come Together**, USA, Doubleday, 2010, s. 6.

düşünür. Chatterjee'ye göre teosofinin "insanların kardeşliği" ilkesi, ve "eklektik çoğulculuğu" Gandhi'nin dini düşüncelerinin oluşmasında önemli bir basamak oluşturmuştur. Teosofistlerin Hint din ve düşüncesine ilgisi Gandhi'yi kendi öz mirasına yönlendirdiği gibi teosofinin evrenselciliği ve diğer insanların düşünce ve sembollerini benimsemede gösterdiği rahat tavır Gandhi'nin zihin dünyasının oluşmasında etkin olmuştur.[47] M. Horowitz ise Teosofi'nin mottosu olan "hakikatten yüce din yoktur" ilkesinin giderek Gandhi'yi temel prensiplerinden birisi olan "bütün dinler bünyelerinde bir takım hataları barındırmakla beraber doğrudur" prensibine yönlendirdiğini düşünür.[48]

Görüldüğü üzere teosofik öğretide en başından itibaren bir dini çoğulculuk anlayışı söz konusudur. Teosofi temel amaçlarında da vurguladığı gibi çoğulcu düşüncesi doğrultusunda karşılaştımalı din çalışmalarını da teşvik etmiştir. Besant'ın yukarıdaki söylemlerinde ifade edildiği gibi karşılaştırmalı din çalışmaları Teosofi tarafından dinlerin ortak kökenini gösterecek ve din mensupları arasında diyaloğu artıracak bir faaliyet olarak görülmüştür. Cemiyet bu amaç doğrultusunda çok önemli yayın faaliyetleri yürüttüğü gibi, tarihte dini düşüncelerin kapsamlı bir şekilde karşılaştığı ilk toplantı olan 1893 yılında Chicago'da düzenlenen **Dünya Dinler Parlementosu** (The World's Parliament of Religions/WPR)'na da destek vermiştir. WPR Doğu ve Batı dini diyaloğu açısından önemli bir olaydır. J. Borup'a göre toplantı Doğu'ya ve evrensel dinî hakikate yönelik ilginin doruk noktası olarak nitelendirilebilir.[49]

Teosofi hareketinin **WPR**'den çok önce Doğu ve Batı dini geleneklerini karşılaştırmalı olarak çalışmayı teşvik ettiğini unutmamak gerekir. Bu anlamda C. Bamford, Blavatsky'nin ve teosofistlerin dünya dinlerinin ve tarihinin Batı

[47] Margaret Chatterjee, **Gandhi and the Challenge of Religious Diversity: Religious Pluralism Revisited**, New Delhi, India, Promilla & Co., 2005, ss. 229, 263-267; ayrıca bkz. **Gandhi Serve Foundation,** "Gandhi and Theosophy", (çevrimiçi) http://www.gandhiserve.org/information/questions_and_answers/faq9/faq9.html, 12.04.2015.
[48] Horowitz, **Occult America** s. 190.
[49] Borup, "Zen and the Art", s. 469.

düşüncesine girişinde önemli yeri olduğunu düşünür. Ona göre Blavatsky dinler arası diyaloğun imkânını göstermiştir.[50]

N. Goodrick-Clarke ise, **WPR** örneğinde olduğu gibi farklı dinlerin ve inançların bir araya gelmesi ve karşılaştırmalı çalışmalar yapması açısından Teosofi'nin çalışmalarını öncü olarak görür. Nitekim Goodrick-Clarke'e göre Teosofi geleneksel Batı ezoterik kaynaklarından aldığı unsurları Doğu terimleriyle yeniden ifade etmiş ve küreselleştirmiştir. Bu suretle Teosofi, ilk örneği 1893 yılında Chicago'da düzenlenen **WPR** olan karşılaştırmalı din çalışmalarının yolunu açmıştır.[51]

WPR organizasyonunda Teosofi Cemiyeti'nin önemli bir ağırlığı olmuştur. Teosofi Cemiyeti, **WPR**'de bir düşünce hareketi olarak bulunduğu gibi organizasyona katılan farklı inançların temsilcileri olan birçok isim de aynı zamanda Teosofi mensubudur. **WPR**'de Budizm'i temsil eden isimlerden bir kısmı Teosofi Cemiyeti'ne mensup kimselerdir. Örneğin, Güney Budistlerini temsil eden Dharmapala Teosofi Cemiyeti içinde önemli çalışmaları olan bir isimken, Japonya'dan Zen Budizmi adına toplantıya katılan Shaku Soen ile Noguchi Zenshio ve Hirai Kinza da Teosofi mensubu isimlerdir.[52] Yine toplantıya İslamı temsil etmek üzere katılan Mohammed Russell Webb o dönem bir teosofistken, Hindu temsilcilerden Chakravarti de bir teosofisttir.[53]

Bu kongrede Teosofi'yi Annie Besant ve W. Q. Judge temsil etti. Guenon, onyedi günlük program içinde Teosofi'ye iki gün ayrılmasına dayanarak kongrede Teosofi'nin dikkat çektiğini ve itibar gördüğünü ifade etmektedir.[54] K. P. Johnson kamuoyu tarafından iştitilmesi ve onaylanması açısından **WPR**'nin Teosofiye önemli bir ilerleyiş sağladığını ifade eder.[55] Aynı şekilde Olcott'da **WPR**'yi halkın ilgisini

---

[50] Steiner, **Spiritualism, Madame Blavatsky and Theosophy** içindeChtistopher Bamford'un kaleme aldığı, Giriş, s. 8.
[51] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 18.
[52] Borup, "Zen and the Art", s. 464-466, 469; ayrıca bkz. Kay Alexander, "Roots of The New Age", **Perspectives on the New Age**, Ed. James R. Lewis, J. Gordon Melton, New York, State University of New York Press, ALbany, 1992, s. 32; Encyclopedia of American Religious History, C.1, s. 216-217.
[53] Livingstone, **Black Terror**, s. 199.
[54] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 152.
[55] K. Paul Johnson'dan aktaran Livingstone, **Black Terror**, s. 199.

Teosofi'ye çekmek açısından son derece başarılı görmüştür.[56] İleride de ele alacağımız üzere Teosofi hareketinin dönemi itibariyle hem Doğu'da hem Batı'da giriştiği devasa yayın faaliyetlerini de göz önünde bulundurursak cemiyetin "dini çoğulculuk" düşüncesine, "dinlerin ortak kökeni" anlayışına ve karşılaştırmalı din çalışmalarına en erken ve en çok destek veren bir organizasyon olarak temayüz ettiği şüphe götürmez.

3.1.2. Teosofi ve Dinlere Yaklaşımı

Teosofi düşüncesinin dinlerin özünde ortak bir öğretinin var olduğuna dair bir düşünce beslediğini biliyoruz. Bu anlamda teosofi düşünesi dinlerin dış/egzoterik yapılarından ziyade iç/ezoterik yapılarına yönelmiştir. Bu anlayış çerçevesinde Teosofi hareketi içerisinde gerek vahye dayalı dinlerin gerekse Doğu dinlerinin ezoterik yapılarına yönelik söylemler geliştirilmiştir. Dolayısıyla teosofistlerin Yahudilik söz konusu olduğunda kabala; Hıristiyanlık söz konusu olduğunda "ezoterik Hıristiyanlık" veya "İsa'nın ezoterik yapısı", İslam söz konusu olduğunda sufilik gibi alanlarla ilişkisi olmuştur. Teosofi Doğu dinlerinin ise ezoterik yapıyı en çok yansıtan dini öğretiler olduğunu ifade etmiştir.

Teosofi düşüncesi bahsedilen hususlarla ilişkili olarak bir takım yeni söylemler de geliştirmiştir. Bu anlamda Teosofi hareketinin kabala düşüncesine, Hıristiyanlık içinde bir takım unsurlara (ezoterik Hıristiyanlık ve İsa / Mesih bağlamında) önemli etkisi olmuştur. Teosofi literatüründe İslam dinine ilişkin ise çok geniş söylemler görülmez. Hindu, Budist ve Parsi dini öğretilerine ilişkin teosofik etkileri tezin bağlamıyla ilişkili olarak sonraki bölümlere bırakmak üzere burada Teosofi hareketinin Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam üzerine düşüncelerine yer vermek istiyoruz.

3.1.2.1. Teosofi Cemiyeti'nin Yahudi Toplumu ve Kabala Öğretisi Üzerinde Etkisi

Teosofi Cemiyeti, ezoterik bir öğreti olan kabala öğretisi ile doğal olarak ilgilenmiştir. Teosofi hareketinin bu anlamda kabala düşüncesine ve modern kabala

[56] Olcott'dan aktaran Livingstone, **Black Terror**, s. 199.

çalışmalarına bir takım etkileri ve katkıları söz konusudur. Tarihsel sürece baktığımızda en başından itibaren Teosofi hareketi içinde kabala öğretisine yönelik bir ilginin olduğu görülmektedir. Bu anlamda Teosofi Cemiyeti birçok kimsenin kabalaya ilgi duymasına ve birçok kabalistik eserin yayımlanmasına vesile olmuştur. Kabala üzerinde çalışmaları olan B. Huss, Blavatsky'nin **Secret Doctrine** isimli eserinde kabala öğretisinin izlerinin açık biçimde görülebileceğini ifade eder.[57] Huss, teosofistlerin 19. yüzyıl sonu itibariyle kabala çalışmalarına bir takım etkilerinin olduğunu da ifade eder.[58] Aşağıda göreceğimiz üzere Hindistan merkezli bir takım teosofik Yahudi oluşumların ortaya çıktığını da belirtmemiz gerekir.

Teosofi Cemiyeti'nin kuruluş çalışmalarını hatırlarsak, cemiyetin daha en başında kabala öğretisiyle az ya da çok ilişkili olduğunu görebiliriz. Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere Teosofi Cemiyeti'nin temellerinin atıldığı toplantıda George H. Felt, "**Mısırlıların Orantısının Kayıp Ölçütü/Kuralı** (The Lost Canon of Proportion of the Egyptians)" isimli bir seminer vermiş ve bu seminerde "Mısır kabalası" üzerine bilgiler sunmuştur. M. Pasi, bu toplantıda Felt'in özellikle elementalleri harekete geçirmeyi vaad eden uygulamacı kabala öğretisi ile Teosofi hareketini kuracak isimlerin dikkatini çektiğini ifade eder.[59]

Teosofi Cemiyeti'nin kurucularının en başında kabalayı da içine alan tüm ezoterik gelenekleri çalışmayı hedeflediklerini düşünmek yanlış olmasa gerekir. Bu anlamda B. Huss, cemiyetin amaçlarına yönelik olarak Olcott'un günlüklerinde geçen "okültizm, kabala vs. üzerinde çalışmak ve izahatta bulunmak" ifadesine dayanarak Teosofi Cemiyeti'nin en başından kabalaya ilgi duyduğunu ifade eder.[60] Blavatsky de Teosofi'nin ilk dönemlerinde cemiyet içerisinde kabalacıların

---

[57] Boaz Huss, "Forward, To The East: Napthali Herz Imber's Perception of Kabbalah", yayımlandığı yer Journal of Modern Jewish Studies (yayım bilgileri yok), s. 404; (çevrimiçi)http://library.osu.edu/projects/hebrew-lexicon/01696-files/01696200.pdf, 05.08.2014.

[58] Boaz Huss, "'The Sufi Society From America':Theosophy And Kabbalah In Poona In The Late Nineteenth Century", **Kabbalah and Modernity: Interpretations, Transformations, Adaptations**, Ed. Boaz Huss, Marco Pasi, Kocku Von Stuckrad, Leiden, Netherlands, Koninklijke, Brill NV, 2010, ss. 167-168.

[59] Marco Pasi, "Oriental Kabbalah and the Parting of East and West in the Early Theosophical Society", **Kabbalah and Modernity: Interpretations, Transformations, Adaptations**, Ed. Boaz Huss, Marco Pasi, Kocku Von Stuckrad, Leiden, Netherlands, Koninklijke, Brill NV, 2010, s. 158.

[60] Huss, "The Sufi Society", s. 184.

bulunduğunu ifade eder ve S. Pancoast, G. Felt, W. Wynn Wescott, S. L. Mac Gregor gibi isimleri bu anlamda anar.[61]

Huss, teosofistlerin kabala hakkındaki bilgilerinin özellikle Eliphas Levi tarafından yorumlanmış biçimiyle Hıristiyan kabalası üzerine dayandığını ifade eder. Bununla birlikte teosofistler Christian Gingsburg'un **The Kabbalah**'ı[62] gibi kabala üzerine yapılmış bilimsel çalışmalara da itibar etmişlerdir.[63]

Blavatsky'nin yazıları incelendiğinde kabalaya sayısız atıf yapıldığı görülecektir. Senkretik ve eklektik bir düşünür olarak Blavatsky kabala öğretisini en başta Doğu öğretileri olmak üzere ezoterik öğretilerle sık sık karşılaştırmaktadır. Blavatsky **Isis Unveiled**'de bir bölümü doğrudan kabala öğretisine ayırmıştır.[64] Blavatsky kabalanın Doğu ezoterik felsefesinin ışığında okunduğunda doğru anlaşılabileceğini ifade eder.[65]

Blavatsky kabala öğretisinin tarihsel kökeni bakımından bir takım farklı düşünceler ortaya koyar. Onun bu düşüncelerinin ilksel, antik, evrensel bir gelenek düşüncesiyle ve bu geleneğin kaynağının Doğu olduğu fikriyle ilişkili olduğu düşünülebilir. Blavatsky, Yahudi kabalasının öncesinde kadim bir gizli öğreti olduğunu düşünür. Ona göre Yahudi kabalasının kaynağı Doğu'dur. Blavatsky, bu asıl kabala öğretisini "Doğu kabalası" (Oriental kabala) olarak isimlendirir. Ona göre Doğu kabalası bugün hala Doğu'da saf ve bozulmamış biçimde korunmaktadır.[66]

Blavatsky'ye göre bugünkü Yahudi kabalası ilk kaynaktan bir takım farklılıklar içerir. Yahudiler, saf kabala öğretisini (Doğu kabalasını) yazıya geçirmek

---

[61] Blavatsky, **TG**, s. 155.
[62] Christian D. Gingsburg, **The Kabbalah: Its Doctrines, Development, and Literature**, London, George Routledge and SonsLimited.
[63] Huss, "'The Sufi Society", s. 184.
[64] Bkz. Blavatsky, **IU**, C. II, ss. 212-250.
[65] Blavatsky, **IU**, C. II, s. 41.
[66] Blavatsky, "A Few Questıons To 'Hiraf'", CW, c. I, s. 104, 106-107. Marco Pasi, Blavatsky'nin kabala üzerinde önemle durmasına karşın onun kabala'nın kökeni hususunda kafa karışılığı yaşadığını; nihayetinde ise Doğu öğretilerini (Hinduizm ve Budizm) kabalaya kaynak olarak tayin ettiğini ifade eder. Blavatsky'ye göre kadim bilgeliğin veya gizli bilgeliğin merkezi ve kaynağı olan Doğu, Kabalanın da asıl kaynağıdır. Blavatsky, Yahudi kabalasından daha eski bir "Doğu kabalası (Oriental kabala) olduğunu düşünür. Buna göre Yahudi kabalası daha eski olan bu "Doğu"kabalasından türemiştir. Pasi, Blavatsky'nin bu düşüncelerini Yahudi kabalisik düşüncede ve Hinduizm'de bulunan benzerlikleri ileri sürerek desteklediğini ifade eder. Pasi, "Oriental Kabbalah", ss. 160, 162-163.

istemişlerdir. Musa tarafından başlatılan bu süreçte asıl kabala öğretisi bir takım değişikliklere uğramıştır.[67] Bir başka yerde Blavatsky Hıristiyan mistiklerin eklemelerinin de kabala öğretisinin saflığını bozduğunu iddia eder.[68] Ona göre Doğu kabalası ilk saflığı ile kalırken Yahudi veya Musa kabalası "sakıncalarla doludur" ve Yahudi kabalasının "sırlara ilişkin anahtarları Musa yasası tarafından yasaklanmış ve yanlış yorumlanmıştır."[69]

Blavatsky, kabala öğretisi ile antik Kalde öğretileri arasında ilişki kurar. Ona göre kabala, Kaldelilerin gizli öğretisiyle özdeştir. Bu öğreti Pers hikmetini veya "büyü"sünü de içine almaktadır. Blavatsky'ye göre kadim bir öğreti olan kabala öğretisi diğer felsefi ve dini sistemler gibi "Doğu'nun ilk gizli öğretisi"nden doğmuş, Vedalar, Upanişadlar, Orfeus, Thales, Pisagor, ve Mısırlılar yoluyla gelmiştir.[70]

Anlaşıldığı kadarıyla Blavatsky Yahudi kabalasının asıl kaynağının Hint ve Budist öğretilere dayalı Doğu öğretisi olduğunu, bu öğretinin antik Kaldeliler vasıtasıyla Yahudi geleneğine geçtiğini düşünmektedir. Blavatsky ayrıca kabala öğretisinin Batı ezoterik geleneğinde Gülhaçlı öğretisi içinde bir biçimde sürdürüldüğünü de ifade eder.[71]

J. Chayes, Blavatsky'nin kabala ve Hint öğretisinden bir takım unsurları bir araya getirerek kendi ezoterik söylemi için dayanak kıldığını ifade eder. Bu noktada Chayes, Kabalistik "Ayn Sof" kavramıyla Vedantik "Parabrahman" kavramını örnek olarak verir. Blavatsky, südur anlayışı çerçevesinde "Ayn sof" ve "Parabrahman" kavramlarını anti monoteistik ve anti materyalistik bağlamda birbiriyle uzlaştırır.[72]

M. Pasi, Blavatsky'nin kabala anlayışının dikkat çeken bir yönüne daha vurgu yapar. Buna göre Blavatsky, Hıristiyan kabala anlayışını tersine çevirmiştir. Zira Hıristiyan kabalistler, kabalayı Hıristiyanlığın gerçekliğini ispatlamak için

[67] Blavatsky, "A Few Questıons To 'Hiraf'", **CW**, C. I, ss. 110-111.
[68] Blavatsky, **TG**, s. 248.
[69] Blavatsky, "A Few Questıons To 'Hiraf'", **CW**, C. I, s. 111.
[70] Blavatsky, **TG**, ss. 154-155.
[71] Blavatsky, "A Few Questıons To 'Hiraf'", **CW**, C. I, s. 106.
[72] Julia Chayes, "Madame Blavatsky and Kabbalah". Bu bildiri Goldstein-Goren, International Center for Jewish Thought tarafından düzenlenen "The Study and Appropriation of Kabbalah in the modern Period" adını taşıyan atölye çalışmasında sunulmuştur. Bildirinin video kaydı için bkz. (çevrimiçi)http://www.youtube.com/watch?v=fQnvizvv5S0, 02.08.2014.

kullanırken, Blavatsky kabalayı Hıristiyan dogmalarına ve kurumsallaşmış yapısına karşı kullanmıştır.[73]

Teosofi Cemiyeti'nin ilk dönemlerinde kabala üzerinde çalışma yapan cemiyet üyeleri dikkat çeker. M. Pasi bir kısım teosofistlerin özel olarak kabalaya yöneldiğini ifade eder. Pasi, bu anlamda Blavatsky'nin özel doktoru Seth Pancoast'ı örnek olarak verir. Pancoast 1883 yılında "**The Kabbala: Or, The True Science of Light**"[74] isimli kitabı yayımlamıştır.[75] Kabalaya ilgi özellikle İngiliz teosofistler arasında oldukça yaygındır. Blavatsky'nin Doğu öğretilerine duyduğu ilginin aksine Batı ezoterik geleneğine ağırlık vermeyi yeğleyen bu grubun önemli isimleri ileride **Hermetik Cemiyet** (Hermetic Society) ve **Altın Şafak Hermetik Cemiyeti** (Hermetic Order of the Golden Dawn) ismiyle yeni oluşumlar kurmuşlardır.[76] **Altın Şafak Hermetik Cemiyeti** kurucularından olan teosofist Samuel Liddel MacGregor Mathers, 1887 yılında ilk defa bir kısım Zohar metinlerinin İngilizce tercümelerini yayımlamıştır. Mathers, **Idra Zuta**'yı da İngiliz diline kazandırmıştır.[77] Yine Teosofi Londra şubesi mensubu ve **Altın Şafak** kurucularından William Wynn Westcot, **Sepher Yetzirah**'ın bir tercümesini[78] yayımlamıştır. Bu yıllarda Kabalistik bir metin olan **Idrot** ise, Hindistan teosofistlerinden Yahudi A. D. Ezekiel tarafından İngilizceye kazandırılmıştır.[79]

Huss, bunlara ilâve olarak Teosofi ve kabala ile ilişkili olan farklı Yahudi isimlerden de bahseder. Örneğin İngiliz Yahudi teosofist Leonard Bosman, teosofi ve

---

[73] Pasi, "Oriental Kabbalah", s. 161.
[74] Seth Pancoast, **The Kabbala: Or The True Science of Light**, Nabu Press, 2010.
[75] Pasi, "Oriental Kabbalah", s. 157.
[76] Huss, "'The Sufi Society", s. 185.
[77] Samuel Liddel MacGregor Mathers'ın tercüme ettiği Zoharik metinlerden 1- **Kabbala Denudata: The Kabbalah Unveiled, Containing the Following Books of the Zohar: The Book of Concealed Mystery, The Greater Holy Assembly, The Lesser Holy Assembly;** 2- **The Key of Solomon The King (Clavicula Salomonis)** (1888 edition) isimli kitaplar; ayrıca editörlüğünü yaptığı 3- **Abraham ben Simeon of Worms, The Book of the Sacred Magic of Abramelin the Mage (London: John M. Watkins, 1900); 4- The Lesser Key of Solomon: Goetia (1904); 5- Abraham ben Simeon of Worms, The Sacred Magic of Abramelin the Mage**; isimli kitaplar için bkz. "The Online Books Page",(çevrimiçi) http://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupname?key=Mathers%2C%20S.%20L.%20MacGregor%20(Samuel%20Liddell%20MacGregor)%2C%201854-1918, 08.08.2014.
[78] Sepher Yetzirah: The Book of Formation and the Thirty Two Paths of Wisdom, 2. bs. İbraniceden İngilizceye Çev. William Wynn Westcot, London, The Theosophical Publishing Society, 1893.
[79] Huss, "'The Sufi Society", ss. 183, 185-186.

kabalanın özdeş olduğunu iddia ettiği gibi **Dzyan Kitabı**'nın Zoharik bir metin olan Siphra Dezniuta'ya dayandığını ileri sürmüştür.[80]

Huss'un ifadelerine göre **İbrani Teosofistler Birliği** (Assocation of the Hebrew Theosophists / AHT) mensubu Alexander Horne, **The Theosophist** ve **The Jewish Theosophist**'te kaleme aldığı yazılarında kabala öğretisini işlemiştir. Horne, Yahudi mistik geleneğini temel alan bir "Yahudi teosofi düşüncesi" kurma çağrısında bulunmuştur.[81]

Rudolf Steiner'in ayrılmasıyla birlikte Teosofi Cemiyeti'nden Antroposofi Cemiyeti'ne geçen Alman teosofistlerin bir kısmı da kabala üzerine çalışmalar yapmıştır. Huss, bu isimler arasında Zohar üzerinde bir inceleme hazırlayan A.W. Sellin'i[82] ve **Zohar**'dan bazı bölümleri Almanca'ya tercüme eden Ernst Müller'i[83] sayar.[84]

Teosofik düşüncelerin üzerinde etkili olduğu isimlerden birisi de Yahudi Milli Marşı'nın yazarı olan ve ezoterizme ve kabalaya yönelik ilgisiyle öne çıkan Napthali Herz Imber'dir. Huss, Imber'in kabala anlayışında Batı ezoterizminin önemli etkilerinin olduğunu düşünür. Bu anlamda Imber'in üzerinde Amerika'da tanıdığı Teosofi hareketinin de etkisi vardır. Huss, Imber'in Teosofi'ye yönelik ağır eleştirileri olmasına rağmen yazılarında Teosofi'den birçok alıntılar yaptığını ve cemiyetin mensupları ile ilişkili olduğunu ifade eder. Huss'a göre Imber'in Blavatsky hakkındaki düşünceleri karışıktır. Buna göre Imber zaman zaman Blavatsky'ye sitayişkâr sözler ederken kimi zaman onu çok sert şekilde eleştirir. Buna göre, Imber, Blavatsky'nin kabalistik metinleri ya okumadığını ya da anlamadığını iddia eder. Imber'e göre kabala ve teosofi benzerlikler taşır ancak kabala, teosofiden üstündür. Imber eleştirilerine rağmen Teosofi Cemiyeti'nin düşüncelerinden etkilenmiş ve kabalayı izah eden metinlerinde teosofik terminolojiyi kullanmıştır. Huss'ın verdiği

[80] Huss, "'The Sufi Society", s. 188.
[81] Huss, "'The Sufi Society", ss. 188-189.
[82] Albrecht Wilhelm Sellin, **Die geisteswissenschaftliche Bedeutung des Sohar**, Philos-Theos, Verlag, 1913.
[83] Der Sohar: Das heilige Buch der Kabbala, Editör, Gerold Necker, Almancaya tercüme eden Ernst Müller, Marix Verlag, 2013; Müller'in diğer tercümeleri için bkz . Huss, "'The Sufi Society, s. 189, 76 numaralı dipnot.
[84] Huss, "'The Sufi Society", s. 189.

bilgilere göre Imber, hasidik Yahudileri "Yahudi teosofistler" olarak ifade ettiği gibi talmudik, kabalistik ve hasidik üstadları "mahatmalar" olarak ifade etmiştir. Imber, seminerlerinde "36 gizli Yahudi üstad" ile teosofinin mahatmalarını karşılaştırmış ve "kabalanın 36 üstadı teosofinin Tibet'in dağlarının tepesinde oturup budalaca meditasyon yapan tembel mahatmalarına benzemez" ifadesini kullanmıştır. Imber aynı zamanda kendisinin bu gizli kabalistik üstadlar tarafından hakikati anlatmak üzere seçildiğini iddia etmiştir. Imber'in kendisini gençliğinden itibaren kabalayla ilişkili göstermesine karşın Huss onun kabala konusunda çok da yetkin olmadığını düşünür. Huss'a göre Imber'in kabalayla ilgisi Amerika'da başlamıştır. Imber'in kabala hususunda bilgisinin temel kaynaklarından birisi de Teosofi Cemiyeti'dir.[85]

Kabalanın akademik alanda çalışılmasında önemli katkısı olan Gershom Scholem, Blavatsky'nin kabalaya yaklaşımını farklı açılardan değerlendirmiştir. Huss, Gershom Scholem'in, Blavatsky'nin en ömemli eseri **Secret Doctrine**'in temelini oluşturduğu iddia edilen Dzyan Kitabı'nın, gerek başlık gerek içerik açısından Zoharik bir metin olan **Siphra Dezniuta**'ya dayandığını ifade ettiğini aktarır.[86] Blavatsky'nin kabala konusunda önemli ölçüde bilgi sahibi olduğunu da ifade eden Scholem, diğer yandan Teosofi Cemiyeti'nin "sahte bir din" olduğunu, Blavatsky'nin ise kabalayı yanlış kullandığını ve bozduğunu iddia ederek Blavatsky'ye ve Teosofi Cemiyeti'ne çok sert eleştiriler yöneltmiştir.[87]

Teosofi Cemiyeti ve Yahudiler arasındaki ilişkiler özellikle Hindistan'da farklı bir boyuta ulaşmış bu gelişmelerin yansımaları daha sonra Amerika'da ve Irak'ta Basra bölgesinde yaşayan Yahudi toplumunda da kendisini göstermiştir. Bu noktada Boaz Huss, Hindistan'da yaşayan Bağdat Yahudi toplumu içinden A. D. Ezekiel (tam ismi Abraham David Salman Hai Ezekiel) ismini öne çıkarır. Teosofi Cemiyeti'nin Poona şubesi üyesi olan Ezekiel, Teosofi Cemiyeti için Amerika'dan gelen "**Sufi Cemiyeti**" tabirini kullanır.[88] Huss, Ezekiel'in özellikle kabala üzerine çalışmalarına değinir. Teosofi mensubu olmadan önce de kabala ile ilgilenen Ezekiel,

[85] Huss, "Forward, To The East", ss. 404- 412; ayrıca bkz. Huss, "'The Sufi Society", s. 190.
[86] Huss, "'The Sufi Society", s. 184. Bu konuda geniş açıklama için ayr. bkz. Hanegraaf, **New Age Religion and Western Culture**, s. 453.
[87] Huss, "'The Sufi Society", ss. 190-191.
[88] Huss, "'The Sufi Society", ss. 168-171.

teosofi düşüncesi ile kabala öğretisinin benzerliğini vurgular. Teosofi Cemiyetine girişi Ezekiel'i kabala üzerinde yoğun biçimde çalışmaya ve bir takım kabalistik metinleri tercüme ederek yayımlamaya teşvik etmiştir. Huss'a göre teosofik düşünceler onun kabala üzerindeki düşüncelerini biçimlendirmiştir. Ezekiel teosofistlerin kabala üzerindeki bilgilerinin kendisini şaşırttığını ve kabala çalışmaya teşvik ettiğini ifade etmiştir.[89] Ezekiel, mahatma mektupları hakkında şüpheci olmasına ve Blavatsky ile bir takım sürtüşmeler yaşamasına rağmen Teosofi Cemiyeti mensubu olmaya devam etmiştir.[90] Ezekiel, 1887 yılında **Theosophist**'te "**The Kabbalist from Jerusalem**" isimli bir hikâye yayımlamıştır. Huss'a göre hikâyede Teosofi Cemiyeti'nin öğretilerinin, kabalistik öğretiler ile özdeş olduğu ana fikri işlendiği gibi hikâyenin kahramanları tesofinin liderlerini ve mahatmalarını andırır.[91]

Ezekiel'in en önemli faaliyetlerinden birisi de kuşkusuz yayın faaliyetleridir. Huss'un verdiği bilgilere göre Ezekiel, 1887 yılında Poona'da bir basım evi kurmuş; ilk olarak da **Idra Zuta**'nın[92] Yahudi Arapçası (Jewish Arabic)'na tercümesini basmıştır. Antropoformik unsurlar içeren bu eser Ezekiel'e karşı sert eleştirilerin oluşmasına neden olur. Farklı bölgelerden Rabbiler (Hindistan'daki Bağdatlı Yahudilerin rabbisi, Filistin ve El Halil [Hebron] rabbileri) bu tercüme eserin basımını yasaklarlar.[93] Ezekiel tüm eleştirilere rağmen eserini savunur ve peşinden Arapça'ya tercüme edilmiş birçok farklı kabalistik eserleri yayımlar. Bu eserleri Hindistan'da yaşayan Bağdat Yahudi toplumuna yönelik eserlerdir.[94] Ezekiel 1888 yılında **Introduction to the Kabalah** (Kabalaya Giriş) ismiyle İngilizce bir eser yayımlar. Bu eserde kendi ismine "F.T.S. (Fellow member of Theosophical Society / Teosofi Cemiyeti Üyesi" sıfatını ekleyen Ezekiel, eseri Hindistan'daki kabalaya ilgi duyan teosofistlere yönelik bastığını belirtir.[95]

[89] Huss, "'The Sufi Society", ss. 182-185.
[90] Huss, "'The Sufi Society", ss. 171-174.
[91] Huss, "'The Sufi Society", ss. 168, 175-176, 186-187.
[92] Idra Zuta hakkında bilgi için bkz. Huss, "'The Sufi Society", ss. 167, 176-177.
[93] Huss, "'The Sufi Society", ss. 176-179.
[94] Ezekiel'in Hindistan'da bastığı eserler ve bu eserler hakkında kısa bilgi için bkz. Huss, "'The Sufi Society", ss. 176-183.
[95] Huss, "'The Sufi Society", ss. 180-181.

3.1.2.1.1. İbrani Teosofi Birliği

Teosofi ve Yahudiler arasındaki ilişki açısından dikkat çeken gelişmelerden birisi de ileriki yıllarda Hindistan kaynaklı bir Yahudi teosofi topluluğunun oluşmasıdır. Huss, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında birçok Yahudinin Teosofi Cemiyeti'ne katıldığını bildirir. Bunun üzerine 1925 yılında Hindistan, Adyar'da düzenlenen Teosofi Cemiyeti'nin kuruluşunun 50. yılı kongresinde "**İbrani Teosofistler Birliği** (Assocation of the Hebrew Theosophists [AHT])" kuruldu. Cemiyet "Yahudiliğin gizli spiritüel zenginliklerini aydınlığa kavuşturmayı" hedeflediğini açıkladı. 1926-1932 arasında **AHT**'nin Amerika şubesi The Jewish Theosophist isimli bir dergi yayımladı.[96] Aynı dönemde daha önceden Hindistan'da yaşamış Yahudiler tarafından Basra'da bir Teosofi şubesi kuruldu. Yahudi toplumu içinde bir takım politik çekişmeler yaşanması üzerine 1931 yılında Yahudi teosofistlerin faaliyetleri Basra ve Bağdat'ın dini otoriteleri tarafından yasaklandı. Bunun üzerine Yahudi teosofistler, Yahudi toplumundan ayrılarak kendi sinagoglarını ve mezarlıklarını kurdular. Huss, Basra'daki Yahudi Teosofi Cemiyeti'nin 1936'ya kadar faal olduğunu bildirmektedir.[97]

3.1.2.2. Teosofi'nin Hıristiyanlık ve Mesih Anlayışı Üzerindeki Polemiklere Katkısı

Teosofi hareketinin kurumsal dinlere özellikle de Hıristiyanlığa karşı bir söylem geliştirdiği ortada olan bir şeydir.[98] Bununla birlikte Teosofi Cemiyeti en başından itibaren bir "ezoterik Hıristiyanlık" vurgusu yapmaktadır. Buna göre İsa ve ilk öğrencilerinin ortaya koydukları asıl Hıristiyan öğretisi temelde ezoterik bir öğretidir ve bugün teosofi olarak ortaya koyulan düşüncelerden farklı değildir. Teosofi Cemiyeti'nin Hıristiyanlık ve İsa / Mesih bağlamında ortaya koyduğu düşünceleri ele aldığımızda bu düşüncelerin tarihsel ve resmi öğretiden farklı olduğunu açıkça görürüz. Cemiyet, gerek İsa'nın şahsiyeti gerekse öğretisinin niteliği

[96] **The Jewish Theosophist'in** yayın bilgileri için bkz. (çevrimiçi) http://www.worldcat.org/title/jewish-theosophist/oclc/50699859, 08.08.2014.
[97] Huss, "'The Sufi Society", s. 187.
[98] Bkz. Rama P. Coomaraswamy, "Are Traditional Catholics A Cult?", http://www.the-pope.com/tracultc.html, 20.12.2014.

açısından farklı düşünceler serdetmiştir. Bu hususta teosofik düşünceler birçok düşünce ve hareketi etkilemiştir. Tarihi sürecine baktığımızda Teosofi Cemiyeti, Blavatsky ve Olcott döneminde Hıristiyan öğretilerine yönelik büyük bir ilgi göstermez. Ancak Besant'la birlikte "neo-teosofi" olarak adlandırılan bir süreç başlamıştır ki bu süreçte Teosofi Cemiyeti'nin doktrinlerinde Hıristiyanlık ve İsa / Mesih merkezli söylemlere oldukça fazla yer verildiği göze çarpmaktadır. Annie Besant ve teosofinin önde gelen doktrinerlerinden Leadbeater'ın ürettiği literatürde "ezoterik" bağlamları açısından Hıristiyan öğretileri kendisine önemli ölçüde yer bulur. Yine bu dönemde Leadbeater'ın Avustralya merkezli kurduğu Liberal Katolik Kilisesi, Teosofi hareketine litürjik bir yapı kazandırma çabası gütmüş, Hıristiyan sembol ve anlayışlarıyla teosofi düşüncesi arasında bir köprü kurmuştur.

Konunun genişliğine karşın biz burada 20. yüzyıl dinsel ezoterik hareketlerinde oldukça yaygın biçimde görülen "ezoterik Hıristiyanlık" "İsa/Mesih bilinci" (Christ consciousness), "İsa/Mesih seviyesi" (Christ state) gibi anlayışlara teosofi düşüncesinin etkisini ve Teosofi Cemiyeti'nin senkretik ve eklektik bir anlayışla ortaya koymaya çalıştığı Doğu (çoğunlukla Hint) inançları/öğretileri ve Hıristiyanlık ilişkisini ele almaya çalışacağız.

3.1.2.2.1. Teosofi ve Ezoterik Hıristiyanlık

Teosofi hareketi kendi dönemindeki birçok yeni dini hareketten (Mormonlar, Advantisler, Yehova Şahitleri, Hıristiyan Bilimi vb.) farklı olarak Hıristiyanlık ile ilişkili görülmez. Teosofi Cemiyeti'nin üyelerinin birçoğu kendisini Hıristiyan olarak tanımlamazlar.[99] Bunun ötesinde teosofik öğretilerin vahye dayalı/İbrahimî dinlerin temel öğretilerine karşı olduğu da kolayca söylenebilir. Nitekim W. Martin, teosofik düşüncelerin Yahudi ve İslam inançlarına özelde ise Hıristiyan inanç ilkelerine tümüyle karşı olduğunu ifade eder. Bu anlamda şahsi Tanrı anlayışı, yaratılış düşüncesi, Mesih'in Tanrı'nın oğlu ve kurtarıcı sıfatı, kefaret, ibadet, cennet-cehennem anlayışı gibi birçok konuda teosofi düşüncesi Hıristiyanlık ile ayrışır.[100]

[99] Chant, "World Religions", ss. 262, 263.
[100] Martin, **The Kingdom of the Cults**, ss. 286-296.

Bununla birlikte Teosofi Cemiyeti yukarıdaki bölümlerde ifade edildiği üzere bütün inançların temelinde "teosofi (ilâhi hikmet)" denilen antik, ezoterik bir bilgeliğin (bilgelik dini / antik bilgelik) olduğunu iddia eder. teosofistler, Hıristiyanlığı bu iddialarının dışında tutmazlar. Onlara göre Hıristiyan dini öğretilerinin temelinde de bir teosofik öğreti mevcuttur. Bu öğreti bugünkü Hıristiyan öğretilerinde alegorik ve sembolik olarak ifade edilmektedir.[101]

Blavatsky'nin metinleri de dâhil olmak üzere başından itibaren teosofik literatürde Hıristiyanlığın "ezoterik" öğretisi yer yer dile getirilmiş olmakla beraber başlı başına Hıristiyanlığın ezoterik yapısını ortaya koymayı hedefleyen çalışmalar da üretilmiştir.[102]

Guenon'a göre Blavatsky'nin ortodoks Hıristiyanlığa ve Yahudileşmiş Hıristiyanlığa karşı ön yargısı onu "ezoterik Hıristiyanlık" gibi bir anlayış geliştirmeye yöneltmiştir. Guenon bu hususta da Blavatsky'ye karşı sert eleştirilerini sürdürür. Ona göre Blavatsky "kendisine özgü, tutarsız ve içinden çıkılmaz bir senkretik yorumla Doğu öğretilerinin Hıristiyanlığa uyarlandığı, Budizmin, Hıristiyanlık için tamamlayıcı ve hazırlayıcı unsur olarak görüldüğü bir Ezoterik Hıristiyanlık anlayışı" geliştirmiştir.[103]

Blavatsky'ye göre İsa'nın temel öğretisi teosofik öğretilerle özdeştir.[104] Özellikle Yuhanna İncili'nde teosofik öğretileri müşahede etmek mümkündür. Yuhanna'da "reenkarnasyon" ve "kişiliğin yok edilmesi" öğretisi açık şekilde ortaya koyulmuştur. Blavatsky bu noktada Yuhanna'nın verdiği bağcı meselini hatırlatmaktadır.

---

[101] Bkz. Hodson, **Hidden Wisdom in the Holy Bible**, C. II, s. xiv.

[102] Bu anlamda şu eserler örnek olarak verilebilir: Besant, **Esoteric Christianity**; Geoffrey Hodson, **Hidden Wisdom in the Holy Bible I-II-III-IV,** Theosophical Publishing House, America, farklı basımları hakkında bilgi için bkz. online: http://www.geoffreyhodson.com/Booklist-&-Media.html, 10.03.2015; William Kingsland, **The Esoteric Basis of Christianity or Theosophy and Christian Doctrine**, Theosophical Publishing Society, London, 1895; H. T. Edge, **Theosophy and Christianity**,Theosophical University Press; Revised Electronic Edition, 1998, online:http://www.theosociety.org/pasadena/gdpmanu/th-xity/th-xty1.htm, 14.03.2015.

[103] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 161.

[104] **Teosofi Cemiyeti**'nin temel doktrinlerini incelediğimiz bölümde Hıristiyanlığın özünde bulunduğu ve evrensel ezoterik öğretiler ile ortak olduğu ifade edilen bir takım inançlar özellikle Blavatsky'nin ifadeleriyle dilegetirilmişti.

> Ben gerçek asmayım ve Babam bağcıdır. Bende olup meyve vermeyen her çubuğu kesip atar, her meyve vereni de daha çok versin diye budayıp temizler. Size söylediğim sözle siz şimdiden temizsiniz. Bende kalın, ben de sizde kalayım. Çubuk asmada kalmazsa kendiliğinden meyve veremez. Bunun gibi, siz de bende kalmazsanız meyve veremezsiniz. Ben asmayım, siz çubuklarsınız. Bende kalan ve benim kendisinde kaldığım kişi çok meyve verir. Bensiz hiçbir şey yapamazsınız. Bir kimse bende kalmazsa, çubuk gibi dışarı atılır ve kurur. Böylelerini toplar, ateşe atıp yakarlar. (Yuhanna, 15/ 1-6)

Blavatsky'ye göre bu ifadelerdeki bağcı atma'dır, yani kişisel olmayan ilkedir, sonsuzluk sembolüdür. Asma yani Mesih, spiritüel can (Buddhi)'dır. Her dal ise kişiliktir, yani hayvani ve hayati can (soul)'dır, yeni bir enkarnasyonun işaretidir.[105] Blavatsky'ye göre evrensel sembolizm bu yönde yorum yapmak için yeterli sebepler sunmaktadır. Blavatsky bu meyanda hermetik literatürde, kabala öğretisinde ve bazı apokrif İncillerde benzer meseller ve semboller olduğunu ifade etmektedir.[106]

Teosofi Cemiyeti içinde Hıristiyan öğretilerine özellikle önem veren kişi cemiyetin önde gelen ismi A. Besant'tır. Besant, gerek İsa'nın bizzat kendi öğretisinde gerekse erken dönem Hıristiyanlıkta üretilen metinlerde ezoterik öğretilerin mevcut olduğunu ve bu öğretilerin doğrudan teosofik öğretiler ile bağdaşık olduğunu ifade eder.[107]

> "… Tanrının egemenliğinin sırrı sizlere açıklandı, ama dışarıda olanlara her şey benzetmelerle açıklanır."[108]

> "Kutsal olanı köpeklere vermeyin incilerinizi domuzların önüne atmayın. Yoksa bunları ayakları ile çiğnedikten sonra dönüp sizi parçalayabilirler."[109]

> "Size daha çok söyleyeceklerim var ama şimdi bunlara dayanamazsınız"[110]

gibi İncil ifadelerine dayanan Besant, İsa'nın herkese açıklanması mümkün ve uygun olmayan ezoterik öğretilerden söz ettiğini iddia eder. Ona göre İsa bu ezoterik öğretiyi yeniden dirilmesinden sonra dünyada kaldığı süre içerisinde (Besant, bu

[105] Blavatsky, **KT**, ss. 186-187.
[106] Blavatsky, **KT**, s. 187-188.
[107] Besant, **Four Great Religions**, s. 147.
[108] Markos, 4/11.
[109] Matta, 7/6.
[110] Yuhanna, 16/12.

sürenin babalara göre onbir yıl olduğunu ileri sürer) öğrencilerine aktarmıştır.[111] Yine bu bağlamda Besant Elçilerin İşleri 1/3'ün[112] ifade ettiği bilgiye dayanarak İsa'nın yeniden dirildikten sonra kırk gün kaldığını ve bu süre içerisinde "Tanrının Krallığı/egemenliği" hakkında konuştuğunu ancak İsa'nın verdiği bu bilgilerin kayıt altına alınmadığını ve İncillerde de bulunmadığını ileri sürmektedir. Besant bu noktada Origene'e atıfta bulunarak İsa'nın bu dönemdeki bilgilerini özel ve gizli bir biçimde öğrencilerine bildirdiğini iddia eder.[113]

Besant, Hıristiyan öğretisindeki ezoterik yapının Pavlus'un sözlerinde de kendisini gösterdiğini belirtir. Buna göre Pavlus'un Korintliler'e yazdığı mektubunda dile getirdiği;

> Kardeşler, ben sizinle ruhsal kişilerle konuşur gibi konuşamadım. Benliğe uyanlarla, Mesih`te henüz bebeklik çağında olanlarla konuşur gibi konuştum[114]
>
> Gerçi olgun kişiler arasında bilgece sözler söylüyoruz; ama bu bilgelik ne şimdiki çağın, ne de bu çağın gelip geçici önderlerinin bilgeliğidir. Tanrı'nın saklı bilgeliğinden gizemli biçimde söz ediyoruz. Zamanın başlangıcından önce Tanrı'nın bizim yüceliğimiz için belirlediği bu bilgeliği bu çağın önderlerinden hiçbiri anlamadı[115]

gibi sözleri Besant'a göre Hıristiyan ezoterik öğretisinin açık izleridir.[116] Bu örneklerin çoğaltılabileceğini ifade eden Besant Hıristiyanlığın da diğer "büyük" dinler gibi sınırlı kimselere açıklanmış gizli bir öğretiye sahip olduğunu iddia eder.[117]

Besant'a göre Hıristiyanlığın gizli öğretisi Roma imparatorluğunun yıkılmasından sonra Avrupa'yı saran "cehalet tufanı" tarafından yok edilmiştir. Sınırlı kimselere mahsus spiritüel öğretinin yerini halka sunulan ham yorumlar almıştır. Ezoterik öğretinin bir kısmı Grek ve Latin kiliselerinin koruması altında kalabilmiş, semboller ve seremoniler asıl öğretinin varlığını işaret eder biçimde günümüze kadar gelebilmişse de sistematik bilgi kaybolmuştur. Besant, modern

[111] Besant, **Four Great Religions**, ss. 147-150.
[112] İsa, ölüm acısını çektikten sonra birçok inandırıcı kanıtlarla elçilere dirilmiş olduğunu gösterdi. Kırk gün süreyle onlara görünerek Tanrı'nın Egemenliği hakkında konuştu. (Elçilerin İşleri 1/3)
[113] Besant, **Four Great Religions**, ss. 147-150.
[114] I. Korintliler, 3/1.
[115] I. Korintliler 2/6-7.
[116] Besant, **Four Great Religions**, s. 150.
[117] Besant, **Four Great Religions**, s. 153.

dönemde Hıristiyanlığın asıl kuvvetinden yoksun kaldığını iddia ettiği gibi Protestan kilisesini de spiritüel öğretinin karşısında duran en büyük Hıristiyan oluşumu olarak ifade eder.[118]

Besant'a göre İsa, kardeşlik birliği (beyaz kardeşlik/mahatmalar) tarafından insanlara spiritüel gerçekleri iletmesi için seçilmiş bir elçidir. Besant;

> Göklerden gelen bir ses, 'sevgili oğlum budur, O`ndan hoşnudum' dedi"[119]

sözünün İsa'nın insanları aydınlatan bir "öğretmen" olarak seçilmesinin sembolik bir ifadesi olduğunu belirtir.[120]

Besant'a göre İsa'nın sergilediği mucizeler onun okült yeteneklere ve spiritüel bilgilere sahip olduğunun bir göstergesidir. Ona göre okült bilimlerin farkında olanlar için İsa'nın sergilediği mucizeler hiç de şaşılacak şeyler değildir. İsa'nın;

> Size doğrusunu söyleyeyim, benim yaptığım işleri, bana iman eden de yapacak; hatta daha büyüklerini yapacaktır. Çünkü ben Baba'ya gidiyorum[121]

ifadesi bir bakıma bu kuvvetleri kullanabilme yeteneğinin açık olduğunu belirtmektedir.[122] Besant, bu ifadeleri ile bir yandan da cemiyetin doktrinel lideri Blavatsky'nin gerçekleştirdiği iddia edilen okült fenomenlere dayanak arar gibidir.

Besant'a göre İsa'nın öğretileri kendisinden önce gelen "büyük spiritüel öğretmenler"in öğretileri ile özdeştir. İsa'nın yolunun, Manu, Zerdüşt, Buda'nın yolundan farklı bir tarafı yoktur.[123]

Besant, Hıristiyanlığın erken dönemlerinde (ilk üç asır) İsa'nın ezoterik öğretisini taşıyan öğretmenler ile resmi Hıristiyanlığı savunanlar arasında büyük bir çatışmanın olduğunu savunmuştur. İskenderiye merkezli bu çatışmanın bir tarafında gnostik öğretmenler diğer tarafında merkezî Hıristiyan kitle vardır. Besant'a göre gnostikler, Doğu bilgeliğini yeni kavramlar altında Hıristiyanlık içerisine sokmaya

---

[118] Besant, **Four Great Religions**, ss. 153-154.
[119] Matta, 3/17.
[120] Besant, **Four Great Religions**, ss. 158-159.
[121] Yuhanna, 14/12.
[122] Besant, **Four Great Religions**, ss. 159-160.
[123] Besant, **Four Great Religions**, ss. 160-161.

çalışmışlardır.[124] Kilise ve gnostikler arasında çıkan çatışma gnostiklerin kilisenin dışına atılması ve heretik kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. Kilise bu çatışma sonrasında kalbî hayata ve eğitime değer veren eğilim göstermiştir ancak çağlar boyu devam edegelen bilgeliği unutmuştur. Kilisenin bu tutumu kişisel İsa'ya adanan, tanrı-insan tapımını yücelten bir din ortaya çıkarmıştır. Tüm bunların sonucunda karanlık çağlar gelmiş ve ilk kilisenin ezoterik bilgisi kaybolmuştur.[125]

Besant, erken dönem Hıristiyanlıkta ortaya koyulan insanın yapısı ve Tanrı ile ilişkisi üzerine düşünceler ile teosofik düşünceler ve Hint düşüncesi arasında ortak anlayışlar olduğunu ancak modern dönemde bu düşüncelerin gizlendiğini ifade etmektedir. Besant, bu noktada Pavlus'un görüşlerini kendisine destek mahiyetinde ortaya koymaktadır. Besant, I. Selanikliler, 5/23'e[126] dayanarak Pavlus'un insanı ruh (spirit), nefs/can (soul) ve beden (body)'den müteşekkil üç katmanlı bir varlık olarak ifade ettiğini belirtir. Buna göre Pavlus, ruh ve can/nefs arasında bir ayrımın varlığını ortaya koymuşur. Besant'a göre bu ayrım bugün bilinmediği için can ve ruh özdeşleştirilmekte dolayısıyla da ruhsal evrimin yolu kapatılmaktadır.

> Tanrı`nın tapınağı olduğunuzu, Tanrı`nın Ruhu`nun sizde yaşadığını bilmiyor musunuz?[127]

diyen Pavlus'un sözlerinin benzerine Hint literatüründe çokça rastlanılabileceğini vurgulayan Besant'a göre Pavlus bir inisiyedir.[128]

Yine Besant, insan ve Tanrı'nın birliğini ifade etmek için İsa'nın (Yuhanna, 10/ 33-36)[129] ve (Yuhanna, 17/ 21,23)'te[130] dile getirilen sözlerinden argümanlar

---

[124] Besant, **Four Great Religions**, s. 165.
[125] Besant, **Four Great Religions**, ss. 166-167.
[126] "Esenlik kaynağı olan Tanrı`nın kendisi sizi tümüyle kutsal kılsın. Ruhunuz, canınız ve bedeniniz Rabbimiz İsa Mesih`in gelişinde eksiksiz ve kusursuz olmak üzere korunsun. (I. Selanikliler, 5/23)
[127] I. Korintliler, 3/16.
[128] Besant, **Four Great Religions**, ss. 170-171. Besant Hint literatüründe Brahmapûra veya Vişnupûra gibi ifadeler ile Pavlus'un ifadelerine denk gelecek biçimde insan bedeninden Brahmanın veya Visnu'nun yeri veya şehri olarak bahsedildiğini ileri sürer. Bkz. Besant, **Four Great Religions**, s. 171.
[129] Şöyle yanıt verdiler: "Seni iyi işlerden ötürü değil, küfrettiğin için taşlıyoruz. İnsan olduğun halde Tanrı olduğunu ileri sürüyorsun." İsa şu karşılığı verdi: "Yasanızda, 'Siz ilahlarsınız, dedim' diye yazılı değil mi? Tanrı, kendilerine sözünü gönderdiği kimseleri ilahlar diye adlandırır. Kutsal yazı da geçerliliğini yitirmez. Baba beni kendine ayırıp dünyaya gönderdi. Öyleyse 'Tanrı'nın Oğlu'yum' dediğim için bana nasıl 'Küfrediyorsun' dersiniz? (Yuhanna, 10/ 33-36).
[130] "Baba, senin bende olduğun ve benim sende olduğum gibi, onlar da bizde olsunlar. Dünya da beni senin gönderdiğine iman etsin." (Yuhanna, 17/21), "Ben onlarda, sen bende olmak üzere tam bir

sunmaktadır. Bu ifadeler Besant'a göre Hıristiyan öğretisinde insanın ilahi tabiatını vurgulayan, insanın maddi süreçten sonra tekrar aslına/ilahi tabiatına döneceğine yönelik açık bildirilerdir.[131]

Besant'a göre Pavlus'un yazıları derinlemesine okunduğunda onun "İsa/Mesih" (Christ)i insanın içinde gelişimini sürdüren can (soul) prensibini ifade eden mistik bir kavram olarak kullandığı görülür. Bu anlamda Mesih/can (soul), baba/ ruh (spirit)'nın oğludur.[132]

Besant'ın metinlerinde Hint inanç ve öğretilerini Hıristiyan öğretileri ve geleneği içerisinde arama çabası görülür. Teosofi Cemiyeti'nin genel karakteristiği olan senkretizm ve eklektizm Besant'ın ifadelerine de yansımıştır. Bu ifadeler zaman zaman zorlama yorumları ve tarihsel temeli olamayan iddiaları da beraberinde getirir. Örneğin Besant'a göre Hint düşüncesinde bulunan "Brahman ile birleşme" veya "Brahman'a katılma" düşüncesi asıl Hıristiyan öğretisinde mevcuttur.[133] Yine Besant asıl Hıristiyanlık öğretisinde reenkarnasyon ve karma anlayışlarının olduğunu ifade etmektedir. Ona göre İsa dönemindeki Yahudilerde reenkarnasyon inancı vardır, dolayısıyla reenkarnasyon ilk Hıristiyan cemaat için anlaşılmayan bir şey olmamıştır.[134]

---

birlik içinde bulunsunlar ki, dünya beni senin gönderdiğini, beni sevdiğin gibi onları da sevdiğini anlasın. (Yuhanna, 17/23).

[131] Besant, **Four Great Religions**, s. 172.

[132] Besant bu noktada "Çocuklarım! Mesih sizde biçimlenineceye dek sizin için yine doğum ağrısı çekiyorum" (Galatyalılar, 4/19), "Sonunda hepimiz imanda ve Tanrı Oğlu'nu tanımada birliğe, yetkinliğe, Mesih doluluğundaki olgunluk düzeyine erişeceğiz" (Efesliler, 4/13) ifadelerini örnek olarak verir. Bkz. Besant, **Four Great Religions**, s. 172.

[133] Bkz. Besant, **Four Great Religions**, s. 173. Besant bu noktada, "Bundan sonra Mesih her yönetimi, her hükümranlığı, her gücü ortadan kaldırıp egemenliği Baba Tanrı'ya teslim ettiği zaman son gelmiş olacak. Çünkü Tanrı bütün düşmanlarını ayakları altına serinceye dek O'nun egemenlik sürmesi gerekir. Ortadan kaldırılacak son düşman ölümdür. Çünkü, 'Tanrı her şeyi Mesih'in ayakları altına sererek O'na bağımlı kıldı.' 'Her şey O'na bağımlı kılındı' sözünün, her şeyi Mesih'e bağımlı kılan Tanrı'yı içermediği açıktır. Her şey Oğul'a bağımlı kılınınca, Oğul da her şeyi kendisine bağımlı kılan Tanrı'ya bağımlı olacaktır. Öyle ki, Tanrı her şeyde her şey olsun." (I. Korintliler 15/24-28) ifadelerini dikkate sunmaktadır.

[134] Bkz. Besant, **Four Great Religions**, ss. 173-175. Besant reenkarnasyona işaret etmek üzere aşağıdaki İncil metinlerini örnek olarak vermektedir: "Yahya'ya dek bütün peygamberlerle Kutsal Yasa, olacakları önceden bildirdiler. Eğer bunu kabul etmek isterseniz, gelecek olan İlyas odur" (Matta 11/13-14); " Öğrencileri O'na şunu sordular: 'Peki, din bilginleri neden önce İlyas'ın gelmesi gerektiğini söylüyorlar?' İsa, 'İlyas gerçekten gelecek ve her şeyi yeniden düzene koyacak' diye yanıtladı. 'Size şunu söyleyeyim, İlyas zaten geldi, ama onu tanımadılar, ona yapmadıklarını bırakmadılar. Aynı şekilde İnsanoğlu da onların elinden acı çekecektir.' O zaman öğrenciler İsa'nın kendilerine Vaftizci Yahya'dan söz ettiğini anladılar. (Matta 17/10-13); " Öğrencileri İsa'ya, 'Rabbî,

Besant, Tertullian (160-225) ve Origen (184-254) gibi kilise babalarından örnekler vererek reenkarnasyon öğretisinin erken dönem Hıristiyanlığında bulunduğunu iddia etmektedir.[135] Besant'ın iddiasına göre reenkarnasyon inancı konsil aracılığıyla yasaklanmıştır. Besant burada sözü edilen konsilin Hıristiyan tarihindeki hangi konsil olduğuna bir açıklama getirmemektedir. Ona göre reenkarnasyonun yasaklanmasıyla birlikte Hıristiyanlık diğer dinlerle büyük bir ayrılığa düşmüştür. Reenkarnasyonun yasaklanması, karma inancını da yok etmiştir. Besant'ın iddialarına göre havari mektuplarında açıkça ifade edilen karma inancı[136] reenkarnasyonun yasaklanmasıyla bir şey ifade etmeyecektir. Böylece Hıristiyanlık kötü bir sonla karşılaşmış; reenkarnasyon ve karma öğretilerinin yok olmasıyla birlikte sonsuz cennet ve cehennem öğretisi Hıristiyanlığa girmiştir.[137]

Besant'a göre tarihi süreç içerisindeki tüm bozulmalara rağmen bir takım okült ve ezoterik öğretiler Katolik kilisesi içerisinde varlığını sürdürmüştür. Manastır hayatı içerisinde geliştirilen sistemler içerisinde keşişler ve rahibeler bir takım meditasyon teknikleri içinde eğitilmişlerdir. Yine kilisede var olan resimler, idoller, kutsal su gibi semboller aslında görünmez dünyanın araçlarıdır. Besant'a göre tüm bunlar Hıristiyanlık ile Hinduizm arasındaki benzerlikleri ifade etmektedir.[138]

3.1.2.2.2. Teosofi'nin Mesih Bilinci Söylemi ve Etkisi

Teosofi düşüncesi İsa konusunda geleneksel Hıristiyanlıktan oldukça farklı bir anlayış ortaya koyar. Teosofi hareketi "Mesih" (Christ)in bir şahıstan ziyâde "Mesih bilinci" veya "Mesih düzeyi/prensibi/ilkesi" olarak ifade edilen bir anlayışı ifade ettiğini iddia eder. Buna göre insan kendi benliğinde "Mesih bilinci"ni taşımaktadır. İnsanın amacı bu bilincin farkına varıp bu bilince yükselmek üzere gayret etmektir. Guenon, teosofinin İsa Mesih'i "mistik algıyla kavranan, kişinin özünde bulunan, herkesin kendi içinde onu bulup geliştirmeye çalışacağı bir içsel

---

kim günah işledi de bu adam kör doğdu? Kendisi mi, yoksa annesi babası mı?' diye sordular. İsa şu yanıtı verdi: 'Ne kendisi, ne de annesi babası günah işledi. Tanrı'nın işleri onun yaşamında görülsün diye kör doğdu'" (Yuhanna 9/2-3)

[135] Bkz. Besant, **Four Great Religions**, ss. 175-176.

[136] Besant bu hususta İncil'den şu pasajı örnek verir: "Aldanmayın, Tanrı alaya alınmaz. İnsan ne ekerse onu biçer." (Galatyalılar, 6/7)

[137] Besant, **Four Great Religions**, ss. 176-177.

[138] Besant, **Four Great Religions**, ss. 179-180.

prensip" olarak tasavvur etmesini eleştirir. Ona göre teosofi düşüncesi Hıristiyanlığı tarihi bağlarından soyutlayarak sunmaktadır.[139]

Blavatsky, daha en başında İsa konusunda birçok spekülatif iddiayı dile getirmiştir. Blavatsky'nin bu düşüncelerinin kendisinden sonra cemiyet içinden veya dışından birçok kişi üzerinde etkili olduğunu görmekteyiz. Öncelikle Blavatsky tarihsel İsa (Jesus) ile mistik veya ruhsal bir seviyeyi ifade eden Mesih (Christ)'i birbirinden ayırır. Buna göre tarihte "Jesus (beşeri İsa)" olarak yaşamış bir kişilik vardır.[140] Ancak bunun dışında bedensel olmayan ve fakat her insan varlığının içinde bulunan "Christ" (ruhsal İsa/Mesih) adı verilen "ilâhî bir ilke" söz konusudur.[141]

Teosofik düşünceye göre insan kendi özünde ilâhiliği taşır. Bu anlamda "Mesih" kavramı insanın içindeki ilâhiliğin sembolüdür. Blavatsky'ye göre " Christo" bir şahıstan ziyade bir ilâhi ilkeyi ifade eder. Blavatsky, teosofik anlayışta "Christos)"un insanın varlık mertebelerinin en üstündeki üç katmanı yani atman, budhi ve manas ilkelerini temsil ettiğini, bu ilkelerin ise baba, oğul ve kutsal ruha tekâbül ettiğini ifade eder. Blavatsky bu anlamda Hint geleneğindeki Krişna ile Mesih'in aynı anlamı temsil ettiğini iddia eder.[142]

Blavatsky, Hıristiyan teolojisinin "kurtarıcı İsa" öğretisine de karşı çıkar. Blavatsky'ye göre Hıristiyan teolojisi bir kurtarıcıya iman etmeyi zorunlu kılarak spiritüel ego'nun aşağı benlik (lower self)'e düşüşüne inanmayı şart koşmaktadır. Oysa teosofi düşüncesine göre Mesih (Christos) bir kurtarıcı değil bir bilinç veya varlık mertebesidir. Buna göre birey, Mesih (Christos) yani Budhi mertebesine yükselmek sureti ile tekâmül eder ve sonunda kurtuluşunu kendisi gerçekleştirir.[143]

Blavatsky'ye göre bir kişinin "Yahudi, Müslüman, Hindu veya Hıristiyan olup olmaması" önemli değildir; ona göre her "iyi insan" "Mesih"i kendi içinde

---

[139] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 160.
[140] Blavatsky'nin tarihsel İsa konusunda önemli şüpheleri vardır. Ona göre bir beşer olarak İsa (Jesus) kilise tarihinin bildirdiği İsa'dan 100-150 yıl önce yaşamış Chrest/Chrestos isminde bir kişidir. Blavatsky bu kişinin Hıristiyan kavramının doğuşundan çok önce var olan Ebionit cemaati ile ilişkili olmasının kuvvetli bir ihtimal oladuğunu düşünür. Blavatsky'nin konuyla ilgili düşünceleri için bkz. Blavatsky, "Chrestos", **TG**, s. 77-78; ayr. Bkz. Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 173-175.
[141] Blavatsky, "The Esoteric Character Of The Gospels", **CW**, C. viii, s. 173.
[142] Blavatsky, **KT**, ss. 67-68.
[143] Blavatsky, **KT**, ss. 154-155.

bulabilir.[144] İçinde bu ilkeyi bulan kimse Blavatsky'nin ifadeleriyle "kendi tekrar yaratılışını (resurrection) gerçekleştirmiş bir inisiyedir; bu kişi vaftiz olmasa dâhi Mesih'in takipçisi ve havarisidir".[145]

"Blavatsky'nin spekülatif iddialarından birisi de "Christ" ve "Christians" kelimelerinin aslının Pagan "Chrest" ve "Cherestians" kelimeleri olduğudur. Blavatsky bu konuda şu iddialarda bulunur:

> Chrestos, Pagan tapınak terminolojisinde hierophan (hierophant)[146] olmak üzere denenen adaydır. Bu aday inisiyatik yolla, çileler ve denemelerden geçip meshedildikten sonra artık yeni bir isim almayı hak eder. Bu kişiye artık Christos denir. Chrestos yani aday, artık Christos (saflaşmış, temizlenmiş) olur. Christos ezoterik olarak izlenen ve amaçlanan yol demektir….Bir inisiye olan Pavlus bunu biliyordu. "Mesih (Christ) sizde biçimlenineeye dek sizin için yine doğum sancısı çekiyorum (Galatyalılar, 4:19)" derken tam da bunu kastetmekteydi.[147]

Görüldüğü üzere Blavatsky, "Christ" kavramıyla geleneksel Hıristiyan teolojisinin Tanrı oğlu İsa'sı yerine bir içsel ilkeyi kastetmektedir. Her insanın içinde potansiyel olarak bulunan bu ilke Mesih bilinci (Christ conscious) olarak da ifade edilir.

Besant da Mesih (Christ) isminin veya kavramının insan varlığının bir seviyesini/halini (state) ifade ettiğini düşünür. Ona göre Mesih seviyesi insan evriminin nihâi noktasıdır. Bu seviyeden sonra insan varlığının insanî boyutta ulaşabileceği bir şey kalmamıştır. Besant'a göre farklı dinler bu insanî konuma farklı isimler vermişlerdir. Mitra, Osiris, Krişna, Buda isimleri aslında Mesih seviyesi denilen konuma farklı inançların verdiği isimlerdir. Bu seviye her inanç sisteminde bulunur. Bütün inançlar insanı bu düzeye getirmek için gayret gösterir. Hıristiyan inancında bu insanî evrim düzeyinin adı "Mesih seviyesi (Christ state)"dir.[148]

---

[144] Blavatsky, "Chrestos", **TG**, ss. 77-78.
[145] Blavatsky, "The Esoteric Character Of The Gospels", **CW**, C. viii, ss. 183-184.
[146] Blavatsky'nin ifadelerine göre Grekçe "**Hierophantes**" kelimesinden gelen "**Hierophant**" kavramı "kutsal şeyleri açıklayan" kimse anlamına gelir. Antik tapınaklardaki en üst üstadlara bu isim verilir. **Hierophant**'lar ezoterik sırların ve öğretilerin açıklayıcıları ve yorumcularıdır. Bkz. Blavatsky, "Hierophant", **TG**, ss. 129-130.
[147] Blavatsky, "Chrestos", **TG**, ss. 77-78.
[148] Annie Besant, **The Masters**, 4. bs. Madras, India, The Theosophical Publishing House, 1973, ss. 1-2.

Teosofi Cemiyeti birçok zaman İsa'yı beyaz kardeşliğin /mahatmaların bir mensubu olarak ifade etmiştir. Teosofinin bu söylemi birçok okültist hareket ve New Age grubu üzerinde etkili olmuştur. Örneğin kimi UFO kültleri İsa'yı Teosofinin iddia ettiği beyaz kardeşlik'in bir üyesi olarak kabul etmiştir.[149] Yine teosofi kökenli hareketler olan **Summit Lighthouse** (Zirve Işıkevi) ve **Church Universal and Triumphant** (Evrensel ve Muzaffer Kilise)'ın İsa anlayışında teosofi etkisi çok açıktır. Bu hareketler İsa'yı dünyanın ve insanlığın bilincinin evriminde yol gösteren yüce üstadlardan (Maitreya, Buda, Koothumi vb.) bir üstad, kozmik bir unsur (Cosmic Christ) olarak kabul ederler.[150]

Teosofi hareketinin İsa ve Hıristiyan dini öğretileri üzerindeki temel düşüncelerini kısaca şu şekilde ifade edebiliriz:

a) Bugünkü dogmatik Hıristiyan anlayışının altında bir ezoterik Hıristiyanlık vardır.

b) Bu ezoterik anlayış diğer dini geleneklerin özleriyle birdir, aynı kaynaktandır, "antik bilgelik dini"ne dayanmaktadır. Ve bu bilgeliği günümüzde teosofi anlayışı temsil etmektedir.

c) Bir ilâhi ilke ve bir bilinç düzeyi olarak "Mesih (Christ)" ile tarihsel İsa (Jesus) aynı değildir. Mesih (Christ), "İsa" (Jesus)nın bedenini kullanan bir "bilinç düzeyi ve bir ilâhi ilke"dir.

d) İsa, bütün tarih boyunca zaman zaman insanlığa rehberlik yapan yükselmiş üstadlar topluluğuna (mahatmalar topluluğu) mensup bir üstaddır.

e) Tarihsel İsa, dönemin ezoterik okullarında (Esseniler cemaati, Mısır ezoterik okulları, hatta kimi teosofistlere göre Hint ezoterik okullarında) eğitim almış bir inisiyedir.

Teosofi Cemiyeti tarafından ortaya koyulan bu düşünceler, teosofi literatüründe yoğun şekilde işlenmiş olup 20. yüzyıldaki birçok ezoterik, okültist ve New Age topluluğunun düşünceleri üzerinde etkili olmuştur.

---

[149] Martin, vd. **The Kingdom of the Occult**, s. 566.
[150] Martin, vd. **The Kingdom of the Occult**, ss. 570-571.

New Age literatüründe yoğun şekilde bir "Mesih" (Christ) söylemiyle karşılaşılır. Doğu inançlarına yönelik büyük ilgiye ve ana akım Hıristiyanlığa karşı eleştirilerine rağmen New Age hareketinde Mesih önemli bir yer kaplar. New Age taraftarları açısından Mesih, Buda ile birlikte spiritüel aydınlanmanın bir modelidir.[151] W. J. Hanegraaf, New Age düşüncesinde Mesih (Chris) söyleminin tarihsel bir kişilikten ziyâde üç temel anlayışa işaret ettiğini ifade etmektedir. Bunlar; a) üstün bir zihin seviyesi olan Mesih bilinci (Christ Consciousness), b) spiritüel bir gerçeklik olan Mesih ilkesi (Christ principle) ve c) bu ilkenin insan formunda enkarnasyonudur.[152] R. Rhodes ise New Age anlayışında İsa Mesih için genel olarak şu düşüncelerin ifade edildiğini belirtir: a) Bedensel İsa (Jesus), ilahi İsa (Christ)'dan farklıdır, b) New Age düşüncesinde bedensel İsa (Jesus)'nın ilahi İsa (Christ) olma biçimi tartışılsa da, bedensel İsa (Jesus)'nın ilahi İsa (Christ) olduğu hususunda konsensus vardır; c) İsa Doğu'ya gitmiş ve Hintli gurulardan ders almıştır; d) İsa, aydınlanmış bir "yol gösterici"dir; Buda, Krişna ve Zerdüşt gibi kutsal kimselerle aynı düzeydedir.[153]

New Age'in Mesih anlayışı üzerine R. Rhodes bir başka yerde şu ifadeleri kullanır:

> New Age taraftarları, Yeni Antlaşma'nın biçimlendirdiği Mesih heykelini ezoterik/mistik bir keski ile adeta yeniden biçimlendirmişlerdir. Ortaya çıkan yeni Mesih heykeli Buda, Krişna ve diğer "kutsal kişiler"le aynı rafta sergilenmeye oldukça uygundur. Bu Mesih, açık fikirlidir ve eleştirel değildir. İsa, insan ırkını aydınlanma ve uyumun Yeni Çağ'ına hazırlayan "üstadlar" (masters)dan birisidir. New Age Kristolojisini mütalaa ederken New Age taraftarlarının Jesus (cismani İsa) ile Christ (ilahi, kozmik, gayri şahsi varlık) arasında bir fark gözettiklerinin farkında olmak gereklidir.[154]

Yukarıdaki ifadelere bakılarak New Age düşüncesinde İsa üzerinde sözü edilen anlayışların oluşmasında Teosofi Cemiyeti'nin önemli bir yeri olduğu rahatlıkla görülebilir.

---

[151] Hanegraaf, **New Age Religion and Western Culture**, s. 189.
[152] Hanegraaf, **New Age Religion and Western Culture**, s. 190.
[153] Ron Rhodes, **New Age Movement**, Michigan, Zondervan Publishing, 1995, s. 50.
[154] Ron Rhodes, "The Christ of the New Age Movement", (çevrimiçi) http://home.earthlink.net/~ronrhodes/ChristNAM.html, 14.10.2014.

Bununla birlikte New Age düşüncesinde Mesih ve Buda arasında bir benzerlik ve birliktelik kurma çabası dikkat çeker. Bu anlayış üzerinde teosofi öğretilerinin öncülük yaptığını söylemek yanlış olmasa gerekir. Örneğin 1883 yılında Teosofi Cemiyeti Londra Şubesi'nin başkanlığına seçilen Anna Kingsford, **Perfect Way** isimli eserinde Hıristiyanlık ile Budizm arasında dikkat çekici ilişkilerden söz eder. Buna göre Budizm ve Hıristiyanlık aynı ilahi ilkeye bağlı birbirinin misyonunu devam ettiren, birbirini tamamlayan öğretilerdir. Buda ve Mesih ise birbirinden ayrılamaz üstadlardır. Kingsford'a göre Buda zihinse Mesih kalptir; Buda felsefeyse Mesih dindir; Buda erilse Mesih dişildir vb.[155] Söz konusu ifadeler teosofinin senkretizminin adeta yansımasıdır.

Katolik Kilisesi 2003 yılında yayımladığı kapsamlı belgede New Age hareketini enine boyuna değerlendirmiştir ve bu hareketin Hıristiyan inancı ile karşıtlıklarını ortaya koymuştur. Bu belgede New Age düşüncesinin Mesih hakkındaki düşünceleri de ele alınmaktadır. Burada New Age'in Mesih üzerine düşüncelerinin Hıristiyan inançlarına aykırılığı belirtildikten sonra bölüm sonunda New Age hareketinin bu yöndeki düşüncelerinin temel kaynağı olarak Teosofi, Antroposofi ve Arcane hareketleri gösterilmektedir.[156] Söz konusu diğer iki hareketin Teosofi'den doğdukları düşünüldüğünde Teosofi hareketinin New Age ve spiritüel akımların Mesih telakkilerindeki etkisi açık biçimde anlaşılmaktadır.

Yine Batı tarihindeki okültistlerin Mesih anlayışını değerlendiren W. Martin, J. M. Rische ve K. Rische, Blavatsky ve teosofi düşüncesinin ortaya koyduğu Mesih (Christ)'in aslında bir "ilâhî prensip" olduğu ve tarihsel İsa (Jesus)'nın da gerçekte "yükseltilmiş üstadlar"dan birisi olduğu öğretilerinin 20. yüzyıl okült anlayışları üzerinde çok önemli etkisi olduğunu ifade ederler. Sözü edilen araştırmacılara göre Teosofi'yi bu bağlamda birçok okült, ezoterik ve New Age grubunun "ana kuruluşu (mother organization)" olarak kabul etmek doğrudur.[157]

---

[155] Geniş bilgi için bkz. Anna Kingsford, **The Perfect Way**, Boston, Esoteric Publishing Company, 1888, s. 133.

[156] "Jesus Christ The Bearer Of The Water Of Life: A Christian Reflection on the 'New Age'", (4. Bölüm),(çevrimiçi) http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/interelg/documents/rc_pc_interelg_doc_20030203_new-age_en.html#NOTES, 15.08.2014.

[157] Martin, vd. **The Kingdom of the Occult**, ss. 563-564.

Teosofi Cemiyeti'nin senkretik anlayışını Mesihçi söylem üzerinden yansıttığını da görmekteyiz. Besant ve Leadbeater tarafından "**dünya öğretmeni**" olarak ilan edilen Krishnamurti'nin bir yandan Hıristiyanların beklediği Mesih'i bir yandan Budistlerce beklenen Maitreya'yı temsil etmesi ve aynı zamanda bu müstâkbel Mesih'in, Guenon'un vurguladığı gibi "merhametin efendisi" (Lord of Compassion) gibi Budistlerin Bodisatva Maitreya için kullandıkları bir sıfatı taşıması senkretizmin açık işaretidir.[158]

3.1.2.3. Teosofi ve İslam

Teosofi Cemiyeti literatürü içerisinde İslam ve Hz. Muhammed hakkında metinlere çokça rastlamak mümkün değildir. Hareketin doktrinel lideri Blavatsky'nin ve resmi başkanı Olcott'un eserleri içerisinde İslam'a ve Hz. Muhammed'e dolaylı değinmeler varsa da doğrudan bu konuları işleyen metinler yoktur. Ancak Blavatsky'nin ortaya koyduğu yedi devirli kozmoloji anlayışının İsmaili kozmoloji analayışı ile benzerlikler gösterdiğini ve P. Johnson'un iddialarına dayanarak Blavatsky'nin Orta Doğu'da yaptığı uzun gezilerde bir takım İsmaili gruplarla ilişki içine girmiş olma ihtimalinin bu öğretilerin bir kaynağı olabileceğini ifade etmiştik.[159] Olcott'un ise Hindistan çalışmalarında Müslümanlarla zaman zaman ilişki kurduğu bilinmektedir. Olcott, hatıralarında Barabanki şehrini ziyaretinde Barabanki Teosofi şubesinin tertiplediği ancak kendisinin haberi olmadığı "İslam" konulu bir konferansta bir gecelik hazırlık neticesinde konuşma yapmak zorunda kaldığını anlatır. Bu konuşmasında teosofik bir bakış açısıyla İslamı değerlendirdiğini ve İslam'ın peygamberini "şahane bir karmanın neticesinde başarıya ulaşmış, dünyanın en büyük dinlerinden birisini kurmuş ilham alan (inspired) birisi" olarak nitelediğini aktarır. Olcott bu konuşmasının ardından Müslümanlar tarafından taltif edildiğini de ifade eder.[160] Bununla birikte modern teosofi düşüncesi ile tasavvuf düşüncesi arasında yakınlık kurma çabaları da

[158] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 178.
[159] Livingstone, **Black Terror**, ss. 196-197.
[160] Olcott, **Old Diary Leaves**, Third Series (1883-87), ss. 296-298.

görülmektedir. Teosofi literatründe bu yönde örneklere rastlamak mümkündür.[161] Teosofi Cemiyeti içerisinde İslam ve Hz. Muhammed'le ilgili en önemli söylemleri Annie Besant'ın ortaya koyduğunu görmekteyiz.

Besant Hindistan'da verdiği iki konferansta İslam'ı ve peygamberini konu edinmiş bu konferansları daha sonra **The Life And Theachings of Muhammad** (Muhammed'in Hayatı ve Öğretileri) ismiyle yayımlamıştır.[162] Besant'ın bunun dışında İslam'la ilgili iki metni daha bulunmaktadır.[163]

Besant sözü edilen konuşmalarında Hindu ve Müslümanlardan oluşan bir topluluğa seslenmiş temel olarak iki din mensuplarının ortak noktalarını vurgulamış ve Hint topraklarında iki din mensuplarının kardeşçe yaşayabileceklerinin imkânını ortaya oymaya çalışmıştır. Besant'ın Müslümanlara yönelik söylemlerinin asıl hedefinin Hindistan'da yaşayan farklı din mensuplarının birlikteliğini sağlamaya dönük olduğu anlaşılmaktadır. Söylemlerine bakıldığında Besant'ın İslam dini hakkında önemli ölçüde bilgi sahibi olduğu görülmektedir. Besant'ın Kur'an, Hz. Muhammed ve İslam tarihi hakkındaki görüşleri dikkate değerdir.

Besant'a göre İslam dünyada yanlış tanınan bir dindir. Bu yanlış anlaşılmanın düzeltilmesi zaruridir. Zira İslam tarihte büyük bir medeniyet kurmuş, 8. ve 14. yüzyıllar arasında bilimin ve kültürün taşıyıcısı olmuştur. Grek ve İskenderiye bilgi hazinesini yeniden canlandırmış, "Bağdat Üniversitesi"nde bu bilgileri kuvvetlendirmiş ve bu hazineyi Batı'ya aktarmıştır. İspanya'da kurduğu üniversitelerle Batı'ya bilimi ve aydınlığı taşımıştır. Ancak tüm bunlara rağmen

---

[161] Örnek olarak bkz. Robert Frager, "Your Seven Souls: A Sufi View", (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/publications/quest-magazine/1590, 23.01.2015; C. H. A. Bjerregaard, "Sufism", [ilk yayım yeri, **The Path**, Mayıs, 1886], (çevrimiçi) http://www.theosociety.org/pasadena/path/v01n02p41_sufism.htm, 20.03.2015. Künyesi verilen ikinci makalede Bjerregaard sufizmin İslam bakış açısına göre teosofi olduğunu ifade etmekte.

[162] Besant, **The Life And Theachings of Muhammad**, 1932.

[163] Annie Besant'ın İslamı ve Hz. Muhammed'i konu alan iki metni; "Islam in the Light of Theosophy" ve "Beauties of Islam" ismi ile basılmıştır. Sözü edilen metinlerden ikincisi için bkz. "Hazrat Al Ameen Al Sadıq (Messenger of Peace)" Der. Mohammad Anwar Haroon, [içinde] ss. 97-104, (çevrimiçi) http://www.usislam.org/pdf/Hazrat-Al-Ameen-Al-Sadiq-PUBH.pdf, 10.12.2014. Besant sözü edilen metinde İslam peygamberi hakkında son derece olumlu cümleler sarfetmekte, Hinduları ve Müslümanları kardeşçe ve birlikte yaşamaya davet etmektedir.

Besant'a göre İslam Avrupa'ya girdikten itibaren büyük bir önyargı ile karşılanmış ve "heretik" kabul edilmiştir.[164]

Besant eski bir feminist olarak İslam'ın kadın üzerindeki düşüncelerine özel önem verir. Avrupa'da İslam'a yönelik eleştirilerin başında kadın haklarının geldiğini düşünen Besant, Batı'nın bu noktada İslam'ı yanlış anladığını ifade eder. Besant konu üzerindeki düşüncelerini şöyle ifade eder:

> Avrupalılar İslam'ın kadının ruhunu reddettiğini düşünür, çok evliliğe onay vermesi sebebiyle İslam'ı ağır biçimde eleştirir. Oysa fuhuş içinde yaşanan tek evlilik İslam'ın sınırlı çok evliliğine nazaran ikiyüzlü bir durumdur. Bunun yanında mülkiyet, miras, boşanma gibi hususlarda İslam günün Avrupasından[165] çok önceleri kadına haklar vermiştir.[166]…İslam kadınlara büyük özgürlük ve koruma sağlamıştır. Kuran'da kadın hakları adilane ve özgürlükçüdür. Hıristiyan İngiltere'de daha yirmi yıl önce kadınlara mülküyet hakkı verilmişken İslam bu hakkı en başından beri tanımıştır. İslam tarihine bakılacak olursa kadınlar birçok alanda ön saflarda yer almıştır.[167]

Besant'a göre İslam hakkında oluşan önyargıları değiştirmek ve (Hz.) Muhammed'in gerçek karakterini ortaya koymak Müslümanların görevidir. Besant, (Hz.) Muhammed'den büyük bir saygı ile bahseder. Onu "peygamber", "yüce peygamber", "Arabistan'ın peygamberi", "en yüce (supreme)'nin büyük elçisi" gibi sıfatlarla anar. Peygamberin "cehalet içindeki" Mekke toplumunda yaptığı itikâdi ve ahlâki devrimleri över. Tarih boyunca kimi Müslümanların sebep olduğu şiddet olaylarını peygamberin şahsından ve öğretisinden ayrı tutmak gerektiğini ifade eder.[168]

Besant, 8. ve 14. yüzyıllar arasında Arap düşünürlerin ortaya koyduğunu ifade ettiği "yüksek metafizik düşünce"ye dikkatleri çekmektedir. Ona göre Advaita Vedanta anlayışı ile söz konusu metafizik düşünce özdeştir ve bu özdeşlik Hint dini ve İslam arasında bir köprü oluşturmaktadır. İslam ve Hindistan'ın antik dini arasında dış görünüşü itibariyle olmasa da entelektüel ve ruhsal (spiritual) düzeyde

---

[164] Besant, **The Life And Theachings of Muhammad**, ss. 1-3.
[165] Bu metin 1900'lü yılların başında kaleme alınmıştır.
[166] Besant, **The Life And Theachings of Muhammad**, ss. 3-4.
[167] Besant, **The Life And Theachings of Muhammad**, ss. 24-25.
[168] Besant, **The Life And Theachings of Muhammad**, ss. 4-10.

bir uygunluk bulunması mümkündür. Bu noktada Besant dinleyicileri bahsettiği metinleri günün diline tercüme etmeye davet etmektedir. Ona göre bu sayede iki inanç arasındaki düşmanlıklar önlenebilir.[169]

Besant'a göre Hinduizm ve İslam'ın dış görünüşte farklılıkları olsa da Tanrı'nın birliği, yüce varlığın doğası gibi temel noktalarda düşünceleri benzerdir. İki din arasında benzer noktalardan birisi de ahlaki ilkelerdir. Besant, bu noktada İslam'ın çok üstün bir ahlaka sahip olduğunu ancak İslam dairesi dışındaki kişiler tarafından yapılan Kuran çevirilerinde bu hususun tam ortaya koyulamadığını ifade etmektedir. Ona göre Müslümanların bizzat kendilerinin Kuran'ı çevirmeleri İslam'ın asıl ruhunu ortaya koymak noktasında elzemdir.[170] "Metafizik ve etik hususlarda ortaklıklar iki dinin mensuplarının birbirlerine karşı duyduğu nefreti ve güvensizliği yok edecek düzeydedir" diyen Besant, birçok kimsenin çatışma yaratmaya ve iki inancın uzlaşmasını engellemeye çalışacağını belirtir. Besant buna rağmen kendisinin iki dinin insanlarının birlik olacaklarına ve kardeşçe yaşayacaklarına inandığını ifade eder.[171] Besant'a göre Hindistan'ın müreffeh bir ülke olması için Müslümanların ve Hinduların birlik içinde aynı ülkü uğrunda çalışmaları gerekmektedir.[172]

Besant İslam'ın bir savaş dini olduğu iddialarını reddeder. Ona göre Müslümanlar ilk olarak nefs-i müdafa için kılıçları ellerine almışlardır. Kuran'daki savaş ayetleri o dönemde fiilen var olan çatışmalar çerçevesinde anlaşılmalıdır.[173]

Besant yine "İslam'dan başka din yoktur" söyleminin bağnazlık, dar görüşlülük, dışlama olarak algılanmasının doğru olmadığını ifade etmektedir. O bu konuda şunları söyler:

> İnsanlar "İslam" kelimesinin asıl anlamını bilmemektedirler. Oysa "İslam" Tanrı'nın iradesine boyun eğmektir; peygamberin söylediği de budur; tek din vardır o da "ilahi

[169] Besant, **The Life And Theachings of Muhammad**, ss. 16-17.
[170] Besant, **The Life And Theachings of Muhammad**, s. 17.
[171] Besant, **The Life And Theachings of Muhammad**, ss. 17-18.
[172] Besant, **The Life And Theachings of Muhammad**, s. 35.
[173] Besant, **The Life And Theachings of Muhammad**, ss. 21-23.

> irade"ye boyun eğmektir. Bunu ilk söyleyen "Arapların peygamberi" değildir. Bilakis İslam birçok peygamberi kabul eder, Kuran kadim kutsal kitapları onaylar.[174]

Besant konferansını bitirirken Fatiha suresinin anlamını aktarır ve dinleyiciler arasındaki Hindular'a "bu duaya kimin itirazı olabilir?" diye sorar.[175]

Besant'ın İslam'ın mistik boyutuna özellikle dikkat çektiğini görmekteyiz. Ona göre İslam mistisizminin başlatıcısı Ali'dir ve onun yolundan gidenler bu anlayışı devam ettirmiştir. Besant, Mekke'den hicret ettikten sonra kırkbeş kişinin kendilerini Allah'a ve peygambere adayarak cemaat halinde yaşamaya başladığını söylemekte, sufizmin tohumunun böylelikle atıldığını ifade etmektedir. Burada Besant, eksik bilgilerle de olsa anlaşılan ashab-ı suffeden bahsetmektedir. Besant daha sonra sufi düşüncenin temel ilkelerinden söz etmekte ve "her şey Allah'tandır", "Allah'tan gayrı bir şey yoktur", "bütün evren onun aynasından başka birşey değildir", "mutlak güzellik birdir, bütün güzellikler onun bir şuasıdır", "yalnızca Allah aşkı vardır, diğer aşklar ondan bir parçadır", "gerçek varlık ancak O'dur, ondan gayrısı yoktur" gibi öğretileri sufizmin temel öğretileri olarak ifade etmektedir.[176] Bu söylemlerine bakarak Besant'ın, sufizmi vahdet-i vücud anlayışı temelinde anladığını düşünmek mümkündür. Yine Besant, sufi edebiyatından değişik örnekler vermekte, "şeriat, tarikat, marifet, hakikat" öğretisinden söz etmekte, sufi düşüncede "meditasyon"un, vecdin ve asketik yaşamın önemini vurgulamaktadır. Ona göre sufi düşüncede olan tüm bu anlayışlar ile Hint düşüncesi arasında büyük benzerlikler vardır.[177]

Dikkat çekici bir unsur ise Besant'ın metinlerinde birçok din kurucusunun mahatma olarak nitelenmesine karşın Hz. Muhammed hakkında böyle bir iddiasının olmayışıdır. Bunda İslam'ın temel öğretileri bağlamında Müslümanların, Teosofi Cemiyeti'nin mahatma anlayışını kabul etmesinin imkân dahilinde olmayacağı ve bu iddianın Müslümanların sempatisinden ziyade tepkisine neden olabileceği düşüncesi etkili olmuş olabilir.

---

[174] Besant, **The Life And Theachings of Muhammad**, ss. 23-24.
[175] Besant, **The Life And Theachings of Muhammad**, ss. 35-36.
[176] Besant, **The Life And Theachings of Muhammad**, ss. 36-37.
[177] Besant, **The Life And Theachings of Muhammad**, ss. 37-40.

Yukarıdaki ifadelerden sonra Teosofi Cemiyeti'nin bir takım Müslüman kişi ve grupları etkilediğini söylememiz gerekir. Bu isimlerden Alexander Russell Webb ve Noble Drew Ali Amerika'da İslam toplumu ve İslam'ın tebliğ çalışmaları açısından iki önemli isimdir.

3.1.2.3.1. Teosofi'den İslam'a: Alexander Russell Webb

İslamı kabul eden Amerikalı diplomat, Alexander Russell Webb (1846-1916)'in hayatında da Teosofi bağlantısını görmek mümkündür.[178] Webb, Filipinler'e konsolos olarak atanmadan önce ABD'de, S. Louis şehrinde Teosofi Cemiyeti'ne girmiştir (1883).[179] Webb'in biyografisini yazan Umar F. Abd-Allah'a göre Webb'in hayatında Teosofi Cemiyeti'nin çok önemli bir yeri vardır. Buna göre Hıristiyanlığı terk ederek yaklaşık on yıl ateist olarak yaşayan Webb'in ruhsal arayışında Teosofi son derece etkili olmuştur. Cemiyete mensup olduktan sonra Budizm'i benimseyen Webb ilerleyen yıllarada İslam'a dönse de Teosofi ile ilgisini hiç koparmamıştır. Abd-Allah'ın ifadelerine göre, yıllar sonra Uzak Doğu'dan Amerika'ya dönen Webb, Teosofi Cemiyeti'ne resmi üyeliğini yenilemiştir (1893). Abd-Allah, Webb'in teosofi ile "ezoterik Muhammedîlik"in özdeş olduğunu ileri sürdüğünü de aktarmaktadır.[180] C. Emanet de Teosofi'nin Webb'in hayatında önemli bir yeri olduğunu ifade eder. Emanet'in verdiği bilgilere göre cemiyete devam eden çoğu ateist ve materyalist ölümden sonraki hayata ve mutlak bir gerçeğin var olduğuna inanmaya başlamıştır. Teosofiyle tanıştıktan sonra Webb'in hayatında da önemli değişiklikler olmuştur; Webb bundan sonra daha sade bir yaşamı tercih etmiş, vejetaryen olmuş ve alkol, tütün ve uyuşturucuların kullanılmasına karşı çıkmıştır.[181] K. G. Bassiri ise Webb'in öncelikle Doğu öğretilerine sonrasında İslam'a yönelmesinde başlangıç noktasının Teosofi Cemiyeti olduğunu ifade eder. Bassiri, Chicago'da düzenlenen **Dünya Dinler Parlementosu**'nda (1893) Teosofi Cemiyeti'nin ağırlığını vurgulayarak Webb'in bu organizasyonda İslam'ın temsilcisi

[178] Alexander Russell Webb'in hayatı hakkında geniş bilgi çin bkz. Celal Emanet, **Amerika'da Bir Osmanlı: Muhammed A. R. Webb**, İstanbul, Yitik Hazine Yayınları, 2013.
[179] Umar F. Abd-Allah, **A Muslim in Victorian America: The Life of Alexander Russell Webb**, New York, Oxford University Press, 2006, s. 5, 13; ayrıca bkz. Richard Brent Turner, **Islam in the African-American Experience**, Indiana, Indiana University Press, 2003, s. 94.
[180] Abd-Allah, **A Muslim in Victorian America**, ss. 55-59.
[181] Emanet, **Amerika'da Bir Osmanlı**, s. 47.

olarak bulunmasında da cemiyetin etkisi olduğunu ileri sürer.[182] Bunun daha öncesinde Webb'in İslam'ı seçtikten sonra Hindistan'a yaptığı gezide (1892) Madras'ta Teosofi Cemiyeti'ni ziyaret etmesi; Madras'ta İslam üzerine verdiği konferansa H. S. Olcott'un katılması ve konferans sonunda Webb'i tebrik etmesi, teososfistlerle Webb'in İslamı seçmesinden sonra da ilişkisinin sürdüğünün açık bir göstergesidir.[183]

1893-1898 yılları arasında ABD'de bir İslami tebliğ hareketi[184] yürüten Webb bu çalışmalarında Osmanlı İmparatorluğu Amerika büyükelçisi Mevrani Bey (Mavroyani Bey) aracılığıyla sultandan yardım istemiş; kendisine İstanbul tarafından maddi destek sunulmuştur. Webb 1901 yılında İstanbul'a davet edilmiş kendisine Sultan II. Abdülhamid tarafından liyakat nişanı ve "Bey" ünvanı verilmiştir.[185]

Tüm bunların sonucunda şu söylenebilir ki Webb'in gerek İslam'ı seçmesi gerekse İslam adına ABD'de tebliğ faaliyetleri yürütmesi bütünüyle kendi inisiyatifidir. Ancak bu gelişmelere neden olacak ortamı yaratma hususunda Teosofi Cemiyeti'nin Doğu din ve öğretilerine yönelik ilgisinin ve çalışmasının da kayda değer görülmesi gerekir.

3.1.2.3.2. Teosofi Temelli Irkçı Bir Müslüman: Noble Drew Ali

Teosofi bağlantılı diğer bir Amerikalı Müslüman ise Noble Drew Ali'dir. **The Moorish Science Temple of America** (Amerika Mağribi Bilim Tapınağı) isimli siyah ırkçılığı temeline dayalı İslami hareketin lideri olan Noble Drew Ali'nin[186] düşüncelerinin masonluk ve Teosofi'den etkilendiği görülür.[187] R. B. Turner'a göre, Noble Drew Ali'nin Antik Mısır bilgeliğine ve Doğu ve Batı dini düşüncelerinin bir sentezini sunan düşüncelere yaptığı vurgu teosofinin onun üzerindeki etkisini işaret

[182] Kambiz Ghanea Bassiri, **A History of Islam in America**, New York, Cambridge University Press, 2010, ss. 113-116.
[183] Emanet, **Amerika'da Bir Osmanlı**, ss. 68, 135.
[184] Webb'in ABD'de yürüttüğü İslami tebliğ çalışmaları hakkında geniş bilgi için bkz. Emanet, **Amerika'da Bir Osmanlı**, ss. 68-91.
[185] Abd-Allah, **A Muslim in Victorian America**, ss. 3-6.
[186] The Moorish Science Temple of America hareketi ve kurucusu Noble Drew Ali hakkında geniş bilgi için bkz. Moorish Science Temple of America,
(çevrimiçi) http://www.moorishsciencetempleofamericainc.com/index.html, 09.12.2014.
[187] Horowitz, **Occult America**, s. 139.

etmektedir. Turner'a göre tarihsel bir temeli olmamasına karşın Noble Drew Ali'nin bir takım düşünceleri açık biçimde teosofiktir.[188]

E. Curtis, Noble Drew Ali'nin yazdığı **Circle Seven Koran** (Devir Yedi Kuran)[189] metninin önemli bir bölümünün bir teosofi öğrencisi Levi H. Dowling'in **The Aquarian Gospel of Jesus the Christ** (İsa Mesih'in Kova Burcu İncili)[190] kitabından olduğu gibi alındığını ifade ederek teosofik öğretilerin bu yolla **The Moorish Science Temple** öğretilerine girdiğini belirtir.[191] Bu ifadelere dayanarak teosofik öğretilerin ABD toplumunda kendisine yer arayan kimi İslam topluluklarına farklı ve mitolojik bir anlatı imkânı sağladığı düşünülebilir.

3.1.3. Teosofi ve Gelenekçi Ekol

Teosofi sahip olduğu ezoterik bilginin aynı zamanda "antik/kadim bilgelik"i veya "bilgelik dini"ni temsil ettiğini iddia etmiştir. Kadim bilgelik bütün dinlerin ortak zeminini oluşturan ezoterik bir öğretidir. Teosofinin kadim bilgelik öğretisinin evrensel ve daimi/perennial bir geleneğin/felsefenin var olduğunu iddia eden ve Rönesanstan itibaren bir takım düşünürlerde görülen düşüncelerle ve benzer iddiaları ortaya koyan 20. yüzyılla birlikte "Gelenekçilik/Gelenekselcilik" (Traditionalism) adıyla bir ekol oluşturan düşünceyle örtüştüğü görülmektedir. Kadim gelenek düşüncesi uzun bir geçmişe sahip olmakla beraber Teosofi Cemiyeti'nin kendine has söylemiyle birlikte 19. yüzyılın sonunda itibaren kuvvetli biçimde gündeme gelmiştir. Bu anlamda çoğulcu din anlayışına yaklaşan bu düşünceye (dinlerin temelinde ortak olan kadim bilgelik/gelenek/felsefe öğretisine) teosofi düşüncesinin destek verdiği veya bu düşünceyi savunan kişileri etkilediği görülmektedir.

---

[188] Turner, **Islam in the African-American Experience**, ss. 90, 93-94.

[189] **Circle 7 Koran or The Holy Koran of The Moorish Science Temple of America**, Prepared by Noble Prophet Drew Ali, (e-book versiyonu), Hogath Blake Ltd., 2008, (çevrimiçi) http://www.thecarafcentre.org.uk/pdf/circle-7-koran.pdf, 07.10.2014.

[190] Levi H. Dowling, **The Aquarian Gospel of Jesus the Christ**, Los Angeles, California, (Yayınevi yok), 1908.

[191] Edward E. Curtis IV, "Debating the Origins of the Moorish Science Temple: Toward a New Cultural History", **The New Black Gods: Arthur Huff Fauset and the Study of African American Religions**, Ed. Edward E. Curtis IV, Danielle Brune Sigler, Bloomington, IN, Indiane University Press, 2009, s. 72-76; ayrıca bkz. Jacob U. Gordon, **Black Leadership for Social Change**, Westport, USA, Greenwood Press, 2000, s. 111.

A. Faivre, okültist bir anlayış olan Teosofi hareketinin diğer geleneklerin anası olarak tanımlanan ve kadim olarak nitelenen bir "evrensel gelenek" düşüncesini desteklediğini ifade eder. Faivre'e göre Blavatsky **Isis Unveiled** ve **Secret Doctrine** isimli eserleriyle gelenek öğretisine büyük katkı sağlamıştır.[192] H. Netland ve M. Sedgwick gibi uzmanlar dinlerin temelinde aynı ezoterik geleneğin bulunduğunu ifade eden perennial felsefenin teosofik öğretiyle özdeş olduğunu ileri sürerler.[193] S. H. Nasr, gelenek (tradisyon) olarak nitelediği ilahi bilginin Batı tarihindeki "desakralizasyon" (kutsaldan uzaklaşma/arınma) serüvenini incelediği eserinde 19. yüzyılı bir "çelişki yüzyılı" olarak niteler. Ona göre 19. yüzyıl bir yandan bilginin kutsallığını yitirişinin zirvesini ifade ederken bir yandan da "kutsalın yeniden keşfi"ni ve "geleneğin dirilişi"ni temsil etmektedir. Nasr'a göre bu dönemde Batı'da kutsalın arayışı Doğu merkezine yönelmiştir. Bu anlamda Nasr, Teosofi Cemiyeti ve Doğulu çizgileriyle ruhçuluk gibi hareketleri Batı'da geleneksel öğretinin değerini ifade etme açısından zemin hazırlayan hareketler olarak düşünür.[194]

Burada dikkat çeken unsurlardan biri ise 20. yüzyılda Gelenekselcilik veya Gelenekçilik/Tradisyonalizm (Traditionalism)[195] kimi zaman ise Daimicilik (Philosophia Perennis)[196] adıyla kurumsallaşan ekolün önemli isimlerinin bir biçimde Teosofi hareketi ile ilişkili olmasıdır. Örneğin Gelenekselci ekolün lideri kabul edilen ve Teosofi Cemiyeti'nin belki de en amansız eleştiricisi[197] Rene Guenon'un özellikle okültizm alanına ilgi duyduğu genç yaşlarında Teosofi hareketi ile bir yerde kesiştiği görülmektedir. Guenon'u okült ve ezoterik alanla tanıştıran kişi

[192] Faivre, **Giz ve Işık**, s. 115.
[193] Harold Netland, **Encountering Religious Pluralism: The Challenge to Christian Faith and Mission**, USA, InterVarsity Press, 2001, ss. 108-109; ayrıca bkz. Mark Sedgwick, **Against the Modern World: Traditionalism and the Secret Intellectual History of the Twentieth Century**, New York, USA, Oxford University Press, 2004, s. 40.
[194] Nasr, **Bilgi ve Kutsal**, ss. 109-112.
[195] Rene Guenon, Ananda Coomaraswamy, Frithjof Schuon, Martin Lings, Huston Smith, Seyyid Hüseyin Nasr gibi isimler tarafında temsil edilen Gelenekselci ekol hakkında geniş bilgi için bkz. Nurullah Koltaş, **Gelenekselci Ekol ve İslam**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2013.
[196] Faivre, **Giz ve Işık**, s. 144.
[197] Rene Guenon'un **Theosophy: History of a Pseudo-Religion** isimli bir eser yazarak **Teosofi Cemiyeti**'ne tarihindeki en büyük eleştiriyi yaptığını hatırlamak gerekir.

Papus ismiyle tanınan ünlü Fransız okültist Gerard Encausse'dir.[198] Papus aynı zamanda Fransa Teosofi Şubesi'nin kurucusu ve Blavatsky'nin sık mektuplaştığı bir isimdir.[199] Bir müddet sonra Papus'tan ve Papus'un yönettiği okült gruplardan ayrılan (1908) Guenon İslam'ı kabul etti. Ne tesadüftür ki Guenon'un Müslüman olmasına vesile olan kişi de İsveçli bir teosofist olan John Gustaf Agueli'dir.[200] W. W. Quinn, bu ilişkileri dikkate alarak Guenon'un Doğu öğretilerine yönelmesinde ilk saikin Teosofi Cemiyeti olabileceğini ileri sürdüğü gibi Blavatsky'nin ezoterik düşüncelerinin bu süreçte Guenon'u etkilemiş olabileceğini iddia eder.[201] Quinn'e göre Guenon metafizik ve ilksel/aslî gelenek (primordial tradition), Coomaraswamy perennial felsefe (philosophia perennis), Blavatsky ise teosofi ve okültizm ile aynı şeyi ifade etmektedir.[202] M. Sedgwick ise hem Papus'un liderliğindeki **Martinist Biriliği** (Martinist Order)'nin hem de Guenon'un liderliğini yaptığı Gelenekçi ekolün perennializminin Teosofi Cemiyeti'ne dayandığını ileri sürer.[203] Bu düşüncelere A. Faivre de katılır; ona göre Guenon kadim gelenek fikrini Rönesans, Romantizm ve Teosofi Cemiyeti'nin mirasından almış ancak bu düşünceyi kendisinden önce kimsenin yapmadığı surette bir "esas" haline getirmiştir.[204]

Dinlerin temelinde ortak bir ezoterik geleneğin olduğu konusunda Guenon ve teosofistler arasında tam bir benzerik olduğunu ifade eden R. Smoley iki düşünce arasında Sanskritçe terminolojinin kullanımı ve ruhçuluğun tehlikelerine dikkat çekme gibi husularda da benzerlik olduğunu ifade eder.[205] Bununla birlikte Smoley

---

[198] Guenon ilk olarak 1906 yılında Papus tarafından exoterizm ve okültizmle tanıştırıldı. Guenon, Papus tarafından kontrol edilen Ordre Martiniste gibi okült gruplara kabul edildi. Bu dönemde Guenon Masonik gruplarla ve ezoterik dini doktrinlerle tanıştı. Geniş bilgi için bkz. William Quinn, "Guenon, Rene Jean Marie Joseph", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, s. 442.

[199] Quinn, **The Only Tradition,** s. 111; ayrıca bkz. Richard Smoley, "Against Blavatsky: Rene Guenon's Critique of Theosophy", (ilk yayım yeri: Quest Magazine, 98. 1 [Winter 2010]: ss. 28-34.) (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/publications/quest-magazine/1696, 12.02.2015.

[200] William Quinn, "Guenon, Rene Jean Marie Joseph" ss. 442-443.

[201] Quinn, **The Only Tradition**, s. 111; ayrıca bkz. Smoley, "Against Blavatsky".

[202] Quinn, **The Only Tradition**, ss. 104-105.

[203] Sedgwick, **Against the Modern World**, ss. 40, 53. Teosofi, Martinizm ve Gelenekçilik arasındaki perennializm temelindeki ilişkinin kapsamlı bir değerlendirmesi için bkz. Sedgwick, **Against the Modern World**, ss. 45-53.

[204] Faivre, **Giz ve Işık**, s. 144.

[205] Smoley, "Against Blavatsky".

Guenon'un, Blavatsky'nin iddia ettiği gibi Teosofi'nin bu kadim geleneğin devamı olma noktasındaki görüşlerini kesin şekilde reddettiğini ekler.[206]

Gelenekçi ekolün bir diğer önemli ismi Ananda Kertish Coomaraswamy (1877-1947) de bir dönem teosofistlerle yakın ilişki içinde bulunmuştur. Cemiyetin özellikle Olcott önderliğinde çok önemli çalışmalar yaptığı Seylan'da dünyaya gelen Coomaraswamy otuzlu yaşlarında Seylan'da Teosofi Cemiyeti'ne katılmış (1907), Annie Besant tarafından desteklenmiştir. Coomaraswamy, henüz Teosofi Cemiyeti'ne katılmadan bir yıl önce Seylan sanatı ve kültürünü kalkındırmayı amaçlayan **Seylan Reform Cemiyeti** (Ceylon Reform Society) isimli bir cemiyeti kurma konusunda teosofistlerin desteğini almıştır. Quinn, eğitim, kültür ve sosyal çalışmalar alanlarında benzer faaliyetlerin Seylan'da yıllardan beri teosofistler tarafından yapılmasının ve Seylan'da 1900'lü yılların başından itibaren Teosofi mensubu olmanın doğal kabul edilmesinin Coomaraswamy'yi Teosofi'ye katılmaya bir anlamda mecbur ettiğini düşünür. Ancak Quinn'e göre Coomaraswamy'yi asıl cezbeden metafiziğe yönelmesi olmuştur. Quinn, Coomaraswamy'nin metafizik başlangıcının teosofi olduğunu ve hayatı boyunca Teosofi Cemiyeti'ni tümüyle reddetmediğini ("Guenon gibi") söyler. Quinn'e göre Coomaraswamy her ne kadar ileride teosofinin "Hint öğretilerinin bir karikatürü" olduğunu düşünse de Teosofi Cemiyeti'nin Hint öğretilerinin yaygınlaşmasına katkısını olumlu bulmuştur.[207] Bunula birlikte Quinn, Comaraswamy'nin (ve Guenon'un) teosofik düşünceleri naif bulduğundan dolayı "teosofi" kavramını kullanmadığını bunun yerine "perennial felsefe" (philosophia perennis) veya ilksel gelenek (primordial tradition) kavramlarını kullandığını ifade eder. Ancak kavramlar ne olursa olsun Quinn'e göre Blavatsky'nin teosofisi Coomaraswamy'nin perennial felsefesine ilham vermiştir ve Coomaraswamy kendi metafizik dünya görüşünü biçimlendirme noktasında modern teosofiye borçludur.[208]

---

[206] Smoley, "Against Blavatsky".
[207] Quinn, **The Only Tradition**, ss. 108-110.
[208] Quinn, **The Only Tradition**, s. 110. Floyd H. Ross gibi araştırmacılar da iki düşünce arasındaki benzerliğe değinirler. Ross, teosofistlerin mistik geleneklerin altında bir birlik olduğunu ifade ettiklerini aynı şeyin Coomaraswamy gibi modern yazarlar tarafından da dile getirildiğini ifade eder. Bkz. Quinn, **The Only Tradition**, s. 110.

Coomaraswamy ileriki yıllarda da Teosofi ve Besant'la ilişkisini korumuştur. Coomaraswamy'nin bir kısım metinleri **The Theosophist**'te yayımlandığı gibi **An Introduction to Indian Art** (1923)[209], **Main Currents in Modern Thought** (1946), gibi eserleri Teosofi Yayınevi tarafından basılmıştır.[210] Cemiyet aynı şekilde Gelenekçi ekolün bir başka önde gelen ismi Frithjof Schoun'un **The Trancendent Unity of Religons**[211] isimli eserinin de yayımcılığını yapmıştır.

Sonuç olarak Teosofi Cemiyeti ile Gelenekçi ekol arasında bir organik bağ kurmak mümkün değilse de yukarıdaki ifadelere dayanarak teosofik öğretilerin en azından hayatlarının bir döneminde Guenon ve Coomaraswamy gibi gelenekçi düşünürleri etkilediğini söylemek mümkündür.

3.2. Teosofi Cemiyeti'nin Doğu Öğretilerinin Batıya Transferinde Etkisi

3.2.1. Teosofi ve Ezoterik İlginin Doğuya Yönelmesi

Teosofi Cemiyeti'nin senkretik bir anlayışla Doğu ve Batı öğretilerini bir araya getirdiği birçok kere tekrar edildi. Bunun da ötesinde cemiyet özellikle liderlerinin ve merkezinin Hindistan'a yerleşmesinden itibaren büyük ölçüde ürettiği metinlerde Hint felsefe ve inançlarının taşıyıcısı oldu. Cemiyetin senkretik yapısının en önemli yansıması Doğu öğretilerinin Batı dünyasına nakledilmesinde görülür. Gerek yayın faaliyetleri gerekse konferanslar düzenleme, kütüphaneler oluşturma gibi çalışmalarla cemiyet Doğu felsefe ve düşüncelerinin Batı dünyasına aktırılmasında en önde gelen yapılardan birisi oldu. Teosofi Cemiyeti bu hususstaki yoğun çalışmalarını kuruluşundan günümüze kadar sürdürmüştür.

Blavatsky ve teosofistler Doğu'nun dini ve felsefi düşüncelerini Batı'ya tanıtmak için büyük gayret gösterdiler. Blavatsky'nin Hindistan ve Tibet'e yaptığı

---

[209] Ananda K. Coomaraswamy, **An Introduction to Indian Art**, Kessinger Publishing, LLC March, 2007.
[210] Quinn, **The Only Tradition**, s. 110.
[211] Frithjof Schoun, **Trancendent Unity of Religons**, Quest Books, 2. bs. Wheaton, IL, Theosophical Publishing House, 1984.

geziler, ortaya koyduğu metinlerde dayandığı Hindu ve Budist öğretiler Batı dünyasında Doğu'ya yönelik büyük bir ilginin oluşmasını sağladı.[212]

Birçok uzman Teosofi Cemiyeti ve lideri Blavatsky'nin çalışmalarını Doğu öğretilerini Batı'ya duyurma ve taşıma noktasında çok değerli bulur. Örneğin H. Oldmeadow, Doğu öğretilerinin modern dönemde Batı dünyasında yaygınlaşması noktasında bir takım kilit noktaları belirler. Oldmeadov'a göre üniversitelerde Hindoloji kürsülerinin kurulması ve Eugene Burnouf, Max Müller, Paul Deussen gibi bilim adamlarının etkisi; Edwin Arnold, Paul Carus ve Lafcadio Hearn gibi isimlerin Doğu mitolojisi ve öğretilerini popüler kılması; I Ching ve Tibet'in Ölüler Kitabı (Tibetan Book of the Dead) gibi Doğu metinlerinin muteber tercümelerinin Batı dünyasında ulaşılabilir olmasının yanında Teosofi Cemiyeti'nin dört kıtada hızlı biçimde büyümesi, Doğu kaynaklı olduğu iddia edilen okült öğretilerin Madame Blavatsky, Alexandra David-Neel, W. Y. Evans-Wentz, Georgi Ivanovitch Gurdjieff gibi isimler tarafında yaygınlaştırılması bu hususta en önemli gelişmelerdir.[213] Oldmeadow, Doğu öğretilerine ilgi duyan Batılı birçok ismin en azından bir dönem Teosofi Cemiyeti'nin etkisi altında kaldığını ifade eder.[214]

J. Lavoie Blavatsky'nin Doğu dini gelenekleri üzerinde ciddiyetle düşünen ilk kimselerden birisi olduğunu kabul ederken[215] T. Wallace-Murphy, Blavatsky ve arkadaşlarının Batı zihnini Doğu dini ve felsefi geleneklerine açtığını ifade eder.[216] M. Nanda'ya göre Teosofi Cemiyeti ile birlikte Hint öğretileri Batı ezoterik anlayışı yanında önemli bir yer almıştır. Nanda, Teosofi'nin ezoterik alanda Hint öğretilerinin değerini öne çıkardığını; Blavatsky'nin Hinduizmi diğer bütün din ve bilimlerin ortaya çıkmasından önce var olan ilk bilgeliği yansıtan asıl kaynak olarak ifade ettiğini belirtir. Nanda'ya göre bir kimse rahatlıkla Teosofi Cemiyeti'nin Batı'da ortaya çıkmış ezoterik akımlar içerisinde Hindistan'a ve Hint öğretilerine en çok

---

[212] David Garrett Izzo, **The Influence of Mysticism on 20th Century British and American Literature**, USA, McFarland Company, 2009, ss. 13-14.
[213] Oldmeadow, **Journeys East**, s. 28.
[214] Oldmeadow bu isimler arasında W. B. Yeats (1865-1939), Ananda Metteya (asıl ismi Allan Bennett, 1872-1923), Krishna Prem (asıl ismi Ronald Henry Nixon 1898 –1965), W.Y. Evans-Wentz, Rene Guenon, Christmas Humphreys (1901-1983), Nyanatiloka Thera (asıl ismi Anton Gueth, 1878-1957), Miriam Salanave'ı sayar. Bkz. Oldmeadow, **Journeys East**, s. 66.
[215] Lavoie, "The Spiritualism" s. 214.
[216] Wallace-Murphy, **Hidden Wisdom**, s. 273.

rağbet gösteren akım olduğunu söyleyebilir.[217] "Batı ezoterik geleneğinin en karakteristik özelliklerinden birisi senkretik bir yapı sergilemesidir" diyen G. Djurdjevic'e göre 19. yüzyılın sonunda bu özellik Batı ezoterizmini Doğu'ya özellikle de Hint dini öğretilerine açılmaya yöneltmiştir. Djurdjevic, bu süreçte tercüme faaliyetlerinin önemli katkısının olduğunu kabul etmekle beraber çığır açan olayın Teosofi Cemiyeti'nin ortaya çıkması olduğunu düşünür. Bu noktada Djurdjevic Hint öğretilerinin Batı okült hareketleri içerisinde önemli bir yer edinmesinin büyük ölçüde Teosofi Cemiyeti tarafından sağlandığını ifade eder.[218] A. Rawlinson ise Blavatsky'yi başka bir Batılı'nın yapmasının zor olduğu bir zamanda Doğu spiritüalizmini saygıdeğer bir konuma yükselten kişi olarak tanımlar. Ona göre Blavatsky Doğu düşüncesinin Batı'ya taşınmasında eşsiz bir yere sahiptir.[219]

Bütün bunların yanında J. Evola Batı dünyasının ilgisini Doğu spiritüalitesine yönlendirmede Teosofi hareketinin önemini kabul etmekle beraber Teosofi'nin Batı'ya sunduğu öğretilerin "sahte" Doğu öğretileri olduğunu iddia eder. Evola özellikle karma ve reenkarnasyon öğretilerinden yola çıkarak Teosofi'ye ciddi eleştiriler yöneltir ve teosofi öğretisinin saf Doğu öğretilerine "anlaşılmazlıklar ve deformasyonlar" kattığını, karma'yı "pratik değer ve özgürlükçü potansiyelinden" ayırıp "tipik modern olan bir çeşit evrimci determinizm"e dönüştürdüğünü ileri sürer.[220]

Encyclopedia of Hinduism'in yazarları C. Jones ve J. D. Ryan Teosofi Cemiyeti'nin Hinduizm ve Budizm'in ABD'de değer kazanmasında önemli katkılar sağladığı üzerinde dururlar. Jones ve Ryan'a göre cemiyet Doğu ve Batı sentezine dayanan düşünceleriyle Amerikan bilincinde Hinduizm, Budizm, spirtüalizm ve rasyonalizmin birlikteliğinden oluşan bir düşünce biçimi oluşturmayı başarmıştır. Günümüze kadar devam eden farklı Teosofi yayınevleri Hint kutsal metinlerinin, yorumlarının ve Hint tarihinin ABD'de yaygınlaşmasında önemli görev icra etmiştir.

[217] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 302.
[218] Gordan Djurdjevic, **India and the Occult: The Influence of South Asian Spirituality on Modern Occultism**, New York, PalgraveMacmilan, 2014, ss. 23, 36.
[219] Barrett, s. 26.
[220] Geniş bilgi için bkz. Evola, **Çağdaş Ruhçuluğun Maske ve Yüzleri**, ss. 71-89.

Öyle ki Amerikalıların Hinduizm hakkında elde ettiği bilgilerin önemli kısmı Teosofi yayınları sonucu oluşmuştur.[221]

Bunların yanında Teosofi ve Hint öğretilerine yönelen bir takım hareketlerin Amerikan toplumunu Hindistan'dan gelen üstadlara hazırlama noktasında önemli tesir icra ettiği düşünülür. C. Wessinger'in ifadesine göre 19. yüzyılın sonundan itibaren Vivekananda, Yogananda ve diğer Hindu konuşmacılar Amerika'da Teosofi, Hıristiyan Bilimi (Christian Science) ve Yeni Düşünce (New Thought) hareketlerinin etkisiyle kendilerini dinlemeye hazır insanlar bulmuşlardır.[222] Vivekananda tarafından 1894 yılında New York'ta kurulan Vedanta Cemiyeti ABD'de Hint düşüncesinin yayılmasında çok önemli faaliyetler icra etti. Vedanta'nın ilgisini çektiği ilk kimseler Teosofi ve Yeni Düşünce (New Thought) tarafından önceden Hindu düşüncesine aşina kılınmış kişiler oldu.[223] Bu görüşlere paralel düşünceler serdeden W. W. Atkinson 1893 yılında yapılan Dünya Dinler Parlementosunun Amerikan toplumunun Doğu felsefelerine yönelik ilgisini artırmada önemli rol oynadığını belirtir. Ancak hemen ardından Atkinson bu hususta daha etkili bir faktör olarak Teosofi Cemiyeti'nin Blavatsky ve öğrencileriyle birlikte baş rol oynadığını ekler.[224] Teosofi Cemiyeti'nin Dünya Dinler Parlementosu ve Vivekananda'nın çalışmalarından yaklaşık yirmi sene önce faaliyete geçtiği düşünülecek olursa cemiyetin Amerikan toplumunu Doğu öğretilerine ve Hindu üstadlara uzunca bir süredir hazırladığı tasavvur edilebilir.

Teosofi Cemiyeti ABD'de Doğu ritüellerinin uygulanmasında da öncü olmuştur. Örneğin, Amerika'da cesed yakılan ilk cenaze töreni bir teosofist olan Baron Joseph Henry Louis Charles de Palm için düzenlenmiştir.[225] Palm'ın

---

[221] Jones, Ryan; **EH,** s. 466.
[222] Catherine Wessinger, "Hinduism Arrives in America: The Vedanta Movement and The Self-Realization Fellowship", **America's Alternative Religion**, Ed. Timothy Miller, New York, State University of New York Press, 1995, ss. 173-174.
[223] **EARH**, C. III, s. 58.
[224] William Walker Atkinson, **Reincarnation and the Law of Karma**, New York, Cosimo, Inc., 2010, ss. 72-73.
[225] Sarah M. Pike, **New Age and Neopagan Religions in America**, New York, Columbia University, 2004, s. 57.

kremasyonuyla ilgili organizasyonu bütünüyle Olcott düzenlemiş ve kremasyon 6 Aralık 1876'da gerçekleştirilmiştir.[226]

W. T. Anderson ise bize 1930'ların Londra'sıyla ilgili dikkat çekici bilgiler verir. Buna göre Anderson, sözü edilen yıllarda Londra'nın "Doğu ile ilgilenen araştırmacılar, eklektik din araştırmacıları, yogiler, gurular ve şarlatanlarla" dolu olduğunu, bu ortamı sağlamada da Teosofi Cemiyeti'nin önemli katkısı olduğunu ifade eder. Anderson'a göre Teosofi Cemiyeti, İngiliz aristokrasisinden önemli isimlerin Hindu ve Budist felsefe ile tanışmasında önemli bir faktör olmuştur.[227]

Teosofi Cemiyeti, Doğu literatürünün Batı'ya kazandırılmasında ve yaygınlaştırılmasında çok önemli bir katkı sağlamıştır. Teosofistler yayın faaliyetleriyle birçok Hint metninin tercüme edilmesine ve Batı'da yaygınlaşmasına aracı olmuştur.[228] Teosofistler en başından beri Doğu literatürünün kıymetine değinmiştir. Olcott'un ifadesiyle "yalnızca Upanişadlar değil Sanskrit, Pali ve Zend literatürü olağanüstü bir hazinedir."[229] Cemiyet Doğu metinlerini Batı'ya aktarma hususunda kendisini ehliyetli ve güvenilir bir merci olarak ortaya koyar. Örneğin Olcott, Doğu öğretilerinin Batı'ya aktarılmasında oryantalistlerin çalışmalarının yetersiz olduğunu ifade eder. Ona göre Doğu düşünce dünyasını kavrama noktasında Batı düşüncesi ve eğitimi yeterli değildir; Doğu'yu ifade etmek için farklı bir "anahtar"a ihtiyaç vardır. Olcott, bu hususta Teosofi Cemiyeti'nin Doğu düşüncesini Batı'ya doğru biçimde aktarma çabası güttüğünü ifade etmektedir. Teosofi Cemiyeti'nin yayın organı **Theosophist** ve A. P. Sinnett'ın **Esoteric Buddhism** eseri Olcott'a göre o gün için Doğu düşüncesini yansıtan en önemli yayınlardır.[230]

Teosofistlerin yaptığı Doğu metinleri tercümelerini bütünüyle ortaya koymamız konumuzun kapsamını çok genişletecektir; dolayısıyla biz burada birkaç örnek vermekle yetineceğiz.

---

[226] Charles de Palm'ın kremasyonu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Olcott, Olcott, **Old Diary Leaves**, First Series (1874-1878), ss. 147-184.
[227] Walter Truett Anderson'dan aktaran, Alexander, "Roots of The New Age", s. 33.
[228] Pike, **New Age and Neopagan**, ss. 56-57.
[229] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 33.
[230] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 28-29.

Asıl olarak Gnostik ve Hermetik literatüre dair tercümeleriyle tanınan teosofist George Robert Stowe Mead (1863-1933) **Upanişadlar**'dan birçok bölümü tercüme etmiştir.[231] Annie Besant **Bhagavad Gita**'yı İngilizceye[232], teosofist Franz Hartmann ise Almancaya çevirmiştir.[233] Budist Pali metinlerinin tercümesinde ise teosofist Frank Lee Woodward (1871–1952)'ın çok değerli çalışmaları olmuştur. 1902 yılında Teosofi'ye katılan, sonrasında Sri Lanka, Galle'de teosofistler tarafından kurulan Maninda Budist Koleji'nde görev yapan Woodward Budist metinlerin İngilizceye tercümesinde önemli gayret göstermiştir. Woodward, 42 ciltlik Pali kanonun 18 cildini çevirmiştir. Onbeş yılını vererek Pali kanonun en geniş bağlamlı fihristini (concordance) yapmıştır. **Some Sayings of the Buddha**[234] isimli kitabıyla Budizm'in anlaşılmasına katkı sunmuştur.[235]

Doğu öğretilerini yaygınlaştırmada Teosofi Cemiyeti'nin yayın faaliyetleri önemli bir yer kaplar. Hindistan merkezi tarafından yapılan yayınların yanı sıra ABD merkezli yapılan yayınlara göz atıldığında 19. yüzyıl sonunda başlamak üzere hiç aralıksız devam eden büyük bir yayın faaliyetiyle karşılaşmaktayız. Örnek olarak W. Q. Judge önderliğinde 1886 yılında ABD'de yapılanan ve 1895 yılında Hindistan merkezden bağlarını koparan Teosofi topluluğuna göz atabiliriz. Bu Teosofi topluluğu 1886 yılında başladığı süreli yayın faaliyetini **The Path** 1886-1896; **Theosophy** 1896-1897; **Universal Brotherhood** 1897-1899; **Universal Brotherhood Path** 1900-1902; **The Theosophical Path** 1911-1935 ; **The Theosophical Forum** 1936 - 1951, **Sunrise: Theosophic Perspectives** 1951-…[236] gibi dergilerle günümüze kadar sürdürmüştür. Bu dergilerin içeriklerine baktığımızda büyük oranda teosofik öğretiler bağlamında Doğu öğretilerinin sunulduğunu görmekteyiz.

---

[231] Bkz. **The Upanişhads**, İngilizceye Çev. George Robert Stowe Mead vd. C. I, London, Theosophical Publishing Society, 1896. Guenon bu tercümeleri "kabataslak" yapılmış ve teosofizmin düşüncelerini yansıtan metinler olarak değerlendirir. Bkz. Guenon, **Pseudo Religion**, s. 159.

[232] Bkz. **The Bhagavad Gita or The Lord's Song**, Trans. Annie Besant, London, Theosophical Publishing Society, 1896.

[233] Bkz. **Das Bhagavad Gita**, Almancaya Çev.Franz Hartmann, Reprint-Verlag- Leipzig, (2002).

[234] F.L. Woodward, **Some Sayings of the Buddha: According to the Pali Canon, Asian Educational Services**, India, 31 Aralık, 2002.

[235] Nigel Heyward, "Woodward, Frank Lee (1871-1952)", Australian Dictionary of Biography, (çevrimiçi)http://adb.anu.edu.au/biography/woodward-frank-lee-9183, 20.07.2014.

[236] Bu yayınlara online erişim için: http://www.theosociety.org/pasadena/ts/tup-onl.htm, 12.12.2014.

3.2.2. Teosofi'nin Batı Dünyasında Budizm ve Hinduizm Üzerine Yapılan Çalışmalara Katkısı

Teosofi Cemiyeti Budizm'in Batı dünyasında yaygınlaşması için önemli çaba sarfetmiş, 20. yüzyılda Budist öğretilerin Avrupa ve Amerika'da tanınmasında çok önemli bir tesir göstermiştir.[237] Ürettiği literatür ile Budist öğretilerin taşınmasında katkısı olan cemiyet Batı dünyasında Budist toplulukların oluşmasına yardım etti ve ileride Budizm için önemli faaliyetler yürütecek isimlerin Budizm'i benimsemesinde aracı oldu. Biz burada Teosofi Cemiyeti'nin Budizm'e yönlendirdiği önemli birkaç Batılı isme yer vermek suretiyle konuya değinmek istiyoruz.

Budizm'in Batı'da yayılmasının birkaç önemli ayağının olduğu düşünülür. T. W. Rhys Davids (1843-1922)'in 19. yüzyılın sonunda kurduğu **Pali Metinleri Cemiyeti** (Pali Text Society, [kuruluşu,1881])[238] ile birlikte Budist literatür Batılı okuyucular için ulaşılabilir olmuştur.[239] Ancak Teosofi Cemiyeti'nin özellikle H. S. Olcott'un Budizm'e olan yoğun ilgisi ve Seylan Budistlerine yönelik önemli çalışmaları vesilesiyle Budizm'e yönelik ilgiyi daha fazla teşvik ettiği görülmektedir.[240] Yüzyıl dönümünde Avrupa'da birçok merkezde cemiyetin şubelere sahip olduğunu ifade eden Martin Bauman, 20. yüzyılın başında İngiltere ve Almanya'da teosofistler ve Budistlerin yakın işbirliği içinde olduklarını ileri sürer. Bauman'a göre Budistlerle teosofistlerin işbirliği Britanya'da 20. yüzyıl ortasına kadar sürmüştür.[241] Bu dönemde Batı'da Budizm üzerine çalışmaları olan isimlere ve gruplara bakıldığında bir şekilde Teosofi Cemiyeti'nden destek gördükleri veya en azından cemiyetle bir dönemde olsa ilişkili oldukları görülmektedir. Bu anlamda birçok isimden bahsetmek mümkünken burada konuyu vuzuha kavuşturacak mahiyette birkaç isme değinmek istiyoruz.

---

[237] Martin Bauman, "Modernist Interpretations of Buddhism in Europe", Ed. David McMahan, **Buddhism in the Modern World**, New York, Routledge, 2012, s. 117; Donald S. Lopez, **Prisoners of Shangri-La: Tibetan Buddhism and the West**, Chicago, USA, The University of Chicago Press, Ltd. 1998, s. 51.

[238] Geniş bilgi için bkz. Pali Text Society web adresi: http://www.palitext.com/, 21.03.2015.

[239] Chryssides, **Exploring**, s. 204. 19. yüzyılın ikinci yarısın Batı'da yapılan ilk Budist metin tercümeleri için bkz. Martin Bauman, "Modernist Interpretations of Buddhism in Europe", **Buddhism in the Modern World,** Ed. David McMahan, New York, Routledge, 2012, ss. 118-119.

[240] Chryssides, **Exploring**, ss. 204-205.

[241] Bauman, "Modernist Interpretations", ss. 117, 119.

İngiltere'de Budizm çalışmalarında Christmas Humphreys ismi öne çıkar. Tanınan bir avukat olan Christmas Humphreys Londra Teosofi Locası vesilesiyle Budizm'i kabul etmiş; Budizm'in popüler olmasında büyük çaba göstermiştir.[242] Kısa süre sonra Londra'da Christmas Humphreys tarafından Teosofi'nin bir alt grubu olarak **Londra Budist Cemiyeti** (Buddhist Society in London) kurulmuştur (1924).[243] Bu cemiyet daha sonra Teosofi'den ayrılarak ayrı bir cemiyet (Buddhist Society) haline gelmiştir (1926).[244] Bu süreç içerisindeki Budist anlayışı değerlendiren M. Bauman, Teosofi Cemiyeti aracılığıyla Budizme yönelen kişilerin özellikle teosofik bir öğreti olan "antik bilgelik dini"yle irtibat kurmak gibi "romantik" bir arzuyla ve pek çok zaman da teosofi ve Budizmin ayırdına varmadan Pali metinlerini tercüme etme, okuma ve yorumlama faaliyetlerine giriştiklerini söyler.[245] Bununla birlikte **Pali Metinleri Cemiyeti** mensuplarının önde gelen isimleri ile Edward Conze ve Alan Watt gibi Budizmi kabul eden yazarlar bir şekilde Teosofi Cemiyeti ile ilişkili kişilerdir.[246] Örneğin, Budizm üzerinde önemli çalışmaları olan Edward Conze hayatı boyunca Teosofi'ye bağlı kalmıştır. Eliade'nin ifadelerine göre Conze, Blavatsky'yi Tsongkhapa'nın[247] reenkarnasyonu olarak kabul etmiştir.[248]

Blavatsky'nin gizli Senzar dilinden tercüme ettiğini iddia ettiği **The Voice of the Silence** (Sessizliğin Sesi) kitabı D. T. Suziki tarafından Mahayana Budizminin gerçek bir temsilcisi olarak ifade edilirken aynı eser Christmas Humphreys'in **The Wisdom of Buddhism** isimli kitabında Tibet kaynaklı eserlerden birisi olarak ifade edilmiş ve bu eserden önemli alıntılar yapılmıştır.[249] Daniel H. Caldwell ise Alice L. Cleather isimli bir İngiliz teosofistin Pekinde Pançen Lama'nın isteği üzerine

[242] Chryssides, **Exploring**, ss. 204-205.
[243] Borup, "Zen and the Art", s. 456; Sutcliffe, "The Origins of 'New Age' Religion, s. 61.
[244] Oldmeadow, **Journeys East**, s. 93. Christmas Humphreys'in Teosofi Ceiyetiile ilişkisi ve Budizm için çalışmaları hakkında geniş bilgi için bkz. age. ss. 91-94.
[245] Bauman, "Modernist Interpretations", ss. 119-120.
[246] Borup, "Zen and the Art", s. 456.
[247] Tsongkhapa; Tibet Budizminde Gelugpa tarikatının kurucusu. Bkz. "The Works of Tsongkhapa: English Translations", Cotopaxi, Colorado,Eastern Tradition research Institute, (2008), s. 3. (çevrimiçi) bkz. http://www.easterntradition.org/etri%20bib-tsongkhapa.pdf, 12.12.2014.
[248] Lopez, **Prisoners of Shangri-La**, ss. 51-52.
[249] Lopez, **Prisoners of Shangri-La,** ss. 51-52; ayrıca bkz. **The Wisdom of Buddhism**, Ed. Christmas Humphreys, London Buddhist Society, 1987, s. 222.

Blavatsky'nin **Sessizliğin Sesi** kitabını bastığı bilgisini vermektedir.[250] Bunlara ilave olarak Dalai Lama'nın ilk kitaplarından birisi olan **The Opening of the Wisdon Eye** kitabını Teosofi Cemiyeti yayımlamıştır.[251]

Poul Pedersen, Teosofi hareketinin Tibet ve Budizm üzerine çalışmaları olan bir takım seçkin bilim adamı üzerinde etkisi olduğunu ifade eder. Pedersen Teosofinin etkilediği isimler arasında Alexandra David-Neel, W.Y. Evans Wentz, Lama Anagarika Govinda, Edward Conze ve D. T. Suziki gibi isimleri sayar. Pedersen ilaveten Teosofi'nin "New Age Oryantalizmi"nin yolunu döşediğini ifade etmektedir.[252]

Teosofi Cemiyeti ile ilişkisi olan bir başka önemli Batılı Budist ise Allan Bennett (1872-1923)'dir. Bennett genç yaşlarında Batı ezoterizmine ve Doğu öğretilerine yöneldi. Londra'da Teosofi Cemiyeti'ne ve Altın Şafak Hermetik Birliği (Hermetic Order of the Golden Dawn)'ne katıldı.[253] Blavatsky ve Teosofi Cemiyeti'nin öğretilerinden etkilendi. Bir süre sonra her iki gruptan da ayrıldı, sonrasında İngiltere'den ayrılarak önce Seylan'a ardından Burma'ya gitti. Burada Budizm'i kabul etti, Ananda Metteyya ismini aldı ve bir Budist keşiş (bhikkhu) oldu. İlerleyen yıllarda **Uluslararası Budist Cemiyeti** (Buddhasana Samagama/International Buddhist Society)'ni kurdu (1903) ve Budizm üzerine bir takım yayınları gerçekleştirdi. Teosofi Cemiyeti Hindistan'da yayımladığı The Theosophist isimli dergisinde Bennett'e destek verdi. **Büyük Britanya ve İrlanda Budist Cemiyeti** (Buddhist Society of Great Britain and Ireland)[254]için de faaliyetlerde bulunan Bennett, Teosofi Cemiyeti H. P. B. Locası da dâhil birçok yerde konferanslar verdi. Bennett yaşadığı sağlık sorunlarına rağmen Budizm üzerine konferanslarına Amerika'da da devam etti. Bennett'in ölümünden sonra Teosofi

[250] Daniel H. Caldwell, **The Esoteric World of Madame Blavatsky: Insights Into the Life of a Modern Sphinx**, Quest Books, U.S. 2001, s. 404.
[251] Lopez, **Prisoners of Shangri-La,** ss. 51-52; ayrıca bkz. H. H. the Dalai Lama Tenzin Gyatso, **The Opening of the Wisdon Eye**, Illinois, The Theosophical Publishing House, 1966.
[252] Pedersen, "Tibet, Theosophy", s. 157.
[253] Oldmeadow, Journeys East, s. 89.
[254] Büyük Britanya ve İrlanda Budist Cemiyeti (Buddhist Society of Great Britain and Ireland) 1907 yılında kuruldu. Cemiyete T. Rhys Davids gibi araştırmacılar ve Budizm mensubu Avrupalı elitler katıldı. Teosofi mensubu olan Avrupalılar da bu cemiyete katılmıştır. Bkz. Bauman, "Modernist Interpretations", s. 119.

Cemiyeti Yayınevi birçok konuşmasını **The Religion of Burma and Other Papers**[255] ismi altında yayımladı (1929).[256]

A. Faivre, Mircea Eliade'nin 1920'lerin başlarında Teosofi Cemiyeti'ne, kurucularına ve özellikle Blavatsky'ye açık şekilde ilgi gösterdiğini ifade etmektedir. Faivre'e göre, Eliade'nin Hint dinleri üzerine okuduğu ilk çalışmaların Teosofi Cemiyeti tarafından yayımlanan metinler olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim günlüğünün 1923 yılına ait bir sayfasında Eliade teosofistler tarafından tercüme edilmiş çalışmaların Sankristçe orijinallerini okumak istediğini yazmıştır. Ancak Faivre, zaman zaman teosofi literatürüne referanslarda bulunan Eliade'nin giderek teosofiye sert eleştirilerde bulunan Guenon tarafına kaydığını ifade etmektedir.[257]

P. Pedersen, teosofistlerin Batılıların Doğu'ya yönelik ilgilerini kuvvetlendirmenin yanında Batılıların Doğu gelenekleri üzerindeki yorumlarını Asyalı elitlere tanıttığını da düşünür. Pedersen bu anlamda Teosofi Cemiyeti'nin Doğu ve Batı arasındaki kültürel alışverişe yaptığı katkıyı önemser. Pedersen, Doğu öğretilerinin Batı'da algılanması hususunda dikkatleri farklı bir noktaya çeker. Ona göre modern Batı düşüncesinde Doğu öğretileri giderek artan bir seyirle psikolojik anlam ve derinlik sahibi öğretiler olarak algılanmıştır. Pedersen, bunu "Doğu'nun psikolojileştirilmesi (psychologization)" olarak tanımlar; ve bu bağlamda Budizmi ve Tibet'i örnek olarak inceler. Pedersen; Francesca Fremantle, Nathan Katz, Daniel Goleman gibi araştırmacıların söylemlerinden örnekler vererek Batı psikolojik öğretilerinin Budist ve Tibet öğretileriyle örtüştüğü iddiasını dile getirir.[258] Pedersen, 20. yüzyıl ortalarından itibaren Batı dünyasında Budizmin bir kurtuluş öğretisi olmaktan ziyade mental sağlığı vurgulayan psikolojik bir öğreti olarak algılanmasının üç merhalede geliştiğini ve bunun ilk aşamasının Blavatsky'yle

---

[255] Ananda Metteya, The Religion of Burma and Other Papers, Adyar, Madras, India, Theosophical Publishing House, 1929.

[256] Geniş bilgi için bkz. John L. Crow, "Allan Bennett and the Emergence of Buddism in the West", [ilk yayım yeri, İnsight Magazine, Ağustos, 2008, ss. 30-33] (çevrimiçi) http://www.johnlcrow.com/wp-content/uploads/2013/09/Allan-Bennett-and-the-Emergence-of-Buddhism-in-the-West.pdf, 21.03.2015; Oldmeadow, Journeys East, s. 89.

[257] Antoine Faivre, "Modern Western Esorteric Currents in the Work of Mircea Eliade: The Extent and Limits of Their Presence", **Hermeneutics, Politics, and the History of Religions: The Contested Legacies of Joachim Wach and Mircea Eliade**, Ed. Christian K. Wedemeyer, Wendy Doniger, Oxford University Press, 2010, s. 152.

[258] Pedersen, "Tibet, Theosophy", ss. 158-159.

başladığını ifade eder. Ona göre Blavatsky'nin öğretileri "bütün tuhaflıklarına" rağmen Doğu'yu yücelten, Batı'yı eleştiren bir "kültürkritik" (zivilisationskritik) temeline oturmaktadır. Blavatsky, bugün Batı'da kaybolmuş ancak Doğu'da mevcut olan bir bilgelik veya hakikatten söz etmiştir. Blavatsky'ye göre bu bilgeliğin tekrar Batı tarafından elde edilmesinin yegâne yolu Doğu öğretilerinin öğrenilmesinden geçmektedir. Blavatsky'nin diğer temel iddiası ise insanın doğasının ruhsal oluşudur. Blavatsky spiritüel psikolojiyi desteklediği gibi insanın mental yapısını anlamak açısından materyalistik görüşleri ve bilimsel naturalizmi reddetmiştir. Pedersen, "bir ruh bilimi" dediği Teosofi'nin; Budizmi, Tibet'i ve psikolojiyi 20. yüzyıl dönümünde spiritüel bir söylem içinde bir araya getirdiğini ifade eder. Pedersen bu süreçte bütün literatürün teosofistler tarafından oluşturulmasa da "devasa teosofik yayın makinesi"nin Tibet'i temele alan bir spritüel psikoloji anlayışının kurulmasında önemli bir rol oynadığını belirtir.[259] Pedersen'e göre Budizm üzerine kurulu psikolojik öğretinin ikinci merhalesi 1930'ların ortasında Carl Gustav Jung'un Doğu dinlerinin psikolojisi üzerine yazıları ile başlar. Ona göre entelektüel kökleri romantik doğa felsefesine dayanan bir psikolog olarak Jung, teosofi ile birçok ortak görüşü paylaşmıştır. Jung, Evans-Wentz'in tercüme ettiği Tibet'in Ölüler Kitabı, Suziki'nin Zen Budizme Giriş gibi kitaplarının Batı'da yaygınlaşmasını sağlayan yolları hazırlamıştır. Jung, Doğu dinlerinin psişe hakkında derin bakış açıları sunduğunu ifade etmiştir. Jung'un Doğu ilgisi diğer psikologları da etkilemiştir. Pedersen'e göre tüm bu gelişmeler, Doğu din ve psikolojisinin modern Batı psikoloji paradigması ile tanımlanması ve çeşitli Doğu uygulamalarının mental sağlık veya psikoterapi için kullanılması sonucunu doğurmuştur. Pedersen, "Batı medeniyetini tedavi için Doğu medeniyetine muhtaç olan hastalıklı bir medeniyet" olarak gören teosofi düşüncesinin izlerinin sözünü ettiği bu ikinci merhalede açıkça görüldüğünü iddia eder.[260] Pedersen söz konusu olan Doğu'nun psikolojileşmesi (psychologization) sürecinin ilk iki merhalesinde Asya'nın diğer yerlerinden Hindu ve Budistlerin katkısı olmasına karşın Tibet Budistlerinin bir katkısı olmadığını söyler. Ona göre 1959 yılı itibariyle Tibet diasporasının başlaması ve Tibetli üstadların Batı'ya ulaşması ile üçüncü merhale başlamış ve Tibet Budizmi öğretileri

[259] Pedersen, "Tibet, Theosophy", ss. 159-160.
[260] Pedersen, "Tibet, Theosophy", ss. 160-161.

Batı dünyasında etkili olmuştur. Pedersen bu hususta Batı'da etkili Tibetli üstadlar Tarthang Tulku (1934-…) ve Chögyam Trungpa (1939-1987) gibi isimleri örnek verdikten sonra bu isimlerin başarılarında Blavatsky, Jung ve Batı'nın spiritüel ilgisinin önemini vurgular. Ona göre Blavatsky'nin "hayali Tibetli mahatmaları" yüzyıl sonra bu defa gerçek Tibetli üstadlar olarak tekrar Batı'nın gündemine gelmiştir.[261]

3.2.3. Teosofi'nin Batı'da Yaygınlaştırdığı Doğu'lu Kavram Dünyası

Teosofi Cemiyeti, Doğu inanç ve düşüncesinin temel kavram ve anlayışlarının Batı dünyasına taşınmasında önemli rol oynamıştır. Bu anlamda akla ilk gelen kavramlar karma ve reenkarnasyon kavramlarıdır. Karma ve reenkarnasyon inançlarını Hint dinlerinin en temel inançları arasında göstermek yanlış olmasa gerekir. Teosofi Cemiyeti karma ve reenkarnasyon inançlarını benimsemiş ve bu kavramlar üzerinde büyük çapta metinler üretmiştir. Teosofi Cemiyeti'nin ve özellikle Blavatsky'nin bu iki kavram ve anlayış üzerindeki tespitlerini önceki bölümlerde ifade etmiştik. Teosofistlerin karma ve reenkarnasyon öğretilerine yönelik son derece sert eleştiriler söz konusudur. Teosofistlerin bu anlayışları asıl kaynaklarından ve anlamlarından kopardıklarına dair iddialar birçok kimse tarafından dile getirilmiştir.[262] Ancak bizim burada üzerinde durmak istediğimiz nokta bu tartışmalardan ziyade reenkarnasyon ve karma anlayışlarının modern Batı dünyasında tanınması ve benimsenmesinde Teosofi Cemiyeti'nin etkisidir.

Görüldüğü kadarıyla reenkarnasyon ve karma öğretilerinin 19. yüzyılın sonundan itibaren başlayıp 20. yüzyıl boyunca Amerika başta olmak üzere Batı dünyasında yaygınlaşmasında ve toplum tarafından benimsenmesinde Teosofi Cemiyeti'nin çok önemli bir yeri vardır.[263] Zira teosofi literatürü incelendiğinde ilk

[261] Pedersen, "Tibet, Theosophy", ss. 161-163.
[262] Bu yönde bir eleştiri için bkz. Evola, **Çağdaş Ruhçuluğun Maske ve Yüzleri**, ss. 77-89.
[263] Yitik, s. 40; Pike, **New Age and Neopagan**, ss. 56-57; Chopra, **Life After Death**, s. 265; Atkinson, **Reincarnation**, ss. 72-73; Dell De Chant, Batılıların Hinduizm ve Budizmle alternatif dini düşünceler olarak ilgilenmeden çok önce Blavatsky ve teosofistlerin reenkarnasyon ve karma düşüncelerini Batı dünyasına taşıyıp yaygınlaştırdıklarını söyler. Bkz. Chant, "World Religions", s. 263.

döneminden itibaren karma ve reenkarnasyon öğretileri üzerine sayısız metin üretildiği görülecektir. Bu anlamda Batı'da karma ve reenkarnasyon üzerinde en çok yayın yapan grubun Teosofi olduğunda hiç şüphe yoktur. Teosofi Cemiyeti içinde özellikle Besant ve Leadbeater'ın bu anlayışlara önemli yer verdiği görülmektedir.[264]

Batı tarihinde Hermetizm, gnostisizm, kabala, Pisagorculuk gibi ezoterik ve felsefi geleneklerde reenkarnasyon inancının olduğu bilinmektedir. Ancak bu inanç Hıristiyanlık tarafından reddedilmiştir. M. York, reenkarnasyonun Batı dünyasına tekrardan bir Doğu öğretisi olarak girdiğini, bu noktada ise Teosofi Cemiyeti'nin en büyük etkenlerden birisi olduğunu ifade eder.[265] I. Hexham ve K. Poewe'a göre Batı'da karma düşüncesini kişisel kaderden toplumsal olaylara kadar her alana yayan ilk kişi Blavatsky'dir.[266] D. Burton ve D. Grandy ise 20. yüzyılda büyük ölçüde Blavatky sayesinde, karma ve reenkarnasyon öğretilerinin Batı'da geçerlilik kazandığını ifade ederler.[267]

Cemiyete olan eleştirileri bir yana R. Guenon reenkarnasyon düşüncesinin Anglo-Sakson ülkelerde teosofistlerin etkisi ile "fevkalâde biçimde" yayıldığını ifade etmektedir.[268] Bir başka uzman H. TenDam'a göre modern reenkarnasyon inancının yedi temel kaynağı vardır. TenDam bu kaynaklar arasında ilk iki sırada; 1820'lerde başlayan Sanskritçe metin tercümeleri ile ruhçu Allan Kardec (asıl adı Leon Rivail, 1804-1869)'i saydıktan sonra üçüncü temel faktör olarak Teosofi Cemiyeti'ni sayar. TenDam'a göre aslında Teosofi reenkarnasyon inancının yaygınlaşmasında ve benimsenmesinde ruhçu Allan Kardec'ten daha fazla etkili olmuştur. Çünkü Teosofi Cemiyeti parlak günlerinde daha kozmopolitan ve sosyal olarak aktif bir yapıya

---

[264] Teosofi literatüründe karma ve reenkarnasyon üzerine yazılan metinlerin bibliyografyasını çıkarmak neredeyse mümkün değildir. Teosofi Cemiyeti 140 yıla varan tarihinde bu konular üzerine binlerce yayın yapmıştır. Biz burada Teosofi'nin liderlerinin kaleminden çıkan birkaç metni örnek olarak vermek istiyoruz: Annie Besant, **Karma**, Adyar, Chennai, India, ve Wheaton, Illinois, USA The Theosophical Publishing House, (ilk baskı 1895); Annie Besant, Reincarnation, Adyar, Madras, India ve Wheaton, Illinois, USA, The Theosophical Publishing House, (ilk baskı 1892); Annie Besant, "Karma Once More", Theosophical Publishing House, Adyar, Chennai [Madras] India, 1930; Annie Besant, "Karma and Social Improvement", Theosophical Publishing House, Adyar, Chennai [Madras] India, 1921; C.W. Leadbeater, A Textbook of Theosophy, Theosophical Publishing House, California, 1918, (içinde "Reincarnation" bölümü ss. 97-107); Judge, **The Ocean of Theosophy** (içinde vi. Bölüm: Karma s. 51-58; viii. bölüm: Reincarnation, ss. 68-78)

[265] Michael York, **The A to Z of New Age Movements**, UK, Scarecrow Press, Inc., 2004, s. 155.

[266] Hexham,Poewe;**Understanding Cults**, s. 75.

[267] Burton, **Büyü, Gizem ve Bilim,** s. 268.

[268] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 106.

sahipken kültürel ve entelektüel olarak da ruhçuluktan daha prestijli bir harekettir. Bu noktada TenDam, Teosofi'nin yükselişinin Hint kültürüne ve dinine olan ilgiyi hem Batı'da hem de Hindistan içinde artırdığını ifade eder.[269]

Karma ve reenkarnasyon öğretileri dışında daha birçok Doğu kökenli kavram ve anlayışı Teosofi Cemiyeti'nin Batı dünyasına tanıttığını görmekteyiz. Konuyla ilgili uzmanların verdiği bilgileri toplayacak olursak Teosofi Cemiyeti yoga, meditasyon, nirvana, çakralar, aura, astral bedenler, mahatmalar (yüce üstadlar), kundalini enerjisi, mandala, akaşik (esirî) kayıt[270], avataralar, astral düzey, astral beden, astral dünya, gibi kavram ve anlayışların yaygınlaşması ve benimsenmesinde önde gelen faktörlerden olmuştur.[271] J. G. Melton, ilk olarak Teosofi tarafından Doğu'dan alınan bu kavramların daha sonra 20. yüzyıl boyunca Batı ezoterik akımlarına nüfuz ettiğini söyler.[272] Teosofi literatüründe bu kavramlar ve anlayışlar üzerinde devasa çapta metinler üretilmiştir.[273] Ölülerin yakılması ve vejetaryenlik

[269] TenDam reenkarnasyon inancını yaygınlaştıran sonraki dört faktör olarak psişik araştırmacı Albert de Rochas (1837-1914)'ın deneylerini, Edgar Cayce'in etkisini, -bir kanıt sunmamakla beraber- geçmiş yaşamlar üzerine kurgulanan anlatımlara dayalı kitapları ve "geçmiş-yaşam terapisi" adı altında artan uygulamaları sayar. Bkz. Hans TenDam, **Exploring Reincarnation**, ss. 19-24. TenDam'ın ifade ettiği diğer faktörlerin de bir şekilde Teosofiyle ilişkisi olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz. Örneğin Edgar Cayce'in Teosofi ile ilişkisi açıktır. John P. Newport, "Edgar Cayce gibi Teosofi öğrencilerinin başarıları sayesinde reenkarnasyon inancı geniş kitlelere ulaştı ve birçok metafizik topluluk tarafından kabul edildi" ifadesini kullanır. Bkz. Newport, **The New Age Movement**, s. 28.

[270] Akaşa kavramı Sanskritçe'de esîr (ether) anlamına gelmektedir. Akaşa bütün uzayı dolduran görünmeyen bir maddedir. Okültisler, evrende vuku bulan bütün düşüncelerin, sözlerin, işlerin akaşaya kaydedildiğini iddia ederler. Bu yazılara akaşik kayıt (akashic record) adı verilir ve iddialara göre psişik yetenekleri gelişmiş insanlara bu kayıtları okuyabilirler. Geniş bilgi için bkz. McClelland, **ERK**, ss. 13-14; ayrıca bkz. Buckland, s. 3.

[271] Sözü edilen kavramların Batı'ya taşınmasında Teosofi etkisi hakkında bkz. Burton, **Büyü, Gizem ve Bilim,** s. 273; J. Gordon Melton, **The Encyclopedia of Religious Phenomena**, Canton, Visible Ink Press, 2008, "Chakras", "Mandalas" maddeleri; Michael York, "New Religous Movements, Hindu Role In", **Encyclopedia of Hinduism**, Ed. Denise Cush, Catherine A. Robinson, Michael York, New York, Routledge, 2008, s. 556; Samir Nath, Encyclopaedic Dictionary of Buddhism, C. III, New Delhi, Sarup& Sons, 1998, s. 793; McCann, **Vanguard of the New Age**, ss. 8-9; Maia Daw, **Franz Bardon and Dion Fortune: Man, Woman and Mastery of the Universe in Modern Occultism**, [Mistisizm ve Batı Ezoterizmi alnında bir MA tezi], s. 9,
(çevrimiçi) http://dare.uva.nl/document/353371, 19.03.2014; McClelland, **ERK**, ss. 13, 31-32; Buckland, ss. 3, 19, 210.

[272] Bkz. Melton, **ERP**, "Chakras".

[273] Örnek olarak şu metinlere bakılabilir:
(çevrimiçi) http://www.austheos.org.au/clibrary/bindex-olcott.html, 09.01.2015.

gibi uygulamaların da Batı'ya taşınmasında Teosofi'nin büyük oranda aracı olduğu düşünülmektedir.[274]

3.2.4. Teosofi'nin Doğu Öğretilerini Yaygınlaştırmasına Müşahhas Bir Örnek: Teosofi ve Mahatma Gandhi

Teosofi Cemiyeti'nin etkilediği önemli isimlerden birisi de Mahatma Gandhi'dir. Gandhi, Teosofi Cemiyeti'nin Batı dünyasında Doğu inanç ve düşüncelerini yayma faaliyetlerine muhatap olmuş dikkat çekici bir figürdür. Gandhi hukuk eğitimi için Londra'da bulunduğu dönemde (1888-1891) teosofistlerle tanışmıştır. Gandhi teosofistlerin kendisinde Hint inançlarına, metinlerine yönelik ilginin oluşmasını sağladığını ifade eder. Gandhi'nin anlatımına göre Londra'da tanıştığı iki teosofist onu Teosofi mensuplarıyla birlikte Gita okumaya davet ederler. Gandhi, teosofistlerin Sir Edwin Arnold'un **Gita** tercümesi olan **The Song of Celestial** (Kutsal Şarkı) kitabını okuduklarını, kendisinin de onlara katıldığını aktarır. Teosofistler Gandhi'ye yine Arnold'un **The Light of Asia** (Asyanın Işığı) isimli kitabını okumasını da tavsiye ederler. Gandhi, sözü edilen eserleri büyük bir ilgiyle okuduğunu ifade eder. Daha sonra teosofistler, Gandhi'yi Blavatsky Locası'nda Blavatsky ve Besant'la tanıştırırlar.[275] Gandhi kendisine Teosofi'ye katılma teklifine karşılık "kendi dinim hakkındaki yetersiz bilgimle bir dini organizasyona katılmak istemiyorum" karşılığını verir. Gandhi sonrasında yine teosofistlerin tavsiyesiyle Blavatsky'nin **The Key to Theosophy** (Teosofinin Anahtarı) isimli kitabını okur. Gandhi bu kitabın kendisinde Hinduizm üzerine kitaplar okuma arzusunu uyandırdığını ve misyonerlerin Hindu dininin batıl inançlarla dolu olduğuna dair ileri sürdükleri fikirlerden kendisini kurtardığını aktarır. Gandhi, bu dönemde Eski ve Yeni Ahid okumalarının yanında ateist felsefe üzerinde de durduğunu belirtir. Ateist düşüncelerle ilgilenirken o dönem "ilgi odağı olan" ve ateizmi terk ederek bir teosofist olan Besant'ın **How I Became a Theosophist** (Nasıl Teosofist Oldum) eserini okur. Gandhi, ileriki yıllarda Teosofi

[274] McCann, **Vanguard of the New Age**, ss. 8-9.
[275] M. K. Gandhi, **An Autobiography or The Story of My Experiments with Truth**, Gujarat dilinden çev. Mahadev Desai, Ahmedabad, Navajivan Publishing House, (Yayım yılı yok), ss. 35-36, 84; Livingstone, **Black Terror**, ss. 200-201.

Cemiyeti tarafından tercüme edilen Upanişadları okuduğunu da ifade etmektedir.[276] Gandhi, teosofistlerle tanışana kadar kendisinin Hint dini metinlerine uzak olduğunu, teosofistler sayesinde Hint dinsel öğretileriyle tanıştığını dile getirmektedir.[277]

Gandhi, Güney Afrika, Johannesburg'ta da Teosofi Cemiyeti ile ilişkisini sürdürür. Gandhi bu dönemde bir teosofist olmamasına karşın cemiyet üyeleriyle yakın ilişkisi olduğunu, teosofik eserleri okumaya devam ettiğini, teosofistlerle bazı hususlarda münazara ettiğini ve zaman zaman da cemiyetin toplantılarında konuşma fırsatı bulduğunu ifade etmektedir.[278] Gandhi, 1905 Martında Joahannesburg Teosofi Cemiyeti'nde Hinduizm üzerine beş konferans vermiştir.[279] Gandhi bu dönemde teosofistlere karşı bir takım eleştirileri olduğunu ifade eder. Ona göre cemiyetin temel hedefi "insanlığın kardeşliği" fikrini işlemek ve yaygınlaştırmak olmasına rağmen cemiyet üyelerinin kimi davranışları bu idealle bağdaşmamaktaydı.[280]

Gandhi kendisinin teosofistler tarafından defalarca cemiyete üye olmaya davet edildiğini ifade eder. Ona göre bu davetin temel sebebi bir Hindu olması hasebiyle teosofistlerin kendisinden Hint dini metinleri hususunda yardım sağlama isteğidir. Ancak Gandhi, Sanskritçesinin yeterli olmadığını, Hint kutsal metinlerinin orjinallerini henüz okumadığını ve tercümelerden edindiği bilginin de zayıf olduğunu söyleyerek her seferinde bu teklifleri geri çevirdiğini dile getirmektedir.[281] Bununla birlikte okültist düşüncelere eğiliminin Teosofi Cemiyeti'nin "insanlığın kardeşliği"ne yönelik çalışmalarına ve hedeflerine gölge düşürdüğünü ifade eden Gandhi kendisinin söz konusu okült eğiliminden dolayı Teosofi'ye resmen mensup

[276] Deepak Chopra, Gandhi'nin ilk defa Vedik metinlerle **Teosofi Cemiyeti**'nin ürettiği tercümeler aracılığı ile tanıştığını ifade eder. Bkz. Chopra, **Life After Death**, s. 105.
[277] Bkz. Gandhi, **An Autobiography**, ss. 35-36, 84. Bu kitabın Türkçe tercümesinden Gadhi ve Teosofi ilişkisinin takip etmek için bkz. M. K.Gandhi, Hakikat Yolundaki Tecrübelerimin Hikâyesi, İngilizceden Tercüme Eden, Vedat Günyol, İstanbul, Rafet Zaimler Kitap Yayınevi, İstanbul, 1963, ss. 64-67, 142, 226-227.
[278] Gandhi, **An Autobiography**, s. 138;David Saks, "Soulmates: The Story of Mahatma Gandhi and Herman Kallenbach", **Jewish Affairs**, C. 68, No. 1, Ed. David Saks, Pesach 2013, s. 48, (çevrimiçi) http://www.jewishsa.co.za/wp-content/uploads/2013/04/ja_pesach_2013.pdf, 08.08.2014)
[279] Chatterjee, **Gandhi**, s. 68.
[280] Gandhi, **An Autobiography**, s. 138.
[281] Gandhi, **An Autobiography**, s. 138.

olmayı reddettiğini ifade etmiştir.[282] İlerleyen dönemde Hint bağımsızlık mücadelesi sürecinde Gandhi'nin teosofistlerle, özellikle Besant'la ilişisi devam etmiştir.

3.2.5. Egzotik Bir Mekân Olarak Tibet'e Yönelik İlginin Artmasında Teosofi Etkisi

Çağımız spiritüel ve mistik anlayışında Tibet'in çok önemli bir yeri olduğunu görmekteyiz. Tibet adeta bir gizem örtüsü içerisinde spiritüel ve mistik düşüncenin kaynağı olarak sunulmaktadır. 20. yüzyıl başına kadar dış dünya tarafından neredeyse hakkında hiçbir bilgi bulunmayan Tibet'in son yüzyıl içerisinde bu denli popüler olması dikkat çekicidir. Blavatsky ve Teosofi Cemiyeti'nin Tibet'in günümüzdeki egzotik konumuna gelmesinde öncü unsurlar olduğunu söylemek yanlış olmasa gerekir. Blavatsky'nin mahatmalar/üstadlar dediği spiritüel üstadlarının Tibetli olduğu, kendisinin Tibet'te bu üstadlar tarafından eğitildiği cemiyetin tarihi sürecinde işlenmişti. Bu anlamda Blavatsky ve Teosofi Cemiyeti, Tibet'e yönelik büyük bir saygı beslemiştir. Cemiyet tarafından Tibet, yüzyıllar boyunca mahatmaların merkez edindiği, spiritüel ve fiziksel olarak korunmuş bir yer olarak kabul edilmiştir.[283]

O. Hammer, esasında ezoterik hareketlerin hayali tarih ve hayali kutsal mekan üretimi konusunda ortak bir eğilim içinde olduklarını ifade eder. Hammer'a göre birçok modern Batı ezoterik hareketi kutsal mekânı Batı dışında egzotik bir yer olarak belirler. Teosofi hareketi bunun en tipik örneğidir. Teosofi tarafından mahatmaların ikâmet ettikleri yer olarak Tibet, bundan yüzyıldan fazla bir zaman öncesi için son derece egzotik bir yerdir.[284] J. Borup ise evrensel, bilimsel dini hakikatleri ve ezoterik bilgeliği ararken Teosofi Cemiyeti'nin bazı coğrafi bölgelerin farklı ve yüksek bir anlam kazanmasına katkıda bulunduğunu ifade eder. Buna göre

[282] Bkz. **Gandhi Serve Foundation,** "Gandhi and Theosophy", (çevrimiçi) http://www.gandhiserve.org/information/questions_and_answers/faq9/faq9.html, 12.04.2015.
[283] Mahatmalardan alınan bir mektuba dayanarak iddia edilen bu bilgiler için bkz. Pedersen, "Tibet, Theosophy", s. 156.
[284] Hammer, **Claiming Knowledge**, ss. 89-90.

Mısır, Hindistan, Tibet genel anlamda "Doğu" teosofik kozmolojide kutsal bir mekânı işaret eder.[285]

19. yüzyılın ortalarından 20. yüzyılın ortalarına kadar Avrupa'nın Tibet'le olan etkileşiminin en yoğun şeklini aldığını söyleyen T. Neuhaus, Tibet'e yolculuk yapan ilk Batılılar hakkında bilgiler verdikten sonra bu dönemde Batı'da Tibet'e yönelik büyük ilginin özellikle Blavatsky'nin yazılarında ortaya çıktığını belirtir.[286]

Blavatsky'nin güvenilirliği ne olursa olsun H. Oldmeadow onun Tibet'i Hermetizm, gnostisizm, kabala, simya ile ilişkili görülen bir ilksel okült ve gizli bilgi ile irtibatlı kılma hususunda önemli katkı sağladığını düşünür.[287]

T. Dodin ve H. Rather, Teosofi Cemiyeti'nin Tibet'e yönelik ilgisini ve bu bağlamda modern kültüre katkısını geniş biçimde incelemiştir. Dodin ve Rather'a göre Tibet'in özellikle New Age grupları arasında bilgeliğin ve ruhsal yetkinliğin merkezi olarak kabul edilmesinde en önemli rol Teosofi Cemiyeti'nindir. 19. yüzyılda Tibetoloji bilimsel bir alan olduktan hemen sonra Teosofi Cemiyeti Tibet'i bir spiritüel "**El Dorado**"[288] olarak konumlandırmıştır. Batı dünyasının ağırlıklı eleştirilerine rağmen teosofik literatür Tibet'i dünyanın spiritüel merkezi olarak ilan etmiş, modern dünyadan izole biçimde Tibet'in gizli bilgeliği çağlar boyunca koruduğunu iddia etmiştir. Dodin ve Rather'a göre teosofistlerin Tibet üzerine bu derece değer yüklemelerinin ve hayaller kurmalarının sebebi tam anlamıyla anlaşılabilmiş değildir.[289]

Dodin ve Rather'a göre Teosofi Batı'da Tibet Budizmi'nin propagandasını yapan önemli isimler Anarika Govinda, Marco Pallis ve Sangharakshita gibi önemli isimler üzerinde de etkili olmuştur. Teosofi, ünlü Rus ressam Nicholas Roerich üzerinde de büyük tesir bırakmış, Roerich 1920'lerde merkez Asya'ya ve Tibet'e

---

[285] Borup, "Zen and the Art", s. 455.
[286] Bkz. Thomas Neuhaus, **Tibet in the Western Imagination**, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2012, s. 6.
[287] Oldmeadow, **Journeys East**, s. 131.
[288] Efsanevi kayıp Altın Şehir.
[289] Thierry Dodin, Heinz Räther, "Imaginin Tibet: Between Shangri-La and Feudal Oppression", **Imagining Tibet: Perceptions, Projections, and Fantasies,** Ed. Thierry Dodin, Heinz Räther, Somerville, USA, Wisdom Publicationss, Inc., 2001, ss. 395-396.

Shambala'yı araştırmak üzere yolculuk yapmıştır.[290] Teosofi Batı edebiyatında da Tibet üzerine tesirler bırakmıştır. Dodin ve Rather'a göre bu tesirleri Rudyard Kipling'in Kim (1898)'inde, Antonin Artaud'un yazılarında ve en çok da James Hilton'un Lost Horizon (1933) isimli romanında görmek mümkündür. Nazilerin Tibet hakkındaki görüşlerinin de teosofiden etkilendiğini iddia eden Dodin ve Rather nazilerin teosofistlerin Asya'ya yönelik görüşlerini tuhaf ve ırkçı bir ideolojiyle değiştirdiklerini savunur.[291]

Dodin ve Rather, Batı dünyasının 19. yüzyıl sonuna kadar Tibet dini ve sosyal hayatı hakkında gerek bir kısım tüccarlar gerekse Hıristiyan misyonerler tarafından oluşturulmuş menfi düşüncelere sahip olduğunu ifade eder. Buna göre Batı'da Tibet çok erkekli gizli seksüel uygulamaların yaşatıldığı, kayıtsız şartsız rahipler hegemonyasında yaşayan bir yer olarak bilinmekteydi. İlk defa 19. yüzyıl sonunda Teosofi Cemiyeti bu düşüncelere meydan okuyarak Tibet'i bir "spiritüel hazine evi" olarak keşfetmiştir. Dodin ve Rather her ne kadar teosofistlerin Tibet üzerinde ortaya koydukları bilgileri "sahtekârca" ve "fantastik" bulup, teosofistlerin "Tibet bilgeliği" dedikleri şeyin aslında onların Tibet hakkındaki "cehaletlerini" gösterdiğini ifade etse de; onlara göre Tibet'i bir cazibe merkezi olarak ortaya koyan ilk Batılılar teosofistlerdir.[292]

Pedersen de cemiyetin ortaya koyduğu Tibet üzerindeki bilgilerin genel anlamda hayal ürünü olduğunu düşünür. Ona göre teosofistler, Budizm üzerine yapılmış bir takım bilimsel çalışmalardan ve gezi dokümanlarından istifade ederek Tibet merkezli fantastik öğretiler ortaya koymuşlardır. Pedersen bir anlamda teosofistlerin Tibet'in gizemini kullandığını da ima eder. Çünkü ona göre Tibet'e bunca değer vermelerine rağmen teosofistlerin iddia ettikleri mahatmaların yalnızca ikisi Tibetli'dir, cemiyete mensup Tibet kökenli kimse yoktur, ayrıca Teosofi Cemiyeti 1893 yılında Chicago'da düzenlenen **Dünya Dinler Parlementosu**'nda Tibet Budizmi'nin temsil edilmesi için herhangi bir gayret de göstermemiştir. Ancak tüm bunlara rağmen Pedersen "her ne kadar Blavatsky zamanında Tibetliler yoksa da

[290] Dodin, Räther; "Imaginin Tibet", s. 396.
[291] Dodin, Räther; "Imaginin Tibet", s. 397.
[292] Dodin, Räther; "Imaginin Tibet", s. 406.

yüzyıl sonra onların ortaya çıkmasında Blavatsky'nin çok yönlü etkisi vardır" cümlesini kurmaktan da geri durmaz.[293] Pedersen, Teosofinin iddia ettiği mitik mahatmaların adeta sonraki yüzyılda Batı'da sahne alacak gerçek Tibetli spiritüel ustaların bir provası niteliğinde olduğunu ifade eder.[294]

20. yüzyıl Batı spiritüel dünyasında önemli yere sahip bir metin olan **Bardo Thödol (Tibet'in Ölüler Kitabı)**'un Batı'ya aktarılmasında ve tanıtılmasında da Teosofi'nin önemli etkisi vardır. D. S. Lopez'e göre bu kitabın birkaç tercümesi olmasına rağmen teosofist Evans Wentz'in 1927'de yaptığı ilk ve en meşhur tercüme[295] diğer tercümelere kaynaklık etmiş ve Batı dünyasında çok etkili olmuştur. Lopez'in verdiği bilgilere göre **Tibet'in Ölüler Kitabı**'nın, İngilizce tecümesi 500.000'in üzerinde satılmışken kitap birçok farklı Avrupa diline de çevrilmiştir.[296]

3.3. Teosofi Cemiyeti'nin Ezoterizm ve Okültizmin Canlanmasında Etkisi

Teosofi Cemiyeti'nin ruhçu akım içinden çıkmasına karşın temel olarak bir ezoterik ve okült hareket olarak değerlendirildiğini biliyoruz. Hindistan öncesi dönemi itibariyle Batı ezoterik ve okült geleneklerine ağırlık veren Teosofi Hindistan'a taşınmasıyla birlikte Doğu spiritüel, ezoterik ve okült anlayışlarına eğilim göstermiştir. Bu noktada Teosofi Cemiyeti'nin Doğu ve Batı ezoterik anlayışlarının bir sentezini oluşturmak suretiyle yeni bir açılım yaptığı ve kendisinden sonraki birçok hareketi etkilediği görülmektedir. T. L. Hall,

[293] Pedersen, "Tibet, Theosophy", s. 157.
[294] Pedersen, "Tibet, Theosophy", s. 151.
[295] Bkz. **The Tibetan Book of the Dead**, Comp., Ed.. W. Y. Evans-Wentz, New York, Oxford University Press, 2000. Kitabın alt başlığında "Lama Kazi Dawa-Samdup'a göre Bardo Planında Ölümden Sonraki Deneyimler" ifadesi kullanılmaktadır. Kitabın orijinal ismi Bardo Thödol'dür. The Tibetan Book of the Dead kitabının ön sözünde Donald S. Lopez, kitabın mütercimi W. Y. Evans-Wentz'in çalışmaları ve *Teosofi*k geçmişi hakkında geniş bilgiler vemektedir. Geniş bilgi için künyesi verilen kitabın önsözüne bakılabilir. "The Tibetan Book of the Dead"in Türkçe tercümesi için bkz. **Tibet'in Ölüler Kitabı**, **Lama Kazi Dawa Samdup**, W.Y. Evans-Wentz, Terc. Suat Tahsuğ, İstanbul, Ruh ve Madde Yayınları, 1976.
[296] Aytıntılı bilgi için bkz. Lopez, **Prisoners of Shangri-La**, ss. 47-48; ayrıca bkz. Dodin, Räther; "Imaginin Tibet", s. 396.

Blavatsky'nin başarısının Batı okültizmini Doğu dini düşüncesi ve mistisizmi ile birleştirmesinde görülebileceğini söyler.[297]

Blavatsky'nin Batı'da mevcut olan ezoterik düşünce ortamında yüksek sesle Doğu'dan söz eden ilk isimlerden olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. M. Pasi, Batı dünyasında Rönesans'tan bu yana mevcut bir "ezoterizm" anlayışının mevcut olduğunu, ancak bu anlayışın genel olarak Batı kökenli bir ezoterizm anlayışını ortaya koyduğunu ifade eder. Ona göre bugün Batı akademiyasında "ezoterizm" kavramının önünde "Batı" sıfatını görmek kanıksanmıştır.[298] Pasi, "Batı ezoterizmi" ve "Doğu ezoterizmi" kavramları hususunda Teosofi Cemiyeti'nin bir dönüm noktası olduğunu ileri sürer. Ona göre bir "Doğu ezoterik geleneği modeli" geliştiren ve kendisinden sonraki ezoterik akımlara büyük etkisi olan kişi H. P. Blavatsky'dir.[299] Blavatsky, Doğu'nun dini ve felsefi düşüncelerini Batı'ya taşımada etkili olmuştur. M. Pasi bu hususta dolayı birçok bilim adamının Blavatsky'nin hareketini ve düşüncesini "senkretik" olarak nitelediğini ifade eder.[300]

Blavatsky dönemindeki birçok kimsenin aksine ezoterik anlayış bağlamında Doğu'nun Batı'ya üstünlüğünü iddia etmiştir. Blavatsky'ye göre Batı, Hıristiyan dogmatizmi ve bilimsel materyalizmle özdeşleştirilebilir ki bu Batı medeniyetini dejenere eden iki faktördür; Doğu ise bu dejenerasyondan az ya da çok korunmuştur.[301] Blavatsky, Batı dünyasında ezoterik geleneği devam ettirecek okulların yok olduğunu oysa Doğu'da ezoterik ve kadim bilgeliği sürdüren inisiyatik okulların varlığını devam ettirdiğini her seferinde ifade etmiştir.[302]

Teosofi Cemiyeti ezoterik alana Doğu öğretilerini katmakla kalmamış spiritüalizmin dorukta olduğu bir çağda Batı ezoterik ve okült geleneklerinin canlanmasına gayret etmiştir. W. Hanegraaf'a göre modern Teosofinin okültizm

[297] Hall, **American Religious Leaders**, s. 31.
[298] Pasi'nin "Doğu" ve "Batı" ayırımı hususunda değerlendirmeleri ve eleştirileri için bkz. Pasi, "Oriental Kabbalah", ss. 151-155, 162-163.
[299] Pasi, "Oriental Kabbalah", s. 156.
[300] Pasi, "Oriental Kabbalah", s. 156.
[301] Pasi, "Oriental Kabbalah", s. 156.
[302] Blavatsky, "A Few Questions to Hiraf", **CW**, C. I, ss. 103, 110.

tarihine katkısı, Doğu dini öğelerini ve "karşılaştırmalı din çalışmaları" bakış açısını Batı okült geleneği içine dâhil etmesi olmuştur.[303]

Teosofi Cemiyeti en başından beri okültistler ve okült topluluklarla ilişkili olduğu gibi kendisinden sonraki okült hareketlere büyük etkide bulunmuştur. Özellikle Blavatsky'nin öğretileri 20. yüzyıl okültistleri açısından bir rehber niteliği taşımıştır. P. Staudenmaier'e göre Teosofi hareketi modern dönemde okült düşünceyi belirgin kılan hareketlerin başında gelmiş, "okült spiritüalitenin örnek bir tezahürü" olmuştur.[304] N. Goodrick-Clarke'e göre okültizmin Batı'da tekrar canlanmasının belki de tek müsebbibi Teosofi Cemiyeti'dir. Goodrick-Clarke, Teosofi'nin ruhçuluğa duyulan ilgiyi; kozmolojiyi, modern antropolojiyi ve insanın spiritüel gelişimini de içeren bir evrim anlayışını kapsayan "tutarlı" bir öğretiye yönlendirdiğini ifade eder.[305] Goodrick-Clarke'e göre spiritüel evrimde bilincin gücünü vurgulamakla teosofi materyalist ve mekanik doğa modellerine karşı savaşmıştır. Bununla birlikte teosofi, makrokozmos ve mikrokozmos arasındaki benzeşimi önceleyen geleneksel Hermetik dünya görüşüne modern ve dinamik bir boyut katmıştır.[306]

S. Sutcliffe'e göre Teosofi hareketi 20. yüzyıl içerisinde ruhçulukla beraber Anglo-Amerikan toplumu içerisinde okült kozmolojinin kültürel olarak benimsenmesinde somut kurumsal bir temel oluşturmuştur. Aralarındaki farklara ve çekişmelere rağmen teosofi ve ruhçuluk insanın gizemli "büyüsel" güçlerini açıklamaya çalışmıştır.[307]

Teosofi hareketi okült düşünce içinde yer alan büyü anlayışını özellikle teorik planda desteklemiştir. Teosofi'nin Avrupa büyü geleneklerini canlandırma çabası neopagan hareketler için önemli bir katkı olmuştur. S. M. Pike, Teosofi Cemiyeti'nin Batı ezoterik düşüncelerinin New Age ve neopagan hareketlere aktarılmasında önemli bir aracı olduğunu ifade etmektedir.[308]

---

[303] Hanegraaf, **New Age Religion and Western Culture**, s. 449.
[304] Staudenmaier, **Between Occultism and Nazism**, ss. 4-5.
[305] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, ss. 17-18.
[306] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 18.
[307] Sutcliffe, "The Origins of 'New Age' Religion, s. 62.
[308] Pike, **New Age and Neopagan**, ss. 59-60.

Teosofi Cemiyeti okült öğretilerin yayımlanmasında da önemli bir açılıma imza atmıştır. Sutcliffe, Teosofi Cemiyeti'nin gerçekleştirdiği yayın faaliyetleriyle dönemin okültizmine bir "lingua franca" sağladığını ifade etmektedir.[309] Bu noktada Blavatsky'nin kaleme aldığı **Isis Unveiled** ve **Secret Doctrine** okült düşüncenin temel metinlerinden kabul edilmektedir. Örneğin H. Zinser, **Secret Doctrine**'in ilk defa okült öğretileri bir araya toplayarak ezoterizm ve okültizm taraftarlarının istifadesine sunduğunu ifade etmektedir.[310]

Blavatsky dışında teosofistlerin de önemli metinler ortaya koyduklarını ifade etmek gerekir. Özellikle A. Besant ve C. W. Leadbeater tarafından kaleme alınan metinler 20. yüzyıl spiritüel, ezoterik ve okült düşünceleri üzerinde önemli tesir icra etmiştir. İlk dönem teosofistlerin yayımladığı literatürde okült öğretileri ve kavramları ifade etmek için kullanılan görsel materyaller sonraki okült hareketler ve yayınlar için örnek oluşturmuştur. Konuyla ilgili bir çalışma yapan J. L. Crow, Teosofi Cemiyeti'nin ezoterik ve okült öğretileri canlı renklerle bezenmiş diagramlar, tablolar ve figürler ile yayımlamakta öncü olduğunu ifade eder.[311] Buna göre bugün ezoterik ve okült öğretiler içinde oldukça yaygın olan insanın yedi bedeni, çakralar, aura, astral plan gibi kavramlar ilk defa teosofik literatürde çarpıcı biçimde dile getirilmiştir. Teosofistlerin iddia ettikleri durugörü (clairvoyant) yeteneğiyle en ince ayrıntısına kadar vâkıf olduklarını söyledikleri bu tür kavramlar 20. yüzyıl başı itibariyle etkileyici bir görsellikle teosofik literatür içinde sunulmuştur. Crow, teosofik öğretilerin görsel zenginlikle sunulmasında özellikle Leadbeater ve Besant'ın önemli bir yeri olduğunu düşünür. Crow tarafından dikkate sunulan **Man Visible and Invisible**, **Occult Chemistry**, **Thought Forms**, **The Chakras**, gibi erken dönem teosofik kitaplar içerdiği görsel ve estetik materyal

[309] Sutcliffe, "The Origins of 'New Age' Religion, s. 61.
[310] Zinser, **Ezoterizme Giriş**, ss. 16-18.
[311] Teosofi'nin ürettiği bu literatür ve görsel materyaller ve Teosofiden etkilenimleri gösteren örnekler için bkz. John L. Crow, "The Theosophical Shift to the Visual: Graphical Representations of the Human Body in the Literature of Second and Third Generation Leadership in the Theosophical Society", (20 Haziran 2014 tarihinde New York, Hamilton,'da Colgate Üniversitesi'nde Ezoterizm Çalışmaları Derneği [Association for the Study ofEsotericism] 5. Uluslararası konfreransında sunulan tebliğ),(çevrimiçi)
https://www.academia.edu/8076203/The_Theosophical_Shift_to_the_Visual_Graphical_Representations_of_the_Human_Body_in_the_Literature_of_Second_and_Third_Generation_Leadership_in_the_Theosophical_Society, 11.09.2014.

açısından gerçekten dikkat çekicidir. Crow'a göre görsel yanı öne çıkan bu literatür 20. yüzyılın birçok okült hareketine ve New Age hareketine etkide bulunduğu gibi Wassily Kandinsky gibi soyut resmin öncü sanatçıları üzerinde de büyük tesir icra etmiştir.[312]

Crow, erken dönem teosofistlerin bu hususta oluşturdukları estetik anlayışın ilerideki durugörücüler için örnek oluşturduğunu ifade etmektedir. Ona göre teosofik estetik kendisinden sonraki birçok ezoterik-okült öğretide tezahür eden bir "soyağacı" oluşturmuştur. Bu hususta teosofinin etkisini gösteren çok güçlü benzerlikler vardır.[313]

19. yüzyıl sonu itibariyle okültizm anlayışı altından toplanabilecek birçok hareket vardır. Sözü edilen dönemde ve 20. yüzyılda devam etmek suretiyle Teosofi hareketinin okültistler ve okült hareketler ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkisi olmuştur. Birçok okültist okültizme ve ezoterizme ilgisini teosofi saflarında veya teosofi literatüründen istifade ederek kazanmıştır. Bunun yanında Teosofi hareketinden ayrılarak kendi ekolünü kuranlar da olmuştur. Bu anlamda özellikle Teosofi'nin Doğu öğretilerine eğilimini benimsemeyerek Batı ezoterik ve okült düşüncelerine yönelen isimler vardır. Tüm bu ifadelerden sonra Teosofi Cemiyeti'nin etkilediği dini temelli ezoterik ve okült anlayışları ortaya koyabiliriz.

3.4. Teosofi Cemiyeti'nin Dini, Ezoterik-Okültist ve Spiritüel Temelli Anlayışlara Etkisi

Teosofi Cemiyeti ezoterik ve okültist bir hareket olarak kendisinden sonraki birçok dini, ezoterik ve okültist harekete etkide bulundu. Teosofi Cemiyeti'nin kendi bünyesi içerisinden birçok teosofi kökenli hareket ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte cemiyet birçok ezoterizm ve okültizm temelli hareketin doğuşuna ve bu hareketlerin ortaya koyduğu öğretilere etkide bulunmuştur. Teosofi Cemiyeti'nin etkilediği bu tür hareketlerin yelpazesi hermetik ve gnostik temelli anlayışlardan masonik yapılanmalara, astroloji düşüncesi ve UFO kültlerine kadar geniştir. Cemiyetin New

[312] Crow, "The Theosophical Shift to the Visual", ss. 5-8.
[313] Crow, "The Theosophical Shift to the Visual", ss. 10-12.

Age hareketine uzanan süreçte büyük etkisi olduğu gibi New Age hareketi içinde değerlendirilen birçok harekete de tesiri olmuştur. Biz burada öncelikle konuyla ilgilenen uzmanların görüşlerine yer vermek suretiyle Teosofi hareketinin 20. yüzyıl ezoterik ve okült hareketlerine yaptığı katkının niteliğini ve niceliğini ortaya koyduktan sonra ilerleyen bölümlerde Teosofi'nin etkilediği önemli hareketlere değineceğiz.

O. Hammer ve M. Rothstein, editörlüğünü yaptıkları **Handbook of the Theosophical Current** isimli eserin giriş bölümünde şu ifadelere yer vermekteler:

> Teosofi Cemiyeti ve bu cemiyetten doğan teosofik akım gerek Batı ezoterizmi gerekse yeni dini hareketler alanında merkezi bir role sahiptir. Teosofi Cemiyeti birçok yönden ufuk açıcı ve örnek alınan bir hareket olduğu gibi günümüze kadar uzanan gelişmelerin de belirtisi olmuştur. Teosofi Cemiyeti bünyesinden sayısız hareketi çıkarmış, günümüz kültlerini doğuran dini deneyimlerin yuvası olmuştur. Cemiyet modern bilimin retoriğine dayanmıştır. Aynı zamanda şüpheci eleştirilerin tartışmalarına konu olan ilk hareketlerden olmuştur. Teosofi Cemiyeti Doğu spiritüalitesinin tanıtılmasına katkıda bulunmuştur; belki de ilk evrensel post-Hıristiyan hareket olmuş ve çağımızın kilisesiz "New Age" inançlarına önemli ölçüde etki etmiştir... Geçen bir buçuk asrın dini yeniliklerini Teosofi'nin rolünü anlamadan tam anlamıyla kavramak mümkün değildir.[314]

Hammer ve Rothstein, Teosofi Cemiyeti'nin sözü edilen çalışmaya alınmasının temel sebebinin cemiyetin ortaya koyduğu kavramlar ve öğretilerle günümüz popüler dini düşüncesini daha önce görülmemiş biçimde etkilemiş olması olarak ifade etmektedirler. Örneğin onlara göre reenkarnasyon, aura, çakralar gibi kavramlar hakkındaki teosofik düşünceler milyonlara ulaşmıştır.[315]

Hammer 20. yüzyıl ezoterik ve okült hareketleri açısından Teosofi'yi çok kilit bir noktada görür. Hammer, aydınlanma sonrası ezoterizm düşüncesinde teosofik doktrinlerin merkezi oluşturduğunu söyler. 19. yüzyılın sonlarından New Age'e kadar dönemi post-ezoterik düşünceler olarak değerlendiren Hammer, Teosofi'yi post-ezoterizmin doğal bir başlangıç noktası olarak görür. Ona göre parçalanmış bir

[314] Hammer, Rothstein, "Introduction", s. 4.
[315] Olav Hammer, Mikael Rothstein, "Introduction to New Religious Movements", **The Cambridge Companion to New Religious Movements**, Ed. Olav Hammer, Mikael Rothstein, New York, Cambridge University Press, 2012, s. 7.

görüntü arz eden ezoterizmin 1880'lerden itibaren az ya da çok tutarlı bir söylem olarak ortaya koyulmasında tüm başarı Teosofi Cemiyeti'ne aittir.[316]

Hammer'a göre Blavatsky'nin dev eseri Secret Doctrine başta olmak üzere, **Mahatma Letters** (Mahatma Mektupları) ve Sinnett'ın **Esoteric Buddhism** (Ezoterik Budizm) kitabı gibi teosofik metinlerde bulunan öğretiler pratikte daha sonraki ezoterizmin gelişmesini belirleyen temel bir anlatım oluşturmuştur. Teosofik literatür insanın kökenine, doğasına, kaderine dönük temel sorulara cevap teşkil edecek mitolojik bir ezoterik kozmoloji ve tarih anlatımı ortaya koymuştur. Bu anlamda Teosofi en önde gelen modern mit-yapıcı unsurlardan birisidir.[317]

Teosofi hareketi birçok kimseyi etkilemeyi başarmıştır. Kendisinden sonraki birçok ezoterist teosofik literatürde mevcut olan tema ve mitosların benzerlerini konunun bir yönünü ele alarak veya daha geniş açıklayarak işlemiştir. Hammer'a göre Teosofi hareketi o akım belirleyici üstün konumunu kaybetmiş ve bugün ezoterizm Blavatsky öncesi parçalı konumuna geri dönmüştür. Ancak bir fark vardır ki buna göre yeni ezoterik hareketler genele yayılmış post-teosofik söylem içinde bir konuma oturmaktadırlar.[318]

Teosofinin okültizm içindeki yerini değerlendiren W. J. Hanegraaff öncelikle okültizm içinde en önemli hareketin ruhçuluk olduğunu ileri sürer. Hanegraaff'a göre Teosofi hareketi ruhçuluğun ortaya koyduğu öğretiler içinde doğmuş en etkili harekettir. Hanegraaff, Teosofi'nin ortaya koyduğu temel metafizik sistemin 1970'lere kadar okültist ve spiritüel düşüncelere kaynaklık oluşturduğunu ifade eder.[319] Hanegraaff, Batı ezoterizm ve okültizm anlayışının 19. yüzyılda önceki dönemlerden farklı olarak Doğu din ve düşüncelerinden bir takım anlayış ve kavramları aldığını, bu anlamda Blavatsky ve Teosofi Cemiyeti'nin önemli bir görev üstlendiğini dile getirir.[320]

---

[316] Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 81.
[317] Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 81.
[318] Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 82.
[319] Wouter J. Hanegraaff, "The Study of Western Esotericism: New Approaches to Christian and Secular Culture", **New Approaches to the Study of Religion**, C. I, Ed. Peter Antes, Armin W. Geertz, Randi Ruth Warne, Berlin, Walter de Gruyter & Co, 2004, s. 496.
[320] Hanegraaff, "The Study of Western Esotericism, ss. 497-498.

M. Gomes -1987 yılında kaleme aldığı eserinde- ise Teosofi hareketini son yüzyıl içinde en çok etkili olan "felsefi sistemler"den birisi olarak kabul eder. Teosofi hareketinin o gün itbariyle 47 ülkede temsil edildiğini,[321] literatürünün Avrupa ülkeleri dillerine ilaveten Arapça, İbranice, Hintçe, Japonca, Çince, Tamilce ve Vietman dili gibi birçok dile çevrildiğini ifade etmektedir.[322]

Teosofi Cemiyeti tarihi süreç içerisinde geçmişteki ve günümüzdeki hacmine nispetle çok etkili bir hareket olmuştur. Cemiyetin başarısı diğer dini-ezoterik hareketlere olan etkisi göz önüne alındığında daha doğru biçimde değerlendirilmiş olacaktır. Teosofi Cemiyeti bugün bir kaç onbin kişinin mensubu olduğu bir hareket olmasına rağmen cemiyetin doğrudan veya dolaylı biçimde etkilediği yüzün üzerinde dini hareketten söz edilmektedir. Cemiyetin büyük etkisinin nedenleri arasında Blavatsky'nin alternatif gerçekliğe dönük vizyonunun genişliği ve cemiyetin Blavatsky'nin görüşlerini üyelerinin de ötesine yayma gayretleri gösterilebilir. Teosofi'nin temel görüşleri olarak kabul edilen bir takım öğretiler aynı zamanda birbiriyle resmi bağlantısı olmayan farklı hareketlerin de benimsedikleri görüşlerdir.[323]

R. Elwood kurulduğu andan itibaren Teosofi Cemiyeti'nin özellikle Amerikan toplumundaki etkisini şöyle ifade eder:

> Modern Teosofi hareketi 19. ve 20. yüzyıl içerisindeki yeni dini ve spiritüel hareketlerin en etkililerinden birisi oldu. 1875 yılında New York'ta kurulduktan itibaren Teosofi Cemiyeti alternatif dini ilgileri olanlara spiritüel bir ev olmanın yanında birçok alt gruba modeller ve doktrinler sağladı. Muhtemelen diğer münferit hareketlerden çok daha fazla biçimde Teosofi Cemiyeti birkaç nesil boyunca Amerikalıların astroloji, karma, reenkarnasyon, spiritüel üstad, içsel spiritüel inisiyasyon gibi kavramları tanımasında etkin rol oynadı. Gezici konferanslar ve halk kütüphanelerine yapılan kitap hediyeleri vesilesiyle Teosofi araştırmacıların ilgisini

[321] Günümüzde **Teosofi Cemiyeti**'nin 70 ülkede temsil edildiği cemiyet tarafından ilan edilmektedir. Bkz. "History of the Society", https://www.theosophical.org/the-society/history-of-the-society, 21.03.2015.
[322] Gomes, **The Dawning of the Thesophical Movement**, s. vii.
[323] Chant, "World Religions"s. 262; Irving ve Karla Poewe Hexam da Teosofi hareketinin nüfus olarak hiçbir zaman birkaç binleri aşan bir sayıya ulaşmadığını ifade eder. Ancak onlara göre Teosofinin asıl önemi Hindu ve Budist yeniden canlanma hareketlerini ve çok sayıdaki yeni dini hareketi etkilemesindedir. Bkz. Irving Hexham, Karla Poewe-Hexham, "New Religions as Global Cultures", s. 103.

> çekti. Boston, New York, Los Angeles'ın yanında ülke çapında birçok küçük şehir ve kasabada aynı ilgiyi gördü. Örnek olarak 1900 yılında Teosofi Cemiyeti Piere, South Dakota, Sheridan, Wyoming'de şubelere sahipti ve buralarda karma ve astral düzey (astral plane) konularında yoğun tartışmalar yapılıyordu.[324]

G. D. Chryssides, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında görülen dini hareketleri "eski" (old) hareketler olarak niteler ve bunları; spiritüalist (ruhçu) hareketler, Hıristiyan karakterli hareketler (Mormonlar vb.) ve Blavatsky ve Olcott'un teosofik görüşlerinden etkilenen dini hareketler olarak tasnif eder.[325] Chryssides, devamında Teosofi'nin kendisinden sonraki hareketlere etkisini değerlendirir. Ona göre Teosofi Cemiyeti günümüz yeni dini hareketlerinin ve düşüncelerin membaı olan hareketlerden birisidir ve bu hareketleri anlamak bakımından özel öneme sahiptir.[326] I. Hexam ve K. P. Hexam ise "eğer Mormonizm en başarılı yeni din/ dini hareket olarak kabul edilirse, Teosofi de en yaratıcı hareket olarak kabul edilmelidir" ifadesini kullanır.[327]

Teosofi Cemiyeti kendisinden sonraki birçok hareketin öğretisel temelini oluşturmuştur. 19. yüzyılın sonundan itibaren doğrudan Teosofi hareketi içinden doğup gelişen birçok hareket olduğu gibi teosofi düşüncelerinden etkilenen çok sayıda dini hareket de söz konusudur. Teosofi Cemiyeti'nden doğan veya etkilenen hareketlerin nicelik olarak bir yekûnünü çıkarmak oldukça güçtür. Ancak konu üzerinde çalışma yapan uzmanlar bir takım değerlendirmeler yapmışlardır.

Örneğin Mikael Rothstein, Teosofi Cemiyeti'nin Avrupa-Amerika din tarihinde Protestanlıktan sonra en üretken oluşum olduğunu iddia etmektedir.[328] Gordon Melton ise Teosofi Cemiyeti'nin modern Batı'da okült/metafizik yapılar içerisinde ilklerden olmakla beraber en başarılı olanı olduğunu ifade eder. Melton'a göre Teosofi hareketi içerisinde yetişip daha sonra kendi organizasyonlarını kuran kimseler sayesinde bu başarının sağlandığını ifade eder. Melton, günümüzde Kuzey Amerika'da etkin olan en az yüz grubun Teosofi Cemiyeti'nin soyağacından

---

324 Elwood,"Theosophy", s. 315.
325 Chryssides, **Exploring**, s. 77.
326 Chryssides, **Exploring**, s. 87.
327 Irving Hexham, Karla Poewe-Hexham, "New Religions as Global Cultures", s. 103.
328 Rothstein, "Mahatmas in Space", s. 217.

geldiğini ifade eder.[329] Yeni Düşünce (New Thought) ve Hıristiyan Bilimi (Christian Science) Amerika'ya özgü hareketler olarak kalırken Teosofi Hareketi daha ilk jenerasyonunda dünya çapında bir oluşum olmayı başarmış, kimi kendisini dahi gölgede bırakan benzer nitelikte birçok hareketi doğurmuştur.[330] J. P. Newport Teosofi'yi 20. yüzyılda ortaya çıkan ezoterik ve okült hareketler için bir "fidelik" (seedbed) olarak niteler. Newport'un ifadelerine göre birkaç yüz yeni okült organizasyon doğrudan Teosofi Cemiyeti'yle irtibatlıdır.[331]

Teosofiyi etkilediği hareketler bağlamında değerlendiren bir diğer uzman ise D. De Chant'dır. De Chant, Teosofi ile akraba olan veya doğrudan Teosofi'den doğan hareketlerin sayısının yaklaşık on beş olduğunu ancak Teosofi'nin üzerinde etkisi olan hareketler düşünüldüğünde bu rakamın çok üstünde rakamlarla karşılaşılacağını ifade eder. De Chant, Teosofi'den etkilenmekle beraber kendisini New Age içinde değerlendiren hareketler olduğunu bu tür hareketlerin de Teosofi listesine eklenmesi durumunda toplamda Teosofi etkisinde olan hareketlerin "bini aşmasa da yüzlerle ifade edilebileceğini" ileri sürmektedir. Tüm bunlara dayanarak De Chant, Teosofi ve bir takım hareketlerin günümüz din dünyasında özellikle yeni dinler dünyasında kendi çaplarının çok üstünde etkileri olduğunu vurgular.[332]

R. Guenon da Teosofi Cemiyeti'nin hızlı biçimde yayılması üzerinde durur. Guenon bu hızlı yayılmanın bir sebebinin teosofistlerin gerçekleştirdikleri propaganda çalışmaları olduğunu ifade eder. Ona göre Teosofi farklı çevrelere girebilmek için birçok yolu denemiştir. Teosofik kilise kurmaktan farklı cemiyetler içine girmeye, eğitim faaliyetlerinden yaz kamplarına; işçi sınıfına yönelik özel çalışmalardan sanat ve edebiyat aracılığı ile yapılan çalışmalara kadar birçok faaliyet teosofi öğretisini yaymak için kullanılmıştır.[333]

---

[329] Melton, **Encyclopedic Handbook**, s. 126.
[330] Newport, **The New Age Movement**, s. 27.
[331] Newport, **The New Age Movement**, s. 28.
[332] Chant, "World Religions", s. 254.
[333] Geniş bilgi için bkz. Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 244-258. Teosofi farklı çevrelere girebilmek için birçok yardımcı kurumdan ve cemiyetten faydalanmıştır. Old Catholic kilisesinin Liberal Catholic kilisesi olarak teosofik bir yapıya büründürülmesi bu amaçla gerçekleştirilmiştir. Guenon teosofistlerin içinde bulunmak suretiyle tesofi propagandasını yaptıkları birçok organizasyonu da sayar. Bu organizasyonlar Teosofi ile resmi bir bağlantıya sahip olmamasına rağmen mensuplarının teosofi bağlantıları vesilesiyle teosofik öğretilerin yaygınlaşmasına yardım etmişlerdir. Guenon,

Yukarıdaki ifadelere dayanarak Teosofi hareketinin dini, ezoterik, okült ve spiritüel temelli birçok harekete etki ettiği rahatlıkla ifade edilebilir. Bu tür hareketleri tam anlamıyla tasnif etmek zordur. Biz burada çok genel bir sınıflandırma yapmak suretiyle Teosofi'nin etkilediği hareketleri ele almak istiyoruz. Bu anlamda ilk olarak Teosofi içinden ve teosofi öğretilerine dayanarak ortaya çıkan hareketleri ortaya koyduktan sonra Teosofi Cemiyeti'nden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen ezoterik ve okült karakterli hareketleri, anlayışları ve isimleri değerlendirmek istiyoruz. Şunu belirtmek isteriz ki yukarıda ifade edildiği gibi Teosofi öğretilerinden etkilenen çok sayıda hareket ve isim söz konusudur. Biz burada önemli bir ekol oluşturmuş ve modern kültüre önemli tesirleri olan anlayışları, hareketleri ve isimleri ele alacağız.

3.4.1. Teosofi'den Doğan Hareketler

3.4.1.1. Alice Bailey Hareketi ve Arcane School

20. yüzyıl ezoterizm ve okültizm alanında Teosofi kökenli en etkili isimlerden birisi hiç şüphesiz Alice Bailey (1880-1949)'dir. New Age hareketi açısından çok büyük önemi olan bu ismin Teosofi'den aldığı öğretiler ortaya koyduğu doktrinlere temel teşkil etmiştir.

Blavatsky'nin sözünü ettiği (Blavatsky, **KT**, ss. 44-45) Amerika'da kurulan Ulusal Kulüpler (Nationalist Clubs)'i bu bağlamda öncelikle sayar. Bununla birlikte Guenon Fransa'da Teosofi'den etkilenmiş ve teosofi öğretisinin propagandasını yapan "Vegetarian Society of France", "League for the Organization of Progress", "Independent Moral Assistance", "Women's Holiday Association", "Society of Criminalogy and Social Defense", "Idealist Society", "International Union for the Realization of a Higher Ideal in Literature, Arts, and Thought", "Faith and Life", "Altruist Society" gibi hareketleri sayar. Bunların da ötesinde Guenon 1908 yılında Annie Besant tarafından kurulan "Teosofi Cemiyeti Yardım Birliği" (The Theosophical Society Order of Service) adı altında kurulmuş ve Guenon'a göre teosofi propagandası yapan birçok gruptan sözeder. Guenon Teosofinin propaganda çalışmaları içinde yaz okullarının önemine değinmiştir. Buna göre teosofistler savaş yılları (I. Dünya Savaşı) dışında yaz kamplarını bir eğitim ve propaganda fırsatı olarak çokça kullanmışlardı. Guenon, Teosofinin işçi sınıfına yönelik propagandalarının da olduğundan bahseder. Ancak Teosofi bu tür sınıflara karşı propagandasında felsefi öğretilerden çok ruhçu öğretileri kullanmıştır. Guenon'a göre teosofistler ve ruhçular, eğitimsiz işçi sınıfı ruhçu öğretiler ile aldatmaktan ve sömürmekten çekinmemişlerdir. Guenon, teosofistlerin sanat ve edebiyat araçlarını kullanarak yaptıkları propagandaya uzun uzadıya değinir ve bu anlamda yayımlanan teosofik yayınlardan sözeder.Bkz. Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 244-258; ayrıca sözü edilen Teosofi Cemiyeti Yardım Birliği (The Theosophical Society Order of Service) kurumunun tarihi, çalışmaları ve dünya üzerindeki yapılanmaları için bkz. (çevrimiçi) "Theosophical Order of Service" http://international.theoservice.org/index.html, 14.12.2014.

Bailey, Teosofi'yle California, Krotona'da Teosofi komününde tanıştı (1917). Teosofi'ye girişini "hayatında yeni bir spiritüel çağın başlangıcı" olarak tanımlayan Bailey, Krotona'yı "yer yüzünde bir cennet", buradaki herkesi de "derin spiritüel kişiler" şeklinde tavsif etti. 1919 yılı itibariyle ileride kocası olacak Foster Bailey Teosofi Cemiyeti Ulusal Sekreterliği görevini almışken kendisi de The Messenger isimli teosofik derginin editörlüğünü üstlendi. Bir süre sonra (1919 dolayları) teosofinin iddia ettiği Tibetli mahatmalardan/üstadlardan "Djwhal Khul (D.K)" isimli bir mahatma ile iletişim kurduğunu iddia etti. Bailey'in Djwhal Khul'dan aldığını iddia ettiği mesajlar Teosofi içinde tartışmalara yol açtı ve Bailey'in Teosofi Cemiyeti'nden kovulmasına neden oldu (1920). Bailey Teosofi'den ayrıldıktan sonra da iddialarını sürdürdü; ölümüne kadar (1949) Djwhal Khul'dan aldığını iddia ettiği bilgileri yaymaya devam etti.[334] Blavatsky geleneğine dâhil olarak Bailey kendisini Tibetli yüce üstadların elçisi olarak gördü ve trans halinde üstadlardan aldığını iddia ettiği bilgileri insanlara sundu.[335] Bailey otuz yıl boyunca (1919-1949) söz konusu mesajlara dayalı olarak yirmi beş kitap kaleme aldı.[336]

Bailey, Teosofi Cemiyeti'nden ayrıldıktan sonra Blavatsky'nin öğretilerini çalışmak üzere **Arcane School** (Gizli Okul) isimli bir oluşum kurdu (1922).[337] Bailey **Arcane School** ve eserlerini yayımlamak için kurduğu **Lucis Trust**[338] isimli yapılarla öğretilerini geniş kitlelere duyurdu. Sözü edilen organizasyonlar günümüzde de Bailey'in düşüncelerini yaymak amacıyla çalışmalarını yürütmektedir.[339]

---

[334] Sean O'Callaghan, "The Theosophical Chiristology of Alice Bailey", **Handbookof the Theosophical Current**, Ed., Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, ss. 93-94; Sutcliffe, "The Origins of 'New Age' Religion, s. 68; Newport, **The New Age Movement** s. 160; York, **The A to Z**, ss. 34-35; Jones, Ryan; **EH**, ss. 64-65. Alice Bailey'in de Rudolf Steiner gibi Annie Besant'ın Khrishnamurti'nin Mesihliği üzerindeki ısrarına karşı olması sebebiyle **Teosofi Cemiyeti**'nden ayrıldığını ifade edenler de vardır. Bkz. Irving Hexham, **Pocket Dictionary of New Religious Movements**, USA, Inter Varsity Press, 2002, s. 17.

[335] Pike, **New Age and Neopagan**, s. 64.

[336] Newport, **The New Age Movement,** s. 160. Alice Bailey'in eserlerine ulaşmak için bkz. "The Books of Alice Bailey", (çevrimiçi) http://www.lucistrust.org:8081/obooks/?q=node/10, 30.03.2015.

[337] Bailey, Arcane School ismini Blavatsky'ye dayandırmaktadır. Ona göre Blavatsky Ezoterik bölüm olarak bilinen Teosofi içindeki yapının asıl isminin Arcane School olmasını istemekteydi. Bkz.O'Callaghan, "The Theosophical Chiristology", ss. 94-95.

[338] Lucis Trust ve Arcane School'un çalışmaları ve Alice Bailey hakkında geniş bilgi için bkz. "Lucis Trust", (çevimiçi) http://www.lucistrust.org, 30.03.2015.

[339] Jones, **EH**, s. 65.

Bailey her ne kadar Teosofi'den ayrılmış olsa da ortaya koyduğu öğretiler büyük ölçüde teosofik öğretilerdir. Konuyla ilgilenen uzmanlar Bailey'in düşüncelerinin temelini teosofik öğretilerin oluşturduğu konusunda hemfikirdirler. Bailey'in Blavatsky'ye olan özel bağlılığı devam etmiş, Bailey kendisini Blavatsky'nin mirasçısı olarak görmüştür. **Secret Doctrine** üzerinde çalışmak üzere özel sınıflar kurduğu gibi **A Treatise on Cosmic Fire** (1925)[340] isimli kitabının Blavatsky'nin çalışmalarına bir "psikolojik anahtar" sağladığını ifade etmiştir.[341] Bailey'in öğretileri Blavatsky ve Teosofi Cemiyeti'nin söylemini oluşturan Doğu ve Batı öğretilerinin sentezine dayandığı gibi antik bilgelik, mahatmalar/üstadlar, insanın ve kozmosun evrimi gibi hususlarda tam anlamıyla teosofiyle örtüşmektedir. Bunun yanında Bailey karma ve reenkarnasyon anlayışını ve insanlığın spiritüel kardeşliği vurgusunu teosofiden almıştır.[342] Dolayısıyla Bailey'in büyük yekün tutan yazılarının temelde ilk olarak Blavatsky tarafından dile getirilmiş öğretiler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Bailey, Blavatsky ve teosofiden aldığı öğretileri Hıristiyan ögelere dayalı olarak sunmuştur. Bu anlamda N. Goodrick-Clarke, Bailey'in öğretilerinin Hıristiyan teosofisini geri çağıran bir anlam taşıdığını ifade eder.[343] Bailey, İsa'yı mahatmalar/üstadlar hiyerarşisinin tepesinde bir üstad olarak kabul eder. Blavatsky Hıristiyan mirasına karşı keskin eleştiriler yöneltirken Bailey'in metinleri İsa figürüyle doludur.[344]

O. Hammer, Bailey'in öğretilerinin **Secret Doctrine**'de ortaya konulan teosofik öğretilerin yeniden ve daha geniş biçimde ifade edilmesi olarak değerlendirir. Bailey, Blavatsky ve Leadbeater'dan kalan mirası bol detaylar ve karmaşık sınıflayıcı şemalarla tekrar sunmuştur. Bailey, çok katmanlı spiritüel üstadlar hiyerarşisine dayanan bir öğreti ortaya koyduğu gibi evrenin yedi katmanlı yapısını ifade eden bir kozmolojiyi ileri sürer. Bunun yanında Bailey bir takım yeni öğretileri de ortaya koyar. Bailey'in ezoterik astrolojiye ilgisi, yedi ışın öğretisi (seven rays/örneğin yedi spiritüel ilkenin gerçekliğin temelini oluşturması gibi) ve

[340] Bkz. Alice Bailey, **A Treatise on Cosmic Fire,** (çevrimiçi) http://www.lucistrust.org:8081/obooks/?q=node/288, 31.03.2015.
[341] Geniş değerlendirme için bkz. O'Callaghan, "The Theosophical Chiristology", ss. 95-96.
[342] Goodrick-Clarke, **The Western Esoteric Traditions**, s. 230; ayrıca bkz.Jones, Ryan; **EH**, s. 65.
[343] Goodrick-Clarke, **The Western Esoteric Traditions**, s. 230.
[344] O'Callaghan, "The Theosophical Chiristology", ss. 96, 102-103. Alice Bailey'in teosofik İsa anlayışı için bkz. age. ss. 101-112.

çok yakın bir dönemde geçekleşecek yeni bir çağ (New Age)'a yönelik mesiyanik beklentisi Olav Hammer'a göre Bailey'in teosofiye kattığı yeniliklerdendir.[345]

M. York'a göre merkezine ilahi hiyerarşiyi, yedi ışını ve yüksek seviyelere evrimi alan Bailey'in doktrinleri açık biçimde teosofiktir.[346] J. Klimo ise Bailey'in Blavatsky ve teosofi literatüründe var olan "psişik, eterik (esirî), astral, mental, kozal ve yüksek varlık mertebelerini içeren okült kozmolojik hiyerarşi"nin aynısını ortaya koyduğunu ifade eder.[347] W. J. Hanegraaf, Alice Bailey düşüncesini Hıristiyani unsurlarıyla öne çıkmış bir teosofi dalı olarak ifade ederken[348] The Kingdom of the Occult'un yazarlarına göre Bailey Hıristiyanlığın terimlerini teosofi, Hinduizm ve okültizm ışığında yeniden tanımlamıştır.[349]

Alice Bailey'in asıl önemi belki de **New Age** düşüncesinin oluşmasında sahip olduğu roldür. New Age hareketine yönelik Teosofi bağlamlı değerlendirmeleri ileride ele almak üzere burada şunu ifade etmeliyiz ki Alice Bailey birçok uzman tarafından New Age düşüncesi açısından temel taşlardan birisi olarak kabul edilmektedir. Bailey, "**New Age**" terimini yaygınlaştırdığı gibi New Age anlayışının birçok kavramı onun ürettiği metinlere dayanır.[350] Dell De Chant'a göre Bailey'in yazıları ve organizasyonları New Age'in "ana kökü" (tap root) ve tarihen okültizm ve apokaliptizmin birlikteliğinin temsilcisi olarak görülebilir.[351] S. O'Callaghan'a göre Alice Bailey, Blavatsky'nin evrim şemasında uzak bir gelecekte öngördüğü spiritüel çağa geçişi millenalist bir anlayışla yeni çağ (New Age) düşüncesine dönüştürmüş ve söz konusu New Age'i astrolojik bir kavram olan Kova Çağı (Age of Aquarius) konseptiyle bütünleştirmiştir.[352] Bailey, çok yakında gelecek olan Mesihle

---

[345] Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 65.
[346] York, **The A to Z**, ss. 34-35.
[347] Jon Klimo, **Channeling: Investigations on Receiving Information from Paranormal Sources**, Berkeley, California, North Athlantic Books, 1998, s. 142.
[348] Wouter J. Hanegraaf, " The New Age Movement and Western Esotericism", **Handbook of New Age**, Editör: Daren Kemp, James R. Lewis, Leiden, Koninklijke Brill, NV, 2007, s. 43.
[349] Martin, vd., **The Kingdom of the Occult**, s. 192.
[350] Bkz. Hanegraaf, **New Age Religion and Western Culture**, s. 95; Michael York, **The A to Z**, s. 34-35. Konu üzerinde çalışan Olav Hammer'a göre Alice Bailey New Age'in öncülerindendir. Bailey hem doğrudan hem de öğrencileri vesilesiyle dolaylı olarak New Age'i etkilemiştir. Bailey'in mesajının Mesihçi yönü, astrolojiye ilgisi, bireysel evrim üzerindeki ısrarı New Age düşüncesiyle benzerliklerini işaret eder. Bkz. Hammer, **Claiming Knowledge**, ss. 65-66.
[351] Chant, "World Religions", s. 264.
[352] O'Callaghan, "The Theosophical Chiristology", s. 96.

beraber yeni bir çağ (New Age)'ın başlayacağını ısrarla ileri sürdü. Bailey Maitreya ile Mesihi bütünleştirdi. Mesihin gelişini hazırlama adına dolunayda gerçekleştirilen meditasyon uygulamaları Bailey tarafından başlatıldı.[353] Yine Bailey New Age gruplarının çoğunluğu tarafından kullanılan Great Invocatian (Büyük Yakarış) adını verdiği barış ve spiritüel aydınlanma için yapılan bir dua oluşturdu.[354]

Bailey'in New Age düşüncesi yanında **UFO hareketleri** ve kimi boyutlarıyla **Neo-Paganizm**e etkisi olduğu düşünülür. **I AM Hareketi** (BEN Hareketi), **Church Universal and Triumphant** (Evrensel ve Muzaffer Kilise), **Aetherius Society** (Aetherius Cemiyeti) gibi hareketlerin düşüncelerinde Bailey'den önemli ölçüde etkilendiği ifade edilir.[355]

3.4.1.2. Rudolf Steiner ve Antroposofi

Teosofi hareketinin önemli ölçüde etkilediği bir ezoterik hareket de Avusturyalı ezoterist-düşünür Rudolf Steiner (1861-1925)'in kurduğu **Antroposofi** hareketidir.

Daha çocukluğundan itibaren bir takım psişik yeteneklere sahip olduğu söylenen Rudolf Steiner matematik ve fizik eğitimi aldı. Felsefe çalışmaları da yapan Steiner özellikle Goethe üzerinde uzmanlaştı.[356] Steiner ilerleyen yıllarda simya öğretileri ile Gülhaçlı/Rozikrusyen ve teosofik doktrinlerle tanıştı. Felsefeden ezoterik düşünce alanına yönelen Steiner'in Gülhaçlı öğretilere eğilimi hayatı boyunca devam etti.[357] Rudolf Steiner, 1900'lü yılların başından itibaren Berlin'deki teosofik bir grupta ve farklı yerlerde özellikle mistik tecrübeler üzerinde konferanslar vermekteydi. 1902 yılından itibaren ise Teosofi Cemiyeti'nin Adyar'daki merkezine bağlı olarak Almanya şubesinin liderliğini üstlendi.[358] Steiner için Teosofi Cemiyeti içinde bulunduğu yıllar (1902-1913) verimli geçti. **Theosophie** (Teosofi, 1904), **Wie**

---

[353] Bradley C. Whitsel, **The Church Universal and Triumphant: Elizabeth Clare Prophet's Apocalyptic Movement**, New York, Syracuse University Press, 2003, ss. 22-23.
[354] Jones, Ryan; **EH**, s. 65; Newport, **The New Age Movement,** s. 160; Barrett, ss. 39-40; Chant, "World Religions", s. 264.
[355] Barrett, ss. 37-40.
[356] Cees Leijenhorst, "Rudolf Steiner", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 1084-1086.
[357] Leijenhorst, "Rudolf Steiner", s. 1085.
[358] Hornung, ss. 186-187; Leijenhorst, "Rudolf Steiner", s. 1088.

erlang man Erkentnisse der höreren Welten (Yüksek Dünyaların Bilgisi ve Ona Ulaşma, 1904) ve **Die Geheimwissenschaft im Umriss** (Okült Bilim, 1910) gibi ileride Antroposofi'nin temelini oluşturacağı eserleri kaleme aldı, **Luzifer-Gnosis** isimli dergiyi yayımlamaya başladı, **Philosophisch-Anthroposophischer Verlag** ismiyle kendi yayınevini kurdu (1908). Steiner bu dönemde Blavatsky ve teosofik öğretilere bağımlı birçok metin üretti.[359] Steiner Blavtsky'nin kurduğu ezoterik şubeye benzer biçimde Alman teosofistler içinde bir ezoterik grup kurarak özel eğitim de verdi.[360]

İlerleyen süreçte Rudolf Steiner Teosofi Cemiyeti'nin lideri Annie Besant ile ters düştü. Olcott'un ölümünden sonra Besant'ın, mahatmaların kendisini Teosofi Cemiyeti'nin lideri olarak görevlendirdikleri iddiasına karşı çıkan Steiner, Krishnamurti isimli bir Hintli çocuğun Besant ve Leadbeater tarafından dünya öğretmeni ve Mesih/Maitreya olarak ilan edilmesiyle Hindistan'daki cemiyet merkeziyle iyice gerildi. Krishnamurti üzerinden çıkan tartışmalar Avrupa'da büyük çalkantılara neden oldu. Cemiyetin Almanya lideri Rudolf Steiner, Almanya, İsviçre ve İtalya'daki birçok cemiyet mensubunu da arkasına alarak ayrı bir yapı oluşturdu. "**Antroposofi Cemiyeti**" (Anthroposophical Society) adı verilen cemiyet 14 Ocak 1913 yılında resmen kuruldu.[361]

Teosofi'den ayrılmasına rağmen Steiner ve kurduğu Antroposofi hareketi üzerinde teosofik öğretilerin büyük etkisi olmuştur.[362] Konu üzerinde çalışan uzmanlar Antroposofi hareketinin temel doktrinlerinde teosofik öğretilerin izinin açık olduğunda birleşirler. Antroposofi'yi Weimar döneminde[363] ortaya çıkan okült hareketlerin en önemli olanı olarak ifade eden P. Staudenmaier'e göre Rudolf

[359] Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 64; Leijenhorst, "Rudolf Steiner", s. 1088.
[360] Leijenhorst, "Rudolf Steiner", s. 1089.
[361] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 190-191; Danielle Van Dijk, **Christ Consciousness: A Path of Inner Development**, Temple Lodge Publishing, 2010, ss. 152-153; Hornung, ss. 186-187; Ellwood, "Theosophy", s. 321; Leijenhorst, "Rudolf Steiner", ss. 1089-1090.
[362] Antroposofi öğretilerinin teosofi temelleri açısından geniş bir değerlendirmesi için bkz. Cees Leijenhorst, "Antroposofi", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 82-89.
[363] Weimar Dönemi: Almanya'da, 11 Ağustos 1919 tarihinde Weimar Anayasası'nın kabulü ile başlayıp, 30 Ocak 1933 tarihinde Adolf Hitler'in Şansölye olmasına kadar sürmüş "Weimer Cumhuriyeti" de denen dönemdir.

Steiner'in kurduğu hareket kavramsal yapısını büyük ölçüde teosofiye borçludur.[364] Steiner'in dünya görüşünün Goethe, Fichte, Hıristiyan mistisizmi, Gülhaçlı/Rozikrusyen ezoterizmi gibi farklı kaynaklardan beslendiğini ifade eden O. Hammer ise teosofi öğretilerinin Steiner'in düşüncelerinin temelini oluşturduğunu ifade eder.[365]

Guenon ise **Antroposofi Cemiyeti**'nin kuruluş amaçlarını inceler. Guenon, söz konusu oluşumun insanın duyuüstü özünü keşfetme ve bu özü geliştirme amacıyla kurulduğunu; bu hedefe yürürken ayrımcılıktan uzak insanların kardeşliğine yönelik bir söylemi ilke olarak benimsediğini dolayısıyla **Antroposofi**'nin aslında Teosofi hareketiyle amaç ve ilkelerinde örtüştüğünü ileri sürer.[366]

Steiner'in ürettiği metinlerde Blavatsky'nin ve teosofik öğretilerin izlerini açık biçimde görmekteyiz. Örneğin teosofinin insanın yapısına dair yedi katmanlı tasnifi Steiner tarafından bütünüyle kabul edilmektedir.[367] Bununla birlikte Steiner karma, reenkarnasyon, kök ırklar, bilgeliği aktaran yüce ruhlar, sürekli evrilen kozmos, yakında gerçekleşecek olan spiritüel uyanış gibi hususları da teosofiden tevarüs etmiştir.[368] R. Guenon, Steiner'in detaylarlarda bir takım değişiklikler yapmak suretiyle öğretilerini doğrudan Blavatsky'dan aldığını ifade eder.[369]

Steiner teosofistler tarafından gündeme getirilen akaşik okuma yeteneği hususunda öne çıkan bir isim olmuştur. İnsanlık tarihi açısından tarihi, arkeolojik veya jeolojik verileri duyu verileri olarak niteleyen Steiner bunları güvenilir bulmaz. Ona göre yok olabilecek veya bozulabilecek bu tür tarihsel ve duyusal verilerin yerine teosofinin dile getirdiği ebedî, duyuüstü kayıtlara; yani akaşik kayıtlara dayanmak en güvenilir yoldur. Steiner insanın "uyuyan güçlerini uyandırması"

---

[364] Peter Staudenmaier, **Between Occultism and Nazism: Anthroposophy and the Politics of Race in the Fascist Era**, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2014, ss. 10-11.
[365] Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 64.
[366] Bkz. Guenon, **Pseudo Religion**, s. 197.
[367] Bkz. Rudolf Steiner, **Teozofi: Duyuüstü Dünya Kavrayışına Giriş ve İnsanın Varoluş Nedeni,** Çev. Ayşe Domeniconi, İstanbul, Omega Yayınları, 2012, ss. 64-67.
[368] Burton, **Büyü, Gizem ve Bilim,** s. 276.
[369] Guenon bu noktada Steiner'in La Science Occulte kitabını temel alarak onun Blavatsky'dan doğrudan yararlandığını ifade eder. Bkz. Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 200-201.

durumunda duyuüstü yeteneklerini kullanabileceğini ve bu sayede akaşik kayıtlara ulaşabileceğini iddia eder.[370]

Steiner, akaşik kayıtlara dayanarak insanlığın tarihi serüvenini yazmıştır. **Kozmik Hafıza** ismini vediği eserinde Steiner, Blavatsky'nin **Secret Doctine** kitabında dile getirdiği geçmiş kök-ırklardan, Lemuryalılardan, Atlantislilerden ayrıntılarla bahseder. Steiner bu hususlarda sık sık teosofik literatürde dile getirilen bilgilere atıfta bulunur.[371] Steiner'in akaşik kayıtlara dayanarak verdiği bilgiler New Age'in kanallaşma (channelling) tekniği açısından önemli bir örnek oluşturmuştur.[372]

Teosofi öğretilerinin kendisi üzerinde etkisi olmakla birlikte Steiner'in teosofi ile bir takım anlayış farklarının olduğu da ortadadır. Teosofinin Doğu ezoterizmi düşüncesine karşın Steiner Hıristiyan unsurları merkeze alan bir anlayışa yönelmek istemiştir. D. V. Dijk, Steiner'in 1908 yılından itibaren (Teosofi'den resmen ayrılışının dört yıl öncesi) İsa ve Golgota[373] gizemleri hakkında konuşmalar yapmaya başladığını ifade eder. Ona döre Steiner dünyanın evriminin merkezinde İsa'nın olduğuna inanır.[374]

G. D. Chryssides'a göre kişinin psişik ve ruhsal gelişimini önemli gören Steiner bireyin kaybettiği ilahi güçlerini yeniden keşfetmesi gerektiğini savunan bir "**Hıristiyan okültizmi**" anlayışını ortaya koymuş, bu noktada İsa'yı insanlığa bunun yolunu gösteren bir rehber olarak kabul etmiştir.[375]

Hanegraaf, Steiner düşüncesini Hıristiyanlaştırılmış teosofi olarak ifade ederken[376]; Barett, Steiner'in teosofiden daha çok mistik Hıristiyanlığa yakın olduğunu dile getirir. Ona göre Steiner teosofinin Hindu ve Budist alt yapısından ve

---

[370] Rudolf Steiner, Kozmik Hafıza, İstanbul, Maya Kitap, 2013, ss. 27-28.
[371] Steiner, **Kozmik Hafıza**. Steiner'in Kozmik Hafıza kitabına baktığımızda onun Blavatsky'den ve Teosofi literatüründen oldukça etkilenmiş olduğunu görürüz. Kendisi de kitabında bunu sık sık dile getirir. Bkz. age. ss. 28, 37, 38, 40, 42.
[372] York, **The A to Z**, s. 27.
[373] Golgota (Golgotha); Hz. İsa'nın Çarmıha gerildiği bildirilen tepe. Bkz. (Matta, 27:33-34; Markos, 15:22; Luka, 23:33; Yuhanna, 19:17).
[374] Danielle Van Dijk, **Christ Consciousness**, s. 152-153; ayrıca bkz. Burton, **Büyü, Gizem ve Bilim,** s. 276.
[375] George D. Chryssides, "Defining the New", Age **Handbook of New Age**, Editör: Daren Kemp, James R. Lewis, Leiden, Koninklijke Brill, NV, 2007, s. 7.
[376] Hanegraaf, " The New Age Movement and Western Esotericism", s. 43. Benzer görüşler için bkz. Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 198-199.

Blavatsky'nin iddia ettiği gizli üstadlara odaklanmasından hoşlanmamıştır.[377] Bunların yanında Guenon, Steiner'in örtülü biçimde Gülhaçlı öğretileri benimsediğini hatta **Antroposofi Cemiyeti**'nin Teosofi gibi dış ve içyapı olmak üzere iki yapıya sahip oduğunu, içyapının Gülhaçlı yapı olarak isimlendirildiğini iddia eder.[378] Tüm bunlar Steiner'in Hıristiyan ezoterizmine yöneliminin açık ifadeleridir.

C. Leijenhorst, Batı ve Hıristiyan ezoterizmini merkeze alan yaklaşımına rağmen Steiner'in teosofinin perennial söylemini sürdürdüğünü ifade eder. Leijenhorst'a göre Steiner Hint spiritüalitesini Hıristiyanlık için bir hazırlık aşaması olarak görmekle beraber Vedanta geleneğinin ezoterizme katkısını kabul etmiş, İsa ve Krişna arasındaki benzerlikleri vurgulamıştır.[379]

Yaklaşık otuz kitap yazan Steiner altı bin civarında konferans verdi. Steiner ezoterik konular üzerinde konuştuğu gibi öğretilerini pratikte de uygulamaya girişti. Bu çerçevede **Waldorf okulları**nı kurdu,[380] biyodinamik tarım ve bahçecilik yöntemlerini uyguladı, mental rahatsızlıklarda kendi yöntemlerini ortaya koydu, antroposofik şifa ve ilaç yöntemleri sundu, euroritim (eurythmy) ismini verdiği bir ritim ve hareket sanatı üretti. **Antroposofi Cemiyeti** 1923 yılında İsviçre'de, Basel'e bağlı Dornach'ta Goetheanum adını verdikleri merkezde yeniden yapılandı. Bu merkez Steiner'in öğretilerini, yayınlarını ve uygulamalarını yürüten farklı şubelerin koordinasyonunu sağlamaktadır.[381]

A Faivre, Rudolf Steiner'in Teosofi Cemiyeti'nin dünya çapında yaygınlaşmasında büyük katkısı olduğunu düşünür. Ona göre Rudolf Steiner ileride cemiyetten ayrılıp kendi cemiyetini oluşturmuş olmasına rağmen Teosofi

---

[377] Barrett, s. 35.
[378] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 201-203.
[379] Leijenhorst, "Rudolf Steiner", s. 1090.
[380] Waldorf okulu ve Steiner'in eğitim felsefesi için bkz. Hüseyin Kotaman, "Rudolf Steiner ve Waldorf Okulu", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, **Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:VI, Sayı: I, Haziran 2009, s. 174-194, (çevrimiçi) http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_VI/haziran/2009_h_kotaman.pdf, 31.03.2015.
[381] Goodrick-Clarke, **The Western Esoteric Traditions**, s. 230; ayrıca bkz. Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 64; Levis Spence, Encyclopedia of Occultism and Parapsychology, s. 34; Hexham, **Pocket Dictionary**, s. 15.

Cemiyeti'nin öğretilerinin yaygınlaşmasına önemli katkı sağlamıştır.[382] Bunun yanında D. Barett, Steiner'in etkilediği kişler arasında Theodor Reuss (Ordo Templi Orientis'in kurucusu), Max Heindel (Rosicrucian Fellowship'in kurucusu), Robert Felkin (Stella Matutina'nın lideri) gibi önemli isimleri sayar.[383]

Steiner'in ölümünden sonra (1925) cemiyetin seyri hususunda mensupları arasında pek çok kişisel tartışma doğdu. Bunların da ötesinde cemiyetin faaliyetleri ilerleyen dönemlerde Naziler tarafından yasaklandı. Bütün bunlara rağmen **Antroposofi Cemiyeti** ayakta kalmayı başardı ve Cemiyet 1970'ten itibaren 80'li yılları da kapsayacak şekilde yeni bir canlanma dönemi yaşadı. Son yıllarda Antroposofi Cemiyeti uluslararası bir gelişme yaşamaktadır. Cemiyetin Dornach'taki merkezinde İngilizce konferanslar yapılmakta, resmi yayınlar İngilizce yayımlanmaktadır. Cemiyet Amerika ve Asya'da faaliyetlerine ağırlık vermektedir.[384]

3.4.1.3. Teosofi ve Krishnamurti

Teosofi Cemiyeti'nin tarihi sürecinde **Jiddu Krishnamurti** (1895-1986)'nin Teosofi açısından serüvenini ele almıştık. Burada üzerinde durmak istediğimiz konu 20. yüzyıl spiritüel düşünce hayatında önemli yeri olan Krishnamurti'nin topluma ve kültüre etkisi noktasında Teosofi'nin katkısı olacaktır. Her ne kadar Krishnamurti Teosofi Cemiyeti'nin kendisine biçtiği Mesihlik rolünü reddederek cemiyetten ayrıldıysa da (1929) onun gibi etkili bir hatibi ve spiritüel rehberi (kendisi bu sıfatı kabul etmese de) keşfetme ve dünyaya tanıtma noktasında Teosofi Cemiyeti'nin katkısını unutmamak gerekir.[385]

Krishnamurti son yüzyıl içinde ortaya çıkan önemli Hintli düşünce adamlarından birisidir.[386] 1929 yılında kendisini beklenen Mesih olarak dinlemeye gelen kitleye Teosofi çatısı altında yaptığı son konuşma bir anlamda onun sonraki

[382] Faivre, **Giz ve Işık**, ss. 127-128.
[383] Barrett, ss. 35-36.
[384] Leijenhorst, "Antroposofi", ss. 88-89.
[385] Örneğin Klaus K. Klostermaier, Teosofi'yi terk etsemesine rağmen Krishnamurti gibi bir düşünürü dünyaya Annie Besant'ın kazandırdığını ifade eder. Bkz. Klaus K. Klostermaier, **A Survey of Hinduism: Third Edition**, New York, State University of New York Press, 2007, s. 422.
[386] Martin, vd.,**The Kingdom of the Occult**, s. 203.

hayatı boyunca savunduğu düşüncelerini yansıtır. Krishnamurti söz konusu konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır:

> Hakikat ülkesinin yolu yoktur ve ona ne olursa olsun hiçbir yol ile hiçbir din ile hiçbir mezhep ile ulaşamazsınız. Benim görüşüm bu ve bunda kesinlikle, koşulsuz olarak ısrarlıyım. Hakikat sınırsız, koşulsuz ve herhangi bir yol ile ulaşılamaz olduğu için örgütlenemez; insanları belirli bir yolda yürümeye yönlendirecek ya da zorlayacak bir örgüt de kurulmamak zorundadır. Önce bu anlaşılırsa, bir inancı örgütlemenin mümkün olmadığı da anlaşılacaktır. İnanç kuşkusuz bireyseldir ve onu örgütleyemezsiniz, örgütlememek zorundasınız. Örgütlediğiniz anda ölür, başkalarına dayatılacak bir mezhebe, bir dine dönüşür.[387]

Krishnamurti Teosofi'den ayrıldıktan sonraki hayatını bir hatip olarak geçirdi. Krishnamurti dini düşünce sahasında önemli düşünceler serdetmiş, dünyadaki birçok aydın üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmuştur. P. T. Raju, Krishnamurti'nin bir çeşit din devrimcisi olarak kabul edildiğini ifade eder.[388] Krishnamurti insanları hiçbir dine, öğretiye veya topluluğa çağırmadı. Kendisinin herhangi bir şekilde yüceltilmesini veya rehber kabul edilmesini reddetti. Krishnamurti insanları kendi özlerine bakmaya ve içsel gelişimlerini bireysel olarak sağlamaya çağırdı. Hakikatin bireysel tecrübeyle ve keşifle elde edileceğini iddia etti. Kurumsal dinlerin ve mezheplerin öğretilerini reddetti.[389]

Krishnamurti'nin bağımsız bir öğretmen olarak dünya çapında bir şöhrete kavuşmasında kuşkusuz Teosofi Cemiyeti'nin katkısı büyük olmuştur. C. Wessinger'a göre en başında Teosofi Cemiyeti tarafından "dünya öğretmeni" olarak ilan edilmiş olması Krishnamurti'nin sonraki hayatında kendisine büyük karizma sağlamıştır. Her ne kadar o bu sıfattan feragat ettiğini ilan etse de "dünya öğretmeni" söylemi hayatı boyunca Krishnamurti'ye yapışmıştır. Wessinger, Krishnamurti'nin

---

[387] Lutyens, **J. Krishnamurti**, s. 195

[388] P. T. Raju, "Hindistan Dinleri", **Asya Dinleri,** P. T. Raju, vd. Çev. Abdullah Davudoğlu, İstanbul, İnkılab Yayınları, 2002, ss. 205-206.

[389] Barrett, s. 30. Jiddu Krishnamurti hakkında geniş bilgi çin bkz. **Krishnamurti Kimdir?**, Hazırlayan, Nurgül Demirdöven, Deniz Demirdöven, İstanbul, Ayna Yayınevi, (Yayın yılı yok). Sözü edilen kitapçığa ulaşmak için bkz. (çevrimiçi) http://www.krishnamurtieserleri.com/download/Jiddu_Krishnamurti_Kimdir.pdf, 04.04.2015. Krishnamurti, hayatı, öğretisi ve kendisiyle başlayan ve bugün kurumsal olarak devam eden çalışmalar için bkz. "Krishnamurti Foundation", (çevrimiçi) http://www.kfa.org/index.php, 04.04.2015. Krishnamurti'nin yazılı, sesli, görsel dokümanlarına ulaşmak için bkz. "J. Krishnamurti Online" (çevrimiçi) http://www.jkrishnamurti.org/index.php, 04.04.2015.

dünyaca tanınan bir düşünür konumuna geldiği gibi etkisinin teosofik, Budist ve Neo-Advaitacı hareketlere kadar uzandığını ifade etmektadir.[390]

Krishnamurti üzerinde oluşturulan "dünya öğretmeni" ve beklenen Mesih imajı bir kısım teosofistleri etkilemeye devam etmiştir. Hindistan'da ve Amerika'da teosofistler Krishnamurti'ye ilgi göstermişler, Teosofi merkezlerinde konuşmalarını içeren videolar izlenmiştir. Hayatının sonuna doğru Krishnamurti Adyar'a ziyarette bulunmuştur.[391] Teosofi Cemiyeti günümüzde çalışmalarında Krishnamurti ve öğretisiyle ilişkili konulara sıklıkla yer vermektedir.[392] Cemiyet, Krishnamurti'nin "**dünya öğretmenliği**" rolünden uzaklaşmasından sonra mesiyanik söylemlerden sakınmıştır. Ancak Teosofiye yakın ve New Age hareketi içinde bazı kimseler bu tür mesiyanik iddiaları dile getirmişlerdi.[393] Krishnamurti'nin öğretileri günümüzde Hindistan, İngiltere ve ABD'de merkezleri olan **Krishnamurti Vakfı** (Krishnamurti Foundation) tarafından yürütülmektedir. Krishnamurtinin eserleri vakıf tarafından 30'dan fazla dile çevrilmiş durumdadır.[394] Krishnamurti son yıllarda Türkiye'de de çokça tanınan ve okunan bir düşünürdür. Krishnamurti'nin çok sayıda eseri Türkçe'ye kazandırılmış durumdadır.[395] Krishnamurti hatipliğinin ve fikir adamlığının yanında bir takım eğitim kurumlarının açılmasında da öncü oldu. Bugün Hindistan, İngiltere ve ABD'de Krishnamurti'nin öncülüğünde açılan dokuz eğitim kurumu mevcuttur.[396]

---

[390] Wessinger, "The Second Generation", s. 48.
[391] Wessinger, "The Second Generation", s. 48.
[392] Günümüz teosofi çalışmalarında Krishnamurti'yle ilişkili çalışmalara örnek olarak bkz. https://www.theosophical.org/search?searchword=Krishnamurti&searchphrase=all, 02.04.2015.
[393] Wessinger, "The Second Generation", ss. 48-49; ayrıca bkz. Chant, "World Religions", ss. 262-263.
[394] Krishnamurti Vakfı, Krishnamurti'ye ait yazılı, sesli ve görsel materyalleri toplamak ve yaymak üzere yoğunlaşmıştır. 60'ın üzerinde kitap, 300 kadar video, 400 kadar sesli materyal kurum tarafından hazırlanmıştır. Geniş bilgi için bkz. http://www.jkrishnamurti.org/worldwide-information/foundations.php
[395] Türkiye'de Krishnamurti'nin yirmiden fazla eserini Ayna Yayınevi yayımlamış durumdadır. Geniş bilgi için bkz. (çevrimiçi) http://www.aynayayinevi.com/jiddu-krishnamurti.asp, 21.05.2015.
[396] Chryssides, "Defining the New, s. 7. Sözü edilen eğitim kurumları hakkında geniş bilgi için bkz. (çevrimiçi) "Education", http://kfa.org/education.php, 04.04.2015; ayrıca bkz. http://www.jkrishnamurti.org/worldwide-information/schools.php, 04.04.2015.

3.4.1.4. Teosofi ve I Am (Ben) Hareketi

Teosofi hareketinin ruhçulardan farklı olarak spiritüel olarak gelişmiş yüce varlıklardan söz ettiğini bunlara "mahatmalar" ya da insanlara rehberlik yapmaları anlamında "üstadlar" dediğini ifade etmiştik. Teosofi mahatma öğretisini ilk defa dile getiren hareket oldu. Mahatmalar öğretisi Batı dünyasında o denli etkili oldu ki 20. yüzyılda birçok hareket mahatmalar doktrinini benimsedi bu hareketlerin liderleri kendilerine de mahatmalar tarafından mesajlar verildiğini ileri sürdüler. Bu gruplar tarihte yaşamış birçok ismi mahatma ilan ettiler.

Teosofi'nin mahatmalar düşüncesini duyurmasının ardından yaklaşık elli sene sonra, daha önceleri bir teosofist olan Guy Ballard (1878-1939), Californiya'da Shasta dağında bir yürüyüş sırasında yüce üstadlardan/mahatmalardan birisiyle temas kurduğunu iddia etti. İddiasına göre bu mahatma 18. yüzyılda yaşamış önemli okültistlerden Comte de Saint Martin / Saint German'dir.[397] Saint Germain, Ballard'a daha ileride "**I AM**" (BEN) hareketinin doğmasını sağlayacak "Hayatın Büyük Kuralı" (The Great Law of Life) derslerini insanlara aktarma görevini verir. Guy ve eşi Edna Ballard (1886-1971) 1932 yılında "**I AM Religous Activity**" (BEN Dini Aktivitesi) isimli dini hareketi başlattılar ve **Saint Germain Vakfı**'nı ve **Saint Germain Yayınevi**'ni kurdular.[398] Guy Ballard, Godfrey Ray King takma adıyla üstadlardan aldığı mesajlara dayanarak birçok kitap yayımladı. Hareket Tanrı bilincinin aslında herkesin içinde bir benlik (I AM) olarak var olduğu öğretisini ileri sürdü.[399] Ballard, Saint German dışında İsa ve Morya gibi üstadlardan mesaj aldığını da iddia etti.[400] Eşi Edna Ballard'ın da büyük desteğiyle Guy Ballard'ın I AM

---

[397] Guy Ballard, Atlantis döneminden beri varlıklarını sürdüren üstadların Shasta Dağı'nın derinliklerinde yaşadığını düşünmekteydi. Bkz. York, **The A to Z**, s. 96. Bu düşüncenin Blavatsky'nin üstadlarının Himalayalarda yaşadığı iddiasıyla örtüştüğünü belirtmemiz gerekir.

[398] Sender, "Mahatmas Versus Ascended Masters", s. 107; ayrıca bkz. Melton, **Encyclopedic Handbook**, ss. 59-60; Klimo, **Channeling**, s. 146; Hammer, **Claiming Knowledge**, ss. 78-80.

[399] I AM hareketine göre hayatın amacı Büyük Beyaz kardeşlikğin üyeleri olan yükselmiş üstadlarla iletişim kurmaktır. Her insan içinde var olan ben (I AM) varlığını ortaya çıkarmaya çalışmalıdır. Her ben (I AM) Tanrı'dan bir kıvılcımdır. Dolayısıyla herkesin içinde Tanrı vardır, buna İsa Benliği (Christ Self) de denir. İnsan içindeki Ben (I AM)'in varlığını kavramak suretiyle asıl ışığa ulaşmaya çalışmalıdır. İsa (Jesus) bunu gerçekleştirmiş bir üstaddır. Geniş bilgi için bkz. York, **The A to Z**, s. 96-97.

[400] Klimo, **Channeling**, s. 146; Hammer, **Claiming Knowledge**, ss. 78-80.

hareketi 1930'lu yıllarda büyük başarı sağladı. Guy Ballard öldüğünde (1939) hareketin yaklaşık bir milyon mensubu vardı.[401]

I AM hareketinin gerek yüce üstadlara dayanması gerekse ortaya koyduğu öğretiler bağlamında Teosofi'den doğan bir hareket olduğu hususunda uzmanlar birleşir.[402]

Teosofi'nin bir kolu olarak ortaya çıkan I AM hareketi diğer dini hareketlerden farklı bir yer işgal eder. Hareket yüce üstadlar öğretisi ile vatanseverlik duygusunu bütünleştirdi. Ballard'ın hareketi Amerika'nın "kozmik kaderi" üzerine önemli vurgular ortaya koydu, teosofik unsurlar ile Amerikan milliyetçiliğinin bir sentezini sundu. Ballard kendisinden mesaj aldığını iddia ettiği üstad Saint Germain'ın Amerika'yı yeni bir insanlık medeniyeti için uygun topraklar olarak kabul ettiğini iddia etti. I AM'in okültist ve milliyetçi öğretileri çok sayıda Amerikalıyı etkilemeyi başardı, önemli şehirlerde I AM kiliseleri kuruldu.[403] Sözü edilen bu düşüncelerin Blavatsky'nin altıncı-kök ırkın Amerika kıtasında kurulacağını ifade eden kehanetinden etkilendiğini söylemek yanlış olmasa gerekir. John L. Crow, bu noktada I AM hareketinin Yüce Üstadlar öğretisi yanında Blavatky'nin ırk doktrininden de etkilendiğini ifade eder. Ona göre Blavatsky'nin bu teorileri 20. yüzyılda birçok grubu etkilemeye devam etmiştir.[404] I AM hareketi milliyetçi söylemleri ile Amerikan ırkçısı William Dudley Pelley (1890-1965) ve onun "**Silver Shirts**" (Gümüş Gömlekler) ismini taşıyan hareketine de destek vermiştir.[405]

I AM hareketinin okült akımlara önemli katkılarından biri de ışığın ve rengin okült önemini vurgulaması oldu. I AM hareketi düşüncesinde her üstad bir rengi temsil eder. Mor ışık tarafından sarılmış olan ben (I AM) bir beyaz ışık vasıtasıyla asıl kaynağına (Tanrı'ya) bağlanmış olarak resmedilir.[406] M. York renklere ve ışığa

---

[401] Klimo, **Channeling**, s. 146.
[402] Pike, **New Age and Neopagan**, s. 64; Whitsel, **The Church Universal**, ss. 23-24; Klimo, **Channeling**, s. 146; Hammer, **Claiming Knowledge**, ss. 78-80 Newport, **The New Age Movement**, ss. 160-161.
[403] Whitsel, **The Church Universal**, ss. 23-24.
[404] Crow, "Blavatsky's Coming Race", ss. 11-12.
[405] Klimo, **Channeling**, ss. 146-147.
[406] Newport, **The New Age Movement**, s. 160; York, **The A to Z**, s. 97.

ilişkin bu tür teosofik düşüncelerin ileride New Age anlayışına girdiğini ifade eder.[407]

1939 yılında Guy Ballard'ın ölümünün ardından hareket hukuki sorunlarla boğuştu. Özellikle Federal Hükümetin açtığı posta ile ilişkili düzenbazlık davası hareketin küçülmesine neden oldu. I AM hareketi bugün varlığını sürdürmesine rağmen düşük profilli bir yapı arz etmektedir.[408] Tarihi süreç içerisinde I AM hareketinden **Bridge to Freedom** ve **Church Universal Triumphant** (Summit Lightouse) gibi hareketler doğmuştur.[409]

3.4.1.5. Summit Lightouse/ Church Universal And Triumphant

Yükselmiş üsatadlar öğretisi temelli bir hareket olan **Church Universal and Triumphant/CUT** (Evrensel ve Muzaffer Kilise) 1958 yılında doğdu. Bu hareketin öğretilerinin temellerinin Teosofi'ye uzandığı çok açıktır.[410] Başlarda Saint Martin Vakfı'nın bir üyesi olan Mark L. Prophet (1918-1973), kendisine "yüce üstad Morya" tarafından büyük beyaz kardeşlik öğretilerini "**Summit Lightouse**" isimli bir kurum aracılığıyla insanlara aktarma görevinin verildiğini ilan etti. 1973 yılında Mark Prophet'ın ölümü üzerine hareketin liderliğini karısı Elizabeth Clare Prophet (1939-2009) aldı. Bayan Prophet hareketin ismini **Evrensel ve Muzaffer Kilise** (Church Universal and Triumphant/CUT) olarak değiştirdi.[411] CUT'un öğretileri "**Climb the Highes Mountain**" adı altında seriler halinde yayımlandı.[412]

CUT teoloji ve kozmolojisini teosofi ve yine bir teosofi kökenli hareket olan I AM hareketinden almıştır.[413] Örneğin, CUT hareketinin güncel web adresinde yer

---

[407] York, **The A to Z**, s. 97.
[408] Sender, "Mahatmas Versus Ascended Masters", s. 107; Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 79.
[409] Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 79. I AM hareketi hakkında geniş bilgi için aşağıdaki kaynaklara bakılabilir: "Saint Germain Foundation", (çevrimiçi) http://www.saintgermainfoundation.org/SGF_00_Welcome.html, 14.01.2015; Melton, **Encyclopedic Handbook**, ss. 58-68.
[410] Church Universal and Triumphant hareketi hakkında geniş bilgi için bkz. Melton, **Encyclopedic Handbook**, ss. 58-68; York, **The A to Z**, ss. 49-51; bkz. (çevrimiçi) http://www.summitlighthouse.org/, 05.04.2015.
[411] Michael York, **The A to Z**, s. 49.
[412] Hammer, **Claiming Knowledge**, ss. 79-80.
[413] Whitsel, **The Church Universal**, ss. 10, 12-13; Hammer, **Claiming Knowledge**, ss. 79-80.

alan sözlük kısmına baktığımızda; üstad, akaşik kayıt, astral düzey, chela, chohan, yedi ışın, dört aşağı beden, büyük beyaz kardeşlik vb. gibi onlarca terimle karşılaşmaktayız.[414] Şüphesiz hareketi en çok etkileyen teosofi öğretisi yükselmiş üstadlar öğretisidir. Bununla birlikte karma, reenkarnasyon gibi teosofiden alınan öğretiler de kendisine yer bulmuştur. CUT insanın yedi katmanlı yapısını olduğu gibi teosofiden almıştır. Öğretilerinde teosofik kavramları kullanmak suretiyle yükselmiş üstadı; Mesih'in zihni (Christ-mind)'ne sahip olan ve aşağı dört katmandan (fiziki, duygusal, mental, eterik) ziyade yüksek ruhsal yapıya yönelmiş kimse olarak açıklamaktadır.[415] İbrahim, Kral Artur, St. Thomas Becket, St. Thomas Moore, Moğol İmparatoru Ekber'in yanında Serapis Bey, Koot Hoomi, Morya gibi Blavatsky'nin kendi üstadları olarak sık sık dile getirdiği isimler yükselmiş üstadlardan kabul edildi. CUT öğretilerinde İsa/Mesih, Balık çağı (Piscean age)'nın kozmik üstadı iken Saint German, Kova çağı (Aquarius age)'nın üstadı olarak benimsenir.[416]

P Sender'a göre I AM hareketi ve Prophet'ların çalışmaları sonucu yüce üstadlar öğretisi New Age düşüncesi içinde yaygın bir inanç haline gelmiştir. Ballardlar ve Prophetlar'ın teosofinin mahatmalarının isimlerini ve portrelerini kendi yüce üstadları için kullanmalarından itibaren birçok insan kendilerinin de aynı yüce varlıklarla iletişim kurduğunu iddia etmiştir.[417]

3.4.1.6. The Aquarian Foundation (Kova Burcu Vakfı)

Teosofinin yükselmiş üstadlar/mahatmalar konseptinden etkilenmiş büyük sansasyon yaratan bir hareket ise **Aquarian Foundation** (Kova Burcu Vakfı) ismiyle bilinen harekettir. Konuyla ilgili en geniş bilgileri bize J. Santucci aktarmaktadır.[418] Aquarian Foundation, Edward Arthur Wilson (1878-1934) tarafından Britanya Kolombiya'sında, Vancouver adasında, Cedar bölgesinde kuruldu (1927). Taraftarları arasında Kardeş XII (Brother XII) olarak tanınan Wilson bir teosofi

[414] Bkz. "Ascended Masters Glossary", (çevrimiçi) http://www.summitlighthouse.org/ascended-master-glossary/, 05.04.2015.
[415] York, **The A to Z**, ss. 49-50; York, "New Religous", s. 558.
[416] York, **The A to Z**, s. 50.
[417] Sender, "Mahatmas Versus Ascended Masters", s. 107.
[418] James Santucci, **"**The Aquarian Foundation" [ilk yayım yeri, Communal Societies, C. 9, 1989, ss. 39-61], (çevrimiçi) http://www.theohistory.org/aquarian_foundation.pdf, 08.04.2015.

öğrencisi olarak büyük beyaz kardeşlikten mesaj aldığını iddia etti ve etrafında eğitimli ve paralı birçok insanı toplamayı başardı. Santucci, Wilson'un **Kova Çağı** (Age of Aquarius) konsepti altında Blavatsky'nin teosofisini temel alan bir Yeni Çağ/New Age vaad ettiğini ifade eder. Wilson, Besant ve Leadbeater önderliğindeki neo-teosofi olarak bilinen anlayışı küçümsemiş ve tekrar Blavatsky düşüncesine dönüşü desteklemiştir. Wilson'un bu tutucu tavrı birçok teosofisti etkilemiştir. Wilson, Blavatsky'ye büyük beyaz kardeşlik tarafından verilen misyonun kendisi aracılığıyla yenilendiğini iddia etti. Wilson'un asıl hedefi Blavatsky'nin sözünü ettiği altıncı alt-ırkın (Blavatsky o dönemki insanlığı Aryan kök-ırkının beşinci alt-ırkı olarak düşünüyordu) beşiği olacak bir toplum kurmaktı. Böylece Wilson insanlığı gelecek Yeni Çağ (Aquarius Age)'a hazırlamayı hedefliyordu.

Wilson, Cedar'da bir komün kurdu. Komün dışında ise Aquarian Foundation farklı ülkelerde yaklaşık 8000 üyeye sahip oldu. Wilson, taraftarlarından büyük miktarda para topladı. Bu para öyle miktarlara ulaştı ki Wilson, Cedar yakınlarında birkaç küçük ada satın aldı ve komününü genişletti. Ancak ilerleyen dönemlerde Wilson, taraftarlarının güvenini sarsacak hareketlere girişti. Zimmetine para geçirmekle suçlandı, taraftarları arasında yer alan kadınlarla birlikte yaşamaya başlaması da itirazlara yol açtı. Kendisini Osiris'in, Myrtle Baumgartner isimli kadın müridini ise İsis'in enkarnasyonu ilan eden Wilson, Baumgartner'in Horus'u yani Dünya Öğretmenini[419] doğuracağını ilan etti. Peşi sıra Wilson'un beraber olduğu kadın müritlerinden Mabel Skottowe ise komün içinde şiddet estirmeye başladı. Skottowe komün içinde emirlere boyun eğmeyenlere farklı boyutlarda işkence uyguladı, Wilson da bu şiddete iştirak etti. Bunun üzerine bir süre sonra taraftarları sağladıkları maddi desteklerini mahkeme yoluyla geri aldılar. Wilson'un buna cevabı ise komün topraklarındaki bütün evleri, eşyaları ve yatları tahrip ederek kendisine yakın iki kadınla ve elinde bulundurduğu yüklü parayla birlikte Cedar'ı terk etmek oldu. Aquarian Foundation ise mahkeme kararıyla feshedildi. Böylece teosofi temelli bir rüya resmen bitmiş oldu.[420]

[419] Aynı dönemde Besant'ın da Krishnamurti'yi Dünya Öğretmeni olarak hazırladığı hatırda tutulmalıdır.
[420] Bkz. Santucci, "The Aquarian Foundation".

3.4.1.7. Agni Yoga Cemiyeti

Teosofi etkisiyle ortaya çıkan spiritüel/ezoterik hareketlerden birisi de **Agni Yoga Cemiyeti** (Agni Yoga Society)'dir. Agni Yoga, New York'ta 1920 yılında ünlü Rus ressam Nicholas Roerich (1874-1947) ve eşi Helena Roerich (1879-1955) tarafından kuruldu.[421] Nicholas Roerich, 1874 yılında Rusya, St. Petersburg'da doğdu. 1890'ların sonunda Batı modern sanatını Rusya'da temsil eden sanatçılardan birisi oldu.[422] 1910'lardan itibaren Doğu öğretilerine merak salan Nicholas Roerich ünlü Rus müzisyen Alexander Scriabin aracılığıyla teosofiyle tanıştı. Nicholas Roerich eşi Helena ile birlikte Rusya'da öğrencilerine Blavatsky'nin öğretilerini aktardı.[423] 1916-1919 arasında şiirler yazdı; bu şiirler ileride **Flame in the Chalice** ismiyle İngilizce olarak basıldı.[424] Şiirlerinde ezoterik dünya görüşünü sergiledi. Roerich'in düşüncesinin özünü teosofi temelli, ezelî ve ebedî olan, kendisini tekrar eden devirsel evren düşüncesi ve maddî formların çözünmesi (dissolution) anlayışı oluşturur. İnsan düzleminde medeniyetlerin yükselişi ve düşüşü, birey hayatında ise ruhun reenkarnasyonu bu düşüncenin tezahürüdür.[425] A. Stasulane da Nicholas Roerich'in kaleme aldığı diğer bir şiir kitabı **The Flowers of Morya**'da[426] Blavatsky'nin **Dzyan** kitabından naklettiğini iddia ettiği stanzaların ve **Sessizliğin Sesi** (Voice of the Silence) eserinin açık etkisi olduğunu ifade eder.[427]

1917'de ABD'ye taşınan çift burada da teosofi çalışmalarına ve sanatsal faaliyetlerine devam etti ve New York'ta **Agni Yoga** ismiyle bir cemiyet kurdu.[428] Cemiyet, Agni Yoga (Living Ehics ismiyle de anılır) serisi adı altında bir dizi kitap yayımladı.[429] Eserler doğu inançlarını Batı spiritüel ve bilimsel düşüncesiyle

---

[421] Jones, Ryan; **EH**, ss. 16-17.
[422] Hammer, **Claiming Knowledge**, 78.
[423] I. M. Oderberg, "H. P. Blavatsky's Cultural Impact", [ilk yayım yeri, Sunrise Magazine, Aralık, 1995], (çevrimiçi) http://www.theosociety.org/pasadena/sunrise/45-95-6/th-imo.htm, 28.11.2014.
[424] Nicholas Roerich, **Flame in Chalice**, (çevrimiçi)http://www.roerich.org/roerich-writings-flame-in-chalice.php, 07.04.2015.
[425] Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 78.
[426] Bu kitabın Leaves Of Morya's Garden I-II isimiyle baskısı için bkz. (çevrimiçi) http://agniyoga.org/ay_downloads.html, 08.04.2015.
[427] Anita Stasulane, **Theosophy and Culture: Nicholas Roerich**, Roma, Gregorian Biblical BookShop, 2005, s. 31.
[428] Bkz. Oderberg, "H. P. Blavatsky's Cultural Impact".
[429] **Agni Yoga** Cemiyeti tarafından yayımlanan kitaplara ulaşmak için bkz. (çevrimiçi) http://agniyoga.org/ay_downloads.html, 07.04.2015.

birleştiren bir anlayış sergilemektedir.[430] Agni Yoga Cemiyeti, Teosofi Cemiyeti'nin ve Blavatsky'nin öğretilerini benimsedi, mahatmaların/yükselmiş üstadların bilgeliğin taşıyıcısı olduğuna bütünüyle inandı. Bu anlamda teosofik öğretilerin tam anlamıyla bir taşıyıcısı oldu.[431]

Agni Yoga düşüncesi içerisinde Helena Roerich'in önemli bir yeri olduğunu ifade etmek gerekir. Helena Roerich mahatmalardan mesajlar aldığını iddia etti. Bu mesajlara dayalı olarak birçok metin üretti. Agni Yoga olarak ortaya koydukları düşüncenin Blavatsky'nin öğretilerinin bir devamı ve zirvesi olduğunu ifade etti.[432] Helena Roerich aynı zamanda **Secret Doctrine**'i Rusçaya çevirdi.[433] Yazılarına bakıldığında Helena Roerich'in tam anlamıyla bir Blavatsky hayranı olduğu anlaşılmaktadır. O, Blavatsky'yi insanlara gerçek okült bilgileri iletmek için mahatmalar topluluğu tarafından seçilmiş üstün bir elçi olarak kabul etmekteydi.[434] Nicholas Roerich ise bir taraftan teosofinin insanların kardeşliğini sağlama projesine sanat çalışmalarının yardımcı olabileceğini düşünmekteydi. Bu amaçla Annie Besant'a Adyar'da bir müze açılmasını teklif etmiş ve bu müzeye Blavatsky'ye atfettiği "Elçi" (The Messenger) isimli tablosunu hediye edeceğini de bildirmiştir.[435]

Agni Yoga Cemiyeti post-teosofik hareketlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Roerichler kısa süre sonra Hindistan'a yerleşti; Nicholas Roerich 1947'de, Helena Roerich ise 1955'te Hindistan'da öldü.[436] Agni Yoga Cemiyeti halen varlığını ABD merkezli olarak devam ettirmektedir.[437]

---

[430] Jones, Ryan; **EH**, ss. 16-17; ayrıca bkz. http://agniyoga.org/ay_info.html, 07.04.2015.
[431] **Agni Yoga** düşüncesi içindeki teosofik ögeler için bkz. Stasulane, **Theosophy**, ss. 57-126.
[432] Segei O. Prokofieff, **The East In The Light of The West**, London. Temple Lodege Publishing, 1993, ss. 14-15.
[433] Prokofieff, **The East**, s. 4; Bkz. Oderberg, "H. P. Blavatsky's Cultural Impact".
[434] Helena Roerich'in Blavatsky hakkındaki birçok sitayişkâr ifadeleri için bkz. Helena Roerich, Letters of Helena Roerich, C. I, (çevrimiçi) http://agniyoga.org/ay_frame.html?app_id=LHR1, 08.04.2015.
[435] Stasulane, **Theosophy**, s. 28; Bkz. Oderberg, "H. P. Blavatsky's Cultural Impact".
[436] Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 78.
[437] **Agni Yoga** Cemiyeti, faaliyetleri, yayınları için bkz. http://agniyoga.org/, 08.04.2015.

3.4.2. Teosofi'nin Cemiyet Dışı Ezoterik ve Okült Anlayışlara Etkisi

3.4.2.1. Teosofi ve Müşterek-Mason (Co-Mason) Örgütü

Teosofi Cemiyeti'nin liderleri ve masonluk arasındaki ilişkilere bundan önce kısmen değinmiştik. Özellikle cemiyetin kurucuları arasındaki isimlerin önemli bir bölümünün masonik gruplarla ilişkili olduğunu ifade etmiştik.[438] Burada asıl olarak ele alacağımız konu Teosofi hareketinin masonik yapılara etkisi olacaktır. Bu bağlamda karşımıza çıkan isim cemiyetin önde gelen ismi Annie Besant'tır.

Teosofi'nin Besant'la birlikte yeniden Masonik yapılarla ilişkiye girmeye çalıştığı görülmektedir. Guenon'a göre Besant'ın aşırı propagandist yapısı aktif bir rol oynaması için onu masonik yapılarla ilişki kurmaya itmiştir. Feminist anlayışı onu kadınların da kabul edildiği bir mason locasına üye olmaya teşvik etmiştir. Besant tüm bunların sonucunda 1891 yılında Fransa'da Maria Deraismes ve Georges Martin tarafından kurulan "**İnsan Hakkı**" (Le Droit Humain) isimli karma mason örgütünün İngiltere locasına girdi (1902). İngiltere'deki bu loca "**İnsan Görevi**" (Human Duty) olarak bilinmekteydi. Fransa kökenli bu mason örgütün özelliği erkek ve kadınları üyeliğe kabul etmesidir.[439] Besant aynı yıl İngiltere şubesini "**Müşterek-Masonluk**" (Co-Masonry) adı altında yeniden yapılandırdı (1902) ve bu locanın otonom yapı kazanmasında ve yaygınlaşmasında önemli başarı elde etti.[440] Besant, Teosofi Cemiyeti'nde olduğu gibi burada da kısa sürede önemli dereceler elde etti ve Londra locası büyük üstadı oldu (1913).[441] Besant yine 1912 yılında **The Order of the Temple of the Rosy Cross** (OTRC) isimli "kardeşlik" yapılanmasının eş kurucusu oldu.[442] Müşterek-Masonluk (Co- Masonry) İngiltere ve İngilizce konuşan ülkelerde Teosofi ile birlikte gelişmiştir. 1905 yılında locanın ismi "**Büyük**

[438] Bkz. Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 236-238.
[439] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 238-239; ayrıca bkz. (çevrimiçi) http://www.droit-humain.org/uk/html/besant.html, 18.03.2015; James R. Lewis, **Witchcraft Today: An Encyclopedia of Wiccan and Neopagan Traditions**, California, ABC-CLİO, 1999, Inc., ss. xix, 60.; "The Eastern Order of International Co-Freemasonry", (çevrimiçi) http://comasonic.net/#4, 26.03.2015.
[440] Annie Besant'ın Le Droit Humain'a bağlı olarak Müşterek-Masonluk (Co-Masonry) adına çalışmaları üzerine geniş bilgi için bkz. Prescott, "'Builders of the Temple", ss. 359-392.
[441] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 240.
[442] Grand Lodge of British Columbia and Yukon, (çevrimiçi) http://freemasonry.bcy.ca/biography/esoterica/besant_a/besant_a.html, 13.03.2015.

Britanya ve Tabiiyyetleri Evrensel Müşterek-Farmasonluğu" (Universal Co-Freemasonry in Great Britain and the British Dependencies) olarak değiştirildi. Kuruluşunu izleyen onbeş yıl içerisinde Müşterek-Masonluk Besant'ın büyük gayretiyle Büyük Britanya, kıta Avrupası, Güney Afrika, Güney Amerika, Kanada, Hindistan, Burma, Seylan, Avustralya ve Yeni Zelanda'da dört yüzden fazla loca açtı.[443] Besant'ın hayatı boyunca Biritanya İmparatorluğu'nda müşterek-masonların kahir ekseriyetini teosofistler oluşturdu.[444]

Besant'ın Müşterek-Masonluğa girmesiyle birlikte ilk icraatı masonik seremonileri yeniden düzenlemek oldu.[445] Bunun yanında çok sayıda yardımcı organizasyon kuruldu. Bu çalışmaların bir amacı da Annie Besant ve C. W. Leadbeater tarafından gelecek Mesih olarak ilan edilen Krishnamurti'yi duyurmaktı. Bu faaliyetlerde teosofik bir kilise olarak yapılanan **Liberal Katolik Kilisesi** piskoposu James Wedgwood'un önemli katkıları oldu. Wedgwood'un kendisi de aynı zamanda Müşterek-Masonluğa üye oldu. 1915 yılında C. W. Ledbeater da Müşterek-Mason locasına girdi. Leadbeater antik Mısır'da yaşadığı geçmiş enkarnasyonlarına dayanarak Müşterek-Masonluğa yeni ritüeller kattı. Leadbeater bu ritüelleri ortaya koyarken bir yandan da mahatmalardan/üstadlardan psişik iletişimle aldığı bilgilere dayandığını ileri sürdü.[446] Teosofistler masonik ritüellerde okült öğretilere önem verdiler. Örneğin geleneksel mason ritüellerinden farklı olarak yüzük dahil bütün metallerin vücuttan çıkarılması bir kuraldı. Çünkü Leadbeater'a göre metaller ritüel sırasında okült manyetik akımı engelleyen unsurlarıdı.[447]

Besant Müşterek-Masonlukla, **The Order of the Temple of the Rosy Cross** (OTRC) ve Liberal Katolik kilisesi faaliyetlerini beraber yürüttü. Besant yeni masonik ritüelleri OTRC'de de hayata geçirdi. Liberal Katolik Kilisesi'nde

---

[443] E. Cahill, **Freemasonry and the Anti Christian Movement (1930)**, Kessinger Publishing Co., (2003), s. 240; ayrıca bkz. Jan A. M. Snoek, "Freemaonry and Women", **Handbook of Freemasonry**, Ed. Henrik Bogdan, Jan A. M. Snoek, Koninklijke Brill NV, Leiden, Netherlands, 2014, s. 415.

[444] Prescott, "'Builders of the Temple", ss. 362-362.

[445] Besant liderliğinde Müşterek-Masonluk süreç içerisinde farklı ritüeller benimsedi. 1904 yılında Hint öğretilerinin izlerini taşıyan "Dharma Workings" adıyla ilan edilen ritüel sisteminin ardından 1916 yılında Besant ve Leadbeater tarafından düzenlenen "Glaskow Rituals" benimsendi. Bkz. Snoek, "Freemaonry and Women", ss. 415-416.

[446] Prescott, "'Builders of the Temple", ss. 366-367.

[447] Prescott, "'Builders of the Temple", s. 367.

kadınların bir papaz olarak görev yapması mümkün olmamakla birlikte Besant yeni bir kutsama (benediction) ritüeli geliştirdi ve bunu katıldığı ayinlerde uyguladı.[448] Besant bunun yanında Müşterek-Mason localarında İncil'in kullanılmasını onayladı. "Evrenin büyük mimarının şanına" (To the glory of the Great Architect of the Universe) söyleminin yerine "insanlığın şanına" (To the glory of Humanity) söylemini getirdi.[449]

Guenon'a göre karma Masonluk en başında hedeflerinin insanlar arası barışı ve adaleti sağlamak olduğunu ifade etmiş, hiçbir ilahi ifşa (revelation) iddiasında bulunmamış, örgütün dogmatiklikten uzak rasyonel yapıya sahip olduğunu ifade etmiştir. Ancak Teosofi'nin dâhil olmasından sonra karma Masonluk okültist anlayışlarıyla öne çıkan bir takım usulsüz (irregular) Mason örgütleriyle ilişkiye girmiştir.[450] Guenon'a göre içlerinde en kuraldışı Müşterek-Masonluk (Co-Masonry) olmak üzere bu tür okültist mason örgütlerinin temel söylemleri ilk ve asıl geleneği yeniden düzenlemiş olduklarını iddia etmeleridir. Örneğin Müşterek-Masonluk kadınların ve erkeklerin eşit biçimde masonluğa kabul edilmesinin çok eski bir geleneğin yeniden canlandırılması olduğunu ifade etmiştir. Guenon'a göre "asıla dönme" iddiası ayrılıkçıların ve heretiklerin alışılmış iddiasıdır. Guenon bu anlamda Müşterek-Masonluk söylemiyle "ezoterik Hıristiyanlık" söyleminin paralel, birbirini bütünleyen söylemler olduğunu ifade etmektedir. Yine Masonluğun genel anlamda bütün insanlar ve dinler arsında bir bağ kurma iddiası ile teosofinin "bütün dinlerin kaynaklandığı öğreti"yi temsil etme iddiası arasındaki benzerlik de Guenon için dikkat çekicidir.[451] Bu noktada Besant'ın Teosofi ve Masonluk arasında bir amaçsal ilişki kurduğu zaten ortadadır. Zira Besant Müşterek-Masonluğun insanların kardeşliğine katkı sağladığını ifade etmiştir. Ona göre dünyada yalnızca iki cemiyet; Teosofi Cemiyeti ve Müşterek-Masonluk insanlığın kardeşliğini hedeflemiştir.[452]

---

[448] Prescott, "'Builders of the Temple", s. 375.
[449] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 240.
[450] Müşterek- masonluğun ilişkiye girdiği okült mason örgütler için bkz. Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 241-242.
[451] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 242-243.
[452] Prescott, "'Builders of the Temple", s. 367.

Besant ölümüne kadar İngiliz Müşterek-Masonluğunun liderliğini sürdürdü; ölümünün ardından Besant'ın yerine kızı Mabel Besant-Scott geçti.[453] Müşterek-Masonluk günümüze kadar **Le Droit Humain**'e bağlı olarak devam etmiştir. Bugün çok sayıda locaya sahip bu masonik yapı Besant'ın çalışmalarına çok şey borçludur.[454]

3.4.2.2. Teosofi'nin Gülhaçlı (Rozikrusyen) Harekete Etkisi: Max Heindel (1865-1919)

Teosofi hareketi kendisini Gülhaçlı olarak ifade eden kimi okült gruplara etki etmiştir. Gülhaçlılık/Rozikrusyenizm tarihi süreci kapalı bir okült harekettir.[455] 19. yüzyıl okült canlanması ile birlikte kendisini Gülhaçlılarla irtibatlı gösteren birçok grup ortaya çıkmıştır. Bu grupların bir kısmı doğrudan Teosofi soyağacına dayanır ve öğretilerinin büyük kısmını Teosofi'den alır. Bunlardan en geniş olanı Max Heindel (1865-1919) tarafından 1907 yılında kurulan **Gülhaçlı/Rozikrusyen Birliği** (The Rosicrucian Fellowship)'dir. Asıl ismi Carl Louis von Grasshoff olan Max Heindel okült ilgileri dolayısıyla 20. yüzyıl başında Teosofi Cemiyeti'ne katıldı. 1905 yılında Teosofi Cemiyeti'nin konuşmacılarından birisi durumuna geldi. Bir dönem Almanya'da bulunan ve burada –o zaman Almanya Teosofi Cemiyeti'nin lideri olan- Rudolf Steiner ile çalışma fırsatı bulan Heindel ABD'ye döndükten sonra **The Rosicrucian Cosmo-Conception**'u[456] yazdı. Bu metin bugün hâlâ Gülhaçlı/Rozikrusyen Birliği'nin en önemli eğitici metnidir. 1907 yılında Gülhaçlı/Rozikrusyen Birliği'nin ilk merkezi Ohio, Columbus'ta açıldı. Heindel'in Gülhaçlı/Rozikrusyen Birliği öğretileri Teosofi'nin okült öğretilerini benimsemiştir.

---

[453] Lewis, **Witchcraft Today**, ss. xix, 60.

[454] Le Droit Humain ve Müşterek-Masonluk (Co-Masonry)'un güncel vaziyeti ve çalışmaları için bkz. The International Order of Freemasonry for Men and Women, Le Droit Humain, (çevrimiçi) http://droit-humain.org/uk/index.html, 27.03.2015.

[455] Gülhaçlılık/Rozikrusyenizm; Dımaşk, Mısır ve Fas (Morocco) gezisinde ezoterik bilgiler aldığı iddia edilen Christian Rosenkreuz (1378-1484) isimli efsanevi bir Alman'a dayanır. Rosenkreuz'un okült felsefesi üzerine Avrupa'da Gülhaçlı/Rozikrusyen gruplar 17. yüzyıldan itibaren yagınlaştı. 18. yüzyılda bir durgunluk dönemi geçiren Gülhaçlı/Rozikrusyen hareketi 19. Yüzyılda Batı'da okültizmin canlanmasıyla birlikte tekrar gün yüzüne çıktı. Avrupa ve Amerika'da Gülhaçlılarla ilişkili olduğunu iddia eden birçok grup ortaya çıktı. Bu grupların Mason yapılarla yakından ilişkili olduğu gözlenmektedir. Bkz. Melton, **Encyclopedic Handbook**, ss. 96-98.

[456] Max Heindel, **The Rosicrucian Cosmo-Conception or Mystic Christiaity,** The Rosicrucian Fellowship International Headquarters, California, Mt. Ecclesia, Oceanside, (15. Baskı), 1929.

Heindel, Teosofi'nin astrolojik öğretilerinden de oldukça etkilendi. **Simplified Scientific Astrology**[457] ve **The Message of the Stars**[458] isimli iki eseri 20. yüzyılda ABD'de astrolojinin canlanmasında büyük ölçüde etkili oldu. Ayrıca söz konusu birlik astroloji üzerine yıllık ve aylık farklı yayımlar yaptı.[459]

Astroloji, Gülhaçlı/Rozikrusyen Birliği'nin en önemli ilgi alanı olarak günümüze kadar gelmiştir. Bununla birlikte teosofi öğretilerinin birlikteki etkisi çok açıktır. Heindel'in ezoterik ve okült alana girişi ve okült bilgileri elde ediş süreci neredeyse tıpa tıp Blavatsky'nin hikayesini hatırlatır. Heindel de Blavatsky'nin mahatmalarına benzer biçimde okült bilginin sahibi Brothers of Rose Cross (Gül Haç Kardeşler) tarafından insanlığa "Batı Bilgelik Öğretileri"ni vermek üzere seçilmiş ve kendisine **The Rosicrucian Cosmo-Conception** eseri yazdırılmıştır.[460] Sözü edilen **The Rosicrucian Cosmo-Conception** isimli eser incelendiğinde Heindel'in büyük ölçüde Blavatsky ve Teosofi'den etkilendiği görülecektir.[461] Gülhaçlı/Rozikrusyen Birliği teosofiden karma, reenkarnasyon, kök-ırklar gibi öğretileri ve vejetaryenizm gibi uygulamaları almıştır. Yine ABD'nin tarihteki rolü açısından okült yorumlarda teosofiden etkilenmiştir.[462] Gülhaçlı/Rozikrusyen Birliği günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedir.[463]

---

[457] Max Heindel, **Simplified Scientific Astrology,** Fellowship Press, Oceanside, California, (5. Bası), 1919.

[458] Max Heindel, Augusts Foss Heindel, **The Message of the Stars,** Fellowship Press, Oceanside, California, (3. Bası), 1918.

[459] Melton, **Encyclopedic Handbook**, ss. 103-104; Massimo Introvigne, "Rosicrucianism III: 19th-20tn Century", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, s. 1018.

[460] Bkz. "Rosicrucian Fundamentals", http://www.rosicrucian.com/rf_fund.htm, 20.03.2015.

[461] Krş. The **Secret Doctrine** ve **The Rosicrucian Cosmo-Conception or Mystic Christiaity**

[462] Gülhaçlı/Rozikrusyen Birliği'nin Teosofi'den aldığı öğretiler için bkz. Introvigne, "Rosicrucianism", ss. 1018-1019.

[463] Gülhaçlı/Rozikrusyen Birliği (The Rosicrucian Fellowship)'nin günümüz çalışmaları hakkında bilgi edinmek ve tarihi süreç içindeki birçok yayımına ulaşmak için bkz. "The Rosicrucian Fellowship" (çevrimiçi) http://www.rosicrucian.com/, 20.03.2015;

3.4.2.3. Teosofi'nin Hermetik ve Gnostik Temelli Hareketlere Etkisi

3.4.2.3.1. Hermetik Cemiyet (The Hermetic Society)

Tesofi Cemiyeti'nin Hint düşünce sistemlerine verdiği önemle temayüz ettiği bilinmektedir. Bizim burada ele alacağımız asıl konu Teosofi hareketinin Hint düşüncesi yanında Batı ezoterik geleneğine bu anlamda Hermetik düşünceye yaptığı katkıdır. Cemiyetin tarihi süreci ve doktrinel yapısı bölümlerinde Teosofi hareketinin Batı ezoterik geleneğine ve Hermetik geleneğe ilişkin düşüncelerini ortaya koymaya çalışmıştık. N. Goodrick-Clarke'in ifadelerine dayanarak kısaca hatırlatma adına şunu söyleyebiliriz ki Hermetizm teosofik çevrelerde Mısır kökenine bağlı olmakla birlikte genel anlamda Batı ezoterik geleneklerini yansıtan bir terim olmuştur. Blavatsky'nin uzun süreli gezilerinde önemli bir yere sahip olan Mısır ve Orta Doğu, onun Mısır temasını Teosofi Cemiyeti'nin erken dönemlerinde yansıtmasına zemin hazırlamıştır. Ruhani üstadları olarak ileri sürdüğü Serapis Bey, Tuitit Bey isimleri bunu gösterdiği gibi yeni kurulacak Teosofi Cemiyeti'ne isim olarak "Hermetik" veya "Mısır-bilimsel" (Egyptological) kavramlarının önerilmesi de bunu yansıtır.[464]

1870'lerden itibaren Hermetizm kavramının Mısır kökeni göz önünde bulundurulmakla beraber Batı ezoterik geleneklerini ifade eden ortak bir kavram olarak temayüz ettiğini ifade eden Goodrick-Clarke, bu algılamanın ilerde (1880 sonrası) Hint düşüncelerine ağırlık veren Blavatsky ve Teosofi Cemiyeti çevresinde de devam ettiğini ifade eder.[465]

Teosofi Cemiyeti içinde bu algılama çerçevesi içinde Batı ezoterik geleneklerine yönelik ilgi her zaman var olmuştur. Cemiyet bu anlamda özellikle büyü gibi okült alanlara ilgi duyan Batı'lı okült ve ezoterik hareketlere destek olmuştur; hatta cemiyet içinden doğrudan bu anlayışlara yönelen oluşumlar kuran teosofi mensupları çıkmıştır.

[464] Goodrick-Clarke, "Hermeticism and Hermetic Societies", s. 552.
[465] Goodrick-Clarke, "Hermeticism and Hermetic Societies", s. 552.

Örneğin, **Hermetik Cemiyet** (Hermetik Society) ismiyle bir oluşum doğrudan Teosofi hareketi içinden çıkmıştır. Bu cemiyet 1884 yılında Anna Kingsford tarafından kuruldu.[466] 1883 yılında Teosofi Cemiyeti'nin Londra şubesinin başkanlığına seçilen Kingsford, cemiyetin Doğu ağırlıklı öğretileri yerine Hıristiyan ezoterizmi başta olmak üzere Batı ezoterik geleneklerine yönelmeyi uygun görüyordu; bu konuda kendisine yardımcısı Edward Maitland da destek vermekteydi. Bu düşünce kısa süre sonra hayata geçti öncelikle Teosofi Cemiyeti içinde Hermetik Loca ismiyle bir şube kuruldu. Kısa süre sonra bu loca Teosofi Cemiyeti'nden ayrıldı ve Hermetik Cemiyet ismiyle ayrı bir cemiyet ortaya çıkmış oldu (1884).[467]

Cemiyetin amacı; "Doğu ve Batı dini ve felsefi sistemlerinin karşılaştırmalı çalışmasını teşvik etmek, özellikle Grek Sır (Mysteries) ve Mısır İrfan (Gnosis) okullarının ve bunların müttefiki olan –Hıristiyanlığı da içeren- kabalistik, Pisagorcu, Platoncu ve İskenderiyeli ezoterik okulların gerçek öğretilerini aydınlatmaya çalışmak ve bu öğretilerin modern gereksinimlere adaptasyonunu sağlamak"tı.[468] Bu çerçevede Kingsford ve Maitland birçok seminer verdiler; bu seminerler daha sonra The Credo of Christendom ismiyle yayımlandı (1916). Diğer yandan Kingsford ve Maitland, bir kısım Hermetik metinleri **The Virgin of the World** adı altında tercüme ettiler.[469]

Anna Kingsford'un 1888'de ölümü üzerine cemiyetin faaliyetleri sona erdi. N. Goodrick-Clarke, Hermetik Cemiyet'in kısa ömürlü olmasına rağmen Teosofi Cemiyeti'nin Helenistik, kabalistik ve Hıristiyan teosofisi ile Doğu dini öğretilerinin uzlaştırılması çabasını öne çıkardığını belirtir.[470]

3.4.2.3.2. Dublin Hermetik Cemiyetleri (1885-1939)

Teosofi Cemiyeti ile ilişkili Hermetik oluşumlardan birisi de **Dublin Hermetik Cemiyeti** (Dublin Hermetic Society)'dir. Bu Cemiyet 1885-1935 yılları

[466] **Hermetik Cemiyet**'in kuruluş süreciyle ilgili geniş bilgi için bkz. Goodrick-Clarke, "Hermeticism and Hermetic Societies", ss. 552-555; ayrıca bkz. Amanda Kluveld, "Anna Bonus Kingsford", Dictionary of Gnosis, ss. 663-665.
[467] Goodrick-Clarke, "Hermeticism and Hermetic Societies", ss. 553-554; Barrett, ss. 26-27.
[468] Goodrick-Clarke, "Hermeticism and Hermetic Societies", s. 554.
[469] Kingsford ve Maitland'ın çalışmaları için bkz. Goodrick-Clarke, "Hermeticism and Hermetic Societies", s. 554.
[470] Goodrick-Clarke, "Hermeticism and Hermetic Societies", s. 554.

arasında Teosofi Cemiyeti ile yakın işbirliği yapmıştır; dolayısıyla iki grubun faaliyetlerini ortak değerlendirmek yerinde olacaktır. Hermetik Cemiyet'in çalışmalarında önde gelen Nobel ödüllü yazar William Butler Yeats (1865-1939), George W. Russell (takma adıyla AE, 1867-1935) ve Charles Johnston (1867-1931) Teosofi Cemiyeti'nin üyeleridir. Bu isimler aynı zamanda 1890'larda yaşanan İrlanda rönesansında önemli rol almış edebiyatçı ve sanatçılardır.[471]

Yeats ve Johnston teosofik literatüre büyük ilgi duydular, mahatmaların varlığına ve Blavatsky'nin onların elçisi olduğuna inandılar. İkili 1885 yılında Dublin Hermetik Cemiyeti'ni kurdu. Ertesi sene (1886) Johnson, Dublin Teosofi Cemiyeti'nin kurulmasında da öncülük etti.[472] Dublin Teosofi Cemiyeti genç yazarların toplandığı mistik, spiritüel, okült konuların ve Hindu ve Budist öğretilerin konuşulup tartışıldığı bir yer durumuna geldi.[473]

William Butler Yeats, bir dönem (1887-1890) Londra'da Teosofi Cemiyeti Blavatsky Locası'na girmiş, Blavatsky'nin ezoterik grubunda özel öğrencisi olmuştur. Bu grup içinde Blavatsky önderliğinde deneysel büyü çalışmalarına katılmıştır. Yeats daha sonra büyüye olan ilgisine daha çok fırsat sağlayacağını düşünerek **Altın Şafak Birliği**ne (Golden Dawn)'a geçmiştir.[474] Harry Oldmeadow ünlü edebiyatçı Yeats'ın, teosofistler aracılığıyla Advaita Vedanta öğretisini tanıdığını ifade eder.[475]

Dublin Teosofi Cemiyeti ilerleyen yıllarda Teosofi içindeki Judge ve Besant çekişmesinde –İrlanda kökenli- Judge'ın tarafını tutmuştur. 1898 yılında George W. Russell, Judge'ın halefi Katherine Tingley'le zıt düşmekten dolayı bu gruptan (Universal Brotherhood and Theosophical Society) ayrılınca Dublin'de ikinci bir Hermetik Cemiyet kurmuştur. Russell, Hermetik Cemiyet içinde teosofik literatür

---

[471] Goodrick-Clarke, "Hermeticism and Hermetic Societies", ss. 555-556; ayrıca bkz. Oderberg, "H. P. Blavatsky's Cultural Impact".
[472] Goodrick-Clarke, "Hermeticism and Hermetic Societies", s. 555; ayrıca bkz. Oderberg, "H. P. Blavatsky's Cultural Impact".
[473] R. Todd Felton, **A Journey Into Ireland's Literary Revival**, ReadHowYouWant.com, 2010, ss. 228-229.
[474] Goodrick-Clarke, "Hermeticism and Hermetic Societies", s. 555; Yeats'ın Ezoterik grubu terk etmesinini sebebi olarak burada yapılmaya çalışılan okült uygulamaların başarısızlıkla sonuçlanması gösterilir. Bkz. "Golden Dawn Biographies", (çevrimiçi) http://www.golden-dawn.org/bioyeats.html, 10.04.2015.
[475] Oldmeadow, **Journeys East**, s. 29.

yanında Platon'dan Hermetik metinlere, Lao Tzu'dan sufi şairlere kadar mistik ve ezoterik alana geniş yer açtı. Hermetik Cemiyet'in bu yaklaşımı birçok İrlandalı şairi cezb etti. Russell, çalışmalarında ve cemiyet içinde verdiği derslerinde **Secret Doctrine**'i temel aldı. Hermetik Cemiyet ezoterik konularda **The Occult Way** (1933), **The Sayings of the Ancient One** (1935) gibi kitaplar yayımladı. Cemiyet 1935'te kapandı.[476]

3.4.2.3.3. Altın Şafak Hermetik Birliği (Hermetic Order of the Golden Dawn)

19. yüzyıl sonu itibariyle hayat kazanan ve özellikle okültist hareketler içinde uygulamalı çalışmaları ile öne çıkan **Altın Şafak Hermetik Cemiyeti** (Hermetic Order of the Golden Dawn)'nin de Teosofi Cemiyeti ile ilişkisi vardır. Altın Şafak Cemiyeti, 1887 yılında William Wynn Wescott, William Woodman ve Samuel Liddell Mathers tarafından kurulmuştur. Bu cemiyet Batı ezoterik geleneğinin yakın tarihe ait en önemli ezoterik ve majik cemiyetlerinden kabul edilmektedir.[477]

Cemiyetin kurucularından William Wynn Wescott ve Samuel Liddell Mathers eski teosofist Anna Kingsford'un kurduğu Hermetik Cemiyet'in üyesiydiler.[478] Hermetik Cemiyet (The Hermetic Society) Teosofi Cemiyeti ile Altın Şafak Hermetik Cemiyeti arasında bir bağlantı kurmuştur. Wescott ve Mathers düzenli biçimde Hermetik Cemiyet'te konuşmacı olarak yer almışlardır. David Barrett'in ifadelerine göre Anna Kingsford'un erkek ve kadınların ezoterik çalışmalarda beraber bulunması fikri ve tarot yorumları Altın Şafak'ın düşüncelerinde etkili olmuştur.[479]

William Wynn Wescott bir dönem Blavatsky'nin Londra'da kurduğu Teosofi Cemiyeti Ezoterik Bölümü'nün üyesi olarak da bulunmuştur.[480] Blavatsky ile çok yakın ilişkisi olan Wescott, Blavatsky'nin hazırladığı **The Theosophical Glossary** (Teosofi Sözlüğü)'de Hermetizm, Gülhaçlı ve kabala ile ilişkili kavramların

[476] Goodrick-Clarke, "Hermeticism and Hermetic Societies", s. 556.
[477] Gürsan, **Dünyanın Gizli Tarihi**, ss. 427-429.
[478] Daw, **Franz Bardon and Dion Fortune**, s. 17.
[479] Barrett, s. 27.
[480] Barrett, s. 27.

yazımında Blavatsky'nin özel ricası ile yardımcı olmuştur.[481] Altın Şafak, üyelerini Blavatsky'nin ezoterik şubesinden ve Anna Kingsford'un Hermetic Cemiyeti'inden topladı ve kimi teosofistlerin büyük ilgi duyduğu okült eğitim ve seremonilere yer verdi.[482] Blavatsky'nin gizli üstadlar/mahatmalar anlayışı da Altın Şafak'ta tesirini gösterdi; Altın Şafak Hermetik Cemiyeti görülmeyen gizli liderler (secret chiefs)'in kendilerine rehberlik yaptığını iddia etti.[483]

3.4.2.3.4. Dion Fortune

20. yüzyılın önemli okült yazarlarından Dion Fortune (asıl ismi Violet Mary Firth, 1890-1946) ismini de Teosofi Cemiyeti ile ilişkili görmekteyiz. Bir yandan Altın Şafak Hermetik Cemiyeti üyesi olan Fortune bir dönem Londra'da **Christian Mystic Lodge of the Theosophical Society** isimli teosofik locanın başkanlığını da yürütmüştür.[484] İlerleyen dönemde Teosofi Cemiyeti ve Altın Şafak'tan ayrılarak **Inner Light**[485] isimiyle kendi okült okulunu kurmuştur.[486] Fortune'un Teosofi'den ayrılmasında temel sebeplerden birisi Besant'ın Krishnamurti'yi dünya öğretmeni/ gelecek Mesih olarak ilan etmesi olmuştur.[487]

Fortune'un büyüye dair görüşlerinin temel kaynağı Altın Şafak olsa da Teosofi ve Hıristiyan Bilimi (Christian Science) hareketlerinin onun üzerinde etkileri vardır.[488] Fortune özellikle Besant'tan etkilenmiştir; teosofinin üstadlar anlayışı ise kendisinde önemli tesirler bırakmıştır. Cemiyete katılmasından bir müddet sonra kendisinin de mahatmalar ile iletişim kurabileceğini düşünmüş, kendisinde bir takım psişik kabiliyetlerin var olduğu kanısına varmıştır. Dion Fortune, teosofinin

[481] Bkz. Blavatsky, **TG**, s.1, (G.R.S. Mead tarafından yazılmış önsöz).
[482] Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 29.
[483] P. T. Mistlberger, **The Three Dangerous Magi: Osho, Gurdjieff, Crowley**, UK, O-Books, 2010, s. 573.
[484] Claire Fanger, "Fortune, Dion", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 377-379.
[485] Bu hareket günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Mistisizm, ezoterik Hıristiyanlık, okült bilimler üzerinde çalışmalar ve yayınlar yapmaktadırlar. Inner Light hareketi hakkında geniş bilgi için bkz. "The Society of the Inner Light", (çevrimiçi) http://www.innerlight.org.uk/index.html, 12.04.2015.
[486] Fanger, "Fortune, Dion", ss. 377-379.
[487] Dion Fortune, **Esoteric Orders and Their Work**, USA, Wiser Books, 2000, içinde Gareth Knight'ın Önsözü, ss. 4-5.
[488] Fanger, "Fortune, Dion", s. 378; Maia Daw'a göre Fortune Teosofi ve Golden Dawn'ın sağladığı ortamda ortaya çıkmış sonrasında yolunu ayırıp kendi sistemini ve cemiyetini kurmuştur. Bkz. Daw, **Franz Bardon and Dion Fortune**, s. 40.

mahatmalar anlayışından etkilenen önemli kişilerdendir. Kendi anlatımına göre teosofinin insanlığa bildirdiği üstadların varlığından ve onlardan bilgiler alınabileceğinden kendisini haberdar eden kişi Annie Besant'tır. Besant'ın "insanların evrimini yöneten ve onları gözeten büyük beyaz loca kardeşliğinin, hala istekli öğrencileri eğittiğini, onlara yol gösterdiğini" bildiren cümlesinin kendisini çok etkilediğini bildiren Fortune, o andan itibaren üstadlarla iletişim kurmak için çaba göstermiştir. Fortune sonunda üstad İsa ve "en bilge" ismini verdiği iki üstadın kendisine göründüklerini belirtir.[489] Okült konular üzerine yazıları ve romanları olan A. Summer'a göre Fortune romanlarında kendi büyü düşüncesinin yanında Altın Şafak, Thelema, Teosofi, Jung ve Freud düşüncesinin bir sentezini sunmuştur. Yine Summer, Fortune'un kanal olmaya dayalı felsefesinin eserlerinde yansıdığını ifade eder.[490]

3.4.2.3.5. George Robert Stowe Mead ve Gnostik ve Hermetik Kültüre Katkısı

19. yüzyıl ezoterik ve okült düşüncesi içerisinde özellikle Gnostik ve Hermetik metinler üzerinde çok kıymetli çalışmaları olan ve kendisine özel bir yer ayrılması gereken isim George Robert Stowe Mead (1863-1933)'dır. 1887'de Blavatsky ile tanışan Mead kısa süre sonra Blavatsky'nin özel sekreterliğini ve Londra'da yayımlanan teosofik dergi **Lucifer**'in editörlüğünü üstlenmiştir. Blavatsky'nin kurduğu Teosofi Cemiyeti Ezoterik Şubesine ve bu şubenin de içinde olan on iki kişilik iç gruba dâhil oldu. Mead cemiyetten ayrıldığı 1909 yılına kadar cemiyet içinde çok önemli işler yaptığı gibi önemli eserlerinin birçoğunu da bu dönemde üretti. Teosofi'nin Hint ve Budist öğretilerine verdiği değeri onaylamakla beraber Mead, Batı ezoterik gelenekleri üzerine çalışmayı tercih etti. Mead; Orfizm, Psigorculuk, yeni-Platonculuk, Hermetizm, gnostisizm gibi Batı geleneklerinin zengin ezoterik metinleri ve inisiyatik gelenekleri ihtiva ettiğini iddia etti. Mead, teosofinin okült öğretilerine ve mahatmaların otoritesine mesafeli durdu. O daha çok teosofinin ileri sürdüğü evrensel bilgelik öğetisine ve tanrısal hikmete değer verdi.

[489] Dion Fortune, **Cosmic Doctrine**, Boston, Red Wheel/Weiser, LLC, 2000, ss. 2-13.
[490] Alex Summer, "The Occult Novvels of Dion Fortune", **Journal of the Western Mystery Tradition**, Vernal Equinox 2001, (çevrimiçi) http://www.jwmt.org/v1n0/dfortune.html, 07.08.2013.

Mead 1990'lı yıllardan itibaren yeni-Platoncu, gnostik ve Hermetik metinlerin İngilizce tercümelerini yayımlamaya başladı. 1890-1891'de **Pistis Sophia**'nın tercümeleriyle başlayan çalışmaları **Simon Magus**, **The Hymns of Hermes**, **Apollonius of Tyanan**, **Thrice-Greast Hermes** gibi birçok tercüme ve telif eserle devam etti.[491] Bu eserleriyle Mead dönemi itibariyle söz konusu alanlarda önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir.[492]

A. Faivre, Mead'ın gnostik ve Hermetik metinler üzerinde o dönemde yaptığı tercümeleri alanının en değerli çalışmaları olarak değerlendirirken,[493] S. A. Hoeller ise Mead'ın Teosofi Cemiyeti'ne mensup olmasından dolayı akademik dünya tarafından dikkate alınmadığını bir kayıp olarak zikreder.[494]

N. Goodrick-Clarke ve C. Goodrick-Clarke, Mead'ın Blavatsky sayesinde Batı ezoterik literatürü ile tanıştığını; Teosofi Cemiyeti'nin dergileri ve yayınevi ile yirmi yıldan fazla Mead'ı desteklediğini ifade eder. Goodrick-Clarke'lere göre Mead cemiyetten ayrılmasına karşın Blavatsky'ye saygısını sürdürmüştür.[495] Mead, Teosofi Cemiyeti'nden ayrıldıktan sonra **Quest Cemiyeti**'ni kurdu, Batı ezoterik öğretileri merkezinde çalışmalarını sürdürdü. Goodrick-Clarke'ler Mead'ın Ezra Pound gibi birçok ismi etkilediğini ifade etmekle beraber onun C. G. Jung üzerindeki etkisini çok önemli görür. Buna göre Jung gnostisizme, Hermetizme ve simyaya yönelik ilgisinde Mead'ın eserlerinden fevkalade istifade etmiştir.[496] Goodrick-Clarke'ler, Mead'ın modern gnostisizmin canlanmasında önemli bir yeri olduğunu, bu yöndeki etkilerinin günümüze kadar devam ettiğini düşünür.[497]

---

[491] G.R.S. Mead'ın Gnostik ve Hermetik metinler üzerine çalışmalarına ulaşmak için bkz. "The Gnostic Society Library", (çevrimiçi) http://gnosis.org/library/grs-mead/mead index.htm, 20.03.2015.
[492] George Robert Stowe Mead'ın Teosofi Cemiyeti ile ilişkisi ve çalışmaları hakında geniş bir değerlendirme için bkz. **G.R.S. Mead and the Gnostic Quest**, Ed. and Introduced, Nicholas Goodrick-Clarke, Clare Goodrick-Clarke, Berkeley, North Atlantic Books, 2005, (Giriş), ss. 1-32; diğer bir değerlendirme için bkz. Stephan A. Hoeller, "A Brief Biographical Introduction", [ilk yayım yeri Introduction to The Hymnes of Hermes, Phanes Press, 1991, ss. 19-22] (çevrimiçi) http://gnosis.org/library/grs-mead/biography.htm, 20.03.2015.
[493] Faivre, **Giz ve Işık**, ss. 120-121.
[494] Bkz. Hoeller, "A Brief Biographical Introduction"
[495] **G.R.S. Mead and the Gnostic Quest**, s. 22.
[496] Geniş bilgi için bkz. **G.R.S. Mead and the Gnostic Quest**, ss. 22-31.
[497] Geniş bilgi için bkz. **G.R.S. Mead and the Gnostic Quest**, ss. 31-32.

3.4.2.3.6. Martinist Birliği (Martinist Order) ve Papus

Louis Claude de Saint-Martin ve Martines de Pasqually gibi iki 18. yüzyıl ezoteristinin düşüncelerini yeniden canlandırmak üzere **Martinist Birlik** (Martinist Order, 1887) isimli hareketi kuran Gerard Encausse (1865-1916)'un Teosofi Cemiyeti ile ilişkisi görülmektedir.[498] Papus ismiyle bilinen Encausse 1880'li yılların başında Paris Teosofi Cemiyeti; **İsis**'nin bir üyesiydi ve teosofik dergi **Le Lotus, revue des Hautes Etudes The´osophiques**'te yazmaktaydı. Encausse, İsis yerine yeniden yapılanan ve "Hermes" ismini alan Teosofi locasının ise yazışma sekreteri oldu. Kısa süre sonra ise kendi masonik yapılanması Martinist Birliği'ni kurdu (1887). Bunun yanında Encausse, **Martinist Birliğe** ve Teosofi Cemiyeti'ne üye hazırlamak üzere **Bağımsız Ezoterik Çalışma Grubu** (Independent Group for Esoteric Studies)'nu kurdu (1889). M. Sedgwick bu grubun "hakikatin birliği ve hiçbir ekolün veya dinin hakikate tek başına sahip olamayacağı" noktalarında teosofi düşüncesiyle ortak düşündüğünü" ifade eder. Bir dönem Guenon da Encausse'un bu iki oluşumuna katılmıştır.[499] Sedwick, Encausse'un düşüncelerinin perennialist bir söylem barındırdığını ve bu anlamda onun Blavatsky'den etkilendiğini söyler. Sedgwick'e göre "Hint geleneğinin en uzun süren zahiri (exoteric) gelenek olduğu" düşüncesini de Blavatsky'den alan Encausse, Bağımsız Ezoterik Çalışma Grubu ile aslında Hint zahiri geleneğinin "enkazını" Hermetik inisiyatik geleneğiyle aydınlatmayı ve yeniden kurmayı hedeflemiştir.[500]

Sedgwick, Martinist Birliği ve Bağımsız Ezoterik Çalışma Grubu'nun Blavatsky tarafından kendi otoritesine karşı bir tehdit olarak algılandığını ileri sürer. Encausse ve teosofistler arasında yaşanan bir takım çekişmeler üzerine Encausse Teosofi'yi terk etti. Bunun üzerine birçok teosofist Hermes locasından ayrılarak Martinist Birliğe geçti. Martinist Birlik 1900'lü yıllarda Encausse'nin yoğun çalışmaları ile Avrupa ve ABD'de yüzlerce locaya ulaştı.[501]

---

[498] Martinizm hakkında geniş bilgi için bkz. Jean-François Var, "Martinism: First Period", **DG**, ss. 770 -779; Massimo Introvigne, "Martinism: Second Period", **DG**, ss. 780-783.
[499] Sedgwick, **Against the Modern World**, s. 46-47; ayrıca bkz. Jean-Pierre Laurant, "Papus", Dictionary of Gnosis, ss. 913-914; Livingstone, **Black Terror**, ss. 190-191.
[500] Sedgwick, **Against the Modern World**, s. 49.
[501] Sedgwick, **Against the Modern World**, s. 47.

3.4.2.4. Teosofi'nin Gurdjieff ve Ouspensky'ye Etkisi

20. yüzyılda ezoterik düşünceleriyle öne çıkan ve Batı dünyasında bir ekol oluşturan önemli bir isim de şüphesiz George Ivanovich Gurdjieff (1866?-1949)'tir. K. P. Johnson Gurdjieff'in hayat hikâyesinin birçok noktada Blavatsky'nin hayat hikâyesine benzemesine dikkat çeker. Buna göre bilgelik peşinde uzun geziler yapması, bu uğurda Mısır, İran, Hindistan, Tibet ve Uzak Doğu'yu dolaşması, savaşta yaralanması, kırk yaşından sonra birden bir üstad olarak ortaya çıkıp Avrupa ve Amerikalı entellektüel muhitlerin ilgisini çekmesi Blavatsky'nin yaşam serüvenini anımsatır. Bunun ötesinde düzenbazlıkla suçlanması, Batı'nın hassasiyetlerine aykırılık, öğrencileriyle sorunlu ilişkiler, son yıllarını özel bir öğrenci gurubuyla geçirmesi, kurduğu hareketin kendinden sonra bölünmesi Johnson'a göre Gurdjieff'in Blavatsky ile benzeşen yönleridir.[502]

Şüphesiz Gurdjieff öğretisinde Blavatsky ve teosofi öğretisine benzeyen en önemli unsur onun Orta Asya'da (Afganistan yakınlarında bir yer olduğu tahmin edilir) bir yerlerde kadim bilgeliğe sahip **Sarmung Kardeşliği** (Sarmoung Brotherhood)[503] dediği bir kardeşlik grubunun varlığını iddia etmesidir. Gurdjieff ezoterik bilgilerini bu topluluktan aldığını ileri sürmüştür.[504] Bu iddianın Blavatsky'nin Tibet'li üstadlarını/mahatmalarını hatırlattığı açıktır. Sophia Wellbeloved da söz konusu anlatımlara dayanarak Gurdjieff'in hayatının ilk dönemine ait mitolojik unsurların Blavatsky'nin hayat serüvenini yansıttığını ifade etmektedir.[505]

Bunun yanında kimi uzmanlar Gurdjieff'in Blavatsky'nin öğretisinden önemli ölçüde etkilendiğini düşünürler. K. P. Johnson, Gurdjieff'in insanın yapısına dair görüşlerinde; okült ve büyüye olan ilgisinde; insanî olayların "insani bilinç grubu/sınıfı" (conscious circle of humanity) tarafından yönlendirildiği düşüncesini ortaya koyan hiyerarşi anlayışında; yedi evrimsel süreç anlayışında ve 3 ve 7 rakamı

[502] Johnson, **Initiates**, s. 138.
[503] "Sarmoung Kardeşiliği" olarak ifade edilen grubun Nakşibendiliğin bir kolu olduğu, Gurdjieff'in öğretilerinin bu vesile ile Sufi temellere dayandığına dair görüşler için bkz. Johnson, **Initiates**, ss. 139-140.
[504] P. T. Mistlberger, The Three Dangerous Magi: Osho, Gurdjieff, Crowley, s. 573; James Moore, "Gurdjieff", **DGWE**, s. 446.
[505] Sophia Wellbeloved, **Gurdjieff: The Key Concepts**, Routledge, 2013, s. xxiv.

üzerine yoğunlaşan sisteminde; "dördüncü yol" olarak ifade edilen ideal sisteminde ortaya koyulan düşüncelerinde teosofik düşüncelere benzerlikler olduğunu ifade eder. Johnson buna dayanarak Gurdjieff'in düşüncelerinde teosofi etkisinin açık olduğunu ileri sürer.[506] Aynı şekilde Wellbeloved, Gurdjieff'in teosofiden derin biçimde etkilendiğini, bir takım teosofik terminolojiyi kullandığını ve Gurdjieff'in kozmolojik öğretilerinin teosofik öğretiler ile uyumlu olduğunu ifade etmektedir.[507] S. B. Ginsburg ise Blavatsky'nin Isis Unveiled kitabına telmihte bulunarak **Gurdjieff Unveiled** isimli bir kitap yazmış; söz konusu eserinde Ginsburg, Gurdjieff'in önemli ölçüde Blavatsky'nin öğretilerini benimsediğini iddia etmekle kalmamış aynı zamanda Gurdjieff'in Blavatsky'nin bir takım kehanetlerinin kendisine işaret ettiğini düşündüğünü ileri sürmüştür.[508]

David Livingstone da Gurdjieff'in teosofiden etkilendiğini düşünenlerdendir. Livingstone'a göre yeni-Pisagorculuk, Gülhaçlı ve simya öğretilerinden istifade etmekle beraber Gurdjieff'in temel kaynağı teosofidir. Livingstone daha öte bir iddiayı ise K. P. Johnson'a dayanarak ileri sürer. Buna göre Blavatsky ve Gurdjieff'in öğretilerinin karşılaştırılması ikisinin de İsmailî Şiilik'ten faydalandığı sonucuna götürmektedir ki Johnson'a göre Blavatsky'nin İsmailîlikle ilgili bilgileri Cemaleddin Afgani'den almış olma ihtimali söz konusudur.[509]

Gurdjieff'in öğrencileri arasında bulunan önemli isimlerin de Teosofi Cemiyeti ile ilişkili oldukları bilinmektedir. Y. Toussulis, Gurdjieff'in öğretisini tutarlı bir sisteme büründüren öğrencisi Peter D. Ouspensky ve Amerika'da Gurdjieff'in önemli hatiplerinden A. R. Orage'ın geçmişte önde gelen teosofistler olduğunu ifade eder. Toussulis, özellikle Ospensky vasıtasıyla teosofik öğretilerin Gurdjieff düşüncesine girdiğini düşünür.[510] Bununla birlikte Toussulis, Gurdjieff'in üstadlarından birisi olan Budizmi benimsemiş Rus diplomat Prens Esper Ukhtomskii (ö. 1921)'nin Hindistan'da Blavatsky ve Olcott ile defalarca görüşmesi ve

[506] Gurdjieff ve Teosofi düşüncesi arasındaki kıyaslamalar için bkz. Johnson, **Initiates**, ss. 140-149.
[507] Wellbeloved, **Gurdjieff**, ss. xxiv-xxv.
[508] Geniş bilgi için bkz. Seymour B. Ginsburg, **Gurdjieff Unveiled: An Overview and Introduction to Gurdjieff's Teaching**, Lighthouse Workbooks, 2005, ss. xii, 8, 92-95.
[509] Livingstone, **Black Terror**, ss. 196-197.
[510] Yannis Toussulis, **Sufism and the Way of Blame: Hidden Sources of a Sacred Psychology**, U.S. Quest Books, 2011, ss. 48-49; ayrıca bkz. Johnson, **Initiates**, s. 143.

müzakerelerde bulunması bilgisine dayanarak teosofik mitolojinin Ukhtomskii vasıtasıyla Gurdjieff öğretilerine girmiş olabileceği ihtimalini de ortaya koyar.[511]

Burada Ouspensky'nin Batı ezoterik kültürü açısından önemli bir isim olduğunu ifade etmek gerekir. Ouspensky, 1907 yılında Teosofi'ye katıldı, 1914 yılında ayrıldı. Teosofi'den ayrılmasında teosofik düşüncenin gelişmesini tamamladığı düşüncesi ve Steiner ve Leadbeater gibi o dönemin önde gelen teosofistlerinin "akaşik kayıtlar" veya "astral plan" söylemlerini güvenilmez bulması gösterilir. Cemiyete bağlı olduğu dönem içinde Rusya'da önde gelen teosofistlerden olan ve bir müddet Hindistan'daki Teosofi merkezinde de bulunan Ouspensky hayatı boyunca bir takım teosofik öğretilerin etkisinde kaldı. Teosofinin karşılaştırmalı din çalışmaları düşüncesine; bilim, sanat, din ve felsefenin ortak bir kökene dayandığı düşüncesine katıldı. Ouspensky, teosofinin, merkezinde ezoterizmin olduğu büyük ve yeni bir dünyaya kapı açtığını ifade eder. O, kopmayan bir çizgiyle saklı bilginin çağdan çağa aktarıldığını düşünür.[512]

3.4.2.5. Teosofi'nin Edgar Cayce'e Etkisi

"**Uyuyan peygamber**" olarak bilinen psişik Edgar Cayce (1877-1945), 20. yüzyıl okült düşüncesi açısından önemli bir isim olduğu kadar New Age hareketinin de habercilerinden kabul edilir. Cayce "okuma" (reading) adı verdiği trans halindeki duru görüleriyle tanınmaktadır.[513] Bir divana veya sedire uzanan Cayce gözlerini kapatıp, uyur vaziyette transa geçiyordu. Bu halde Cayce bütün zaman ve uzayla, -bilinç üstü zihin de denen- evrensel bilinçle irtibata geçtiğini iddia etmekteydi. Cayce trans halindeyken sorulan bütün sorulara cevap verebilmekteydi. Cayce'in okumaları temel olarak sağlık, felsefe ve reenkarnasyon, rüya ve rüya yorumları, psişik

---

[511] Toussulis, **Sufism**, ss. 48-49; ayrıca bkz. Johnson, **Initiates**, s. 137.

[512] Gary Lachman, **In Search of P. D. Ouspensky: The Genius in the Shadow of Gurdjieff**, Wheaton, IL, Quest Books, 2006, ss. 37-38, 47. James Webb, Ouspensky'nin teosofik literatürden çokça istifade ettiğini söyler. James Webb'in ifadesiyle Ouspensky "Teosofik litertürün yumurta sarısını" almıştır. Okült ve mistik konulardaki yoğun okumaları ve esaslı Teosofik bilgisi ile birlikte Ouspensky ismini duyurduğu kitabı Tertium Organum'u kaleme almıştır. Bkz. Michael A. Ogorzaly, **Waldo Frank, Prophet of Hispanic Regeneration**, Cranbury, Asociated University Presses, Inc., 1994, ss. 29-30. Gb. Jacob Needleman Ouspensky'nin **Teosofi Cemiyeti** literatüründen oldukça etkilendiğini ifade eder. Özellikle gizli bilgelik öğretisi din, mistisizm, ve "yüksek boyutlar" üzerinde çalışmak üzere Ouspensky'yi etkilemiştir. Bkz. Jacob Needleman, "Ouspensky", **DGWE**, s. 912.

[513] Phillip Charles Lucas, "Cayce", **DGWE**, s. 247.

fenomenler, spiritüel gelişim ve meditasyon alanlarını kaplamaktaydı.[514] Ölümüne kadar devam ettiği bu psişik çalışmalarda elde ettiği "okumalar"/bilgiler Cayce'in kurduğu **Association for Research and Enlightenment** adlı kurum tarafından bir araya getirilmiştir.[515]

Cayce'in psişik çalışmalarının teosofik yöntemlerden ve kavramlardan oldukça etkilendiği görülmektedir. Onun –okuma olarak ifade edilen- vizyonları Hıristiyanlık ve teosofinin bir sentezi olarak kabul edilebilir. Kendisini adanmış bir Hıristiyan olarak gören Cayce'in ilk okumaları okült öğretilerden ziyade sağlık konularıyla ilgiliydi. 1923'te teosofist Arthur Lammers ile tanıştıktan sonra okumalarında Atlantis, Lemurya, reenkarnasyon, mineral ve mücevherlerin okült özellikleri ifade edilmeye başlar.[516] Cayce'in, on dört bin okuması ağırlıklı olarak Tanrı ve İsa'dan söz etmekle beraber ortaya konulan öğretiler teosofik ve okült öğretilerlerle harmanlanmış bir yapıyı aksettirir.[517] Kısa sürede büyük bir şöhret haline gelen Cayce'in okumalarındaki teosofik öğeler 1920 ve 30'larda en parlak dönemini yaşayan Teosofi Cemiyeti ile 1960'ların spritüel eklektik karşı-kültürü ve New Age hareketleri arasında kuvvetli bir bağ kurmuştur.[518] O. Hammer'a göre modern ezoterik gelenek için Edgar Cayce, Teosofi ile New Age arasında bir köprü olması nedeniyle değerlidir.[519]

3.4.2.6. Teosofi ve UFO Kültleri

20. yüzyılın ortalarından itibaren Batı dünyasında görülen **UFO** kültlerinin temelleri tartışılmıştır. Bu tartışmada kimi uzmanlar ruhçuluk ve teosofi gibi beden dışı ruhsal varlıklarla iletişim kurmanın imkânını savunan hareketlerin UFO kültlerine dayanak teşkil ettiğini ileri sürmektedirler.

J. P. Newport, 19. yüzyıl ruhçuluğuyla 20. yüzyıl UFO'culuğunun bir bakıma aynı kategoride değerlendirilebileceğini ifade eder. Ona göre iki anlayış da insanla

[514] Bkz. "Edgar Cayce's A.R.E." (çevrimiçi) http://www.edgarcayce.org/are/edgarcayce.aspx, 12.04.2015; ayrıca bkz. Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 66.
[515] Lucas, "Cayce", s. 247.
[516] Hammer, Rothstein, "Introduction", s. 6.
[517] Martin, vd.,**The Kingdom of the Occult**, s. 567; ayrıca bkz. Pike, **New Age and Neopagan**, s. 63.
[518] Hammer, Rothstein, "Introduction" s. 6.
[519] Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 66; ayrıca bkz. Newport, **The New Age Movement**, s. 161.

mutlak gerçeklik arasında kendisiyle irtibat kurulabilen ve kendilerinden bilgi alınabilen spiritüel bakımdan üstün varlıkların olduğunu kabul eder. Newport, bu noktada UFO inançlarının ruhçuluk ve teosofiyle ilişkili olduğunu düşünürken,[520] C. Partridge, UFO dinleri ve spiritüalitelerinin Teosofi ve New Age geleneği içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini düşünür.[521] Bir başka araştırmacı J. A. Saliba, öğretilerinin benzerliği sebebiyle keskin sınırlar çizilemeyeceğini belirtmekle beraber UFO kültlerinin; a) teosofik geleneğe dayananlar (özellikle I AM hareketi bağlamında), b) Spiritüalist geleneğe dayananlar (uzaylılarla medyumlar aracılığıyla iletişim kurulacağını ileri sürenler) ve c) UFO görülerini ve tecrübelerini daha çok Hıristiyan öğretileri ile yorumlayanlar olarak üç grupta değerlendirilebileceğini ifade eder.[522]

Araştırmacıların üzerinde durdukları hususlardan birisi UFO inançları üzerinde Teosofi Cemiyeti'nin doğrudan ve dolaylı olarak etkisidir. Bu noktada Blavatsky ve Teosofi hareketinin ruhsal olarak yüksek mertebelere ulaşmış üstadlar/mahatmalardan mesaj alma iddialarının UFO kültleri tarafından benimsendiği; bu öğretinin dünya dışında varlıkların olabileceği düşüncesine kaynaklık ettiği düşünülmektedir.[523]

UFO inançlarıyla teosofi arasındaki ilişkileri inceleyen C. Partridge ve G. L. Reece gibi araştırmacılar teosofik öğretilerin UFO inançlarını önemli ölçüde etkilediğini ifade eder. Partridge'e göre teosofinin yükselmiş varlıklar (mahatmalar), yükselmiş varlıkların dünyanın ve insanlığın spiritüel olarak ilerlemesi için rehberlik yapması, devirsel bir varlık anlayışı, Atlantis ve Mu medeniyeti ve yükselmiş

---

[520] Newport, **The New Age Movement**, ss. 182-183.
[521] Christopher Partridge, "Understanding **UFO** Religions and Abduction Spritualities", **UFO Religions**, Ed. Christopher Partridge, New York, Routledge, 2003, s. 37.
[522] John A. Saliba, "Religious Dimensions of UFO Phenomena", **The Gods Have Landed: New Religions from Other Worlds**, Ed. James R. Lewis, New York, State University of New York Press, Albany, 1995, ss. 27-28.
[523] Bkz. Catherine Wessinger, "Charismatic Leaders in New Religions", **The Cambridge Companion to New Religious Movements**, Ed. Olav Hammer, Mikael Rothstein, New York, Cambridge University Press, 2012, s. 84; James R. Lewis, "Legitimating Suicide: Heaven's Gate and **New Age** İdeology", **UFO Religions**, Ed. Christopher Partridge, New York, Routledge, 2003, s. 107; J. Gordon Melton, "The Contactees: A Survey", **The Gods Have Landed: New Religions from Other Worlds**, Ed. James R. Lewis, New York, State University of New York Press, Albany, 1995, s. 6.

varlıklarla irtibat kurma (channelling) vb. anlayışlarının birçok UFO kültü tarafından benimsendiğini ifade etmektedir.[524]

Partridge'e göre UFO kültlerinin iddialarının doğruluğu bir yana bu kültler öğretilerinin içeriği itibariyle okült geleneklerin izlerini taşırlar. Ona göre dünya dışı hayata ilgi uzun bir tarihe sahipken UFO dini anlayışları haddi zatında ilk olarak teosofik ezoterizm geleneği içinde ortaya çıkmış, 1947 yılında Kenneth Arnold'un UFO görme iddialarından sonra kesin bir şekilde "**UFO dini**" kurumu oluşmuştur. Uçan daireler ve yabancı teknoloji, temel olarak 1947 sonrası fenomenler iken, Teosofi'den kopmuş gruplar ve hareketler bir takım anahtar teosofik kavramları UFO kültleri içerisinde taşımaya devam etmişlerdir. Partridge'e göre ideal Venüslü toplumlarla Atlantisliler veya diğer kayıp medeniyetler arasında ilişkiler kurulması söz konusu olmakla birlikte, UFO kültleri içerisinde kendisine yer bulan en temel teosofik öğreti yükselmiş üstadlar/mahatmalar öğretisidir.[525]

Partridge yükselmiş üstadlar/mahatmalar ile UFO'lar arasındaki benzerliklere dikkat çeker. Teosofistler tarafından mahatmalar için ileri sürülen özelliklerin (a- insanlığın iyiliğini düşünmeleri, b- yüksek ahlaki ve spiritüel rehber olmaları, c- kozmosun fiziksel doğasını tam anlamıyla kavramış olmaları, d- üstün bilgilerinin bilim ve teknoloji alanlarını kapsaması) UFO'lar için de söz konusu olduğunu ifade eder.[526]

Teosofi ve UFO kültleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmacılardan birisi de M. Rothstein'dır. Rothstein'ın şu ifadeleri dikkat çekicidir:

> Hıristiyan öğretilerle bilimsel bir dili önceleyen, daha sonraları oluşmuş UFO kültleri tarzını bir kenara koyacak olursak "uçan daire" ve "yardımsever yabancılar" mitoslarının teosofik inanç ve hayal dünyasının bir ürünü olduğunu söyleyebiliriz.[527]

Rothstein'a göre II. Dünya Savaşı başlangıcı dönemi itibariyle teosofi kökenli oluşumlar dünya dışı alana yönelmişlerdir. 1950'lerden itibaren teosofi temelli uçan

---

[524] Christopher Partridge, **The Re-Enchantment of the West**, C. II: Alternative Spiritualities, Sacralization, Popular Culture and Occulture, A&C Black, 2006, ss. 172-183; ayrıca bkz. Gregory L. Reece, **UFO Religion: Inside Flying Saucer Cults and Culture**, New York, I.B. Tauris&CoLtd., 2007, ss. 104-105.
[525] Partridge, "Understanding **UFO** Religions", s. 36.
[526] Partridge, **The Re-Enchantment**, s. 176.
[527] Rothstein, "Mahatmas in Space", s. 221.

daire meraklıları klasik teosofi öğretisi olan yükselmiş üstadları/mahatmaları uzaydan araçlarıyla dünyaya gelerek "gezegenin kendi kendisini yok eden çocuklarına rehberlik yapan, onları koruyan yardımsever uzay kardeşleri" olarak yeniden keşfetmişlerdir. Mahatmaların "ücra ve özel" bir yerde yaşamaları teosofiye uygun bir düşünce iken uzak gezegenlerde ikamet eden üstadlar teosofik hayal dünyası açısından yeni bir açılım oluşturmuştur.[528]

Rothstein, teosofi tarafından mahatmaların ikâmetgâhı olarak gösterilen Tibet ve Himalaya zirvelerinin zamanla tümüyle keşfedilmesi sonucunda dini otoritelerini ve gizemli yapılarını muhafaza etmek için mahatmalara yeni bir yer bulma ihtiyacı doğduğunu ifade eder.[529] Rothstein, UFO temasçılarının genel olarak iyi bir gelecek vizyonunu içeren mesajlarının teosofik temelli olduğunu düşünür. Zira UFO kültleri bu noktada Teosofinin iddia ettiği spritüel uyanışın getireceği karanlıktan aydınlığa çıkışı, "uzaylı kardeşler"in rehberliği sayesinde ulaşılabilecek bir binyılcı vizyona dönüştürmüşlerdir.[530]

Rothstein, UFO kültlerinin kullandığı teosofik öğretilerin asıl olarak Blavatsky sonrası teosofistler tarafından gündeme getirildiğini düşünür. Bu konusa Rothstein şunları söyler:

> Esasen Blavatsky hiçbir zaman üstadların dünya dışı bir kökene sahip varlıklar olduğunu ileri sürmemiştir. Blavatsky üstadların oldukça gelişmiş insanlar olduklarını ifade etmiştir. Dünya dışında farklı gezegenlerde insanî bir hayatın olabileceğine dair ifadeler bulunsa da Blavatsky'nin metinlerinde mahatmalardan söz edilirken uzaydan bahsedilmez.[531] Teosofi düşüncesinde başka gezegenlerden üstadların var olması fikri ilk olarak önde gelen teosofistlerden Leadbeater tarafından geliştirilmiştir. Leadbeater The Masters and the Path isimli kitabında "Dhyan Chohanları, Gezegensel Ruhları ve diğer güneş sistemlerinden elçileri görmekteyim ve kesinlikle bu insanların varlığını ve üstünlüklerini biliyorum; ancak onların hayat çalışmaları ne olabilir bütünüyle bilemiyorum"[532] ifadelerini kullanmıştır. Leadbeater'ın teosofiye soktuğu bu düşünce daha sonra New Age düşüncesine önemli etkileri olan eski bir teosofist Alice Bailey tarafından geliştirilmiştir. Bailey,

[528] Rothstein, "Mahatmas in Space", ss. 218-219.
[529] Rothstein, "Mahatmas in Space", s. 219.
[530] Rothstein, "Mahatmas in Space", s. 222.
[531] Rothstein, "Mahatmas in Space", ss. 225-226.
[532] Leadbeater, **The Masters and the Path**, s. 113.

> Sirius ve Venüs'ün üstadların (masters) ikâmetgahı olduğunu iddia etmiştir. Ancak bütün bu düşüncelere rağmen diğer gezegenlerden gelerek bedensel olarak tezahür eden "uzay kardeşleri" fikri 1950'li yıllardaki ilk uzaylılarla temas iddialarına kadar gelişmemiştir.[533]

Rothstein, Blavatsky sonrası teosofi literatüründe (özellikle Leadbeater ve Bailey'de) üstadların dünya dışı kökenine dair söylemlerin olduğunu ancak hiçbir zaman uçan daireler vs. gibi söylemlerin bu metinlerde bulunmadığını ifade eder. Ona göre uçan daireler söylemi temel teosofik söyleme II. Dünya Savaşı sonrası dönemde eklenmiş söylemlerdir.[534]

Teosofi öğretilerinin UFO kültlerine aktarımında teosofi kökenli A. Bailey'in öğretileri ve I AM hareketinin önemli bir faktör olduğu görülmektedir.[535] Partridge, I AM hareketinin G. Melton tarafından ilk UFO dini olarak dahi kabul edildiğini ifade eder. Melton'u bu düşünceye sevk eden saik I AM hareketinin kurucusu Guy Ballard'ın üstad Saint German'ın yanı sıra on iki Venüslüden de mesaj aldığını iddia etmesi olmuştur. Ballard'ın bu iddiası aslında Blavatsky'nin Venüslü "**Işığın Efendileri**" (Lords of the Flame) konseptinin bir yansımasıydı.[536] Partridge bu noktada Melton'a katılmaz. I AM hareketini bir UFO dini olmaktan ziyade temel düşünceleri bağlamında teosofik bir hareket olarak gören Partridge'e göre yine de söz konusu hareketi UFO dinlerinin habercisi olan bir teosofik hareket olarak kabul etmek yerinde olacaktır. Zira I AM hareketi, **Aetherius Cemiyeti**, (Aetherius Society) gibi UFO dinleri ve George Adamski gibi UFO dini önderlerinin düşünceleri üzerinde etkili olmuştur.[537]

Teosofi düşüncesinde yer alan mahatmalardan mesaj alma fenomenini bir kanallaşma (channelling) olarak değerlendiren Partridge, birçok UFO kültünün bu fenomeni benimsediğini ifade eder. Partridge'e göre diğer gezegenlerde veya uzay gemilerinde bulunan UFO'lara kanal olma vakalarının bilimsel veya sahte-bilimsel

---

[533] Rothstein, "Mahatmas in Space", ss. 225-227.
[534] Rothstein, "Mahatmas in Space", ss. 228-229.
[535] Partridge, **The Re-Enchantment**, ss. 173-175. Wouter J. Hanegraaf, UFO kültlerinin metafiziksel-okült dünya görüşlerinin birçok kaynağa dayanmakla beraber Alice Bailey'in teosofik sistemine çok şey borçlu olduğunu ifade eder. Bkz. Hanegraaf, **New Age Religion and Western Culture**, s. 95.
[536] Partridge, **The Re-Enchantment**, s. 173.
[537] Partridge, **The Re-Enchantment**, s. 173. I AM hareketinin UFO kültüne etkisi bağlamında ayrıca bkz. Saliba, "Religious Dimensions, ss. 26-28.

bir dil kullanmak suretiyle teosofinin "kanal olma anlayışının bir benzerini" ortaya koyduğunu ifade etmektedir.[538]

Teosofi etkisini yansıtan UFO kültlerine spesifik birkaç örnek vermek gerekirse burada Partridge'in "UFO temasçılarının ilki ve en meşhuru" olarak tanımladığı George Adamsky (1891-1965)'yi anmak gerekir. Partridge'e göre Adamsky üzerinde teosofi etkisi çok açıktır. Adamsky, 1936 yılında **Royal Order of Tibet** isimli teosofi eğilimli bir hareket kurduğu gibi Demond Leslie ile ortak yazdığı **The Flying Saucers Have Landed** (Uçan Daireler Kondu)[539] isimli eserinde teosofik öğretilere sıklıkla yer vermiştir.[540] Adamsky'nin temel öğretileri teosofinin biçim değiştirmiş bir versiyonudur. Adamsky'nin çalışmalarının teosofinin üç temel amacını desteklediğini ifade eden Partridge bunun yanında, svastika sembolü, Atlantis medeniyeti, piramitler, çakralar, yoga, antik üstadlar gibi Adamsky'nin dünya görüşüne ait birçok anahtar öğenin teosofik olduğunu ifade eder.[541] G. L. Reece ise Adamsky'nin dünya dışı varlıklara yönelik iddialarında açık biçimde teosofi etkisi olduğunu ifade ederken onun teosofik öğretilerle ilk olarak 1947'de başlayan UFO modası arasında bağlantı kurma noktasında önemli bir figür olduğunu iddia eder.[542]

Yine teosofi öğretilerini benimsemiş bir İngiliz olan George King (1919-1997)'in 1956 yılında ilk UFO dini hareketi olarak kurduğu **Aetherius Cemiyeti** (Aetherius Society)'nde teosofi etkileri açıktır.[543] Düşünce sistemlerinin temel yapısı büyük ölçüde teosofiyi yansıtan Aetherius yüce üstadların Himalaya'larda değil uzay gemilerinde olduklarını iddia etti.[544] Partridge'e göre Aetherius Cemiyetinin, misyonu teosofinin insanlığın spiritüel ilerlemesi üzerine çalışma misyonundan

---

[538] Partridge, **The Re-Enchantment**, ss. 175, 182-183.
[539] The Flying Saucers Have Landed isimli kitapta H.P. Blavatsky, A. Besant, A.P. Sinnett, C. W. Leadbeater ve S. Elliott gibi teosofistlere atıfla birçok bilgi aktarılmaktadır. Bkz. Demond Leslie, George Adamsky, **The Flying Saucers Have Landed**, (1953), (çevrimiçi) http://campbellmgold.com/archive_esoteric/flying_saucers_have_landed_adamski_1955.pdf, 07.04.2015.
[540] Partridge, "Understanding **UFO** Religions", s. 13.
[541] Partridge, **The Re-Enchantment**, ss. 179-181.
[542] Adamsky ve söylemlerindeki Teosofi unsurları için bkz. Reece, **UFO Religion**, ss. 110-115.
[543] Pike, **New Age and Neopagan**, s. 72.
[544] Roy Wallis, "Three Types of New Religious Movement", **Cults And New Religious Movements**: A Reader, Ed. Lorne L. Dawson, Malden, USA, Blackwell Publishing Ltd., 2003, s. 56.

mülhemdir. Bunun yanında Aetherius literatüründe özellikle Geroge King'in kaleminden çıkanlarda yüce üstadlar, spiritüel hiyerarşi, büyük beyaz kardeşlik, gibi doğrudan teosofik kavramlara sıklıkla rastlandığı gibi, yoga, kundalini, çakralar, New Age, Atlantis, karma, reenkarnasyon gibi Teosofinin üzerinde önemle durduğu unsurlara da rastlanmaktadır.[545]

Teosofik unsurlar **Sunburst Topluluğu** (Sunburst Community)'nda[546] da görülür. Partridge, topluluğun lideri Norman Paulsen'in antik tarih, Mu ve Atlantis gibi mitik medeniyetler üzerine düşüncelerinin Erich Anton Paul von Daniken ve Blavatsky'nin ortaya koyduğu öğretilerin bir birleşimi olduğunu ileri sürer.[547] UFO inançlarıyla teosofi öğretilerini birleştiren gruplardan birisi de **Mark-Age** grubudur.[548] Buna göre Mark-Age'in mesaj aldığı, aynı zamanda İsa ile özdeşleştirilen dünya dışı varlık olan Sananda kendisini daha önceden bu "plana" veya "devreye" defalarca gelmiş bir spiritüel lider olarak takdim etmektedir. Sananda önceki enkarnasyonlarında Khufu, Melkisedek, Musa, İlyas, Zerdüşt, Buda, Sokrat ve Nasıralı İsa olduğunu ifade etmektedir. Partridge bu ifadelerden hareketle teosofide mahatma/üstad olarak ifade edilen spiritüel liderler ve din kurucularının UFO kültlerinde benzer biçimde yardımsever spiritüel uzaylılara dönüştüğünü ileri sürer.[549]

New Age'in spiritüel rehberlerinden Benjamin Creme (1922-…)'in öğretilerinin çoğu Alice Bailey öğretilerine dayanan teosofik karakterli öğretilerdir. Creme'in öğretileri daha çok Maitreya'nın gelişine odaklanmıştır.[550] Creme, UFO'ların gelecek "Dünya Öğretmeni" için spiritüel bir platform hazırladıklarını, kendisinin de "uzay kardeşleri" için çalıştığını ileri sürmüştür. Partridge,

---

[545] Partridge, **The Re-Enchantment**, s. 182; Aetherius Cemiyeti ve Teosofi arasındaki ilişki için ayr. bkz Simon G. Smith, "Opening A Channel To The Stars: The Origins and Development of The Aetherius Society", **UFO Religions**, Ed. Christopher Partridge, New York, Routledge, 2003, ss. 84-103. Yine Aetherius Cemiyeti ve Teosofi arasındaki ilişki ve farklı düşünceler için bkz. Rothstein, "Mahatmas in Space", ss. 223-226.

[546] Sunburst Topluluğu hakkında geniş bilgi için bkz. "Sunburst", (çevrimiçi) http://sunburstonline.org/#1, 03.04.2015.

[547] Partridge, **The Re-Enchantment**, s. 182.

[548] Martin, vd. **The Kingdom of the Occult**, s. 571. Mark-Age Hareketi hakkında geniş bilgi için bkz. (çevrimiçi) http://www.thenewearth.org/markage.html, 01.09.2014.

[549] Partridge, **The Re-Enchantment**, s. 176.

[550] Benjamine Creme ve öğretileri hakkında geniş bilgi için bkz. http://www.share-international.org/, 12.04.2015.

Adamsky'nin öğretilerinde bulunan teosofik UFO öğelerinin Creme'de de bulunduğunu ifade eder. Creme'in uzaylıları teosofinin yüce üstadlarını yansıtır.[551]

UFO kültleri içinde meşhur olan Ashtar mesajları içinde de teosofik öğretileri görmek mümkündür.[552] **Ashtar Egemenliği** (Ashtar Command) denilen bir grup dünya dışı varlıktan alınan mesajlar uzun müddet UFO grupları arasında etkin olmuştur. Ashtar'dan mesaj aldığını iddia eden birçok kimse ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında önemli bir yeri olan ve daha çok Tuella olarak tanınan Thelma B. Terrill, Ashtar mesajlarını farklı bir boyuta taşımıştır. G. L. Reece, Teosofi geçmişine vurgu yaparak Tuella'nın Ashtar mesajlarını daha çok spiritüel bir yorumla sunduğunu ifade ederken,[553] Christopher Helland ise Tuella'nın fiziksel UFO'lardan bahsetmekten ziyade Ashtar öğretilerini teosofik spiritüel bir anlayışa taşıdığını söyler.[554]

Konuyu toparlamak gerekirse; her ne kadar teosofik literatürde doğrudan uzaylılardan bahsedilmemiş olsa da, varlık planında yüksek spiritüel derecelere ve bilince sahip bir hiyerarşinin varlığının ifade edilmesi bir takım post teosofik gruplarla beraber UFO inançlarına kapı aralamıştır. Bu anlamda sahip olduğu öğretiler ve kavram dünyasıyla birlikte Teosofi Cemiyeti'nin 20. yüzyıl UFO kültleri açısından temel teşkil eden bir yapı arz ettiğini ifade edebiliriz.

3.4.2.7. Teosofi ve Witchcraft (Cadılık / Büyücülük)

Batı dünyasında 20. yüzyıl içinde ortaya çıkmış birçok okültist hareketin liderinin bir şekilde teosofiyle ilişkisi görülmektedir. Bu isimlerden birisi de modern cadılık/büyücülük (witchcraft) hareketi **Wicca**'nın öncüsü Gerald Brosseau Gardner (1884-1964)'dır.[555]

---

[551] Partridge, **The Re-Enchantment**, s. 181.
[552] Partridge, **The Re-Enchantment**, s. 182.
[553] Reece, **UFO Religion**, s. 138.
[554] Christopher Helland'dan aktaran Reece, **UFO Religion**, s. 138; Ashtar Command hakkında öz bilgi için bkz. Gregory L. Reece, "UFOs, Scientology, and Other SF Religions", **The Oxford Handbook of Science Fiction,** Ed. Rob Latham, New York, Oxford University Press, 2014, ss. 356-358.
[555] Barrett, ss. 30-31.

Gardner (1884-1964) çalışma hayatının önemli bir kısmını Asya'da geçirdi. Asyalı büyücülerden önemli ölçüde etkilendi. Büyüye olan ilgisi onu Doğu ve Batı okültizmine yöneltti. Gardner, 1930'ların sonunda İngiltere'ye döndüğünde Teosofi, Masonluk ve Aleister Crowley'in yazıları vesilesiyle okültizm üzerinde çalıştı. Gardner bir Teosofi grubunun toplantısında bir takım cadılarla karşılaştığını, bu kişilerin kendisini kadın papazları olan Dorothy Clutterbuck (yaşlı Doroty) ile tanıştırdıklarını ve Dorothy'nin kendisini 1939 yılında inisiye ettiğini ifade etmiştir. Melton, bu anlatımın Gardner tarafından kısmen abartılmış olabileceğini muhtemel görmektedir. Ona göre cadılar grubu Gardner'ın kendisi tarafından oluşturulmuştur. Melton bu hikâye ile Gardner'ın cadılığa bir soy ağacı kurma çabası güttüğünü belirtmektedir.[556]

Bununla birlikte Gardner'in İngiltere'de Annie Besant'ın önderi olduğu **Müşterek-Masonluğun** (Co-Masonluk) bir kolu olan ve Besant'ın kızı Besant-Scott tarafından kurulmuş **Fellowship of Crotona** isimli bir okültist gruba üye olduğu bilinmektedir. Bu grup, iddiaya göre büyücülerden müteşekkil bir iç gruba sahipti.[557] Buna göre Gardner'ın yukarıda sözünü ettiği cadılar/büyücüler ile karşılaşmasının Fellowship of Crotona'da gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Yine Gardner'ın Fellowship of Crotona vesilesiyle bir Müşterek-Masonluk üyesi olduğunu ifade eden J. R. Lewis bu noktada Gardner'ın cadılık (withcraft) ritüellerinin masonik ritüellere benzediğini belirtir. Lewis tüm bu ilişkilerden sonra Besant'ın büyük üstadlığını yaptığı ve yaygınlaşmasına büyük katkı sağladığı Müşterek-Masonluğun Gardner üzerinde etkisinin açık olduğunu ifade eder.[558]

Teosofi hareketinin modern witchcraft üzerine etkisinin bir boyutunun da cemiyetin kurucu kadrolarında yer alan Emma Harding Britten (1823-1899) vasıtasıyla gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Zira Britten medyumluk ve ortaçağ cadılık/büyücük (witchcraft) öğretileriyle özdeşliğini ileri sürerek büyü (magic) çalışmalarının canlanmasını güçlü biçimde savunmuştur. R. Mathiesen, bugün isminin ve çalışmalarının büyük oranda unutulmuş olmasına rağmen dini, okült ve

[556] Chryssides, **Exploring**, s. 337.
[557] Joanne E. Pearson, "Neopaganism" **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, s. 830.
[558] Mason ve Witchcraft ritüelleri arasında benzerlikler için bkz Lewis, **Witchcraft Today**, s. 60.

sosyal alanda yaptığı çalışmalarla Britten'ın ABD ve İngiltere'de etkisinin zamanımıza kadar sürdüğünü ve özellikle **Witchcraft** (Wicca) olmak üzere yeni dini hareketlerde önemli tesirinin olduğunu ifade eder.[559]

3.4.2.8. Teosofi ve Astroloji

Ezoterizm içinde önemli bir yeri olan astroloji anlayışıyla Teosofi hareketinin ilişkisi söz konusudur. 20. yüzyılın başından itibaren astroloji anlayışında yaşanan canlanmada teosofi öğretilerinin yeri olduğu gözlenir. O. Hammer 20. yüzyıl astroloji anlayışının 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı farklı inanç sistemlerinden beslendiğini ve 20. yüzyılın yaygın astroloji formlarının teosofiden ilham alan okültizm ile Jung düşüncesinin senkretizminden husule geldiğini ifade eder.[560] Özellikle ezoterik astroloji olarak isimlendirilen anlayışta Teosofi hareketinin önemli bir yeri vardır. Sepherial (asıl adı Walter Gorn Old, 1864-1929) ve Alan Leo (asıl adı William Frederick Allan, 1860-1917) gibi Teosofi mensubu astrologlar ezoterik astroloji alanının en önde gelen savunucuları olmuştur.[561] Bununla birlikte teosofi temelli astrolojinin Alice Bailey ile en geniş teorik ifadesini bulduğu düşünülür.[562]

Burada Alan Leo ismine ayrı bir yer açmak gereklidir. Leo 20. yüzyılda astroloji düşüncesinin canlanması açısından son derece önemli bir isimdir. Leo, 1890 yılında Teosofi Cemiyeti'ne girdi ve cemiyet için birçok çalışma yaptı.[563] "**Hermes Locası**" adını taşıyan teosofik temelli bir astroloji şubesi kurdu. Bunun dışında eşiyle birlikte dört Teosofi locasının kurulmasını da sağladı. Eşinin ifadelerine göre Leo, Olcott, Leadbeater, Sinnett ve özellikle Besant gibi okültistleri tanıdığı için kendisini şanslı görmüş, hayatı boyunca teosofi ve astrolojiye sadık kalmıştır.[564]

---

[559] Robert Mathiesen, "Emma Harding Britten", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, s. 202.
[560] Olav Hammer, "Astrology V: 20th Century", **DGWE**, ss. 137, 139.
[561] Ornella Pompeo Faracovi, "Atrology IV: 15th – 19th Century", **DGWE**, s. 132.
[562] Olav Hammer bu anlamda Alan Leo'nun **Esoteric Astrology**ve Dane Rudhyar'ın The Astrology of Personality kitaplarını teosofik astrolojinin önemli metinleri olarak ifade ederken Alice Bailey'in Esoteric Astrology kitabını teosofik astrolojinin zirvesi olarak ortaya koyar. Bkz. Hammer, "Astrology", s. 139.
[563] Hammer, "Theosophical Elements", s. 252; ayrıca bkz. "Londra Astroloji Locası", (çevrimiçi) http://www.astrolodge.co.uk/history-of-the-lodge, 07.08.2013.
[564] Bessie Leo, **The Life and Work of Alan Leo: Theosophist-Astrologer-Mason,** London, L. N. Fowler & Co., 1919, s. 70.

Leo, 1915 yılında ise **Teosofi Cemiyeti Astroloji Locası** (Astrological Lodge of the Theosophical Society)'nı kurdu.[565] Bu cemiyet günümüzde varlığını Astrological Lodge of London ismiyle sürdürmektedir.[566] Leo aynı zamanda **Modern Astrology** adını taşıyan bir dergiyi de yayımladı. Leo'nun temel felsefesi teosofik öğretiler temeline dayanan bir astroloji anlayışı ortaya koymaktı.[567] Velud bir yazar ve uygulamacı bir astrolog olarak Leo çok sayıda insanı astrolojiyle tanıştırdı. Hammer, modern burç astrolojisi (sun sign astroloji)'nin kaynaklarından birisinin Leo'nun teosofik ilgisinde yattığını ifade eder.[568]

M. York, Leo'nun Batı okültizmi ile doğu mistik düşüncesini birleştirmek suretiyle astrolojiyi modernize etmeye çalıştığını ileri sürer. York'a göre Leo bunun yanında tarafsız bir bakış açısıyla astrolojinin rasyonel temellerini ortaya koymak istemiştir.[569] Leo'nun hayatı ve çalışmaları üzerine yayımlanan bir eserin önsözünü kaleme alan Annie Besant, Leo'nun Teosofi'ye ve üstadlara sadakatini takdir etmektedir. Besant astrolojinin ilahi bilgeliğin bir parçası olan kadim bir bilim olduğunu ifade eder. Ona göre Leo, çok önemli bir hizmet yapmış astrolojiyi falcılık düzeyinden bilimsel bir kimliğe yükseltmiştir.[570]

Leo kaleme aldığı **Esoteric Astrology** (Ezoterik Astroloji) isimli kitabında teosofik öğretileri açıkça yansıtır. Kitabında birçok yerde Blavatsky'nin Secret Doctrine isimli eserine atıfta bulunur. Leo, kitabının ikinci bölümünde diagram ve çizimlerle verdiği bilgilerde Annie Besant'ın burcunu örnek olarak kullanır.[571] Leo, "okült astronomi" olarak ifade ettiği görüşlerinde gezegenlerin ve yıldızların etkisinin yanında diğer varlık düzeylerinin de insan üzerinde etkisi olduğunu ileri

---

[565] Hammer, "Theosophical Elements", s. 252.
[566] Alan Leo; Hermes Lodge, Society for Astrological Research, Astrological Society, Astrological Institute gibi giriştiği cemiyet çalışmalarının neticesinde 1915 yılında Astrological Lodge of the Theosophical Society'yi kurmuştur. Bu loca birçok değişiklik geçirmiştir. Günümüzde, Astrological Lodge of London ismiyle varlığını sürdürmektedir. Bu loca hakkında tarihsel ve günce bilgi için bkz. "Londra Astroloji Locası", (çevrimiçi) http://www.astrolodge.co.uk/history-of-the-lodge, 07.08.2013.
[567] "Londra Astroloji Locası", (çevrimiçi) http://www.astrolodge.co.uk/history-of-the-lodge, 07.08.2013.
[568] Hammer, "Theosophical Elements", s. 252.
[569] Michael York, "The New AgeMovement as an Astrological Minority Religion with Mainstream Appeal", Handbook of New Age, editör, Daren Kemp,James R. Lewis, s. 410.
[570] Leo, **The Life and Work of Alan Leo**, (içinde Annie Besant'ın, önsözü), ss. 7-10.
[571] Leo, **Esoteric Astrology**, s. 130.

sürer.[572] Yedi gezegensel (planetary) varlık planından bahseden Leo sözünü ettiği sistemin Blavatsky'nin **Secret Doctrine** isimli eserinde ayrıntısıyla bulunduğunu belirtir.[573] Leo'nun varlık, evren ve kozmik evrim düşüncelerinde tam olarak Blavatsky'nin etkisini taşıdığı açıktır.

Alan Leo'nun astroloji anlayışının 20. yüzyıl kültürüne etkisi oldukça önemlidir. A. Faivre, Leo'nun metinlerinin astrolojinin saygınlığını artırdığını ileri sürerken[574] M. York, özellikle Leo'nun çalışmalarıyla öncüsü olduğu teosofi bağlantılı astrolojinin 1960'ların karşı kültürü için adeta bir "lingua franca" sağladığını ifade eder.[575] N. C. McClelland ise Alan Leo'nun yeniden doğuş, karma ve Jung psikolojisini bir araya getirmeyi başarmış az sayıdaki astrologdan birisi olduğunu belirtir.[576] Bununla birlikte McClelland, Batı astroloji anlayışlarında yeniden doğum ve karmaya dayalı uygulamaların Teosofi ve Teosofi'yle ilişkili hareketlerle başladığını da ekler.[577]

20. yüzyıl astrolojisinde önemli bir yeri olan Dane Rudhyar (asıl ismi Daniel Chenneviere, 1895-1985) da bir dönem Teosofi Cemiyeti mensubu olmuştur. Şairliği, besteciliği ve ressamlığıyla da tanınan Rudhyar teosofist Alice Bailey'in arkadaşı ve takipçisidir. Rudhyar astroloji hakkındaki temel bilgilerini Hollandalı bir teosofist olan Bayan Van Vliet'ten almıştır. 1930'lardan itibaren C. G. Jung'un öğretileriyle tanışan Rudhyar ilerleyen yıllarda psikoloji, teosofi ve astrolojinin bir sentezini ortaya koymuştur.[578]

3.4.2.9. Teosofi Cemiyeti ve New Age Akımı

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı toplumunda oldukça yaygın olan spiritüel bir akım da **New Age** (Yeni Çağ) olarak ifade edilen akım/harekettir. Kurumsal bir yapı arz etmekten ziyade birbirine yakın düşüncelerin ortak bir söylemini ifade eden New Age gerek kökeni gerek kapsamı açısından birçok düşünce

[572] Leo, **Esoteric Astrology**, s. 9.
[573] Leo, **Esoteric Astrology**, ss. 13-15.
[574] Faivre, **Giz ve Işık**, s. 120.
[575] York, **The A to Z**, s. 25.
[576] McClelland, **ERK**, s. 157.
[577] McClelland, **ERK**, s. 33.
[578] Hammer, "Theosophical Elements", s. 253.

ve inanç biçimiyle ilişkilidir. Biz burada senkretik ve eklektik bir spiritüel hareket görünümünde olan New Age'in kökeni, ihtiva ettiği düşünceler ve uygulamalar bağlamında Teosofi Cemiyeti ile ilişkisini ele alamaya çalışacağız. Zira 19. yüzyıl ezoterik ve okült hareketlerinin bir sonucu olarak değerlendirilen New Age'in temelinde Teosofi hareketinin önemli bir yeri olduğu görülmektedir.

Öncelikle "New Age" kavramı, üzerinde tam olarak anlaşmaya varılmış bir kavram değildir. Bu kavramın neleri içerip içermediği hususunda tartışmalar sürüp gitmektedir. New Age'in nasıl tanımlandığına bakılmaksızın şu söylenebilir ki, New Age kavramı altında toplanan unsurlar çok farklıdır ve değişik kökenlere dayanır.

Genel anlamda New Age, 1950'li yılların sonundan itibaren gündeme gelen, astrolojik olarak "**Kova Çağı**" (Age of Aquarius)[579] ile özdeşleştirilen, spiritüel anlamda bir aydınlanmanın yaşanacağı yeni bir çağın (New Age) yakında başlayacağına yönelik inançları vurgulayan kültlere verilen genel bir isimdir.[580] R. Rhodes, New Age'i, aydınlanma (enlightenment) ve uyum (harmony)un getireceği yeni bir çağ vizyonunu paylaşan; monizm, panteizm ve mistisizm üzerine kurulu ortak dünya görüşüne sahip bireylerin ve organizasyonların oluşturduğu gevşek yapılı bir ağ olarak tanımlar. İçerdiği düşünceler açısından çok geniş yapısı ve organizasyon olarak yayılmış vaziyetinden dolayı Rohedes, New Age'in bir "kült" olarak isimlendirilemeyeceğini ifade eder. New Age içinde değerlendirilen hareketler farklı uygulamalara ve düşüncelere sahip çok yönlü hareketlerdir. New Age mensubu olmak için bağlı olunması gereken bir organizasyon olmadığı gibi kabul edilmesi gereken özel bir inanç da yoktur.[581] Bu anlamda New Age için "geniş ölçekli

[579] Astrolojik çağlara ilgi kehanet ilmiyle ilişkili olarak ortaçağ ve rönesans boyunca sürmüştür. Ancak 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın erken dönemleri itibariyle teosofik ve okültist yazarlar astrolojik çağların anlamına yönelik yorumlar geliştirmeye başlamıştır. Bu noktada Hammer, Bochinger'e dayanarak Kova Çağının gelişine yönelik inancın ilk defa 1899 yılında yayımlanan bir teosofik risalede ortaya koyulduğunu bildirir. Bkz. Hammer, **Claiming Knowledge**, 43 nolu dipnot, ss. 73-74. Kimi New Age taraftarları, Kova Çağının 19. yüzyılın sonundan itibaren etkisini gösterdiğini ve insanlığın yeni bir döneme adım attığını ifade etmektedir. Buna göre bu dönemde ezoterik öğretiler açıkça kullanılabilir hale gelmiştir. Bu öğretileri gündeme getiren Blavatsky ve Teosofi olmuş onu Rudolf Steiner, Gurdjieff ve Ouspensky gibiler izlemişlerdir. Bkz. Lorna St. Aubyn, **New Age**, Çev. Nuray Mines, Ercan Arısoy, İzmir, Ege Meta Yay., 1998, s. 14.

[580] Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 73.

[581] Ron Rhodes, **New Age Movement**, ss. 7-8.

merkezsiz dini alt-kültür", "dini söylem topluluğu" gibi tanımlamalar söz konusudur.[582]

New Age düşüncesi içinde Hıristiyan öğretilerinden Doğu öğretilerine, Grek felsefesine, gnostisizme, Hermetizme, mistisizme, teosofiye, ruhçuluğa, hümanizme, büyücülüğe kadar birçok inanç ve düşüncenin izleri bulunur.[583] Kesin doktrinlerden ve ilkelerden söz edilemese de New Age düşüncesinin bir takım ortak noktalarından bahsedilebilir. Buna göre; evrenin organik bir bütün olarak görülmesi, evrenin can (soul) veya ruh (spirit) ile özdeşleştirilen bir "enerji" ile hayat bulması, çeşitli ruhsal varlıkların aracılığına duyulan güven, insanın görünmez yüksek boyutlara çıkabileceği ve ölümden sonra yaşamını kontrol edilebileceği, dinleri ve kültürleri önceleyen ve aşan bir "daimi/perennial bilgi", aydınlanmış üstadlar gibi ilkeler New Age hareketini yansıtan ortak hususiyetlerdir.[584] Bunun yanında New Age içinde değerlendirilen anlayışların çok farklı düşünceleri ve uygulamaları söz konusudur. Astroloji, şifacılık, kanallaşma (channelling), reenkarnasyon, karma, ruhsal rehberlik, medyumluk, duyu dışı algılama, astral seyahat, nekromansi, numeroloji, Doğu mistisizmi, kabala, şamanizm gibi birçok inanç, düşünce ve uygulama New Age anlayışı içinde kendisine yer bulur.[585]

1960'larda ve 70'lerin başında yaşanan karşı kültür patlamasının ve eş zamanlı gerçekleşen hippi kültürünün New Age akımının marjinal bir hareket olarak kalmasını engellediği düşünülür.[586] New Age hareketi ilerleyen süreç içinde bir "akım" hüviyetinden sıyrılmıştır; ancak New Age içinde yer bulan düşünceler varlığını sürdürmüştür. Nitekim Hammer'ın işaret ettiği gibi 1970'lerin sonundan itibaren New Age belli belirsiz bir hareket ağından bir ortak davranış biçimine doğru başkalaşım geçirmiştir. New Age'e ismini veren milenyum inancı ve New Age'in ilk neslinin karşı kültür öğeleri zayıflamıştır. Hammer'a göre New Age ilk zamanlardaki

---

[582] Gallagher, **The New Religious**, s. 91.
[583] Alex Mall, **The New Age Chameleon: A Concise Manual of the New Age Beliefs and Practices Compared with God's Holy Word,** USA, Xlibris Corporation, 2010**,** ss. 17-30; ayrıca bkz. "Jesus Christ The Bearer Of The Water Of Life" (2. Bölüm).
[584] Jesus Christ The Bearer Of The Water Of Life", (2. Bölüm).
[585] **New Age** Hareketinde mevcut olan uygulamaların kapsamlı bir listesi için bkz. David N. Balmforth, **New Age Menace: The Secret War Against the Followers of Christ**, Utah, USA, Horizon Publishers, 1998, s. 25; ayrıca bkz. Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 75.
[586] Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 73; Chryssides, "Defining the New, s. 6.

az çok ayırt edilebilir ve kendini tanımlayabilir konumundan bugün kısmen pejoratif bir kavram konumuna gerilemiştir. Buna rağmen birçok farklı New Age öğretileri günümüzde de gözükmektedir. Kitapçılar "New Age", "alternatif sağlık", "spiritüalite", "kişisel gelişim" gibi başlıkları taşıyan kitaplara önemli bir yer ayırmaktadır. Hammer buna dayanarak New Age'in bir hareket olarak zayıflasa da dinsellik (religiosity) bağlamında öğretileri ve ritüelleriyle devam ettiğini ifade etmektedir.[587]

Gerek New Age kavramının doğuşu, gerekse New Age adı altında ortaya konan anlayışların Blavatsky ve teosofi öğretisiyle yakından ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.[588] Bu anlamda D. Livingstone'un Blavatsky'nin New Age Hareketi'nin "vaftiz annesi" (god-mother) olarak kabul edildiğini ifade eden sözleri dikkat çekicidir.[589] New Age hareketinin köklerinin 19. yüzyıl okült hareketlerine dayandığı hususunun genel olarak kabul edildiğini ifade edebiliriz. Bu anlamda Teosofi hareketi New Age'in habercileri arasında en önde gelen okült hareket olarak göze çarpmaktadır.[590] Teosofistler 19. yüzyıl sonunda "Yeni Çağ" (New Age) beklentisini vurgulayan bir söylem geliştirdiler. Bu söylem sonraki New Age hareketi için bir biçim oluşturdu.[591]

Örneğin, S. Sutcliffe, yeni bir çağ /new age anlayışının Teosofi hareketinin temel karakteristiklerinden birisini oluşturduğunu ifade eder. Buna göre henüz 20. yüzyılın başında Teosofi Cemiyeti "dünya öğretmeni" olarak ilan ettiği Krishnamurti'nin şahsında yeni bir çağın geleceğini Mesihçi bir söylemle birleştirerek ortaya koymuştur. Ancak 1929 yılında Krishnamurti'nin kendisi hakkında ilan edilen tüm unvanları, beklentileri reddetmesiyle bu ilk deneme başarısızlıkla sona ermiştir.[592] Sonrasında 1930'lardan itibaren eski bir teosofist Alice Bailey mesiyanik anlayış dışında farklı bir "New Age" söylemi ortaya koydu.

---

[587] Hammer, **Claiming Knowledge**, 43 nolu dipnot, ss. 74-75.
[588] Blavatsky ve Teosofi hareketinin New Age hareketine önemli etkisi olduğunu belirten değerlendirmeler için bkz. Dehsen, "Helena Petrovna Blavatsky", s. 30; Pike, **New Age and Neopagan**, s. 24; Alexander, "Roots of The New Age", s. 30; Hodapp**, Conspiracy Theories**, s. 199.
[589] Livingstone, **Black Terror**, s. 174.
[590] Newport, **The New Age Movement**, s. 27.
[591] Newport, **The New Age Movement**, s. 28.
[592] Sutcliffe, "The Origins of 'New Age' Religion, ss. 52-53.

Bailey'in New Age söylemi 1970'lere kadar birçok hareket içinde kendisini hissettirdi.[593]

"New Age" kavramını tümüyle teosofik bir kavram olarak niteleyen O. Hammer da kavramın çağdaş kullanımının Alice Bailey'e çok şey borçlu olduğunu ifade eder. Buna göre Bailey 1932'den itibaren New Age kavramını kullanmış, Discipleship in the New Age ve Education in the New Age gibi kitaplarıyla "New Age" kavramının yaygınlaşmasına büyük katkı sağlamıştır.[594]

Teosofi öğretisi içinde yer alan birçok unsurun New Age düşüncesine yansıdığı rahatlıkla görülebilir. H. Oldmeadow Teosofi'nin 19. yüzyılın sonunda ortaya koyduğu öğretilerin bugünün Batı dünyasında New Age öğretileri içinde hala hayatta olduğunu belirtir.[595] New Age hareketinde mevcut olan anlayışların birçoğunun kökeni Blavatsky'ye dayanmaktadır. D. N. Balmforth, Blavatsky'nin Isis Unveiled ve Secret Doctrine gibi eserlerinin New Age düşünceleri için erken bir temel niteliği taşıdığını ifade etmektedir.[596] Son dönemin önemli New Age gurularından D. Chopra, New Age hareketinin birçok geleneğe dayalı olarak geliştiğini ancak bu gelenekler içerisinde en temel olanın Teosofi hareketi olduğunu ifade etmektedir.[597] "New Age hareketi Teosofi hareketinin bir devamı ve daha gelişmiş halidir" diyen M. F. Bednarowski'ye göre bugün New Age, 19. yüzyıl sonunda teosofinin ortaya koyduğu teolojik ve psikolojik kavramları kullanmaktadır. New Age teosofinin üç temel ilkesini benimsemiş ve 20. yüzyılın son çeyreğinin algısına hitap eder biçimde yorumlamıştır. Buna göre, evrensel kardeşlik, karşılaştırmalı din çalışmalarını destekleme ve insanın sahip olduğu gizli potansiyelleri araştırma gibi ilkeler New Age tarafından "gezegen kültürü, dini ve bilimi buluşturma, aidiyeti dışındaki insanları tanıma ve onlar için çalışma, ilahi

[593] Sutcliffe, "The Origins of 'New Age' Religion, s. 53.
[594] Hammer, "Theosophical Elements", s. 244; York, **The A to Z**, s. 34. Alice Bailey'in kitaplarına ulaşmak için bkz. (çevrimiçi) http://www.lucistrust.org:8081/obooks/?q=node/10, 30.04.2015.
[595] Oldmeadow, **Journeys East**, s. 69.
[596] Balmforth, **New Age Menace**, s. 23.
[597] Chopra, **Life After Death,** ss. 104-105.

gerçekliğin evrende içkin oluşu gibi anlayışlar biçiminde" yeniden yorumlanmış ve güncellenmiştir.[598]

Bu hususta B. E. Zeller'in ifadeleri de dikkat çekicidir:

> Teosofi dünya dinlerine, mistisizme yönelik ilgiyi artırmakla ve evrimci bir zihniyetin oluşmasındaki katkılarıyla New Age'e etkide bulundu. Teosofi bütün din mensuplarını "insanlığın kardeşliği" diye tanımladıkları bir kavram altında toplamaya çalıştı ve dinlere yönelik araştırmaları destekledi. Pratikte ise Teosofi Asya dini geleneklerine ait karma ve reenkarnasyon kavramlarını Batı din dünyasına kazandırma gayreti güttü. Teosofi Cemiyeti yayınları ve birçok bölgedeki şubelerinin çalışmalarıyla bu kavramların New Age'e nüfuz etmesini sağladı. New Age müntesipleri Blavatsky'nin Isis Unveiled ve Secret Doctrine kitaplarına büyük bir ilgiyle baktılar ve bu eserleri dini ilhamın ve hakikatin bir kaynağı olarak kabul ettiler. Özellikle teosofinin evrim düşüncesi New Age tarafından kabul edildi. Teosofinin geçmiş yaşamlara dönük öğretisi, kişisel uyanışa doğru ilerleyen evrimci bakış açısı ve insanın gelişimini evrim sürecinin bir tezahürü olarak gören kavrayışı New Age'e ilham verdi. 19. yüzyılın diğer akımlarıyla beraber Teosofi hareketinin üyeleri 1970'lerin ve 1980'lerin New Age mensupları durumuna geldiler.[599]

Teosofi Doğu inanç ve felsefesini Batı'ya taşımakla kalmamış, bu öğretileri New Age'in temeli haline getirmeyi başarmıştır.[600] Teosofi ve New Age bu anlamda Doğu düşüncesine verilen önem ve senkretik anlayışla ortak bir eğilim taşırlar.[601]

Blavatsky sonrasında New Age düşüncesine en çok etki eden teosofistler arasında C. W. Leadbeater'ı anmak gerekir. Bu anlamda New Age kavram dünyasında çokça rastlanan üstadlar (masters), reenkarnasyon, karma, akaşik kayıt, Atlantis, Lemurya, Şambala, astral düzlem, monad, titreşimler (vibrations), psişik kuvvetler gibi kavram ve anlayışlar en fazla Leadbeater tarafından işlenmiştir.[602] Burada Teosofi'yle ilişkileri bağlamında Alice Bailey ve Arcane School (Gizem Okulu)'u, Rudolf Steiner ve Antroposofi Cemiyeti'ni, Guy Ballard ve I AM

---

[598] Mary Farrell Bednarowski, **New Religions and the Theological Imagination in America,** USA, The Association of American University Presses, 1989, s. 18.
[599] Benjamin E. Zeller, New Age, "New Age", (çevrimiçi) http://www.patheos.com/Library/New-Age/Origins/Influences.html, 01.10.2014.
[600] Barrett, s. 26; ayrıca bkz. Martin, vd.**The Kingdom of the Occult**, s. 174.
[601] Hornung, s. 189.
[602] Nicholas Goodrick Clarke, Western Esoteric Traditions, s. 232.

hareketini ayrıca Jiddu Krishnamurti, Dion Fortune, Edgar Cayce gibi isimleri teosofi ile New Age arasında bağlantı kuran figürler olarak anmak gerekir.[603]

New Age öğretisi içinde yer alan bir takım teosofik unsurları burada ifade etmemiz konuyu vuzuha kavuşturmak açısından önemlidir. Örneğin, New Age söylemi içerisinde Mesih (Christ)'in bir "şahıs"tan veya teolojik olarak "Tanrı'nın oğlu" algısından ziyade bir bilinç düzeyini veya spiritüel ilerleme yolunda bir seviyeyi ifade ettiğini, söz konusu bu söylemde teosofi öğretilerinin önemli bir yeri olduğunu yukarıda ifade etmiştik.

New Age söylemi içinde önemli bir yeri olan sübtil bedenler teorisi doğrudan teosofi öğretisiyle bağlantılıdır. Fiziksel bedenle ruhsal gerçeklik arasındaki köprü kuran bir takım teoriler neo-Platonik düşünceye kadar uzanmakla birlikte modern dönemde teosofik literatürün ortaya koyduğu ayrıntılı sübtil beden teorisi New Age düşüncesi tarafından benimsenmiştir.[604] Teosofik sübtil bedenler anlayışı 20. yüzyıl düşüncesinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Bu anlayış Wassily Kandinsky gibi soyut resmin önde gelen isimlerine ilham verdiği gibi New Age spiritüalitesi içinde önemli yeri olan şifa tekniklerine ilham kaynağı olmuştur.[605]

Hanegraaf, teosofik öğretilerin New Age düşüncesinin holistik anlayışı üzerinde de etkisi olduğunu düşünür. Buna göre Alice Bailey'in teosofik anlayışını devam ettiren David Spangler, George Trevelyan ve Ramala öğretileri güneşi ve gezegenleri bilinçli ilahi veya yarı-ilahi varlıklar olarak ifade etmişlerdir. Hanegraaf bu noktada James Lovelock tarafından ortaya konulan **Gaia teoremi**nin New Age mensupları tarafından teosofinin metafizik anlayışına bilimsel bir destek olmak üzere benimsendiğini ifade eder.[606] J. P. Newport'a göre teosofi evreni bilinçli bir yapı olarak tasvir eder. Güneş bedeni (solar body)'nin bir parçası olan dünya, teosofi literatüründe dünya logos'unun bedeni olarak düşünülür. Dünya logos'u bir

[603] Hanegraaf, " The New Age Movement and Western Esotericism", ss. 28, 43-44; Chryssides, "Defining the New, s. 6; Newport, **The New Age Movement**, s. 28; Catherine L. Albanese, "The Subtle Energies of Spirit: Explorations in Metaphysical and New AgeSpirituality", **American Spiritualities: A Reader**, Ed. Catherine L. Albanese, Bloomington, IN, Indiana University Press, 2001, s. 405.
[604] Hanegraaf, **New Age Religion and Western Culture**, s. 221.
[605] Johnston, "Theosophical Bodies", ss. 168-169.
[606] Hanegraaf, **New Age Religion and Western Culture**, ss. 157-158.

"Tanrıça" ile özdeşleştirilir ve "**Gaia**" ona uygun bir isim olarak kullanılır. Newport bu tür teosofik kozmik vizyonların bilim kurgu tarafında da kullanıldığını ifade eder.[607]

Bugün New Age öğretisinde çok önemli bir yeri olan "**yedi ışın**" (seven rays) anlayışının da kökenini teosofi ve Blavatsky'de görmek mümkündür. Yedi ışın, teosofide evrenin tezahürünün yedili yapısıyla ilgili olarak görülür. Blavatsky, Secret Doctrine'de yedi ışını, başlangıçta evrenin/varlığın zuhurunda etkili olan yedi temel kuvvet olarak ele alır. Yedi ışın ilk Logos'tan zuhur eden yedi ilke, "Dhyani-Buddha" veya "Ah-hi"dir. Blavatsky'ye göre Logos'tan çıkan "yedi ışın" Zohar'da aşağı sefirot olarak ifade edilir. Yedi ışın evrenin tüm katmanlarına nüfuz eder. Güneş tayfının yedi rengi yedi ışını temsil eder. Bu yedi evrensel kuvvet dinlerde melekî kuvvetler (baş melekler) olarak kendisine yer bulur. Özetle söylemek gerekirse Blavatsky düşüncesinde yedi ışın, ilk Logostan çıkan ve varlığın yedi boyutlu / katmanlı tezahür etmesinde etkin olan yedi kuvvettir.[608]

Blavatsky'nin bu düşünceleri kendisinden sonra diğer teosofistler tarafından geliştirilmiştir. R. S. Elwood'a göre özellikle ikinci nesil teosofistler (Blavatsky ve Olcott sonrası teosofistler) yedi ışın ve mahatmalar arasında ilişki kurmuştur. Buna göre her bir ışını temsil eden mahatma o ışının temsil ettiği kuvvetle evrendeki işleyişe müdahale edebilmektedir.[609] Özellikle Leadbeater'ın konu üzerinde ürettiği metinler söz konusudur. Leadbeater, yedi ışının insanın maddi ve ruhi yapısı üzerindeki tesirine vurgu yaptığı gibi yüce üstadların (mahatmalar) her birisinin yedi ışınının farklı karakteristik özelliklerini taşıdığını ifade etmektedir.[610] A. Bailey ise sonsuz gerçekliğin kendisini yedi farklı form veya enerji şeklinde ortaya koyduğunu

---

[607] Newport, **The New Age Movement**, s. 290.

[608] Blavatsky'nin yedi ışın hakkında düşünceleri için bkz. Blavatsky, **CW**, C. X, ss. 317-318, 323, 347-348, 352; Blavatsky, **CW**, C. XIV, s. 379; Blavatsky, **CW**, C. XII, s. 567; Blavatsky, **SD**, C. I, ss. 573-574.

[609] Ellwood, **Theosophy: A Modern Expression**, s. 140. Elwood'un ifadelerine göre örneğin birinci ışın liderlik ve kuvvetle ilişkili olup bu ışının hâmisi Mahatma Sanat Kumara'dır; ve onun da altında Manu ve Morya gibi bu ışının kuvvetini temsil eden mahatmalar vardır. Yine bunun gibi ikinci ışın bilgeliği, üçüncü ışın intibak kabiliyetini, dördüncü ışın güzellik ve ahengi, beşinci ışın doğruluk ve bilimsel yetiyi, altıncı ışın adanma ve spiritüelliği (bu ışının hâmisi İsa'dır), yedinci ışın seremoni görevlerini temsil etmektedir. geniş bilgi için bkz. Ellwood, **Theosophy: A Modern Expression**, ss. 140-143.

[610] Bkz. Leadbeater, **The Masters and the Path**, ss. 125-129.

ileri sürer. Bailey bu yedi forma "yedi ışın" der. Her bir ışın irade ve güç; sevgi ve hikmet; aktif zekâ; uyum, güzellik ve sanat; somut bilgi ve bilim; sadakat ve soyut idealizm; düzen ve büyü nitelikleriyle ilişkilidir.[611] Yedi ışının insan karakteri üzerindeki tesiri üzerinde çalışma yapan önemli bir teosofist de Geoffrey Hodson'dur. Hosdson'un konu ile ilgili eserinin[612] bugün New Age düşüncesinde var olan yedi ışın ve karakter karşılaştırmalarında önemli bir yeri olduğu gözlenebilir. Teosofik yedi ışın öğretileri bir teosofist astrolog Alan Leo vasıtasıyla 20. yüzyıl astroloji öğretilerine girmiştir. Her bir ışını ve niteliğini bir gezegenle ilişkilendiren Leo ezoterik astroloji adı altında 20. yüzyıl astrolojisine açılımlar kazandırmıştır.[613] Bununla birlikte yedi ışın teorisini reiki uygulamasına adapte eden,[614] meleklerle ve çakralarla ilişkilendiren[615] New Age yaklaşımları da söz konusudur.

Teosofik öğretiler New Age düşüncesi içinde önemli yeri olan alternatif tıp ve şifa tekniklerine ilham veren bir temel oluşturdu. Blavatsky'nin ayurvedik tıp anlayışının okült öğretilere uyumunu ifade eden[616] yaklaşımıyla başlayan Doğu kökenli sağlık öğretilerine verilen değer ileride teosofistler tarafından ayrıntılı öğretiler şeklinde ortaya koyuldu.

Bugün ezoterik şifacılık alanında önemli yer kaplayan aura, çakralar, kundalini enerjisi, sübtil bedenler gibi kavramların yaygınlaşmasında teosofi literatürünün önemli bir yeri vardır. Bu anlamda özelikle C. W. Leadbetarer'ın yaratıcı çalışmalarının yeri büyüktür.[617] J. Johston, teosofistler ve önemli ölçüde teosofik düşüncelerin etkisinde kalan ressam Wassily Kandinsky tarafından geliştirilen spiritüel öz, renk, titreşim ve duygulanım gibi kavramsal yapıların bugün

---

[611] Alice Bailey, **Discipleship in the New Age**, C. I, ss. xiii-xiv, (çevrimiçi), http://www.lucistrust.org:8081/obooks/?q=node/134, 01.05.2015. O'Callaghan, "The Theosophical Chiristology", ss. 95-96.

[612] Geoffrey Hodson, **The Seven Human Temperaments**, Adyar, Chennai, India, Theosophical Publishing House, (ilk baskı 1952), (çevrimiçi) http://hpb.narod.ru/SevenHumanTemperaments.htm, 30.10.2014.

[613] Alan Leo, **Esoteric Astrology**, Rochester, Vermont, Destiny Books, 1989, ss. 20-22.

[614] Bkz. Carolyn E. Jackson, **The Spirit of Reiki, Innate Foundation Publishing**, Blain, Innate Foundation Publishing, 2004, ss. 122-129.

[615] Bkz. Samantha Stevens, **The Seven Rays: A Universal Guide to the Archangels**, Insomniac Press, 2003, ss. 22-23.

[616] Bevir, "Theosophy and the Origins", s. 106-107.

[617] Hammer, **Claiming Knowledge**, s.62; Hammer, "Theosophical Elements", s. 243; Wessinger, "The Second Generation", ss. 36-37; Johnston, "Theosophical Bodies", ss. 154-156. Bu hususta teosofi literatürü üzerine bir değerlendirme için bkz. Crow, "The Theosophical Shift to the Visual"

Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp (Complementary and Alternative Medicine) uygulamaları tarafından kullanıldığını ifade etmektedir.[618] J. John, bu noktada Barbara Ann Brennan'ın "**Enerjik Şifa**" (Energetic Healing) yöntemi[619] ve Vicky Wall'un önderi olduğu "**Aura-Soma**" şifa tekniğini örnek olarak verir.[620] Alternatif tıp teknikleri içinde renklerle tedavi yöntemi "**kromoterapi**" (chromotherapy) üzerinde teosofi düşüncelerinin etkisi söz konusudur.[621] 20. yüzyıl başında Chromotherapy üzerinde çalışmalar yapan önemli bir isim de Ivah Bergh Whitten'dır. M. York'un ifadelerine göre, Whitten teosofik bir bakış açısıyla renklerle tedavi çalışmalarını yürütmüş ve 1920 yılında **Amica Master Institute of Colour Awareness** (AMICA)'ı kurmuştur.[622] Bir başka alternatif tıp uygulaması olan "**Terapötik Dokunuş**" (Therapeutic Touch / TT) yönteminin kökeninde de Teosofi hareketini ve teosofistleri görmek mümkündür.[623] İnsan bedenini şifa verebilen bir enerji sistemi olarak kabul eden ve bu enerjinin eller vasıtasıyla hastaya aktarılabileceğini iddia eden Terapötik Dokunuş yöntemi, Amerika Teosofi Cemiyeti (Theosophical Society in America) eski başkanlarından (1975-1987) terapist ve duru görücü Dora Kunz (1904-1999) ve New York Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi profesörlerinden Dolores Krieger tarafından isimlendirilmiş ve geliştirilmiştir (1972).[624]

Kanal olma (channeling) New Age ve modern spiritüel akımlar içinde belki de en önemli yeri kaplayan uygulama biçimidir. Kanal olma, psişik medyumların belirli koşullarda başka bir kaynaktan bilgi almak için adeta kanal görevi görmesi durumudur.[625] New Age'in en belirgin hususiyetlerinden birisi olan kanal olma kimi

---

[618] Johnston, "Theosophical Bodies", ss. 153-154, 162-163.
[619] Enerjik Şifa sübtil bedenler, aura ve çakralar gibi kavramları esas alan el ile enerji akatarımına dayana şifa sistemidir. Bu noktada Barbara Ann Brennan'ın şifa tekniğinin Teosofik öğretiden etkilenimi için bkz. Johnston, "Theosophical Bodies", ss. 164-165.
[620] Aura-Soma şifacılığı renklerin insan üzerindeki maddi ve spiritüel etkisini temele alan bir tekniktir. Bu anlayışın temelinde *Teosofi* öğretileri olduğu gibi kişilere göre hazırlanan 100'den fazla çift renkli (su ve yağ özlü) şişelerin isimlerinde dahi *Teosofi* etkisi açıkça görülür. Örneğin bir kısım aura-soma şişelerinin isimleri "El Morya", "Djwal Khul" gibi *Teosofi*k üstad (mahatma)'ların isimlerini taşır. Bkz. Johnston, "Theosophical Bodies", ss. 166-167.
[621] Renklerle tedavi çalışmalarının kısa bir tarihi ve konunun Teosofi ile ilgisi için bkz. Melton, **ERP**, "Chromotherapy" maddesi.
[622] York, **The A to Z**, s. 48.
[623] Hammer, "Theosophical Elements", s. 243.
[624] Melton, **ERP**, "Chakras" maddesi.
[625] Hanegraaf, **New Age Religion and Western Culture**, s. 23.

yönleriyle ölülerin ruhlarıyla iletişimi ifade eden ruhçu uygulamalara benzerlik gösterir. Ancak ölülerin ruhlarıyla iletişimi vurgulayan ruhçuluktan çok temel bir fark olarak, kanal olma anlayışında farklı ruhsal boyutlardan mesaj alma söz konusudur.[626] Bu anlamda Blavatsky'nin gündeme getirdiği insanlara ruhsal ilerleme yolunda yol gösteren yüce rehberler (mahatmalar/üstadlar) anlayışı ve bu yüce rehberlerle iletişim kurabilme imkânı modern kanallaşma uygulaması için temel teşkil etmiştir.

Blavatsky'nin spiritüalist geleneğin ölülerin ruhlarından mesaj alma anlayışını yüce ruhani üstadlarla iletişim kurma biçimiyle değiştirmesi, modern kanalcılara (channeler) farklı boyutlarla irtibat kurmanın ve görünmeyen üstadlardan mesaj almanın imkânı hususunda yol gösterici ve yardımcı olmuştur.[627] Bu anlamda kanal olma uygulamasının kökleri 19. yüzyıl ruhçuluğuna dayansa da günümüz uygulaması üzerinde Teosofi ve Yeni Düşünce (New Thought) gibi grupların büyük etkisi söz konusudur.[628] D. Groothuis, kanal olma uygulamasının medyumluğun New Age biçimi olduğunu ifade ettikten sonra, kanal olma uygulaması açısından Blavatsky ile teosofi kökenli Alice Bailey'i ve Edgar Cayce'i New Age üzerinde etkili isimler olarak sayar.[629]

Blavatsky'nin başlattığı mahatmalar ile iletişim nosyonu günümüze kadar gerek Teosofi içinden gerekse dışından birçok insanı kendisine çekmiştir. Mahatmalara dayandırılan devasa bir literatür ortaya çıkmıştır.[630] Önceki bölümlerde mahatmalardan mesaj aldığını iddia eden isimlere ve gruplara yeterince yer verdiğimiz için burada tekrar değinmeyi gerekli görmüyoruz**.** New Age hareketi

---

[626] J. Gordon Melton, "New Thought and the new Age", Perspectives on the New Age, Ed. James R. Lewis, J. Gordon Melton, s. 21.
[627] Gail M. Harley, "From Atlantis to America: JZ Knight Encounters Ramtha", **Controversial New Religions**, Ed. James R. Levis, Jesper Aagaard Petersen, New York, Oxford University Press, 2005, s. 319; Newport, **The New Age Movement**, s. 158.
[628] Gallagher, **The New Religious**, s. 92; ayrıca bkz. Michael York, "New Age, " **Encyclopedia of Religion and Nature**, C. II, Ed. Bron Taaylor, Continuum, 2005, ss. 1193, 1196.
[629] Doug Groothuis, **Confronting the New Age: How to Resist a Growing Religious Movement**, Wipf and Stock Publishers, 2010, ss. 26-27.
[630] Newport, **The New Age Movement**, s. 29.

içerisinde ise birçok kimse yükseltilmiş üstadların insanlığın spiritüel ilerlemesini yönettiğine inanmaktadır.[631]

Teosofinin mahatmalarıyla modern kanalcıların mesaj aldıklarını iddia ettikleri ruhani rehberler arasında büyük benzerlikler göze çarpar. Örneğin **Ramtha**, **Ramala** grubu üstadları, **Seth** gibi ruhsal rehberler kendilerini büyük beyaz kardeşliğin mensupları olarak tanıtırlar.[632]

Kanal olma günümüzde oldukça yaygın bir uygulamadır. Hâlihazırda batıda kitapçılarda kendisine yer bulan çok sayıda kitabın iddia edilen yüce planlardan / üstadlardan /mahatmalardan alınan mesajlar sonucunda yazıldığı ileri sürülmektedir. Örneğin J. Bjorling yaptığı bibliyografik çalışmada çoğunluğu 1960'lı yılların ortasından 1990'lı yılların ortasına kadar yaklaşık otuz yıllık döneme ait olan 2700'den fazla kanal olma yoluyla yazılmış kitabın bilgisini vermektedir.[633] Bu tür yayınların Türkiye'de de kendisine önemli bir yer bulduğu gözlenmektedir.[634]

3.5. Teosofi Cemiyeti'nin Doğu Dünyasında Çalışmaları

Batı dünyasında doğan senkretik bir hareket olarak Teosofi Cemiyeti Doğu inanç ve düşüncelerine büyük değer verdi. Doktrinel yapısında ele aldığımız gibi cemiyet Doğu'yu bilgelik dininin ya da kadim bilgeliğin merkezi olarak düşündü. Bu anlamda cemiyet Hindu ve Budist düşünce dünyasına büyük ilgi duydu. Bununla birlikte Blavatsky'nin mahatmalarının Tibet'te yaşadığını iddia etmesi Batı dünyasında Tibet'e yönelik bir ilginin doğmasına neden oldu. Yukarıda Teosofi hareketinin Doğu düşüncelerini Batı'ya taşımaya yönelik çalışmalarına değinmiştik. Biz burada Teosofi'nin doğrudan Doğu dünyasına ve Doğu dini düşüncesine yaptığı katkıyı ele almaya çalışacağız.

---

[631] Lewis, "Legitimating Suicide, s. 107.
[632] Harley, "From Atlantis, s. 325; Filan, Kaldera; **Drawing Down the Spirits**, s. 28.
[633] Bjorling'den aktaran Michael F. Brown, **The Channeling Zone: American Spirituality in an Anxious Age**, USA, Harvard University Press, 1999, s. 194.
[634] Ülkemizde Akaşa vb. yayınevleri ruhsal varlıklardan alınan bilgiler sonucu oluşturulan birçok kitabı yayımlamıştır. Örnek olarak Lee Caroll'un "Kyron" isimli rehber varlıktan aldığı bigileri ifşa ettiği birçok kitabı Akaşa yayınevi tarafından basılmıştır. Akaşa yayınlarının benzer nitelikteki yayınlarını görmek için bkz. (çevrimiçi) http://www.akasa.com.tr/tr, 03.05.2015.

Teosofi Cemiyeti'nin Doğu ve Batı arasındaki ilişkide enteresan bir rol oynadığını ifade eden P. Pedersen, cemiyetin Batı'nın Doğu üzerindeki düşüncelerini etkilediği gibi Doğuluların kendi dini ve felsefi geleneklerine bakışlarını da önemli ölçüde etkilediğini belirtmektedir.[635] Cemiyet Hindistan'da Hinduizm'in, Seylan'da Budizm'in yeniden canlanması hareketlerine önemli katkılar sunmuştur.[636] Vinoth Ramachandra, Hindu ve Budist yeniden canlanma (resurgence)'sının Teosofi hareketini bir kenara koyarak tartışılamayacağını ifade etmektedir.[637]

3.5.1. Budizm Üzerine Çalışmalar

3.5.1.1. Ezoterik Budizm

Cemiyetin tarihi sürecini işlerken Blavatsky ve Olcott'un Seylan'a düzenledikleri ilk gezide (1880) resmen Budizm'i benimsediklerini ifade etmiştik. Söz konusu bu gelişmenin yanında önemli teosofistlerden A. P. Sinnett tarafından 1883 yılında kaleme alınan ve klasik teosofik öğretileri yansıtan **Esoteric Buddhism**[638] kitabı ve aşağıda ele alacağımız Budizm'e yönelik önemli çalışmalar zaman zaman Teosofi Cemiyeti'nin bir Budist mezhep olup olmadığı sorularını gündeme getirmiştir. Blavatsky 1889 yılında kaleme aldığı **The Key to Theosophy** kitabında bu sorulara cevap niteliğinde açıklamalar yapmış, Teosofi Cemiyeti'nin özellikle üzerinde durduğu "ezoterik Budizm" anlayışına açıklık getirmiştir.

Teosofi Cemiyeti'nin kadim bilgelik/bilgelik dini adı altında kadim, ortak ve evrensel bir ezoterik öğretinin varlığını her daim iddia ettiğini biliyoruz. Cemiyet Budizm'e de bu bakış açısıyla yaklaşmış, ezoterik (batıni) ve egzoterik (zahiri) Budizm gibi iki Budist anlayışın var olduğunu iddia etmiştir. Teosofistlerin "ezoterik Budizm" olarak ifade etikleri bu bakış açısı Blavatsky'ye göre kadim bilgelik dinini ifade eden bir anlayıştır. Blavatsky bu anlamda "Budhism" (tek "d"li) ile "Buddhism" (çift "d"li) arasında bir fark olduğunun altını çizer. Ona göre "Budhism"; "bodha", "bodhi" (akıl/intelligence, hikmet/wisdom) kavramlarından

[635] Pedersen, "Tibet, Theosophy", s. 151.
[636] Lopez, **Prisoners of Shangri-La**, s. 51.
[637] Vinoth Ramachandra, "Globalization, Nationalism, and Religious Resurgence", Globalizing Theology: Belief and Practice in an Era of World Christianity, Ed. Craig Ott, Harold A. Netland, s. 220.
[638] Bkz. Sinnett, **Esoteric Buddhism**, 1889.

gelmektedir ve Buda'nın öğrencilerine aktardığı ezoterik öğretileri ifade eder. Blavatsky'ye göre "Budhism" kadim bilgelik dinine tekabül eder ve bugün teosofistlerin insanlara sundukları öğreti tam olarak bu öğretidir. Oysa "Buddhism" Buda'nın din felsefesi anlamına gelen egzoterik (zahiri) öğretilerdir. Bu anlamda Blavatsky yukarıda ifade ettiğimiz Sinnett'ın Esoteric Buddhism kitabında kullanılan "Buddhism" kavramının aslında "Budhism" olarak kullanılması gerektiğini, zira kitabın bu haliyle teosofik öğretileri yansıtan ezoterik Budist anlayışı yansıtmadığını ve kafa karışıklığına sebep olduğunu ileri sürer. Blavatsky bu iki anlayış arasında çok temel farklar olduğunu ifade eder. Ona göre "göklerin melkûtunun gizemleri" olarak ifade edilen "İsa'nın sır öğretileriyle" sonradan kilise ve mezhepler tarafından üretilen dogmatik öğretiler arasında ne kadar fark varsa "Budhism" ile "Buddhism" arasında da o kadar fark vardır.[639]

Blavatsky bu anlamda Kuzey Budizmi olarak ifade ettiği Mahayana mezhebiyle Güney Budizmi olarak ifade ettiği Trevada mezhebi arasında önemli farklar olduğunu ifade eder. Ona göre Buda'nın ezoterik öğretileri Mahayana okulu içinde yaşama fırsatı bulmuştur. Blavatsky Buda'nın ezoterik öğretilerinin "kadim Brahminlerin Gupta Vidyası" (gizli bilgi/secret knowledge) olduğunu ve bu öğretilerin Mahayana okulunun iç öğretileri olarak günümüze geldiğini iddia eder. Buda'nın ölümünün ardından Kuzey Budizminin içlerine çekilen "inisiye olmuş arhatlar"ı bugün teosofik öğretiler olarak ifade edilen öğretileri öğretmişlerdir. Blavatsky'ye göre Güney Budizmi ise egzoterik bir yapı arz etmektedir ve teosofik öğretiyle temel farklara sahiptir. Buna göre Güney Budizmi/egzoterik Budizm, Tanrının varlığını, ölüm sonrası bilinçli yaşamı hatta insanda var olan bireysel öz-bilinci reddeder ki teosofi düşüncesi bu anlayışı asla kabul edemez.[640]

Görüldüğü üzere Blavatsky "ezoterik Budizm" olarak ifade edilen bir öğretiden bahsetmektedir ve bu öğretiyle teosofi öğretisini eş tutmaktadır. Onun dini öğreti anlamında bir Budizm'i benimsemediğini de görmekteyiz. Anladığımız kadarıyla Blavatsky, kendisi ve Olcott'un Budizm'i benimsemesini ezoterik Budizm çerçevesinde bir yere oturtmaktadır.

---

[639] Blavatsky, **KT**, ss. 12-13.
[640] Blavatsky, **KT**, ss. 14-15.

Teosofi hareketi "**ezoterik Budizm**" anlayışı adı altında temel olarak teosofik doktrinlerin bir benzerini ortaya koymaya çalışmıştır. Sinnett'ın Esoteric Buddhism kitabına baktığımızda evrenler/küreler zinciri, kürelerin evrimi, insanın ve evrenin yedi katmanlı yapısı, devirler, ırklar, üstadlar/mahatmalar vb. teosofi literatüründe işlenen birçok konunun Buda'nın ezoterik öğretileri olarak sunulduğunu görmekteyiz.[641] Söz konusu öğretilerin temel kaynağı Blavatsky'nin iddia ettiği ve bilgeliği taşıyan mahatmalardır.[642] Teosofi öğretisi Buda hakkında da farklı söylemler ortaya koymuştur. Buna göre her kök-ırka spiritüel rehberlik yapan bir Buda vardır. Gotama Sakyamuni Buda 5. kök-ırkın yani şu anki kök-ırkın rehberi olan Buda'dır.[643]

Tüm bunlara baktığımızda Blavatsky ve teosofistlerin kendi ürettikleri birçok spekülatif iddiayla Budist tarih ve öğretisini birleştirmeyi denediğini görmekteyiz. Teosofistlerin bu yaklaşımlarının çok sert tepkiler aldığını burada ifade etmemiz gerekir. Teosofinin özellikle "ezoterik Budizm" olarak ifade ettiği düşünceler Batı dünyasında eleştiriler almıştır. Bu anlamda en sert söylemleri Max Müller'in dile getirdiğini görmekteyiz. Eleştirilerine Blavatsky'nin kişiliği ve eserlerinden başlayan Müller, Teosofi'nin "ezoterik Budizm" söylemini kökten reddeder. Müller, Blavatsky'nin başlangıçta hevesli bir Doğu araştırmacısı olduğunu ve Batı dünyasında Doğu öğretilerine yönelik ilgi oluşturmada önemli bir yere sahip olduğunu teslim eder. Ancak Müller'e göre Blavatsky hayatının ilerleyen döneminde hem kendisini hem tarftarlarını aldatan bir hilekâra, dönüşmüştür. Eserlerinin hiçbir bilimsel değeri yoktur. Öğretileri tamamen hayal ürünüdür; üstadları diye ileri sürdüğü mahatmalar Blavatsky'nin halisünasyonlarıdır. Blavatsky'nin Sanskritçe bilmediğini, dolayısıyla Hint metinlerini doğru biçimde anlamasının mümkün olmadığını ifade eden Müller, teosofistlerin "ezoterik Budizm" anlayışını kesin bir dille reddeder. Ona göre teosofistlerin "ezoterik Budizm" dedikleri şey "yanlış anlaşılmış, bozulmuş, karikatürize edilmiş Budizm"den başka bir şey değildir.

[641] Çalışmamızın ikinci bölümünde ele aldığımız **Teosofi Cemiyeti**'nin temel doktrinleri ile A. P. Sinnett'ın Esotric Buddhism kitabı arasında bir karşılaştırma yapmak bu benzirliği ortaya koyacaktır.
[642] Ezoterik Budizm ve bu öğretilerin mahatmalar tarafından aktarımı üzerine geniş açıklamalar için bkz. Sinnett, **Esoteric Buddhism**, s. 41-59; ayrıca. bkz. David Reigle, "Theosophy and Buddhism", (çevrimiçi) http://www.blavatskyarchives.com/theobudd.htm#(5), 18.04.2015.
[643] Blavatsky, **TG**, ss. 52, 60.

Teosofistler mevcut Doğu metinlerindeki kavramları ve öğretileri bozmaktan öte bir şey yapmamışlardır. Budizm'de herhangi bir "gizli öğreti" yoktur. Müller'e göre insanların Budizm'i öğrenmesi için ne Blavatsky'ye ne de onun Tibet'li mahatmalarına ihitiyacı yoktur.[644] Yine Müller, bir dönem Teosofi hareketi içinde bulunmuş Budist reformist Dharmapala'ya yazdığı mektubunda Blavatsky'nin "ezoterik Budizm" öğretisinin Batı dünyasında Budizm'e zarar verici anlamalara sebep olduğunu ifade etmiş, "hakikatin arkadaşlığının Blavatsky'nin arkadaşlığından daha önemli olduğunu" hatırlatmak suretiyle onu Teosofi'nin Budizm üzerindeki öğretileri konusunda uyarmıştır.[645]

3.5.1.2. Olcott'lu Teosofi'nin Budist Canlanmasına Katkısı

Budizm anlayışı her ne olursa olsun Teosofi Cemiyeti Budizm üzerinde önemli etkilerde bulunmuştur. Teosofi liderleri Blavatsky ve Olcott'un Seylan ziyaretleri sırasında resmen Budizm'i benimsediklerini (1880) ifade etmiştik. Özellikle bu tarihten itibaren Teosofi Cemiyeti, Hindistan ve Seylan'da Budizm'in canlanması için çok önemli faaliyetler yürüttüler. Bu noktada H. Oldmeadow, Teosofi Cemiyeti'nin Seylan (Sri Lanka) ve Güney-Doğu Asya'da Theravada Budizmi'nin canlanmasında önemli etkisi olduğu gibi, Hindu reform hareketlerine de ivme kazandırdığını ifade etmektedir.[646]

Blavatsky'nin ilerleyen yıllarda Hindistan'dan ayrılmasından sonra (1884) cemiyetin Doğu'daki faaliyetlerinde Olcott'un ismi öne çıktı. Hindistan yanında Seylan (bugün Sri Lanka) ve Japonya'da yaptığı çalışmalarla Olcott, Budist dünyası tarafından çok iyi tanınan bir kişi durumuna geldi. Modern Budizm düşüncesinde Olcott'un önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir. Budizm'in en önemli merkezlerinden olan Seylan'da sömürge faaliyetleri döneminde zayıflayan Budizm,

---

[644] Geniş bilgi için bkz. Max Müller, "Esoteric Buddhism", [ilk yayım yeri **The Nineteenth Century** (London), May 1893, ss. 767-788]
(çevrimiçi) http://www.blavatskyarchives.com/muller1.htm, 18.04.2015.
[645] **The Life and Letters of Friedrich Max Müller**, C. II, Ed. Georgina Adelaide, New Delhi, Asian Educational Services, 2005, ss. 350-351.
[646] Oldmeadow, **Journeys East**, s. 66.

19. yüzyılın sonlarında tekrar güçlenmeye başlamıştır. Budizm'in Seylan'da canlanmasında Olcott'un önemli katkısı olmuştur.[647]

Kimi uzmanlara göre Budistler, kriz içerisinde ve etkisiz bir haldeyken Teosofi Cemiyeti'nin ve özellikle Olcott'un etkisiyle büyük bir canlanma yaşamıştır. Seylan'da "**Beyaz Budist**" olarak tanınan Olcott'a "**19. yüzyılın Bodisatvası**" payesi verildi. Olcott, Seylan'da yaşanan canlanmaya destek oldu, Budistlerin dini ve kültürel geleneklerini keşfetti, birçok kurumun yapılanmasında ön ayak oldu.[648]

19. yüzyılın sonunda Seylan'da daha çok Budizm'in Batılı yorumu sonucunda "**Modern Budizm**" veya "**Protestan Budizm**" olarak nitelenen bir anlayış doğdu. P. Harvey'e göre bu anlayış ruhani sınıf dışında cemiyetleri (Young Men's Buddhist Assocation gibi) ve Budist etkilenimli modern okulları destekleyen, yayıncılığı ve gazeteleri kullanan bir Budist anlayıştı. "Protestan Budizm" Hıristiyan misyonerliğine bir tepkiyi ifade ettiği gibi Protestanlık mezhebi gibi geleneksel ritüalistik anlayışlara bir tepkiyi de ifade etmekte, ruhbanlık dışı bir anlayışı ve kurtuluş için bireysel sorumluluğu vurgulamaktaydı. Bu anlayış Buda'yı insani bir varlık olarak düşünürken Budizmi bir dinden ziyade rasyonel, bilimsel bir felsefe olarak sunmaya eğilimliydi.[649] İşte bu noktada bir kısım uzmanlar tarafından Olcott'un Budizm üzerine aşağıda ifade edeceğimiz faaliyetleri "modern Budizm" veya "Protestan Budizm" anlayışı içinde görülmüştür.[650]

Seylan'da yaptığı çalışmaları Olcott'a Budist dünyasında haklı bir şöhret kazandırdı. Dönem itibariyle Seylan bir İngiliz sömürgesiydi. İngiliz koloni hükümeti tarafından yönetilen adada misyoner faaliyetleri had safhadaydı ve Budist kültür hızla zayıflamaktaydı. Madras merkezde ikamet eden Olcott vefatına kadar (1907) hemen hemen her sene Seylan'ı ziyaret etti. Blavatsky'yle beraber Seylan'ı ilk ziyaretlerinde Olcott "Teosofi ve Budizm" ismiyle bir konferans verdi. Amacı

---

[647] Şevket Yavuz, "Günümüzdeki Budist Mezhepleri", **Yaşayan Dünya Dinleri**, Editör, Şinasi Gündüz, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, ss. 343-344.
[648] Borup, "Zen and the Art", ss. 457-458.
[649] Peter Harvey, **An Introduction to Buddhism: Teachings, History and Practices**, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, s. 378.
[650] Harvey, **An Introduction to Buddhism,** s. 378; Richard F. Gombrich, **Therava Buddhism: A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo**, New York, Routledge, 1988, ss. 173, 183-185; Prothero, "The White Buddhist".

Seylan'da bir Teosofi şubesi açmaktı; amacında başarılı olan Olcott, birisi saf teosofik temelli olan ancak uzun yaşama fırsatı bulamayan diğeri ise daha çok Budist düşüncelere yönelmiş Budist Teosofi Cemiyeti ismiyle iki Teosofi şubesi açtı.[651]

1881 yılında Olcott, **The Buddhist Catechism** (Budist Kateşizm) ismiyle İngiliz dilinde bir Budist kateşizm yayımladı.[652] Bu kateşizmle Olcott bütün Budistlerin kabul edebileceği temel Budist ilkeleri ortaya koymaya çalıştı.[653] Olcott'un hazırlamış olduğu kateşizm "Buda'nın hayatı", "Dharma veya Doktrin", "Sangha", "Budizmin Doğuşu ve Yayılışı", "Budizm ve Bilim" başlıkları altında beş bölümden oluşmaktadır. Olcott, bu başlıklar içinde 383 kısa soruya kısa cevaplar vererek Buda, Budist inançları ve Budist tarihi hakkında öz bilgiler sunmaktadır. Kırktan fazla baskı yapan Olcott'un kateşizmi yirmi dile çevrildi.[654] S. Prothero bu eserin son derece etkili olduğunu ve hala günümüzde Sri Lanka'da okullarda kullanıldığını belirtir.[655]

Olcott'un kateşizmi hakkında farklı değerlendirmeler söz konusudur. Örneğin Olcott'un bir "Protestan Budist" anlayış yaratma peşinde koştuğunu sıklıkla söyleyen R. F. Gombrich bu metnin asıl Budizm yerine teosofik bir Budist anlayışı ortaya koyduğunu ifade eder. Ancak yine de Gombrich, Budist Kateşizmin modern Budist hareketin başlangıcının bir sembolü olduğunu ifade eder.[656] M. Bauman, Olcott'un Budist kateşizminin teosofik görünümlü bir Buda, dharma ve sangha anlayışı ortaya koyarken Budizm ve bilim arasında bir ilişki kurma çabası güttüğünü ileri sürer.[657] S. Prothero ise Olcott'un kateşizmini ve Budist anlayışını protestan temele sahip bir Budist ideal olarak değerlendirir ve Olcott'un yaptığı işi "**melez bir dil üretme**"

---

[651] Gombrich, **Therava Buddhism**, s. 184; ayrıca bkz. Borup, "Zen and the Art", ss. 457-458.
[652] Bkz.Henry S. Olcott, **The Buddhist Catechism**, Ministry of Cultural Affairs, Colombo, Sri Lanka, (Basım Yılı Yok). Kateşizmin web formatı için bkz. "http://www.gutenberg.org/files/30216/30216-h/30216-h.htm" 21.01.2015.
[653] Gombrich, **Therava Buddhism**, s. 184; ayrıca bkz. Borup, "Zen and the Art", ss. 457-458; Nicholson,"Theosophical Society", s. 464.
[654] Bkz. "Henry Steel Olcott", (çevrimiçi) http://www.theosophical.org/about-us/henry-s-olcott, 06.05.2011. Kateşizm ilk olarak Sinhala dilinde daha sonra İngiliz dilinde basılır. Çocuklar için ileri bir düzeyde olduğu için kateşizmin C. W. Leadbeater tarafından sadeleştirilmiş bir formatı da yapılmıştır. Kateşizm İngilz dilinde 44 baskı Sinhala dilinde ise daha fazla baskıya sahiptir. Bkz. Kirthisinghe, Amarasuriya; **Colonel Olcott**.
[655] Prothero, "The White Buddhist; ayrıca bkz. Patrick Grant, **Buddhism and Ethnic Conflict in Sri Lank**a, New York, State University of ew York Press, Albany, 2009, s. 69
[656] Gombrich, **Therava Buddhism**, s. 184.
[657] Bauman, "Modernist Interpretations", s. 117.

(creolization) olarak nitelendirir. Prothero'nun şu ifadesi dikkat çeker: "Olcott'un inancının sözcükleri neredeyse tümüyle Budist olmakla beraber grameri Protestan'dır."[658]

Olcott'un Budist mezhepleri birleştirme hususunda da bir takım çalışmalar yaptığını görüyoruz. Olcott; Burma, Siam (Tayland) ve Seylan (Sri Lanka) Budistlerini Güney Budistler Kongresi'ne davet etti. Kuzey ve Güney Budistlerinin üzerinde mutabık kaldıkları "**Budizm'in On dört Önerisi**" (Fourteen Propositions of Buddhism) ismini taşıyan bir belgeyi düzenledi.[659] Borup'a göre Mezheplerin temsilcilerinden imza alan Olcott böylece Budistleri kâğıt üzerinde de olsa ortak bir ideal etrafında toplama hedefine ulaşmış oldu (1891).[660] Borup'un ifadelerine göre Olcott'un Budistleri birleştirme çabası daha sonra bir teosofist ve Londra Budist Cemiyeti'nin kurucusu Christmas Humphreys tarafından da denenmiştir. Ancak ne Japonya'da ne de başka bir ülkede bu hedef uzun vadeli pratik bir sonuç doğurmamıştır.[661]

Olcott'un Budist dünya için önemli katkılarından birisi de Budistlerin bugün dahi kullanmakta oldukları ve evrensel bir sembol olarak kabul ettikleri resmi Budist bayrağı tasarlaması oldu. Bu bayrak **Dünya Budistler Derneği** (World Fellowship of Buddhists) tarafından kabul edilmiştir (1952).[662] Olcott beş renkten müteşekkil bayrağı Buda'nın başı etrafında parıldayan auradan ilham alarak tasarladığını iddia etmiştir. Bayrak günümüzde dünya çapında yaygınlık kazanmış, yaklaşık 60 ülkede kabul edilmiştir; başta **Vesak** olmak üzere festivallerde yaygın olarak kullanılmaktadır.[663] Blavatsky, Olcott'un tasarladığı bayrak vesilesiyle Budist dünyanın o güne kadar sahip olmadığı ortak bir sembole kavuştuğunu; Budist

---

[658] Mcmahan, ss. 2, 10-11.
[659] Fourteen Propositions of Buddhism veya Fundamental Buddhistic Beliefs olarak da bilinen bu ondört maddeli belge ve begeyi onaylayan mezhep temsilcileri için bkz. Olcott, **The Buddhist Catechism** ss. 88-94.
[660] Bkz. "Henry Steel Olcott", (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/membership/local-groups/65-about-us-sp-709/olcott/1817-henry-steel-olcott. 27.02.2015;Borup, "Zen and the Art", ss. 466-468.
[661] Borup, "Zen and the Art", s. 467,(43 numaralı dip not).
[662] Borup, "Zen and the Art", ss. 457-458.; Gombrich, **Therava Buddhism**, s. 184.
[663] Kirthisinghe, Amarasuriya; **Colonel Olcott**, ss. 8-9. Budist bayrağın bir resmi ve bayrakla ilgili bilgiler için bkz. "The universal Buddhist Flag",
(çevrimçi) http://www.prayerflags.com/display.asp?catid=11&pid=204, 14.04.2015.

dünyaya yapılan bu katkının aynı zamanda cemiyetin insanların kardeşliğine yönelik hedefini açık biçimde ortaya koyduğunu ifade eder.[664]

Olcott, Vesak (Buda'nın doğumu, aydınlanması ve bu dünyadan ayrılışını ifade eden kutsal gün)'ın İngilizler tarafından tanınmasında ve tatil ilan edilmesinde aracı oldu.[665] Vesak ilahileri söylemek üzere bir kurum oluşturdu. R. F. Gombrich, Budistler için bayrak tasarlamasını Olcott'un Amerikan geçmişiyle ilişkilendirirken Vesak ilahilerini de Noel ilahilerine bir cevap olarak niteler. Gombrich bu ilahilerin İngilizce olanlarının yürürlükten kalksa da "Protestan" Budistlerin Vesak'ta Sinhal dilinde ilahiler söylemeye devam ettiğini belirtir.[666]

Hiç şüphesiz Olcott'un en önemli faaliyet alanı eğitim olmuştur. Bu noktada Olcott'un 1881 yılından itibaren birçok Budist eğitim kurumu açtığını görmekteyiz. Bu konuda kaynaklarda farklı rakamlara ulaşmaktayız.[667] Gombrich, 1889 yılına gelindiğinde 63 Budist Teosofi Cemiyeti okulu yanında 40 Budist okulunun Olcott tarafından açılmış bulunduğunu ifade eder.[668] Cemiyetin ABD merkezinin web adresinde ise Olcott'un 3 kolejle birlikte 205 okul kurduğu; bunların 177'sinin hükümetin hibesini kabul ettiği ve toplamda 25 bin öğrencinin bu okullara devam ettiği ifade edilmektedir.[669] Bir başka kaynakta ise Olcott'un beraberinde Budist yenilenme hareketinin öncülerinden ve aynı zamanda o dönemde bir teosofist olan Anagarika Dharmapala ile Seylan'da köy köy dolaşarak insanları Budist ilkelere göre yaşamaya ve eğitime destek için maddi yardıma çağırdığı ifade edilir. Bu çalışmaları sonucunda Olcott'un bütün adada 12 büyük kolej ve 400'den fazla Budist okulun açılmasına destek sağladığı bilgisi verilir.[670]

Gombrich, Budist Teosofi Cemiyeti okullarının kriket oyununa varıncaya kadar misyoner okullarını model aldıklarını; okullarda eğitim dilinin İngilizce

---

[664] Blavatsky, "Our Three Objects", **CW**, C. xi, ss. 395-396.
[665] Borup, "Zen and the Art", c. I, ss. 457-458; Kirthisinghe, Amarasuriya; **Colonel Olcott**, s. 8.
[666] Gombrich, **Therava Buddhism**, s. 184.
[667] Olcott, 1896 yılında Seylan adasında yaptığı gezide **Teosofi Cemiyeti** tarafından kurulan veya desteklenen okulları ziyaret etmi, gözlemlerini hatıratında aktarmıştır. Geniş bilgi için bkz. Olcott, **Old Diary Leaves**, Sixth Series, ss. 1-18.
[668] Gombrich, **Therava Buddhism**, s. 185.
[669] Bkz. "Henry Steel Olcott", (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/membership/local-groups/65-about-us-sp-709/olcott/1817-henry-steel-olcott. 27.02.2015.
[670] Kirthisinghe, Amarasuriya; **Colonel Olcott**, s. 8.

olduğunu ve Budizm'in Hıristiyanlığın yerini aldığını bildirir. Bu okulların bir kısmı çok önemli okullar haline gelmiştir; hükümetin bağımsız okulları millileştirmesi neticesinde ancak 1961 yılında söz konusu okulların finansörleri değişmiştir.[671] Bugün dahi Asya'nın en büyük Budist okullarından birisi olan "**Ananda Koleji**" Olcott'un çabalarıyla açılan okullar arasındadır.[672] Bunun yanında Mahinda Koleji gibi önemli eğitim kurumları da günümüzde varlığını devam ettirmektedir.[673]

Olcott Seylan'da yayın faaliyetlerine de yöneldi. Sinhal dilinde Sarasavi Sandaresa ve bir süre sonra buna ilave olarak İngilizce basılan **The Buddhist** isimli gazeteleri yayımladı.[674]

Olcott'un Seylan'da öne çıktığı konulardan birisi de onun gezilerinde rastladığı hastalara Mesmerik şifa yöntemlerini uygulamasıdır. Olcott'un gençlik yıllarından itibaren Mesmerizme ilgi duyduğu bilinmektedir. Konuyla ilgili anlatımlarda Olcott'un çok sayıda insanı bu yöntemle sağlığına kavuşturduğu ve bu cihetle büyük bir saygınlık kazandığı aktarılmaktadır.[675]

Kendisine büyük güven duyulan Olcott'a Budistler tarafından önemli yetkiler verilmiştir. Olcott, Kolonyal Büro (Colonial Office)'da Budistleri temsil etme yetkisini ve Budizm'i kabul edeceklere dine giriş töreni uygulama salahiyetini aldığı gibi Budizm propagandası yapmak üzere bir takım oluşumlar kurmaya da hak sahibi oldu. Olcott, Burmalı Budistler tarafından Avrupa'da misyonerlik yapmaya davet edildi.[676] S. Prothero, Olcott'un böylelikle Batı kökenli Budizm misyoneri payesini aldığını ifade eder.[677]

---

[671] Gombrich, **Therava Buddhism**, s. 185.
[672] The Enciclopedia of Religion, Edt. Mircea Eliade, s. 464. Ananda Koleji'nin tarihi ve Olcott'un katkısı için bkz. "Historical Sketches of Ananda",
(çevrimiçi) http://www.ananda.sch.lk/anandahistory.php, 15.04.2015.
[673] Bkz. "A Brief History of Mahinda", (çevrimiçi) http://www.mahindacollege.lk/history.html, 2104.2015. Olcott'un Seylan'da gerçekleşrşediği eğitim faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bkz. "Education and Theosophy", http://theosophy.ph/encyclo/index.php?title=Education_and_Theosophy, 21.04.2015.
[674] Kirthisinghe, Amarasuriya; **Colonel Olcott**, s. 16.
[675] Prothero, "The White Buddhist; ayrıca bkz. "Henry Steel Olcott", (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/membership/local-groups/65-about-us-sp-709/olcott/1817-henry-steel-olcott. 27.02.2015.
[676] Gombrich, **Therava Buddhism**, ss. 184-185; The Enciclopedia of Religion, Edt. Mircea Eliade, s. 464.
[677] Prothero, "The White Buddhist.

Bugün dahi Sri Lanka'da Budistler Olcott'a bir aziz ve kahraman[678] gözüyle bakmakta her yıl 17 Şubat tarihinde "Olcott Günü" adı altında hatırasını yâd etmektedirler.[679] Olcott, 60. ölüm yıl dönümünde Sri Lanka'da anısına özel pullar basılarak anılmıştır.[680]

B. P. Kirthisinghe ve M. P. Amarasuriya'ya göre "Olcott'un ismi Hindistan'dan Japonya'ya kadar Hindu-Budist Asya topraklarında Asya'da yaşamış diğer Amerikalılardan çok daha fazla saygınlığa sahiptir.[681] Bununla birlikte Sri Lanka'nın ABD eliçiliği web sitesinde Sri Lanka ile ABD ilişkilerinin tarihi süreci verilmekte, burada Olcott'a ve çalışmalarına önemli bir yer ayrılmaktadır. Bugün Sri Lanka'nın Colombo ve Gallen şehirlerinde Olcott'un iki heykeli bulunmaktadır.[682]

3.5.1.3. Teosofi ve Dharmapala

Seylan'da Budist modernizm hareketinde önemli bir isim olan ve uzunca bir dönem Teosofi Cemiyeti mensubu olan reformcu ve milliyetçi Budist fikir adamı Dharmapala (asıl ismi Don David Hewavitarne, 1864-1933)'ya burada yer vermemiz gerekir. 1880 yılında Blavatsky ve Olcott'la tanışan Dharmapala cemiyete katıldı. Teosofistlerle birlikte Seylan'da önemli çalışmalar yapan Dharmapala dünya çapında birçok geziler düzenledi. Özellikle Olcott'un Japon Budistlere yönelik çalışmalarında yanında oldu. 1893 yılında Chicago'da Dünya Dinler Parlementosu'na bir Teosofi mensubu olarak katıldı ve Theravada Budizm'ini temsil etti.[683] 1905 yılında Dharmapala Teosofi Cemiyeti ile olan uzun birlikteliğine son verdi. Budizmin var olan tüm diğer dinlerin öğretilerine kesin olarak karşı olduğunu ve Teosofizm ile Budizmin asla uzlaşamayacağını ilan etti.[684]

---

[678] The Enciclopedia of Religion, Edt. Mircea Eliade, s. 464.
[679] Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 23; ayrıca bkz. Borup, "Zen and the Art", ss. 457-458.
[680] Sedgwick, **Against the Modern World**, ss. 43-44.
[681] Kirthisinghe, Amarasuriya; **Colonel Olcott**, s. 12.
[682] Bkz. Sri Lanka ABD Elçilik web sitesi, (çevrimiçi) http://slembassyusa.org/sri-lanka-us-relations/historical-context/, 06.06.2014.
[683] Gombrich, **Therava Buddhism**, s. 186-188; Oldmeadow, **Journeys East**, s. 65.
[684] **EARH**, C. 3, s. 335.

3.5.1.4. Teosofi ve Japon Budistleri

Teosofi hareketi Olcott'la birlikte Budist dünyanın önemli merkezlerinden birisi olan Japonya'ya da açıldı. Esasında henüz Olcott Japonya'ya gitmeden Japonya'daki bir kısım Budistler ile teosofistler arasında ilişki kurulmuştu. K. Kasai, Meiji devrinde (1868-1912) Japon Budistlere yönelik kimi baskıların ve aynı dönem içerisinde Hıristiyan misyonerlere karşı verilen mücadelenin Japon Budistleri ülke dışında müttefik aramaya ittiğini söyler. Bu anlamda Japon Budistler bir "Batı Budizmi" (Westerm Buddhism) biçimi olarak algıladıkları Teosofi hareketiyle ilişki kurmuşlardır. Yurt dışına seyahat etmek ve orada eğitim almak isteyen Budistler tarafından Teosofi hareketi Budizmi benimsemiş müttefik olarak algılanmıştır.[685]

Öncelikle Japon Budist rahip Mizutani Jinkai ile Olcott arasında mektuplaşmalar başlamış (1882), ardından Imadate Tosui (1855-1931) Olcott'un yazdığı Budist Kateşizmi Japoncaya çevirmiştir (1886). Bunun yanında Japon Budistler tarafından uluslararası "beyaz Budistler"le ilişkiler kurulmuş, bu vesileyle Amerika teosofi önderi W Q. Judge ile de yazışmalar yapılmıştır. Jodo Shinshu Budist rahibi Shimaji Mokurai (1838-1911) Teosofi'yi bir tür Güney Asya Budizm'i olarak kabul etmiştir. Bu dönemde teosofistler ve Japon Budist rahipler arasında mektuplaşmalar artmış, Teosofi üzerine makaleler Budist yayın organlarında yayımlanmıştır.[686]

Bu süreç içerisinde bir öğretmen ve felsefeci olan Hirai Kinza ve Budist rahip Noguchi Fukuda tarafından Olcott'un Japonya'ya davet edilmesi önemli bir gelişme olmuştur. Bunun üzerine Olcott Japonya'ya ilk gezisini düzenlemiş ve burada dört hafta çalışmalarını sürdürmüştür (1889). Japonya'ya daha sonra iki defa daha gidecek olan Olcott'un yanında ilk gezisinde Seylan'lı Budist reformcu Dharmapala bulunmuştur. Bu gezisinde Olcott, çok sayıda konferans verdi, Budist mabetlerde vaazlar yaptı, merasimlere katıldı, binlerce Budist tarafından ilgiyle karşılandı.[687] Olcott tasarladığı Budist bayrağı Japonlara sundu. Budist gençleri, **Genç Adamlar**

[685] Kenta Kasai, "Theosophy and Related Movements in Japan", **Handbook of Contemporary Japanese Religions**, Ed. Inken Prohl, John K. Nelson, , Leiden, Netherlands, Koninklijke, Brill NV 2012, s. 441.
[686] Geniş bilgi için bkz. Kasai, "Theosophy and Related Movements", ss. 441-422.
[687] Borup, "Zen and the Art", ss. 466-468; Kasai, "Theosophy and Related Movements", s. 442.

Budist Derneği (Young Men's Buddhist Association)'ni kurma noktasında yüreklendirdi.[688] Olcott, Tokyo Klübüne onur üyesi olarak kabul edildi, önemli devlet adamlarıyla tanıştı. Bu gezide Japon Teosofi Cemiyeti kuruldu. Olcott Japonya'yı 1893 yılında tekrar ziyaret etti. Bu ziyaretinde Japon Budist mezheplerini bir araya getirmeyi başardı.[689]

Olcott'dan sonra Dharmapala Japonya'yı tekrar ziyaret etti ve Budizm'in canlanması noktasında çalışmalarını sürdürdü. Teosofi Cemiyeti o dönemde Olcott ve Dharmapala ile Japonya'da önemli etkiler gösterdi ise de bu etkiler günümüze kadar devam etmedi. Bugün Japonya'da bu iki kişinin sadece isimlerinin kaldığı söylenebilir. Borup'a göre her ne kadar Olcott ve Dharmapala Japonya'da uzun süreli etkili olamasalar da ortaya koydukları tutkuları ve çabalarıyla Budizm'in canlanması hususunda bir zemin oluşturmuşlardır.[690]

Burada Rinzai Zen-rahibi Kogaku Soen (1859-1919) isminden Teosofi Cemiyeti'nden etkilenmiş bir Japon Budist olarak bahsedilebilir. Daha çok Shaku Soen olarak tanınan sözü edilen rahip Japonya'da Zen ve Budizmi modernleştirme çalışmalarıyla tanınmıştır. 1887-1890 yılları arasında Seylan'da bulunan Soen burada aynı zamanda teosofist olan Budist üstadlardan eğitim aldı. Soen, Olcott'un düşüncelerinden ve yazdığı Budist Kateşizm'den etkilendi. Soen, Japonya'ya döndükten sonra (1890) muhtemelen Teosofi ve Seylan'lı Budistlerin etkisiyle **Mezhepler Üstü Budist Birliği** (Bukkyo Kakusho Kyokai / Buddhist Transsecterian Cooperation) hareketine katıldı ve ileriki yıllarda Dharmapala ile birlikte Japonya'da kayda değer faaliyetler yürüttü.[691] Ayrıca Shaku Soen, 1893 yılında düzenlenen **Dünya Dinler Parlamentosu**'na Zen Budizmi adına katıldığında aynı zamanda bir Teosofi mensubuydu.[692]

Yine Teosofi Cemiyeti ile ilişkili önemli bir isim de Japon bilgin ve yazar Daisetsu Teitaro Suzik**i** (1870-1966)'dir. Zen Budizmi ve Uzak Doğu felesefesini Batı'ya tanıtmakta tercüme ve telifleriyle önemli bir yere sahip olan Suziki,

[688] Kasai, "Theosophy and Related Movements", s. 442.
[689] Borup, "Zen and the Art", ss. 466-468.
[690] Borup, "Zen and the Art", c. I, ss. 466-468.
[691] Borup, "Zen and the Art", ss. 464-466.
[692] Borup, "Zen and the Art", ss. 464-466, 469; ayrıca bkz. Alexander, "Roots of The New Age", s. 32.

teosofiden oldukça etkilenmiş olan Shaku Soen'den Zen eğitimi aldı. Suziki, Teosofi Cemiyeti ve Blavatsky'den önemli ölçüde etkilenmiştir. Suziki, Blavatsky'nin Mahayana öğretisine derinlikli biçimde hâkim olduğunu düşünmüştür. Blavatsky'nin **Sessizliğin Sesi** (The Voice of Silence) kitabını okuduktan sonra Suziki, bu kitabın "gerçek Mahayana Budizmi"ni temsil ettiğini ifade etmiştir.[693] K. Yandell ve H. Netland, Suziki'nin ilk metinlerini oluşturduğu 1903 ve 1924 yılları arasında Swedenborgculuk ve Teosofi Cemiyeti'nin tesiri altında olduğunu iddia ederler. Bu yıllarda Suziki, Swedenborg'un bir takım metinlerini Japoncaya tercüme etmiştir.[694] Suziki ilerleyen yıllarda bir teosofist olan Beatrice Lane ile evlenmiştir. Bayan Suziki (Beatrice Lane Suziki), 1924 yılında Kyoto'da **Teosofi Mahayana Locası** (Mahayana Lodge of Theosophist)'nı kurmuştur. Suziki çifti Japonya'da Teosofi hareketine yardımcı olmuş, Japonya'ya gelen önde gelen teosofistlere ev sahipliği yapmışlardır. Suzuki, Avrupa'da bulunduğu zamanlarda da teosofistlere yakın olmuştur. Eski bir teosofist tarafından kurulan Londra Budist Cemiyeti'nde Zen ve Budizm üzerine konuşmalar yapmış, burada Ananda Metteyya ile karşılaşmış (1908), daha sonra karşılaştığı Christmas Humphreys, Edward Conze ve Alan Watts üzerinde etkilerde bulunmuştur.[695]

Tüm bunların yanında Japonya'da Annie Besant'ın dünya öğretmeni/ Mesih olarak ilan ettiği Krishnamurti'ye kayda değer bir ilgi doğmuştur. Krishnamurti'nin konuşmalarını dinlemek için seyahat edenler ve öğretilerini çalışmak için gruplar oluşturanlar olmuştur. Krishnamurti'nin **At the Feet of the Masters** (1911) kitabı ve Mary Lutyens tarafından yazılmış biyografisi **The Years of Awakening** Japoncaya tercüme edildiği gibi ilerleyen dönemde C. W. Leadbeater'ın Man Visible and Invisible kitabı da Japonca'ya çevrilmiştir. Teosofi Cemiyeti'nden ayrılmasından sonra da Krishnamurti'nin öğretilerine ilgi sürmüştür. Kenta Kasai'ye göre II. Dünya

[693] Borup, "Zen and the Art", ss. 471-472.
[694] Keith Yandell, Harold Netland, **Buddhism: A Christian Exploration and Appraisal**, USA, Inter Varsity Press, 2009, ss. 88-89.
[695] Borup, "Zen and the Art", ss. 471-472. Suziki ve Zen öğretisini Batı'ya taşımada etkisi için bkz. age. ss. 471-482.

savaşı sonrasında Japonya'da Teosofi'ye ilgi New Age hareketi bağlamında devam etmiştir.[696]

Guenon, Teosofi hareketine yönelik birçok eleştirisinin yanında cemiyetin Budizm'e yönelik yaptığı bir takım önemli çalışmaları da anar. Ona göre özellikle Olcott'un liderliğini yaptığı çalışmalar hatırı sayılır türdendir. Olcott'un hazırladığı "Budist Kateşizm", Olcott'un önderliğinde gerçekleştirilen Kuzey ve Güney Budistlerinin uzlaşması ve açılan onlarca Budist okulu Teosofi hareketinin yapmış olduğu başarılı çalışmalardan sayan Guenon yine de tüm bunları Teosofi hareketinin siyasi rolü ile ilişkilendirir.[697]

3.5.2. Teosofi'nin Hindistan ve Hinduizm'e Yönelik Çalışmaları ve Reformasyon Hareketleri

Eğer Hodgson raporunun Blavatsky için "Rus casusu" iddiasını kabul edip bir grup batılının da Blavatsky tarafından kandırıldığı düşüncesinde değil isek teosofistlerin "kadim ezoterik öğreti"nin Doğu'da bulunduğu tezinin samimiyetle peşine düştüklerini kabul etmek durumundayız. Teosofi Cemiyeti Hindistan'a yerleştiği 1879 yılından itibaren burada çok önemli çalışmalar yaptı. Cemiyetin çalışmaları kültürel yapıdan sosyal ve siyasi alana çok geniş bir zeminde gerçekleşti. Teosofi hareketi uluslararası merkez olarak Madras (bugün Chennai) şehrinde Adyar'ı seçti (1882). İlerleyen yıllarda Blavatsky'nin Hindistan'dan ayrılmasına karşın, H. S. Olcott ve ardından A. Besat Adyar'da yaşadılar. Bu isimler dünya çapında çalışmalar ve geziler yaptılar ancak Hindistan'ı her daim merkez olarak kabul ettiler. Olcott ve Besant'ın Hindistan'da yaptığı çalışmalar modern Hint tarihi açısından kayda değer çalışmalar olarak kabul edilmektedir. Biz çalışmamızın amacı ve çerçevesi açısından bu iki isim merkezinde Teosofi hareketinin Hindistan çalışmalarını ele almaya çalışacağız.

---

[696] Kasai, "Theosophy and Related Movements", ss. 445-448. Annie Besant ve sonrası **Teosofi Cemiyeti** ve ilişkili hareketlerin Japonya'da çalışmaları hakkında geniş bilgi için bkz. age. ss. 444-455.

[697] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 94-96.

3.5.2.1. Teosofi ve Hindu Rönesansı

Teosofi hareketi birçok uzman tarafından modern Hindu rönesansına katkı sağlayan hareketlerden birisi olarak değerlendirilmektedir. 19. yüzyıla gelindiğinde Hindistan her bakımdan geri kalmış bir ülke konumundaydı. Kültürel, sosyal, bilimsel alanlarda tam bir geri kalmışlık söz konusuyken dini alanda ise Hintliler batıl inançlar içinde boğulmuştu; Keshub C. Sen'in ifadesiyle "putperest bir anlayış" ülkeyi sarmıştı. Hindistan'ın genel durumunu Ram Mohan Roy "acınacak bir vaziyet" olarak tarif etmekteydi.[698] Hıristiyan misyonerler bu dönemde çalışmalarını yoğunlaştırmışlardı. A. İ. Yitik'e göre Batılılar Hint dinini ilkel, felsefi olarak tutarsız, ahlaki bakımdan yetersiz bir inanç biçimi olarak nitelemekteydi.[699]

Bu durumdaki Hindistan 19. yüzyılın ortalarından 20. yüzyılın ortalarına kadar devam eden dini, sosyal ve siyasi alanda bir canlanmaya şahit oldu. Bu canlanma zaman zaman "**rönesans**", "**modernizasyon**", "**reformasyon**", "neo-Hinduizm" gibi kavramlarla tanımlanmıştır. 19. yüzyılın ilk yarısında Ram Mohan Roy (1774-1833)'un kurduğu Brahmo Samaj, ikinci yarısında Maharishi Dayananda Sarswati (1824-1883)'nin kurduğu **Arya Samaj**, Ramakrişna (1836-1886)'nın öncüsü olduğu **Ramakrişna Hareketi / Vedanta Topluluğu** gibi hareketler Hindu reformasyonunda önde gelen hareketler olarak kabul edilir.[700]

Hindu reform hareketlerinin çalışmalarının yoğunlaştığı tam da bu dönemde Doğu öğretilerine yönelmiş Batı kökenli bir hareket olarak Teosofi Cemiyeti'nin sahneye girdiğini görmekteyiz. Aşağıda değinileceği üzere bu noktada kimi araştırmacılar Teosofi Cemiyeti'ni Hindu reformasyonuna katkı sağlayan bir hareket olarak görürken kimileri teosofiyi doğrudan bir Hint reform hareketi olarak değerlendirmektedir. Örneğin, J. P. Newport'a göre Batı'da alternatif bir dini hareket olarak doğan Teosofi, kurucularının Hindistan'a taşınmasından sonra Hindu rönesans hareketine katılmıştır.[701] Cemiyet Hindistan'a yerleştikten sonra kendi mensuplarını

[698] Geniş bilgi için bkz. Donald H. Bishop, "Introduction", **Thinkers Of The Indian Renaissance**, Ed. Donald H. Bishop, India, New Age International, 1998, ss. 1-5.
[699] Ali İhsan Yitik, "Hinduizm", **Yaşayan Dünya Dinleri**, Ed. Şinasi Gündüz, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, ss. 304.
[700] Irving Hexham, Karla Poewe-Hexham, "New Religions as Global Cultures", s. 104.
[701] Newport, **The New Age Movement**, s. 27.

ve Batı insanını Doğu düşüncesiyle tanıştırmış ve Doğu düşüncesini Batı hayatına kaynaştırma çabası gütmüştür.[702] I. Hexam ve K. P. Hexam'a göre Hindu rönesansı Blavatsky ve Olcott'un Hindistan'ı ziyaretiyle hız kazanmıştır. Teosofinin yenilenme hareketlerine desteği Besant'la birlikte zirveye çıkmış, diğer Avrupalılardan çok daha fazla olmak üzere Besant, Hindu yenilik hareketlerinin büyümesine destek vermiştir. Besant aynı zamanda Hindu milliyetçilik hareketlerini de yoğun biçimde desteklemiştir.[703] K. K. Klostermaier, Teosofi'nin mutlaka Hindu reform hareketleri arasında sayılması gerektiğini savunmaktadır. Klostermaier, Besant'ın Hindulara ve Hinduizm'e yönelik çalışmalarını sitayişle anmaktadır.[704]

M. Bevir de Teosofi Cemiyeti'ni neo-Hinduizm düşüncesi içinde bir yere konumlandırır. Ona göre Teosofi Cemiyeti, **Brahmo Samaj** ve **Arya Samaj** gibi neo-Hindu hareketlerle birlikte Hint kadim geleneklerinin değerini vurgulamış inanç, kültür ve sosyal alanda reformlar yapılmasını hedeflemiştir.[705] Bevir'e göre Teosofi Hindistan'ı kadim bilgeliğin yurdu ve Hint öğretilerini bilgelik öğretisinin bir yansıması olarak görmekle beraber Hint geleneğinin çürüme ve yozlaşmayla yüz yüze kaldığını düşünmektedir. Bu anlamda cemiyet neo-Hindu hareketler gibi Hint din ve felsefesini düştüğü çürümeden arındırma ve yükseltme çabası gütmüştür. Bunu yaparken modern ve bilimsel bir dil kullanmıştır. Bevir, Blavatsky'nin Vivekananda, Aurobindo, Dayananda Sarasvati gibi Hindu geleneğini övmekle beraber yozlaşmışlığa karşı bir reformasyon çağrısı yaptığını düşünür. Ona göre Blavatsky de diğerleri gibi geçmişi idealize etmiş, modern Hintlilerin çocuk evliliği gibi yozlaşmalardan arınarak saf Hinduizm'e dönmesini istemiştir. Bu düşünürlere göre Hinduizm, modern bilimsel verileri ve akılcı, liberal, etik değerleri vurgulayan bir öğretiyi içermektedir.[706]

---

[702] Newport, **The New Age Movement**, s. 27.
[703] Irving Hexham, Karla Poewe-Hexham, "New Religions as Global Cultures", s. 104.
[704] Klostermaier, **A Survey of Hinduism**, s. 422.
[705] Mark Bevir, "Theosophy as a Political Movement", [ilk yayım yeri A. Copley (Ed.), Gurus **and their Followers: New Religious Reform Movements in Colonial India** (Delhi: Oxford University Press, 2000)], (çevrimiçi) http://www.alpheus.org/html/articles/esoteric_history/bevir1_print.html, 23.01.2014. Neo-Hindu hareketler ve Teosofi Cemiyet'yle ortak düşünceleri için ayrıca bkz. Bevir, "Theosophy and the Origins", ss. 104-105.
[706] Bevir, "Theosophy as a Political Movement".

Bevir, teosofinin Hint milli ve kültürel değerlerini vurgulama hususunda neo-Hindu hareketlerden daha etkili olduğunu iddia eder. Zira neo-Hindu hareketler kendi yapılarına göre Hindistan'ın kimi yerlerinde etkili kimi yerlerinde etkisizken (örneğin, Arya Samaj Penjap Hinduları, Brahmo Samaj ise Bengal Hinduları dışında çok etkili değildi), Teosofi Cemiyeti ülke genelinde daha iyi bir organizasyona sahiptir. Bevir Teosofi Cemiyeti'nin bütün Hint alt kıtasından Hinduların yanında Parsileri, Hıristiyanları, Sihleri ve az da olsa Müslümanları kendisine çekmeyi başardığını ifade eder.[707]

3.5.2.2. Teosofi Cemiyeti ve Hint Medeniyeti

Teosofi Cemiyeti Hindistan'ı bilgelik geleneğinin merkezi olarak görmüştür. Bevir'a göre Blavatsky okült gelenek açısından can alıcı bir değişiklik yapmış ve bilgelik geleneği (wisdom tradition)'nin merkezini Mısır'dan Hindistan'a taşımıştır. İşte bu düşüncedir ki Teosofi'yi Hindular gözünde değerli kılmıştır.[708] Teosofistler gerek Hindistan'da yaptıkları çalışmalarda gerekse ürettikleri metinlerde Hint medeniyeti ve tarihini yüceltmişlerdir. Hintlileri Aryan ırkının ve medeniyetinin evlatları olarak geçmiş günlerine dönmek üzere teşvik etmişlerdir.

M. Nanda'nın ifadesine göre 19. yüzyıl sonunda bilim dünyasının artık terk ettiği Hint-Avrupalı milletlerin ve dillerin atası olarak kabul edilen Hindistan merkezli Aryan ırkı ve dili tezi hala kimi Hindularca benimsenmektedir.[709] Hindistan'ın Aryan medeniyetinin beşiği olduğu düşüncesi teosofistlerce de desteklenmiştir. Teosofi bu düşünceleri nedeniyle milliyetçi Hintliler arasında büyük

[707] Bevir, "Theosophy and the Origins", ss. 107-108.
[708] Bevir, "Theosophy and the Origins", ss. 103-104.
[709] 18. yüzyılın sonunda William Jones (1746-1794) tarafından Sanskritçe ile Grekçe ve Latince arasında bir takım benzeriliklerin olduğu keşfedildi. Jones, Sanskritçe'nin diğer iki dilden daha üstün bir yapısı olduğunu iddia etti. Bu iddialar büyük Sanskrit ve Hint uzmanı Max Müller'in yazılarında yaygınlık kazandı. Dilbilimsel çalışmalar dillerin kadim dönemde ortak bir kökene sahip olabileceği düşüncesini ortaya çıkardığı gibi insan ırklarının da ortak kökenine işaret etti. Buna göre proto Hint-Avrupalı dilini konuşan "Aryan" ırkı kadim zamanlarda Asya dağlarından Avrupa'ya gelmişti. Antikliğinden dolayı Vedik Sanskrit dili bütün Hint-Avrupa dillerinin anası konumuna gelmişti. Dolayısıyla Hindistan bütün Aryan-konuşan ırkların beşiği durumuna geldi. Bu teori 19. yüzyılın sonunda terk edildi. Buna göre dildeki müşterekliğin ortak bir ırka delalet ettiği düşüncesi gözden düştü, buna ilâveten Hindistan'ın Ayranlar'ın anayurdu olduğu düşüncesi de değişti. "Aryan göçü" denilen yeni teoriye göre MÖ 2000'li yıllarda açık renkli, sarışın, Hint-Avrupalı dil konuşan kabileler Merkez Asya'da bir yerlerden Hint yarım adasına göçmüşler; burada Aryan özelliklerini kaybetmişler, yerli siyahî Dravidyen ırklarla melez bir ırk oluşturmuşlardır. Bkz. Nanda, "Madame Blavatsky's Children", ss. 306, 321-322.

destek bulmuştur.[710] Olcott Hindistan'da yaptığı konuşmalarda bilimin Aryan ırkı (Hintliler) ile Avrupalı ırkların aynı kökten geldiğini ispatladığını ifade eder. Buna göre Avrupa ve Aryan medeniyeti "aynı pınardan" beslenmektedir. Olcott Teosofi Cemiyeti'nin Aryan felsefesini mirasından doğan hakka dayanarak Hindistan için Hintlilerle beraber çalışmayı görev kabul ettiğini ileri sürmüştür.[711]

Teosofistler kadim dönemlerde üstün Aryan ırkının dünyanın diğer yerlerine medeniyetin unsurlarını transfer ettiğini ileri sürmüştür. Blavatsky Hindistan'ı yalnızca medeniyet, sanat ve bilimin değil dinlerin de kaynağı olarak görmekteydi.[712] Sanskritçe ise diğer dillerin anasıydı.[713] Olcott ise Hindistan'ı 8000 yıl önce kendisinden Mısır'a giden bir koloniyle sanatı ve yüksek medeniyeti Batı'ya transfer etmiş en eski medeniyet merkezi olarak kabul ediyordu. Olcott Hintlilerin kadim dönemlerde bugün bilinen birçok bilimsel gerçeği bildiğini ileri sürmüştür.[714] Bu düşüncelere dayanarak Teosofi hareketi Hindistan çalışmalarında temel olarak Hintlileri geçmişteki üstün medeniyetlerini tekrar canlandırmaya çağırmıştır.

3.5.2.3. Olcott Liderliğinde Hindistan'da Çalışmalar

Teosofi Cemiyeti'nde Blavatsky doktrinel liderliğiyle ön plana çıkmışken aynı dönemde Olcott daha çok aksiyoner kimliğiyle temayüz etmiştir. Olcott'un bu kimliği Hindistan çalışmalarında da kendisini gösterir. Olcott, 1879'dan vefatına kadar (1907) Hindistan topraklarında yaşadı. Bu süre zarfında Hindistan'ı neredeyse karış karış gezdi, sayısız konuşma yaptı.[715] Olcott'un Hindistan'a büyük bir duyguyla bağlandığını söylemek yanlış olmasa gerekir. Olcott kendi vatanını ve yaşam standartlarını terk ederek bambaşka bir toprakta kendisini bir ideale adamıştır.

---

[710] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 322.
[711] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 161-162.
[712] Blavatsky, **IU**, C. II, s. 30; C. I, s. 578. Konuyla ilgili geniş açıklama için bkz. Mark Bevir, "Theosophy, Cultural Nationalism, and Home Rule", ss. 10-11.
(çevrimiçi) http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1899655, 28.04.2015.
[713] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 200.
[714] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 260-267.
[715] Olcott'un Hindistan'da verdiği konferansların bir kısmı **Theosophy: Religion and Occult Science** ismiyle basılmıştır. Adı geçen eserin önsözünde Olcott, Hindistan'da geçirdiği altı yıl içerisinde birkaç yüz konferans verdiğini ifade etmektedir (s. xi). Bu eser, Olcott'un düşünce dünyasına ışık tuttuğu gibi Teosofi Cemiyeti'nin Hindistan çalışmaları açısından da önemli bir belge niteliğindedir. Bkz. Olcott, **Theosophy: Religion and Occlt Science**. Ayrıca Olcott'un 1874-1898 yılları arasında uzunca bir dönemi kapsayan, kendisi ve Teosofi'nin çalışmalarını kaleme aldığı ve Hindistan'daki çalışmalar açısından teferruatlı bilgiler ihtiva eden çalışma için bkz. Olcott, **Old Diary Leaves**.

Olcott Hindistan'a giderken duyduğu heyecanı ve sevinci saklamamaktadır. Kendisini Hint milletinden birisi olarak kabul ettiğini ve gerçek hayatının bundan sonra başladığını ifade etmiştir.[716]

Olcott'a göre cemiyet Hindistan'ı kendi evi olarak kabul etmekte, Hindistan'a ve Hint halkına yardım etme arzusu taşımaktadır. Olcott Teosofi Cemiyeti'nin maddi veya siyasi emelleri olmadığını her seferinde ifade etmiştir.[717] Olcott'un ifadelerine göre teosofistler Hindistan'a Asya dinlerini yeniden güçlendirmek için gelmişlerdir.[718] Olcott, amaçlarının Hint kültürünü yeniden canlandırmak, Hinduları sahip oldukları miras konusunda uyandırmak ve yine onları Hıristiyan misyonerlere karşı uyarmak olduğunu söyler. Ona göre Teosofi Cemiyeti Hinduları Aryavarta'nın yüceliğini hatırlamaya çağırmak ve onu yeniden canlandırma gayretini gütmek için çalışmaktadır. Olcott bu çabalarının Hindular tarafından kabul gördüğünü ve ülkenin dört bir tarafından olumlu yankılar aldıklarını vurgular.[719]

Olcott bir yandan kadim Hint medeniyetinin ve milletinin değerine vurgu yaparken bir yandan da Hintlilere içinde bulundukları ekonomik, sosyal ve siyasi krizden çıkış için çağrıda bulunmaktadır. Hindistan'daki bir konuşmasında Olcott belki de Teosofi'nin Krishnamurti üzerinden uygulamaya koyacağı mesiyanik söylemi çağrıştırırcasına şöyle seslenir:

> Burada bir üstadın ellerinde biçimlenmeyi bekleyen yeni bir Aryan felsefe okulu için malzeme var. Henüz onun ayak seslerini işitmiyoruz, ama vakit dolduğunda mutlaka gelecektir. Huzursuzluk çıkarmak için değil, ilkeleri açıklamak, felsefeyi öğretmek için gelecek. Çalışmaya teşvik edecek, öfke ateşi yakmayacak. Nimetler dağıtacak, keder değil. Zerdüşt'ün, Gotama'nın, Konfüçyüs'ün geldiği gibi gelecek. Hindular o gelecek yenileyicinin yolunu hazırlamak için ruhta, zihinde ve cesarette yeterince yücedirler. O, sanatını, bilimini, dilini terk edip Batı'nın boş eteklerine dökülen Hindulara eski zaferleri tekrar kazanma çağrısı yapacak.[720]

Olcott Hindistan'ın eski ihtişamına yeniden kavuşacağına emindir:

---

[716] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 125-126.
[717] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 70-71.
[718] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss.110-111, 113.
[719] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 126-127.
[720] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 73-74.

> Aryavarta'nın ruhu uyuşuk bedeninde gece nöbetindedir. Onun ihtişamı yeniden yükselecek. Yeniden refah gelecek. Onun ilk felsefesi istekli dünyaya tekrar din ve bilim öğretecektir. Batı'nın henüz anlamadığı antik literatürü artık gömülü durmayacaktır. Hindistan'ın gençleri tembellikten kurtulacaklar ve ataları gibi değerlenecekler. İlk hikmetin meşalesini canlı tutan kutsal bilimin muhafızlarının yaşadığı harabeye dönmüş tapınaklardan, dağlarda saklanmış viharalardan kısık bir ses gelmekte "Çocuklar, anneniz ölmedi, yalnızca uyudu."[721]

Olcott sıklıkla Hint kıtasında bir canlanmanın mutlak surette Hintliler tarafından, kendi öz kaynaklarına dayanarak, batıl inançlarından sıyrılarak gerçekleştirilebileceğini ifade etti, kast sistemine karşı mücadele verdi. Bu anlamda Olcott'un aşağıdaki ifadeleri dikkate değerdir:

> Hindistan eğer bir yeniden canlanma yaşayacaksa bunu kast sisteminin ve diğer gerici etkilerin üzerine çıkabilen Hinduların başarması gerekmektedir. Gerçekte iğrenilen eski geleneklere ve hurafelerle dolu seremonilere yönelerek, bunlar üzerinde tercümeler ve açıklamalar yayımlayarak reformdan bahsetmenin bir anlamı yoktur. Batılılarla bir masada oturan yerlilerin onlardan kopma cesaretini göstermemesi halinde yeniden canlanma mümkün değildir.[722]

Olcott, "beyaz adam"ın Hindulara kendi dinlerini canlandırmaları gerektiği tavsiyesini vermesinin garip karşılanmasının doğal olduğunu aslında bu görevin Hindu üstadlara düştüğünü ancak onların bu konuda sessiz kaldıklarını ifade etmektedir. Olcott Benares'te önde gelen Hindu üstadlarla görüşmüş onlara Avrupa kültürünün Hindistan'a yaptığı olumsuz etkilerinden söz etmiştir. Kendi ifadelerine göre bu kişilere "Hint inançlarının ve geleneklerinin yeniden canlandırılması ve genç kuşaklara öğretilmesi için yalvarmıştır". Bu amaçla Olcott'un önerdiği şeylerden birisi Hint dini, felsefesi ve geleneği içerikli kitaplar ve kateşizmler telif edilmesi olmuştur. Olcott'a göre eğer bunlar yapılırsa bir Hindu başka bir yere bakmaya ihtiyaç duymadan kendi öz kaynaklarında "soylu bir yaşamın" ilhamını bulacaktır.[723]

Olcott henüz Teosofi Cemiyeti'nin Hindistan'daki çalışmalarının başlangıcında cemiyet olarak iki önemli hedefleri olduğunu açıklamıştır. Buna göre; Bunlardan ilki önde gelen Hintli bilim adamlarını, dini ve ilmi metinleri Batı

[721] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 80.
[722] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 69.
[723] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 127-128.

dillerine tercüme etmeye ikna etmekti. Olcott bunu sağlayabildikleri halde bu eserlerin Batı dünyasında yayılması vazifesini cemiyetin üzerine alacağını ifade etmiştir.[724] İkinci olarak ise Olcott cemiyetin özellikle kadınların ve genç kızların eğitimi noktasında yardım etmeyi hedeflediğini ifade etmiştir. Ona göre bu eğitim Hindistan'ın büyümesi için köşe taşı niteliğindedir. Bununla beraber ucuz ve basit el aletleriyle üretimi halka ulaştırarak halkın refahını artırmaya yardım etmek de cemiyetin Hindistan'da gerçekleştirmeye çalıştığı hedeflerden birisidir.[725]

Olcott kast sistemini Hint medeniyetini çökerten bir sistem olarak değerlendirmiş, kast anlayışının toplumdan kaldırılması için mücadele vermiştir.[726] Olcott Hinduların yeniden canlanması için ortak bir Hint milleti algısı oluşturmayı teklif eder. Kast ayrışması ona göre bu noktada engelleyici bir faktördür. Olcott kast sistemini tutkuyla savunanlar için bir konuşmasında "farklı tarzda türban takıyorlar veya farklı bir soydan geliyorlar diye kendi ülke insanını affedemezler mi? Kast sevgisi kendi sosyal çevresinde olmadığı için bir kimseye nefret duyuracak kadar derin mi" diye sorar ve sonra dinleyicilere; "önce Hintli olun, sonra isterseniz kastınıza bakarsınız" şeklinde seslenir.[727]

Olcott'un önemli çalışma alanından birisi hiç şüphesiz eğitim alanıdır. Olcott Seylan'da olduğu gibi Hindistan'da da eğitim kurumları açmıştır. Teosofistler eğitim faaliyetlerini Hint kültürünü canlandırmanın önemli bir ayağı olarak görmekteydi. Olcott, Londra'da verdiği bir konferansta Teosofi Cemiyeti'nin kendilerine katılan Hindu ve Budistleri yüreklendirdiğini; Hint ve Seylan halkının desteğiyle birçok okul açtıklarını, yayınlar yaptıklarını, dini eğitim vermek üzere sınıflar ve pazar okulları ihdas ettiklerini bu vesileyle gençleri dini ve milli değerlerine değer vermeye yönlendirdiklerini ifade etmektedir.[728]

---

[724] Olcott, Blavatsky'nin okült ve spritüel ağırlıklı çalışmalarından ziyade Teosofinin asıl çalışma alanının eğitim ve sosyal alanlar olaması gerektiğini düşünmüştür. Olcott bununla birlikte Doğu metinlerini Batı dünyasının gündemine getirmeyi de Teosofi hareketi için önemli bir görev olarak görmüştür. Bkz. Barrett, s. 30.

[725] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 70-71.

[726] Kirthisinghe, Amarasuriya; **Colonel Olcott**, s. 6.

[727] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 74-75.

[728] Olcott, 1884 yılında Londra'da verdiği bu konferansta cemiyetin o tarih itibariyle Hindistan ve Seylanda 27 okul açtığını bildirmektedir. Bkz. Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, s. 42.

Olcott, Hindu ve Budistleri misyoner okulları hususunda uyarmış bu okulların asıl amaçlarının Hindu ve Budistleri Hıristiyanlaştırmak olduğunu açıkça ifade etmiştir. Olcott, teosofistlerin misyonerlerden tamamen farklı biçimde Hint kültürüne hizmet etmeyi amaç edindiğini söylemektedir. Örneğin, Bombay'da yaptığı bir konuşmada Olcott en son Seylan'da açtıkları beş okuldan söz etmiş, bu okullarda eğitimin Budist öğretmenler tarafından verildiğini dile getirmiştir.[729]

Olcott, Hindistan'da Madras ve çevresinde **Panchama/Hajiran Free Schools** ismiyle kast dışı insanlar (Panchama/harijanlar) için ücretsiz okullar açtı.[730] Bu okullardan ilki **Olcott Free School** (1894) ismiyle açıldı; Olcott'un ölümünün ardından (1907) hatırasına **Olcott Memorial School** ismini alan okul günümüzde de varlığını sürdürmektedir.[731] Olcott ilerleyen yıllarda Helena Petrovna Blavatsky (1898), Damodar (1899), Tiruvalluvar (1901) ve Annie Besant (1906) isimlerine okullar açmıştır.[732]

Olcott, Adyar Teosofi merkezinde **Adyar Library and Research Centre** (Adyar Kütüphanesi ve Araştırma Merkezi) ismiyle bir kütüphane kurdu (1886). En başta mütevazı bir yapı arz eden bu kütüphane Annie Besant'la birlikte büyük gelişme kaydetti, çok değerli yazma eserleri ihtiva eden bir konuma geldi. Nadir eserler bir yandan da burada çoğaltıldı.[733] Günümüzde Doğu çalışmaları için önemli bir merkez durumundaki Adyar kütüphanesinde Hindistan, Sri Lanka, Çin ve farklı yerlerden 250 binin üzerinde basılmış 20 bin civarında da yazma eser bulunmaktadır.[734] Örneğin Dalai Lama, 1956 yılında Adyar'ı ziyaret ettiğinde bu

[729] Olcott, Tehosophy: Religion and Occult Science, ss. 181-182.
[730] Kirthisinghe, Amarasuriya; **Colonel Olcott**, s. 6; ayrıca bkz. "Henry Steel Olcott", (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/membership/local-groups/65-about-us-sp-709/olcott/1817-henry-steel-olcott. 27.02.2015.
[731] Olcott Memorial School hakkında geniş bilgi için bkz. "Olcott Memorial Higher Secondary School" (çevrimiçi) http://www.olcott-school-chennai.org/index.htm, 21.04.2015.
[732] Bkz. "Education and Theosophy", (çevrimiçi) http://theosophy.ph/encyclo/index.php?title=Education_and_Theosophy, 21.04.2015; Kirthisinghe, Amarasuriya; Colonel Olcott,Kandy, s. 6; ayrıca bkz. "Henry Steel Olcott", (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/membership/local-groups/65-about-us-sp-709/olcott/1817-henry-steel-olcott. 27.02.2015.
[733] Osho, ss. 295-298; ayrıca bkz. Klostermaier, A Survey of Hinduism, s. 422.
[734] Geniş bilgi için bkz. "Adyar Library and Research Centre", (çevrimiçi) http://www.ts-adyar.org/content/adyar-library-and-research-centre, 19.03.2015.

kütüphaneye üç Tibet yazmasını hediye etmiştir.[735] Chicago Üniversitesi Güney Asya'daki değerli materyalleri koruma ve ulaşılır kılma projesi kapsamında Adyar kütüphanesindeki yazma eserleri mikrofilme çekme çalışmalarını sürdürmektedir.[736]

Olcott, Hinduları ithal mallara karşı kendi üretikleri malları kullanma noktasında yüreklendirdi. Bu noktada Bombay'da ilk Hindistan ürünleri sergisini organize etti (1879). Bu daha sonra **Indian National Congress** (Hindistan Milli Kongre Partisi) tarafından adapte edilen **swadeshi** (yerli üretimi kullanma) hareketinin başlangıcı oldu.[737]

Blavatsky, 1889 yılında kaleme aldığı makalesinde teosofistlerin Hint milleti ve kültürü için yaptığı çalışmaları değerlendirir. Buna göre teosofistler Hindistan'a ayak bastıklarında (1879) toplumda dini ve milli birliktelik olmadığı gibi Hindu ve Budistler mezhep ayrılıklarına düşmüş vaziyetteydi.[738] Doğu öğretileri ise Batı dünyasında birkaç uzman dışında kimsenin ilgisini çekmemekteydi.[739]

Blavatsky, Hindistan topraklarına varışlarının onuncu senesi itibariyle Teosofi Cemiyeti'nin sözünü ettiği menfi duruma yönelik çalışmalarını değerlendirir. Cemiyetin Hindistan'da dinlerin ve insanların kardeşliğine yönelik önemli işler yaptığını söyler. Buna göre cemiyetin Hindistan'daki 125 şubesinde (1889 yılı itibariyle) farklı dinlerden ve kastlardan insanlar bulunmaktadır.[740] Cemiyetin başkanı Olcott, Hindistan'ı baştanbaşa dolaşmış ve insanları "kardeşliğe ve karşılıklı güvene" davet etmiştir. Blavatsky bu davetin kabul gördüğünü düşünür. Çünkü ona göre cemiyetin yıllık kongrelerine her dinden, ırktan ve mezhepten insanlar katılmaktadır; teosofik literatür hızla yayılmaktadır ve teosofistlerin katkısıyla

[735] Bkz. "The Relationship Between His Holiness the Dalai Lama and The Theosophical Society" (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/history-of-this-event-sp-265634254, 12.09.2014.
[736] Bkz. "Library Projects on South Asia", http://www.lib.uchicago.edu/e/su/southasia/soa3.html, 21.04.2015.
[737] Kirthisinghe, Amarasuriya; **Colonel Olcott**, ss. 8-9. Ayrıca bkz. "Henry Steel Olcott", (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/membership/local-groups/65-about-us-sp-709/olcott/1817-henry-steel-olcott. 27.02.2015.
[738] Blavatsky, "Our Tree Objects", **CW**, C. Xİ, ss. 392-393.
[739] Blavatsky, "Our Tree Objects", **CW**, C. Xİ, s. 393.
[740] Blavatsky, "Our Tree Objects", **CW**, C. Xİ, s. 393.

Hindistan Milli Kongresi ismiyle milliyetçi bir siyasi organizasyon gerçekleşmiş ve Hinduların sahip olduğu "uyuşmuş Aryan kanı" uyandırılmıştır.[741]

Blavatsky'nin verdiği bilgilere göre Olcott Seylan'da birçok konferans vermiş, Budistlerin birliği için çalışmalar yapmış, Budistlerin benimsediği bir bayrak tasarlamıştır. Blavatsky'ye göre Olcott'un çalışmalarıyla Seylan'da Budizm canlanmış, dini kitaplar on binlere ulaşmış, Olcott'un Budist kateşizmi birçok dile tercüme edilmiş, Budist okullar açılmış, anadilde yayınlar yapılmıştır. Blavatsky Japon Budistlerine yönelik çalışmaları da anar. Bu anlamda cemiyetin Japonya'dan yedi Budist rahibi Pali dilini öğrenmek üzere Seylan'a getirdiğini ve Budist bayrağın Japonya'ya tanıtılmaya çalışıldığını aktarır.[742]

Blavatsky Hint dinini canlandırma hususunda da cemiyetin fevkalade katkısı olduğunu ifade eder. Ona göre Hindistan'a geldiklerinde Hintlilerin akılları bir yandan Batı'nın materyalist düşünceleriyle karışmış vaziyetteyken bir yandan da misyonerlerin faaliyetleriyle Hindular geleneksel dinlerinden döndürülmekteydiler.[743] Blavatsky'ye göre Teosofi Cemiyeti'nin çalışmaları Hint felsefesine taze ve zinde bir hayat vermiş, Hint dinini canlandırmış, Sanskrit dilini öğrenmeyi teşvik etmiştir. Bu çalışmalar kendisini eski metinlerin tekrar basılmasında, Sanskrit okullarının kurulmasında, yerli prenslerin Sanskrit dilini himaye etmesinde göstermiştir. Daha ötesinde Teosofi Cemiyeti ve şubeleri Aryan felsefesini tüm dünyaya yaymıştır. Blavatsky'nin ifadelerine göre Sanskritçe isimler bundan önce Batı'da okuyan kesim tarafından duyulmamışken, bugün (1889) Bhagavad Gita gibi Hint metinleri Avrupa, Amerika ve Avustralya kitapçılarında yer alır vaziyettedir. Blavatsky'ye göre tüm bu gelişmelerde Teosofi Cemiyeti'nin baş rolü vardır.[744]

Max Müller, teosofistlerin Doğu öğretileri ve kültürü üzerine yaptığı çalışmaları değerlendirir. Bu anlamda Müller, Blavatsky'yi alabildiğine eleştirmesine karşın Olcott'un çalışmalarını över. Olcott'un otantik Brahmanik ve Budist metinlerin tercüme edilmesine yönelik gayretini değerli görür. Müller'e göre

[741] Blavatsky, "Our Tree Objects", **CW**, C. Xİ, s. 394.
[742] Blavatsky, **CW**, C. Xİ, ss. 394-395, 397-398.
[743] Blavatsky, **CW**, C. Xİ, s. 396.
[744] Blavatsky, **CW**, C. Xİ, s. 397.

Olcott'un Brahmanları ve Budistleri kadim dinlerine saygı duymaya, kutsal kitaplarındaki hakikatleri bulmaya yöneltmesi takdire şayandır. Müller'e göre Olcott, mezheplerin ortak öğretilerini vurgulamış, Hinduları teferruatı terk etmelerini din kardeşliği temelinde temel öğretilere sarılmalarını öğütlemiştir.[745]

3.5.2.4. Annie Besant Liderliğinde Teosofi Cemiyeti'nin Hint Kültürüne Katkısı

Olcott'un ölümünün ardından Teosofi Cemiyeti'nin liderliğini üstlenen Besant döneminde Teosofi hareketi şube ve mensup sayısı itibariyle en üst düzeyini yakaladı. Ancak bu dönemde Krishnamurti'nin Besant tarafından Dünya Öğretmeni/Mesih olarak ilan edilmesi özellikle Avrupa teosofistlerinin cemiyetten ayrılmasına neden olduğu gibi (Rudolf Steiner'in birçok Alman teosofistle birlikte Teosofi Cemiyeti'nden ayrılması gibi) 1929 yılında Krishnamurti'nin kendisine biçilen rolü ve cemiyeti terk etmesi büyük bir şok etkisi yaratmıştır. Bu olayın ardından cemiyetin mensuplarında büyük bir düşüş yaşanmıştır.

Yukarıdaki çalkantılar bir tarafa Besant, Hint kültürüne, sosyal hayatına ve Hint milliyetçiliğine yaptığı katkıyla öne çıkmıştır. Besant'ın bu yöndeki çalışmaları ayrı bir çalışmayı ve araştırmayı gerektirecek kadar geniş çaptadır. Olcott'un Budist öğretilere yönelik eğilimine karşın Besant Hindu öğretilere daha fazla ağırlık vermiştir.[746] Besant Hint inançlarının Hindistan'da yeniden canlanması Batı dünyasında ise yaygınlaşması için olağan üstü bir çaba sarf etmiştir. Besant döneminde Teosofi Cemiyeti Hindistan'da çok sayıda şubeye sahip oldu. 1917 yılı verilerine göre cemiyet Hindistan'da 385 şubeye, toplamda 7344 üyeye sahipti.[747]

İyi bir hatip ve velut bir yazar olan Besant Hint dini öğretileri üzerinde eserler de üretti.[748] Sanskritçeyi öğrendi ve bir **Bhagavad Gita** tercümesi kaleme aldı.[749]

---

[745] Bkz. Müller, "Esoteric Buddhism".
[746] **EARH**, C. I, s. 473.
[747] Paul Oltramare, "Theosophy", Encyclopedia of Religon and Ethics, s. 313.
[748] Besant'ın kaleminden çıkan teosofiden, Hint öğretilerine, siyasi ve sosyal alana kadar birçok metine online ulaşmak için bkz. "Most Importent Books on Theosophy" (çevrimiçi) http://www.anandgholap.net/, 25.04.2015; ayrıca. bkz. "Online Books by Annie Besant", (çevrimiçi) http://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupname?key=Besant%2C%20Annie%2C%201847-1933, 25.04.2015.

Besant, Hint öğretilerini kendi topraklarında daha geniş kitlelere ulaştırmak için Bhagavan Das ile birlikte **Sanatana Dharma** ismiyle bir Hinduizm çalışma kitabı yayımladı.[750]

Hindistan'a yerleştiği ilk yıllarda kast sistemini kadim bir sistem olarak kabul edip bu sistemin bozulmamış asıl kökenlerine döndürülmesini savunmasına karşın ilerleyen yıllarda "milli bütünlüğe ve hedeflere ulaşmak için insanların birbiriyle karışmasını ve beraberce çalışmasını" savundu.[751] "İnsanlığın kardeşliği" ilkesini çalışmalarının temeli olarak gördüğü gibi dinlerin ortak bir kökene dayandığını savundu. Besant, Hindistan'da Hindulara, Parsilere, Müslümanlara yönelik konferanslar verdi; bu konferanslarında insanların birliğini ve kardeşliğini, dinlerin yüzeysel görünümleri altında ortak kökene sahip olduğunu vurguladı.[752]

Besant, Hint kültürü ve milli değerlerini güçlü biçimde savundu. Hint dillerini, giysilerini, geleneklerini, sanatını, ürünlerini destekledi; "**swadeshi**" olarak bilinen yerli üretimi kullanma politikasını sahiplendi.[753]

Olcott gibi Besant da eğitim alanıyla ilgilendi ve bir takım okullar açtı. Besant Hindistan'da eğitimin millileştirilmesini, Sanskritçenin modern metotlarla öğretilmesini savundu.[754] Besant 1898 yılından Benares'te **Central Hindu College** (Merkez Hindu Koleji) ismiyle bir eğitim kurumu açtı. Söz konusu bu eğitim kurumu sonrasında Madan Mohan Malaviya (1861-1946)'nın çalışmalarıyla bugün Benares Hindu Üniversitesi'ne dönüştü (1916).[755] Besant Hintli gençlerin okullarda kullanmaları için Hindu Ideals[756] ismiyle bir eser kaleme aldı. Bunun yanında

---

[749] Oldmeadow, **Journeys East**, ss. 67-68. Besant'ın Bhagavad Gita tercümesi için bkz. **The Bhagavad Gita or The Lord's Song**, Trans. by. Annie Besant, London, Theosophical Publishing Society, London, 1896.
[750] Bkz. Annie Besant, Bhagavan Das, **Sanatana Dharma: An Elementary Textbook of Hindu Religion and Ethics**, Theosophical Publishing, 2002; Oldmeadow, **Journeys East**, ss. 67-68.
[751] Donald H. Bishop, "Annie Besant and the Theosophical Society", **Thinkers Of The Indian Renaissance**, ss. 145-146.
[752] Bishop, "Annie Besant, ss. 148-150.
[753] Bevir, "Theosophy, Cultural Nationalism", s. 21.
[754] Bishop, "Annie Besant, s. 151.
[755] Barrett, s. 28; Kevin Tingay, "Besant, Annie", **EH**, Ed. Denise Cush, Catherine A. Robinson, Michael York, New York, Routledge, 2008, ss. 82-83.
[756] Bkz. Annie Besant, **Hindu Ideals**, **For the Use of Hindu Students in the School of India**, Benares and London, Theosophical Publishing Society, 1904.

kızların ve dokunulmazların eğitimi için iki ayrı makale yayımladı.[757] Besant'a Hint eğitimine yaptığı katkıdan dolayı 1921 yılında fahri doktora unvanı verildi.[758]

Gençliğinden itibaren kadın hakları başta olmak üzere sosyal haklar üzerine çalışmalarıyla tanınan Besant aktif ve kurucu kişiliğini Hindistan'da da devam ettirdi. Kast sistemine karşı ve sosyal haklar üzerine birçok konferans verdi; bu konferansları yayımlandı. Neredeyse sosyal hayatın tüm alanlarına hizmet edecek birçok dernek kurdu. Besant kurduğu bu dernekler ve farklı çalışmalarla kast sistemine karşı mücadele etti, muhtaçlara yardım ulaştırdı, çocuk evliliklerine karşı çıktı, dulların tekrar evlenmesini savundu, kadınların peçe kullanımı dolayısıyla toplumdan tecrit edilmesine karşı çıktı, eğitim ve sağlık alanında çalışmalar yürüttü.[759] Besant'ın 1908 yılında kurduğu ve dünya çapında yayılan **Teosofi Cemiyeti Yardım Birliği** (The Theosophical Society Order of Service) ise birçok alanda çalışmaları ile öne çıkan ve günümüzde de varlığını devam ettiren bir kurum oldu. Bu kuruma mensup olacak kişilerden en başta yemin mahiyetinde kast ayrımına, çocuk evliliğine, kadınların tecrit edilmesine karşı olacağına; kadınların ve kızların eğitimine destek vereceğine; renk ve ırk ayrımı yapmayacağına; tekrar evlenen dulların toplum dışına itilmesine karşı mücadele edeceğine ve Indian Naional Congress (Kongre Partisi)'in hedefleri doğrultusunda çalışanları her alanda destekleyeceğine dair söz alınmaktaydı.[760]

---

[757] Bishop, "Annie Besant, s. 151.

[758] Bkz. (çevrimiçi) http://www.ts-adyar.org/content/annie-besant-1847-1933, 24.04.2015. Teosofi Cemiyeti Hindistan ve Sri Lanka dışında da birçok eğitim kurumu açtı. Bu eğitim kurumlarının birçoğu Annie Besant döneminde hayata geçti. Cemiyet İngiltere, İskoçya, Endonezya, Amerika, Filipinler, Avustralya, Yeni Zelanda, Burma (Myanmar), Çin'de birçok okul açtı. Ancak bu okulların ömürleri uzun sürmedi. En uzun süreli yaşayan Yeni Zelanda'daki okul 1959 yılına kadar hayatta kalabildi. Teosofi Cemiyeti'nin eğitim çalışmaları hakkında geniş bilgi için bkz. "Education and Theosophy", (çevrimiçi) http://theosophy.ph/encyclo/index.php?title=Education_and_Theosophy, 03.05.2015. Bununla birlikte günümüz teosofistlerinin çalışmaları sonucu Ojai'de Besant Hill School, Filipinler'de Golden Link School gibi okullardan ve bir takım eğitim kamplarından söz etmek mümkündür. Geniş bilgi için bkz. (çevrimiçi) http://www.besanthill.org/about/index.aspx, 03.05.2015; (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/ts-network/camps-and-schools, 03.05.2015.

[759] Besant'ın yaptığı sosyal içerikli çalışmalar, kurduğu dernekler ve bu yöndeki yayınları için bkz. Bishop, "Annie Besant, ss. 152-153; (çevrimiçi) http://international.theoservice.org/index.html, 14.12.2014.

[760] Bulletin Theosophique, Aralık, 1913'ten aktaran Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 278-279.

Besant'ın eğitim ve sosyal alanda Hindistan'da öncü olduğu faaliyetlerden birisi de izcilik faaliyetidir.[761] Besant, **Hint İzci Hareketi** (Indian Scout Movement)'ni kurmuştur (1918). İzciliğin kurucusu Robert Baden-Powell (1857-1941) Hindistan ziyaretinde Besant'ın kurduğu izcilerin başarısını görmüş ve sonrasında bu grup dünya izci hareketine kabul edilmiştir. Ardından Hindistan adına onursal izci komüsyonu üyesi olarak kabul edilen Besant'a 1932 yılında en yüksek izci payesi olan "Gümüş Kurt" madalyası Baden-Powell tarafından Londra'dan yollanmıştır.[762]

D. H. Bishop, Teosofi Cemiyeti'nin Hindistan'da başarı sağlamasının bir takım temel faktörlerine değinir. Buna göre cemiyetin Besant öncülüğünde sosyal reformlara kapı açan, milli tutkuları besleyen, bilimsel, etik ve dini bir eğitim anlayışı benimsemesi; Hint milliyetçiliğini öncelemesi, milli birliği savunması, kast sistemi gibi toplumu ayrıştıran yapılara karşı çıkması; Hint kadim geleneğini refome etme ve saflaştırma isteğiyle birlikte değerli görmesi; Batı kültürüne karşı Hintlileri uyarması, Batının ancak değerli taraflarının Hintlilerce kabul edilmesini önermesi; Doğu ile Batı, kadim ile mevcut arasında orta yolu tercih etmesi; inançlar ve kültürlerin bir arada yaşama ve "insanların kardeşliği" idealini vurgulaması, farklılıklar arası ortak değerleri öne çıkarması başarıyı getirmiştir.[763] Yine Bishop, Besant ve Teosofi Cemiyeti'nin Hint inançlarını benimsemesinin de Hindistan'da başarı kazanmasını sağladığını düşünür. Örneğin reenkarnasyon gibi bir temel Hint inancının teosofistler tarafından benimsenmesi Hindular için çekici gelmiştir. Misyonerler inanç zıtlıkları sebebiyle dışlanırken teosofistler ortak inançlar sebebiyle sıcak karşılanmıştır.[764]

3.5.2.5. Teosofi Cemiyeti'nin Hint Milliyetçiliğine ve Bağımsızlık Mücadelesine Yaklaşımı

Temelde siyasi bir yapıya sahip olmamasına karşın Teosofi Cemiyeti Hindistan'da ilk yıllarından itibaren bir takım siyasi oluşumların yanında veya

[761] Barrett, s. 28.
[762] Bkz. (çevrimi) http://www.ts-adyar.org/content/annie-besant-1847-1933, 01.06.2014.
[763] Bishop, "Annie Besant", ss. 155-157.
[764] Bishop, "Annie Besant", s. 157.

doğrudan içinde bulunmuştur. Besant'a kadar siyasi hareketlere destek olduğu görülen Teosofi Cemiyeti, Besant'ın şahsi çalışmalarıyla önemli bir siyasi rol üstlenmiştir.[765] İ. Lubelsky'ye göre Besant'la birlikte Teosofi Cemiyeti Hindistan'da milliyetçi bir söyleme evrilmiş ve Hint milli uyanışında önemli bir faktör olmuştur.[766]

M. Bevir bu anlamda Teosofi Cemiyeti'nin 1881 yılından itibaren gerçekleştirdiği yıllık kongrelerin önemini vurgular. Bu kongrelerde farklı kesimlerden birçok Hintli ülkenin geleceğini konuşma fırsatı bulmuştur. Bevir tüm bu bağlantıların **Indian National Congress** (Hindistan Milli Konresi [Kongre Partisi olarak da bilinmektedir]) ve **All-India Home Rule League** (Hindistan Özerk Yönetim Birliği) gibi siyasi hareketlerin oluşmasında etkisini gösterdiğini söyler.[767]

Hindistan'ın en köklü siyasi hareketlerinden olan Indian National Congress (Kongre Partisi, [kuruluş 1885])'in oluşmasında Teosofi Cemiyeti'nin eski üyesi Alan Octavian Hume (1829-1912) büyük rol oynamıştır. Bevir'e göre Hume'u böyle bir siyasi oluşum için harekete geçiren saik mahatmalardan aldığını iddia ettiği mesajlardır. Hume, Blavatsky ile arası açıldıktan sonra cemiyeti terk etmiştir ancak mahatmalara inanmaya devam etmiştir. Hume spiritüel rehberlikleri bir tarafa mahatmaların kendisine Hindistan'ın siyasi geleceği açısından bir görev yüklediklerini düşünmüştür.[768] Kongre Partisi Hume'un önderliğinde Hint milliyetçisi emekli İngiliz bürokratlar tarafından kurulmuştur. Hume, Teosofi Cemiyeti'nin yıllık kongrelerinde bir araya gelen kişilerle çalışmıştır. Teosofi Cemiyeti Hume'a Hint milliyetçileriyle bir araya gelmesi ve ortak çalışma yürütmesi hususunda yardım etmiştir.[769] Blavatsky de "vatansever bir hareket" olarak nitelediği Kongre Partisi'nin oluşum ve gelişim sürecinde cemiyetin Anglo-Hindu ve Hintli üyelerinin destek verdiğini ve parti organizasyonunun yapılanmasında Teosofi

[765] Teosofi Cemiyeti'nin Hindistan'da gerçekleştirdiği milli uyanış ve siyasi çalışmalar hakkında geniş bilgi için bkz. Bevir, "Theosophy as a Political Movement"; Bevir, "Theosophy and the Origins"; Bevir, "Theosophy, Cultural Nationalism".
[766] Lubelsky, s. 347.
[767] Bevir, "Theosophy as a Political Movement".
[768] Bevir, "Theosophy as a Political Movement""; ayrıca bkz. Bevir, "Theosophy and Origins of the Indian National Cngress", ss. 103, 110-111.
[769] Indian National Congress'in kuruluşu süreci hakkında geniş bilgi için bkz**.** Bevir, "Theosophy as a Political Movement"; Bevir, "Theosophy and Origins of the Indian National Congress", ss. 106-112.

Cemiyeti'nin örnek alındığını ifade etmiştir.[770] Bununla birlikte Teosofi Cemiyeti ve Kongre Partisi arasında bir organik bağın olmadığını söylememiz gerekir.

Teosofi Cemiyeti'nin Hint siyasi hayatıyla temel olarak Annie Besant döneminde ilişkili olduğu görülmektedir. Besant'ın Hint milli değerlerine verdiği önemi, Hint milli duygularının artırılması için yaptığı çalışmaları biliyoruz. Bununla birlikte Besant 1914 yılından itibaren Hint siyaseti içinde yer aldı. Kongre Partisi ile yakın ilişkileri olan Besant parti içinde İngiliz sömürgesine karşı tam bağımsızlığı savunanların yanında olmadığı gibi şiddet yanlılarının da karşısında oldu. Besant Hint milliyetçiliğini ve kültürel gelişimini savunmakla beraber Hindistan'ın tam bağımsız bir devlet olmasını olumlu görmüyordu. O aşırı milliyetçilerin aksine Hindistan'ın İngiliz İmparatorluğu içinde bir özerk yönetim sahibi olmasını savunmaktaydı.[771]

Teosofistleri "**kültürel milliyetçi**" olarak niteleyen Bevir, Besant ve teosofistlerin Hint milliyetçiliği düşüncesine bir takım yenilikler kattığını düşünür. Buna göre teosofistler liberal ve anayasal milliyetçilikten ziyade dini ve sosyal temellere dayalı bir kültürel milliyetçiliği öncelemişler, toplumun milli değerlerine ve geleneklerine dönmesini desteklemişler ve bu anlamda kitleleri harekete geçirecek uzun süreli eğitim programlarının önemini vurgulamışlardır.[772]

Besant, Kongre Partisinin yalnızca bağımsızlık fikrine sabitlenmesini yanlış bulmuştur. Ona göre Kongre Partisi Hintlilerin milli duygularına rehberlik yapmakla beraber dini ve kültürel değerlerinin canlandırılması yönünde propaganda ve eğitim faaliyetleri yapmalıydı. Besant sonuç itibariyle Kongre partisinin bu yöndeki eksiklerini tamamlamak üzere yeni bir hareket başlatacağını ilan etti.

Böylece anayasal liberallerle kültürel milliyetçiler arasında bir ayrım oluştu. Teosofistler ve kültürel milliyetçiler Besant'ın yanında yer aldılar. Bal Gangadhar Tilak, Besant'a katıldı, bir grup genç teosofist Besant'ın tavsiyesiyle Bombay'da **Young India** (Genç Hindistan) ismiyle bir gazete çıkarmaya başladı.[773]

---

[770] Bkz. Blavatsky, **CW**, C. Xİ, s. 394.
[771] Bevir, "Theosophy, Cultural Nationalism", ss. 20-21.
[772] Bevir, "Theosophy, Cultural Nationalism", ss. 21-22.
[773] Bevir, "Theosophy, Cultural Nationalism", ss. 21-23.

Netice itibariyle All-India Home Rule League (Hindistan Özerk Yönetim Birliği) bir siyasi hareket olarak 1916 yılında Besant başkanlığında kuruldu. Teosofister, Home Rule'ün çalışmalarında başrolü üstlendi, birçok şehirde şubeler açılmasında ön ayak oldu. Home Rule, insanları milli bilinç hususunda eğitmeyi ve harekete geçirmeyi istiyordu. Home Rule'ün 1917 yılında yaptığı kongreye beş binin üzerinde temsilci ve yüz sekiz şube katıldı. Hareketin bu denli hızlı yayılmasında Teosofi Cemiyeti önemli rol oynadı; örneğin Home Rule'ün Bombay şubesinin yetmiş üyesinden atmış sekizi teosofistti.[774]

Home Rule, İngiliz hükümetinin en erken şekilde Hindistan'ın özerk yönetimini müzakere etmesi gerektiğini ilan etti.[775] Besant, bir yandan da 1914'ten itibaren haftalık **Commonweal: A Journal of National Reform** ve günlük **New India** gazetelerini yayımlamaya başlamış, bu gazatelerde siyasi görüşlerini ortaya koymuştur.[776]

Besant'ın Home Rule adına yaptığı propaganda faaliyetleri İngiliz hükümeti tarafından yasaklandı. Bir süre sonra ise New India'daki yazıları nedeniyle Besant gözaltına alındı (1917, Haziran).[777] Besant'ın gözaltı kararı karşısında Hint toplumunun farklı kesimlerinden tepkiler yükseldi. National Congress ve Muslim Leage de protestolara destek verdi.[778] Bunun üzerine hükümet aynı yılın Eylül'ünde Besant'ı serbest bıraktı. Bu gelişmeler Besant'ı bir milli kahraman durumuna getirdi. Tüm bunların sonucunda Besant 1917 Kalküta kongresinde Kongre Partisi (Indian National Congress)'ne başkan seçildi.[779]

İlerleyen yıllarda Gandhi'nin ön plana çıkmasıyla Besant'ın Hint milliyetçiliği içinde ve bağımsızlık hareketinde ağırlığı kaybolmuştur. Bunda Gandhi ile görüş ayrılığına sahip olmasının etkisi vardır. Zira Hindistan'da özerk bir yönetimi destekleyen Besant, Gandhi'nin kolonyal hükümetle işbirliğini reddetme

[774] Bevir, "Theosophy, Cultural Nationalism", ss. 24-26.
[775] Bevir, "Theosophy, Cultural Nationalism", s. 27.
[776] Wessinger, "The Second Generation", s. 40.
[777] Wessinger, "The Second Generation", s. 40; Bevir, "Theosophy as a Political Movement"
[778] Livingstone, **Black Terror**, ss. 199-200.
[779] Bevir, "Theosophy as a Political Movement"; Wessinger, "The Second Generation", s. 40; Bishop, "Annie Besant", ss. 153-154.

politikasının karşısında durmuştur.[780] Bununla birlikte Gandhi ve Nehru gibi Hint bağımsızlık mücadelesinin önemli isimleri bu süreçte kendi dini ve felsefi miraslarını keşfetme hususunda Besant ve teosofistlerden etkilenmişlerdir.[781]

Burada R. Guenon'un Teosofi Cemiyeti'nin Hindistan'da sosyal ve siyasi alanda giriştiği faaliyetlerini İngilizler yararına yapılan bir casusluk olarak gördüğünü de ifade etmemiz gerekir. Guenon bu noktada birçok iddiayı ortaya koyar. Guenon'a göre Teosofi Cemiyeti siyasi emelleri olan bir harekettir ve misyonu İngiliz emperyalizmine hizmet etmektir. Blavatsky Hindistan'da iken İngiliz otoritelerinden yıllık olarak yüklü miktarda bağış almıştır.[782] Guenon'a göre bu onun kendi öz vatanı Rusya aleyhine yaptığı hizmet karşılığında olmalıdır.[783] Zira Blavatsky, Rus olduğunu reddetmekte kendisinin Amerikalı olduğunu her seferinde ilan etmektedir (Blavatsky 1878 yılında ABD vatandaşı olmuştur).[784] "Hodgson'un Blavatsky'nin Rus casusu olduğu konusundaki iddiası çok tutarlı değildir" diyen Guenon, Hodgson'un iddialarının doğru olması halinde İngiliz yönetiminin bunun üzerine gitmesi gerektiğini düşünür. Oysa bu rapor sonrasında Teosofi Cemiyeti çalışmalarına rahatlıkla devam etmiştir.[785]

Guenon'un iddialarına göre Teosofi Hindistan'da İngiliz hayranı Hintli Prensler tarafından da maddi olarak desteklenmiştir. Cooch Behar[786] Maharajası ve Kapurthala Maharajası'nı[787] örnek olarak veren Guenon bu iki bölgesel yöneticinin masonik bağlantılarını da ileri sürerek teosofistlerin ve masonların müşterek çalıştıklarını belirtir.[788] Guenon'a göre İngiliz yönetiminin yaptığı eğitim faaliyetleri dolayısıyla Teosofi Cemiyeti'ne destek verdiği yönündeki iddialar doğru değildir.

---

[780] Tollenaere, "The Theosophical Society", s. 39.
[781] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, s. 17; Bevir, "Theosophy as a Political Movement"; Bevir, "Theosophy and the Origins", s. 112.
[782] Guenon burada 12000 rupinin bağışlandığının iddia edildiğini parantez içinde vermektedir. Bkz., Guenon, **Pseudo Religion**,, s. 273.
[783] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 273.
[784] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 273-274.
[785] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 274.
[786] Cooch Behar, bugün Hindistan'a ait Batı Bengal içinde bir bölgedir.
[787] Guenon, Kaparthula Maharajası'nın 1892 yılında Blavatsky'nin anısına yapılan bir kampanyada Doğu çevirilerinin yayımlanması amacı ile 2000 rupi bağışladığını kaydetmektedir. Bkz., Guenon, **Pseudo Religion**, s. 275.
[788] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 275.

Asıl gerekçe Teosofi Cemiyeti'nin başta kast sistemi olmak üzere geleneksel Hindu kurumlarına karşı eğitim aracılığıyla verdiği savaşı desteklemektir.[789]

Yine Guenon, Kongre Partisi'nin en başında İngilizler tarafından kurulduğunu ve teosofistlerle ortak çalıştığını ifade etmektedir. Ona göre Besant bu kurumda etkin olduğu dönemde gizli kapaklı biçimde İngiliz yararı için çalışmıştır. Kongre Partisi belli bir dönem Besant'ın etkisi altında bulunmuş, bu dönemde Besant'ın asıl amacı bir takım aldatıcı ve tatmin edici seçenekler sunarak Hindular'ın otonomi isteklerini kontrol altında tutmak olmuştur. Aynı şekilde Guenon, Teosofi Cemiyeti Yardım Birliği (The Theosophical Society Order of Service)'nin de İngiliz misyonu adına çalıştığını ifade eder.[790]

Guenon bir takım gelenekçi Hindular'ın Teosofi Cemiyeti'nin niyetini anladığını ifade etmektedir. Bu noktada Guenon Bande Mataram ismini taşıyan bir Hint yayın organından alıntılar sunar. Bu metin Besant'ı bir İngiliz ajanı olarak ilan ettikten sonra, Besant ve arkadaşlarının Hint dinini kontrol etmek amacıyla İngilizler tarafından kullanıldığını ilan etmektedir. Besant'ın Bhagavat Gita'yı tercüme etmesinin ve Central Hindu College'i kurmasının asıl nedeni de budur.[791]

Bu iddialardan sonra şunu ifade etmemiz gerekir ki; Rene Guenon, Teosofi Cemiyeti'nin en önde gelen karşıtıdır. O, Teosofi'yi sahih metafizik gelenek açısından son derece zararlı ve bozucu bir hareket olarak görmüştür. Bu anlamdaki değerlendirmeleri bize göre de kıymetlidir. Ancak Guenon'un Teosofi'yi casusluk yapan bir siyasi hareket olarak değerlendirmesini doğru bulmadığımızı belirtmek isteriz. Zira Teosofi hareketi yalnızca Hindistan'da değil Japonya'ya kadar Doğu dünyasında birçok yerde ve Batı dünyasında Hint inanç ve düşüncelerini savunmuştur. Yukarıdaki bölümlerde ifade edildiği gibi 19. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın ortalarına kadar Teosofi Cemiyeti Batı'da Doğu öğretilerini yayan en canlı hareketlerden birisi olmuştur. Bu anlamda bize göre Teosofi Cemiyeti'nin

[789] Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 275-276. Guenon'a göre Batılılar asıl derinliklerini anlamadıkları için kast sisemine düşmanlık sergilerler. Bunun yanında Hindu medeniyetinin metafizik bir geleneğe dayanan yapısını da anlamaları mümkün değildir. Gelenekçi olan hakiki Hindular bu çevrelerden uzak durduğu gibi, Hint düşüncesini bozduğu için asla Teosofiyi affetmezler, bu anlamda Teosofiye ve masonluğa girmiş olanları da kabul etmezler. Bkz. Guenon, **Pseudo Religion**, s. 276.
[790] Bulletin Theosophique, Aralık, 1913'ten aktaran Guenon, **Pseudo Religion**, ss. 278-280.
[791] Bande Mataram, Mart 1911'den aktaran Guenon, **Pseudo Religion**, s. 277.

çalışmalarının temelini casusluktan öte "bilgelik dini"nin bir yansıması olarak Hint öğretisine verdiği değerde aramak gerekir. Kanaatimizce teosofistler samimi bir şekilde Hint öğretilerinin hakikati barındırdığına ve iddia ettikleri ilksel bilgelik dininin taşıyıcısı olduğuna inanmışlardır.

3.5.3. Teosofi ve Parsiler

Teosofi hareketi Olcott liderliğinde Hindistan'da Parsi cemaati üzerinde de önemli etkilerde bulundu. Cemiyet Bombay'a yerleşmesinden itibaren (1879) Parsiler ile yakın ilişkiler kurdu.[792] Bu ilişkiler neticesinde birçok Parsi cemiyete üye olmuştur. Teosofi Cemiyeti içinde Parsiler, gerek cemiyet bürolarında gerekse cemiyetin yayım faaliyetlerinde önemli görevler icra ettiler.[793] J. S. Palsetia'ya göre teosofinin gnostik hakikatleri ve hayatın ezoterik anlamını keşfetmeye yönelik ilgisinde Zerdüştiliğe önem vermesi, Batı bilimine dayalı bir yaklaşımla Zerdüştî öğretilere sıcak bakması, Zerdüştî metinlerin literal, akılcı, kuru gramere dayalı yorumundan ziyade ritüelleri ve seromonileri yücelten, alegori ve hayali unsurları kullanan bir din yorumu sunması Parsiler arasında teosofiye ilgi doğurmuştur.[794] J. Hinnells ise Teosofinin Parsi geleneğine tanıdığı meşruiyet ve bu geleneği yeniden canlandırmaya teşvikinin, geleneksel Avesta dilini koruma çağrısının ve Doğu mistizmini Batı'nın akılcılığana üstün tutmasının Parsiler arasında Teosofi Cemiyeti'nin yaygınlaşmasında etkin olduğunu ileri sürer.[795]

Olcott, dönemin önemli Parsi liderlerinden birisi olan K. R. Cama ile mektuplaştı. Mektuplarında Parsileri yalnızca modern kültürle yetinmeleri ve geçmişlerindeki kıymetli öğretilerin ve büyük hazinelerin değerini bilmemeleri nedeniyle eleştirdi. Parsi liderlere dinlerini ve kültürlerini canlandırmaları için önerilerde bulundu.[796]

---

[792] Hintze, "Parsee Theosophy", s. 151.
[793] Hinnells, s. 208.
[794] Jesse S Palsetia, **The Parsis of India: Preservation of Identity in Bombay City**, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2001, ss. 173-174.
[795] Hinnells, s. 208.
[796] Bkz. (çevrimiçi) http://www.theosophical.org/about-us/henry-s-olcott, 06. 05.2011.

Olcott 14 Şubat 1882 tarihinde 700'den fazla Parsiye "**The Spirit of the Zoroastrian Religion**" (Zerdüştiliğin Ruhu) ismiyle bir konferans verdi.[797] Olcott, konuşmasında Zerdüştî öğretilerin değerini vurgulamış, Parsileri dinlerini ve geleneklerini yeniden canlandırmaya çağırmıştır. Olcott, Zerdüştiliğin hakiki okültizmi temsil ettiğini, Zerdüşt'ün ise bir inisiye olduğunu belirtmiştir. Zerdüştîlerin de diğer din mensupları gibi dinlerinin ve geleneklerinin hakikatini kaybettiğini ifade eden Olcott, Parsilerin dini öğretilerinde batılı araştırmacıların kaynaklarına dayandığını ancak literal ve yüzeysel yaklaşımlar sergileyen bu çalışmaların Zerdüştün hakiki öğretisini yansıtmadığı gibi bu öğretiyi çarpıttığını ileri sürmüştür. Olcott, her şeye rağmen Zerdüştiliğin kadim öğretilerini tekrar ortaya çıkarma kudretine sahip olduğunu ifade etmiştir.[798]

Olcott konuşmasında ilginç bir hususa değinmiş ve o gün Rus Kafkasya'sında Etchmiadzine (bugün Ermenistan'da Vagharshapat şehri) şehrinde, Ermenilerin elinde, Mesrobian yazmaları olarak bilinen kadim Zerdüştî metinlerinden bahsetmiştir. Bu metinlere ulaşmaları için Parsileri bir uzman araştırma ekibi kurmaya teşvik eden Olcott, Blavatsky'nin de Rusya'da sahip olduğu siyasi ilişkilerle kendilerine yardım edebileceğini ileri sürmüştür.[799] Olcott ayrıca Parsilere cemaatlerine yardımcı olmak, eleştirilere ve saldırılara karşılık vermek üzere bir vaizler sınıfı oluşturmalarını önermiştir. Ona göre bu kişiler Doğu ve Batı dillerini çok iyi bilen güçlü hatipler olmalıdır. Olcott cemaatin yetenekli üyelerinin burslarla desteklenmesi ve yurt dışında bilimsel çalışmalara yönlendirilmesi gerektiğini de konuşmasında dile getirmiştir.[800] Parsileri yeniden canlanmaya çağıran Olcott konuşmasını; "Ey Sohrab ve Rüstem'in evlatları! Çok geçmeden uyanın. Vakit geldi, insanlar nerede?" diyerek sonlandırmıştır.[801]

---

[797]Bkz. H. S. Olcott, **The Spirit of Zororastrianism**, Adyar, Madras, India, Theosophical Publication House, 1913. Söz konusu konferans metni Olcott'un **Tehosophy: Religion and Occult Science** kitabı içinde bir bölüm olarak da yayımlanmıştır. Bkz. Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. 301-348.

[798] Olcott, **The Spirit of Zororastrianism**, ss. 6-10. Olcott, Zerdüştîliğin çarpıtılmasına örnek olarak Batı tarihinde Zerdüştilerin ensest ilişkiyi bir dini pratik olarak yücelttiklerine dair metinlerin var olduğunu kaynaklarıyla aktarıyor. Bkz. age. ss. 9-10.

[799] Olcott, **The Spirit of Zororastrianism**, ss.10-11, 42.

[800] Olcott, **The Spirit of Zororastrianism**, s. 49.

[801] Olcott, **The Spirit of Zororastrianism**, s. 51.

Olcott Zerdüştilik üzerine verdiği konferansın çok etkili olduğunu konferans metninin Bombay Parsi cemaati tarafından İngilizce ve Gucerat diline çevrilip yirmi bin adet basılarak cemaat üyelerine dağıtıldığını haber vermektedir. Olcott ayrıca bu konferansın Bombay'da **Parsi Arkeoloji Cemiyeti**'nin kurulmasına ön ayak olduğunu da ifade eder.[802] Araştırmalarımızda biz Olcott'un sözünü ettiği bir Parsi arkeoloji cemiyetinin varlığına rastlayamadık. Ancak Olcott'un ve onun aracılığı ve teşvikiyle Bombay merkezli **Parsi Panchâyet** kurumunun bir takım Avrupalı uzmanlarla gerek Zerdüştilik mirası üzerine kazılar yapmak gerekse eski metinler üzerine çalışma yapmak üzere yazışmalar yaptığı bilinmektedir.[803] Bununla birlikte bu çalışmalardan herhangi bir somut sonuç ortaya çıkmamış gözükmektedir.

Bu çalışmalar bir tarafa teosofi literatüründe Zerdüştî öğretileri ele alan, bu öğretileri Blavatsky'nin ortaya koyduğu teosofik öğretilerle telif etmeye çalışan metinlerin üretildiğini de ifade etmemiz gerekir.[804]

3.5.3.1. Parsi Teosofistler

Tüm bunların sonunda özellikle Bombay Teosofi Cemiyeti içinde kendilerini "**Parsi teosofistler**" olarak niteleyen bir grup ortaya çıkmıştır. Parsi teosofistler arasında reenkarnasyona, ritüellerin gizli güçlerine ve Zerdüşti metinlerin okült anlamlara sahip olduğuna yönelik inançlar gelişmiş, vejeteryanlık benimsenmiştir.[805]

Parsi teosofistlere göre Zerdüşt ve öğrencileri düşüncelerini gelecek kuşaklara sembolik bir dille iletmişlerdir. Bugün Parsiler okült teknikleri kullanarak bu öğretilerin ve Gathaların asıl anlamlarına ulaşabilirler. Batılı dil bilimcilerin ve tarihçilerin ileri sürdükleri savlara değer vermek gerekmez. Parsi teosofistler Zerdüşt'ü teosofinin diğer mahatmalardan üstün görürler. Parsi teosofistler evlerinde uyguladıkları sembolik anlamlar yüklü yeni ritüeller üretmişlerdir.[806] Olcott'un ölümünden sonra İlm-i Khshnoom hareketi Parsi teosofistleri büyük ölçüde kendi

[802] Olcott, **Tehosophy: Religion and Occult Science**, ss. ix-x.
[803] Söz konusu yazışmalar için bkz. **Zoroastrianism in the Light of Theosophy**, Comp. Nasarvanji F. Bilimoria, Bombay, Tatva-Vıvechaka Press, (yayın yılı yok), ss. vi-xii.
[804] Bkz. Zoroastrianism **in the Light of Theosophy**.
[805] Philip G. Kreyenbroek, **Living Zoroastrianism: Urban Parsis Speak about their Religion**, Oxon, Routledge, 2001, s. 48.
[806] Hintze, "Parsee Theosophy", ss. 151-152.

bünyesine katmayı başarmıştır. Buna karşın hâlâ Parsi teosofizmini devam ettirenler vardır.[807]

3.5.3.2. Teosofi ve İlm-i Khshnoom Hareketi

Parsi teosofisinden farklı olarak yine Hindistan'da teosofistlerden etkilenerek kurulan bir Parsi okült hareketten söz etmek mümkündür. **İlm-i Khshnoom** isimini taşıyan bu hareket 1907 yılında Behramshah Shroff (1858-1927) tarafından kuruldu. Bombay'da doğan, Surat'ta büyüyen Shroff, iddiasına göre Müslüman görünen ancak gizliden Zerdüştî olan bir grupla İran'a yolculuk yapmış ve burada Demavand dağında mağaralarda yaşayan gizli bir gruba katılmıştır. Shroff burada firdos (cennet/bahçe) adı verilen gizli Zerdüştîler topluluğu içinde üç yıl eğitim görmüştür. Firdos'ta Ma adı verilen spiritüel üstadlar tarafından eğitildiğini, aydınlatıldığını ve kendisine okült bilimlerin ve Avesta'nın gerçek bilgisi (ilm-i khshnoom/ saadet bilgisi)'nin verildiğini ileri sürdü. Shroff, firdosa girdiğinde okuma yazma bilmeyen kekeme birisi iken çıktığında kendisine hitabet ve kutsal metinleri yorumlama yeteneği verildiğini söyledi. Üç yıllık gizli eğitimin ardından Shroff, firdostan ayrıldı. Shroff kendisinin firdostan çıkmaya izin verilen üç kişiden birisi olduğunu ileri sürdü. 1881 yılında tekrar Hindistan'a dönen Shroff 1891 yılına kadar Hindistan'ı dolaştı ve farklı dini liderlerle görüşmeler yaptı. Yaşadığı tecrübeler konusunda sessizliğini 1907 bozan Shroff, bu tarihten itbaren firdosta aldığı gizli öğretiyi İlm-i Khshnoom adı altında yaymaya başladı. Shroff, Teosofi Cemiyeti localarında konuşmalar yaptı ve cemiyetin desteğini gördü.[808]

İlm-i Kshnoon, Parsiler'i İran'da bulunan gizli üstadlara spiritüel olarak bağlanmaya, ritüellerinde kadim Avesta dilini kullanmaya, Batılı bilim adamlarının, Hıristiyanların ve materyalistlerin düşüncelerinden uzak kalmaya teşvik etti.[809] Teosofi öğretisinin büyük oranda izlerini taşıyan İlm-i Kshnoom birçok Parsinin ilgisini çekti. Shroff'un öğretileri gayr-ı şahsi Tanrı inancı, reenkarnasyon inancı, farklı varlık mertebelerine ve dünyalara yönelik bilgiler, okült güçlere yönelik vurgu ve kadim bilgiyi ileten üstadlara inanç gibi hususlarda tam anlamıyla teosofiktir.

[807] Hintze, "Parsee Theosophy", s. 152.
[808] Hintze, "Parsee Theosophy", ss. 155-156; ayrıca bkz. Hinnells, ss. 208-209.
[809] Hintze, "Parsee Theosophy", ss. 155-156.

Shroff, teosofistlerden üstadların Tibet'te değil İran'da gizli mağaralarda yaşadığı noktasında ayrılır. İlm-i Khshnoom hareketi firdos topluluğunda dışarı çıktığı iddia edilen üç kişiden birisi olan Otoman Zar-Adusht Ha'nish tarafından ileriki yıllarda Amerika'ya taşınmıştır.[810] İlm-i Kshnoom hareketi günümüze kadar devam etmiştir. Hinnells, İlm-i Kshnoom hareketinin Teosofi'den yeniden doğum, asketik yaşam, vejeteryanizm, çok açık olmasa da dinlerin kardeşliği, en azından hakikatin bütün dinlerde olduğu gibi hususlarda etkilendiğini ifade etmektedir.[811]

İlm-i Kshnoom harektini başından beri takip ettiğimizde Teosofinin etkisi o kadar açıktır ki bu etki Shroff'un hayat hikâyesine kadar nüfuz etmiştir. Nitekim daha ilk bakışta Shroff'un kadim bilgileri alış serüvenin Blavatsky'nin serüveniyle tıpa tıp uyuştuğu görülür. Bir farkla ki burada merkez Tibet'ten İran'a kaymıştır. Shroff'un iddiaları ne derece doğrudur bilinmez ancak onu İran'daki mağaralardaki gizli öğretiye yönlendiren şeyin Olcott'un Parsilere konuşmalarında verdiği işaretler olduğu açıktır.

Teosofistlerin Parsilere yönelik ilgisi Besant döneminde de devam etmiştir. Hint öğretilerinin amansız bir hayranı olarak Besant, Parsileri Aryan ırkından gelmeleri nedeniyle Hintlilerle "aynı spiritüel kaynaktan beslenen kardeşler" olarak nitelemiştir.[812] Besant, Veda metinleriyle Avesta metinleri arasında bir takım karşılaştırmalar yapar. **Four Great Religions** (Dört Büyük Din) isimli eserinin Zerdüştîlik bölümünde Avesta ile Vedaların dil ve edebi üslup noktasında benzerlik taşıdığını ifade eder. Besant tüm bunlara dayanarak bu iki inancın uzak geçmişte bir bağlantısının olduğunu söyler. Besant bu noktada ilginç bir teklif sunarak okült mekanizmalardan yararlanarak Zerdüştiliğin ve Hinduizmin ortak kökenine dair deliller bulunabileceğini ifade etmektedir. Buna göre modern Zerdüşti din adamları tarafından unutulmuş olan kadim ilahiler bugün istenirse akaşik kayıtlardan tekrar

[810] Hintze, "Parsee Theosophy", ss. 155-156.
[811] Hinnells, s. 208-209. Teosofistler ve Parsiler arasındaki ilişkinin bir değerlendirmesi için ayrıca bkz. Mehmet Alıcı, **Kadim İran'da Din: Monoteizm'den Düalizm'e Mecusi Tanrı Anlayışı**, Ayışığıkitapları, İstanbul, 2012, ss. 300-302.
[812] Besant, **Four Great Religions** s. 59.

düzeltilebilir. Besant bunun sonucunda iki inancın ilahilerinin dahi benzer olduğunun ortaya çıkacağını ileri sürer.[813]

Besant'a göre Zerdüşt yüce inisiyelerden (mahatmalar) birisidir. Zerdüştün ortaya koyduğu inanç biçimi beşinci kök-ırkın sahip olduğu yüce dinlerden ikincisiydi (birincisi Hinduizm). Ancak ona göre bugün bu yüce dinin öğretileri maddeci dünya algısı altında anlaşılmaz olmuş, değerini yitirmiştir. Besant bu noktada aynen Olcott gibi Zerdüştilere kutsal metinlerine tekrar dönüşü tavsiye etmektedir. Ancak bu sayede kadim bilgi yeniden canlanabilir ve Avrupanın maddeci ve eleştirel düşüncelerine karşılık verilebilir.[814] Son raddede Besant Parsilere şöyle seslenir:

> Ey Parsi kardeşlerim! Sizin peygamberiniz ölmedi. Yok olmadı. O, kurduğu yüce dinin bugün içinde bulunmuş olduğu perişan halden tekrar yükselmesini, kaybettiği bilgeliğini ve gücünü tekrar kazanmasını beklemektedir. Bugün Zerdüştiler için kardeşlerine kadim ateşi sunmaktan, onların kalplerinde bu ateşi tekrar yakmaktan daha onurlu bir iş var mıdır? Kendi kutsal metinlerini çalışmaktan ve kendi dindaşlarına bu bilgiyi taşımaktan daha yüce bir iş var mıdır? O ateş ölmedi. Yalnızca kendi kadim sunaklarında için için yanmaktadır. Yeniden alev saçmak için hazır beklemektedir. Ve ben, büyük peygamber Zerdüşt'ün nefesinin mabedleri dolduracağı, sunakların üstündeki külleri tekrar alevlendireceği, İran dininin bir kez daha dünyanın en büyük dinlerinden biri olarak insanların ruhları için işaret feneri olacağı günün hayalini kurmakyım.[815]

Besant'ın yukarıda ifade edilen görüşleri bir tarafa J. Hinnells'in verdiği bilgilere göre Besant döneminde birçok Parsi, Teosofi Cemiyeti'nden ayrılmıştır. Hinnells'e göre bunun sebebi Besant'ın liderliğinde Teosofi hareketinin Hint milliyetçi akımları ve milliyetçi **Yerel Yönetim Birliği** (Home-Rule League) ile yakınlaşmasıdır.[816]

---

[813] Besant, **Four Great Rligions**, ss. 61-62.
[814] Besant, **Four Great Rligions**, s. 89.
[815] Besant, **Four Great Rligions**, ss. 89-90.
[816] Hinnells, s. 208.

3.6. Teosofi Hareketinin 20. Yüzyıl Siyaset, Bilim, Sanat, Tarih Anlayışlarına Etkisi

3.6.1. Teosofi'nin Irk Teorisi ve Irkçı Politikalara Etkisi

Teosofi Cemiyeti temel amaçlarının içerisinde insanlığın kardeşliği için çalışmayı bir hedef olarak belirlemiştir. Cemiyetin varlık anlayışı ise monist bir bakış açısını ihtiva etmekte, görünen âlemin aynı kaynaktan zuhur ettiğini ifade etmektedir. Tüm bunlara dayanarak teosofi öğretisinin insanların kökende ruhsal ve fiziksel olarak birliğine yönelik bir öğreti geliştirdiği bilinmektedir. Ancak bununla birlikte Blavatsky'nin ayrıntılı bir şekilde ortaya koyduğu dünya ve insanlık tarihinin uzak geçmişine yönelik iddialar 20. yüzyıl bilim ve siyaset dünyasında bir takım spekülasyonlara neden olmuştur.

Önceki bölümlerde ifade edildiği gibi Blavatsky kozmik evrim olarak ifade ettiği karmaşık bir sistem içerisinde insanoğlunun ard arda gelen ırklar yoluyla bir evrim süreci yaşadığını ifade etmiştir. Buna göre saf ruhsal yapısından maddi yapıya düşen (involusyon süreci) insan şu an tekrar ruhsal yapıya dönüş yolunda ilerlemektedir (yükseliş / evrim süreci). Blavatsky milyonlarca sene öncesinde farklı kıtalar üzerinde yaşamış ve bu kıtaların batması sonucu yok olmuş insanlığın dört kök-ırkından bahsetmiştir. Atlantis kıtasında yaşayan dördüncü kök-ırk Atlantislilerden ise günümüz Aryan ırkı vücuda gelmiştir. Blavatsky'nin yedi katmanlı devirsel sisteminde devrenin yarısının iniş sürecini (ruhsal katmandan madde katmanına) yarısının da yükseliş/çıkış sürecini (madde katmanından ruhsal katmana) meydana getirdiğini düşünürsek beşinci kök-ırk içinde bulunan insanlık şu an ruhsal katmana doğru ilerleme yolundadır. Ancak Blavatsky sisteminde spekülasyonlara sebep olan husus şudur ki; şu an içinde bulunduğumuz kök-ırk içerisinde geçmişte kalmış kök-ırkların kalıntıları vardır. Blavatsky bu anlamda kimi yerli kabileleri Lemurya kök-ırkından kalan geri ırklar olarak nitelerken Semitik kökenlileri ruhsal açıdan geri kalmış ırklar olarak nitelemiştir.

Blavatsky'nin **Secret Doctrine**'de ileri sürdüğü insanlığın kökenine ve evrimsel sürecine dair ırk teorisi büyük dikkat çekmiştir. Aşağıda ele alacağımız

üzere bu düşünceler 20. yüzyılın ilk yarısında zirveye çıkan ırkçı politikalar başta olmak üzere yüzyıl boyunca dünyanın farklı yerlerinde görülen kimi bilimsel kimi siyasi ırkçı söylemler üzerinde etkili olmuştur. Bu anlamda teosofik öğretilerin özellikle Nazi ırkçı ideolojisine etkisi tartışılmıştır.

İ. Lubelsky, Blavatsky ve takipçisi bir kısım teosofistlerin ırklar üzerine düşüncelerinin "ırkçı ve antisemitik düşüncelere bulaşma" ve "Nazi ideolojisinin doğuşuna katkıda bulunma" yönünde iki temel suçlamanın doğmasına neden olduğunu ifade eder.[817] Konuyu değerlendiren Lubelsky, Blavatsky'nin Yahudi ırkını küçümsediğini kabul eder. Nitekim Blavatsky Isis Unveiled ve Secret Doctrine'de Yahudileri melez bir ırk olarak ifade etmiştir.[818] Lubelsky, Blavatsky'nin melez bir ırktan orijinal bir kültürün oluşmasının mümkün olmadığını ima ettiğini dolayısıyla Yahudi ırkını ve kültürünü önemsemediğini düşünür. Lubelsky'ye göre söylemlerinde antisemitik bir hava sezilmesine karşın Blavatsky'nin asıl eleştirisi kiliseye karşıdır. Blavatsky adeta kiliseye saldırmak için Yahudiliği kullanmıştır. Buna dayanarak Lubelsky, Blavatsky'nin Yahudiler hakkındaki düşüncelerinin dönemin antisemitik düşünceleriyle karıştırılmaması gerektiğini ifade eder.[819] Lubelsky'ye göre teosofik ırk öğretisi taraftarlarına alternatif bir tarih sunma gayretinden doğmuş, döneminin bilimsel ve kültürel motiflerinden büyük oranda etkilenmiştir. Akademik oryantalist çalışmalardan oldukça etkilenen Blavatsky 1940'lara kadar Avrupa akademik camiasına hâkim olan Aryan mitini bütünüyle kabul etmiştir. "Aryan" ve "Semitik" kültürlerin farklılığına dair söylemlerin teosofik literatürde bulunmasının sebebi Blavatsky'nin kiliseye karşı duruşudur. Avustralya ve Tazmanya yerlileri gibi bir takım topluluklara karşı kibirli ve ırkçı söylemler ise 19. yüzyıl Avrupa ırkçılığının yansımasıdır. Bu anlamda Lubelsky teosofik ırk öğretisinin pratik bir amacının olmadığını ve dönemin benzer söylemlerinden özel bir farkının bulunmadığını düşünür. Bununla birlikte Lubelsky teosofik öğretilerin Nazi ideolojisi gibi ırkçı ideolojiler üzerinde dolaylı da olsa etkisinin olmuş olabileceğini kabul eder. Ona göre teosofi bu dolaylı etkisinin

[817] Lubelsky, s. 335. Benzer düşüncelr için ayrıca bkz. Barrett, s. 25.
[818] Blavatsky, **IU**, C. I, ss. 438-439; ayrıca bkz. Blavatsky, **SD**, C. I, s. 313.
[819] Lubelsky, ss. 344-345.

yanında ırkçı söylemlerin yaygınlaşmasında bir kanal görevi görmüş gözükmektedir.[820]

C. Kidd ise, temel olarak inanç ve ırk farklılıklarını uzlaştırma amacını izhar ettiği ve literatüründe "anti-ırkçı ruhsallığı" fazlasıyla yansıtmış olduğu için Teosofi Cemiyeti'nin ırkçı bir organizasyon olarak görülmesini doğru görmez. Buna karşın Kidd, Teosofi'nin 19. yüzyılın son dönem ırkçı düşüncelerini ve Victoria Çağı etnolojisini literatüründe fazlasıyla işlediğini düşünür.[821] Kidd, araştırmacıların 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başındaki ırkçı düşüncelerle okült gruplar arasında güçlü bir sinerjinin varlığını ortaya koyduğunu ifade eder. Bu anlamda "teosofinin metafizik ve sahte bilimsel öğretileri 20. yüzyıl evrimci ve ırkçı düşünceleri üzerinde etkili olmuştur" diyen Kidd, Teosofi Cemiyeti'nin Naziler üzerinde bir takım etkilerinin olduğunu da kabul eder.[822] Teosofik öğretilerin Nazileri etkilediğini düşünen araştırmacılardan birisi de Meera Nanda'dır. Nanda, Blavatsky'nin Secret Doctrine'de ortaya koyduğu "ırkçı hiyerarşi"nin dönemin Almanya'sında ölümcül sonuçlar doğuracak biçimde yankı bulduğunu ifade eder.[823]

Teosofi ile Nazi ideolojisi arasındaki bağlantıyı açık şekilde tespit etmek için dönemin ırkçı düşüncelerinin okült düşünceyle ilişkisini ortaya koymak gerekmektedir. Tam bu noktada Almanya ve Avusturya kökenli ırkçı (völkish) Ariosofi hareketiyle karşılaşmaktayız. Aryan-Cermen ırkının üstünlüğü düşüncesinin bir ifade biçimi olan **Ariosofi** (Aryan ezoterik bilgeliği) Avusturyalı iki ırkçı ve antisemitik düşünür Guido von List (1848-1919) ve Jörg Lanz von Liebenfels (1874-1954)'in düşünceleri temeline dayanmaktadır.[824] Gerek Nazizm'in okültist kökleri gerekse II. Dünya Savaşı sonrası neo-faşist ve neo-Nazi hareketler üzerine önemli çalışmaları olan N. Goodrick-Clarke Blavatsky'nin ve teosofi düşüncesinin söz konusu ırkçı düşünürler tarafından ne şekilde benimsendiğini gözler önüne serer.[825]

---

[820] Lubelsky, ss. 353-354.
[821] Kidd, **The Forging of Race**, s. 237.
[822] Kidd, **The Forging of Race**, ss. 237-238.
[823] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 306.
[824] Staudenmaier, **Between Occultism and Nazism**, ss. 12-13; York, **The A to Z**, ss. 53-54.
[825] Ariosofi'nin ve Nazizmin temellerinde yer alan Blavatsky ve teosofi öğretilerinin geniş bir değerlendirmesi için bkz. Nicholas Goodrick-Clarke, **Nazizmin Gizli Kökenleri: Gizli Aryan Kültleri ve Nazi İdeolojisi Üzerine Etkileri**, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2010.

Goodrick-Clarke'e göre teosofi düşüncesi 19. yüzyıl sonunda özellikle Avusturya'da gelişme gösteren Alman völkish (ırkçı) harekete evren ve insanın kökenine dair Hıristiyanlık dışı bir mitolojik bilgi sağlamıştır. Völkish ideolojiyi okültizm ve teosofiyle birleştiren ilk popüler yazar Armanizm olarak bilinen düşüncenin kurucusu Guido von List olmuştur. List, yüzyıl dönümünde Almanya ve Avusturya'da teosofistlerle yakın ilişkiler kurmuştur.[826] Cermen mitolojisiyle Blavatsky'nin öğretilerini birleştiren List, ilerleyen yıllarda tam anlamıyla Blavatsky'nin geçmiş ırklara dönük öğretilerini yansıtan bir Cermen ırkçı düşüncesi oluşturmuştur ki Goodrick-Clarke bunu "teosofinin Cermenleştirilmesi" olarak değerlendirir. List, kadim Cermenlerin dininin Wotanizm olduğunu ileri sürmüştür; yeni bir pan-Cermen idealinin "inancı ve çimentosu" olarak Wotanizm'in tekrar canlandırılması gerektiğini ifade etmiştir. List bu ruhani bilginin tekrar yapılandırılması noktasında teosofi kavramlarını alabildiğine benimsedi.[827] Goodrick-Clarke, List''in diğer taraftan da tam anlamıyla Ario-Cermen üstünlüğüne dayalı ırkçı bir söylem geliştirdiğini, daha 1911'de List tarafından yayımlanan bu ırkçı söylemlerin ilerideki Nazi söylemleriyle örtüştüğünü ifade eder.[828]

Diğer bir Aryan ırkçısı Jörg Lanz von Liebenfels'in **teozooloji** adını verdiği düşünce sistemindede teosofik düşüncelerin etkisi görülür. List'ten farklı olarak Hıristiyan temalarına dayalı neo-gnostik bir anlayış sergileyen Lanz, Aryan ırkını tanrısal saf ırk olarak nitelemiştir. Lanz'a göre Aryanların saflığının bozulmasının sebebi yarı hayvani ırklar ve alt ırklarla girdiği cinsel ilişkidir. Lanz, sarı ırkı evrenin düzeni için, koyu ırkı ise evrenin kargaşası için çalışan kozmik birimler olarak tasavvur etmiştir. Lanz, düşüncelerini arkeolojik, antropolojik veriler ve bilimsel bir dille bütünleştirdi. Irksal arınma ve Aryan ırkının yüceltilmesi için alt ırkların yok edilmesini açıkça ifade etti.[829] Lanz, teozoolojisinde Blavatsky'nin Secret Doctrine'de ortaya koyduğu batık Lemurya ve Atlantis kıtaları inancını ve ırklara dönük mitolojik unsurlarını paylaşır.[830] Lanz, 1907'de Ordo Novi Templi (ONT-

[826] Goodrick-Clarke, **Nazizmin Gizli Kökenleri**, ss. 48-50, 59-67.
[827] List'in düşüncelerinde Blavatsky öğretilerinin yansımaları için bkz. Goodrick-Clarke, **Nazizmin Gizli Kökenleri**, ss. 70-75, 101-102, 107, 110,
[828] Geniş bilgi için bkz. Goodrick-Clarke, **Nazizmin Gizli Kökenleri**, ss. 84-85.
[829] Geniş bilgi için bkz. Goodrick-Clarke, **Nazizmin Gizli Kökenleri**, ss. 113-130.
[830] Goodrick-Clarke, **Nazizmin Gizli Kökenleri**, ss. 125-127.

Yeni Tapınak Tarikatı)'yi kurmuş ve ırkçı düşüncelerini bu tarikat aracılığıyla yaymaya devam etmiştir.[831]

Goodrick-Clarke, List ve Lanz'ın Ariosofisinin bir başka Aryanist ve antisemitik okült hareket **Thule Cemiyeti**'nin kurucusu Rudolf von Sebottendorff (1875-1945) üzerinde etkili olduğunu ifade eder.[832] Thule Cemiyeti'nin Nazi Partisi'nin doğuşuna etkisini hesaba katan Goodrick-Clarke diğer taraftan Hitler'in de List ve Lanz'ın ırkçı düşüncelerinden kesin olarak istifade ettiğini düşünür.[833] Bununla birlikte Goodrick-Clarke'e göre Ariosofi Nazizm'i haber verme konusunda bir etkiden çok belirti görevi görmüştür.[834]

Konuyu ele alan bir başka uzman J. L. Crow'un Teosofi ve Nazi ilişkisi bağlamında şu ifadeleri dikkat çekicidir:

> Teosofiden Nazilere doğrudan bir bağlantıyı gösteren açık deliller olmasa da devamlılığı ve etkiyi gösteren yeterli işaretler vardır. Nazi ırk teorisi Blavatsky'nin insan ırkının evrimi düşüncelerinden çok farklıdır. Ancak bu bağlantı olmadığı anlamına gelmez. Bir kişi nasıl sonuçlar vereceğini bilmeden şeytani tohumlar ekebilir.[835]

Tüm bu değerlendirmelere dayanarak teosofi öğretisinin Nazizm'i doğuran bir sebep olduğunu söylemek haksızlık olsa gerekir. Bununla birlikte teosofinin Ariosofi gibi ırkçı ve okültist düşüncelere tesiri neticesinde Nazilerin sahip olduğu ırkçı düşüncelerin zemininin oluşmasında en azından katkısının olduğunu ifade etmek de yerinde gözükmektedir.

Irkçı politikaları yanında Nazilerin sembol olarak **svastika**yı seçmelerinde Teosofi'nin etkisi olup olmadığı da tartışılmıştır. Kidd, Naziler tarafında kötü bir şöhrete kavuşturulan svastika sembolünün bu dönemde ilk olarak teosofistler

---

[831] Ordo Novi Templi hakkında geniş bilgi için bkz. Goodrick-Clarke, **Nazizmin Gizli Kökenleri**, ss. 131-150.
[832] Goodrick-Clarke, **Nazizmin Gizli Kökenleri**, ss. 197, 200. Blavatsky'nin düşüncelerinin List, Lanz ve Sebottendorff'a etkisini değerlendirmek için ayrıca bkz. John L. Crow, "Ariosophic Demon Seeds: The Theosophical Roots of Nazi Race Theory",
(çevrimiçi)
http://www.academia.edu/4514725/Ariosophic_Demon_Seeds_The_Theosophical_Roots_of_Nazi_Race_Theory, 11.12.2014.
[833] Goodrick-Clarke, **Nazizmin Gizli Kökenleri**, ss. 251-254.
[834] Goodrick-Clarke, **Nazizmin Gizli Kökenleri**, s. 256.
[835] Crow, "Ariosophic Demon Seeds", s. 12.

tarafından popüler kılındığını ifade ederken;[836] Lubelsky, Blavatsky'nin istemeden de olasa Nazilerin **svastika**yı sembol olarak kullanmalarında katkısı olduğunu düşünür.[837]

Popüler kültürde Nazilerin, Tibet'te (veya Doğu'da) yer altında saklanan gizli/ezoterik bir yapıyla bağlantılı olduğu veya bu tür yapılarla irtibat kurmak üzere Tibet'e bir araştırma ekibi gönderdiği hususunda spekülasyonlar yer alır.[838] Bu tür iddiaların 1960 sonrası yayımlanan bir dizi popüler kitapta ortaya çıktığını ifade eden Goodrick-Clarke bu söylemlerin temelinde de teosofinin mitolojik unsurlarının yer aldığını ileri sürer. Buna göre Doğu'da ezoterik bilgilere sahip kutsal merkezlerin varlığının Blavatsky tarafından yaygınlaştırıldığını ifade eden Goodrick-Clarke, Nazilerin Gobi çölünde **Shambala** adı verilen saklı bir yerdeki ezoterik bir yapıyla ilişkili olduğu mitosunun büyük ölçüde teosofik literatüre dayandığını iddia eder. Bu konuda çok sayıda fantastik hikâyenin uydurulduğunu belirten Goodrick-Clarke, Thule örgütüyle ilişkilendirmek suretiyle Hitlerin ve Nazilerin Doğu'da bir merkezle (Shambala'yla) iritibat kurma anlatımlarını teosofik kavramları ihtiva eden tümüyle düzmece anlatımlar olarak niteler.[839]

Goodrick-Clarke Blavatsky ve teosofinin insanlık tarihi ve ırklar üzerine düşüncelerinin II. Dünya Savaşı sonrası kimi neo-faşist ve neo-Nazi düşünürleri ve hareketleri etkilemeye devam ettiğini ileri sürer.[840] Bu anlamda İtalyan ezoterist Julius Evola (1898-1974)'nın uzak geçmişe dönük mitolojik anlatımında Blavatsky'nin ortaya koyduğu anlatım ve kavramların etkisi görülür.[841] Yine

---

[836] Kidd, **The Forging of Race**, s. 238. John L. Crow, kadim bir sembol olmasına karşın **Teosofi Cemiyeti**nin svastikayı kullanmasının herkesin dikkatini bu sembole çektiğini ifade eder. Bkz. Crow, "Ariosophic Demon Seeds, s. 9.

[837] Lubelsky, s. 345.

[838] Bkz. Kidd, **The Forging of Race**, ss. 237-238.

[839] Geniş bilgi için bkz. Nicholas Goodrick-Clarke, **Nazizmin Gizli Kökenleri,** ss. 271-282; ayrıca bkz. Nicholas Goodrick-Clarke, **Kara Güneş: Aryan Kültleri, Ezoterik Nazizm ve Kimlik Politikaları**, Çev. Kıvanç Güney, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2011, ss. 161-167.

[840] II. Dünya Savaşı sonrası Aryan ideolojisine dayalı neo-faşist ve neo-nazi hareketlerin geniş bir değerlendirmesi için bkz. Goodrick-Clarke, **Kara Güneş**.

[841] Julius Evola, Blavatsky'nin okült düşüncelerinden istifade etmek suretiyle ruhani bir felaket sonucu Hiperboreali (en kuzeyli) ırkların önce Kuzey Amerika'ya ve Avrasya'nın kuzey bölgelerine daha sonra ikinci bir dalga ile orta Atlantik'te kaybolan bir kıtaya (Atlantis'e) göç ettiklerini düşünür. Evola Atlantisli büyük bir grubun kökleri batık Lemurya'da olan Güneyli yerli proto-Mongol ve proto-Negro ırklarla karıştığını tahmin etmekteydi. Geniş bilgi için bkz. Goodrick-Clarke, **Kara Güneş**, ss. 92-93.

Amerikan faşist **Ulusal Yeniden Doğuş Partisi** (National Renaissance Party) lideri James H. Madole (1927-1979)'ün ırklara dönük mitolojik düşünceleri bilimkurgu ve teosofi unsurları taşımaktadır.[842] Goodrick-Clarke 1980'lerde otuzu aşkın ülkede takipçi edinmiş teosofist Angel Livraga'nın **Yeni Akropolis** (Nouvelle Acropole) hareketinin de teosofik unsurları kullanan neo-faşist bir oluşum olarak değerlendirilebileceğini ifade eder.[843]

Goodrick-Clarke teosofinin Ariosofistlere ve neo-faşistlere çekici gelmesinin en önemli sebebinin egzotik din, mitoloji ve ezoterik bilgiyi içeren eklektik yapısından kaynaklandığını düşünür. Goodrick-Clarke'e göre neo-paganizm sayesinde paganizmin yeniden canlandığı ve çoğu faşistin Hıristiyanlığa antipati duyduğu bir zeminde teosofinin antropoloji, etimoloji, eski çağ tarihi ve karşılaştırmalı din bilimleri alanlarındaki güncel bilgilerle mitolojik geleneklerin bir karışımını üreterek Hıristiyanlığı yok sayan bir inanç şeması sunması faşist düşünceler tarafından benimsenmesini sağlamıştır.[844]

Sonuç olarak şu söylenebilir ki 19. yüzyılın antropolojik bakış açısından etkilenen ancak buradan aldığı kavramlarla kendi mitolojik tarihini üreten Blavatsky ve takipçileri özellikle 20. yüzyılın başında Avusturya ve Almanya'da zemin bulan Aryan üstünlüğünü idealize eden ve antisemitik düşünceler taşıyan ırkçı hareketler tarafından benimsenmiştir. Bu benimseme sonraki kimi faşist ve neo-Nazi düşüncelerde de devam etmiştir. D. Barett'ın da ifade ettiği gibi temelde Blavatsky ve teosofinin ırkçılık gibi bir niyeti olmamasına rağmen düşünceleri ırkçı akımlar tarafından kullanılmıştır.[845]

3.6.2. Teosofi ve Evrim Tartışmalarına Katkısı

Teosofi düşüncesinin Blavatsky önderliğinde bir kozmik evrimden bahsettiğini ifade etmiştik. Teosofik evrim düşüncesi Darwinci biyolojik evrimin

[842] Nicholas Goodrick-Clarke, Teosofinin ırkların bozulması sonucu ortaya çıkan düşük seviyeli, doğaya aykırı melez ırklara karşı Aryan üstünlüğünü savunan anlatımının James H. Madole'e çekici geldiğini; bununla birlikte Blavatsky'nin geçmiş kök-ırklar içinde elit rahiplerin varlığına dair söylemlerinin, faşizm görüşünün en nihayetinde dini bir fanatizmin güdümünde olan Madole'ü cezbettiğini söyler. Geniş bilgi için bkz. Goodrick-Clarke, **Kara Güneş**, ss. 121-132.
[843] Goodrick-Clarke, **Kara Güneş**, s. 131.
[844] Goodrick-Clarke, **Kara Güneş**, ss. 130-131.
[845] Barrett, s. 25.

canlılara münhasır yapısını aşarak tüm varlık için söz konusu olan bir evrimi savunduğu gibi fiziksel evrimin yanında ruhsal evrimden de söz etmiştir. Blavatsky'nin, teosofik evrim düşüncesini Doğu kaynaklı ezoterik bir düşünce olarak, Darwinci evrim düşüncesini ise hakiki evrimin ancak bir kısmını kavrayabilmiş bir teori olarak ifade ettiğine[846] yukarıda yer vermiştik. Blavatsky Darwinizmi "materyalizme dayanan, etnologlar için bir kâbus" olarak niteler. Ona göre Kitab-ı Mukaddes'in yaratılış hikâyesinin insanları tatmin etmemesi Darwinizmi ön plana çıkarmıştır. Nihayetinde Blavatsky insanları Darwinci evrim teosorisi ve Kitab-ı Mukaddes'in yaratılış teorosi dışında teosofik öğretinin sunduğu maddi ve spiritüel evrimi kapsayan bir kozmik evrim düşüncesine çağırır.[847] Teosofi bu yapısıyla bilimsel kavramları kullanarak 19. yüzyılın materyalist ve pozitivist bilim anlayışı içinde alternatif bir evrim düşüncesi geliştirmiş ve özellikle modern Hint düşüncesinde bir takım açılımlara temel oluşturmuştur.

Blavatsky'nin ezoterik anlayışının spiritüel kavramlarla örülmüş bir kozmolojik evrim düşüncesi ortaya koyduğunu ifade eden N. Goodrick-Clarke, Blavatsky'nin bu yönüyle ezoterik geleneği evrimci modern bilimin terimleriyle yeniden düzenlediğini ileri sürer. Bu anlamda Blavatky evrimci düşünceyi makrokozmosun ilahi ve spiritüel varlıklarından mikrokozmos olan insana kadar uygulamıştır.[848] T. Roszak ise, Darwinizmin bilinç fenomenini hesaba katmayan veya bilinci maddenin ürettiği bir yapı olarak ikinci planda değerlendiren evrim teorisinin aksine Blavatsky'nin fiziksel boyutu aşan bir evrim düşüncesini ilk defa dile getiren kişi olduğunu ifade eder.[849]

Blavatsky'nin evrim düşüncesi tüm teosofik öğretiye paralel biçimde Hint düşüncesinden alınan kavramlar eşliğinde sunulur. Bu anlamda teosofi evrim düşüncesine yeni bir dil kazandırdığı gibi, Hint kültürüne de evrim düşüncesini tanıtmış oldu. O. Hammer ve J. R. Lewis, Blavatsky'nin bir ezoterik evrim teorisi ortaya koymak adına ilk defa Hindu kozmoloji ve mitolojisine baş vuran kişi olduğunu ifade eder. Hammer ve Lewis'e göre bugün modern Hinduların ilerlemeci

[846] Blavasky, **SD**, C. I, s. 600.
[847] Blavatsky, **SD**, C. II, s. 689.
[848] Goodrick-Clarke, **Helena Blavatsky**, ss. 175-176.
[849] Bkz. http://www.austheos.org.au/tsia-theosophy-and-theosophical-society.html, 11.09.2014.

evrim teorisi içinde kullandıkları gleneksel Hindu kozmolojik argümanları ilk olarak Blavatsky ve teosofistler tarafından üretilmiş ve yaygınlaştırılmıştır.[850]

Evrimci düşüncenin modern Hindu düşüncesi içerisindeki yerini kapsamlı biçimde ele alan Meera Nanda bu hususta teosofi öğretilerinin Hindu evrimci düşüncesi için köşe taşı mesabesinde olduğunu ileri sürer.[851] Nanda, modern Hindu düşüncesi içerisinde ilki **Modern Vedik Evrimciliği** (Modern Vedic Evolutionism) olarak ifade edilen ve 19. yüzyıl "Hindu Rönesansı"na dayanan diğeri ise yakın dönemde **Vedik Akıllık Dizayn** (Vedic Intelligient Design) teosorisi olarak ortaya çıkan iki evrimci düşüncenin var olduğunu ifade eder. Nanda nihayetinde bu iki evrimci teorinin bir yerde uzlaşabileceğini de ekler.[852] 2009 yılında ABD'de yapılan bir araştırmanın sonucuna dayanarak ABD'de yaşayan Hindular'ın % 80'inin evrime inandığını belirten[853] Nanda, ardından Darwinci evrim düşüncesiyle Hindu evrim düşüncesi arasındaki ilişkiyi değerlendirir. Nanda'ya göre Hinduların evrim anlayışı Darwinci evrim düşüncesini kimi zaman reddeden kimi zaman içine alan ancak Darwinizmden daha geniş bir evrim düşüncesidir. Modern Vedik Evrimciliği (Modern Vedic Evolutionism) –Upanişadlar'da, Bhagavad Gita'da ve Sankhya felsefe okulunda öğretilen- devirsel olan ve karmik yasalarla yönetilen "Mutlak Bilinç" veya "Brahma" denilen ilkenin tezahürü teorisi ile Tanrı Vişnu'nun on enkarnasyonunu anlatan Dashavatara mitini uzlaştıran bir evrim düşüncesini ortaya koyar. Darwinci evrim teorisi türlerin ortak atadan genetik değişim yoluyla geldiğini iddia ederken, Hint öğretileri evrimde ruh veya bilincin temel itici güç olduğunu ifade eder. Darwinizmin "yalnızca maddi" evrimi açıkladığını ancak Vedik evrimci düşüncenin bunun ötesine giderek varlığın "yüksek" spiritüel safhalarını da içine aldığını ifade eden uzlaşmacı düşünceler de söz konusudur.[854]

Nanda, bugün Modern Vedik Evrimciliğini savunanları "Madam Blavatsky'nin çocukları" olarak tanımlar. Ona göre "geleneksel Hindu

[850] Olav Hammer, James R. Lewis, "Introduction", **Handbook of Religion and the Authority of Science**, Ed. James R. Lewis, Olav Hammer, Leiden, Koninklijke Brill, NV, 2010, s. 12.
[851] Geniş değerlendirme için bkz. Nanda, "Madame Blavatsky's Children", ss. 279-341.
[852] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", ss. 282-284. Son yıllarda iki post-modern Vedik Akıllık Dizayn (Vedic Intelligient Design) teosorisi gelişmiştir. Birincisi ISKCON üyesi Michael Cremo diğeri ise Deepak Kopra tarafından geliştirilmiştir. Bkz. Meera Nanda, age. ss. 283-284.
[853] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 281.
[854] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", ss. 281-283.

kozmolojisinin bilimsel kostüm içerisinde ilerlemeci evrim anlayışına destek sunan bütün entelektüel argümanları" ilk olarak Blavatsky ve takipçileri tarafından ortaya konmuş ve yaygınlaştırılmıştır.[855] Nanda'ya göre 19. yüzyılın "sözde Hindu Rönesansı"nın yenileyicileri modern dünyanın meydan okumasına karşı Hindu öğretilerini yeniden düzenleme adına teosofinin sunduğu şablonu kullanmışlardır.[856]

Nanda, Modern Vedik Evrimciliğin mimarı olarak Vivekananda'yı görür. Nanda'ya göre her ne kadar Vivekananda Hindu kutsal metinlerinin bilimsel yorumunda Swami Dayananda ve Keshub Chunder Sen'in reformist görüşlerine dayansa da; Vivekananda'nın Darwinizm'i Hint öğretilerine uygun kılmada kullandığı argümanlar ilk defa Teosofi Cemiyeti ve Blavatsky tarafından ortaya koyulmuştur.[857] Vivekananda teosofistlere (özellikle Blavatsky ve Olcott'a) "düşmanca" saldırmasına rağmen, onun evrim düşüncesi Teosofi Cemiyeti tarafından ortaya konulan düşüncelerle örtüşür.[858] C. M. Brown da her ne kadar kendisi tarafından kabul edilmese de Vivekananda'nın üzerinde Blavatsky ve Teosofi hareketinin etkili olduğunu düşünür. Brown, dönemin bilim anlayışı ve geleneksel Hıristiyan inançlarına karşı Hint öğretilerini öne koyan Teosofi hareketinin Vivekananda'da yankı bulduğunu ifade eder. Özellikle Darwinci biyolojik evrim teorisini amaçsız ve yetersiz bularak bunun yerine bütüncül bir kozmolojik evrim anlayışı koyan ve bu öğretiyi Hint düşünce dünyasıyla temellendiren Teosofi hareketinin dönemin Avrupa'sında Hint geleneği adına yankı uyandırması Brown'a göre Vivekananda için memnuniyet verici bir gelişme olmuştur.[859]

Nanda'ya göre ilk olarak Blavatsky, Olcott, Besant ve diğer teosofistler tarafından başlatılan evrim teorisi ve Hinduizm uzlaşısı Vivekananda'yla doruk noktasına ulaşmıştır. Vivekananda, Hindu öğretilerinin Darwin'den çok önce evrim düşüncesini barındırdığını ve modern bilimsel verilerle uyumlu olduğunu ısrarla

[855] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 284.
[856] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 285.
[857] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", ss. 324-325.
[858] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", ss. 339-340.
[859] C. Mackenzie Brown, "Vivekananda and the Scientific Legitimation of Advaita Vedanta", Handbook of Religion and the Authority of Science, Ed. James R. Lewis, Olav Hammer, Leiden, Koninklijke Brill, NV, 2010, ss. 225-227.

vurgulamıştır.[860] Nanda'ya göre Vivekananda'nın evrim teorisinin üç faraziyesinde teosofik düşünce kendisini gösterir. Buna göre ruhun maddeye üstünlüğü ve önceliği, ruhun maddeye inişi (involution) ve karmanın ilerlemeci evrim düşüncesinin mekanizmasını oluşturması Vivekananda'nın teosofiden aldığı düşüncelerdir.[861]

Vivekananda Darwinizm'i reddetmez; teosofistler gibi o da Darwin'in teorisini bütünün yalnızca küçük bir parçası olan madde boyutundaki evrimi açıklayan bir teori olarak kabul eder.[862] İnvolüsyon (involution) faraziyesine gelindiğinde Vivekananda bu kavramı aynen teosofistlerin kullandığı anlamda "ilahi bilincin maddeye düşüşü veya girişi" anlamında kullanır.[863] Nanda'ya göre "involüsyon" kavramı Herbert Spencer'ın yazılarında geçse de bu kavramı Vivekananda, tam anlamıyla Blavatsky'nin kullandığı anlamda kullanmıştır. Vivekananda'nın "ilerleyici doğa kanunu (proressive naturel law) anlamındaki "karma" anlayışı da teosofinin açıklamalarına benzerdir. Aynı zamanda yogilerin ve okült bilimcilerin doğada içkin okült güçleri deneyimleyebilme yetileri üzerindeki ısrarı da teosofinin düşünceleriyle yakınlık gösterir. Nanda, "avatarik evrim" anlayışı dışında bütün teosofik evrim öğelerinin Vivekananda'nın "Modern Vedik Evrimciliği"nde bulunduğunu ifade eder.[864]

Nanda, teosofinin önemle üzerinde durduğu "**involüsyon**" kavramının son dönemde Hindu inançları temeline dayanan bir "akıllı tasarım" anlayışına da etkisi olduğunu ifade eder. Bu anlamda New Age gurusu Deepak Chopra'nın "**İncilsiz akıllı tasarım**" (non-Biblical intelligent design) düşüncesi ve "**Krişna Bilinci**" (Krishna Consciousness) taraftarlarının "insani intikal/devir" (human devolution) olarak ifade ettikleri akıllı tasarım düşünceleri "involüsyon" anlayışını temele alır. Nanda, Vivekananda'nın bu konudaki büyük önemini ifade etmekle birlikte teosofinin "Hindu akıllı tasarım" anlayışını destekleyen ilk hareket olduğunu iddia eder.[865]

---

[860] Geniş bilgi için bkz. Nanda, "Madame Blavatsky's Children", ss. 330-333.
[861] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 334.
[862] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", ss. 334-335.
[863] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", ss. 335.
[864] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", ss. 339-340.
[865] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 336.

Nanda teosofik evrim düşüncesinin senkretik yapısına vurgu yapar. Buna göre Nanda, Blavatsky'nin Hint evrim düşüncesinin temeli olan "südûr" anlayışını Hinduizm'den değil yeni-Platonculuktan aldığını ifade etmektedir. Ona göre Blavatsky'nin dehası öncelikle yeni-Platoncu anlayışı Darwinci evrim düşüncesiyle sonrasında bu ikisini Hint düşüncesinin karma, reenkarnasyon, südûr devirleri (manvantaralar), çözünme (pralaya), avatarlar, enkarnasyonlar, yugalar gibi kavramlarıyla bir araya getirmesi olmuştur. Blavatsky, Hint düşüncesinden ögeleri Batı ezoterizmine sokmayı başarmıştır.[866] Nanda'ya göre teosofi, Hint elbiseli Batı okültizmi, Modern Vedik Evrimciliği ise teosofi elbiseli Hinduizm'dir.[867] Nanda, Blavatsky'nin sözü edilen çıkarımları ortaya koymak adına eklektik bir tarzda Hint metinlerinden aldığı parçaları Hermetik ve neo-Platonik geleneklere uygun düşürme gayretinde olduğunu ifade eder.[868]

Nanda, Blavatsky'nin Darwinizmi spiritüel evrim düşüncesinin içine yerleştirmek için Hint öğretilerine dayanarak üç keşif yaptığını ifade eder. Bunlar:

a) Evrim düşüncesi aslında bir devirdir ki her tekâmül (evrim) öncesi bir iniş (involution/içe kıvrılma) mevcuttur.

b) Karma ve reenkarnasyon evrimi yürüten mekanizmadır.

c) Avatarik evrim ya da Vişnu'nun türlerin evrimini temsil eden ilerlemeci evrimi kutsal metinlerde mevcuttur.[869]

M. Brown da Modern Hindular arasında yaygın olan üçüncü maddede ifade edilen "avatarik evrim" öğretisini Blavatsky'nin ortaya koyduğunu ifade etmektedir.[870]

---

[866] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 285.
[867] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 285.
[868] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 304. Nanda devir nazariyesinin Batı geleneği içinde Platonculuk, yeni-Platonculuk, Gnostisizm, kabala gibi öğretilerinde bulunmasına rağmen Bavatsky'nin bu nazariyeyi ortaya koymak için kendisine temel olarak Hint öğretilerini seçtiğini ifade eder. Nanda, bunda Hint öğretilerinin Blavatsky için yeni olması ve bu öğretilerinin Batı dillerine henüz yeni tercüme edilmiş olmasının etkili olabileceğini ifade etmektedir. Bkz. Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 305.
[869] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", ss. 303-304.
[870] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 288.

Nanda evrim anlayışını ileri sürerken Blavatsky'nin dayandığı Hint kaynaklarını da değerlendirir. Nanda, "fenomenal formların, formsuz özlerden kaynaklandığını" iddia eden Samkya-Yoga, Vedanta gibi en az iki Hint felsefe sistemi (darshan) bulunmasına rağmen Blavatsky'nin bu öğretiyi ortaya koymak için Vedaların öğretilerini daha ayrıntılı, efsanevi ve de halk diliyle anlatan Puranalar'a başvurduğunu belirtir. Blavatsky'nin bu hususta temel kaynağı Vişnu Purana'nın H. H. Wilson tarafından tercümesidir.[871] Nanda'ya göre Blavatsky, Puranaları pozitif bilgiler taşıyan metinler olarak yorumlayan ilk kişidir. Genel olarak Hindu reformcular Puranaları çok önemli görmezler. Örneğin, Blavatsky'nin Hindistan'da ilk destekçilerinden olan Swami Dayananda Saraswati, Puranaları boş ve bâtıl hikâyelerle dolu metinler olarak kabul eder. Ancak Nanda'nın ifadelerine göre Blavatsky'nin bu metinleri sözü edilen biçimde kullanması, Puranaları bilimsel verilerin ışığında açıklayan bir popüler bilimsel yorum yöntemini doğurmuştur.[872]

Nanda, teosofistlerin evrim düşüncesi bağlamında karma ve reenkarnasyon anlayışına çok büyük önem verdiğini belirtir. Nanda'ya göre, karma düşüncesi tek tanrılı dinlerin Tanrı anlayışına ve Darwinizmin doğal seçilim mekanizmasına başvurmadan maddi ve spiritüel evrimi açıklama hususunda Teosofi'ye bilimsel görünümlü bir nedensellik (causality) ilkesi sağlamıştır.[873]

Blavatsky doğadaki kompleks türleri ortaya çıkaran mekanizmanın reenkarnasyon ve karma olduğunu düşünmüştür. Bu noktada karma Darwin'in doğal seçilim mekanizmasına bir alternatif olarak ortaya konmaktadır. Teosofi anlayışında karma evrensel bir yasadır. Bütün evrenin doğal, moral ve spiritüel akışı karma tarafından belirlenir. Nanda'nın ifadesiyle bu süreç tabiatta "homo sapiens"in ortaya çıkmasıyla sona ermez; "insan ruhlarının arınıp Atman ile bir olmasına değin sürer."[874]

Nanda, Blavatsky'nin evrim düşüncesi bağlamında üçüncü keşfi olarak ifade ettiği "Vişnu'nun avatarları" anlayışını Vedik evrim düşüncesi bağlamında çok önemli görür. Nanda'nın ifadelerine göre Vişnu'nun birçok enkarnasyonuna dair

[871] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 305.
[872] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 306.
[873] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", ss. 306-307.
[874] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", ss. 306-307.

mitolojik bilgiler çok eskiden beri vardır. Ancak bu anlayışın ileride türlerin evrimi bağlamında kullanılmasına yol açacak ilk adımı, Isis Unveiled isimli eseriyle Blavatsky atmıştır.[875] Blavatsky **Isis Unveiled**'de Vişnu'nun Avatarlarını şu şekilde verir:

> Vişnu'nun on mitik avatarının şu şekilde ilerlediğini görürüz:
>
> 1. Matsya-Avatar: Balık; bu aynı zamanda onun Kali-yuga sonunda onuncu ve sonuncu avatarı olacaktır.
>
> 2. Kurm-Avatar: Kaplumbağa.
> 3. Varaha: Yaban domuzu.
> 4. Nara-Sing: İnsan-aslan; son hayvan mertebesidir.
>
> 5. Vamuna: Cüce; insan biçimine doğru ilk adımdır.
>
> 6. Parasu-Rama: Kahraman; ancak henüz mükemmel bir insan değildir.
>
> 7. Rama-Chandra: Ramayana kahramanı; fiziksel olarak mükemmel bir insandır, en yakın akrabası, arkadaşı, maymun- Tanrı Hanouma'dır. Maymuna konuşma verilmiştir.
> 8. Christna-Avatar: Bâkire Devanaguy (veya Devaki)'un oğlu; Tanrı tarafından veya daha çok Tanrı tezahürü Vişnu tarafından biçimlendirilmiştir, Adam Kadmon'la özdeştir. Krişna (Christna)'ya bâkirenin oğlu Kaneya da denir.
>
> 9. Gautama-Buddha, Siddhartha, veya Sakya-muni : (Budistler Buda'nın Vişnu'nun bir enkarnasyonu olduğu öğretisini reddederler).
>
> 10. Bu avatar henüz vuku bulmamıştır. Gelecekte olması beklenmektedir. Hıristiyanların Advent'i gibi, ki onların bu düşünceyi Hintlilerden aldıklarında şüphe yoktur. Vişnu son defa göründüğünde bir "kurtarıcı" olarak gelecektir…[876]

"Bu avatarlar şemasında türlerin derece derece evrimini ve dönüşümünü görüyoruz" diyen Blavatsky sözü edilen şemanın aslında alegorik olarak evrimi işaret ettiğini belirtir.[877] Avatarik evrim düşüncesi Blavatsky'yi bir "düzenbaz" olarak görmesine rağmen önde gelen Hindu reformculardan Keshub Chunder Sen tarafından da kullanılmıştır.[878] Nanda'ya göre Keshub teosofiden yalnızca avatarik

[875] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 308.
[876] Blavatsky, **IU**, C. II, s. 274.
[877] Blavatsky, **IU**, C. II, s. 275. Konuyla ilgili Blavatsky'nin geniş açıklamaları için bkz. Blavatsky, **IU**, C. II, ss. 266-276.
[878] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 329.

evrim düşüncesini almamıştır. Zira Keshub'un bir yandan Hıristiyan teolojisinden etkilenerek "Asya Teslisi" (Asiatic Trinity) ismiyle anılan ve Sat (Hakikat/Truth) – Chit (Akıl/Intelligence) – Ananda (Mutluluk/Joy) olarak ifade edilen Tanrı düşüncesinde yaratıcı vasfı yerine südûr vasfını tercih etmesi açıkça Blavatsky'nin "Hindulaştırılmış neo-Platonculuğu" nun etkisini gösterir.[879]

Tüm bu değerlendirmelerin ardından Nanda sert eleştirilerini dile getirir. Nanda, evrimci düşünce bağlamında teosofistlerin Hint öğretilerinin asıl anlamını bozduklarını iddia eder.[880] Ancak Nanda, "modern, akılcı, bilimci Hinduizm" taraftarlarının bu hataları düzeltmek yerine büyük bir hevesle kucakladıklarını da ekler. Nanda nihayetinde "türlerin biyolojik ilerlemeci evrimi" düşüncesinin Hint dünya görüşünün içine "inatla" sokulduğunu düşünür.[881]

Benzer eleştirileri Rene Guenon da dile getirir. "Sözde teosofik düşünce bütün olarak ele alındığında merkezinde evrim düşüncesi yer alır" diyen Guenon teosofistlerin iddia ettikleri tarzda bir evrim anlayışının "ne Doğu'da ne de son dönemlere kadar Batı'da mevcut olmadığı"nı ifade eder.[882]

3.6.3. Teosofi ve Popüler Kültürde Kayıp Kıtalar/ Medeniyetler, Gizli Merkezler

19. yüzyılın sonundan itibaren modern kültür içerisinde dünyanın uzak geçmişinde var olduğu iddia edilen kıtalara ve medeniyetlere yönelik spekülasyonlar çokça yer almıştır. Buna göre binlerce sene önce Pasifik okyanusunda **Mu**, Hint okyanusunda **Lemurya**, Atlantik okyanusunda ise **Atlantis** ismiyle var olan ancak sonrasında büyük felaketlerle batarak yok olan (sular altında kalan) kıtalardan söz edilmektedir. Hakkında kayda değer bilimsel veriler bulunmayan bu tür iddialar daha çok spekülasyon seviyesinde kalmıştır. Bununla birlikte son yüzyıl içerisinde Mu, Lemurya ve Atlantis üzerine özellikle ezoterizm ve okültizm meraklılarının büyük ilgisi olmuş, bu ilgi günümüze değin devam etmiştir. Bu spekülasyonlara dayalı

[879] Nanda, "Madame Blavatsky's Children", ss. 329-330.
[880] Meera Nanda'nın konuyla ilgili eleştirileri için bkz. Nanda, "Madame Blavatsky's Children", ss. 309-310.
[881] Meera Nanda'nın konuyla ilgili eleştirileri için bkz. Nanda, "Madame Blavatsky's Children", s. 310.
[882] Guenon, **Pseudo Religion**, s. 97.

olarak birçok yazılı ve görsel yapıt üretilmiştir. Söz konusu spekülasyonların oluşmasında ve sonrasında modern kültürü etkilemesinde teosofik literatürün önemli bir katkısı olmuştur. Blavatsky başta olmak üzere birçok teosofist ve teosofiden etkilenen isim konu üzerinde sayısız metin üretmiştir. Tüm bunlar o günden bu güne modern kültürün farklı alanlarında çeşitli şekilde yankı bulmuştur.

Konunun arka planına baktığımızda, ilk olarak Platon'un **Kritias** ve **Timaios** isimli diyaloglarında Atlantis ismiyle bir kıtanın varlığından söz ettiğini görmekteyiz. Her iki metinde de -Platon'un döneminden- dokuz bin sene evvel Cebeli Tarık'ın batısında yer alan geniş bir adada var olan büyük bir medeniyetten söz edilir. Atlantis medeniyeti Akdeniz dünyasına hakim olmuş ancak büyük bir deprem ve ardından da adayı tümüyle sular altında bırakan bir sel felaketiyle yok olmuştur.[883] Platon'un metinlerinin Rönesans'ta yeniden canlanmasıyla birlikte Atlantis mitine yönelik ilgi de artmıştır. Özellikle Francis Bacon'un 1626 yılında yayımlanan çalışması **Yeni Atlantis** (The New Atlantis)[884] konuya dikkatleri çekmiştir.[885]

Modern dönemde ise Batı dünyasında Atlantis mitine yönelik popüler ilgi Ignatius Donnelly'nin 1882 yılında yayımlanan **Atlantis: The Antediluvian World** (Atlantis: Tufan Öncesi Dünya) kitabıyla başlamıştır. Ancak Donnelly'den daha önce Blavatsky'nin 1877 yılında yayımladığı **Isis Unveiled** isimli eserinde Atlantis'le ilgili hususlara değindiği bilinmektedir.[886] Donnelly'nin kitabı dikkatleri kayıp kıtalara yönelten bir "bestseller" olmuştur. Eserinde bir takım verilere dayanarak Atlantis kıtasının tarih öncesi varlığını kanıtlamaya çalışan Donnelly Atlantis'le ilgili iddialarını sonraki kitabı Ragnarok'da da devam ettirmiştir. Lubelsky'ye göre Donnelly'nin bu iki kitabı Blavatsky'nin **Secret Doctrine**'de (1888) geniş biçimde ele alacağı Atlantis mitinin önemli ölçüde kabul görmesine katkı sağlamıştır. Yine

---

[883] Bkz. Eflâtun, **Timaios**, Çev. Erol Güney, Lütfi Ay, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1989, ss. 23-24; Platon, **Kritias**, Çev. Erol Güney, Lütfi Ay, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 12, 19-31.

[884] Bacon'ın Ütopya türünün bir örneği olarak kabul edilen eserinde okyanus ortasında tesadüfen keşfedilen Yeni Atlantis ya da Bensalem adını taşıyan ileri bir medeniyet anlatılır. Bkz. Francis Bacon, Nova Atlantis / Yeni Atlantis, Çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.

[885] Lubelsky, ss. 339-340.

[886] Lubelsky, s. 339; Colin Wilson, **Kayıp Miras Atlantis**, Çeviren, Yasemin Tokatlı, İstanbul, Ruh ve Madde Yayınları, 2001, s. 110. **Isis Unveiled**'de Atlantis anlatımı için bkz. Blavatsky, **IU**, C. I, ss. 590-595.

Lubelsky bu verilere dayanarak Blavatsky'nin döneminin ve öncesinin literatüründen derin biçimde etkilendiği sonucunun çıkarılabileceğini ifade eder.[887] L. S. de Cam ise W. Emmette Coleman'ın Blavatsky'ye yönelik intihal suçlamalarına da dayanarak Blavatsky'nin Atlantis konusundaki söylemlerinin Ignatius Donnelly, Thomas Lake Harris ve Louis Jalliot'un çalışmalarının bir kompozisyonu olduğunu ileri sürer.[888]

Bu iddialar bir tarafa **Secret Doctrine**'de (1888) Blavatsky üstadlara/mahatmalara ve Dzyan kitabına dayanarak geçmiş medeniyetler hakkında ayrıntılı bilgiler ortaya koydu. Tufan öncesi medeniyetler olarak Hiperborianlar, Lemuryalılar ve Atlantisliler hakkında birçok iddiayı gündeme getirdi.[889]

Blavatsky sonrasında Leadbeater, W. Scott-Elliot gibi teosofistler ve Rudolf Steiner ve Alice Bailey gibi teosofi kökenli okültistler kayıp kıtalar/medeniyetler konusuna önem verdiler.[890] G. W. Trompf ve L. Bernauer'in ifadelerine göre bu dönemde kayıp kıtalar ve medeniyetler hakkında en çok spekülasyon üreten dini hareket Teosofi Cemiyeti olmuştur.[891]

Sinnett ve Blavatsky'nin ardından teosofik literatüre kayıp medeniyetler hakkında büyük katkıyı Leadbeater sunmuştur. Leadbeater iddia ettiği duru görü (clairvoyant) yeteneğiyle birçok spekülatif bilgiyi ortaya koymuş, bu bilgiler Lemurya ve Atlantis üzerinde önemli eserler verecek olan teosofist Willian Scott Elliot'un ham maddesini oluşturmuştur.[892]

Özellikle teosofist W. Scott-Elliot çok büyük ün sağlayan **The Story of Atlantis** (1896) isimli eseriyle bu spekülasyonlara büyük katkı sağlamıştır. Scott-Elliot bilgilerini "akaşik kayıtlar" denilen, bir tür "psişik esir" üzerine iz bırakan

---

[887] Lubelsky, s. 340.
[888] L. Sprague de Cam,**Lost Continents: The Atlantis Theme in History, Science and Literature**, Toronto, Canada, Genera Publishing Company, Ltd., 1970, s. 58.
[889] Bkz. Garry W. Trompf, Lauren Bernauer, "Producing Lost Civilisations: Theosophical Concepts in Litarature, Visual Media and Popular Culture", **Handbook of New Religions and Cultural Production,** Ed. Carole Cusack, Alex Norman, Leiden, Koninklijke Brill, NV, 2012, s. 102.
[890] Trompf, Bernauer; "Producing Lost Civilisations", s. 106; Wilson, **Kayıp Miras Atlantis**, s. 111; Cam,**Lost Continents**, s. 60-61. John Michael Greer'e göre, Teosofi Hareketinin zirveyi yakaladığı Besant döneminde basılan birçok kitap Blavatsky'nin öğretisini bir dini dogma olarak sunduğu gibi Atlantis hakkındaki söylemleri de devam ettirmiştir. Bkz. John Michael Greer, **Atlantis: Ancient Legacy, Hidden Prophecy**, Woodbury, USA, Llewellyn Publications, 2007, s. 57.
[891] Bkz. Trompf, Bernauer; "Producing Lost Civilisations", s. 102.
[892] Trompf, Bernauer; "Producing Lost Civilisations", ss. 105-106.

dünya tarihiyle ilgili kayıtları okuma yeteneğine dayandırır. Scott-Elliot daha sonra Lemurya hakkında da benzer bir kitabı kaleme almıştır (1904).[893] Bu iki eser ileride birleştirilerek tekrar yayımlanmıştır.[894]

Konunun bilim mahfillerinden çok görünmeyen gizli üstadlar, akaşik kayıtlar gibi psişik kaynaklara dayanan okültistlerce işlenmesi, beraberinde birçok farklı ve kişisel yorumu ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda Wilson'a göre Atlantis konusunun okültistlerce ele alınması konunun itibarsızlaşmasına zemin hazırlamıştır.[895]

Teosofik literatür içerisinde Lemurya ve Atlantis ile ilgili birçok metin üretildiğini ifade ettikten sonra; bizim buradaki asıl amacımız bu literatürün modern kültüre etkisidir. Bu anlamda teosofi literatürünün bir dönüm noktası olduğunu ifade etmek yanlış olmasa gerekir. Zira L. S. de Cam, Blavatsky'den itibaren Atlantis ve kayıp kıtaların Batı okült öğretilerinin "demirbaşı" haline geldiğini ifade ederken;[896] O. Hammer, teosofinin New Age düşüncesi içerisinde önemli yerleri olan Atlantis, Mısır, Hindistan ve Tibet'e dair köken efsanelerinin oluşmasında anahtar rol oynadığını ifade eder.[897]

G. W. Trompf ve L. Bernauer ise teosofik literatürün kayıp kıtalar/medeniyetler hususunda edebiyat, görsel medya ve popüler kültüre etkisi üzerinde özel bir çalışma yapmış ve teosofi öğretilerinin söz konusu alanlar üzerinde çok önemli etkisi olduğunu ortaya koymuştur.[898] Biz de ağırlıklı olarak Trompf ve Bernauer'un çalışmasına dayanarak söz konusu etkiyi değerlendirmeye çalışacağız.

---

[893] Wilson, **Kayıp Miras Atlantis**, s. 111; ayrıca bkz. Cam, **Lost Continents**, s. 60.
[894] Bkz. W. Scott-Elliot, **Legends of Atlantis and Lost Lemuria**, London, The Theosophical Publishing House, 2000.. Elliot'un kitabına önsöz yazan A. P. Sinnett'a göre Elliot'un Lemuryalılar ve Atlantisliler üzerine yazdığı bu eser durugörü yetisinin bir ürünüdür. Bkz. Scott-Elliot, **Legends of Atlantis and Lost Lemuria**, içinde (Sinnett'ın, Önsözü), s. xxxi-xxxiii. Joscelin Godwin'e göre ise Elliot'un bu eserinin oluşmasında Sinnett ve Leadbeater'ın psişik ve durugörü yetenekleri sonucu ortaya koydukları metinlerin önemli yeri vardır. Bkz. Godwin, "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", s. 29.
[895] Wilson, **Kayıp Miras Atlantis**, s. 111.
[896] Cam, **Lost Continents**, s. 69.
[897] Hammer, "Theosophical Elements", s. 244.
[898] Bkz. Trompf, Bernauer; "Producing Lost Civilisations", ss. 101- 131.

Öncelikle kayıp kıtalar ve medeniyetlerle ilgili oluşmuş kavramların Blavatsky tarafından ilk defa üretilmediğini ifade eden Trompf ve Bernauer,[899] Blavatsky'nin öneminin, kayıp medeniyetler ve batmış kıtalar hususunda yeniden etkileyici ve ayrı bir düzenleme yapması olduğunu ileri sürerler. Trompf ve Bernauer'a göre Blavatsky, iddia ettiği **Dzyan** kitabına dayanarak Hyperborea, Lemuria ve Atlantis hakkında farklı ufuklar açan bilgiler sunmuştur.[900] Blavatsky'nin **Secret Doctrine**'de verdiği kayıp kıtalara/medeniyetlere dair bilgiler sonraki dönemde bu konu üzerinde birçok yayın faaliyetinin yapılmasına sebebiyet vermiştir. 20. yüzyılın başında kayıp medeniyetler üzerinde yoğunlaşmış bir romantizm gelişmiştir.[901]

Teosofinin ürettiği Lemurya ve Atlantis spekülasyonları 20. yüzyıl bilim kurgu, fantezi ve korku edebiyatı üzerinde etkili olmuştur. Trompf ve Bernauer, bu hususta bir takım örnekleri bize sunmaktadırlar. Buna göre Amerikan korku ve fantezi mecmuası Weird Tales (1924-1954)'in üç önemli yazarı Robert E. Howard (1906-1936), H. P. Lovecraft (1890-1937) ve Clark Aston Smith (1893-1961) üzerinde teosofik öğretilerin önemli ölçüde etkili olduğu ifade edilmektedir.[902] Bunun yanında Amerikan bilim kurgu yazarı Robert Heinlein'ın kaleme aldığı Lost Legacy (1941) teosofi öğretilerinin ve Teosofi kökenli I AM hareketinin öğretilerini yansıtmaktadır.[903] Yine son zamanlarda dikkate değer bir çalışma olarak takdim edilen James Gurney'in yazdığı ütopik roman Dinotopia (1992) Blavatsky ve Teosofi'nin etkilerini taşımaktadır.[904]

---

[899] "Örneğin "pitris" Vedik geleneğe göre insanlığın ilk atalarıdır. Hyperborea, Romalılar ve Grekler tarafından bilinmekteyken; Atlantis, Platon'un Kritias metninde geçen batık bir kıtadır." Geniş bilgi için bkz. Trompf, Bernauer; "Producing Lost Civilisations", ss. 103-104.

[900] Trompf, Bernauer; "Producing Lost Civilisations", s. 104.

[901] Trompf, Bernauer; "Producing Lost Civilisations", s. 104; 19. yüzyıl sonunda ve 20. yüzyılda kayıp medeniyetler, batmış kıtalar ve yok olmuş insan ırkları üzerine farklı hareketlerin ve bireylerin ortaya koyduğu spekülasyonların bir değerlendirmesi için bkz. Trompf, Bernauer; "Producing Lost Civilisations", ss. 105-113.

[902] Weird Tales mecmuası ve sözü edilen yazarlar üzerindeki *Teosofi* etkisinin ayrıntıları için bkz. Trompf, Bernauer; "Producing Lost Civilisations", ss. 113-115.

[903] Lost Legacy romanı üzerindeki Teosofi etkisinin ayrıntıları için bkz. Trompf, Bernauer; "Producing Lost Civilisations", ss. 115-116.

[904] Dinotopia üzerindeki Teosofi etkisinin ayrıntıları için bkz. Trompf, Bernauer; "Producing Lost Civilisations", ss. 117-118.

Trompf ve Bernauer'a göre teosofik Atlantis ve Lemurya spekülasyonlarının etkisi karikatür ve çizgi roman türünde de kendisini gösterir. Trompf ve Bernauer bu anlamda DC Comics'in ürettiği Aquaman karakterinin örnek verilebileceğini ifade ederler.[905] Trompf ve Bernauer, teosofinin görsel ürünler üzerinde de önemli etkilerinin olduğunu ifade ederler. Bu anlamda Lemurya ve Atlantis haritaları, kayıp medeniyetlerle ilişkili resimler, tablolar, posta pulları gibi birçok ürün üzerinde teosofik öğretilerin izlerini açıkça görmek mümkündür.[906]

Teosofik ögeler televizyon yapımlarında da kendisini gösterir. Trompf ve Bernauer bu anlamda Stargate filmi (1994) temelinde yapılan Stargate SG-1 (1997) dizisinde ve son dönemin popüler yapımı Lost (2004) dizisinde teosofik temaların gözlemlendiğini ifade etmektedir.[907]

Trompf ve Bernauer, konu üzerindeki çalışmalarını popüler kültürel medya üzerine de çevirmişler ve bu alandaki örnekleri de sunmuşlardır. Buna göre Tomb Raider (1996), Warcraft, World of Warcraft: Cataclysm (2010), gibi video oyunları teosofik temaları yansıtmaktadır.[908]

Trompf ve Bernauer, son olarak müzik yapımları üzerindeki teosofik etkiyi ele alır. Buna göre Lemurya ve Atlantis hakkındaki teosofik öğretiler Sir Gerald Hargreaves'in "Atalanta: The Story of Atlantis" operasında; senfonik metal grubu Therion'un "Crowning of Atlantis (1999)", ve "Lemuria (2004)" albümlerinde ve yine bir senfonik metal grubu olan Bal-Sagoth'un "A Black Moon Broods over Lemuria (1995)" albümünde izlerini göstermektedir.[909]

Bununla birlikte bugün çocuk oyunlarından (Atlantis temalı Legolar vb.), turistik tesislere (Atlantis / Lemurya resortları vb.), modaya kadar çok farklı alanlarda kayıp medeniyetler ve kıtalar temaları işlenmektedir. Trompf ve Bernauer tek başına olmasa da teosofik öğretilerin bu etkileşimde önemli bir rol oynadığını

[905] Garry W. Trompf ve Lauren Bernauer'in bu konuda örnek olarak sundukları Amerikalı DC Comics çizgi roman şirketinin bir ürünü olan Aquaman üzerindeki Teosofi etkisi için bkz. Trompf, Bernauer; "Producing Lost Civilisations", s. 118.
[906] Ayrıntılı bilgi için bkz. Trompf, Bernauer; "Producing Lost Civilisations", ss. 118-120.
[907] Ayrıntılı bilgi için bkz. Trompf, Bernauer; "Producing Lost Civilisations", ss. 120-122.
[908] Ayrıntılı bilgi için bkz. Trompf, Bernauer; "Producing Lost Civilisations", ss. 122-123.
[909] Ayrıntılı bilgi için bkz. Trompf, Bernauer; "Producing Lost Civilisations", ss. 123-124.

düşünür.[910] Tüm bu değerlendirmeler ışığında teosofik mitolojinin modern kültür ögelerini birçok alanda etkilediğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

3.6.4. Teosofi'nin Agarta ve Shambala Spekülasyonlarına Katkısı

Teosofik literatürün modern kültürde yaygınlık kazanmasına katkı sağladığı kavramlardan birisi de **Shambala** kavramıdır. Shambala modern ezoterik ve okült anlayışta kadim bilgeliği sahip ruhani bir grubun Doğu'da yer altında yaşadığı gizli bir merkez olarak kabul edilir. Shambala'ya benzer özellikleriyle **Agarta** da hakkında modern dönemde ayrıntılı mitoslar üretilen bir merkez olarak ortaya çıkmıştır. Ancak O. Hammer modern ezoteristlerin Agarta mitine çok değer vermediklerini düşünür. Ona göre Agarta, Shambala'nın küçük bir rakibi olarak kalmıştır. Oysa Shambala modern mit yazımına bütünleşmiş bir parça durumundadır.[911] Batı'da inisiyatik bilginin tam anlamıyla kaybolduğunu, bu bilginin artık Doğu'da aranması gerektiğini ileri süren Guenon ezoterik ve kadim bilgiyi (geleneği) taşıyan bir merkez olarak Agarta'ya değer atfeder. Guenon, Blavatsky'nin de bu konuda bir takım bilgiler elde ettiğini, ancak bunların manasını pek anlayamadığını, sonuçta "büyük beyaz loca" fikrine kapılarak Agarta'nın ancak bir "karikatürünü" hayal edebildiğini yazar.[912]

Tekrar Shambalaya dönecek olursak, aslında Shambala, klasik Hinduizm'in bir parçasıdır; Mahabharata'da Vişnu'nun gelecek avatarı Kalki'nin doğum yeri olarak belirtilir. Shambala kavramı Mahayana Budizminde yeniden yorumlanmıştır. O. Hammer, Shambala kavramının modern ezoterik geleneğe Blavatsky tarafından sokulduğunu ileri sürer.[913] **Secret Doctrine**'de Shambala "beyaz ada" (the white island) olarak tanımlanmış ve Merkez Asya'da Gobi çölüne konuçlandırılmıştır. Burası Lemurya adasından kurtulan "seçilmişler"in sığındığı bir yerdir.[914] **Theosophical Glossary** (Teosofi Sözlüğü)'de ise Blavatsky Shambala'yı

[910] Ayrıntılı bilgi için bkz. Trompf, Bernauer; "Producing Lost Civilisations", ss. 124-125.
[911] Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 102.
[912] Rene Guenon, **Agarta: Dünya Kralı**, Çev. Haluk Özden, İstanbul, Ruh ve Madde Yayınları, 2008, ss. 56-57.
[913] Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 102.
[914] Blavatsky, **SD**, C. II. s. 319.

"Brahminlerin Kalki'si, Budistlerin Maitreya'sı, Zerdüştilerin Saoşyant'ı, Hıristiyamların İsa'sı olacak Mesih'in çıkacağı yer" olarak tanımlar ve okültistlerin Shambala'nın Himalayalar'da olduğunu söylediklerini ifade eder.[915]

Hammer'a göre Secret Doctrine'de az bir yer almasına karşın Shambala'nın teosofik ve post-teosofik tarih yazımının temel unsurlarından birisi olduğunu ifade eder. Ona göre gerek Atlantis gerekse Shambala gibi mitik yerlerin popülerleşmesi Blavatsky'nin büyük gayretlerine dayanmaktadır. Shambala efsanesi C. W. Leadbeater, Alice Bailey, Nicholas Roecrich gibi post-teosofik sözcüler tarafından da ayrıntılı biçimde işlenmiştir. Özellikle Roecrich ve Bailey, Shambala'nın büyük bir mitolojik unsur olmasında etkili olmuşlardır. Nicholas Roecrich yalnızca yazmakla kalmayıp 1925-1928 yılları arasında Merkez Asyayı ziyaret etmiş ve Shambala hakkında sayısız anlatı dinlediğini ifade etmiştir.[916]

Shambala üzerine üretilen spekülasyonlar 20. yüzyıl içerisinde bir takım spekülatif hikâyelerin doğuşuna da zemin hazırlamıştır. Örneğin, yukarıda da ifade edildiği gibi Nazilerle Shambalayı ilişkilendirmeye çalışan söylemlerin teosofik literatürden faydalanan fantastik hikâyeler olduğu N. Goodrick-Clarke tarafından ortaya koyulmuştur.[917] T. Dodin ve H. Rather, teosofistlerin Shambala efsanesini Tibet üzerine yansıtarak Batı'nın ilgisini Tibet'e çekmeyi başardığını düşünür. Dodin ve Rather, Tibet'in siyasi olarak izole durumunun Avrupalıların fantezilerini Tibet üzerine yansıtmalarında etken olmuş olabileceğini de ifade ederler.[918]

3.6.5. Teosofi Hareketinin Etkilediği Sanatçı ve Edebiyatçılar

Teosofik öğretiler modern dönemde sanat ve edebiyat alanında birçok yönden etkili oldu. 19. yüzyılın sonu itibariyle ezoterik alana yönelik artan ilgi birçok sanatçıyı ve yazarı kendisine çekti. Örneğin, John Moffitt gibi tarihçiler yüzyıl sonu itibariyle sanatta görülen soyut formların sıkı biçimde Spiritüalizm, Teosofi ve Antroposofi gibi ezoterik hareketler ve Doğu dini öğretileriyle ilişkili olduğunu ileri

[915] Blavatsky, **TG**, s. 264.
[916] Hammer, **Claiming Knowledge**, s. 102.
[917] Geniş bilgi için bkz. Goodrick-Clarke, **Nazizmin Gizli Kökenleri**, ss. 271-282; ayrıca bkz. Goodrick-Clarke, **Kara Güneş**, ss. 161-167.
[918] Dodin, Räther; "Imaginin Tibet", s. 396.

sürmektedir.[919] Kuruluşundan itibaren birçok sanatçı ve yazar Teosofi Cemiyeti'yle bir biçimde ilişkili olmuştur. Hatta A. Faivre'a göre Teosofi Cemiyeti'nin dünya çapında gelişmesinin bir sebebi çok sayıda sanatçının Teosofi Cemiyeti'nin ciddi tesirinde kalmış olmasıdır.[920] Burada bütün bu isimlere değinmemiz mümkün değildir. Ancak çalışmamızın bu bölümünde teosofi düşüncesinin önemli etkisi olduğu düşünülen soyut resim sanatçıları ve İrlanda edebiyatında yaşanan rönesansa katkıları olan teosofist yazarlar başta olmak üzere belli başlı isimlere yer vermek istiyoruz.

3.6.5.1. Teosofi ve Sanat

Teosofi hareketinin soyut sanat üzerindeki etkisi kayda değer nitelik taşımaktadır.[921] Varlığın maddi boyuttan öte farklı boyutlara (sübtil boyutlara) sahip olduğu nosyonu bilindiği üzere teosofik öğretinin temel doktrinlerinden birisini oluşturmaktadır. Teosofiye göre görünen dünya gerçekliğin ancak bir kısmını yansıtır. Gerçek aslında görünmeyendedir ve görünmeyen gerçeklik sürekli görüneni etkiler. Teosofinin bu düşüncesi birçok modernist sanatçıyı etkilediği gibi 20. yüzyılın başında soyut resmin gelişmesine katkıda bulunmuştur.[922] Söz konusu öğreti bu yönüyle birçok sanatçının maddi boyuttan öte boyutlara kapı açmasının bir dayanağını oluşturmuştur.

J. Johnston, teosofik ve antroposofik düşüncenin erken soyutçuluk üzerindeki etkisinin genel kabul gördüğünü ve akademi tarafından da tasdik edildiğini ifade eder.[923] M. C. Taylor'a göre ise teosofinin modern sanat ve mimarinin kurucuları üzerindeki etkisi o kadar büyük olmuştur ki bu kişilerin çalışmalarını, temel eğilimlerini anlamadan kavramak mümkün değildir.[924]

---

[919] John Moffitt'ten aktaran Urszula Szulakowska, **Alchemy in Contemporary Art**, England, Ashgate Publishing Ltd., 2011, s. 3.
[920] Faivre, **Giz ve Işık**, ss. 127-128.
[921] Teosofi hareketinin Soyut sanat üzerindeki etkisinin geniş bir değerlendirmesi için bkz. Tessel M. Baudin, "Abstract Art as 'By-Product of Astral Manifestation': The Influence of Theosophy on Modern Art in Europe", **Handbookof the Theosophical Current**, Ed., Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, ss. 429-449.
[922] Mcfarlane, "The Agency", s. 133; Güler Altunöz, "Mondrian'ın Yeni Bir Bakış Açısıyla Okunması", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 47, 1 (2007), s. 2.
[923] Johnston, "Theosophical Bodies", s. 158.
[924] Marc C. Taylor'dan aktaran Johnston, "Theosophical Bodies", s. 157.

Teosofi hareketi soyut resmin öncü isimleri **Wassily Kandinsky**, **Frantisek Kupka**, **Piet Mondrian** ve **Kazimer Malevich**'i önemli ölçüde etkilemiştir.[925] K. Hall'a göre teosofi sözü edilen sanatçıların ruhsal yorumları için temel oluşturacak bir perspektif sağlamıştır. Bu bakış açısıyla sanatçılar kadim bilgeliği ve varlığın kozmik ilkelerini kavrayabileceklerini anladıkları gibi doğanın içini ve ötesini görebileceklerini düşünmüşlerdir. Sahip oldukları yüksek bakış noktası sanatçıları dünyevi ilgilerden kurtarmış ve onlara farklı âlemlere yönelen ilahi bir görüş algısı vermiştir.[926] Hall'a göre aynı dönem içinde teosofiden etkilenen bu dört resim sanatçısının ruhsal anlayışlarını soyut anlayışla yansıtmaları tesadüf değildir; çünkü "görünmeyen bir âlemi yansıtmak için soyut anlayıştan başka şansları yoktur." Hall, kariyerlerine sembolist anlayışla başlayan dört sanatçının, evrensel kavramların sınırlılığına dayanan sembolizmi aşarak teosofik ideallerin derinliklerine daldıklarını ve tekrar yüzeye soyut ifadeyle çıktıklarını ifade eder. Bu anlamda soyutlama objelerin katı sınırlarını yok ederek sanatçının öznel ruhsal duyumlarının tuval üzerine yansımasına fırsat sağlamıştır.[927]

Annie Besant ve C.W. Leadbeater tarafından kaleme alınan **Thought-Forms** (1901) kitabı soyut sanatçılar üzerinde büyük etki yaratmıştır.[928] Soyut resmin öncüsü olarak kabul edilen Wassily Kandinsky'nin düşünceleri teosofik düşüncelerle paralellikleri ortaya koymak bağlamında önemlidir. Hall'a göre "hevesli" bir okültizm ve mistisizm öğrencisi olan Kandinsky'yi teosofinin düşünce biçimleri üzerine öğretileriyle, titreşimler, renk ve ses arasındaki ilişkiyi ifade eden öğretileri derinden etkilemiştir. Kandinsky bundan sonra biçime çok önem vermemiştir.[929] P. Rapelli, Kandinsky'nin doğa ve biçimleri, insan ruhunu yükseklere çıkaracak yolu tıkayan engeller olarak gördüğünü ifade eder. Bu yüzden biçimler tamamen ortadan

[925]Kathleen Hall, "Theosophy and the Emergence of Modern Abstract Art", (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/publications/quest-magazine/1446, 14.05.2015. Sözü edilen ressamların sanat anlayışları ve Teosofi ile ilişkileri için bkz. Newport, **The New Age Movement**, ss. 472-473.
[926] Hall, "Theosophy and the Emergence of Modern Abstract Art".
[927] Hall, "Theosophy and the Emergence of Modern Abstract Art".
[928] Teosofinin fizik ötesi beden ve kozmos anlayışı ve bu anlayışın renklerle ilişkisi Kandinsky üzerinde etkili oldu. Teosofik öğretilerin, özelde ise Annie Besant ve C.W. Leadbeater tarafından kaleme alınan **Thought-Forms** (1901) isimli eserin Wassily Kandinsky üzerindeki etkisi hakkında geniş bilgi için bkz. Johnston, "Theosophical Bodies", ss. 158-162.
[929] Hall, "Theosophy and the Emergence of Modern Abstract Art".

kaldırılmalıdır. İnsan ruhu böylece, hayal gücünü ses ve renklerle besleyen yaşam akışının mükemmel özgürlüğüne ulaşabilecektir.[930] Kandinsky uzun bir maddeci dönemden sonra ruhun yeniden uyandığını ileri sürer. Ona göre "ruh bir piyano, renkler piyanonun tuşları, gözler tellere vuran çekiçlerdir; sanatçı ise tuşlara basarak insan ruhunu titreten eldir."[931] Bu anlamda Teosofi'nin insanın ve evrenin maddi boyutundan öte sübtil boyutlarını vurgulayan öğretisi Kandinsky'yi etkilemiştir. J. Johnston'un ifadelerine göre Kandinsky kendi sanat çalışmalarının spiritüel rolünü savunmak için sübtil bedenler ontolojisini ve bunların fiziksel ve spiritüel etkilerini kullanmıştır.[932]

Kandisnsky gibi Mondrian da spiritüel konulara ilgi duymuştur. Teosofi Cemiyeti'nin resmen mensubu olan Mondrian teosofik düşünceleri eserlerinde yansıtmıştır. Hall, Mondrian'ın önceleri düşüncelerini sembolik sanat anlayışıyla ortaya koymaya çalışırken, sonrasında renklerin, görünür objelerin içsel varlığını ifade etme aracı olarak kullanılmasının yolunu aradığını ifade eder.[933] Carel Blotkamp ise yalnızca sanatında değil teorik yazılarında da Mondrian'ın yoğun biçimde teosofik öğretileri yansıttığını ifade eder.[934] Hall'a göre Frantisek Kupka da sanatta spiritüel sahaya benzer bir yoldan ilerlemiştir. Hall'ın ifadesiyle "ne zaman ki Kupka dünyada işleyen güçlerin mikrokozmik yapısının makrokozmosun güçleriyle bir ilişkisi olduğunu kavramış, Kupka'nın çalışmaları bir 'ilahi mesajı' iletmeye başlamıştır." En başta Rus sembolist hareketine katılan Kazimir Malevich ise bir dönem Teosofi içinde bulunan P. D. Ouspensky'nin "dördüncü boyut" öğretisiyle soyut alana yönelmiştir.[935]

Kanada Yedilisi (Canadian Group of Seven) olarak bilinen sanatçı grubunun önde gelen isimlerinden birisi olan Lawren S. Harris (1888-1970) de Teosofi'den etkilenen soyut resim sanatçılarındandır. Harris, Kanada resim sanatında 20. yüzyılda

---

[930] Paola Rapelli, **Kandinsky**, Çev. Özge Özbek, Ankara, Dost Kitapevi, 2001, s. 42.
[931] Rapelli, **Kandinsky**, s. 44.
[932] Johnston, "Theosophical Bodies", s. 153.
[933] Geniş bilgi için bkz. Hall, "Theosophy and the Emergence of Modern Abstract Art".
[934] Geniş bilgi için bkz. Carel Blotkamp, **Mondrian: The Art of Destruction**, London, Reaktion Books, 2001, 13-15. Mondrian Blavatsky ve Rudolf Steiner'den etkilenmiştir. Sanat teorisine yönelik olarak her şeyi **Secret Doctrine**'den aldığını ifade etmiştir. Bkz. Teosofi hareketinin Soyut sanat üzerindeki etkisinin geniş bir değerlendirmesi için bkz. Baudin, "Abstract Art", ss. 429-449.
[935] Geniş bilgi için bkz. Hall, "Theosophy and the Emergence of Modern Abstract Art".

önde gelen figürlerden birisi olmuştur. 1924 yılında Toronto Teosofi Cemiyeti'ne üye olan Harris hayatı boyunca cemiyete bağlı kaldı. Blavatsky başta olmak üzere Annie Besant, Curupumullage Jinarajadas, W. Quan Judge ve C. Webster Leadbeater gibi teosofistlerden etkilendi ve eserlerinde teosofik düşünceleri yansıttı.[936]

1986 yılında Los Angeles ve Chigago'da "**The Spiritual in Art: Abstract Painting 1890-1985**" (Sanatta Ruhsallık: Soyut Resim 1890-1985) ismiyle düzenlenen sergi spiritüel akımların 20. yüzyıl sanatı üzerindeki etkisini gösteren bir çalışma olmuştur. Serginin temasını oluşturan "teosofi ve diğer okült ve mistik düşüncelerin soyut sanatçılar üzerinde etkisinin var olduğu" düşüncesi, çalışmaları soyut sanat geleneği içinde değerlendirilen kimi teosofist, felsefeci ve mistik tarafından kaleme alınmış 125 kitabın organizasyonda sergilenmesiyle de desteklenmiştir.[937]

Katherine Tingley önderliğinde California'da, Point Loma bölgesinde kurulan Teosofik komünün de ABD sanat ve edebiyat dünyasına katkısı olduğu bilinmektedir. Point Loma taraftarları arasında Mabel Alvarez, Maurice Braun, Agnes Pelton ve Frederick Schwankovsky gibi ressamlar, film yapımcısı Dudley Murphy, yazar L. Frank Baum, şair Robert Duncan gibi isimler sayılabilir. Bu isimler içerisinde Maurice Braun (1877-1941), sanat çalışmaları ve Teosofi Cemiyeti içindeki çalışmalarıyla öne çıkan bir isim olmuştur.[938]

Teosofi Cemiyeti'nin etkilediği önemli bir isim ise Çin sanatı üzerine çalışmalarıyla tanınan İsveçli sanat tarihçisi Osvald Siren (1879 -1966)'dir. Siren, Teosofi Cemiyeti'ne mensup oldu. Muhtemelen cemiyetin etkisiyle Asya'ya ilgi duydu. Siren'nin sanat çalışmalarında Blavatsky'nin öğretilerinin etkisi görülür.[939]

Teosofi Cemiyeti'nin 19. yüzyıl sonu itibariyle Avustralya'da bir takım sanatçıları etkilediği görülmektedir. Sözü edilen dönemde Avustralya'da ezoterik

---

[936] Michael Stoeber, "Re-Imagining Theosophy Through Canadian Art: Theosophical Influences on The Painting and Writing of Lawren Harris", **Re-imagining South Asian Religions**, Ed: Pashaura Singh, Michael Hawley, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, s. 195-197; ayrıca bkz. Bkz. Oderberg, "H. P. Blavatsky's Cultural Impact";

[937] Newport, **The New Age Movement**, s. 471.

[938] Greenwalt, **The Point Loma Community**, ss. 119-125.

[939] Bkz. Oderberg, "H. P. Blavatsky's Cultural Impact"; ayrıca bkz. (çevrimiçi) Dictionary of art Historians, https://dictionaryofarthistorians.org/sireno.htm, 24.11.2014.

kültürün yaygınlaşmasında en önemli faktör Teosofi Cemiyeti olmuştur. Jenny Mcfarlane ve Urszula Szulakowska gibi araştırmacılar özellikle C. W. Leadbeater'ın spiritüel, ezoterik ve okültist alanda Avustralya'da bir canlılık yarattığını düşünürler. Buna göre Leadbeater, Liberal Katolik Kilisesinin ve kendi yaşamının merkezi konumundaki Sydney şehrinde okültist düşünceleriyle sanat anlayışı üzerinde önemli etkide bulunmuştur. Leadbeater'ın öğretilerinin Avustralya'da özellikle soyut sanatın gelişmesinde önemli etkisi olduğu düşünülmektedir. Mcfarlane, bu anlamda Gustaf Köllestrom, Judith Fletcher (1886-1971), Alfred Edward Warner (1879-1968) gibi resim ve fotoğraf sanatçılarının Leadbeater'ın düşüncelerinden ve özellikle duru görü (clairvoyant) öğretisinden etkilendiğini ifade eder. Teosofiye ve Liberal Katolik Kilisesi'ne katılan bu isimler sanat anlayışlarında Teosofik öğretileri yansıtmışlardır. Szulakowska bu isimlere Daisy Mary Rossi (1879-1974) ve Bessie Rischbieth (1874-1967) gibi sanatçı ve yazarları ekler.[940]

Teosofiden etkilenen sanatçılardan birisi de ünlü Rus piyanist ve besteci **Alexander Scriabin** (1872-1915)'dir. Paris'te bulunduğu yıllarda Blavatsky'nin metinleriyle tanışan Scriabin hayatı boyunca teosofik öğretilere bağlı kalmıştır. Blavatsky'nin **Key to Theosophy** (Teosofinin Anahtarı) isimli eserinin kendi düşüncelerini yansıttığını ifade eden Scriabin, Blavatsky'ye büyük hayranlık beslemiştir.[941] Scriabin bestelerinde teosofik ve mistik unsurları yansıttı. Scriabin, **Secret Doctrine**'de bulunan Stanzalar denilen mısraları bestelemeye başlamıştı ki 1915 yılında öldü. Scriabin'in Wassily Kandinsky ve Nicholas Roerich gibi Rus sanatçıların Teosofi'yle tanışmasında da katkısı olmuştur.[942]

3.6.5.2. Teosofi ve Edebiyat

Teosofik öğretilerin 19. yüzyıldan itibaren birçok yazılı eserde kendisini gösterdiğini yeri geldikçe ifade etmiştik. Özellikle bilim kurgu ve fantastik edebiyat türünde teosofinin ortaya koyduğu mitolojik unsurların yansımaları olmuştur. Farklı olarak burada temas etmek istediğimiz husus Teosofi hareketinin özellikle İrlanda

[940] Avustralya sanat çevresinde Teosofi Cemiyeti'nin etkisi için bkz. Mcfarlane, "The Agency", ss. 145-147; Szulakowska, **Alchemy in Contemporary Art**, s. 109.
[941] Faubion Bowers, **Scriabin: A Biography**, Toronto, Dover Publications, 1996, ss. 52, 117.
[942] Bkz. Oderberg, "H. P. Blavatsky's Cultural Impact".

edebiyatında yaşanan canlanmaya katkısı olacaktır. İrlanda kültürel canlanmasında **Dublin Teosofi Cemiyeti** ve bu cemiyetin önde gelen isimleri olan Nobel Edebiyat Ödülü sahibi William Butler Yeats (1865-1939), George W. Russell (takma adıyla AE, 1867-1935) ve Charles Johnston (1867-1931) gibi edebiyatçıların önemli yeri vardır. Sözü edilen isimler Blavatsky'nin düşünceleriyle tanıştılar, cemiyete mensup oldular ve eserlerinde teosofik düşünceleri yansıttılar.[943] H. Oldmeadow, Teosofi'nin bu isimler aracılığıyla İrlanda edebiyatında yaşanan rönesansta etkisi olduğunu düşünür.[944] Oldmeadov'a göre Yeats'ın Advaita Vedanta ile tanışmasını teosofistler sağlamıştır.[945] Ken Monteith ise Yeats'in "milli edebi estetiğini" oluşturmak için teosofiyi kullandığını ifade eder. Yeats, teosofik ırk teorilerine dayanarak milli duygularını yükseltmiştir. Monteith'e göre Yeats'in bir kısım şiirlerinin ve dramalarının temelinde de teosofinin metapsişik dünya görüşünün izleri vardır. Yine Yeats teosofi sayesinde "İrlandalı bir genç" olmaktan öte tüm evrenle ilişki kuran bir birey olmuştur. Teosofi Yeats'e "hakiki" geleneği taşıyan "hayali bir toplulukla" (büyük beyaz kardeşlik/mahatmalar topluluğu) irtibat kurma imkânı vermiştir.[946] Tüm bunların yanında Dublin Teosofi Cemiyeti genç yazarların toplandığı; mistik, spiritüel, okült konuların ve Doğu öğretilerinin konuşulup tartışıldığı bir merkez durumuna gelmiştir.[947]

3.7. Teosofi Cemiyeti'nin Yayın Faaliyetleri

Teosofi Cemiyeti'nin etkili bir hareket olmasının en önemli sebeplerinden birisi hiç şüphesiz yayın faaliyetleridir. Teosofi Cemiyeti 140 yıllık tarihi boyunca kayda değer yayın faaliyetinde bulunmuştur. Cemiyet ilk yayın faaliyetine Hindistan'a taşındıktan sonra başlamış ve bu andan itibaren dünyanın farklı yerlerinde tesis ettiği yayın organları vesilesiyle sayısız yayına imza atmıştır. Bu faaliyetler sonucunda bugün elimizde Teosofi Cemiyeti tarafından oluşturulmuş oldukça kapsamlı bir literatür söz konusudur. H. Oldmeadow, Teosofi'nin en önemli

[943] Bkz. Oderberg, "H. P. Blavatsky's Cultural Impact".
[944] Oldmeadow, **Journeys East**, s. 66.
[945] Oldmeadow, **Journeys East**, s. 29.
[946] William Butler Yeats'ın edebî anlayışının teosofi öğretileri ile ilişkisinin bir değerlendirmesi için bkz. Ken Monteith, **Yeats and Theosophy**, Routledge 2014, ss. 2-6.
[947] Felton, **A Journey Into Ireland's Literary Revival**, ss. 228-229.

çalışmalarının başında yoğun yayın faaliyetiyle kütüphaneler ve enstitüler oluşturma çabasının geldiğini belirtir.[948] R. Noll ise teosofistlerin yayın faaliyetlerini "devasa teosofik yayın makinesi" olarak tanımlar ve Teosofi Cemiyeti'nin Doğu öğretilerini tarihte benzeri görülmedik bir yoğunlukta Batı'ya aktardığını ifade eder.[949] Burada Teosofi Cemiyeti'nin yalnızca Doğu öğretilerine değil Batı ezoterik geleneğine yönelik de çok önemli yayınlar yaptığını ifade etmemiz gerekir. Blavatsky, Olcott, Besant, Leadbeater, Judge gibi cemiyetin önde gelen isimleri devasa bir literatür üretmişler, cemiyet mensubu birçok isim sayısız metinle buna katkı sunmuştur.

Cemiyet tüm bu literatürü en başından beri kendi yayınevleriyle insanlara ulaştırmaktadır. Bu anlamda cemiyetin merkezi Hindistan'da olmak üzere farklı ülkelerde şubesi olan **The Theosophical Publishing House** (TPH) isimli yayın organı cemiyetin Hindistan'a yerleşmesinden itibaren (1879) faaliyetini devam ettirmektedir.[950] **TPH**, ABD'de Quest Books adıyla faaliyet göstermektedir. **Quest Books** 1966 yılından itibaren 4 milyonun üzerinde kitap satışı yapmıştır.[951] W. Q. Judge önderliğindeki teosofi grubunun yayın organı ise **Theosophical University Press**'tir. 1886 yılından itibaren yayın yapan Theosophical University Press birçok teosofik eseri internet üzerinden sunmaktadır.[952] **The Theosophy Company** ise **The United Lodge of Theosophists** isimli ABD merkezli teosofi grubunun yayın organıdır. 1925 yılından beri faaliyet gösteren bu birim çok sayıda yayın yapmıştır.[953]

Bununla birlikte Teosofi Cemiyeti çok sayıda süreli yayına imza atmıştır. Bu yayınlardan en eskisi 1879 yılında Hindistan'da yayın hayatına başlayan ve günümüze kadar aralıksız devam eden The Theosophist dergisidir. ABD'de The Path, İngiltere'de Lucifer gibi yayınlar ilk dönem itibariyle önemli süreli yayınlardır.

---

[948] Oldmeadow, **Journeys East**, s. 66.
[949] Richard Noll'dan aktaran Pedersen, "Tibet, Theosophy", ss. 157-158.
[950] Geniş bilgi için bkz. (çevrimiçi) http://www.ts-adyar.org/content/theosophical-publishing-house, 18.05.2015.
[951] Bu kitaplar genel olarak karşılaştırmalı dinler, psikoloji, ekoloji, spiritel gelişim, yaratıcılık gelişimi (development of creativity), alternatif tıp alanlarındadır. Her yıl yaklaşık 12 yeni kitap piyasaya sunulmaktadır. Bunun yanında **The Quest** ismini taşıyan aylık dergi de **Quest Books** tarafından yayınlanmaktadır. Geniş bilgi için bkz. (çevrimiçi) http://questbooks.com/index.php?route=information/information&information_id=4, 18.05.2015.
[952] Geniş bilgi için bkz. http://www.theosociety.org/pasadena/ts/tup.htm, 18.05.2015.
[953] Geniş bilgi çin bkz. http://www.theosophycompany.org/index.html, 18.05.2015.

Avustralya, Campbell Teosofi Cemiyeti'nin yaptığı bir bibliyografya çalışması süreli teosofik literatürün devasa boyutunu ortaya koymaya yeterlidir. Buna göre Teosofi Cemiyeti 140 yıllık tarihi boyunca dünya çapında 15 ülkede toplam 151 farklı süreli yayını (süreli risaleler [pamphlets] dâhil) yayın hayatına kazandırmıştır. Bu yayınların bir kısmı birkaç yıl hayat sürebilirken kimisi on yıllarca yayımlanmaya devam etmiştir.[954]

Tüm bu yayınların ortak bir indeksini çıkarabilmek oldukça zordur. Teosofinin ürettiği literatür teosofi düşüncesine ve teosofiyle ilişkili görülen alanlara (spiritüalizm, mistisizm, ezoterizm, okültizm, gnostisizm, hermetizm vb.) yöneldiği gibi karşılaştırmalı din çalışmaları adı altında farklı dinlere de yönelmiştir. Özellikle Hint dini ve düşüncesinin öğretileri ve kavramları teosofi yayınlarında kendisine önemli ölçüde yer bulmuştur. Dolayısıyla teosofi literatürü dini, felsefi, ezoterik, mistik konuları ele alan çok geniş bir çapa ulaşmıştır.[955] Tüm bu çalışmalar 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın ilk çeyreği itibariyle Batı toplumunda sözü edilen alanlarda önemli bir farkındalık yaratmıştır. Örneğin Campbell Teosofi Cemiyeti'nin hazırlamış olduğu bibliyografya çalışmasına dayanarak Doğu düşüncesinin temel kavramları olan reenkarnasyon ve karma kavramını teosofik süreli yayınlarda taradığımızda; "reenkarnasyon" kavramını başlığında içeren 1329 metinle; "karma" kavramını başlığında içeren 1302 metinle karşılaşmaktayız. Yine teosofi öğretilerinin temelini oluşturan okült (occult) kavramının 15617; "ezoterik" (esoteric) kavramın 1134 metnin başlığının içinde geçtiğini görmekteyiz.[956] Tüm bunlara dayanarak Teosofi Cemiyeti'nin gerek Batı ezoterik geleneklerinin canlandırılması gerekse Doğu öğretilerinin yaygınlaştırılması adına önemli bir hareket olduğunu ifade etmek yanlış olmasa gerekir.

---

[954] 217430 metnin kayıtlı olduğu bütün teosofik süreli yayınların bibliyografik bir dökümü için bkz. (çevrimiçi) http://www.austheos.org.au/indices/pindex.htm#fulllist, 16.05.2015. Teosofi Cemiyeti'nin uluslarası merkezi (Hindistan) dünya çapındaki şubelerinin bir listesini vermektedir. Bu listede şubelerin güncel olarak sürdürdüğü yayınlar da bulunmaktadır. Geniş biligi için bkz. http://www.ts-adyar.org/node/207, 16.05.2015. Teosofi hareketinin önemli yayınları ve yayın organları için bkz. Santucci, "Theosophy and The Theosophical Societies", ss. 39-41. Teosofi tarihinde çıkan The Theosophist, Lucifer, The Path gibi dergilerin birçok sayısı ve içeriği için bkz.
(çevrimiçi) http://theosnet.ning.com/, 16.05.2015.

[955] Teosofik literatür üzerinde bir değerlendirme için bkz. Kuhn, **Theosophy**, ss. 223-236.

[956] Arama portalı için bkz. "Index of Theosophical Periodicals",
(çevrimiçi) http://www.austheos.org.au/csearch/ui-search.htm, 16.05.2015.

SONUÇ

"Senkretik Bir Oluşum Olarak Teosofi Cemiyeti ve XX. Yüzyıl Kültürel Yapıları Üzerindeki Etkisi" başlığını taşıyan bu tez çalışmasında konunun ihtiva ettiği temel iddiaları ortaya koyduğumuzu düşünüyoruz. Çalışmamızın omurgasını oluşturan iki temel sav vardı. Birincisi Teosofi Cemiyeti'nin geleneksel teosofi anlayışından farklı olarak senkretik / uzlaştırmacı bir anlayış olduğu; ikincisi ise Teosofi Cemiyeti'nin söz konusu yapısıyla 20. yüzyıl kültürünün birçok unsurunu etkilediğidir.

Teosofi Cemiyeti 19. yüzyıl sonunda ABD'de hayat bulan bir hareket olarak Batı kültürünün öğesi olan birçok anlayışı bünyesinde toplamayı başarmıştır. Cemiyetin kurucu kadrosu dönemin Batı toplumunda rağbet gören ruhçuluk / spiritüalizm anlayışı içinde teorik ve pratik çalışmalar yapan isimlerdir. Pozitivist ve materyalist bilim ve düşünce anlayışının zirveye çıktığı 19. yüzyılda ruhani dünya adına bir savunma cephesi olarak ruhçu anlayışın ortaya çıktığı görülmektedir. Medyumlar aracılığıyla ölenlerin ruhlarıyla irtibat kurmak suretiyle ruhun varlığını ve ölümden sonra da bilinçli bir yaşamın devam ettiğini iddia eden bu anlayış Avrupa ve ABD'de büyük yankı bulmuş, ruh çağırma celseleri her kesimden birçok insanın katıldığı bir olgu olarak belirmiştir. Tabii olarak böyle bir ortamda ruhçu fenomenleri rasyonel biçimde araştırmak isteyenler olduğu gibi, birçok düzenbaz da kendisine fırsat bulmuştur. Dolayısıyla ruh çağırma celseleri deneysel bir yapıyla salon eğlencesi konumu arasında bir yerlerde kalmıştır. Teosofi Cemiyeti spiritüel tartışmaların canlı şekilde sürdüğü böylesi bir ortamda doğmuştur.

Cemiyetin doktriner liderliğini üstlenen Rus kökenli Helena Petrovna Blavatsky yaşamı sırlarla dolu bir gezgin ve okültisttir. Çeyrek yüzyıl süren gezilerinin ardından ABD'ye gelen Blavatsky burada karşılaştığı ruhçu ortam içerisinde bir medyum ve spritüel konularda metinler kaleme alan bir yazar olarak kısa sürede kendisine yer bulmuş, çevresinde ruhçuluğa meraklı bir topluluk oluşturmuştur. Bununla birlikte salt ruhçu düşünceden farklı olarak Blavatsky'nin üzerinde önemle durduğu ezoterik ve okült gelenek, etrafındaki topluluğu cezp etmiştir. Uzun süreli gezileri boyunca Doğu ve Batı dünyasının kültürel dokularını

tanımış olan Blavatsky; dini inançların ve düşüncelerin temelini teşkil eden evrensel, kadim ve ezoterik bir öğretinin var olduğu fikrini benimsemiştir. Tüm bu ilgilerin bir araya gelmesiyle birlikte 1875 yılında Blavatsky ve H. S. Olcott önderliğinde karşılaştırmalı din ve felsefe çalışmaları yapmak, doğanın ve insanın gizli (okült) güçlerini araştırmak ve insanların evrensel kardeşliği için çalışmak üzere Teosofi Cemiyeti adı altında bir yapı kurulmuştur.

Teosofi kavramı adı altında kurulan bu yapının Batı geleneği içerisinde Hermetik, gnostik, kabalistik, yeni-Platoncu ve Hıristiyan mistisizmi ile ilişkili görülen geleneksel teosofi anlayışından farkı kesin olarak belirtilmelidir. Bu anlamda Teosofi Cemiyeti modern teosofi anlayışı olarak dile getirilmektedir. Her ne kadar modern teosofistler kendi anlayışlarını geleneksel, kadim ve evrensel bir teosofi düşüncesinin yansıması olarak ifade etseler de Teosofi Cemiyeti çatısı altındaki bu yapı Blavatsky'nin senkretik düşünceleri temelinde oluşmuş bir yapıdır.

Blavatsky'nin düşünce dünyasını kavramak oldukça zordur. Birçok düşünce ve inanç sistemini bağdaştırma çabası güden Blavatsky ürettiği metinlerde eklektik / seçmeci bir anlayış güderek farklı düşünce sistemlerini ortak bir zeminde buluşturmak istemiştir. Bu anlamda Hermetizm ve yeni-Platonculuk gibi Batı geleneğinin ezoterik ve felsefi sistemlerinin Tanrı'ya, varlığa, insana dair düşüncelerinden hareket eden Blavatsky okültizm adı altında yer alan büyü, simya, astroloji, gibi uygulamalara değer vermiş, doğada ve insanda saklı bulunan güçlerin bir bilgi dahilinde harekete geçirilebileceğini iddia etmiştir. İlerleyen dönemde Hindu ve Budist öğretilere ağırlık vermek suretiyle Doğu ve Batı geleneklerinin bir sentezini ortaya koymaya çalışmıştır. Bunu yaparken Blavatsky içinden çıktığı ruhçu geleneği de unutmamış, ruhçu düşüncenin ölülerin ruhlarından bilgi almaya dayanan anlayışının yönünü değiştirmiştir. Bu anlamda insanın özünün (ruhunun) tanrısal özle bir olduğunu ifade eden ezoterik ve mistik anlayışı kabul etmek bir yana; Blavatsky, ruhsal yönden tekâmül etmiş kimi yer yüzünde kimi farklı boyutlarda yaşayan rehberlerin varlığından söz etmiştir. Mahatmalar ya da yükselmiş üstadlar adını verdiği bu yüce rehberlerin kozmik devirler ve insan ırkları süresince kadim ve evrensel bir öğretiyi koruduklarını ve taşıdıklarını iddia etmiştir. Blavatsky, bunun ötesinde kendi şahsını ve teosofistleri, kaynağı mahatmalar olan bu kadim öğretiyi

teosofi adı altında modern dünyaya taşıyan aracılar olarak ilan etmiştir. Velut bir yazar olan Blavatsky mahatmalar tarafından yazdırıldığını ifade ettiği birçok metin üretmiştir. Bu metinlerde Blavatsky Batı ezoterik geleneğinin varlığa dair düşüncelerini Hint inanç ve düşünce sistemlerinin kavramlarıyla yeniden sunmayı ve tüm bunlara bir bilimsel kılıf giydirmeyi denemiştir. Tüm bunların sonucunda rahatlıkla Blavatsky'nin modern teosofisinin, 19. yüzyıl ruhçu düşüncesi temellerinde yükselmiş Doğu ve Batı dini ve felsefi öğretilerini bağdaştırma çabası güden bir hareket olduğu söylenebilir.

Teosofi Cemiyeti kurulduktan kısa süre sonra ABD'den Hindistan'a taşınmış ve o günden bu güne Hindistan merkezli olarak çalışmalarını sürdürmüştür. Cemiyet H. P. Blavatsky, H. S. Olcott, A. Besant, W.Q. Judge, C. W. Leadbeater gibi hem çok metin üreten hem de aksiyoner liderlere sahip olmuştur. Söz konusu liderlerin çalışmalarıyla Teosofi 1930'lu yıllara kadar dünya çapında yüzlerce şubeye ulaşmayı başarmıştır. Özellikle bu dönem zarfında sürdürülen faaliyetler neticesinde Teosofi hareketinin 20. yüzyıl kültürel yapılarına önemli etkileri olmuştur.

Teosofi hareketi kuvvetli biçimde dinlerin ortak bir kökene sahip olduğunu ifade etmiştir. Teosofinin bu söylemi dini çoğulculuk anlayışını öne çıkardığı gibi Rönesans'tan beri kimi düşünürlerde yansımasını bulan ilk ve daimi felsefe/öğreti düşüncesine destek vermiştir. Bu anlamda Gelenekçilik olarak ifade edilen düşüncenin kimi yönleriyle teosofiden etkilendiği görülmektedir. Teosofi hareketi karşılaştırmalı din çalışmalarının önemini vurgulamış, bu çalışmaların dinlerin aynı kaynaktan geldiğini ortaya koyacağı gibi inanç mensupları arasında diyalog kurulmasını sağlayacağını belirtmiştir. Dinlerin ortak kökeni ve dini çoğulculuk düşüncesine dayalı olarak cemiyet kapılarını bütün din mensuplarına açmış özellikle Hindistan'da farklı inançlardan insanlarla çalışmalar yürütmeyi başarmıştır. Cemiyet ürettiği literatürde farklı dinlerin özellikle ezoterik ve mistik öğretilerine yer vermiş, birçok telif ve tercüme eserle dinler arası karşılaştırmalı çalışmalara öncü olmuştur.

Teosofi hareketi Batı dünyasında birçok yeni dini, ezoterik, spiritüel hareketin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Cemiyetin kendi bünyesinden çıkan gruplar olduğu gibi teosofi öğretilerinden etkilenmek suretiyle farklı anlayışlar ortaya koyan

hareketler de olmuştur. Bu anlamda Teosofi Cemiyeti'nin ileri sürdüğü mahatma anlayışından etkilenen birçok hareket söz konusudur. Cemiyet Batı ezoterik geleneğine ilgiyi artırmış bu anlamda gnostik, Hermetik, kabalistik öğretilerin ve metinlerin çalışılmasında ve yayılmasında önemli vazife görmüştür.

Teosofi Cemiyeti'nin modern kültüre en önemli etkilerinden birisi hiç şüphesiz Doğu inanç ve öğretilerinin Batı'ya taşınmasında yaptığı çalışmalar olmuştur. "Batı ezoterizmi" algısına "Doğu ezoterizmi" anlayışını ekleyerek "evrensel bir ezoterizm"den söz eden ilk yapı Teosofi Cemiyeti olmuştur. Batı dünyasında kadim bilginin kaynaklarının ve aktarımının sekteye uğradığını ileri süren Blavatsky ve taraftarları Hint öğretilerinin asıl ve saf ezoterik öğretiyi taşıdığını savunmuştur. Bu anlamda teosofistler özellikle Hindistan'a yerleşmelerinden itibaren Hindu ve Budist öğretileri Batı'da yaygınlaştırmak adına önemli yayın faaliyetleri yapmışlardır. Teosofisler, ürettikleri çok sayıda telif ve tercüme eserle Hint inanç ve düşünce sistemini taşıyan en önde gelen hareket olmuştur. Batı dünyasında ve Avustralya'da açılan Teosofi şubeleri adeta Hint öğretileri merkezi haline gelmiştir. Teosofi Cemiyeti söz konusu dönem itibariyle birçok önemli ismin Doğu öğretileriyle tanışmasını sağlamış, Doğu öğretileri üzerine çalışan isimlere her alanda yardımcı olmuştur. Bugün karma ve reenkarnasyon gibi kavramların Batı dünyasında yaygınlaşmasında en önemli etkenlerden birisinin Teosofi Cemiyeti olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte gerek Batılı uzmanlar gerekse Hindu ve Budistlerden bu noktada sert eleştiriler gelmiş, Blavatsky ve taraftarlarının Doğu kavram ve öğretilerini asıl anlamlarından uzaklaştırdıkları ifade edilmiştir.

Teosofi Cemiyeti özelde Hindistan ve Tibet'in, genel anlamda ise Doğu dünyasının Batılıların gözünde coğrafi olarak egzotik bir mekân olarak algılanmasında başrol oynamıştır. Blavatsky'nin önderi olduğu, uzak Doğu'da Himalayalar'da ve ıssız çöllerde gizli mağaralarda bulunan ezoterik eğitim merkezleri iddiası birçok Batılının ilgisini çekmiş; Doğu dünyasının artan bir şekilde egzotik bir coğrafya konumunu almasını sağlamıştır. Günümüde Tibet'in spiritüel ve ezoterik bilginin kaynağı gizemli ve kutsal bir coğrafya olarak benimsenmesinde Teosofi'nin önemli bir rolü vardır.

Cemiyetin gerek Batı ezoterik geleneği gerekse Doğu öğretilerine dayalı olarak ürettiği öğretiler 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan New Age (Yeni Çağ) hareketinin temellerini atmıştır. Kanal olmadan (channelling), şifacılığa, reenkarnasyon ve karma düşüncesinden duyu dışı algılama anlayışına kadar birçok spekülatif unsur teosofik literatürde yıllar öncesinden kendisine yer bulmuştur. Bu anlamda Blavatsky'yi "New Age'in anası" olarak niteleyen uzmanlara katılmamak elde değildir.

Teosofistlerin bir modern mitos olarak yaygınlaşmasına büyük katkı sunduğu insanlığın uzak geçmişine dönük iddiaların bugün dahi etkisini görmek mümkündür. Nitekim bugün batmış kıtalar, yok olmuş medeniyetler, geçmiş insan ırkları üzerinde popüler kültürde sayısız yazılı ve görsel öğe üretilmektedir. Bunun ötesinde Blavatsky'nin Secret Doctrine isimli eserinde ayrıntılı olarak ele aldığı kök-ırklar teorisinin barındırdığı evrimci söylemin 19. yüzyıl sonundan itibaren ırkçı söylemleri etkilediği, bu etkinin 20. yüzyıl ikinci yarısından itibaren bazı neo-Nazi söylemlerde de ortaya çıktığı görülmektedir.

Teosofi Cemiyetini ele alan bir çalışmada cemiyetin Hindistan ve Sri Lanka topraklarında yaptığı çalışmaları dikkate almamak mümkün değildir. 1882 yılında Hindistan'a yerleşen cemiyet Hindu ve Budist canlanma hareketlerine büyük destek vermiştir. Bu anlamda Olcott'un Sri Lanka merkezli olarak Budist topluma ve Budist düşünceye yaptığı katkı Budistler tarafından günümüzde de övgüyle anılmaktadır. Sri Lanka'yı adım adım dolaşan Olcott, açtığı eğitim kurumları, Budist mezhepleri bir araya getirme çabası ve Budist sosyal yaşamına yaptığı katkıyla öne çıkmıştır. Olcott'un ardından cemiyet başkanlığını üstlenen A. Besant ise Hint kültürü ve medeniyetinin canlanması için yaptığı katkıların yanı sıra sosyal çalışmaları ve Hint milliyetçiliği ve bağımsızlığı hareketinde kayda değer faaliyetleri ile modern Hindistan tarihinde kendisine yer bulmuştur.

Tüm bunların sonucunda Teosofi Cemiyeti'nin 20. yüzyıl kültürü üzerinde birçok noktada etki gösterdiğini söylemek yanlış bir yargı olmasa gerekir. Teosofi Cemiyeti bu anlamda bir modern dinsel hareketin etki alanını göstermek adına

önemli bir örnektir. Rene Guenon'un "sahte din" (pseudo-religion)[1] tabirini kullandığı Teosofi hareketi ürettiği literatürle modern mit yapımının ender örneklerinden birisini ortaya koymayı başarmıştır. Cemiyetin öğretilerinin tarihsel ve rasyonel değeri hep tartışılmıştır. Ama nihayetinde Julius Evola'nın ifade ettiği üzere bu tür hareketlerin dile getirdiği öğretilerin doğruluğu ve değerinden ziyade daha önemli olan ilettikleri ve yarattıkları etkidir.[2]

[1] Guenon, **Pseudo Religion**.
[2] Evola, **Çağdaş Ruhçuluğun Maske ve Yüzleri**, s. 187.

KAYNAKÇA

Abd-Allah, Umar F.:**A Muslim in Victorian America : The Life of Alexande Russell Webb**, New York, Oxford University Press, 2006.

Albanese, Catherine L.: "The Subtle Energies of Spirit: Explorations in Metaphysical and New AgeSpirituality", **American Spiritualities: A Reader**, Ed. Catherine L. Albanese, Bloomington, IN, Indiana University Press, 2001.

Alcyone (Krishnamurti), **At the Feet of The Masters**, Chigago, The Rajput Press, 1911. Amerika Edisyonu

Alexander, Kay: "Roots of The New Age", **Perspectives on the New Age**, Ed. James R. Lewis, J. Gordon Melton, New York, State University of New York Press, ALbany, 1992, ss. 30-47.

Algeo, John: **Theosophy: An Introductory Study Course**, 4. bs., Wheaton, IL, The Theosophical Society in America, 2007, 11.03.2012.

Alıcı, Mehmet: **Kadim İran'da Din: Monoteizm'den Düalizm'e Mecusi Tanrı Anlayışı**, İstanbul, Ayışığıkitapları, 2012.

Altunöz, Güler: "Mondrian'ın Yeni Bir Bakış Açısıyla Okunması", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 47, 1 (2007), ss. 1-19.

Ashcraft, W. Michael: **New Religions Movements: A Documantary Reader**, Ed. Dereck Daschke, W. Michael Ashcraft, New York, New York University Press, 2005.

Atkinson, William Walker: **Reincarnation and the Law of Karma**, New York, Cosimo, Inc., 2010.

Aubyn Lorna St.:, **New Age**, Çev. Nuray Mines, Ercan Arısoy, İzmir, Ege Meta Yayınları, 1998.

Aydın, Ferit: "Tasavvuf ve Tarikat",

(çevrimiçi) http://iktibasdergisi.com/news_detail.php?id=4418, 14.10.2012.

Aydın, Ferit: **Tarikatta Rabıta ve Nakşibendîlik**, İstanbul, Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2000.

Bacon, Francis: **Nova Atlantis / Yeni Atlantis**, Çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2007.

Bailey, Alice: **A Treatise on Cosmic Fire,** (çevrimiçi) http://www.lucistrust.org:8081/obooks/?q=node/288, 31.03.2015.

Bailey, Alice: **Discipleship in the New Age**, C. I,

(çevrimiçi), http://www.lucistrust.org:8081/obooks/?q=node/134, 01.05.2015.

Balmforth, David N.: **New Age Menace: The Secret War Against the Followers of Christ**, Utah, USA, Horizon Publishers, 1998.

Barrett, David: **A Brief Guide to Secret Religions: A Complete Guide to Hermetic, Pagan and Esoteric Beliefs**, Robinson, 2011.

Baudin, Tessel M. "Abstract Art as 'By-Product of Astral Manifestation': The Influence of Theosophy on Modern Art in Europe", **Handbookof the Theosophical Current**, Ed., Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, ss. 429-449.

Bauman, Martin: "Modernist Interpretations of Buddhism in Europe", **Buddhism in the Modern World**, Ed. David McMahan, New York, Routledge, 2012.

Bednarowski, Mary Farrell: **New Religions and the Theological Imagination in America,** USA,The Association of American University Presses, 1989.

Bell, Dorothy: "Roots and Shoots: A Preface", (çevrimiçi) http://www.theosophical.org/files/about/FamilyTreeTheosophy.pdf, 25.04.2011.

Besant, Annie: "The Masters", (evrimiçi) http://www.anandgholap.net/Masters-AB.htm, 10.09.2012.

Besant, Annie: **The Life And Theachings of Muhammad**, Adyar, Madras, India, Theosophical Publishing House, 1932.

Besant, Annie: "Karma and Social Improvement", Theosophical Publishing House, Adyar, Chennai [Madras] India, 1921.

Besant, Annie:"Karma Once More", Theosophical Publishing House, Adyar, Chennai [Madras] India, 1930.

Besant, Annie: "The Inner Purpose of The Theosophical Society", **Adyar Pamphlets,** No.43.

(çevrimiçi)http://www.anandgholap.net/AP/Inner_Purpose_Of_TS-AB.htm, 04.02.2015.

Besant, Annie: "Theosophical Society", **ERE**, C.XII, Ed. Hastings James, John A. Selbic, Louis H. Gray, Edinburgh : T. T. Clark ; New York : Charles Scribner's Sons, 1980, ss. 300-304.

Besant, Annie: **Annie Besant: An Autobiography**, 2. bs., London, T. Fisher Unwin, (Basım yılı yok).

Besant, Annie: **Esoteric Christianity or the Lesser Mysteries**, London ve Benares, The Theosophical Publishing Society, 1901.

Besant, Annie: **Four Great Religions**, London, Theosophical Publishing Society, 1897

Besant, Annie: **Hindu Ideals**, **For the Use of Hindu Students in the School of India**, Benares and London, Theosophical Publishing Society, 1904.

Besant, Annie: **Karma**, Adyar, Chennai, India, ve Wheaton, Illinois, USA, The Theosophical Publishing House, 1895.

Besant, Annie: Leadbeater, C. W.: **Lives of Alcyone**, (çevrimiçi) http://www.anandgholap.net/Lives_of_Alcyone-1-AB_CWL.pdf, 26.05.2015.

Besant, Annie:**Reincarnation**, Adyar, Madras, India; Wheaton, Illinois, USA, The Theosophical Publishing House, 1892.

Besant, Annie: **The Masters**, 4. bs. Madras, India, The Theosophical Publishing House, 1973.

Besant, Annie: **Theosophy**, (Yayın yeri yok), 1900, (çevrimiçi) http://www.theosophical.ca/books/Theosophy_AnnieBesant.pdf, 13.03.2015.

Besant, Annie; Das, Bhagavan: **Sanatana Dharma: An Elementary Textbook of Hindu Religion and Ethics**, Theosophical Publishing, 2002.

Besant, Annie;, "Occultism", **Adyar Pamphlets**, ss. 1-2. (çevrimiçi) http://www.theosophical.ca/adyar_pamphlets/AdyarPamphlet_No97.pdf#, 23.05.2014.

Bevir, Mark "Theosophy as a Political Movement", [ilk yayım yeri A. Copley (Ed.), **Gurusand their Followers: New Religious Reform Movements in Colonial India** (Delhi: Oxford University Press, 2000)], (çevrimiçi) http://www.alpheus.org/html/articles/esoteric_history/bevir1_print.html, 23.01.2014.

Bevir, Mark: "Theosophy and the Origins of the Indian National Congress", [ilk yayım yeri, **International Journal of Hindu Studies** 7, 1-3 (2003), ss. 99-115], (çevrimiçi)https://docs.google.com/gview?url=http://www.academicroom.com/sites/default/files/article/4479/Mark+Bevir,+Theosophy+and+the+origins+of+the+Indian.pdf&chrome=true, 15.02.2014.

Bevir, Mark: "Theosophy, Cultural Nationalism, and Home Rule", ss. 1-32, (çevrimiçi) http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1899655, 28.04.2015.

Bishop, Donald H.: "Annie Besant and the Theosophical Society", **Thinkers Of The Indian Renaissance**, Ed. Donald H. Bishop, India, New Age International, 1998, ss. 143-169.

Bishop, Donald H.: "Inroduction", **Thinkers Of The Indian Renaissance**, Ed. Donald H. Bishop, India, New Age International, 1998, 1-5.

Bjerregaard, C. H. A.: "Sufism", [ilk yayım yeri, **The Path**, Mayıs, 1886],(çevrimiçi) http://www.theosociety.org/pasadena/path/v01n02p41_sufism.htm, 20.03.2015.

Blavatsky, H. P. **Studies in Occultism**, (A Collection of Articles from Lucifer, H. P. Blavatsky's magazine, between 1887-1891), Theosophical University Press Online Edition, (çevrimiçi) http://www.theosociety.org/pasadena/hpb-sio/sio-hp.htm, 07.02.2015.

Blavatsky, H. P.: **The Secret Doctrine**: The Synthesis Of Science, Religion, And Philosophy, c. I (Cosmogenesis) –II (Anthropogenesis), The Theosophical Publishing Company, London, 1888.

Blavatsky, H. P.; **Collected Writings**, C. I-XV, Compiled by Boris Zirkoff, Wheaton, IL, (çevrimiçi) http://www.katinkahesselink.net/blavatsky/, 15.05.2015.

Blavatsky, H. P.: **Isıs Unveiled: A Master Key to the Mysteries of Ancient and Modern Science and Theology**, C. I- Science, J. W. Bouton, 706 Broadway, New York, 1877.

Blavatsky, H. P.: **Isıs Unveiled: A Master Key to the Mysteries of Ancient and Modern Science and Theology**, C. II- Theology, J. W. Bouton, 8 West 28th Street, New York, 1891.

Blavatsky, H. P.: **The Letters of H. P. Blavatsky (1861-1879)**, C. I, Ed. John Algeo, Wheaton, Illinois, 2003.

Blavatsky, H. P.: **From the Caves and Jungles of Hindostan**, London, Theosophical Publishing Society, 1892.

Blavatsky, Helena Petrovna: **The Theosophical Glossary**, London, The Theosophical Publishing Society, 1892.

Blavatsky, Helena Petrovna: **Sessizliğin Sesi: "Tibet'in Kadim Bilgelik Kitabı"**, Çev. Yeni Yüksektepe Çeviri Grubu, Ankara, Yeni Yüksektepe Kültür Derneği, Aralık 2007.

Blavatsky, Helena Petrovna: **The Key to Theosophy**, Los Angeles, California, USA, The Theosophy Company, 1987.

Blotkamp, Carel: **Mondrian: The Art of Destruction**, London, Reaktion Books, 2001.Boa, Kenneth: **Cults, World Religions and the Occult**, USA, SP Publications, 1990.

Bogdan, Henrik: Djurdjevic, Gordan: "Introduction: Occultism In A Global Perspective", **Occultism In A Global Perspective**, Ed. Henrik Bogdan, Gordan Djurdjevic, New York, Routledge, 2014, ss. 1-15.

Borup, Jorn: "Zen and the Art of Inverting Orientalism: Buddhism, Religious Studies and Interrelated Networks", **New Approaches to the Study of Religion,** C. I, Ed. Peter Antes, Armin W. Geertz, Randi Ruth Warne, Berlin, Walter de Gruyter & Co., 2004, ss. 451-488.

Bowers, Faubion: **Scriabin: A Biography**, Toronto, Dover Publications, 1996.

Böwering, Gerhard: *"*Erfān*"*,**EI**, (çevrimiçi) http://www.iranicaonline.org/articles/erfan-1, 25.12.2014.

Brach, Jean-Pierre: "Intermediary Beings III: Renaissance", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 623-628.

Britten, Emma Hardinge: **Art Magic: Or Mundane, Sub Mundane and Super Mundane Spiritism**, Kessinger Publishing Co., 2003.

Britten, Emma Hardinge: **Nineteenth Century Miracles**, New York, Lovell and Co., 1884.

Brown, Michael F.: **The Channeling Zone: American Spirituality in an Anxious Age**, USA, Harvard University Press, 1999.

Buckland, Raymond: **The Spirit Book: The Encyclopedia of Clairvoyance, Channeling, and Spirit Communication**, USA, Visible Ink Press, 2005.

Burton, Dan; Grandy, David: **Büyü Gizem ve Bilim: Batı Uygarlığında Okült**, Çev. Yasemin Tokatlı, İstanbul, Varlık Yayınları, 2005.

C.T.J.: "Theosophy", **EB**, C. XVIII, ss. 276-278.

Cahill, E.: **Freemasonry and the Anti Christian Movement (1930)**, Kessinger Publishing Co., 2003.

Caldwell, Daniel H.: **The Esoteric World of Madame Blavatsky: Insights Into the Life of a Modern Sphinx**, Quest Books, U.S., 2001.

Cam, L. Sprague de: **Lost Continents: The Atlantis Theme in History, Science and Literature**, Toronto, Canada, Genera Publishing Company, Ltd., 1970.

Carlson, Maria: "Fashionable Occultism: Spiritualism, Theosophy, Freemasonry, and Hermeticism in Fin-de-Siecle Russia", **The Occult in Russian And Soviet Culture**, Ed. Bernice Glatzer Rosenthal, New York, USA, Cornell University Press, 1997, ss. 135-152.

Caroll, Brett E.: **Spiritualism in Antebellum America**, Indiana University Press, 1997.

Circle 7 Koran or The Holy Koran of The Moorish Science Temple of America, Prepared by Noble Prophet Drew Ali, (e-book versiyonu), Hogath Blake Ltd., 2008, (çevrimiçi) http://www.thecarafcentre.org.uk/pdf/circle-7-koran.pdf, 07.10.2014.

Chant, Dell De: "World Religions Made in USA: Metaphysical Communities – Christian Science and Theosophy", **World Religions in America**, Ed. Jacob Neusner, USA, Westminster John Knox Press, 2009, ss. 251-267.

Chatterjee, Margaret: **Gandhi and the Challenge of Religious Diversity: Religious Pluralism Revisited**, New Delhi, India, Promilla & Co., 2005.

Chopra, Deepak: **Life After Death: The Burden of Proof**, New York, Three Rivers Press, 2006.

Chryssides, George D.: "Defining the New Age", **Handbook of New Age**, Editör: Daren Kemp, James R. Lewis, Leiden, Koninklijke Brill, NV, 2007, ss. 5-24.

Chryssides, George D.: **Exploring New Religions**, New York, Continuum, 2001.

Coleman, William Emettte: "The Sources of Madame Blavatsky's Writings", [ilk yayım yeri **A Modern Priestess of Isis** içinde], (çevrimiçi)

http://www.blavatskyarchives.com/colemansources1895.htm, 10.12.2014.

Coomaraswamy, Ananda K.: **An Introduction to Indian Art**, Kessinger Publishing, LLC March, 2007.

Coomaraswamy, Rama P.: "Are Traditional Catholics A Cult?",(çevrimiçi) http://www.the-pope.com/tracultc.html, 20.12.2014.

Coon, Arthur M.: **The Theosophical Sea**l, Adyar, Madras, India, The Theosophical Publishing House, 1958.

Crow, John L.: "Allan Bennett and the Emergence of Buddism in the West", [ilk yayım yeri,**İnsight Magazine**, Ağustos, 2008, ss. 30-33], (çevrimiçi) http://www.johnlcrow.com/wp-content/uploads/2013/09/Allan-Bennett-and-the-Emergence-of-Buddhism-in-the-West.pdf, 19.07.2014.

Crow, John L.: "Ariosophic Demon Seeds: The Theosophical Roots of Nazi Race Theory",(çevrimiçi)http://www.academia.edu/4514725/Ariosophic_Demon_Seeds_The_Theosophical_Roots_of_Nazi_Race_Theory, 11.12.2014.

Crow, John L.: "Blavatsky's Coming Race: Nationalism, Racism, and Fiction in Theosophical Doctrine", ss. 1-15,

(çevrimiçi)https://www.academia.edu/4514743/Blavatskys_Coming_Race_Nationalism_Racism_and_Fiction_in_Theosophical_Doctrine, 20.04.2014)

Crow, John L.: "Lemuria Rising: California in the Theosophical Place-Making Imagination",(çevrimiçi)https://www.academia.edu/4514780/Lemuria_Rising_California_in_the_Theosophical_Place-Making_Imagination, 21.03.2015.

Crow, John L.: "The Theosophical Shift to the Visual: Graphical Representations of the Human Body in the Literature of Second and Third Generation Leadership in the Theosophical Society", (çevrimiçi) https://www.academia.edu/8076203/The_Theosophical_Shift_to_the_Visual_Graphical_Representations_of_the_Human_Body_in_the_Literature_of_Second_and_Third_Generation_Leadership_in_the_Theosophical_Society, 11.09.2014.

Curtis IV, Edward E.: "Debating the Origins of the Moorish Science Temple: Toward a New Cultural History", **The New Black Gods: Arthur Huff Fauset and the Study of African American Religions**, Ed. Edward E. Curtis IV, Danielle Brune Sigler, Bloomington, IN, Indiane University Press, 2009, ss. 72-76.

Dalai Lama: **Toward a True Kinship of Faiths: How the World's Religions Can Come Together**, USA, Doubleday, 2010.

Daw, Maia: **Franz Bardon and Dion Fortune: Man, Woman and Mastery of the Universe in Modern Occultism**, [Mistisizm ve Batı Ezoterizmi alnında bir MA tezi], (çevrimiçi) http://dare.uva.nl/document/353371, 19.03.2014.

Dehsen, Christian D. Von: "Helena Petrovna Blavatsky", **Philosophers And Religious Leaders,** Ed. Christian D. Von Dehsen, Scott L. Harris, Routledge, 2013, s. 30.

Der Sohar: Das Heilige Buch der Kabbala, Ed. Gerold Necker, Almancaya Çev. Ernst Müller, Marix Verlag, 2013.

Deveney, John Patrick: "Hermetic Brotherhood of Luxor", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 486-487.

Dijk, Danielle Van: **Christ Consciousness: A Path of Inner Development**, Temple Lodge Publishing, 2010.

Dodin, Thierry; Räther, Heinz: "Imaginin Tibet: Between Shangri-La and Feudal Oppression", **Imagining Tibet: Perceptions, Projections, and Fantasies,** Ed. Thierry Dodin, Heinz Räther, Somerville, USA, Wisdom Publicationss, Inc., 2001, ss. 391-416.

Dowling, Levi H.: **The Aquarian Gospel of Jesus the Christ**, Los Angeles, California, (Yayınevi yok), 1908.

Edge, H. T.: **Theosophy and Christianity**, Theosophical University Press; Revised Electronic Edition, 1998,

(çevrimiçi) http://www.theosociety.org/pasadena/gdpmanu/th-xity/th-xty1.htm, 14.03.2015.

Eflâtun: **Timaios**, Çev. Erol Güney, Lütfi Ay, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989.

Eliade, Mircea: **Occultism, Witchcraft, and Cultural Fashions: Essays in Comparative Religion**, Chicago, The University of Chicago, 1976.

Ellwood, Robert S.: "Theosophy", **America's Alternative Religion**, Ed. Timothy Miller, New York, State University of New York Press, 1995, ss. 315-324.

Ellwood, Robert S.: **Theosophy: A Modern Expression Of The Wisdom Of The Ages**, Wheaton, IL, The Theosophical Publishing House, 1994.

Emanet, Celal: **Amerika'da Bir Osmanlı: Muhammed A. R. Webb**, İstanbul, Yitik Hazine Yayınları, 2013.

Emanuel Swedenborg, Ed. Michael Stainley, Berkeley, California, North Atlantic Books, 2003.

Enciclopedia of American Religious History, C. I-II-III, Ed. Edward L. Queen, Stephen R. Prothero, Gardiner H. Shattuck, Facts on File, 2009.

Evola, Julius: **Çağdaş Ruhçuluğun Maske ve Yüzleri**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996.

Faivre, Antoine: "Christian Theosophy", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 258-267.

Faivre, Antoine: "Modern Western Esorteric Currents in the Work of Mircea Eliade: The Extent and Limits of Their Presence", **Hermeneutics, Politics, and the History of Religions: The Contested Legacies of Joachim Wach and Mircea Eliade**, Ed. Christian K. Wedemeyer, Wendy Doniger, Oxford University Press, 2010, ss. 147-158.

Faivre, Antoine: "Questions of Terminology proper to Study of Esoterc Currents in Modern and Contemporary Europe", **Western Esotericism and the Science of Religion**, Ed. Antoine Faivre, Wouter J. Hanegraaff, Leuven, Peeters Bondgenotenlaan, 1998, ss. 1-10.

Faivre, Antoine: "Theosophy", **The Encyclopedia of Religion**, C. XIV, Ed. Mircea Eliade, New York, The Macmillan Co., 1987, ss. 465-469.

Faivre, Antoine: **Access to Western Esotericism**, New York, State University Press, Albany, 1994.

Faivre, Antoine: **Giz ve Işık**, Çev. Birol Biçer, İstanbul, Dedalus Kitap, 2012.

Faivre, Antoine: **Theosophy, Imagination, Tradition: Studies in Western Esotericism**, Trans. by. Christine Rhone, New York, State University Press, Albany, 2000.

Fanger, Claire: "Fortune, Dion", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 377-379.

Faracovi, Ornella Pompeo: "Atrology IV: 15th – 19th Century", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 128-136.

Felton, R. Todd: **A Journey Into Ireland's Literary Revival**, ReadHowYouWant.com, 2010.

Filan, Kenaz; Kaldera, Raven: **Drawing Down the Spirits: The Traditions and Techniques of Spirit Possession**, Bear and Co., 2009.

Fortune, Dion: **Cosmic Doctrine**, Boston, Red Wheel/Weiser, LLC, 2000.

Fortune, Dion: **Esoteric Orders and Their Work**, USA, Wiser Books, 2000.

Frager, Robert: "Your Seven Souls: A Sufi View", (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/publications/quest-magazine/1590, 23.01.2015.

Fritze, Ronald H.: **Invented Knowledge**, London, Reaktion Books, 2009

G.R.S. Mead and the Gnostic Quest, Ed. and Introduced, Nicholas Goodrick-Clarke, Clare Goodrick-Clarke, Berkeley, North Atlantic Books, 2005

Gallagher, Eugene V.: **The New Religious Movements Experience in America**, USA, Greenwood Press, 2004.

Gandhi, M. K.: **An Autobiography or The Story of My Experiments with Truth**, Gujarat dilinden çev. Mahadev Desai, Ahmedabad, Navajivan Publishing House, (Yayım yılı yok).

Gilbert, Robert A.: "Wester Esotericism", **New Religions A Guide: New Religious Movements, Sects and Alternative Spiritualities**, Ed. Christopher Partridge, New York, Oxford University Press, 2004, ss. 304-308.

Gingsburg, Christian D.: **The Kabbalah: Its Doctrines, Development, and Literature**, London, George Routledge and SonsLimited.

Ginsburg, Seymour B.: **Gurdjieff Unveiled: An Overview and Introduction to Gurdjieff's Teaching**, Lighthouse Workbooks, 2005.

Godwin, Joscelyn: "Blavatsky and The First Generation of Theosophy", **Handbookof the Theosophical Current**, Ed., Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, ss. 15-32.

Godwin, Joscelyn: **The Golden Thread: The Ageless Wisdom of the Western Mystery Traditions**, Wheaton, IL, Quest Books Theosophical Publishing House, 2007.

Gombrich, Richard F.: **Therava Buddhism: A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo**, New York, Routledge, 1988.

Gomes, Michael: **The Dawning of the Thesophical Movement**, Quest Books, 1987.

Goodrick-Clarke Nicholas: **Nazizmin Gizli Kökenleri: Gizli Aryan Kültleri ve Nazi İdeolojisi Üzerine Etkileri**, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2010.

Goodrick-Clarke, Nicholas: "Hermeticism and Hermetic Societies", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 550-558.

Goodrick-Clarke, Nicholas: "Western Esoteric Traditions and Theosophy", **Handbook of the Theosophical Current**, Ed., Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, ss. 261-308.

Goodrick-Clarke,Nicholas: **Helena Blavatsky**, Ed. Nicholas Goodrick-Clarke, Berkeley, California, North Atlantic Books, 2004.

Goodrick-Clarke, Nicholas: **Kara Güneş: Aryan Kültleri, Ezoterik Nazizm ve Kimlik Politikaları**, Çev. Kıvanç Güney, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2011.

Goodrick-Clarke,Nicholas: **The Western Esoteric Traditions**: **A Historical Introduction**, New York, Oxford University Press, 2008.

Gordon, Jacob U.: **Black Leadership for Social Change**, Westport, USA, Greenwood Press, 2000.

Grant, Patrick: **Buddhism and Ethnic Conflict in Sri Lanka**, New York, State University of New York Press, Albany, 2009.

Greenwalt, Emmett A.: **The Point Loma Community in California, 1897-1942: A Theosophical Experiment**, University of California Press, 1955.

Greer, John Michael: **Atlantis: Ancient Legacy, Hidden Prophecy**, Woodbury, USA, Llewellyn Publications, 2007.

Groothuis, Doug: **Confronting the New Age: How to Resist a Growing Religious Movement**, Wipf and Stock Publishers, 2010, ss. 26-27.

Guenon,Rene: **Ruhçu Yanılgı**, Çev. Lütfi Fevzi Topaçoğlu, İstanbul, İz Yayıncılık, 1996.

Guenon, Rene: **Theosophy: History of a Pseudo Religion**, Trans. by Alvin Moore, Jr., Cecil Bethell, Hubert and Rohini Schiff, Hillsdale NY, Sophia Perennis, 2004.

Gündüz, Şinasi: **Din ve İnanç Sözlüğü**, Ankara, Vadi Yayınları, 1998.

Gürsan, Turgut: **Dünyanın Gizli Tarihi**, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2008.

H. H. the Dalai Lama Tenzin Gyatso: **The Opening of the Wisdon Eye**, Illinois, The Theosophical Publishing House, 1966.

Hall, Timothy L.: **American Religious Leaders**, New York, Facts On File, Inc., 2003.

Hammer, Olav: "Astrology V: 20th Century", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 136, 141.

Hammer, Olav: "Theosophical Elements in New Age Religion", **Handbook of the Theosophical, Current,** Ed. Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013.

Hammer, Olav: **Claiming Knowledge**, Leiden, Koninklijke Brill, 2004.

Hammer, Olav: Rothstein, Mikael: "Introduction to New Religious Movements", **The Cambridge Companion to New Religious Movements**, Ed. Olav Hammer, Mikael Rothstein, New York, Cambridge University Press, 2012, ss. 1-12.

Hammer, Olav: Lewis, James R.: "Introduction", **Handbook of Religion and the Authority of Science**, Ed. James R. Lewis, Olav Hammer, Leiden, Koninklijke Brill, NV, 2010, ss. 207-248.

Hammer, Olav: Rothstein, Mikael: "Introduction", **Handbookof the Theosophical Current**, Ed., Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, ss. 1-12.

Hanegraaf, Wouter J.: "The Study of Western Esotericism: New Approaches to Christian and Secular Culture", **New Approaches to the Study of Religion**, C. I, Ed. Peter Antes, Armin W. Geertz, Randi Ruth Warne, Berlin, Walter de Gruyter & Co, 2004, ss. 489-520.

Hanegraaf, Wouter J.: **New Age Religion and Western Culture: Esotericism in the Mirror of Secular Thought**, New York, State University of New York Press, 1998.

Hanegraaff, Wouter J.: " The New Age Movement and Western Esotericism", **Handbook of New Age**, Editör: Daren Kemp, James R. Lewis, Leiden, Koninklijke Brill, NV, 2007.

Hanegraaff, Wouter J.: "Occult/Occultism", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 884-889.

Hanegraaff, Wouter J.: "Magic V: 18th–20th Century", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 738-744.

Harley, Gail M.: "From Atlantis to America: JZ Knight Encounters Ramtha", **Controversial New Religions**, Ed. James R. Levis, Jesper Aagaard Petersen, New York, Oxford University Press, 2005.

Harrison, Vernon George Wentworth; **H. P. Blavatsky and SPR: An Examination of the Hodgson Report of 1885**, Theosophical University Press, 1997, (çevrimiçi) http://www.theosociety.org/pasadena/hpb-spr/hpbspr-h.htm, 28.01.2015.

Harvey, Peter: **An Introduction to Buddhism: Teachings, History and Practices**, Cambridge, Cambridge University Press, 2013.

"Hazrat Al Ameen Al Sadıq (Messenger of Peace)" Der. Mohammad Anwar Haroon, [içinde] ss. 97-104, (çevrimiçi) http://www.usislam.org/pdf/Hazrat-Al-Ameen-Al-Sadiq-PUBH.pdf, 10.12.2014.

Heindel Max: Augusts Foss Heindel, **The Message of the Stars,** Fellowship Press, Oceanside, California, (3. Bası), 1918.

Heindel Max: **Simplified Scientific Astrology,** Fellowship Press, Oceanside, California, (5. Bası), 1919.

Heindel Max: **The Rosicrucian Cosmo-Conception or Mystic Christiaity,** The Rosicrucian Fellowship International Headquarters, California, Mt. Ecclesia, Oceanside, (15. Baskı), 1929.

Hexham, Irving: **Pocket Dictionary of New Religious Movements**, USA, Inter Varsity Press, 2002.

Hexham, Irving; Poewe-Hexham, Karla: "New Religions as Global Cultures", **Encountering New Religious Movements: A Holistic Evangelical Approach**, Ed. Irving Hexham, Stephen Rost, John Morehead II, USA, Kregel Publications, 2004, ss. 91-112.

Hexham, Irving; Poewe, Karla: **Understanding Cults and New Age Religions**, Vancouver, Canada, Regent College Publishing, 2000.

Heyward, Nigel: "Woodward, Frank Lee (1871-1952)", **Australian Dictionary of Biography**, (çevrimiçi) http://adb.anu.edu.au/biography/woodward-frank-lee-9183, 20.07.2014.

Hinnells, J.: "Parsi Attitudes to Religious Pluralism", **Modern Indian Responses to Religious Pluralism**, Ed. Harold G. Coward, New York, State Universityof New York Press, Albany, 1987, ss. 195-233.

Hintze, Almut: "Parsee Theosophy", **New Religions A Guide: New Religious Movements, Sects and Alternative Spiritualities**, Ed. Christopher Partridge, New York, Oxford University Press, 2004, ss. 151-152.

Hodapp, Christopher; Kannon, Alice Von: **Conspiracy Theories and Secret Societies For Dummies**, Hoboken, USA, Wilwy Publishing, Inc., 2008.

Hodson, Geoffrey: "The Theosophical Society", (çevrimiçi) http://www.theosophical.org/files/resources/articles/TS.pdf., 02.03.2015.

Hodson, Geoffrey: **Hidden Wisdom in the Holy Bible**, C. I-II, Wheaton, IL, The Theosophical Publishing House, (C. I- 1993/C. II-1994).

Hodson, Geoffrey: **The Seven Human Temperaments**, Adyar, Chennai, India, Theosophical Publishing House, (ilk baskı 1952) (çevrimiçi) http://hpb.narod.ru/SevenHumanTemperaments.htm, 30.10.2014.

Hoeller, Stephan A.: "A Brief Biographical Introduction", [ilk yayım yeri **Introduction to The Hymnes of Hermes**, Phanes Press, 1991, s. 19-22] (çevrimiçi) http://gnosis.org/library/grs-mead/biography.htm, 20.03.2015.

Hoheisel, Karl: "Theosophy", **The Encyclopedia of Christianity**, Ed. Erwin Fahlbusch, vd., Trans. by. Geoffrey W. Bromiley, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2008, C. V. ss. 455-456.

Hornung, Eric: **Ezoterik Mısır**, Çev. İ. Yunus Soner, 2. bs. İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2011.

Horowitz, Mitch: **Occult America: White House Seances, Ouija Circles, Masons, and the Secret Mystic History of Our Nation**, USA, Bantam Books, 2009.

Hubble, G. G.: **Facts and Fancy in Spiritualism, Theosophy and Psychical Research**, Kessinger Publishing Co., 2003.

Hunt, William Chamberlin; Bliss, Edwin Munsell: **Religious Bodies: 1916**, C. II, Washington, Government Printing Office, 1919.

Huss, Boaz: "'The Sufi Society From America': Theosophy And Kabbalah In Poona In The Late Nineteenth Century", **Kabbalah and Modernity: Interpretations, Transformations, Adaptations**, Ed. Boaz Huss, Marco Pasi, Kocku Von Stuckrad, Leiden, Netherlands, Koninklijke, Brill NV, 2010, ss. 167-193.

Huss, Boaz : "Forward, To The East: Napthali Herz Imber's Perception of Kabbalah", yayımlandığı yer Journal of Modern Jewish Studies (yayım bilgileri yok), ss. 398-418, (çevrimiçi) http://library.osu.edu/projects/hebrew-lexicon/01696-files/01696200.pdf, 05.08.2014.

Introvigne, Massimo: "Martinism: Second Period", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 780-783.

Introvigne, Massimo: "Rosicrucianism III: 19th-20tn Century", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 1018-1020.

Jackson, Carolyn E.: **The Spirit of Reiki, Innate Foundation Publishing**, Blain, Innate Foundation Publishing, 2004.

Jenkins, Philip: "Fals Prophets and Deluded Subjects: The Nineteenth Century", **Cults And New Religious Movements**: A Reader, Ed. Lorne L. Dawson, Malden, USA, Blackwell Publishing Ltd., 2003, ss. 73-88.

"Jesus Christ The Bearer Of The Water Of Life: A Christian Reflection on the 'New Age'", (çevrimiçi)

http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/interelg/documents/rc_pc_interelg_doc_20030203_new-age_en.html#NOTES, 15.08.2014.

Johnson, K. Paul: **Initiates Of Theosophical Masters**, New York, State University of New York Press, Albany, 1995.

Johnson, K. Paul: "On Fiction and Non-Fiction in HPB's Writings", (çevrimiçi) http://www.katinkahesselink.net/his/kp_john1.htm, 23.02.2015.

Johnson, K. Paul: **The Masters Revealed: Madame Blavatsky and The Myth of Great White Lodge**, New York, State University of New York Press, Albany, 1994.

Johnston, Jay: "Theosophical Bodies: Colour, Shape and Emotion from Modern Aesthetics to Healing Therapies", **Handbook of New Religions and Cultural Production**, Ed. Carole Cusack, Alex Norman, , Leiden, Koninklijke Brill NV, 2012, ss. 153-170.

Jones, Constance; Ryan, James D.: **EH**, USA, Facts On File, Inc., 2007.

Judge, William Q.: **The Ocean of Theosophy**, Pasadena, California, Theosophical University Press, 2011.

Judge, William. Q.: "Theosophical Doctrine", (çevrimiçi) http://www.theosophytrust.org/189-theosophical-doctrine,05.02.2015.

Kasai, Kenta: "Theosophy and Related Movements in Japan", **Handbook of Contemporary Japanese Religions**, Ed. Inken Prohl, John K. Nelson, , Leiden, Netherlands, Koninklijke, Brill NV 2012, ss. 433-458.

Kaya, Mahmut: "Esîr", **DİA**, C. XI, İstanbul, TDV, 1995, s. 390.

Kaya, Mahmut: "İşrâkıyye", **DİA**, C. XXIII, İstanbul, TDV, 2001, ss. 435-438.

Kidd, Colin:**The Forging of Race**, Cambridge University Press, 2006.

Kingsford, Anna **The Perfect Way**, Boston, Esoteric Publishing Company, 1888.

Kingsland, William: **The Real H. P. Blavatsky**, London, John M. Watkins, 1928.

Kirthisinghe, B. P.; Amarasuriya, M. P.: **Colonel Olcott: His Service To Buddhism**, Kandy, Sri Lanka, Buddhist Publication Society, 1981.

Klimo, Jon: **Channeling: Investigations on Receiving Information from Paranormal Sources**, Berkeley, California, North Athlantic Books, 1998.

Klostermaier, Klaus K.: **A Survey of Hinduism: Third Edition**, New York, State University of New York Press, 2007.

Koltaş, Nurullah: **Gelenekselci Ekol ve İslam**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2013.

Kotaman, Hüseyin: "Rudolf Steiner ve Waldorf Okulu", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. VI, Sayı I, Haziran 2009, ss. 174-194. (çevrimiçi) http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_VI/haziran/2009_h_kotaman.pdf, 31.03.2015.

Kreyenbroek, Philip G.: **Living Zoroastrianism: Urban Parsis Speak about their Religion**, Oxon, Routledge, 2001.

Krishnamurti Kimdir?, Hazırlayan, Nurgül Demirdöven, Deniz Demirdöven, İstanbul, Ayna Yayınevi, (Yayın yılı yok), (çevrimiç) http://www.krishnamurtieserleri.com/download/Jiddu_Krishnamurti_Kimdir.pdf, 04.04.2015.

Kuhn, Alvin B: **Theosophy**: **A Modern Revival of Ancient Wisdom**, 1930, (çevrimiçi) https://ia802700.us.archive.org/33/items/TheosophyAModernRevivalOfAncientWisdom/AlvinBoydKuhn-TheosophyAModernRevivalOfAncientWisdom.pdf, 10.02.2013.

Kutluer, İlhan: "Sühreverdî, Maktûl", **DİA**, C. XXXVIII, İstanbul, TDV, 2010, ss. 36-40.

Quinn, William W.: **The Only Tradition**, New York, State University of New York Press, 1997.

Quinn, William: "Guenon, Rene Jean Marie Joseph", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 442-445.

Lachman, Gary: **A Dark Muse: A History of the Occult**, New York, Thunder's Mouth Press, 2003.

Lachman, Gary: **In Search of P. D. Ouspensky: The Genius in the Shadow of Gurdjieff**, Wheaton, IL, Quest Books, 2006.

Lang, William: **Mesmerism: Its History, Phenomena and Practice With Reports of Cases Developed in Scotland**, Edinburghh, Fraser and CO., 1843.

Laurant, Jean-Pierre: "Levi,Eliphas", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 689-692.

Lavoie, Jeffrey D.: "The Spiritualism of Madame Blavatsky: An Introdution to Western Esotericism and Writings of a Victorian Occultist", **Ex Historia**, ss. 214-246,(çevrimiçi) https://humanities.exeter.ac.uk/media/universityofexeter/collegeofhumanities/history/exhistoria/volume4/Supplement-Lavoie.pdf, 30.05.2015.

Lavoie, Jeffrey D.:**The Theosophical Society: The History of a Spiritualist Movement**, Florida, USA, Brown Walker Press, 2012.

Leadbeater, C. W.: **The Life After Death**, London, Theosophical Publishing House, 1881.

Leadbeather, C. W.: "The Third Object of the Theosophical Society", **Adyar Pamphlets**, s. 5, Theosophical Publishing House, Adyar, Chennai [Madras] India, 1934.

Leadbeather, C. W.: **A Text Book of Theosophy**, California, Theosophical Publishing House, 1918.

Leadbeather, C.W.: **The Masters and the Path**, (çevrimiçi) http://www.sanctusgermanus.net/ebooks/masters_of_the_path.pdf, 5.09.2014.

Leijenhorst, Cees: "Antroposofi", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 82-89.

Leijenhorst, Cees: "Rudolf Steiner", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 1084-1091.

Lemkow, Anna "Thinking Aloud: Blavatsky on Evolution", (çevrimiçi) http://www.theosophical.org/publications/quest-magazine/1671, 02.06.2015.

Leo, Alan: **Esoteric Astrology**, Rochester, Vermont, Destiny Books, 1989.

Leo, Bessie: **The Life and Work of Alan Leo: Theosophist-Astrologer-Mason,** London, L. N. Fowler & Co., 1919.

Leslie, Demond; Adamsky, George: **The Flying Saucers Have Landed**, 1953, (çevrimiçi) http://campbellmgold.com/archive_esoteric/flying_saucers_have_landed_adamski_1955.pdf,07.04.2015.

Lewis James R.: **Witchcraft Today: An Encyclopedia of Wiccan and Neopagan Traditions**, California, ABC-CLİO, 1999.

Lewis, James R.: "Legitimating Suicide: Heaven's Gate and **New Age** İdeology", **UFO Religions**, Ed. Christopher Partridge, New York, Routledge, 2003, ss. 103-128.

Livingstone, David: **Black Terror White Soldiers: Islam, Fascism and the New Age**, USA, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013.

Lubelsky, İsaac: "Mythological and Real Race Issues In Theosophy", **Handbookof the Theosophical Current**, Ed., Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, ss. 335-356.

Lucas, Phillip Charles: "Cayce, Edgar", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006 ss. 247-249.

Lutyens, Mary: **J. Krishnamurti: The Years of Awakening**, 1975.

Mac Master, R.K.: "Theosophy", **NCE**, C. XIV, The Catholic University of America, 1967, ss. 74-75.

MacKay, Carol Hanbery: "Confounding or Amazing? The Multiple Deconversions of Annie Besant", (ilk yayım yeri) **Quest** 90.2 (MARCH - APRIL 2002):50-56.(çevrimiçi)http://www.theosophical.org/publications/quest-magazine/1366), 02.06.2015.

Mall, Alex: **The New Age Chameleon: A Concise Manual of the New Age Beliefs and Practices Compared with God's Holy Word,** USA, Xlibris Corporation, 2010.

Mahatma Letters to A. P. Sinnett, Transcribed, Compiled and with an inroduction by A. T. Barker, London, T. Fisher Unwin Ltd., 1923.

Marshall, Gordon: "Sosyal Antropoloji", **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Ankara, Bilim Sanat Yayınları, 2009, ss. 671-673.

Martin, Walter; Rische, Jill Martin; Gorden, Kurt Van: **The Kingdom of the Occult**, Tenesse, USA, Thomas Nelson, Inc., 2008.

Martin, Walter: **The Kingdom of the Cults**, Minesota, Bethany House Publishers, 2003.

Mathiesen, Robert: "Emma Harding Britten", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 202-206.

McCann, Gillian: **Vanguard of the New Age: The Toronto Theosophical Society, 1891-1945**, Canada, McGill University Press, 2012.

McClelland, Norman C.: **Encyclopedia of Reincarnation and Karma**, USA, McFarland Company, 2010.

McDavid, William Doss: **An Introdution to Esoteric Principles: A Study Course,** Theosophical Societi in America, 2008.

Mcfarlane, Jenny: "The Agency of the Object: Leadbeater and the Pectoral Cross", **Handbook of New Religions and Cultural Production** Ed. Carole Cusack, Alex Norman, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2012, ss. 133-152.

Mcmahan, Kathleen Ann: **"Creolization" in American Religious History: The Metaphysical Nature of Henry Steel Olcott's Buddhism**, (2008 yılında Colorado Üniversitesine sunulmuş MA tezi).

Melton, J. Gordon: "The Contactees: A Survey", **The Gods Have Landed: New Religions from Other Worlds**, Ed. James R. Lewis, New York, State University of New York Press, Albany, 1995, ss. 1-14.

Melton, J. Gordon: **The Encyclopedia of Religious Phenomena**, Canton, Visible Ink Press, 2008.

Melton, J. Gordon: "Whither The New Age?", **America's Alternative Religion**, Ed. Timothy Miller, New York, State University of New York Press, 1995, ss. 347-352.

Melton, J. Gordon: **Encyclopedic Handbook of Cults in America**, New York, Routledge, 2013.

Metteya, Ananda: **The Religion of Burma and Other Papers**, Adyar, Madras, India, Theosophical Publishing House, 1929.

Mistlberger, P. T.: **The Three Dangerous Magi: Osho, Gurdjieff, Crowley**, UK, O-Books, 2010.

Monteith, Ken: **Yeats and Theosophy**, Routledge, 2014.

Moore, James: "Gurdjieff", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 445-450.

Morrison, A. B.: **Spiritualism and Necromancy**, Cincinati, Hitchcock and Walden, 1873.

Murphet, Howard: **Yankee Beacon of Buddhist Light: The Life of Colonel Henry S. Olcott**, Theosophical Publishing House, 1988.

Müller, F. Max: "Esoteric Buddhism", [ilk yayım yeri **The Nineteenth Century** (London), May 1893, pp. 767-788] (çevrimiçi) http://www.blavatskyarchives.com/muller1.htm, 18.04.2015.

Müller, F. Max: **Life and Letters of Friedrich Max Müller**, C. II, s. 351.

Müller, F. Max: **Theosophy or Psychological Religion**, London, Longmans, Green and CO., 1917.

Nanda, Meera: "Madame Blavatsky's Children: Modern Hindu Encounters with Darwinism", **Handbook of Religion and the Authority of Science,** Ed. James R. Lewis, Olav Hammer, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2010, (24'nolu dipnot), ss. 279-344.

Nasr, S. Hüseyin: **Bilgi ve Kutsal**, Çev. Yusuf Yazar, İstanbul, İz Yayıncılık, 2012.

Nasr, Seyyid Hüseyin: **Molla Sadrâ ve İlâhi Hikmet**, 2. bs., Çev. Mustafa Armağan, İstanbul, İnsan Yayınları, 2009.

Nath, Samir: **Encyclopaedic Dictionary of Buddhism**, C. III, New Delhi, Sarup& Sons, 1998.

Needleman, Jacob: "Ouspensky", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006 ss. 911-913.

Netland, Harold: **Encountering Religious Pluralism: The Challenge to Christian Faith and Mission**, USA, InterVarsity Press, 2001.

Neuhaus, Thomas: **Tibet in the Western Imagination**, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2012.

Newport, John P.: **The New Age Movement and Biblical Worldview: Conflict and Dialogue**, USA, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1998.

Nicholson, Shirley J.: "Theosophical Society", **ER**, C. XIV, ss. 464-465.

Noble Prophet Drew Ali, **Circle 7 Koran or The Holy Koran of The Moorish Science Temple of America**, (e-book versiyonu), Hogath Blake Ltd., 2008. (çevrimiçi) http://www.thecarafcentre.org.uk/pdf/circle-7-koran.pdf, 07.10.2014.

O'Callaghan, Sean: "The Theosophical Chiristology of Alice Bailey", **Handbook of the Theosophical Current**, Ed., Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, ss. 93-112.

Oderberg, I. M.: "H. P. Blavatsky's Cultural Impact",[ilk yayım yeri, **Sunrise Magazine,** Aralık, 1995],

(çevrimiçi) http://www.theosociety.org/pasadena/sunrise/45-95-6/th-imo.htm, 28.11.2014.

Ogorzaly, Michael A.: **Waldo Frank, Prophet of Hispanic Regeneration**, Cranbury, Asociated University Presses, Inc., 1994.

Olcott, Henry S.: **The Spirit of Zororastrianism**, Adyar, Madras, India, Theosophical Publication House, 1913.

Olcott, Henry S.: **People from the Other World**, Hardford, Connecticut, American Publishing Company, 1875, (çevrimiçi) http://ia600401.us.archive.org/10/items/cu31924028954174/cu31924028954174.pdf, 13.04.2012.

Olcott, Henry S.: **Old Diary Leaves**, (çevrimiçi) http://www.theosophy.ph/onlinebooks.html, 12.01.2014.

Olcott, Henry S.: **Tehosophy: Religion and Occult Science**, London, George Redway, MDCCCLXXXV.

Olcott, Henry S.: **The Buddhist Catechism**, Colombo, Sri Lanka, Ministry of Cultural Affairs, (Basım Yılı Yok). Web formatı için bkz. (çevrimiçi) "http://www.gutenberg.org/files/30216/30216-h/30216-h.htm" 21.01.2015.

Olcott, Henry S: "Common Foundation of All Religions", **Adyar Pamphlets**, No: 95, 1918, (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/about-us/henry-s-olcott/his-work-for-the-society/1863, 27.01.2015.

Oldmeadow, Harry: **Journeys East: 20th Century Western Encounters with Eastern Religious Traditions**, Bloomington, Indiana, World Wisdom Books, 2004.

Osho, **Dikkat: Hakikat Çağı Geliyor**, Ed: Pantha Nirvano, Çev: Işıl Sönmez, İstanbul, Butik Yayıncılık, 2012.

Palsetia, Jesse S.: **The Parsis of India: Preservation of Identity in Bombay City**, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2001.

Pancoast, Seth: **The Kabbala: Or The True Science of Light**, Nabu Press, 2010.

Partridge, Christopher: "Understanding **UFO** Religions and Abduction Spritualities", **UFO Religions**, Ed. Christopher Partridge, New York, Routledge, 2003, ss. 3-44.

Partridge, Christopher: **The Re-Enchantment of the West**, C. II: Alternative Spiritualities, Sacralization, Popular Culture and Occulture, A&C Black, 2006.

Pasi, Marco: "Oriental Kabbalah and the Parting of East and West in the Early Theosophical Society", **Kabbalah and Modernity: Interpretations, Transformations, Adaptations**, Ed. Boaz Huss, Marco Pasi, Kocku Von Stuckrad, Leiden, Netherlands, Koninklijke, Brill NV, 2010, ss. 151-166.

Pearson, Joanne E.: "Neopaganism", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 828-834.

Pedersen, Poul: "Tibet, Theosophy, and The Psychologization of Buddhism", **Imagining Tibet: Perceptions, Projections, and Fantasies**, Ed. Thierry Dodin, Heinz Räther, Somerville MA, USA, Wisdom Publishing, Inc., 2001.

Pike, Sarah M.: "New Age", **Religion and American Cultures: An Encyclopedia of Traditions**, **Diversity and Popular Expressions**, Ed. Gary Laderman, Luis Leon, California, ABC-CLİO, Inc., 2003. C. I, ss. 231-240.

Pike, Sarah M.: **New Age and Neopagan Religions in America**, New York, Columbia University, 2004.

Platon: **Kritias**, Çev. Erol Güney, Lütfi Ay, İstanbul, Sosyal Yayınları, 2001.

Pratt, David: **The Theosophical Mahatmas: A Critique of Paul Johnson's New Myth**, (çevrimiçi) http://davidpratt.info/johnson.htm, 23.02.2015.

Prescott, Adrew: "'Builders of the Temple of the New Civilisation': Annie Besant and Freemasonry", **Women's Agency and Rituals in Mixed and Female Masonic Orders,** Ed. Alexandra Heidle, Joannes Augustinus Maria Snoek, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2008, ss. 359-392.

Prokofieff, Segei O.: **The East In The Light of The West**, London. Temple Lodege Publishing, 1993.

Prothero, Stephen: "The White Buddhist: Henry Steel Olcott and the Sinhallese Buddhist Revival", [**The White Buddhist: The Asian Odyssey of Henry Steel Olcott**, kitabı içinden bölüm; ss. 13-19] (çevrimiçi) http://aryasangha.org/olcott-prothero.htm, 08.06.2014.

Purucker, G. de: **Occult Glossary**: **A Compendium of Oriental and Theosophical Terms**, Pasadena, California, Theosophical University Press, 2011.

Raju, P. T.: "Hindistan Dinleri", **Asya Dinleri,** P. T. Raju, vd., Çev. Abdullah Davudoğlu, İstanbul, İnkılab Yayınları, 2002, ss. 23-216.

Ram, N. Sri: "The Real Work of The Theosophical Society", (çevrimiçi) http://www.theosophical.org/files/resources/articles/RealWorkTS.pdf, 11.03.2014.

Ramachandra, Vinoth: "Globalization, Nationalism, and Religious Resurgence", **Globalizing Theology: Belief and Practice in an Era of World Christianity**, Ed. Craig Ott, Harold A. Netland, USA, Baker Publishing Group, 2006, ss. 213-230.

Rapelli, Paola: **Kandinsky**, Çev. Özge Özbek, Ankara, Dost Kitapevi, 2001.

Rapport, Helen: "Besant, Annie", **Encyclopedia of Women Social Reformers,** C. I, California, ABC-CLİO, Inc., ss. 71-75.

Reece, Gregory L.: "UFOs, Scientology, and Other SF Religions", **The Oxford Handbook of Science Fiction,** Ed. Rob Latham, New York, Oxford University Press, 2014, ss. 352-363.

Reece, Gregory L.: **UFO Religion: Inside Flying Saucer Cults and Culture**, New York, I.B. Tauris&CoLtd., 2007.

Reigle, David: "Theosophy and Buddhism", (çevrimiçi) http://www.blavatskyarchives.com/theobudd.htm#(5), 18.04.2015.

Rhodes, Ron: "The Christ of the New Age Movement", (çevrimiçi) http://home.earthlink.net/~ronrhodes/ChristNAM.html, 14.10.2014.

Rhodes, Ron: **New Age Movement**, Michigan, Zondervan Publishing, 1995.

Roerich, Nicholas: **Flame in Chalice,** (çevrimiçi) http://www.roerich.org/roerich-writings-flame-in-chalice.php, 07.04.2015.

Rothstein, Mikael: "Mahatmas in Space: The Ufological Turn and Mythological Materiality of Post-World War II Theosophy", **Handbook of the Theosophical, Current,** Ed., Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, ss. 217-236.

Öngören, Reşat: "Tasavvuf", **DİA**, C. XL, İstanbul, TDV, 2011, ss. 119-126.

Öz, Mustafa; eş-Şek'a, Mustafa Muhammed: "İsmâiliyye", **DİA**, C. XXIII, İstanbul, TDV, 2001, ss. 128-133.

Özkan, Ali Rafet: "Yeni Din Görünümlü Hareketlerin Ortaya Çıkış Sebepleri", **Yeni Ümit**, Ocak-Şubat-Mart, 2010, (çevrimiçi) http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/yeni-din-gorunumlu-hareketlerin-ortaya-cikis-sebepleri, 07.02.2015.

Saliba, John A.: "Religious Dimensions of UFO Phenomena", **The Gods Have Landed: New Religions from Other Worlds**, Ed. James R. Lewis, New York, State University of New York Press, Albany, 1995.

Saks, David: "Soulmates: The Story of Mahatma Gandhi and Herman Kallenbach", **Jewish Affairs**, C. 68, No. 1, Ed. David Saks, Pesach 2013, ss. 48-49. (çevrimiçi) http://www.jewishsa.co.za/wp-content/uploads/2013/04/ja_pesach_2013.pdf, 08.08.2014.

Santucci, James A.: "Theosophical Society", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 1114-1123.

Santucci, James A.: "Theosophy", **The Cambridge Companion to New Religious Movements**, Ed., Olav Hammer, Mikael Rothstein, New York, Cambridge University Press, 2012, ss. 231-246.

Santucci, James: **"**The Aquarian Foundation" [ilk yayım yeri, **Communal Societies**, C. 9, 1989, ss. 39-61],

(çevrimiçi) http://www.theohistory.org/aquarian_foundation.pdf, 08.04.2015.

Santucci, James: "'Theosophia': Origins of a Name", **The American Theosophist**, Fall special Issue/1987, ss. 333-336, (çevrimiçi) http://www.wheatonolcottbranch.org/perennial-theosophy.html, 30.12.2012.

Santucci, James: "Blavatsky", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 177-185.

Santucci, James: "Esotericism, the Occult, and Theosophy", ss. 1-17, (çevrimiçi): http://faculty.fullerton.edu/jsantucci/Esotericism%20and%20Occultism%20.pdf, 23.12.2014.

Santucci, James: "The Theosophical Society", **Controversial New Religions**, Ed. James R. Levis, Jesper Aagaard Petersen, New York, Oxford University Press, 2005, ss. 259-294.

Santucci, James: "Theosophy and The Theosophical Societies", **Theosophy Forward**, Electronic Edition, April, 2013, (çevrimiçi) http://www.theosophyforward.net/pdf/TheosophyAndTheTS.pdf, 01.06.2015.

Saurat, Denis: **Literature and Occult Tradition: Studies in Philosophical Poetry**, Ardent Media, 1930.

Schoun, Frithjof: **Trancendent Unity of Religons**, Quest Books, 2. bs. Wheaton, IL, Theosophical Publishing House, 1984.

Scotland, Nigel: "Spiritualism", **New Religions A Guide: New Religious Movements, Sects and Alternative Spiritualities**, Ed. Christopher Partridge, New York, Oxford University Press, 2004, ss. 319-320.

Scott-Elliot, W.: **Legends of Atlantis and Lost Lemuria**, London, The Theosophical Publishing House, 2000.

Sedgwick, Mark: **Against the Modern World: Traditionalism and the Secret Intellectual History of the Twentieth Century**, New York, USA, Oxford University Press, 2004.

Sellin, Albrecht Wilhelm: **Die geisteswissenschaftliche Bedeutung des Sohar**, Philos-Theos, Verlag, 1913.

Sender, Pablo: "What is Theosophy", **The Theosophist**, 2007, ss. 100-106.

Sender, Pablo: "Mahatmas Versus Ascended Masters", s. 107. **Quest**, Summer, 2011. (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/component/content/article/42-quest-magazine/2382-mahatmas-versus-ascended-masters, 02.06.2015.

Sender, Pablo: "Psychic Phenomena and Early Theosophical Society", **Quest**, Summer, 2012, ss. 95-120. (çevrimiçi) http://pasender.tripod.com/psychic_phenomena_and_the_early_ts_-_p._sender.pdf, 01.03.2015

Sender, Pablo: "The Roots of Modern Theosophy", **The Theosophist**, November, 2011, ss. 25-31.

Sender, Pablo; Cesano, Juliana: **Study Course on "The Secret Doctrine"**, Adyar, 2006.

Sepher Yetzirah:The Book of Formation and the Thirty Two Paths of Wisdom, 2. bs. İbraniceden İngilizceye Çev. William Wynn Westcot, London, The Theosophical Publishing Society, 1893.

Shearman, Hugh: "Madame Blavatsky and the Mahatma Letters", (ilk yayım yeri **The Theosophist**, June, 1967), (çevrimiçi) http://www.katinkahesselink.net/his/shearman8.html, 23.02.2015.

Simmons, John K.: "Christians Science and American Culture", **America's Alternative Religion**, Ed. Timothy Miller, New York, State University of New York Press, 1995, ss. 61-68.

Sinnet, A. P.: “Esoteric Teaching”, (ilk yayım yeri **The Path**, Eylül 1893), (çevrimiç) http://www.theosociety.org/pasadena/path/v08n06p166_esoteric-teachings.htm, 07.08.2014.

Sinnet, A. P.: **Colected Fruits of Occult Teaching**, Philadelphia, J. B. Lippincott Company, 1920.

Sinnett, A. P.: **Esoteric Buddhism**, Cambridge, Boston and New York Houghton, Mifflin and Company, The Riverside Press, 1889.

Sinnett, A. P.: **Incidents In The Life Of Madame Blavatsky**, New York, J. W. Bouton, 1886.

Sinnett, A. P.: **The Occult World**, 3. bs. London, Trubner and Co., Ludgate Hill, 1883.

Smith, Simon G.: “Opening A Channel To The Stars: The Origins and Development of The Aetherius Society”, **UFO Religions**, Ed. Christopher Partridge, New York, Routledge, 2003, ss. 84-103.

Smoley, Richard: “Against Blavatsky: Rene Guenon's Critique of Theosophy”, (ilk yayım yeri: **Quest Magazine**, 98. 1 [Winter 2010]: s. 28-34), (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/publications/quest-magazine/1696, 12.02.2015.

Snoek, Jan A. M.: “Freemaonry and Women”, **Handbook of Freemasonry**, Ed. Henrik Bogdan, Jan A. M. Snoek, Koninklijke Brill NV, Leiden, Netherlands, 2014, ss. 407-421.

Solovyov, Vsevolod Sergeyevich: **A Modern Piestess of Isis**, London, Longmans, Green, and CO., 1895.

Stasulane, Anita: **Theosophy and Culture: Nicholas Roerich**, Roma, Gregorian Biblical BookShop, 2005.

Staudenmaier, Peter: **Between Occultism and Nazism: Anthroposophy and the Politics of Race in the Fascist Era**, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2014.

Steiner, Rudolf: **Kozmik Hafıza**, İstanbul, Maya Kitap, 2013.

Steiner, Rudolf: **Spiritualism, Madame Blavatsky and Theosophy**, Ed. Chtistopher Bamford, Great Barrington, Anthroposofic Press, 2001.

Steiner, Rudolf: **Teozofi: Duyuüstü Dünya Kavrayışına Giriş ve İnsanın Varoluş Nedeni,** Çev. Ayşe Domeniconi, İstanbul, Omega Yayınları, 2012.

Stevens, Samantha, **The Seven Rays: A Universal Guide to the Archangels**, Insomniac Press, 2003.

Stoeber, Michael: “Re-Imagining Theosophy Through Canadian Art: Theosophical Influences on The Painting and Writing of Lawren Harris”, **Re-imagining South Asian Religions**, Ed: Pashaura Singh, Michael Hawley, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, ss. 195-197.

Summer, Alex: “The Occult Novvels of Dion Fortune”, **Journal of the Western Mystery Tradition**, Vernal Equinox 2001, (çevrimiçi) http://www.jwmt.org/v1n0/dfortune.html, 07.08.2013.

Sutcliffe, Steven: "The Origins of 'New Age' Religion Between the Two World War", **Handbook of New Age**, Editör: Daren Kemp, James R. Lewis, Leiden, Koninklijke Brill, NV, 2007, ss. 51-76.

Szulakowska, Urszula: **Alchemy in Contemporary Art**, England, Ashgate Publishing Ltd., 2011.

Taşpınar, İsmail: "İslam Öncesi Dinlerde 'Ricâlü'l-ğayb' ya da Hiyerarşik Kozmik Kutsal Şahıslar İnancı", **Tarihten Günümüze Tartışmalı İnanç Meseleleri: Mehdilik, Nüzul-i İsa, Sihir, Ricalü'l-Gayb**, Ed. Mehmet Bulğen, İstanbul, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2014, ss. 228-233.

The Bhagavad Gita or The Lord's Song, Trans. Annie Besant, London, Theosophical Publishing Society, 1896.

The Esoteric World of Madame Blavatsky: Reminiscences and Impressions by Those Who Knew Her, Compiled and Ed. Daniel H. Caldwell, 2. bs., Wheaton, Theosophical Publishing House, (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/online-resources/books/23-online-resources/online-books/1726-esoteric-world-chapter-, 30.04.2014.

The Life and Letters of Friedrich Max Müller, C. II, Ed. Georgina Adelaide, New Delhi, Asian Educational Services, 2005.

"Theosophy", **CE**, (çevrimiçi) http://www.newadvent.org/cathen/14626a.htm, 10.03.2010.

The Theosophical Movement 1875-1925, New York, E. P. Dutton and Company, 1925, ss. 77-79, (çevrimiçi) http://blavatskyarchives.com/garr1.htm#75, 22.07.2014.

The Theosophical Movement: 1875-1950, California,The Cunningham Press, 1951.

The Theosophist, **A Montly Journel Devoted to Oriental Philosophy, Art, Literature and Occultism:** Embracing Mesmerism, Spiritualism and Other Secret Sciences, Bombay, Theosophical Society, 1879.

The Tibetan Book of the Dead, Comp., Ed.. W. Y. Evans-Wentz, New York, Oxford University Press, 2000.

The Upanişhads, İngilizceye Çev. George Robert Stowe Mead vd., C. I, London, Theosophical Publishing Society, 1896.

The Voice of The Silence: Being Chosen Fragments From the "Book of The Golden Precepts", Translated and Annotated by H. P. Blavatsky, London, The Theosophical Publishing Company, 1889, (çevrimiçi) http://www.theosophytrust.org/Online_Books/Voice_of_the_Silence_V1.4.pdf, 10.01.2015.

The Works of Tsongkhapa: English Translations, [Cotopaxi, Colorado, USA, Eastern Tradition Research Institute, (2008)],(çevrimiçi) http://www.easterntradition.org/etri%20bib-tsongkhapa.pdf, 12.12.2014.

Tibet'in Ölüler Kitabı, **Lama Kazi Dawa Samdup**, W.Y. Evans-Wentz, Terc. Suat Tahsuğ, İstanbul, Ruh ve Madde Yayınları, 1976.

Tingay, Kevin: "Besant, Annie", **EH**, Ed. Denise Cush, Catherine A. Robinson, Michael York, New York, Routledge, 2008, ss. 82-83.

Tollenaere, Herman de: "The Theosophical Society in the Dutch East Indies, 1880-1942", **Hinduism in Modern Indonesia**, Ed. Martin Ramstedt, USA and Canada, Taylor and Francis e- Library, 2005, ss. 35-44.

Toussulis, Yannis: **Sufism and the Way of Blame: Hidden Sources of a Sacred Psychology**, U.S., Quest Books, 2011.

Trompf, Garry W.; Bernauer, Lauren: "Producing Lost Civilisations: Theosophical Concepts in Litarature, Visual Media and Popular Culture", **Handbook of New Religions and Cultural Production,** Ed. Carole Cusack, Alex Norman, Leiden, Koninklijke Brill, NV, 2012, ss. 101-132.

Turner, Richard Brent: **Islam in the African-American Experience**, Indiana, Indiana University Press, 2003.

Uludağ, Süleyman: "İşrâkıyye", **DİA**, C. XXIII, İstanbul, TDV, 2001, s. 439.

Uyulan, Ferda Ercan: **Okültizm ve Enerji: Geçmişten Bugüne Gizemcilik İlgi Alanları Tradisyonları**, Ankara, Lotus Yayınevi, 2012.

Var, Jean-François: "Martinism: First Period", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 770 -779.

Versluis, Arthur: **Magic and Mysticism: An Introduction to Western Esotericism**, Maryland, USA, Rowman and Littlefield Publishers, 2007.

Versluis, Arthur: **The Esoteric Origins of the American Renaissance**, New York, Oxford University Press, 2001.

Versluis, Arthur: **Theosophia: Hidden Dimensions of Christianity**, New York, Lindisfarne Press, 1994.

Wachtmeister, Constance: **Reminiscences of H. P. Blavatsky and "The Secret Doctrine"**, London, Theosophical Publishing Society, 1893.

Wallace-Murphy, Tim: **Hidden Wisdom: The Secrets of the Western Esoteric Tradition**, New York, The Disinformation Company Ltd., 2010.

Wallis, Roy: "Three Types of New Religious Movement", **Cults And New Religious Movements**: **A Reader**, Ed. Lorne L. Dawson, Malden, USA, Blackwell Publishing Ltd., 2003, ss. 36-58.

Weeks, Andrew: "Jacob Boehme", **DGWE**, Ed. Wouter J. Hanegraaf, Leiden, Brill, 2006, ss. 185-192.

Wellbeloved, Sophia: **Gurdjieff: The Key Concepts**, Routledge, 2013.

Wessinger, Catherine: "Charismatic Leaders in New Religions", **The Cambridge Companion to New Religious Movements**, Ed. Olav Hammer, Mikael Rothstein, New York, Cambridge University Press, 2012, ss. 80-96.

Wessinger, Catherine: "Hinduism Arrives in America: The Vedanta Movement and The Self-Realization Fellowship", **America's Alternative Religion**, Ed. Timothy Miller, New York, State University of New York Press, 1995.

Wessinger, Catherine: "The Second Generation Leaders of the Theosophical Society (Adyar)", **Handbookof the Theosophical Current**, Ed., Olav Hammer, Mikael Rothstein, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2013, ss. 33-50.

Whitsel, Bradley C.: **The Church Universal and Triumphant: Elizabeth Clare Prophet's Apocalyptic Movement**, New York, Syracuse University Press, 2003.

Whyte, Herbert: **H. P. Blavatsky: An Outline of Her Life**, London, Percy Lund, Humphries and Co., LTD., 1909.

Wilson, Bryan: **Dini Mezhepler Sosyolojik Bir Araştırma**, Çev. Ali İhsan Yitik, A. Bülent Ünal, İstanbul, İz Yayıncılık, 2004.

Wilson, Colin: **Kayıp Miras Atlantis**, Çeviren, Yasemin Tokatlı, İstanbul, Ruh ve Madde Yayınları, 2001.

Woodward, F.L.: **Some Sayings of the Buddha: According to the Pali Canon, Asian Educational Services**, India, 2002.

Yandell, Keith; Netland, Harold: **Buddhism: A Christian Exploration and Appraisal**, USA, Inter Varsity Press, 2009.

Yavuz, Şevket: "Günümüzdeki Budist Mezhepleri", **Yaşayan Dünya Dinleri**, Ed. Şinasi Gündüz, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, ss. 341-355. .

Yitik, Ali İhsan: "Hinduizm", **Yaşayan Dünya Dinleri**, Ed. Şinasi Gündüz, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, ss. 277-305.

Yitik, Ali İhsan: **Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenasüh İnancıyla İlişkisi**, İstanbul, Ruh Madde Yayınları, 1996.

York, Michael: "New Age", **Encyclopedia of Religion and Nature**, C. II, Ed. Bron Taaylor, Continuum, 2005, s. 1193-1197.

York, Michael: "New Religous Movements, Hindu Role In", **EH**, Ed. Denise Cush, Catherine A. Robinson, Michael York, New York, Routledge, 2008, ss. 555-562.

York, Michael: "The New AgeMovement as an Astrological Minority Religion with Mainstream Appeal", **Handbook of New Age**, Ed. Daren Kemp, James R. Lewis, ss. 405- 414.

York, Michael: **The A to Z of New Age Movements**, UK, Scarecrow Press, Inc., 2004.

Yurdagür, Metin: "Devir", **DİA**, C. IX, İstanbul, TDV, 1994, ss. 231-232.

Zeller, E.: "New Age", (çevrimiçi) http://www.patheos.com/Library/New-Age/Origins/Influences.html, 01.10.2014.

Zinser, Hartmut: **Ezoterizme Giriş**, Çev. İ. Yunus Soner, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2009.

Zoroastrianism in the Light of Theosophy, Comp. Nasarvanji F. Bilimoria, Bombay, Tatva-Vıvechaka Press, (yayın yılı yok), ss. vi-xii.

İnternet Kaynakları

[Ayna Yayınevi]

(çevrimiçi)http://www.aynayayinevi.com/jiddu-krishnamurti.asp, 21.05.2015.

[Pali Text Society], (çevrimiçi) http://www.palitext.com/, 21.03.2015.

[The Theosophical Society in America],

(çevrimiçi) http://www.theosophical.org/,05.10.2014.

[The Theosophical Society, International Headquarters, Adyar],

(çevrimiçi), http://www.ts-adyar.org/, 07.01.2015.

[The Theosophical Society, Pasadena],

(çevrimiçi) http://www.theosociety.org/,05.10.2014.

[United Lodge of Theosophists],

(çevrimiçi) http://www.ult.org/, http://ult-la.org/, 05.10.2014.

[**The Temple of People],**

(çevrimiçi) http://www.templeofthepeople.org/,05.10.2014.

[Word Foundation],

(çevrimiçi) http://www.thewordfoundation.org/index.htm, 05.10.2014.

[Point Loma Publications],

(çevrimiçi) http://www.blavatskyhouse.org/index.php, 05.10.2014.

[Index of Theosophical Periodicals],

(çevrimiçi) http://www.austheos.org.au/csearch/ui-search.htm, 16.05.2015.

[Golden Dawn Biographies],

(çevrimiçi) http://www.golden-dawn.org/bioyeats.html, 10.04.2015.

[The Society of the Inner Light],

(çevrimiçi) http://www.innerlight.org.uk/index.html, 12.04.2015.

[The Gnostic Society Library],

(çevrimiçi) http://gnosis.org/library/grs-mead/mead_index.htm, 20.03.2015.

[Edgar Cayce's A.R.E.],

(çevrimiçi" http://www.edgarcayce.org/are/edgarcayce.aspx, 12.04.2015

[Akaşa]

(çevrimiçi) http://www.akasa.com.tr/tr, 03.05.2015.

[The Tibetan Prayer Flags], The Universal Buddhist Flag**,**

(çevrimçi) http://www.prayerflags.com/display.asp?catid=11&pid=204, 14.04.2015.

http://www.ananda.sch.lk/anandahistory.php, 15.04.2015.

[Mahinda College], "A Brief History of Mahinda",

(çevrimiçi) http://www.mahindacollege.lk/history.html, 21.04.2015.

[Education and Theosophy],

(çevrimiçi)http://theosophy.ph/encyclo/index.php?title=Education_and_Theosophy, 21.04.2015.

[Embassy of Sri Lanka, Washington D.C.],

(çevrimiçi) http://slembassyusa.org/sri-lanka-us-relations/historical-context/, 06.06.2014.

[Olcott Memorial Higher Secondary School],

(çevrimiçi) http://www.olcott-school-chennai.org/index.htm, 21.04.2015.

[Adyar Library and Research Centre],

(çevrimiçi) http://www.ts-adyar.org/content/adyar-library-and-research-centre, 19.03.2015.

[Library Projects on South Asia],

(çevrimiçi) http://www.lib.uchicago.edu/e/su/southasia/soa3.html, 21.04.2015.

[Dictionary of art Historians],

(çevrimiçi) https://dictionaryofarthistorians.org/sireno.htm, 24.11.2014.

[Most Importent Books on Theosophy],

(çevrimiçi) http://www.anandgholap.net/, 22.02.2015.

[The Eastern Order of International Co-Freemasonry],

(çevrimiçi) http://comasonic.net/#4, 26.03.2015.

[Sunburst],

Çevrimiç) http://sunburstonline.org/#1, 03.04.2015.

[Mark-Age],

(çerimiçi) http://www.thenewearth.org/markage.html, 01.09.2014.

[Share International],

(çevrimiçi) http://www.share-international.org/, 12.04.2015.

[Grand Lodge of British Columbia and Yukon],

(çevrimiçi) http://freemasonry.bcy.ca/biography/esoterica/besant_a/besant_a.html, 13.03.2015.

[The Rosicrucian Fellowship],

(çevrimiçi) http://www.rosicrucian.com/, 20.03.2015

[Krishnamurti Foundation],

(çevrimiçi) http://www.kfa.org/index.php, 04.04.2015.

[The International Order of Freemasonry for Men and Women, Le Droit], (çevrimiçi) Humain, online: http://droit-humain.org/uk/index.html, 27.03.2015.

[J. Krishnamurti Online],

(çevrimiçi) http://www.jkrishnamurti.org/index.php, 04.04.2015.

[Agni Yoga Society],

(çevrimiçi) http://agniyoga.org/, 08.04.2015.

[Education], (çevrimiç) http://kfa.org/education.php, 04.04.2015.

Ascended Masters Glossary,

(çevrimiçi) http://www.summitlighthouse.org/ascended-master-glossary/, 05.04.2015.

[Saint Germain Foundation],

(çevrimiçi) http://www.saintgermainfoundation.org/SGF_00_Welcome.html, 14.01.2015.

[The European Society for the Study of Western Esotericism (ESSWE)], (çevrimiçi), http://www.esswe.org/, 24.05.2015.

[Lucis Trust],

(çevimiçi) http://www.lucistrust.org, 30.03.2015.

[Theosophical Order of Service],

(çevrimiçi) http://international.theoservice.org/index.html, 14.12.2014.

[Moorish Science Temple of America], (çevrimiçi) http://www.moorishsciencetempleofamericainc.com/index.html, 09.12.2014.

The Jewish Theosophist, (çevrimiçi) http://www.worldcat.org/title/jewish-theosophist/oclc/50699859, 08.08.2014.

[Gandhi Serve Foundation], (çevrimiçi) http://www.gandhiserve.org/information/questions_and_answers/faq9/faq9.html, 12.04.2015.

[The Online Books Page], (çevrimiçi) http://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupname?key=Mathers%2C%20S.%20L.%20MacGregor%20(Samuel%20Liddell%20MacGregor)%2C%201854-1918, 08.08.2014.

Chayes, Julia: “Madame Blavatsky and Kabbalah”, [sunum videosu], (çevrimiçi) http://www.youtube.com/watch?v=fQnvizvv5S0, 02.08.2014.

[The Seal and Motto], (çevrimiçi) https://www.theosophical.org/the-society/the-seal-and-motto, 05.03.2015.

[Webster’s 2013 Dictionary], (çevrimiçi) http://www.webster-dictionary.org/definition/Theosophy, 01.12.2013.

Memorandum of Association, Etc.,

(çevrimiçi) http://www.katinkahesselink.net/his/rules.htm, 04.02.2015.

“Diogenes Laertius”, **Internet Enciclopedia of Philosophy**,

(çevrimiçi) http://www.iep.utm.edu/dioglaer/,29.03.2013.

Helena Petrovna Blavatsky 1831-1891: Chronologıcal Review Of Events In Her Life (çevrimiçi) http://www.blavatskyarchives.com/dallasblavatsky.htm, 01.05.2015.

[New Acropolis International Organization], (çevrimiçi) http://www.acropolis.org/en/, 21.10.2014.

‘Türk “Sokrates halkası”nda tarikat izi!’, **Yeni Aktüel**, (çevrimiçi) http://www.yeniaktuel.com.tr/tur109-2,90@2100.html, 03.02.2015.

“History of the Theosophical Society (Pasadena): Profiles of its Leaders”, Compiled by Andrew Rooke. (çevrimçi)http://www.theosophydownunder.org/library/theosophical-history/history-of-the-theosophical-society-pasadena-profiles-of-its-leaders-compiled-by-andrew-rooke/, 09.10.2011.

[The Theosophy Company],

(çevrimçi) http://www.theosophycompany.org/about.html, 03.02.2015.

[The Liberal Catholic Church],

(çevrimiçi) http://theliberalcatholicchurch.org/10.03.2015.

[The Liberal Catholic Church Province of The United States],

(çevrimiçi) http://www.thelccusa.org/10.03.2015.

[Uluslararası Teosofi Konferansları / International Theosophy Conferences, Inc. (ITC)](çevrimiçi) http://www.theosconf.org/aboutitc, 14.09.2014.

[Yüksektepe Kültür Derneği],

(çevrimiçi) http://www.aktiffelsefe.org/, 20.10.2013

[The Liberal Catholic Church Province of Australasia],

(çevrimiçi) http://www.liberalcatholicchurch.org.au/index.html, 10.03.2015.

"The Theosophical Society and Its Objectives",

(çevrimiçi) http://www.theosophy-nw.org/theosnw/theos/th-ts_ob.htm, 03.02.2015.

[The HPB Defense Project-2014], (çevrimiçi) http://www.theosophyonline.com/ler.php?id=204#.VAwyrVV_uSr, 07.09.2014.

Report of The Commitee Appointed to Investigate Phenomena Connected With The Theosophical Society, ss. 201-400. (çevrimiçi) http://blavatskyarchives.com/theosophypdfs/sprreportbegin201.pdf, 05.02.2015.

[The Theosophical Society in Australia],

(çevrimiçi)http://www.austheos.org.au/tsia-theosophy-and-theosophical-society.html, 03.02.2015

[Spokensanskrit.de, Dictionary], (çevrimiçi) http://spokensanskrit.de, 07.11.214.

[Aleister Crowley Foundation], (çevrimiçi) http://aleistercrowleyfoundation.net/, 25.01.2015.

[Theosophical University Press Online], "Articles by H. P. Blavatsky", (çevrimiçi) http://www.theosociety.org/pasadena/bcw/bcw-hp.htm, 24.01.2015.

[Jacob Boehme Online],

(çevrimiçi) http://www.jacobboehmeonline.com/, 07.01.2015.

[British Library],

(çevrimiçi),http://www.bl.uk/reshelp/findhelprestype/manuscripts/namedmanuscripts/namedmanuscriptsmn/, 10.09.2013.

[Thesaurus Linguae Graecae (TLG)], A Digital Library of Greek Literature

(çevrimiçi) http://www.tlg.uci.edu/, 05.01.2015.

[The Foundation for Theosophical Studies],

(çevrimiçi) http://www.theosophy.org.uk/index.php/about-us/history, 21.05.2015.

[Blavatsky.Net]

(çevrimiçi) http://www.blavatsky.net/index.php, 10.04.2015.

ÖZGEÇMİŞ

Ali Gül 1979 yılında Tokat'ta doğdu. 1997 yılında Tokat Anadolu Lisesi'nden, 2003 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2007 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde "Bir Din Olarak Taoizm" teziyle yüksek lisansını tamamladı. İstanbul'da öğretmen olarak görev yapmaktadır.